

T.C.

GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

146075

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN
YENİ BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ VE
BUSH DOKTRİNİ

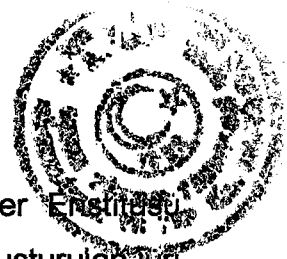
Ali İhsan GÜRLER
YÜKSEK LİSANS TEZİ
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI

146075

TEZ DANIŞMANI
Doç.Dr. Mesut Hakkı CAŞIN

GEBZE

2005



Ali İhsan GÜRLER'in Yüksek Lisans tez çalışması, G.Y.T.E. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 24.01 2005 tarih ve 2005/3 yılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından **Strateji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

JÜRI

ÜYE : Prof. Dr. Abdülkadir AKÇIN

ÜYE (Danışman) : Doç. Dr. Mesut Hakkı CAŞIN

ÜYE : Doç. Dr. Ali Ekber AKGÜN

ONAY

GYTE Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 03.03.2005 tarih ve 2005/9 sayılı kararı.


İmza/Mühür




ÖZET

"Amerika Birleşik Devletleri Ortadoğu için ilerici ve güçlü bir özgürlük politikası benimsemiştir. Bu strateji daha önceleri de gösterdiğimiz kararlılık, dinamizm ve idealist bir yaklaşım ihtiyacı duymaktadır. Sonuçta aynı verimi sağlayacaktır. Avrupa'da, Asya'da ve dünyanın her bölgesinde olduğu gibi özgürlük barışı getirir "

Başkan George W. Bush

6 Kasım 2003

Washington, D.C.

ABD'nin dünya politikası, Britanya ve diğer Avrupalı güçlerden farklı olarak kolonist olmamış ve teritoryal egemenlik kurma esasına dayanmamıştır. ABD'nin kuruluşundan itibaren bir dünya gücü olmasının temelinde, gücünü yapısalıştıracak sistemleri tesis edebilmiş; maddi-askeri gücünü düşünsel ve ekonomik boyutta örgütlenme ile destekleyebilmiş olması yatar.

Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin karşılıklı caydırıcılık unsurları ile oluşturdukları Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve iki hakim güçten birisinin ortadan kalkması sonrası, Amerika Birleşik Devletleri dünyada tek hegemon güç olma rolünü üstlenmiştir.

Başkan Reagan, Ocak 1989'da görevini George H. Bush'a devrederken, ona daha önce hiçbir Başkana nasip olmayan, hem sorunların daha mevzileşmiş olduğu hem de Amerikan önderliğinin daha kesinleştiği, derli toplu bir Amerikan dış politika sahnesi bırakmıştır. Baba Bush zamanında, en önemli siyasal gelişmeler Avrupa'da yaşanmış, Sovyet İmparatorluğu dağılmış, Berlin Duvarı yıkılmıştır. Soğuk Savaş sona ermiştir. Soğuk Savaş'ın bitimini takip eden dönemde Amerika hegemonyasında tek kutuplu bir yönetiminin tesis edilmesi projesi yürürlüğe konulmuştur. Artık, bir "Yeni Dünya Düzeni" söz konusu edilmeye başlanmıştır.

Bu yeni politikada ABD strateji ve kararlarına BM ve NATO gibi uluslararası kuruluşların karşı çıkışlarını tanımama kararlılığı esas alınmıştır. ABD kendisini dünyada eşi benzeri olmayan bir güç olarak tanımlamakta ve 21. yüzyılda ABD hegemonyasının nasıl kurulacağı açıkça ilan edilmektedir. Bu nedenle de küresel dengelerin kurulmasından sorumlu olduğunu ifade etmektedir. Stratejinin başında; dünya enerji kaynaklarına hakim olmak ve giderek azalan ve/veya maliyeti yükselen kendi enerji kaynakları yerine yeni ve ucuz olanları ikame etmek, ayrıca enerjiye bağımlı ve kendisine rakip olabilecek güçlü devletleri (örneğin Fransa, Almanya, Rusya, Çin vb.) bu yolla kontrol etmek gelmektedir.

Bunun ilk adımı 1. Körfez Savaşı ile gerçekleştirilmiş, Balkanlar ve Afganistan'da düzenlenen operasyonlar ile devam etmiş, son olarak Irak Savaşı'yla tüm dünyaya açıkça ilan edilmiştir.



SUMMARY



"...[T]he United States has adopted a new policy, a forward strategy of freedom in the Middle East. This strategy requires the same persistence and energy and idealism we have shown before. And it will yield the same results. As in Europe, as in Asia, as in every region of the world, the advance of freedom leads to peace."

President George W. Bush

November 6, 2003

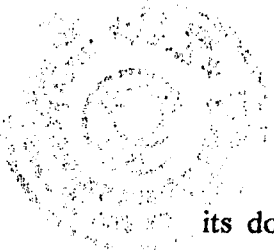
Washington, D.C.

The U.S. foreign policy hasn't been colonist and built on the principle of forming territorial hegemony. On the basis of why the U.S. has been a world power since it was established, the U.S. has founded systems which institutionalized its power and supported its material and military power with organized in thinkable and economic dimension.

The Cold War between Soviet Russia and USA which occurred because of the dunning incidents, ended and one of these ruler powers is removed. After this Cold War, USA became the only Hegemon power in the world.

He handed down tidy U.S. foreign policy area which none of presidents was vouchsafed and has localized problems and keen American leadership when President Reagan turn over his duty to Bush. Soviet Empire has been dissipated, Berlin Wall has been collapsed and most important political developments has been happened at the time of Elder Bush. After the end of Cold War, an order with one polar for American Hegemony project has been put in to effect. Any more, a "New World Order" has been talked about.

We can see generally invariable tendency when we look at politics which was affective on the U.S. foreign and security politics to understand how the U.S. has been this situation: To prevent powers which can challenge itself.



Iraqi invasion is the peak of this questioned politics. The USA has determined its dominant state any more inspite of an interfere which hasn't been shored by world. Zbigniew Brzezinski has explained that "The USA is peak at his military power but low his political popularity"

After this Cold War, It's decided to be a single pole management which is at America hegemony. According to this new strategic, USA can destroy the potential threatening by the "Preemptive Strike" which is accepted according to the self-defense politics. In the new National security strategy, firstly it's aimed to block the threatening and if it's not successful it's aimed to destroy the enemies. In this new politics, the basic rule is not to accept the opposite decisions of the international foundations like UN and NATO, against USA strategy. USA describes itself as the unique power of the world and declares that USA hegemony is going to be found in 21st century. Because of this, USA expresses that the foundation of global equilibriums are their responsibility.

This strategy says to dominate on the world energy resources, to replace the energy resources which are becoming less or expensive by new and cheap ones, also to control the powerful and energy addicted countries by these resources. The first move of this strategy was Iraq Gulf War, and it continued with the operations in the Balkans and Afghanistan and it's expressed openly to the world by the Iraq War.

TEŞEKKÜR



Bu alıőmanın seim aőamasından tamamlama aőamasına kadar, her tŸrlŸ yŸnlendirme ve desteğini benden esirgemeyen danıőmanım Do. Dr. Mesut Hakkı CASIN'a, kaynaklara ulaőmam ve alıőma sŸrem boyunca izlemem gereken stratejileri belirlemem konusundaki yardımlarından dolayı Prof. Dr. AbdŸlkadir AKİN'e ve tŸm G.Y.T.E. personeline teőekkŸrlerimi sunarım.

Okuduğum her kitapta, dergide, makalede, yaptığım tŸm araőtırmalarda, yeni bir kaynak bulabilmek için yŸrŸdŸęŸm tŸm yollarda ortaya çıkmasını istediğim meyvenin hayalini yaőatan herkese teőekkŸr ediyorum.

Son olarak; bana her konuda desteğini esirgemeyen komutanlarıma, beni yetiőtiren ve bu gŸnlere gelmemi sağlayan aileme ve danıőmanım Doç. Dr. Mesut Hakkı CAŞIN ve saygıdeğer ailesine ve yardımlarını esirgemeyen bŸtŸn G.Y.T.E. mensubu Ÿęretmenlerime sonsuz Őukranlarımı iletmek istiyorum.

Ali İhsan GŸRLER

Ocak 2005

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
ÖZETİ	iv
SUMMARY	vi
TEŞEKKÜR	viii
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvii
TABLolar DİZİNİ	xx
GİRİŞ	1
1. TEORİK KALIP VE TARİHSEL ARKA PLAN	14
1.1. Milli Güç ve Oluşumunu Etkileyici Faktörler	15
1.2. Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi	19
1.2.1. Genişletilmiş Güvenlik İttifakları	24
1.2.2. Normal Güvenlik Düzenlerinin Geliştirilmesi	24
1.2.3. Dış Politika ve Geliştirilmiş Güvenlik Sistemi	26
1.2.4. Dış Politika Oluşturulmasında Yeniden Yapılanma İhtiyacı	28
1.3 Milli Menfaat	30
1.3.1 Menfaatin Tanımı	30
1.3.2. Menfaat İlgili Sahaları ve Çeşitleri	33
1.3.3. Menfaat Çeşitleri ve Öncelikleri	35
1.3.4. Temel Milli Menfaatler	36
1.4. Dış Politikanın Temelini Teşkil Eden Milli Menfaatler	42
1.5. Menfaat Derecesinin Tayininde Kullanılabilecek Değer Kriterleri	46
1.5.1. Ekonomik Değeri	47
1.5.2. Tarihi ve Kültürel Bağlar Üzerine Etkisi	47
1.5.3. Güç Dengesine Etkileri	48
1.5.4. İnsan Haklarına Etkileri	48
1.5.5. İttifak İçi Etkileri	49
1.5.6. Milli İtibar Yönünden Değeri	50
1.5.7. Tehdidin Mahiyeti/Yakınlığı	50



1.6. Hayati ve Çok Önemli Milli Menfaatleri Ayırt Etme Faktörleri	
1.6.1. Güç Kullanımında Ekonomik Maliyet	
1.6.2. Tahmini Zayıf Düzeyi	53
1.6.3. İhtilafın Uzama Riski	54
1.6.4. İhtilafın Genişleme Riski	54
1.6.5. İhtilafın Mağlubiyetle Sonuçlanma Riski	55
1.6.6. Kamuoyu Muhalefet Düzeyi	55
1.6.7. BM Güvenlik Konseyi Yaptırım Düzeyi	56
1.6.8. Uluslararası Kuruluşlar ve Süper Güçlerin Muhalefet/Destek Düzeyi	56
1.7. Milli Güvenlik Siyasetinin Vasıtaları	58
1.7.1. Siyaset Vasıtaları	59
1.7.1.1. Diplomatik İlişkiler	60
1.7.1.2. İlim ve Kültür Alışverişi	61
1.7.1.3. İnsani Yardım	61
1.7.1.4. Teknik Yardım	61
1.7.1.5. Enformasyon ve Propaganda	62
1.7.1.6. Ekonomik ve Mali Yardım	63
1.7.1.7. Ekonomi ve Ticaret Politikası	64
1.7.1.8. Askeri Yardım	65
1.7.1.9. Örtülü Hareketler	66
1.7.1.10. Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu Müzakereleri	67
1.7.1.11. Ticaret Ambargosu Ve Ekonomik Kısıtlamalar	68
1.7.2. Askeri Vasıtalar	69
1.7.2.1. Askeri Güç Gösterisi	69
1.7.2.2. Askeri Gözetlemenin Artırılması	71
1.7.2.3. Diplomatik İlişkilerin Askıya Alınması/Kesilmesi	72
1.7.2.4. Karantina/Abluka, Limanların Mayınlanması	72
1.7.2.5. Kısmi Seferberlik	73
1.7.2.6. Seferberlik	74
1.7.2.7. Askeri Güç Kullanımı	74
1.7.2.8. Topyekün Savaş	76
1.8. Menfaat ve Vasıta İlişkisi	76

1.8.1. Uluslararası İlişkiler Teorileri: Realizm-İdealizm	77
1.8.2. Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası İlişkiler ve Demokrasi	79
1.8.3. SSCB'nin Dağılışı ve Uluslararası Sisteme Etkisi	81
1.9. ABD Dış Politikası	86
1.9.1. ABD'nin Milli Güvenlik Stratejisi	87
1.9.2. ABD'ye Küresel İnisiyatif Sağlayan Kuruluşlar	97
1.9.3. ABD'nin Avrupa Politikası	98
1.9.4. ABD'nin Orta Doğu Politikası	104
1.9.5. ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya Politikası	109
2. ORTADOĞU KAVRAMI	113
2.1. Ortadoğu'nun Değişim Süreci ve ABD'nin Rolü	113
2.2. 19. Yüzyıl Sonu ve I. Dünya Savaşı Dönemi	118
2.3. Petrol Şirketlerinin Doğuşu ve Büyük Rekabetler Çağı	119
2.4. 1900'lerin Başında Dünya Petrol Piyasası	120
2.5. Osmanlı'nın Tasfiyesi	121
2.6. II.Dünya Savaşı Öncesi Durum ve Savaşta Petro-Strateji	126
3. II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI VE SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ABD'NİN ORTADOĞU'YA BAKIŞI	128
3.1. Ortadoğu Petrollerinin Artan Önemi ve Bölgedeki Gelişmeler	130
3.1.1. Ortadoğu Petrolleri Üzerinde Hakimiyet Mücadeleleri	130
3.1.2. Millileştirme Çalışmaları, Şirketlere Duyulan Tepkiler	131
3.2. Petrol Üreticisi Ülkelerin Örgütlenmesi	133
3.2.1. Süveyş Bunalımı Ve Etkileri	133
3.2.2. OPEC'in Kurulmasına Yol Açan Etkenler	135
3.2.3. OPEC'in Kuruluşu	136
3.3. Arap-İsrail Savaşları ve Ambargolarla Gelen Petrol Krizi	137
3.3.1. 1973 Arap- İsrail Savaşı	139
3.3.2. Ambargo ve Global Kriz	141
3.3.3. Yeni Üretim Alanlarına Yönelme	143
3.4. Ortadoğu'da Yeni Gelişmeler ve Petrol Piyasası	144
3.4. 1. İran Devrimi ve Yeni Şoklar, İran-İrak Savaşı	144
3.5. Ortadoğu Silah Pazarı	156
3.5.1. Irak-İran Savaşı	165



4. YENİ DÜNYA DÜZENİ

4.1. Doktrin Geleneği	
4.1.1. Truman Doktrini	
4.1.2. Eisenhower Doktrini	176
4.1.3. Nixon Doktrini	177
4.1.4. Carter Doktrini	178
4.1.5. “Çifte Kuşatma” Politikası	180
4.1.6. İşbirliği Savunma İnisiyatifi	181
4.2. ABD’nin Körfez’deki Varlığı ve Bölgeye Yansımaları	181
4.3. I.Körfez Savaşı	187
4.3.1. Körfez Savaşı Sonrasında Gelişmeler ve Yaşananlar	189
4.3.2. Silah Denetimi	191
4.4. İkinci Körfez Savaşı	194
4.4.1. ABD’nin Ortadoğu’da Bölgesel Hedefleri	198
4.4.2. ABD’ne Göre Bölgeden Kaynaklanan Tehditler	199
4.4.3. ABD’nin Irak’a Müdahalesine Etki Eden Faktörler	200
4.4.3.1. Tek Süper Güç Olma	200
4.4.3.2. Diğer Potansiyel Süper Güçlerin Ortadoğu Politikasına Dahil Olma Girişimleri	201
4.4.3.3. İç Politika Zorlamaları	201
4.4.3.4. Bush Doktrini	202
4.4.3.5. Lobiler	205
4.4.3.6. ABD’nin Müdahale İçin Görünür Gerekçeleri	208
4.4.3.6.1. Petrol	214
4.4.3.6.2. Terörizm	217
4.4.3.6.3. Demokrasi	226
4.4.3.6.4. İsrail’in Bekası	228
4.4.3.6.5. Silah Satışı	229
4.4.3.6.6. Euro-Dolar Çatışması	230
4.4.2. ABD-AB Çatışması	236
4.4.3. ABD’nin Ortadoğu ve Özellikle Irak İçin Stratejik Politikaları	237
4.5. Yeni Dünya Düzeni Hipotezi ve Medeniyetler Çatışması Teorisi	243
4.5.1. Avrasya Okulu ve Satranç Tahtası Hipotezi	252

5. BUSH DOKTRİNİ	258
5.1. Orta Doğu'da Seçenekli Caydırıcılık	258
5.1.1. ABD'nin Sınırları Dışına Ve Özellikle Orta Doğu'ya Müdahalesine Karşı Etkenler	263
5.2. İkinci Körfez Savaşının Sonuçlarının Değerlendirilmesi	271
5.3. ABD-NATO İşbirliği mi?/ Çatlağı mı?	278
5.3.1. Bölünme	281
5.3.2. Atlantik Misyonu	283
5.3.3. Ufuktaki Yol	285
5.4. Çin'in Ortadoğu Yaklaşımı	288
5.4.1. Çin'in Küreselleşmeye Doğru Uzun Yürüyüşü	291
5.4.2. Avrupa'nın Çin İttifakıyla Yenilenen Yüzü	295
5.5. Ortadoğu'da Hafif Ama Etkili Olmak	297
6. 2004 SEÇİMLERİ SONRASI ABD DIŞ POLİTİKASI	299
6.1. Seçim Sonuçları	299
6.2. Ortadoğu Basınında Seçim	305
6.3. Bush'un Yeni Dönemde Siyasi Öncelikleri	307
6.3.1. Orta Doğu'da Beklentiler	307
6.4. BM Reformu	310
6.5. İran İçerden Çökertilebilir mi?	310
6.6. Küresel Değişime Giren Suriye	313
6.7. Şarm El Şeyh Toplantısı Ve Irak Seçimleri	313
6.6.1. Kürt Partileri	314
6.6.2. Musul'da Şehit Edilen Türk Güvenlik Güçleri	315
6.6.3. II. Süleymaniye Baskını mı?	319
6.6.4. BM'e Verilen Bağımsızlık Referandum Dilekçesi	321
6.7. Musul Hayfa Petrol Boru Hattı Gündeme Geliyor	322
7. SONUÇ	325
KAYNAKLAR	361
ÖZGEÇMİŞ	384
EKLER	
EK-A Başkan Bush'un Birlik Ve Beraberlik Konuşması	
EK-B Kürt Liderlerin Başkan Bush'a Mektubu	

EK-C Dünya Fosil Yakıt Rezervleri
EK-Ç Ülkelerin Petrol Üretimleri
EK-D Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi Raporu



SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

<u>Simgeler</u>	<u>Açıklama</u>
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABM	Anti Balistik Füze
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKP	Aydınlık ve Kalkınma Partisi
AOR	İlgi Sahası
APEC	Asya Pasifik Ekonomik Birliği
ASAM	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
AWACS	Havadan Uyarı ve Denetim Sistemi
BAB	Batı Avrupa Birliği
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BOP	Büyük Ortadoğu Projesi
BP	İngiliz Petrol Şirketi
BİO	Barış İçin Ortaklık
CENTO	Ortak Savunma ve Bölgesel İşbirliği Teşkilatı,
CHC	Çin Halk Cumhuriyeti
CIA	Merkezi Haber Alma Teşkilatı
CPC	Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu
FAO	BM Gıda ve Tarım Örgütü
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
GATT	Gümrük Tarifeleri Ticaret Antlaşması,
ICBM	Kıtalararası Balistik Füze
IEA	Uluslar arası Ekonomi Derneği
IAEA	Uluslar arası Atom Enerjisi Ajansı
IKDP	Irak Kürdistan Demokrat Partisi
IKYB	Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği,
IMF	Uluslararası Para Fonu
INSS	Ulusal Stratejik Çalışmalar Enstitüsü,

IPC	Irak Petrol Şirketi
KAİK	Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
KFOR	Kosova Gücü
MOU	BM Gıda Yardımı Programı
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması
NIC	Nikaragua
NORTHCOM	Kuzey Komutanlığı
OAPEC	Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği
OECD	Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu
PKK/KONGRA-GEL	Kürdistan İşçi Partisi
PNAC	Project For The New American Century
RF	Rusya Federasyonu
SALT	Stratejik Silahları Sınırlama Müzakereleri
SDI	Stratejik Savunma Girişimi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
START	Stratejik Silah İndirimi Anlaşması
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
USIS	ABD Haberler Merkezi
UNICEF	BM Uluslararası Çocuk Örgütü
UNSCOM	BM Silah Denetim Komisyonu
UNMOVIC	BM İzleme, Değerlendirme ve Araştırma Komisyonu
WTO	Dünya Ticaret Örgütü
WTC	Dünya Ticaret Merkezi
YDD	Yeni Dünya Düzeni

GİRİŞ

“Amerika Birleşik Devletleri’nin artık tek gözlü bir Kiklop değil, çok gözlü bir Argus olması gerekmektedir. Her yönden gelebilecek tehditlere karşı bütün gözlerini açık tutması gereken bir Argus.”¹

John F. Kennedy’nin danışmanı General Maxwell Taylor’un bu sözlerindeki *Argus*, aslında kuruluşundan son Irak müdahalesine kadar olan çizgide Amerikan siyasi felsefesinin simgesi olarak kabul edilebilir.² Tehdidin ve tehlikenin nereden geleceğinin bilinmediği görüşünün rasyonalize edilmesinin kaçınılmaz olduğu şu dönemde, *Argus*’un zihinlerdeki rolünü anlamak daha da kolaydır.³

İki Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemini kapsayan 20 nci Yüzyıl, çok uluslu devletlerin yıkılmasına, milliyetçi akımların yayılarak ulus devletlerin oluşmasına ve emperyalizm ile komünizmin hemen hemen ortadan kalkmasına neden olmuştur.⁴

İkinci Dünya Savaşı’ndan galip olarak çıkan ve batı dünyasının önderliğini üstlenen ABD; Truman Doktrini çerçevesinde, Sovyetler Birliği’nin durdurulmasını amaçlayan “çevreleme” politikası gereğince, Avrupa ve Pasifik ekseninde aktif bir dış politika stratejisi uygulamıştır. Almanya ve Japonya’nın da Batı sistemine dahil edilmesi ile bir dünya devleti sıfatına kavuşan Amerika Birleşik Devletleri Avrupa’da Almanya topraklarında, Kafkasya, Ortadoğu petroleri ve Sovyet Karadeniz Filosu’nu kontrol eden Türk Boğazları’nı korumak için Türkiye topraklarında, Uzakdoğu da ise Kore ve Japonya topraklarında geniş bir yelpazede kurduğu ittifaklar vasıtası ile Soğuk Savaş tertiplenmesini yapmıştır.

¹ Yunan mitolojisinde Kiklop alınının ortasında tek bir gözü bulunan yaratık, Argus ise yüz tane gözü olan dev anlamına gelir.

² Maxwell Taylor, *Responsibility and Response*, New York: Harper and Row, 1967, s:6

³ Doç.Dr.Burcu Bostanoğlu, *Amerika’da Tarihi Kim Yazacak?*, www.panaromadergisi.com, Mart 2004, Sayı 2.

⁴ Dz.Kur.Kd.Alb.Bekri Evin, *21.Yüzyıldaki Gelişmeler ve Türkiye’ye Etkileri*, Deniz Kuvvetleri Dergisi, Mart 2000, s:16

Bu dönemde Sovyetler Birliği değişik vesilelerle Türkiye'den toprak taleplerinde bulunmuştur. Bu durum başlangıçta Amerika Birleşik Devletleri'ni fazla rahatsız etmese de SSCB'nin Boğazlardan toprak talebinde bulunması ABD tarafını ayağa kaldırmış, ABD güvenlik çevreleri artan bir şekilde ABD'nin Ortadoğu'ya yerleşmesini istemişlerdir. Bu çerçevede, ABD dış politikasında büyük bir değişim yaşanmıştır. ABD Başkanı Truman 12 Mart 1947 tarihinde Amerikan Kongresi'nde bir konuşma yapmıştır. Başkan Truman bu konuşmasında belirli konular üzerinde durmasına rağmen, konuşmasının temel öğesi artık ABD'nin dünyanın gerektirdiği şartlara göre bir hegomon devlet olarak davranması gerektiğidir. ABD bu politika değişimiyle İngiltere'nin boşalttığı koltuğu doldurmakla kalmamış aynı zamanda Soğuk Savaşı da resmen başlatmıştır.

Doktrin, bölge devletlerinin ekonomik sıkıntılarını gidermek yoluyla bu ülkeleri güçlendirmeyi öngörmektedir. Truman Doktrini ile ABD kendisine yeni nüfuz alanları oluşturarak Ortadoğu bölgesine de girmeye başlamıştır. Truman ve Eisenhower Doktrinleri ile, kendinde dış ülkelere siyasi müdahalede bulunma hakkını bulduğunu deklare eden ABD, Marshall Planı ile de çok yönlü bir dünya ticaret sistemi oluşturmayı amaçlamıştır. Plan, ABD'nin dünya ekonomisinin gidişinden duyduğu endişeye bir tepkisidir. Uzun süren tartışmalar sonunda formüle edilmiş ve 1947 Haziran'ında açıklanmıştır.⁵

Kuzey Atlantik Antlaşması, Nisan 1949'da imzalanmış ve 2 Temmuz'da ABD Senatosu'nda onaylanmıştır. İç siyaseti bakımından, bu ABD'nin dış politikada iki partinin aynı görüşte buluşmalarının en iyi örneklerinden bir tanesidir.⁶ ABD hükümeti ve halkının temsilcileri, birlikte, "bir dünya rolünün sorumluluğunu üstlenmişlerdir".

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa'daki askeri varlığını azaltmış fakat, Balkanlar'daki kriz, Afganistan Operasyonu ve son olarak Irak Savaşı bu geri çekilmenin kısa sürdüğünü

⁵ Başkan Truman'ın konuşmasının orijinali için bkz: President Harry S Truman's Address Before A Joint Session of Congress, March 12, 1947

⁶ Raymond G. O'Conner, New Dimensions of Power, Power of the President in Foreign Affairs, Editor: Edgar E. Robinson, Commonwealth Club of California Press, San Francisco, 1966, s:18

göstermiştir. Bu operasyonlar ABD'nin Avrupa ve Asya'ya geri dönmesine vesile olmuştur.

1989'da Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile sona eren Soğuk Savaş sonrasında dünyada tek süper güç olarak kalan ABD, bu durumdan yararlanarak kendi konumunu daha da güçlendirmek için (kurucusu olduğu düzeni yıkmayı da öngören) yeni stratejiler geliştirmeye başlamıştır. ABD Başkanı Bush o tarihte "şimdi artık dikkatlerimizi dünyanın geriye kalan bölgelerine çevirebiliriz" sözüyle bu stratejinin ilk işaretini vermiştir. Stratejinin başında; dünya enerji kaynaklarına hakim olmak⁷ ve giderek azalan ve/veya maliyeti yükselen kendi enerji kaynakları yerine yeni ve ucuz olanları ikame etmek, ayrıca enerjiye bağımlı ve kendisine rakip olabilecek güçlü devletleri (örneğin Fransa, Almanya, Rusya, Çin vb.) bu yolla da kontrol etmek gelmektedir. Salt ABD çıkarlarını gözeterek bu stratejiyi "Nerede bir enerji vanası varsa, orada bir Amerikan eli olmalıdır" şeklinde özetleyebiliriz.

ABD, kendi dış çıkarlarını irdelemek ve uygulamalarının kurumsal referanslarını bulmak konusunda yine yarışa ön hazırlıklı başlamakta; ikinci ülkelere kendi gerekleri kadar değil, ancak hegemonun onlara ayırdığı kadar bir alanda siyasa ve politika üretecek ve yürütebilecekleri bir manevra alanı bırakmaktadır.



Resim-1 Dünya Ticaret Merkezi 11 Eylül 2001

⁷ Doç.Dr.İ.Yaşar Hacısalihoğlu, ABD'nin Kalıcı Egemenlik Anlayışı, Cumhuriyet Strateji, Yıl:1, Sayı:19, s:6

4

Amerika Birleşik Devletleri, gücüne ve egemenliğine tahammül edilemez bir saldırı olarak yorumladığı 11 Eylül 2001 eylemlerinden sonra, yaklaşık bir yıl içinde, iki büyük "denizaşırı" askeri-politik operasyona öncülük etti. Afganistan'da Taliban'ın modern dünya için katlanılmaz özellikler taşıyan rejimini, Irak'ta ise Saddam Hüseyin'in fiilen 1968'den beri süren Baas diktatörlüğünü sona erdirdi⁸.

1990 sonrası, önce Körfez Savaşı ardından Kafkaslar'dan Balkanlar'a uzanan ve halen devam etmekte olan bir dizi çatışma, insanlarda yeni bir kaygıya sebep olmuştur. Afganistan ve ardından Irak müdahaleleri ile "küresel terör"e karşı başlattığı savaşı tüm dünyaya rağmen ilan eden ABD, bu faaliyetlerini "pre-emptive/preventive strike" yani "önleyici vuruş" olarak nitelendirmiş ve Amerikan halkının güvenliği için "rouge states" (serseri devletler) ilan ettiği ülkelere karşı bir "ehlileştirme" hareketine girişmiştir.

Devletler her zaman çıkarları doğrultusunda, fayda ekseninde hareket etmişlerdir ve edeceklerdir. Günümüzde savaşın gezegenimizden kalkmış olması gerçekten uzak bir hayal kalırken, savaş, her günkü televizyon haberlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Değişim ve dönüşüm çok hızlı olmaktadır. Prof.Brzezinski'nin sözleriyle, "eskiden bir yüzyılda olan sosyal değişiklikler artık bir kişinin yaşam süresi içinde tamamlanmaktadır."⁹

Aslında, Ortadoğu insanlık tarihinin hemen her döneminde, taşıdığı önem nedeniyle bir sıcak çatışma bölgesi olmuştur. Bölge, geleneksel olarak kültürlerin ve dinlerin kesişme noktası olması yanında son yüzyılda özellikle de sahip olduğu petrol zenginliği nedeniyle güç ve egemenlik mücadelelerine sahne olmuş, bu yüzden de dünyanın en istikrarsız bölgeleri içinde ilk sıralarda yer almıştır.

Zenginlik, refah, toprak ve güven savaş nedenleri olmuştur. İşte zenginlik ve refahı sağlayan doğal kaynaklar Ortadoğu'da bolca vardır.

⁸ Toktamış Ateş, ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya, Ümit Yayıncılık, Ankara 2004, ss:303-304

⁹ Zbigniew Brzezinski, Kontrolde Çıkmış Dünya, Çev. Haluk Menemencioglu, T.İş Bankası Yayınları, Ankara, 1994, ss:228-229

20. yüzyılın başlarında petrolün önem kazanmasıyla birlikte bölge, kendi doğal sosyo-politik ve sosyo-ekonomik gelişim sürecinin ötesinde, süper güçlerin kontrol ve egemenlik planları içinde yapay süreçlere yönlendirilmiştir. Bu nedenle, Ortadoğu hala dünyanın demokratikleşme sorunu yaşayan en önemli bölgesi niteliğini korumaktadır ve güç mücadelesine yönelik ittifak ilişkileri bölge sınırlarını aşan boyutlara ulaşmaktadır.

Özellikle sanayileşme ve büyüme ile birlikte tüketimi artan petrol, Ortadoğu ülkelerinin elinde bulunmakta ve petrol fiyatları yine Ortadoğu ülkelerinin çoğunlukta bulunduğu bir kartel tarafından belirlenmektedir. Bu olgu, farklı ekonomik ve kültürel yapılarıdaki ülkeleri birbirine bağımlı hale getirmekte ve petrol piyasasına spekülasyon bir yapı kazandırmaktadır. Böylece, petrol, herhangi bir maden olmanın ötesinde, uluslararası siyasi ve ekonomik stratejilerin şekillenmesinde önemli bir etkene dönüşmüştür.¹⁰

Dünya üzerindeki petrol rezervlerinin %65,3'ü Ortadoğu bölgesinde bulunmaktadır. Suudi Arabistan tek başına rezervlerin %25'ine sahip bulunmakta ve onu %11'lik bir payla Irak, %9'arlık paylarla Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve İran izlemektedir. Bölgenin rezervleri 1980'li yıllarda büyük artış göstermiş, daha sonra 1990'lı yıllarda Irak rezervlerindeki 12,5 ve Katar rezervlerindeki 9,5 milyar varil artışın dışında genel olarak sabit kalmış veya azalmıştır.¹¹

Petrol ithal eden başlıca ülkeler ABD, Avrupa, Japonya ve Çin'dir. Bölge toplamı olarak Avrupa ve Uzak Doğu ülkelerinin petrol ithalatı yüksektir. 2001 yılı itibari ile, ham petrol ithalatının %27'si ABD, %26'sı Avrupa ve %12'si Japonya tarafından yapılmaktadır.

Ortadoğu dünyanın sayısız istikrarsız bölgelerinden biridir. Bölgede Osmanlı hakimiyetinin sona ermesinden sonra birçok güç bölgeyi kontrol altına almaya çalışmış fakat başarısız olmuşlardır. Stratejik konumu, sahip olduğu kaynaklar ve bölgenin kültürel ve beşerî yapısı itibariyle bölge içi ve dışı kaynaklı birçok

¹⁰ Sevil Yıldırım, Dış Ticaret Uzman Yrd., T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Dünyada ve Türkiye'de Petrol, Ağustos, 2003, ss:1-3

¹¹ BP, Statistical Review of World Energy, Haziran 2002, s:21

mücadeleye ve güç oyununa sahne olmuştur. Bölgenin Müslümanlık, Musevilik ve Hıristiyanlık için kutsal sayılması, Arap-İsrail çatışması, Körfez Savaşı ve bunları temel alarak ortaya çıkan terörist örgütler bölgeyi daha da istikrarsız hale getirmektedir. İran'ın 1979'dan sonra Batı karşıtı bir ülke haline gelmesi de bir başka faktör olarak sayılabilir.¹²

Ortadoğu her zaman istikrarsızlık, siyasî kaos ve terör ile mi anılacaktır? Bu coğrafyayı sorunlu hale getiren sebeplerin en önemlileri demokrasi, insan hakları, hukuk devleti ve akılcı ekonomi politikaları konusundaki eksiklikler olarak gösterilmektedir. Bölgedeki rejimlerin karakteri içe kapanmayı ve buna bağlı olarak şeffaflıktan uzak düzenleri teşvik etmektedir. Bölgenin kendi zenginliklerini doğru alanlarda kullanamaması ve zenginlikleri bölge halkları için tüketmemesi de bir gerçektir. Zenginliğe rağmen bu rejimlerin yoksulluk üretmesi ve ortaya çıkan tablonun terörü körüklemesi siyasî kaosu beslemektedir. 'Büyük Ortadoğu Projesi' bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Ortadoğu jeopolitiği üzerinde biriken sorunlarla mücadele edebilmek askerî unsurların dışında uzun soluklu iktisadî ve sosyal yardımlaşma ve iletişim olanaklarını yaratmakla anlam kazanacaktır. Bu amaçla, Soğuk Savaş'tan sonraki en büyük medeniyet ve demokrasi projesi olarak adlandırılan bu proje, ABD tarafından bugünlerde bölge ülkelerine pazarlanmaya çalışılmaktadır. Bu proje 22 Arap ülkesi ile birlikte Türkiye, İsrail, Pakistan ve Afganistan'da birçok konuda reformlar öngörmektedir. Büyük Ortadoğu Projesi'nin bir kaynağı, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkeleri hedef alınarak hazırlanan ve 1975'ten sonra hayata geçirilen "Helsinki Süreci"dir. Sovyet Bloku'nda insan hakları ve demokrasiye destek veren Helsinki Süreci, komünizmin yıkılmasında ve Doğu Avrupa'da demokrasinin kurulmasında önemli rol oynamıştır. Amerikan yönetimi, Büyük Ortadoğu Girişimi ile Sovyetler Birliği'nin çöküşünde etken olan sürecin bir benzerini bu kez Arap dünyası için plânlamaktadır. Washington projeyi hazırlarken, bir grup Arap entelektüelin 2002 ve 2003'te Birleşmiş Milletler için hazırladığı 'Arap Beşerî

¹² İdris Bal, Ortadoğu'da Savaş, ABD ve Türkiye, www.stradigma.com/turkce/nisan2003/makale_01.html

Kalkınma Raporu'ndaki verilerden de önemli ölçüde yararlanmışır. Raporu şü ilginç istatistikler yer almaktadır¹³:

■ Arap Birliği üyesi 22 ülkenin toplam gayri safi millî hasılası İspanya'ninkinden az,

■ Arapların yüzde 40'ı –ki 65 milyon kişi demek- okuma yazma bilmiyor.¹⁴ Kadınlar bu sayının üçte ikisini oluşturuyor.

■ 2010 yılında 50 milyon, 2020 yılında ise 100 milyon genç iş hayatına girecek. Bunun için her yıl en az 6 milyon yeni istihdam yaratılması gerekiyor. Eğer bölgedeki işsizlik oranı şü anki gibi devam ederse 2010'da 25 milyon kişi işsiz olacak.

■ Bölge halkının yüzde 6.1'i İnternet'i kullanabiliyor.

■ Kadınların parlamentodaki temsil oranı sadece yüzde 5.3 ve gençlerin yüzde 51'i dışarıya göç etmek istiyor.

Bu verileri dikkate alan ABD'nin 8 sayfalık taslak projesi şunları amaçlamaktadır:

■ Özellikle Arap ülkelerinde bağımsız seçimler yapılması ve kadınlara oy hakkı verilmesi,

■ Kişilere sivil, cezaî ya da şeriat kanunlarıyla ilgili bilgi veren sivil kuruluşlar kurulması ya da avukatlara savunma hakkı tanınması,

■ Medyanın bağımsızlaştırılarak, demokrasi ve insan haklarıyla ilgili çalışan sivil toplum kuruluşlarına mali destek yapılması,

¹³ Zeynep Taha, ABD'nin Büyük Ortadoğu Girişimi, <http://www.ntvmsnbc.com/news/259581.asp?cp:=->.

¹⁴ Şakir Eczacıbaşı, Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi, Cumhuriyet Strateji, Yıl:1, Sayı:19, s:16

■ 2010'a kadar Ortadoğu'da okur-yazar oranının %50 artırılması, Batı klasiklerinin Arapça'ya çevrilmesi,

■ Küçük girişimcilere özellikle de kadınlara toplam 500 milyon dolar yardım yapılması böylece kadının yeniden adını duyurmasının sağlanması,

■ 2008 itibariyle 22 ülkede toplam 100 bin kadın öğretmen görev yapmasının sağlanması.

■ Plâna malî desteğin sağlanması için, Avrupa'da 2. Dünya Savaşı sonrasında yürürlüğe konulan 'Marshall Plâni' benzeri bir model olarak düşünülen Ortadoğu Kalkınma Bankası'nın kurulması.¹⁵

Daha geniş bir açıdan bakıldığında Büyük Ortadoğu Projesi'nin amaçları konusunda şunlar söylenebilir:

• Özellikle bölgedeki enerji kaynaklarının bir baskı aracı olmaktan çıkarılması,

• Halkların ülke kaynaklarından ve gelirlerinden ayırım yapılmaksızın yararlanmalarını sağlayacak kamu reformlarının yapılması,

• Siyasî ve beşerî reformlar ile birlikte mikro milliyetçilik problemleri, azınlık talepleri ve dinî düşünce farklılığından kaynaklanan sorunların makul seviyede çözümlenmesi,

• Terörizm için zemin teşkil eden alanlarda iyileştirmelerin yapılması,

• Hazar Denizi Havzası'nda çevresinden bulunan kaynakların çeşitlilik içinde dünya pazarlarına ulaştırılması ve Rusya kaynaklı baskıların en aza indirgenmesi,

¹⁵ Sabah-Hürriyet 29 Şubat 2004

- Filistin-İsrail çatışmasının bir Arap-İsrail çatışması noktasından uzaklaştırılması için acil çözümün tesisi ve ABD'nin Arap-İslam dünyasındaki imajının gölgelenmesine neden olan bu çatışma ortamının kendi koşulları ile tanımlanarak çözüme kavuşturulması,

- Doğu Akdeniz'de yeni ve kalıcı bir güvenlik ve istikrar yapısının oluşturulması ve bunun kurumsallaştırılması,

- ABD'nin İslâm dünyası ve Ortadoğu coğrafyası ile doğru ve kalıcı bir sosyal ilişkiye kavuşmasını sağlayacak adımların atılması,

- NATO'nun doğu kanadının yeni ve merkezi bir seviyeye çıkartılarak, bir global güvenlik mekanizması rolüne ulaşması. Bunun için de Ortadoğu coğrafyasının NATO konsepti açısından uygun bir koruma alanı olarak tanımlanması.

Bir bakıma Avrupa ile olan Trans-Atlantik bağ zayıflamış ve anlam problemi yaşanmaya başlamıştır. Yeni çerçeve ile ABD hem AB hem de diğer bölgesel müttefikleri ile yeniden düşünmeli, "Trans-Middle East/Trans-Ortadoğu" bağı ile yeniden bir güvenlik ve işbirliği konsepti oluşturmaktadır. Bu konsept yeni NATO ile şekillenecektir.¹⁶

ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi aynı zamanda ABD ile Avrupa Birliği arasında bir çekişme noktası olarak da görülebilir. Projenin duyurulmasından sonra AB liderleri konuya temkinli yaklaşmışlardır. Eğer ABD bu projede başarılı olursa hem AB'nin "süper güç" olarak öne çıkmasını engelleyecek, hem de AB'nin Rusya-Çin ve İslam dünyasına yönelik projelerini sabote edecektir. Ayrıca yeni küresel düzenin "şah damarı"ını oluşturan coğrafyaya yerleşecek ve İslam dünyasında ortaya çıkabilecek kontrol edemeyeceği oluşumların üstesinden gelecektir.

Büyük Ortadoğu, ABD'nin 21. yüzyıl için geliştirdiği en iddialı projedir. Ancak önünde iki engel mevcuttur: AB ve İslam Dünyası. Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'yu en stratejik hedef olarak benimseyen ve AB'nin en ciddi dış politika

¹⁶ M. Faruk Demir, Büyük Ortadoğu Vizyonunda Türkiye Rol Alabilir mi?, Şubat 2004, Ankara, Yüksek Strateji Merkezi



tezi olarak kabul edilen, bu amaçla Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Projesini geliştiren Brüksel ile, Fas'tan Afganistan'a kadar yeni bir Ortadoğu tanımı yapan ABD'nin tezleri örtüşebilir mi? Şu an iki güç arasında derin farklılıklar ve ciddi bir rekabet yaşanmaktadır.

Yeni Ortadoğu tezinin askerî karakterini gizlemede başarılı olamayan ABD, bunu Atlantik İttifakı'nın geleceğini kurtaracak büyük proje olarak AB'ye kabul ettirmeye çalışmaktadır. 1990'da misyonu sorgulanmaya başlayan NATO için tarihinin en büyük mücadelesini veren ve 11 Eylül sonrası bunu büyük oranda başaran ABD, projeyi hem NATO'yu kurtarmanın hem de "transatlantik gerilim"i ortadan kaldırmanın yolu olarak görmektedir.

NATO'ya yeni bir rol biçme anlayışı ABD'nin Batı'nın güvenlik çalışmalarını Büyük Ortadoğu coğrafyasına kaydırma isteğinden kaynaklanmaktadır. Büyük Ortadoğu Projesi'ni daha iyi anlayabilmek için ABD'nin geliştirdiği yeni güvenlik politikalarını anlamak gerekmektedir. 1990'lı yılların ortalarından itibaren ABD artık dünya olaylarında hızlı hareket edebilmek, saldırılara karşı esnek karşılıklı bulunabilmek, bölgesel düzeyde stratejik dengeyi değiştirebilmek ve bunun sonucu olarak istediği siyasî değişimleri gerçekleştirmek için daima hızlı ve önde olmayı (pro-aktif) öngören politikalar izlemeye başlamıştır. Bu politikalar ağır yüklerinden arınmış bir Amerikan Ordusu'nu gerektirmektedir. Bu kapsamda, Avrupa ve Türkiye'de bulunan büyük üsler yerine Fas'tan Moğolistan'a kadar olan coğrafyada yani "Büyük Ortadoğu" coğrafyasında küçük ve etkili müdahale üslerinin konuşlandırılmasına geçilmektedir.

■ Avrupa'daki Amerikan askerî üslerini Ortadoğu ve Orta Asya'ya harekât düzenleyebilecek şekilde yeniden düzenlemek. Almanya gibi ülkelerdeki Amerikan askerî varlığını azaltmak ve Doğu ve Güney Avrupa'da yeni üsler açmak.¹⁷

¹⁷ H.Anthony Cordesman, The Transatlantic Alliance: Is 2004 the Year of the Greater Middle East?, Center for Strategic and International Studies, Washington, www.avsam.org

Bush yönetimi 2004 yılını NATO'ya yeni ve genişletilmiş misyonlar yüklemeye yılı ve İttifak'ın "Büyük Ortadoğu" gibi projeler üzerinde tekrar birleşebileceğini düşünmektedir. Bush Yönetimi'nin bu amacında ne kadar ısrarcı olacağı hala açık değildir fakat üç tane girişimin peşini bırakmayacağı açıktır. Bunlar şöyle sıralanabilir;

- 2004 yılında Afganistan'daki NATO mevcudiyetini arttırmak¹⁸ ve aynı zamanda Taliban güçleriyle savaşta Avrupalı kuvvetleri kullanmak. 2005'e kadar Afganistan'da ulusal alanda barışı koruyacak ve ulus-olusturma sürecine yardımcı olacak ve Taliban ve El Kaide güçlerinden arta kalanları da yok edecek tek bir NATO Komutanlığı oluşturmak.

- Irak'taki askerî durumu, liderinin ABD olduğu bir NATO gücüne dönüştürmek ve aynı zamanda BM'ye ekonomik ve siyasî konularda öncelik tanımak.

ABD ve AB, Ortadoğu barış süreci, Basra Körfezi, Türkiye ve Hazar çevresi üzerinde büyük bir mücadele yürütmektedir. ABD'nin NATO temsilcisi R. Nicholas Burns, 12 Şubat'ta Brüksel'de yaptığı ve AB'yi ikna yollarını aradığı konuşmada, Büyük Ortadoğu tezinin zamanımızın en büyük projesi olduğunu söylemiştir. Burns, NATO'nun 1995'de başlattığı 6 Arap ülkesi, Kuzey Afrika ülkeleri ve İsrail'i kapsayan "Akdeniz Diyalogu" programının genişletileceğini de bildirmiştir.

Amerikalı Senatör Chuck Hagel ise, "Amerika, NATO ve Büyük Ortadoğu" başlıklı konuşmasında, "21. yüzyılda NATO'nun Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında stratejik yoğunluğunun, Türkiye, Afganistan, Irak, Akdeniz ve İsrail-Filistin olacağını, Akdeniz'in 21. yüzyılın en stratejik bölgesi olarak öne çıkacağını" söyledi. ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney ise Davos'taki son Dünya Ekonomik Forumu toplantısında, "Büyük Ortadoğu'da demokrasiyi geliştirmek için demokrasiden yana olan tüm dostlarımızın kapısını çalacağız" demiştir. ABD

¹⁸ E.Tuğgeneral Cihangir Dumanlı, NATO Zirvesi ve Türkiye'ye Etkileri, Cumhuriyet Strateji, Yıl:1, Sayı:3, s:15

Dışişleri Bakan Yrd. Marc Grossman'ın 7 ülkeyi kapsayan seyahati bu kapsamda ele alınmalıdır.¹⁹

Akdeniz'in böylesine önemli bir stratejik bölge olarak görülmesi, bu coğrafyadaki sorunları da göz önüne getirmiştir. Arap-İsrail çatışması ve Kıbrıs sorunu bunların en önemlileridir. 1980'li yılların ortalarından itibaren artan bir Arap-İsrail anlaşmazlığı söz konusudur. Arap dünyasında ve daha birçok ülkede insanlar "Büyük Ortadoğu Projesi"ni ABD'nin İsrail ile birlikte İslam dünyasına karşı açtığı bir savaşın adı olduğunu iddia etmektedirler. Bu bağlamda ABD için Arap-İsrail barışının sağlanması "Doğu Akdeniz Güvenlik Mimarisi" için büyük önem taşımaktadır. Fakat, ABD'nin giderek daha da İsrail yanlısı bir tutum izlemesi bunu zorlaştırmaktadır. İsrail ve Ürdün bölgede ABD ile "ayrıcalıklı ticaret anlaşması"na sahip olan iki ülkedir. ABD'nin tamamen İsrail yanlısı politika izlemeye devam etmesi Ürdün'de istikrarsızlığı artırıp İran ve Suriye'yi daha saldırgan politikalar izlemeye yöneltebilir.

Doğu Akdeniz güvenliği için önemli olan bir başka konu da Kıbrıs sorunudur. Son 1.5 yılda ABD ve AB'nin sorunun çözümü için Annan Plânı çerçevesinde verdiği çabalar boşuna değildir. Kıbrıs "sabit bir uçak" gemisi olarak görülmektedir. Adadaki ihtilaflar çözüldükten sonra ABD'nin aday Ortadoğu'ya hızlı ve etkili hareketler düzenlemek için kullanacağı büyük bir olasılıktır.

Büyük Ortadoğu Plânı, bölgeye zorla demokrasi getireceği eleştirileri yüzünden AB ve birçok Arap ülkesinin tepkisini çekmiştir. ABD, Fas'tan Afganistan'a kadar bir alanı içeren projenin Haziran'da ABD'de yapılacak G8 zirvesinde karara bağlanmasını istemektedir. Projenin görüşüleceği bir başka toplantı ise İstanbul'daki NATO zirvesi olacaktır. Mısır, Suudi Arabistan ve İran bağımsız bir ülke olduklarını vurgulayarak plâna kesinlikle karşı çıktılar. Ürdün Kralı Abdullah'tan sonra Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek de, Ortadoğu'da değişimin dıştan değil içten gelmesi gerektiğini söyledi. Mübarek, "Kim herhangi bir topluma ya da bölgeye dışarıdan çözüm ya da reform empoze edebileceğini düşünüyorsa yanlıgı içindedir" demiştir. İran ise plânın kendilerini köşeye sıkıştırmak için

¹⁹ Hasan Cemal, Büyük Ortadoğu, Milliyet, 2 Mart 2004

yapıldığını öne sürmüştür.²⁰ Aslında, Arap ülkeleri değişime ihtiyaç duyulduğunun farkındadırlar. Bu çerçevede Bahreyn ve Katar gibi Körfez ülkeleri ciddi adımlar atmışlardır. Amerikalılar, Arap dünyasındaki bu tepkiler üzerine projenin nihai olmadığını, daha hazırlık aşamasında olduğunu ve hem Arap hem de Arap olmayan ülkelerle bu konuda çalışacaklarını açıklama gereği duymuştur.

5.8 million accesses/month



Resim-2. Ortadoğu'nun Hareketli Seyri

Büyük Ortadoğu Projesi ABD'nin 1990'lı yılların başından beri yürüttüğü ve 11 Eylül olaylarından sonra hızlandırıp adeta onu tetiklediği bir plândır. Bu plân, Fas'tan²¹ Afganistan'a kadar olan coğrafyadaki ülkelerde ekonomik, siyasî, askerî ve sosyal reformları öngörmektedir. ABD'nin bu plânı hem Arap dünyasında hem de Avrupa'da olumlu ve olumsuz tepkilere yol açmıştır. Bush Yönetimi bu projeyi 2005 yılı içerisinde daha da hızlandıracaktır. Gelecek yılların "Büyük Ortadoğu'da" büyük siyasî, askerî ve sosyal olaylara gebe olduğunu görmemek imkansızdır.

²⁰ Sabah-Hürriyet 29 Şubat 2004

²¹ Şakir Eczacıbaşı, a.g.m., Cumhuriyet Strateji, Yıl:1, Sayı:19, s:16

1. TEORİK KALIP VE TARİHSEL ARKA PLAN

Kural tanımaz bir uluslar arası sistem içerisinde “yükselen” ve “çöken” güçlerin var oluşu, daima savaşa yol açar mı, açmaz mı, bu kesin değildir. Tarih literatüründe çoğunlukla “savaş” ve “Büyük Güç Sistemi”nin el ele gittiği varsayılmaktadır. Neomerkantilist ve jeopolitik düşüncenin kurucularından biri olan Mackinder’in savunduğuna göre, “tarihin büyük savaşları . . . dolaylı ya da dolaysız olarak, ülkelerin eşitsiz büyümelerinin sonucudur.”²²

“Ulusal güvenlik” problemi bugün küresel bir hal almıştır. Bölgesel ve devlet merkezli tehditler hala önemli güvenlik meseleleridir; bununla birlikte, terörizm’den uluslar arası organize suçlara ve kitle imha silahlarının yaygınlaşmasına kadar varan güvenliğe yönelik en önemli meydan okumalar, günümüzde “bölgesellikten çıkmış”, küresel bir hale gelmiştir. Bugün, Batı güvenlik topluluğu içindeki birçok kişi bu durumun farkındadır ve uluslar arası jeopolitik ortamı düzenleme hususunda uluslar arası eşgüdümlü politik çabaların, uluslar arası yardımlaşmanın, silah kontrolünün ve nükleer silahların yaygınlaşmasını önleyici girişimlerin önemini gayet iyi anlamıştır. Bununla birlikte bu tip çabaları baltalamaya yönelik iki eğilim vardır: Birincisi, uluslar arası ortak girişimlerin karşısında olan devletlerdeki tek taraflılık ve yeni tecrit politikası yanlısı refleks; ikincisi, Batılı devletlerin, ittifakların ve ekonomilerin, refleks olarak, kendi sınırlı tekno-bilimsel akılcılıklarıyla, yeni liberal ıslahat planlarıyla, bilgi ağlarıyla, müsriflikleriyle, öldürücü silah ve toksin ihracatlarıyla küresel güvenlik sorununa nasıl katkıda bulunuyor olabileceklerini araştırma hususundaki isteksizlikleridir.²³

Devletler arasındaki ilişkiler ise ulusal çıkarların karşılıklı olarak ayarlanması ile ilgilidir.²⁴

²² Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, Çev.Birtane Karanakçı, T.İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Aralık 2002, s:630

²³ Colin S.Gray-Geoffrey Sloan, *Çev.Tuğrul Karabacak,Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2003, s:162*

²⁴ Dr.Mesut Çaşın, *Modern Jeopolitik Teori ve Uygulamaları*, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, s:107

Amerikan Başkanı'nın Milli Güvenlik Stratejisi ve yeni yüzyılda halkın deniz kuvvetlerine bağlı değişik ülkelere konuştul birliklerden beklentileri doğrultusunda belirtilen üç temel öge şöyle sıralanmıştır;

- Etkin diplomasi²⁵ ve savaşa hazır olma/kazanabilme yeteneği doğrultusunda milli güvenliğin sağlanması.

- Amerikan ekonomik üstünlüğünü desteklemesi

- Ülke dışında da demokrasilere destek vermesi²⁶

1.1. Milli Güç Ve Oluşumunu Etkileyen Faktörler

Gerçek keşif eylemi yeni şeyler bulmakla değil, yeni bir gözle bakmakla olur.

Marcel Proust²⁷

Millî Güç genel olarak aşağıdaki alt sistemlerden oluşur ;

a. Nüfus alt sistemi :

Nüfusun azlığı ve çokluğu millî gücü etkiler. Nüfusun niteliklerinin nicelikle birlikte kıymetlendirilmesi gerekir. Nüfusun azalma veya çoğalma meyli, dikkate alınması gereken diğer faktörlerdir. Nüfusun genç ve yaşlı olması, askeri güç bakımından, nüfusun yaş gruplarının da önemi vardır. Kişilerin verimi, nüfusun genel olarak eriştiği eğitim düzeyi, nüfus alt sisteminin millî güce katkısını etkileyen önemli etkenleridir. Amerikan Ordusunun Joint Vision 2010²⁸ isimli raporunda

²⁵ Diplomatik araç ve taktikler, karşı tarafın iyi tanınmasına ve diplomasiyi sürdüren kişilerin yeteneklerine bağlı olarak etki oluştururlar. Genel olarak, diplomaside müzakereye konu olan bir sorunu, ulusal çıkarlara en uygun biçimde çözme yolları aranır. Beril Dedeoğlu, Uluslar arası Güvenlik ve Strateji, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s:183-184

²⁶ Aksaz Deniz Üs Komutanlığı, Stratejik Değişim, Deniz Kuvvetleri Dergisi, Temmuz 2003, s:15

²⁷ Murat Metinsoy; Mustafa Eroğlu, Değişen Dünya ve Türkiye'nin Dış Politika Gündemi, Donkişot Yayınları, İstanbul, 2004, s:175

²⁸ John M.Shalikasvili, Joint Vision 2010: America's Military-Preparing for Tomorrow, Joint Force Quarterly, Summer 96, p:35

öncelikli olarak yenilik yapabilen, liderlik, doktrin ve askeri eğitim seviyesi yüksek, savaşta kararlı, barışta müsamahakar bir insan amaçlandığı belirtilmektedir.

b. Coğrafya alt sistemi :

Mevki, iklim, ülkenin büyüklüğü, fiziki yapısı ve jeo-stratejik konumu, millî gücü etkileyen önemli faktörlerdir. Ülkenin dünya coğrafyasındaki mevkii ve iklimi stratejik bir değer taşır. Stratejik önem komşu devletlerin durumundan, davranışından ve ülkenin istilaya karşı hassaslığından ileri gelmektedir. Coğrafi mevki, bir ülkenin iklim kuşağı ile tam ve doğrudan ilişkili olduğundan millî gücün diğer alt sistemlerini dolaylı olarak etkiler.

Coğrafi mevki, devletin millî menfaatlerinin neler olduğunu, bunlardan hangilerinin komşu devletlerin millî menfaatleri ile çatışacağını saptamada dikkate alınan önemli bir faktördür. Coğrafi mevkiin dış politika ile çok yakından ilişkisi olması jeopolitik bilim dalının doğmasına neden olmuştur.

Coğrafi eleman ham maddelerin mevcudiyetini ve miktarını da kapsadığından ülkenin tür ve miktar olarak yeterli ham madde kaynaklarının, bilhassa stratejik maddelere sahip olma durumunu belirtir. Stratejik hammaddelerin ekonomik güce ve dolayısıyla dış politikaya etkisi; çok değişik, hatta düşünülmeyen boyutlara erişmiştir. Ülkenin saha büyüklüğü, coğrafi yetenekleri etkilediği gibi, diğer güç elemanlarını da etkileyen önemli bir husustur. Arazisi küçük olan bir devletin millî gücü sınırlıdır. Bunların uzun vadede bile millî güçleri kısıtlı kalmak durumundadır. Coğrafi elemanı sınırlı olan bir ülkenin uzun vadede kendi başına bölgesel güç olmasına olanak yoktur. Örneğin ; İsrail, Yunanistan ve Danimarka.

c. Ekonomik Alt Sistem :

Ekonomik güç ; Devletin ham madde kaynaklarını kullanma durumuna, halihazırdaki ve gelecekteki silah sistemleri de dahil tüm üretim kapasitelerine, emek, teknoloji ve ekonomik örgütlerdeki etkinliğe ve yeterliliğe bağlıdır. Endüstrileşmede ulaşılan düzey ekonomik gücü belirtmektedir.

Nüfus, coğrafya ve ekonomik elemanlar ; ölçülebilir, istatistikî ve matematiksel değerlendirmeleri yapılabilir somut sistemlerdir.

ç. Tarihi, Psikolojik ve Sosyolojik Alt Sistem :

Tarihi alt sistem geçmişte milletin nasıl düşündüğünü, nasıl davrandığını gösterir ve millî hedeflerin oluşumuna yön verir. Tarihi eleman milletlerin tecrübelerinin birikimidir ve mevcut nesil geçmiş nesillerin etkisindedir. Toplumun ne tür bir toplum olduğu ve nasıl bir yapıya sahip bulunduğunu belirleyen psikolojik ve sosyolojik durum millî gücü etkileyen diğer faktörlerdir. Tarihi-Psikolojik ve sosyolojik kıymetlendirmelerde kişisel ve toplumsal değerler ve güce nitelik ve nicelik veren hususlar belirtilmelidir.

d. Örgütsel ve İdari Alt Sistem :

Belirli amaçların elde edilmesini sağlamak maksadıyla planlanıp, kurulan varlıklara örgüt denilmektedir. Medeniyetin bugün ulaştığı düzey, örgütlenmenin etkili ve akılcı bir biçimde gerçekleştirilerek mevcut kaynakların verimli bir biçimde kullanılmasının bir sonucudur. Hükümet örgütü, ulusun tümüne yönelik kamu ve özel, sanayi kuruluşlarının etkinliği, ulusların millî güçlerini etkileyen bir elemandır.

Millî güç elemanlarının geliştirilmesi ve kullanılması örgütsel ve idari sistem ile sağlanır.

Hükümet örgütü millî güç sistemlerini geliştirme ve kullanma fonksiyonlarına göre alt sistemlere ayrılır. Politik alt sistem bunlardan biridir. Milletlerin hayati menfaatlerini diğer uluslara karşı koruyan, diğer uluslara karşı gerçekleştiren ve bu amaçla millî güç sistemlerini birleştiren 'Millî Güvenlik'²⁹ örgütüdür.

²⁹ Necdet Timur, Ulusal Güvenlik, Uluslar arası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği, der. Yrd.Doç.Dr. Gamze Güngörmüş Kona, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2005, s:557

e. Askeri Güç Alt Sistemi :

Ulusların büyüklük, kuvvet yapısı ve silah sistemlerinin nitelikleri yönlerinden nasıl bir askeri güce sahip olduğu milletler arasındaki güç ilişkilerinde önemli bir etkidir.

Dünyanın global bir etkileşim içerisine girmesi, ülkelerin stratejik savunma dolayısıyla kuvvet yapılarında önemli değişimlere neden oluyor.³⁰

Tek süper güç olan ABD, doğal olarak, teknolojik gelişmeleri ve ortamı şekillendirmede lokomotif rolü oynuyor. 2010'lu yıllar için doktrinini belirleyen tek ülke ABD.³¹

Joint Vision 2010 isimli raporda Amerikan Ordusunun geleceği şöyle ifade ediliyor;

- Modern savaşın doğası gereği takım ruhu içerisinde çalışabilen
- Dinamik ve değişikliklere açık
- Kalitesi yüksek kuvvet yapısı
- Çok uluslu hareketlerde görev alabilen
- Teknolojik yeniliklere ve gelişmelere açık
- Doktrin, Öğrenim, Eğitim, Materyal ve Organizasyonu mükemmel bir ordu.³²

³⁰ İlkey Efe, Deniz Altında Güç Savaşı, Ulusal Strateji, Mayıs-Haziran 2000, s:56

³¹ E.Hv.Korgeneral Şadi Ergüvenç, Türkiye-ABD-AB Uçgeninde Askeri İşlerin Gidişatı, Ulusal Strateji, Mart-Nisan 2000, s:44

³² John M.Shalikasvili, a.g.m., p:34-50

1.2. Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi

“Para bellum si pacem volis”³³

Topluluklar yaşamın bir gereği olarak devletleşmeye başladıkları andan itibaren kendi varlığına yönelik, bağımsızlığını, ulusal birlik ve toprak bütünlüğünü hedef alan iç ve dış tehditlere karşı, varoluşundan itibaren, bir millî güvenlik siyasetini tespit etmek ve bunu uygulamak zorundadır. Bu siyasetin tespitinde ; ulusal, bölgesel ve uluslararası konjektürdeki değişimler ve gelişmeler dikkate alınırken, önceden belirlenmiş olan millî menfaat ve millî hedefin veya hedeflerin de göz önünde bulundurulması gerekir. Ancak bölgesel ve özellikle uluslararası ilişkilerdeki çağdaş değişiklikler ve gelişmeler de gözden uzak tutulmamalıdır. Bu nedenle özünde, ülkenin millî menfaatini zedelemeyen, fakat değişikliklere ve gelişmelere açık ve ona göre şekillendirilmiş bir millî güvenlik siyasetinin belirlenmesi, akılcı bir yöntemle yapılmalıdır. Uluslararası, ilişkilerdeki değişikliklerin ve yeni oluşumların değerlendirilmesinde ve millî güvenlik siyasetinin buna göre belirlenmesinde; evrensel değerlerin ve kriterlerin etkisi de gözardı edilmemelidir. Çağdaş devlet anlayışının bütünüyle hakim olacağı bir millî güvenlik siyaseti ile ülke, uluslararası ilişkilerde saygın ve güvenilir bir yere sahip olurken, millî varlığının, bütünlüğünün ve uluslararası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukun her türlü iç ve dış tehditlere karşı da korunmasının dengesi sağlanmış olmalıdır. Yönetim sistemi nasıl olursa olsun, her ülkenin kendi menfaatlerine göre tespit ettiği bu siyasetin; uygulanmasını biçimleyen asıl ve metodlarını ortaya koyan, millî güvenlik hedeflerinin gerçekleşmesini sağlayacak olan bir stratejinin de belirlenmesi gerekir. Millî güvenlik stratejisi denilen bu stratejinin uygulanmasında, içinde bulunulan şartlar dikkate alınarak ve onlara uydurularak lüzumlu değişikliklere uğraması, başarılı sonuçlar alınması bakımından önemli sayılmalıdır.

Millî güvenliğin sağlanması ve millî hedeflere ulaşılması için hareket tarzlarına ait esasların tespiti, yeni millî güvenlik siyasetinin belirlenmesi ; çok büyük araştırma, değerlendirme isteyen, idari sistem içinde işbirliği ve koordinasyonu ve

³³ hazır ol cenge ister isen sulh-u sükun

mutlaka çok özel ihtisas birikimi gerektiren ; gizliliği ve ivediliği olan, çeşitli baskı gruplarının, özellikle siyasi grupların etkisine maruz kalmaması gereken konular olduğu için, hazırlık ve takip bakımından özel bir sisteme bağlanmış bulunmaktadır.

Üzerinde akademik çalışmaların yapıldığı, basın ve yayın organlarında faaliyetlerinin açıkça görülmediği cihetle, sadece anayasada ve diğer yasalarda görülebilen Millî Güvenlik Sistemi; aslında bugün en ileri demokrasilerde bile karmaşık ve çok yönlü devlet hizmetlerinin eksiksiz bir koordinasyon ve işbirliği halinde devletin ve milletin yasal nizamı ve refahı ile bölünmez bütünlüğünün her çeşit iç ve dış, potansiyel ve fiziki, dolaylı ve dolaysız, tabii ve sun'i tehdit ve tehlikelere karşı korunmasının ve hayatiyetinin dinamik olarak devamının zorunlu bir unsuru sayılmaktadır.

Aslında devletin hayati öneme haiz değerlerinin korunması ve kollanması, iktidarlara düşen başlıca görev olmaktadır. Bu görevin icrasında gizlilik ihlali, gerileme, zafiyet, engelleme gibi hususlar telafisi devlete ve millete çok pahalıya mal olan ve bazen imkansızlaşan millî kayıplara yol açabilir. Bu nedenle millî güvenliğin korunması ve kollanması maksadıyla araştırma, inceleme, değerlendirme, karar alma, uygulama vb. işlemlerinin ; demokratik düzen içinde ve fakat daha kısa yoldan gizliliğine hanel gelmeyecek tarzda ve özelliği dolayısıyla ihtisas kuralına daha fazla uymayı sağlayan bir sistemle oluşturulması gerekmektedir. Bu sistem millî güvenlik sistemi olmaktadır.³⁴

Millî güvenlik stratejisinin temel esasları ve ihtiyaçlarını belirledikten sonra soğuk savaş sonrası ABD'nin yeni Millî Güvenlik Stratejisi tanımlamasına ve bu konudaki benimsediği siyasetlere göz atmak faydalı olacaktır.

"Soğuk savaş sonrası Amerika'nın belirlenen güvenlik zorunluluklarında değişiklikler olmuştur. Komünist tehdit gitmiştir. Yüz yüze olduğumuz tehditler daha karmaşıktır. Etnik çatışmalar yayılmakla ve bölgesel istikrar için ciddi tehditler oluşturmaktadır. Kitlesele tahrip silahları güvenliğimizin asıl tehdidini

³⁴ MGK.Gn.Sek. Devlet'in Kavram ve Kapsamı No : 1

oluşturmaktadır.³⁵ Aralık 2002’de yayınlanan “Kitle İmha Silahları İle Savaş İçin Ulusal Strateji” üç temele dayandırılmıştır;

- 1- Kitle imha silahları ile savaş için karşı tedbirler
- 2- Kitle imha silahlarının yayılmasını önleyici tedbirler
- 3- Kitle imha silahlarının kullanılmaları durumunda uygulanacak tedbirler.³⁶

Çevrenin tahribi hızlı nüfus artışları birçok bölge ve ülkede politik istikrarı tehdit etmektedir. Bununla beraber dünya çapındaki ekonomik gücü ve bunu destekleyen irtibat ağı Amerikan menfaatleri ve organizasyonları için büyük fırsatlar yaratmaktadır. Uluslararası topluluklar artık bölgesel ihtiyaçlar için birlikte hareket etme eğilimindedir.

Bütün bu tehditler ve fırsatlar birlikte mütalaa edilerek hedefleri şu şekilde belirlenmektedir;

- * Her an harbe hazır silahlı kuvvetler ile güvenliğin devamlılığı,
- * Amerikan ekonomisinin günün şartlarına göre revize edilmesi,
- * Demokrasinin bütün dünyada geliştirilmesi,

ABD büyük güç olmasından dolayı yüklendiği sorumlulukların bilincinde olmalıdır. Ülkeler sınırlarının ve varlığının emniyette olduğundan emin olmalıdırlar. Bu, uluslararası topluluğun herhangi bir ülkenin sınırları içinde vuku bulan insan hakları ihlallerini hoş görmesine müsaade etmez. Millî güvenlik menfaatler tehdit edildiğinde mümkün olduğunca diplomasi kullanılmalı fakat mecbur kalındığında kuvvet kullanımından sarfınazar edilmemelidir.

³⁵ Bob Woodward, Bush at War, Simon&Schuster, 2002, p:35

³⁶ E.Tuğgeneral Nejat Eslen, ABD’nin Kitle İmha Silahları İle Savaş Strateji ve Asıl Niyeti..., Savunma ve Strateji, Şubat 2003-02, Sayı:116, s:42



Yeni Güvenlik Stratejileri ABD'nin dört ana millî menfaatini koruyacak ve güçlendirecek şekilde düzenlenmiştir.

Bunlar ;

- Hür ve bağımsız bir millet olarak ; temel değerleri ve kurumları ile birlikte güvenlik içerisinde var olmanın sürdürülmesi,

- Sağlıklı ve büyüyen ekonomi,

- Global ve bölgesel problemlerin çözüme ulaştırılmasında dost ve müttefik ülkeler ile düzenli ilişkilerin muhafazası,

- Bütün ulusların politik ve ekonomik olarak gelişmesini sağlayacak uluslararası bir ortamın yaratılmasını sağlamakta ABD'nin millî menfaatleri vardır.

Berlin Duvarının yıkılışından beri, stratejik ortam çok büyük değişikliklere maruz kalmış olup geleceğin tahmini güçleşmiştir. Bu nedenle uygun bir güvenlik stratejisini tasarlamak çok güç olmuştur. Herşeye rağmen, önümüzdeki yıllarda ABD'nin karşı karşıya bulunacağı 5 tehlike şu şekilde tanımlanmıştır:

- Kitle imha silahlarının yarattığı tehlike³⁷,

- Bölgesel çatışmalar,

- Demokrasi ve yenilik karşıtı hareketler,

- Ekonomik tehlikeler,

- Ulusu hedef alan tehditler,

* Terörizm,

³⁷ Ali Külebi, Ortadoğu'da Stratejik Silahlanma, Cumhuriyet Strateji, Yıl:1, Sayı:11, s:4-5

* Yasadışı uyuşturucu trafiği,

Burada bahsedilen son tehlike çeşidinin, yani ulusu hedef alan tehditlerin, ABD'nin menfaatlerini hem içerde hem de dışarıda ciddi biçimde yaralayacak bir potansiyele sahip olduğu ifade edilmektedir. Terörizm tehlikesi öteden beri tanınmakta idi, ancak Dünya Ticaret Merkezi'nin bombalanması, teröristlerin Amerikan vatandaşları ve deniz aşırı varlıkları için yalnız dışarıda değil içerde de tehdit unsuru olduğunu ortaya çıkarmıştır. Fakir ve zenginler arasında ki uçurum, ırk, etnik ve din adaletsizlikleri büyümeye devam ettikçe terörizmde bunlara çare olarak büyüyecektir. Ayrıca gelecekte terörist grupların kitle imha silahları dahil olmak üzere her türlü silah ve taktikleri kullanabilecekleri değerlendirilmektedir.

Terör örgütleri günümüzün mevcut teknolojilerinden, iletişim ve bilişim araçlarından istifade ile imkan ve kabiliyetlerini, hareket tarzlarını sürekli geliştirmekte, yenilemektedir. Terör örgütlerinin birbirlerinin eylemlerini örnek aldığı ve bu sayede moda eylemler meydana getirdikleri dikkate alındığında; bugün dünyanın herhangi bir yerindeki terör örgütünün kullandığı bir saldırı metodunun veya sahip olduğu imkan kabiliyetin yarın başka bir bölgedeki terör örgütüne kolayca kopya edilerek kullanılabilir olması tehlikenin ciddiyetini açıkça göstermektedir.³⁸

Uyuşturucu kaçakçılığı ABD toplumu için diğer bir tehdit unsuru olmaya devam etmektedir. Son zamanlarda uyuşturucu kaçakçıları ihtilalci ve terörist grupları kullanmaya başlamışlardır.

Her ne kadar ABD şimdi tek süper güç olarak kaldı ise de onun gücü dahi dünyadaki bütün problemleri çözmeye yetmeyebilir. Bu nedenle dost ve müttefiklerden meydana gelen bir koalisyon içerisinde hareket etmek ve bu koalisyonun liderliğini yapmak istikrar ve güvenlik için ABD'nin görevidir. Bu ortaklık ABD'nin müttefikleri arasındaki liderliğini kuvvetlendirir, kitle imha silahlarının yayılmasına engel olur ve müttefiklerimize bize ihtiyaç duydukları zaman yanlarında olacağımız konusunda güven verir" denilmektedir.

³⁸ Dz.Kur.Bnb.Barbaros Büyüksağnak, Deniz Terörü, Deniz Kuvvetleri Dergisi, Mart 2002, s:16

1.2.1. Genişletilmiş Güvenlik İttifakları

ABD'nin deniz aşırı mevcudiyeti, eğitim programları, müşterek tatbikatlar, potansiyel koalisyon ortakları ile paylaşılmış savunma düzenlemeleri, askeri irtibatlar ve dış askeri satışları da ihtiva eden askeri yardım programları vasıtasıyla ABD; dost ve müttefik ülkelerin savunma kabiliyetini güçlendirecektir. Bölgesel güvenlik konularına bu şekilde aktif olarak katılmak, bölgesel tansiyonu azaltacak ve ABD'nin ikili ve çok taraflı ilişkilerini artıracaktır.

1.2.2. Normal Güvenlik Düzenlerinin Geliştirilmesi

Savunmanın yeni mahiyetini, belirli varsayım ve olasılıklara göre tartışmadan önce güvenlik kavramı ve kapsamının ele alınması uygun olacaktır. Çünkü günümüzdeki mücadele sistematığı, belirli istisnalar dışında, askeri güç kullanmaya sıra gelemeden kaybeden ve kazanan tarafların hemen hemen belli olduğu sivil ağırlıklı bir sürece tabidir.³⁹

ABD'nin, BM'in yeni kuvvetlendirilmiş ve krizlere müdahaledeki aktif rolü, NATO'nun yeni stratejik konsepti ve Barış İçin Ortaklık programını destekleyeceği ifade edilmektedir.⁴⁰

Güvenlik stratejileri oluşturulurken, yeni dünya düzeninde güvenlik politikasında geniş yer oluşturan uluslararası güvenlik teşkilatlarının durumudur. AGİT iki yıl içerisinde 35 devletten 52'ye yükselmiştir. Bu gösterge uluslararası diplomasi, askeri politika ama aynı zamanda iktisat ve iletişimin artması için özel bir sebeptir. AGİT'teki yeni durumun büyük bir avantajı vardır. Avrupa, ABD, Kanada ve Orta Asya'nın bütün devletleri en azından şekil itibarıyla Paris mukavelesinde ve Helsinki kapanış dokümanında aynı temel amaçları imzaladılar. Bu hususlar ;

- Güvenlik politikasının uluslararası toplu amaçları,

³⁹ Aziz Rıfki Ateşer, Yeni Bir Savunma Anlayışı-(1) Gelişmelerin Getirdikleri, Jeopolitik Bilimsel Araştırmalar Dergisi, Kış 2004, Sayı:9, s:106

⁴⁰ Dr.Jeffrey Simon, Barış Ortakları:Yeni Dönem İçin Yol Haritası, E-Journal USA, ABD Dış Politika Gündemi, s:26

- Hak ve özgürlüğün hükmü, ulusal haklara ve özellikle insan haklarına saygı,
- Demokrasiye dayanan devlet düzeninin, bölgesel barışın ve iyi komşuluk ilişkilerinde genel dayanışmanın istikrarı,
- Ekonomik özgürlüğe dayanan işlevsel, uluslararası bir ekonomik-sosyal ve çevre düzeni.

Avrupa'nın ana sorunu büyüyen milliyetçiliktir, millî devletin rolü ve tarifi, anlaşmazlıkların merkezi olmaktadır.⁴¹ Federasyonların dağılması ve özgür Avrupa'da onun benzerinin kurulmak istenmesi, sınır kavgaları, devlet halkının ya da azınlığın ifadeleri her yerde yeni millî akımları ortaya çıkarmaktadır. Özgürlük için yeni riskler ortaya çıkmaktadır. Gelecekte en büyük zorluk küresel sosyal sorunda, küçülmeyip büyüyen refah seviyesinin farklılığında, nüfus patlamasında GATT'ın beklentileri ve çevre sorunlarında yatmaktadır.

Yeri geldikçe, en yakın geçmişin diğer iki tecrübesi hatırlanmalıdır ;

- Her şey çok çabuk değişebilir. Anlık politik değişimler her zaman mümkündür.
- Tahmin kabiliyetimiz çok kötü durumdadır.

Bundan dolayı uzun zamandır büyük bir askeri problem olmamasına rağmen, güvenlik poliçeleri ödenmesi zorunluluğu vardır. Her duruma karşı etkili olabilecek etkin, hızlı, mükemmel teçhizatlı, mobilize, modern savaş güçlerine ihtiyaç vardır. Eğitim eksik edilmemeli, yavaş yavaş uzmanlaşmaya geçilmelidir.

Sonuçta önemli olan takip edilecek güçlü siyasi iradedir. Siyasi iradenin yeri eylemcilik, silahlı kuvvetler ya da diğer yapılar tarafından doldurulamaz. Diğer taraftan en güçlü siyasi kararlılığın dahi bir ortaklığın yerini alamayacağına işaret etmek gereklidir.

⁴¹ Ayhan Şimşek, Avrupa Birliğinin Anayasa Açmazı., Cumhuriyet Strateji, Parasız Özel Ek, 5 Temmuz 2004, s:8

1.2.3. Dış Politika ve Geliştirilmiş Güvenlik Sistemi

Geleneksel olarak büyük güçler (*Great Powers*) dış politikalarında iki farklı temel stratejik alternatife sahiptirler: 1) Roma İmparatorluğu örneğinde gördüğümüz şekliyle tek kutupluluğa gidişi hedefleyen jeopolitik dominasyon stratejisi; 2) 19. yüzyıldaki İngiltere ve 20. yüzyılın ilk yarısındaki ABD örneklerinde gördüğümüz, uluslararası sistem ve onun alt-sistemlerinde güçlü devletler arasında bir güçler dengesi (*balance of power*) kurmaya ve bunu dengede tutan taraf olmaya çalışan çok kutupluluk stratejisi.

Uluslararası ilişkilerdeki değişim süreci hızla yol almaktadır. Soğuk savaşın sona ermesini ve ideolojik kutupların ortadan kalkmasını takiben, uluslararası politikada köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Dünya, artık eski dünya değildir. Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, serbest pazar ekonomisi ve çevrenin korunması evrensel değerler olarak ön plana çıkmıştır. Siyasal ve ekonomik özgürlüklerin ortaya çıkarttığı bu yeni enerji, hem ülkeleri, hem uluslararası ilişkileri demokratikleşmeye zorlamaktadır.

Paralel bir gelişme de, teknoloji ve iletişimdeki hızlı değişimlerin, dünyayı giderek küçültmekte oluşudur. Bölgesel ekonomik işbirliği projeleri hızla gelişmektedir Dünyada bir globalleşme olgusu yaşanmaktadır. Soğuk savaşın yerini her alanda işbirliği almaktadır. Tehdidin niteliği değişmiş Varşova Paktı ortadan kalkmıştır. NATO, eski hasım ülkelere dostluk ve işbirliği elini uzatmıştır. NATO ilk yıllarında kesin askeri hesaplardan çok, politik kaygıları yansıtmış ve Amerika, Avrupa dengesini korumayı kendine görev edinen başlıca batılı 'kanat' güç rolünü İngiltere'den devralırken, Amerika'nın diplomatik geleneklerinde meydana gelen tarihi değişikliğin simgesi olmuştur.⁴² Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) kurulmuş, eski hasım ülkeler bu forumda biraraya gelmeye başlamışlardır. KAİK'i takiben NATO Barış İçin Ortaklık (BİO) projesini geliştirmiştir. Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya'dan 23 ülke kısa sürede bu projeye katılmıştır. Geçmiş yıllarda birbirlerine cephe almış ülkeler, siyasi ve askeri alanlarda kapsamlı bir işbirliği sürecine girmişlerdir.

⁴² Paul Kennedy, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Çev.Birtane KARANAKÇI, T.İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Aralık 2002, s:450

ve burada acılar dindirilmiş değildir. Azerbaycan topraklarının dörtte biri Ermeni işgali altındadır. İşte, bütün bu olumsuz unsurlar, ortaya çıkan belirsizlikler, nihayet yeni riskler ve tehditler başlangıçtaki iyimserliğe gölge düşürmeye devam etmektedir. Balkanlar'dan Kafkasya'ya, Ruanda'dan Afganistan'a kadar çeşitli bölgelerde süren bunalım ve çatışmalar, Soğuk Savaş sonrasının fırtınalarıdır.

Ülkelerin, birlik ve toprak bütünlüklerinin muhafazası önemlidir. Devletler, uluslararası ilişkilerin temel direği olmaya devam etmektedirler. Millî devletin koruyucu kozası yerini terketmiş değildir. Sadece çağdaş oluşumların yönü, devletlerin demokratik bir ortamda ve kendi serbest iradeleriyle diğer uluslarla bütünleşmeleri yolundadır.

Yeni bir yüzyılın eşiğinde bulunan dünyamızda çok sayıda yerel çatışma mevcuttur. Bunların sona erdirilmesi, barış ve istikrarın tesisi, her zamankinden fazla önem arz etmektedir. Bu alanda, uluslararası topluma ve başta Birleşmiş Milletler olmak üzere, uluslararası ve bölgesel kuruluşlara büyük görevler düşmektedir. Birleşmiş Milletler'in, bunalımların çözümünde gereken kararlılığı ve iradesini

⁴³ Cavid Veliev, Soğuk Savaş Devam Ediyor, Cumhuriyet Strateji, Yıl:1, Sayı:19, s:18

göstermemesi ve maddi kaynaklarının sınırlı oluşu, sorumluluklarını gereği veçhile yerine getirmesini engellemektedir. Birleşmiş Milletler, AGİT gibi kuruluşların yeni dünya düzeninin şartlarına göre gerekli reformları yapmaları, üzerinde durmamız gereken öncelikli bir konu haline gelmiştir.

Ülke güvenliğinin vatandaşların güvenliğiyle, silahlarla sağlanan güvenliğin kalkınmayla sağlanan güvenlikle dengelenmesi gerekmektedir. Nitekim bugün, güvenliği sadece siyasi ve askeri terimlerle ifade etmek mümkün değildir. Barış ve refahın birbirlerinden ayrılamayacağını artık herkes kabul etmektedir.⁴⁴

1.2.4. Dış Politika Oluşturulmasında Yeniden Yapılanma İhtiyacı

Ellen Laipson, Daniel Kurtzer ve John L.Moone, Amerikan dış politikası ve güvenlik konsepti konusu ile ilgilenenlerin yakından tanıdıkları üç isim. "Intelligence And The Middle East-What Do We Need To Know isimli kitap, bu üç önemli kişinin yeni dünya düzeninde "Intelligence" yani haber alma konusunda Ortadoğu'ya yönelik uygulamaların ve nasıl olması gerektiği üzerine görüşlerini içeriyor. Bu görüşlere baktığımızda, Amerikan siyasetini belirleyenlerin nelere dikkat ettiklerini, hangi konularda bilgilendirmek istediklerini buluyorsunuz.

Amerikalıların ülkelere bakışını da anlamak mümkün olabiliyor. Örneğin Amerika, bir ülkeye önce ulusal düzeyde bakıyor. Ulusal düzeyde yapılan politikayı anlamaya ve tahlile çalışıyor. Bu olgu, bakılan ülkenin halkını anlamamanın liderleri anlamaya da yardımcı olacağını gösteriyor.

Ardından liderler geliyor. Liderlerin karar verme mekanizmasının nasıl işlediği, güçlerinin kaynakları, ülkedeki olanları etkileyip yönlendirme yeteneklerine bakılıyor.

Değişimin muhtemel alanları gözaltında tutulurken, politik oyuna girebilecek yeni "aktörler" üzerinde de duruluyor. Politik değişiklikleri etkileyebilecek sosyal

⁴⁴ Süleyman Demirel, 21 nci Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'nin Dış Politikası konuşmasından

kültürel ve ekonomik gelişmeler değerlendiriyor. Bütün bu konularda son derece dikkatli "Analitik" analizler yapılıyor.⁴⁵ Muazzam bir makinenin çalışması gibi, Amerikanın bu konudaki çalışmaları, "Uluslararası ortamın yeniden şekillenmesi, yeni stratejik ilişkilerin temellerinin atılması ve buna uygun politikaların belirlenmesi" şeklinde yönlendirilen, millî devletlerin de bu gelişime ayak uydurabilmesi için, kendisini bütünü ile yeniden yapılandırması ve bu sürecin dışında kalmaması şarttır. Yani, olayın büyüklüğü ve önceliği tam olarak anlaşılırsa, konuya Dışişleri ve Silahlı Kuvvetlerin değil, ama devletin bir bütün olarak yapısını yenilemesinin şart olduğu aksi halde uygun siyasetlerin tespit ve uygulanması için lüzumlu mekanizmaların kurulmasında geç kalınacağı görülecektir.

Dünya çok küçülmüş, mesafece uzaklıklar önemini kaybetmiş ülkelerin menfaatleri diğer ülkelerin ve uluslararası kuruluşların menfaatleri ile etkileşim alanları oluşturmuştur. Dış politikada atılacak her adım birçok ülke ve kuruluşu olumlu yada olumsuz açıdan ilgilendirecek konuma gelmiştir, bu açıdan siyaset vasıtalarının kullanımı her yönüyle düşünülmüş ince hesaplanmış riskleri analiz edilmiş, sonuçları değerlendirilmiş olmak zorundadır.

Bir ülkenin millî siyasetine karar vericilerin, önemli liderlerin yayınladığı mesajları incelerken, bu mesajın kendi ülkesi ve bölgesi açısından neyi içerdiğinin değerlendirmesini de aynı anda göz önünde bulmalıdır. Önemli konulardaki gelişmeleri televizyondan veya yazılı basından değil, ama "analitik analizi" yapılmış şekilde kendi uzmanlarının veya kuruluşların çalışmalarından öğrenmelidir. Diğer ülkelerin karar mekanizmaları başında bulunan liderlerin kişilikleri ve düşünce tarzları hakkında bilgi sahibi olmalıdır. İlaveten güvenlik konusundaki tehditlerin değerlendirilmesi yapılırken ilgi alanında olan bütün dost ve tehdit ülkelerin durumunu kontrol etmek ve bu konudaki gelişmeleri tahmin ederek uygulanacak politikalar konusunda gerçekçi olmak önem kazanmaktadır. Bu konudaki ilişkilerde, kendi menfaatlerimiz açısından "Muhtemeli mümkün hale getirmek" ancak, akıllı ve bilgili insanların karar verme mekanizmalarına bütünü ile hakim olması sonucu sağlanabilir. Stratejik işbirliği konusunda zamanında menfaatlerimize uygun kararlar verilemezse, ilerde bunların sıkıntısı çekilebilir.

⁴⁵ Sedat Sertoğlu, Sabah Gazetesi, 05 Şubat 1996

Sovyetlerin yıkılması ve Körfez Savaşı sonrası uluslararası ortamda yerinden oynayan taşlar, yeniden yerli yerine oturmaya başlamıştır. Her ülke hesabını yeni duruma göre yeniden ayarlamalı, aksi halde hiç umulmadık zamanda, umulmadık sürprizlerle karşılaşmak mümkün görülmektedir.

1.3. Milli Menfaat

1.3.1. Menfaatin Tanımı

Millî menfaat, bir milletin kendi güvenlik ve refahı için zaruri olan hususlardır. Başka bir ifade ile, devletin karar mercilerinin milletin bekası için önemli olduğuna inandığı hususlardır. Genel hatları ile devletin güvenliğini, millî bütünlüğünün devamını, milletin refahını kapsar.

Millî menfaatler, duruma ve milletlerarası ilişkilere tabi olarak değişmezler. Millî gayeleri ihtiva edecek derecede kapsamları değişiktir ve geniştir, devamlıdırlar ve sayıları azdır.

Millî hedef ve millî siyasetin ortaya konmasında bir hareket noktası ve bir çerçeve vazifesi görürler. Millî menfaatlerin ışığı altında millî hedefler ve millî siyaset geliştirilir.

Devletin bekası, güvenliği ve milletin refahı için ulaşılması ve korunması gerekli maddi ve manevi değerler olarak görülen Millî Menfaat⁴⁶, birbirinden farklı ve fakat muhtevade benzerlik gösteren değişik şekillerde tanımlanmaktadır.

International Relations Dictionary'ye göre ; "Millî menfaat, devletin genelde en hayati ihtiyaçlarının belirlendiği ve aksettirildiği bir kavram olup, kendini savunma hakkı, bağımsızlık, millî birlik ve bütünlük, askeri güvenlik ve ekonomik refah gibi hususları" kapsamına alır.

⁴⁶ Necdet Timur, a.g.m., s:558

Bir örnek olarak da, ABD Savunma Bakanlığının, Kongreye sunduğu raporda, millî menfaatler, barış, özgürlük ve refahın temini şeklinde gösterilmiştir.

C.B.Marshall'ın "The National Interest And Current World Problems" adlı eserinde de Millî Menfaat ; barışın devam ettirilmesi, güvenliğin sağlanması ve yurtdışındaki soydaşlarının korunmaları olarak belirtilmiştir.

Gerçekte, devlet yönetiminde göz önünde bulundurulacak yönlendirici nosyon durumundaki Millî Menfaat ; devletin, durumsal faktörleri dikkate alarak verdiği, çeşitli hedeflere tahsis edilecek nisbi öncelikleri tayin ettiği hareket tarzlarını saptayıp değerlendirdiği başlıca kriter olarak dikkate alınır.

Strateji uzmanlarından Terry L. Hayes ise, "Understanding U.S. Strategy" kitabında; Millî politika ve dış politikaya yön veren millî menfaatleri, anavatanın savunulması,⁴⁷ ekonomik refah, tercih edilebilir bir dünya düzeni ve sahip olunan değerlerin korunması şeklinde göstererek, bunları da aralarındaki önem derecelerine göre kategorilere ayırmaktadır. Belirtilen bu menfaat sınıflandırmalarının her birini arz etmiş oldukları önem ve önceliklere göre; Millî varlığın sürdürülmesi; yaşamsal, büyük ve önemli ölçüde menfaatler olarak daha belirgin ikinci bir sıralamaya tabi tutmuştur.

Devletin politikasını etkileyen faktörler (durumlar), başlıca üç genel başlık altında toplanabilir :

- A. Uluslararası ortam,
- B. Devletin mevcut ve kullanılabilir imkan ve kabiliyetleri,
- C. Diğer devletlerin davranışlarına karşı beliren uygun tepkiler.

Millî Menfaat, açıklanan bu kriterler içinde karar ve hareket gerektiren bir duruma uygulandığı zaman sonuç, bir hedefin seçimidir. Bu da, açık ve mantıklı olarak tanımlanmış bir davranış halidir. Hedef, bir devlet aksiyonunun yönetimi;

⁴⁷ Merdan Yanardağ, Yeni Muhafazakarlar (Neo-Cons), Chiviyazıları Yayınevi, 2004, s:155

olduğu ve devletin erişmek istediği bir gayedir. Bir hedefin seçimini, gayeye varmak için bir stratejinin geliştirilmesi ve bunu takiben planın yürürlüğe konması izler.

Millî Menfaatin gözetlenmesine yönelik zincirleme reaksiyonun;

1 nci aşamasında; nisbeten uzun vadeli, yani 15 seneyi aşkın bir süreye yönelik ve değişmez şartlara uyarlanan millî gelenekler, resmi hükümet görüş ve beyanları, bir millî menfaat formülünün ortaya konmasında birbirlerini etkilerler.

2 nci aşamasında; orta vadeli, yani 5-15 sene arasındaki gelişen şartlara göre uyarlanan millî menfaat'in formüle edilmesi, belirgin hedeflerin seçimiyle sonuçlanır.

3 ncü aşamasında; kısa ve yakın vadeli, yani 2-5 yıl arasındaki süreyi kapsayan ve şimdiki şartlara göre analiz edilen hedef, bir hareket tarzının seçilmesiyle neticelenir.

Reaksiyonu bir aşamadan diğerine intikal ettiren enerji faktörü, şüphesiz durumsal faktörlerin devlet politikası üzerindeki etkisidir. Her devlet, öngördüğü millî menfaatler çerçevesinde olmak üzere düzenlenen politikanın uygulanması sürecinde diğer devletlerin zaman zaman gösterecekleri direnç ile karşılaşır.⁴⁸ Sürekliliği gerektiren millî menfaatlerde herhangi bir değişikliğin yapılabilmesi, pek istisnai ve zaruri şartların etkisine bağlıdır. Yukarda bahsi geçen böyle bir direniş, açık ve yoğun, veya kapalı ve nominal (marjinal), hatta pasif olabilir. Nasıl bir mukavemetle karşılaşılacağı üzerinde durularak gereken tedbirler zamanında alınmalıdır. Dolayısıyla, her devlet, imkan ve kabiliyetlerinin büyük bir bölümünü gerektiğinde diğer devletlerin siyasi manevralarına karşı koymaya, pasifize etmeye, menfaatinin dikte ettirdiği ölçüde direnç göstermeğe işbirliğine veya uzlaşmaya tahsis edebilir. Bir milletin dış tehditleri algılama kabiliyeti, menfaatlerini belirleme şekliyle yakinen ilgilidir. Öyle ki, tehditlerin artışı oranında menfaatler ve menfaatlerin artışı oranında tehditlerde artış görülür. Tehditlerin algılanmasında görülen vuzuhsuzluk, belirsizlik ve isabetsizlik dış politikanın tesbiti ve yürütülmesinde başlıca zorluklara neden olur.

⁴⁸ Ercan Çitlioğlu, Milli Güvenlik Siyaseti, Cumhuriyet Strateji, Yıl-1, Sayı-25, s:8

1.3.2. Menfaat İlgisi Sahaları ve Çeşitleri

Devlet politikasında millî menfaat'in oynadığı ve etkide bulunduğu rol analiz edilirken, devletlerin özellikle:

- * Vatan Savunması
- * Bölgesel Güvenlik
- * Toplumun ekonomik refahı

* Milli değerler (Millî varlığın korunması, daha geniş anlamda, sosyal, ekonomik, kurumsal, ideolojik, siyasi sistemlerin muhafazası) ile ilgilendikleri dikkati çeker.

Bu her dört ilgi sahası, pek genelleştirilmiş olup, analiz veya siyaset oluşturma maksatları için soyutlanarak aza indirgenmiştir. Daha farklı ve genel bir ayırım ile millî menfaatler, başlıca üç ilgi sahasına da bölünebilir:

a. Politik Menfaatler :

Ülkenin egemen olduğu sınırlar dışındaki siyasi menfaatleri ile iç politikasında gütmüş olduğu menfaatlerdir. Yürürlükteki mevcut rejimin geliştirilmesi ve korunması gibi. Ülkenin tutumunu dostça destekleyen müttefiklerin bulunması da menfaatlerin tesbit ve tayininde ana faktörlerden sayılır. Ülkenin görüş ve siyasi davranışının zaafa uğramamasına veya hâsım devletler koalisyonunun teşekkülüne mani olabilme kabiliyeti de göz önünde bulundurulmak gerekir. Bu arada tebarüz ettirilmesi gereken önemli bir husus da, politik menfaatlerin, bir bölgenin ekonomik⁴⁹ ve jeostratejik bakımlardan sahip olduğu değerlerden ayrı mütalaa edilmeyeceğidir.

⁴⁹ Ercan Çitlioğlu, a.g.m., s:9

b. Ekonomik Menfaatler :

Ülkenin ekonomik menfaatleri, ülke ekonomisinin uzun vadedeki refahı ile ilişkili olduğu taktirde, bölgesel ekonomik alt yapıyı, endüstri merkezlerini, ticaret merkezlerini, enerji üretimi ile tüketimini, kaynakları ve teknik rekabeti kapsar.

c. Jeostratejik Menfaatler :

Ülkenin siyasi ve ekonomik menfaatleriyle ulusun kendini savunma ve dünya çapında nüfuzunu idame ettirme imkan ve kabiliyetini etkileyen nisbi değerlerle ilişkilidir. Çevresinde ve dünya politikasında önde gelen bir ülkenin siyasi etkinliği arttığı sürece, dinamiği de değişir. Problem, ekonomik bazını, siyasi ve askeri rolünün artışı oranında yükseltmektir.

Açıklamaya çalışılan millî menfaat, barışın muhafaza ve idame ettirilmesi, devletin bağımsızlığının, güvenliğinin sağlanması ve refah düzeyinin artırılması ile yurt dışındaki vatandaşlarının korunması için gerekli görülen gayelerin bir üst seviye genellemesi şeklinde formüle edilmelerinden ibarettir.⁵⁰

Bazılarına göre, Millî Menfaat, devletin bekası ile tarihi iştirak halinde bulunan coğrafi, ekonomik, politik ve ideolojik bütün unsurların toplamı şeklinde kabul edilmektedir. Ancak, herhangi bir devletin global ve bölgesel menfaatleri ve yüklendiği sorumlulukları, o ülkenin bunları bir bütün halinde ve aynı zamanda savunabilme gücünün üstünde olmamalıdır. Tarihi sürece istinaden denebilir ki, ülkenin gerçek menfaatlerini zedeleyebilecek tehditler, yeni dünya koşullarına, durumsal faktörlere bilinçli olarak uyum sağlayamamaktan ve muhtemel gelişim trendlerini dikkate alacak geniş bir perspektifden yoksun kalınması halinde oluşur. Millî menfaat, gözetilmesi ve temini hususunda devletin icraat ve faaliyette bulunduğu genel ve devamlı gayedir. Şüphesiz, bu fazlasıyla genelleştirilmiş bir tanımlamadır. Aslında, birlik ve beraberliğin oluşturulması için adaletin, iç huzurun, müşterek savunmanın temini ile genel refahın artırılması, özgürlüğün ve gelecek nesillerin tehlikeden masum kılınmasıdır.

⁵⁰ Ercan Çitlioğlu, a.g.m., s:9

1.3.3. Menfaat Çeşitleri ve Öncelikleri

Menfaatler konuları açısından farklılık göstermekte ve tanımlama olarak bazen biri diğeri yerine ifade edilebilmektedir. İlgilendirdiği menfaat grupları açısından farklılıklar gösterirken her-birine devletin vereceği önem derecesi de değişik olmakla bazı menfaatlerinin devlet açısından varlığının sebebi olarak görülürken, diğer bazıları görmemezlikten gelinebilmektedir. Bu konuda öncelikle Millî Menfaat ve Kamu menfaati tanımlarım birbirinden ayırmakta fayda vardır.

a.Kamu Menfaati; ülkenin sınırların dahilinde ülke halkının ve yatırımlarının refahı olarak görülebilir.

b.Millî Menfaat; ülke vatandaşlarının ve yatırımlarının, sınırlar dışında, yani hükümetin yetki alanının dışında refahları ile ilgilidir. Bu özellikle hasım milletlerin siyasetleri dolayısıyla o ülkenin menfaatlerinin tehlikeye girdiği durumlarda önemlidir.

Şüphesiz ki, kamu menfaati, özellikle bir savaş tehlikesi olduğunda milletlerarası çevreden fazlaca etkilenir. Benzer bir şekilde; ülkede herhangi bir andaki sosyal istikrar ve siyasi birliğin derecesi millî menfaati kuvvetle etkiler.

c.Stratejik Menfaatler; ikinci derece menfaatlerdir ve millî menfaatlerin açıkça tanımından doğarlar. Bunlar, devleti askeri tehditlere karşı korumanın politik, ekonomik ve askeri yönleri ile ilgilendirir ve coğrafya, kaynak kıtlığı, askeri teknoloji ve ülke ve müttefik topraklarına verilebilecek zararın sınırlandırılması ile tanımlanır. Bazen beklenenin aksine, stratejik menfaatler millî menfaatleri belirler ve böyle durumlar genellikle şaşkınlık ve askeri güvenliğe gereğinden fazla önem verme sonucunu doğurur.

ç. Özel Menfaatler; Devleti direk olarak pek fazla ilgilendirmeyen yurtdışında çalışan şirketlerin ve grupların faaliyetleridir. Millî güvenlik siyaset ve stratejisinde ülkenin diğer ülke ve ülkelere karşı menfaatleri esas alınmalıdır.⁵¹ Millî menfaatler

⁵¹ Ercan Çitlioğlu, a.g.m., s:8

ülkenin liderlerinin, ulusun ekonomik ve politik sağlığını etkileyen dış olayların önemi hakkında karar verdiği bir politik işlevin ürünüdür. Açıkça, Millî menfaatlerin belirlenmesi özellikle temsili demokrasilerde menfaat gruplarının ihtiyaç ve isteklerinden, bürokratik yapılardan ve değişik politik hiziplerden etkilenir. Fakat, özel bir milletlerarası konunun veya krizin millî menfaatleri ne derece etkilediğine devletin yetkili mercileri karar vermelidir.

Önemli konularda, Başbakan, Meclis üyelerinin çoğunluğunu millî menfaate kendi bakışının doğru olduğuna ikna edebilmeli ve bunu savunmak için gerekli olduğuna inandığı siyasetleri kabul ettirerek desteklerini sağlamalıdır. Her ülkenin hem değişen hem de değişmeyen millî menfaatleri vardır. Bunların bir kısmı (değişen derecelere de olsa) uzun sürede veya devamlı elde etmeye çalışılır. Diğer bir kısmı ise; kısa süreler takip edildikten sonra değişken yerel ve dünya koşulları yüzünden değiştirilebilir.

1.3.4. Temel Milli Menfaatler

Genellikle değişmeyen dört temel millî menfaat vardır ve bütün menfaat ve dış politikalar bu dört sınıf ile uyumludur. Devletin birinci derecede öncelik verdiği beka o ülkenin toprak bütünlüğü, bölgesel güvenliği ve ülkenin bütünü ve vatandaşlarının tek tek refahı ile ilgili olarak savaşı göze alabilecek menfaat gruplarıdır. Diğer taraftan millî değerlerin ülke dışında geliştirilmesi ve korunması da bu grupta mütalaa edilir. Bu uzun vadeli menfaatler aşağıda gibi tanımlanır.⁵²

a. Vatan Savunması :

Ülkenin bölünmezliği, milletin bağımsızlığı ve bütünlüğü ile ilgili menfaatlerdir. İç güvenliği tehdit eden ve dışarıdan yöneltilen tehditler de vatan savunması ile ilgili menfaat kapsamındadır.

⁵² Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, Mart 1996, s:48

b. Bölgesel Menfaat :

Ülkenin ilgi sahası içerisindeki bölgelere ait menfaatleridir. Bu menfaatler öncelikle yakın çevre ile ilgili belirlenir. Ülkenin gücüne göre daha uzak bölgelerde de menfaatleri olabilir. Ülkenin bekasını tehdit etmeyen, ancak güvenliğini tehlikeye düşürebilecek meseleleri bölgesel menfaat olarak tanımlanır.

c. Ekonomik Menfaatler :

Milletin bir bütün olarak ve fertlerin ayrı ayrı refah mutluluğunu temine yönelik ve devletin ekonomik menfaatlerini ifade eden millî menfaattir.

ç. Milli Değerler :

Ülkenin rejimine temel teşkil eden, kimliğini belirleyen ve anayasayla korunan demokratik, laik ve insan hakları gibi ulusal değer yargılarına ve tarihi bağlarına ait menfaatlerdir. Ülke millî menfaatlerini doğru olarak tanımlamada problem yalnızca bu kapsamlı ve kalıcı menfaatleri tespit etmek değil, tarihin değişik zamanlarında bu menfaatlerin ne kadar ısrarla aranacağı ve başka ülkelere zarar vermek pahasına bazı menfaatlerin korunması için etki ve baskı kullanılıp kullanılmayacağı konularında karar verebilmektir.

d. Menfaatlerin Öncelikleri :

Herhangi bir dönemde, dış siyasetin belirlenmesi, temel menfaatlere verilen önemin derecesine bağlıdır. Bu dereceler veya menfaat dereceleri "geçici" diye adlandırılan değişik bir kategori oluşturur. Çünkü devletin herhangi bir anda hissettiği aciliyet derecesine göre bunlarda değişirler.⁵³

Burada kullanıldığı anlamda "geçici" terimi, bir menfaatin bazı devrelerde mevcut, diğer devrelerde ise yok olduğu anlamına gelmez. Temel menfaatlere dahil olan belli hususların politika yapıcılar tarafından, bazı dönemlerde, daha önemli addedileceği anlamına gelir. Sözü edilen menfaatin derecesi genellikle: nukuş.....

⁵³ Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:49

ülkenin dış politikasını yürüttüğü milletlerarası ortam ve ülkedeki politik hava hususundaki görüşüne bağlıdır. Geçici menfaatlara bu açıdan baktığımızda, ulusun devlet kanalıyla belli dış politika konularına verdiği değeri ölçmede temel teşkil eden dört katlı bir öncelikler çizelgesi tarif edilebilir.

Bu öncelikler çizelgesi aşağıdaki gibi tanımlanabilir.

(1) Beka Önem Derecesi :

Bir ülkenin toprak bütünlüğü ve birliği ile ilgili olarak tanımlanır. Bu konuda ülke savaşı göze almak durumundadır.

(2) Hayati Önem Derecesi :

Problemin vatan savunmasıyla ilgili olmaması ve fakat tehlikenin mahiyeti itibariyle bölgesel veya ekonomik menfaatleri ileri düzeyde olumsuz etkilemesi halinde, hayati önem derecesi söz konusudur. Savaş kesin olmamakla birlikte, güç kullanımı riskinin de her zaman var olabileceği değerlendirilmektedir.

(3) Çok Önemli Önem Derecesi :

Problemin çözümü için güç kullanımı gerekmeyebilir. Bunun yerine siyasi, ekonomik politikalar uygulanır, müzakereler ön planda tutulur. Bir ölçüye kadar hesaplanmış tavizler göze alınabilir. Ekonomik menfaatlerin çok önemli önem derecesinde olması sıkça görülmektedir.

(4) Önemli Önem Derecesi :

Genelde tarihi, kültürel değerler niteliğindeki milli menfaatlara verilen bir önem derecesidir, insani, kültürel ve benzeri politikaların kullanıldığı bir alandır.⁵⁴ Bekle gör politikalarının uygulanacağı bu durumlarda güç kullanma olasılığı hemen hemen yoktur.

⁵⁴ Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:50

Milletlerarası bir sorunun ne zaman "Hayati" düzeyde olduğuna, özellikle "Beka" düzeyine çıkma olasılığı varsa, karar vermek görevi (uygulama açısından) başbakana ve müşavirlerine düşer.

Eğer başka bir devletin istekleri hemen yerine getirilmediği takdirde anavatanın büyük ölçüde tahrip edilme tehlikesi mevcut ise bir "Beka" menfaati söz konusudur. Bu tür krizler kolaylıkla fark edilir. Çünkü bunlar dramatiktir ve bir ülkenin diğer bir ülkeye silahlı saldırısını veya saldırı tehdidini kapsarlar. Hitler'in Eylül 1939'da Polonya'ya saldırısı, Japonya'nın 1941'de Pearl Harbour'u bombalaması, Kuzey Kore'nin 1950'de Güney Kore'ye saldırması, Sovyetlerin 1979'da Afganistan'a müdahalesi saldırılan ülkelerin ölüm kalım menfaatlerine örnek teşkil eder.⁵⁵ 11 Eylül 2001 saldırıları Condolizza Rice için "21 nci Yüzyılda meydana gelen Pearl Harbour" olmuştur.⁵⁶

Hayati menfaat ile ölüm kalım menfaati (Beka) arasındaki en önemli fark, ulusun dış tehlikeye nasıl cevap vereceğini kararlaştırmak için sahip olduğu zaman miktarıdır. Hayati menfaatler yurt savunmasına ek olarak ekonomik, dünya düzeni ve ideolojik konuları da içerir ve sonuçta ülke için bağımsızlığına yöneltilen doğrudan tehditler kadar önemli olabilir. Fakat menfaatlere yönelen tehditler ulusun refahını ani değil, muhtemel bir tehlikeye sokar ve bu yüzden politikacılara, müttefiklere danışmak, muhalifle pazarlık yapmak, mevcut eğilimi değiştirecek siyasi ve ekonomik tedbirler alma ve muhalife seçtiği yolun pahalıya mal olacağını göstermek için askeri güç gösterisi yapmak üzere zaman tanımış olur.

Son tahlilde, liderleri daha fazla müsamahayı reddetmek noktasına getirecek kadar ulusun refahı için önem taşıyan bir konu söz konusu ise hayati menfaat gündemde demektir. Eğer liderler verdiklerinden daha fazla taviz veremeyecekleri kararını verir, askeri ve ekonomik müeyyideler uygulamayı tercih ederlerse, muhtemelen hayati bir menfaat söz konusudur. Başkan Harry Truman'ın Haziran 1950'de Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi istilasına karşı koyması, 1958'de Başkan Dwight Eisenhower'ın Suriye'nin Lübnan'a tahakkümünü kabul etmemesi, Başkan John Kennedy'nin Küba'da veya Karaipler'in başka bir yerinde Sovyet füzesi

⁵⁵ Mehmet Akkurt, Afganistan, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Gebze 2002, s:5

⁵⁶ Bob Woodward, a.g.e., s:37

varlığına izin vermeme kararı, Başkan Richard Nixon'un Ağustos 1971'de ABD'nin altın standardını terketmesi ve ticari ortaklarının dolar devalüasyonunu kabul etmeye zorlanması kararı, Ekim 1973'de Sovyetler Mısır'a paraşütle indirme hareketi icra edeceği tehdidine bulunduğu, Başkan Nixon'un ABD güçlerini alarma geçirme kararı ve Başkan Jimmy Carter'ın 1980'de İran'daki Amerikan rehinelere kurtarma hareketini başlatan ve sonu kötü olan kararı örnekler arasında sayılabilir. Her ne kadar ideolojik menfaatler genellikle hayati menfaat düzeyine tırmanmaz ise de, bunlar diğer menfaatlerin alt çerçevesini oluşturur ve bazen kendileri dahi, daha yüksek düzeye tırmanabilir. 1983'de Reagan idaresinin Orta Amerika politikası, güçlü ideolojik terimlerle ifade edilmişti. Fakat, gerçek konu Reagan'ın komünist destekli devrimlerin tüm Orta Amerika ülkelerine yayılmasını önlemenin, dünya düzeni için hayati bir menfaat olduğu yolundaki inancındaydı.

Özetle, hayati menfaatler ülke dış ve ulusal güvenlik politikasındaki savunma, ekonomi, dünya düzeni (bölgesel güvenlik) konuları kapsar.⁵⁷ Hayati bir menfaatin bir krizde veya ciddi uluslararası anlaşmazlıkta hükümetin aldığı politik tavırla belirlenmediğini burada vurgulamak gerekir, tavırlar yalnızca menfaatin öneminin bir göstergesidir. Bazen liderler bir konunun hayati olduğuna (yani müsamaha edilemez noktaya ulaştığına) inanabilirler. Fakat, dramatik bir harekete gerek olmadığı veya imkan olmadığı sonucuna verebilirler. İran Şahının düşmesi Başkan Carter'ın açmazına bir örnektir. Tersine, durum müsamaha edilemez olmadığı halde kuvvet kullanıldığı durumlar da vardır. Bu durum kuvvet kullanmanın riskinin az, faydasının ise büyük olduğu hesap edilen durumlarda gelişebilir. Ülkenin liderinin, ülkenin ciddi tehditle karşı karşıya olduğuna ve milletlerarası bir anlaşmazlıkla başka bir devletin uyguladığı baskıya karşı koymak ve durumu lehine çevirmek için hemen harekete geçilmesi gerektiğine inandığı hallerde hayati bir menfaat söz konusu demektir. Menfaati savunmak için yapılan veya yapılmayan politik hareketler ayrı bir konudur.

"Çok önemli" menfaat ülkenin önemli saydığı fakat refahı için kritik olarak görmediği bir menfaattir. Bunlar muhasımla görüşülebilecek ekonomik, politik veya ideolojik konular ve eğilimlerdir. Bu tür konular ciddi endişelere veya ülkenin dışardaki menfaatlerine ve siyasetinde büyük zarara yol açabilir, fakat politikacılar

⁵⁷ Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:51

genellikle-sonuçlar acı verici olsa bile-karşı koyma yerine görüşme ve karşılıklı taviz yoluyla bu tür sorunları halletmek isterler.

Sonuçta; çok önemli menfaat ile hayati menfaat arasındaki farkı "Neyin müsamaha edilebilir, olduğu belirler. 1980'de Amerikan diplomatları İran'da rehine alındığında, Başkan Carter durumun devam etmesine müsamaha edilemeyeceğine karar vererek kurtarma hareketına izin verdi. Fakat bu görev başarısızlıkla sonuçlanınca, Carter İran'a askeri baskıyı artırmak yerine görüşmeleri devam ettirme yolunu seçti ki bu da rehine konusunun hayati menfaat seviyesinde olmadığını göstermektedir. Dışişleri Bakanı Cyrus Vance'in bu konu yüzünden istifa etmesi, bir politikacının millî menfaate bakışının Başkanınki ile bağdaşmayınca makamını terk etmesine bir örnektir.

Rehine sorunu, menfaat düzeyini saptamada genel kapsamın önemini de gösterir. Başkan Carter, ABD kuvvetlerinin İran'da kullanılmasının, Sovyetlerin Kuzey İran'a girmesine yol açabileceğini ve bir ABD-Sovyet çatışmasının doğabileceğini daima gözönüne almak zorunda kalmıştır. Başkan Lyndon Johnson Vietnam'da benzer bir çıkmazla yüz yüze kalmıştı. Kuzey Vietnam'ı istila etmeme kararı Çin'in savaşa katılma riskini göze almak istememesinden kaynaklanmıştır ki Çin 1950'de Kore'de ABD güçleri Çin sınırındaki YALU nehrine yaklaşıncaya savaşa girmişti.

"Önemli" menfaat, dışarıda iş yapan vatandaşların özel-menfaatlerine zarar verse bile ülkenin bütün olarak refahını ciddi olarak etkilemeyen bir menfaattir. Bunlar Dışişleri Bakanlığı ve-diğer devlet kuruluşları tarafından takip edilen, fakat daha düşük politik, ekonomik ve ideolojik önem taşıyan konulardır. Buna örnekler ; Bir ülke vatandaşlarının uyuşturucu kullanımı iddiasıyla tutuklanması, ülkenin ticari çıkarlarına münferit müdahaleler ve ülkenin özel mülkiyetinin ücreti ödenerek kamulaştırılmasıdır.⁵⁸

⁵⁸ Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:53

1.4. Dış Politikanın Temelini Teşkil Eden Millî Menfaatler

"Millî menfaat" terimi, uzun süredir devlet ve bilim adamları tarafından devletlerin dış politika amaçlarını tanımlamak için kullanıla gelmiştir. Her ne kadar kavram yeni değilse de anlamı konusunda belirsizlikler vardır ve pek çok bilim adamı, başkalarının oluşturulmuş tanımları kullanmaktansa kendi tanımlarını kullanmayı tercih etmişlerdir. Bugün uluslararası ilişkilerle uğraşanlar, millî menfaatler ile ilgili çok sayıda tanımlarla karşılaşmaktadır ki, bunların çoğu politika tespitinde somut bir sonuca götürmekten uzaktır. Mamafih, daha yeterli bir tanım bulmaya teşebbüsten önce, önemli Amerikan yazarlarının (Özellikle, Amerika Birleşik Devletleri süper bir güç olduktan sonra yazarların) millî menfaatlerin kökleri ve karakteri üzerine neler söylediklerine kısaca gözatmakta yarar vardır.

Charles Beard, "The Idea of National Interest" de bu deyimini ilk ulusal devletlerden yirminci yüzyıla kadar izlemiş ve Amerika'nın tarihi menfaatlerini, daha ziyade ekonomik açıdan incelemiştir.⁵⁹ Beard, nelerin millî ekonomik menfaatler olarak adlandırılacağı ile ilgiliydi. O, Devletin kurucularının özellikle Washington ve Hamilton'un, beka için yeni millî menfaatlerin ne olması gerektiği konusunda açık seçik bir anlayışa sahip olduklarını ileri sürmüştür : "Duygusallıktan ziyade ülkenin kendi menfaati önemlidir mevcut kısıtlı, olanakların iyi değerlendirilerek siyasetin tayini gerekir" Beard ABD tarihinin ilk yüz yılında etkin millî menfaatlerin ekonomik karakterde olduğuna inanmıştır.

II nci Dünya Savaşından sonra ABD'nin temel menfaatlerinin ne olduğuna dair değişik bir yaklaşım Hans Morgenthau'nun çok yaygın olarak okunan "Politics Among Nations" adlı ders kitabında ortaya konmuştur. Hem bu eserde hem de "In Defense of the National Interest" isimli kısa çalışmalarında Morgenthau, gücün, özellikle endüstriyel ve askeri gücün rekabetli bir dünyada ulusların bekasının şartı olduğunu ve milletin menfaatına ve millî güce önem vermeyen ulusların, bunlara önem veren devletler tarafından etkilenmeye ve tedirgin edilmeye mahkum olduğunu iddia etmiştir.

⁵⁹ Millî Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:53

Morgenthau, "İdealist" lerin dünyayı "Ütopik" bir bakış açısı ile görmelerine kızmakta ve millî menfaatlere dayalı "gerçekçi" bakış açısını tercih etmektedir. Charles Beard gibi o da devleti kuranların, Avrupanın büyük güçleriyle sürtüşmeyi engelleyen ve Amerikan ticaretinin gelişmesini sağlayan akılcı bir politika güdebilmelerindeki başarıyı, gerçekçi olmalarına bağlamıştır. Morgenthau, ABD'nin yirminci yüzyılda uluslararası ilişkilerde karşılaştığı zorluklara Woodrow Wilson gibi liderlerin ahlakçılığının ve ütopycılığının sebep olduğunu iddia etmiştir. Bu liderler, genelde ulaşılamayan ve bu yüzden ulusu düş kırıklığına uğratan evrensel prensiplere önem vermişler ve ABD'nin menfaatlerini arka plana atmışlardır.

Profesyonel diplomatlıktan bilim adamlığına geçmiş olan George Kennan, Morgenthau'nun dünyaya bakış açısını ve dış politikanın formüle edilmesinde gerçekçi düşüncesinin temel oluşturması gerektiği konusundaki fikrini paylaşmaktadır. O, Wilson'un bakış açısını paylaşan ütopycılığı şiddetle eleştirmiştir. Bu tür görüşlerin, uluslararası politikanın gerçek tabiatını araştırmada ve ABD'nin temel millî menfaatlerini geliştirmek için izlenecek yolu tayinde ciddi yanlışlara neden olacağını savunmuştur. Morgenthau ve Kennan, "büyük devletlerin askeri ve ekonomik gücü dengeleyerek uluslararası istikrar ve barışı korumalarını ve hiçbir ulusun diğer ulusların güvenliğini tehdit edecek kadar kuvvetlendirilmemesini öngören" Güç Dengesi Prensibi'nin şiddetli savunucuları idiler.

Kennan, halkın dış ilişkilerin karmaşık yapısını takdir edemediğini ve ilgilenmediğini ileri süren ve yetenekli devlet adamlarına ve diplomatlarına ABD Millî Menfaatlerini tayin ve bunların takibinde yetki verilmesini savunan, Dış Politikaya Elitist Yaklaşım olarak, nitelendirilen akım ile aynı paralelde hareket etmektedir.

II nci Dünya Savaşı öncesinde uluslararası politikanın tabiatı üzerindeki fikirlerini yayımlamaya başlayan ruhani bilim adamı Reinhold Niebuhr, ABD'nin menfaatlerini formüle ederken hem realizme hem de idealizme yer vermeye çalışmaktaydı. 1917 Sovyet Devrimi sonrasında ABD'nin uluslar arası politika sahnesinde yeni deneyimler kazanmasına izin vermiş bir akımdır idealizm.⁶⁰ Aynı je-

⁶⁰ Beril Dedeoğlu, a.g.e., s:41

nerasyondan bir çok kişi gibi o da, uluslararası düzen ve (Batı aydın topluluğunu karakterize eden) idealizm üzerinde I nci Dünya Savaşının parçalayıcı etkisinden son derece rahatsız olmaktaydı. 1932'de yayınlayan "Moral Men And Immoral Society", Niebuhr'un, devletlerin uluslararası ilişkilerindeki tavırları konusunda yeni bir realizm duygusu yansıtmaktadır ve o istemeyerek de olsa gücün, devlet ilişkilerinin düzenlenmesindeki önemli rolünün göz ardı edilemeyeceği sonucuna varmıştır.

1953'de geniş bir kitle tarafından okunan "The Irony of American History"de, millî menfaatleri formüle ederken uluslararası barışı sağlamak yolunda hem ahlaki değerlerin ve hem de gücün göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir.⁶¹

Muhtemelen, ABD Millî Menfaatleri konusunda en ayrıntılı savaş sonrası araştırması Robert Osgood tarafından yazılan ve 1953'de yayımlanan "Ideals And Self-Interest, In America's Foreign Relations" isimli kitap ile yapılmıştır. Osgood'a göre, yirminci yüzyılın başlarında Pasifikte Filipinlerin ve Karaiplerde Küba'nın alınması sonucu ABD dış politikasında baş gösteren emperyalist eğilimler ile birlikte; egoizm ve idealizm ABD dış politikasında rekabet eden iki kavram haline gelmiştir. Bu görüşün en tanınmış savunucuları Theodore Roosevelt ve Alfred T. Mahan olmuştur. Osgood bu iki ayrı görüşün -egoizm ve idealizmin- değişik dış politikalara yansımaları izlemiştir. Cumhuriyetçiler birinci, demokratlar ise ikinci görüşü benimsemiştir. O, bu iki görüşü "Millî menfaat", yalnızca ulusa faydalı olan işlevler şeklinde açıklamıştır. İdeal ise evrensel ahlaki yargılar sebebiyle yapılmaya değer bir davranış biçimidir. Daha sonra ise, ulusların da kişiler gibi yalnızca bencil amaçlar veya saf idealizmden kaynaklanan davranış biçimlerine çok seyrek girdikleri ve pek çok siyasetlerinin ve hareketlerinin bu iki güdünün bir karışımından oluştuğunu belirtmiştir. Bir milletin ne derece çıkarlarından ve ne derece idealist güdülerden yola çıktığını kavramanın, millî menfaatinin temelini keşfetmek için yeterli olduğu sonucuna varmıştır.

Millî menfaatler konusunda fazlaca yazan diğer bir bilim adamı; idealistler ile realistler arasında köprü oluşturmaya çalışanlardan biri olan Arnold Wolfers'tir. Wolfers II nci Dünya Savaşı sonrası döneminde "Millî menfaat" teriminin pratikte güvenlik formülü ile eş anlamlı hale geldiğini belirtmiştir. O, açıkça inkar edil-

⁶¹ Millî Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:55

mediği taktirde, dış politikada ulusal menfaatleri en büyük etken olarak görenlerin, güvenlik tedbirlerine öncelik verdiklerini varsaymaktadır. Wolfers, bilim adamları ve devlet adamlarının millî güvenliğe ve askeri güce aşırı önem verdiklerine inanmaktadır. 1950'lerde ABD'de stratejik askeri güç artırılırken bu tür düşüncelerin yaygın olmasını da doğal saymaktadır. Ancak, ona göre; ABD'nin dünyadaki amaçları ve menfaatleri hakkında gerçekçi olabilmek için; zihinleri sürekli ulusal güvenlik konusu ile meşgul etmeye gerek yoktur.

1950'lerde millî menfaatleri yalnızca millî güvenlik ile birlikte düşünmek eğilimi bir talihsizlikti, çünkü bu yaklaşım ABD menfaatlerinin ne olduğunun çarpık bir görüntüsünü vermiş ve bu terimin daha geniş kapsamda kullanılmasını engellemiştir. Millî menfaate daha kapsamlı bir bakış, Paul Seabury tarafından "Power, Freedom and Diplomacy" adlı eserde yer verilmiştir: "Böylece millî güvenliği, Amerikan toplumunda yeni gelişen güçlerin, devletin en yüksek kademelerini kullanarak dünya politikası üzerindeki politik ve ekonomik isteklerini dile getirmeye çalıştıkları çok değişkenli bir fonksiyon olarak görebiliriz."

Bu fonksiyonu anlamak için; yalnızca devletin resmi dış siyaset tespit fonksiyonunu anlamakla yetinmeyip; düşüncenin, ideolojinin ve Amerikan dış siyasetine karışan daha küçük menfaatlerin kaynağını belirleyebilmek için ulusun derinliklerine inmeliyiz.

Ne var ki, bazı bilim adamları devletlerin dış siyaset amaçlarının analizinde millî menfaat kavramının pek kullanışlı olduğuna inanmamaktadır.⁶² En meşhur şüphecilerden biri, "Objektivist" ve "Subjektivist" diye adlandırdığı iki karşıt görüş temsilcilerinin hiçbirinin bu kavramı bir araştırma vasıtası olarak kullanmak için geçerli bir neden gösteremediğini düşünen James Rosenau'dur. "The Scientific Study Of Foreign Policy" de Rosenau şunu savunmaktadır: "Bu kavram için yapılan iddialara rağmen ve kavramın görülür kullanışlılığı bir yana bırakılırsa millî menfaat, ilk zamanlardaki analitik bir araç olma iddiasını hiçbir zaman gerçekleştirememiştir. Objektivist ve Subjektivistlerin bu kavramı kullanma çabaları meyvesiz ve yanlış yola sevk edici olmuş ve uluslararası politika ders kitapları, ulusların millî menfaatlerini gerçekleştirecek ve koruyacak biçimde davrandıklarını iddia ederken,

⁶² Millî Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:56

araştırma literatürünün bu kavramı işleyen monografilerle zenginleşmemesi sonucuna yol açmıştır."



Rosenau millî menfaatin kullanılabilirliğinden şüphe duymasına diğer bir sebep olarak devletin milletlerarası politikada önemini yitirmiş olmasını göstermektedir: "Milletlerin giderek artan karşılıklı bağımlılığı ve artan sayıda milletler üstü şahsiyetlerin oluşması bu kavrama bel bağlanmayı azaltacaktır. Artan bir şekilde karar mercileri, kendi milletleri ile birlikte millet grupları namına hareket etmektedir. "Rosenau, 1960'lı yılların sonlarında ve 1970'lerin başlarındaki yazarlardan millet ve devletin öneminin azaldığına inanan bilim adamlarının tipik bir örneğidir.⁶³

Bu konudaki temel eserlerin burada gerçekleştirilen kısa incelemesinden, bilim adamları arasında, millî menfaat teriminin nasıl tanımlanması gerektiği ve bu tanımdan ne tür siyasetler çıkarılması gerektiği konusunda genel bir uyum olmadığı sonucu çıkmaktadır. Aslında, ciddi tartışmaları içerecek ortak bir kavramsal çerçeve yoktur. Millî menfaatlerin analizini içeren böyle bir çalışma özellikle siyaset tespitinde, yol gösterecek menfaat derecelerini tanımlamada kesin ve açık olabilirsek; bu terimi, geçen kırk yıl içinde kullanıldığından daha yararlı bir şekilde kullanabiliriz.

1.5. Menfaat Önem Derecesinin Tayininde Kullanılabilecek Değer Kriterleri

Menfaat yoğunluğunun (önem derecesinin) tayini bütün olarak matematiksel bir işlem değildir. İncelemeyi yapan, bu değerler ışığında somut değerlendirmeler yapabileceği faktörleri eldeki mevcut bilgiler ve doğru tahminler ışığında analiz eder, diğer soyut değerlerde gerçekçi tahminlerde bulunmak tamamen incelemeyi yapanın/yapanların stratejik öngörüsüne bağlı kalmaktadır.

⁶³ Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:56

1.5.1. Ekonomik Değeri

Yatırımlar, alışveriş ve ticaret ülkenin diğer ülkelerdeki menfaat derecesini belirleyen önemli faktörlerdir. Ülke firmalarınca yapılan dünyaya yayılmış yatırımlar ve ticaret ve bunun ülke toplumunun değişik bölümleri üzerindeki etkisi ekonomik faktörü politikacılar için önemli bir husus haline getirir. Ne var ki; yalnızca ekonomik faktörlerin ülkeyi savaşa zorladığı çok nadirdir. Ekonomik kar/zarar iki temel ülke millî menfaatini açıkça etkiler. Ekonomik ve bölgesel menfaat, örneğin Ağustos 1971'de ABD ticari ortaklarına karşı sert önlem aldığında -ki bunlar "Nixon Şok'u" diye anılmaktadır- Nixon hükümetince hayati bir menfaat söz konusu idi. Ortadoğu petrolü Batı Avrupa ülkeleri için her zaman hayati bir önem taşımıştır; fakat ABD için, yalnızca 1970'lerde ve ABD üretimi azaldığı için, hayati önem arz etmeye başlamıştır. Eğer 1974 Arap petrol ambargosu birkaç ay daha sürse ve Avrupa birleşik bir politika geliştirmeye yanaşsaydı, muhtemelen Suudî Arabistan ve diğer Basra Körfezi ülkelerine karşı sert ekonomik tedbirler alınırdı.

1.5.2. Tarihi ve Kültürel Bağlar Üzerine Etkisi

Ülke içinde oluşturulan lobicilik faaliyetleri de karar mekanizmalarını gereğinden fazla etkileyebilmektedir. Özellikle lobicilik faaliyetlerin en yoğun olduğu ABD'de bunun birçok örneklerini görebilmek mümkündür. Vietnamlılara karşı duygusal bir bağ hissetmediklerinden Başkan Johnson Amerikan halkından Güney Vietnam'ı savunmak için destek bulmakta zorluk çekmiştir.⁶⁴ Her ne kadar bilim adamları ve devlet adamları millî menfaatleri belirlerken duygusallığa yer olmadığını savunuyorlar ise de demokrasiler bu faktörü göz ardı etmekte güçlük çekmektedirler. Çünkü halkları dış politikayı etkileyen güçlü bir sese sahiptirler. Duygular ABD'nin Ortadoğu'daki millî menfaatlerini belirlerken de önem kazanmış ve ABD'nin Güney Afrika politikasını da etkilemiştir.

⁶⁴ Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:61



1.5.3. Güç Dengesine Etkileri

Bu faktör iki düzeyde incelenmelidir : İki ülke arasındaki güç dengesi, yani savunma menfaati açısından ve bölgenin herhangi bir yerindeki politik güçlerin bölgesel dengesi bakımından. Güç dengesi açısından iki ülke sürekli olarak silahlı kuvvetlerinin etkinliğini gözden geçirerek diğer taraftan avantajlı duruma geçip geçmediğini ve böylece politik tavizler almak için baskı yapabilecek durumda olup olmadığına karar verirler.⁶⁵ Bu konu özellikle süper güçler arasında daha belirgin olarak görülebilmekte, senelerce birbirlerinin stratejik güçlerini takip ve analiz etmek zorunluluğu hissetmişlerdir. 1969'da başlatılan Stratejik Silahları Sınırlama Müzakereleri (SALT) kısmen iki tarafında bir yanlış anlamadan doğabilecek savaş tehlikesini engellemek ve diğer tarafın teknolojik gelişmelerini yakından takip etmek arzularının sonucu yapılmıştır.

Ne var ki bölgesel bir güç dengesini değerlendirmek daha zordur. Süper güçlerin stratejik denge ve caydırıcılığı sağlayacak sayıda silah üretme kararlarına bağlı olan stratejik dengenin aksine, bölgesel politik denge, bölge politikasına tek bir ülkenin hakimiyetini engellemek üzere ülkelerin, birbirleri ile ve süper güçler ile işbirliği yapmaya rıza göstermelerine bağlıdır. Bölgesel denge 18 ve 19 ncu yüzyıllarda Avrupalı devlet adamlarınca uygulanan klasik güç dengesi politikalarına benzer. Dünyanın herhangi bir yerinde bir politik değişiklik ve bunun süper güçlerin güvenlik duygusu ekonomik sağlığı ve ideolojik amaçlarına olan etkisi ve süper güçlerin belli bir bölgeye verecekleri önemi belirler. Vietnam savaşından sonra ABD'nin dünya düzeni menfaatlerinin odak noktası Uzak Doğudan, Ortadoğu'ya kaymıştır. Çünkü Ortadoğu petrolü, İran devrimi ve Sovyetlerin Afganistan'ı, işgali bu bölgeyi güç dengesi açısından ABD için hayati önem taşıyor duruma getirmiştir.

1.5.4. İnsan Haklarına Etkileri

Bu faktör duygusal bağlılık ile ilişkilidir ve her toplumunun ideolojik geçmişinden kaynaklanır. Yani, temsili devlete, kişi haklarına, din özgürlüğüne v.s. olan güçlü inanç. Bu faktör ülke politikacıları için bir çıkmaz oluşturur. Ekonomik

⁶⁵ Ali Külebi, Silahlanma, Savaşlar ve Ekonomi, Cumhuriyet Strateji, Yıl-1, Sayı-30, s:10

ve bölgesel menfaatleri millî değerler ile ters düşebilir. Örneğin ; Dikta rejimlerine askeri ve ekonomik yardım, komünizmin yayılmasını önlemek için ABD yardımının gerekli olduğu gerekçesiyle haklı çıkarılmaktadır.

Vietnam savaşından beri Kongrede ve kamuoyunda yürütme organı başka ülkelere yardım ve savunma taahhütleri verirken, o ülkenin devlet şekline ve insan hakları konusundaki geçmişe daha fazla dikkat etmesi gerektiği duygusu artmıştır. Başkan Carter'in insan hakları politikası uygulamada eleştirilmiş ise de Amerikan halkı tarafından yaygın kabul görmüştür ve Reagan idaresi bu politikayı daha sessiz yöntemlerle devam ettirmiştir.

1.5.5. İttifak İçi Etkileri

Büyük güçlerin pek çoğu, sadakatine değer verdikleri ve üçüncü bir ülkeye karşı kuvvetli bir tavır almadan önce görüşlerini göz-önüne aldıkları müttefiklere sahiptirler. Bu faktör özellikle bir ekonomik veya dünya düzeni (bölgesel) menfaati söz konusu olduğunda önem kazanır. 1973-74 Arap petrol ambargosunda Nixon idaresi politika formüle ederken, NATO ülkelerinin kuvvetli misilleme tedbirleri alınmasına karşı isteksizliği, ABD politikasının çatışma yerine uzlaşma yolunu seçmesinde etken olmuştur. Benzer olarak 1982'de Başkan Reagan Polonya ve Sovyetlere karşı uyguladığı ekonomik müeyyidelere Avrupa desteği aradığında, Avrupa liderleri onun politikasına yumuşatıcı bir etki yapmıştır. 1980'de Başkan Carter Basra Körfezi politikasına NATO desteği isteğinde, müttefikler güçlü bir tavır almaya isteksiz davranmışlardı. Buna sebep Avrupalı NATO ülkelerinin millî menfaatlerinin birçok ekonomik ve dünya düzeni konularında ABD'ninkilerden farklı olmasıdır. Ne var ki Batı Avrupa'nın savunulmasında Avrupa ve ABD menfaatleri aşağı yukarı aynı düzlemde. Muhtemelen süper güçlerin desteğe daha az ihtiyaçları vardır. Çünkü onların politikalarını gerçekleştirebilmek için bağımsız güç kaynakları bulunmaktadır. Ne var ki 1980'lerde, ABD dışardaki faaliyetlerini meşrulaştırmak için müttefiklerinin desteğini ister gözükmektedir. 1982-83'deki Lübnan krizi buna bir örnektir.⁶⁶

⁶⁶ Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:63

1.5.6. Milli İtibar Yönünden Değeri

Tüm ülkeler uluslararası arenada diğer ülkelerde yarattıkları imaja önem verirler. Fakat ulusal prestij büyük güçler ve süper güçler için küçük devletlerden daha önemlidir. Başkan Charles De Gaulle Fransa'nın büyüklüğünden Dışişleri Bakanı Dean Rusk ise ABD'nin dış taahhütlerinin inanırlığından söz etmiştir. Her ikisi de, diğer ülkelerin kendi ülkelerine gösterdiği saygı ve uluslararası ilişkilerde Fransa ve ABD'ye gösterilen itibardan bahsediyorlardı. Bu faktör komünist güçler için de geçerli idi. Sovyet liderleri uluslararası kuruluşlarda saygınlık kazanmak için ellerinden geleni yapmışlardır ve SSCB'nin uluslararası anlaşmaları ihlal ettiği yolundaki iddialara karşı son derece hassastılar. Prestijin ölçülmesi zordur. Çünkü algılama ve sübjektif muhakeme ile ilgilidir. Örneğin bir ülke gücü akıllıca kullanıyor mu? Başka devletlerin yasal haklarına saygı gösteriyor mu? Müttefiklerinin yardıma ihtiyacı olduğunda yardım ediyor mu? Amaçlarını takip ederken gerçekçi davranıyor mu? Uluslar, uluslararası bir konuda tutumlarını belli ettikten sonra başarılı bir sonuca ulaşmasını sağlamazlarsa prestij kaybederler. 1956 Süveyş krizinde İngiltere'nin küçük düşmesi, 1962 Küba-Sovyet krizinde Sovyetlerin geri çekilmesi, 1975 de ABD'nin Vietnam'dan atılması⁶⁷ buna örneklerdir. Diğer taraftan, uluslar genellikle, savaş kazandıklarında, sorunlu bir bölgeye barış getirdiklerinde veya diplomatik görüşmelerle önemli aşama kaydettiklerinde uluslararası prestij kazanırlar.

1.5.7. Tehdidin Mahiyeti/Yakınlığı

Millî menfaatlere karşı bir dış tehdidi değerlendirirken ülkeler hala coğrafi anlamda düşünmektedirler. ICBM 'lerin binlerce mil uçarak hedefe ulaşabilmesine rağmen kamuoyu yakın bir komşudan gelen tehditleri uzak bir ülkeden gelenlerden daha tehlikeli olarak görmektedir. Amerikalılar Sovyetlerin ABD şehirlerini tehdit edebilecek, SSCB'deki silolarda bulunan ICBM'leri olmasına rağmen 1962'de Küba'daki Sovyet Nükleer füzelerine şiddetle karşı koymuştur. Tehlikenin yakınlığı temelde savunma ve dünya düzeni (Bölgesel) menfaatleri ile birlikte anılan bir kriterdir. Örneğin ABD ve SSCB savunma menfaatleri söz konusu olduğunda y...

⁶⁷ Cihangir Dumanlı, ABD Vietnam'daki Hatalarını Tekrarlıyor, Cumhuriyet Strateji, Yıl-1, Sayı-30, s:12

ayrıntılı olarak etüt edilmek üzere bır kenara bırakılması gerektiğini hissetmekte çok az zorluk çekerler. Gerçek karar bir dış politika sorununun hayati olup olmadığıdır; yani, söz konusu hususun, politikacının taviz veremeyeceği kadar önemli olup olmadığıdır. Eğer Hükümet tavizin ülkenin güvenliğine zarar vereceğine inanıyorsa, muhtemelen hayati bir husus söz konusudur. Beka, ülkenin doğrudan savunması ile ilgili olduğundan tespit edilmesi kolay bir önem derecesidir.

Önemli, millî değerlerle (Demokratik, laik devlet yapısı, insan hakları, tarihi bağları) sınırlı kaldığından kolaylıkla belirlenebilecek bir önem derecesidir.

Problem sahasını çok önemli ile hayati önem derecesi arasındaki ayırım yapma teşkil etmektedir. Zira hayati menfaatler için askeri gücün kullanılması gerekebilmektedir.⁶⁸

Aşağıdaki tanım ve kriterler listesi, bu terimin daha kesin bir anlamda kullanılmasını özendirmek için gösterdiği çabaların ürünüdür.

⁶⁸ Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:65

Eğer egemen bir devletin en yüksek politikacıları tarafından, söz konusu hususun-ekonomik ve askeri cezalara yol açsa bile-ülkenin ekonomi, politika ve sosyal refahı için taviz verilmeyecek kadar önemli olduğuna inanılıyorsa, hayati bir menfaat gündemde demektir. Eğer ABD'nin, Vietnam'da ve 1982-83 Lübnan barış hareketindeki gibi yapılan yanlış hesaplamalar önlenmek isteniyorsa, çok daha ayrıntılı bir standart gereklidir. Aşağıda herhangi bir konunun hayati önem taşıyıp taşımadığını değerlendirmek için 11 kriter verilmektedir.⁶⁹

- a. Güç kullanımının ekonomik maliyeti
- b. Tahmini zayıf düzeyi
- c. İhtilafın uzama riski
- d. İhtilafın genişleme riski
- e. İhtilafın mağlubiyetle sonuçlanma riski
- f. Uluslararası kamu oyu muhalefet düzeyi
- g. AB, AGİT muhalefet/Destek düzeyi
- h. BM/Güvenlik konseyi yaptırım düzeyi
- ı. ABD/Rusya müdahale/destek düzeyi
- j. NATO Muhalefet/destek düzeyi
- k. Ülke kamuoyunun muhalefet/destek düzeyi

Yukarıda belirtilen her risk, çok yüksek, yüksek, orta, düşük gibi düzey belirtecileriyle değerlendirilmektedir. Böyle bir değerlendirme uzun olmakla beraber

⁶⁹ Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:65

bütün etkenlerin dikkate alınıp incelenmiş olmasından dolayı karar makamının önüne ince eleyip sık dokunmuş bir tablo çıkarılmasına imkan vermektedir.

1.6.1. Güç Kullanımında Ekonomik Maliyet

Eğer bir ekonomik veya bölgesel menfaat konusu müdahaleye yol açacak kadar önemli ise, bu tür bir çatışma değişik biçimler alabilir. Ticaret ambargosu, ekonomik müeyyideler ve sınırlı silahlı çarpışma buna dahildir. Bu tür durumların tümünde, tedbirleri alan devlet ekonomik bir bedel ödeyecektir. ABD'nin Küba'ya koyduğu ticaret ambargosu ABD iş dünyasını etkiledi ve ABD piyasasına Küba şeker girişini kapattı. Kore'ye silahlı müdahalenin ekonomik bedeli makul bir doğrulukla tahmin edilmişti ve Başkan Truman Kongre'ye vergileri artırmasını ve ekonominin üzerine kontroller koymasını istemişti. Ne var ki Vietnam olayında Başkan Johnson savaşın maliyetini düşük hesapladı ve bu durum sonunda çok büyük bütçe açıklarına ve enflasyona yol açtı. 1973 Arap petrol ambargosunda, bir ticari savaş ve askeri müdahalenin doğuracağı ekonomik sonuçlar tüm Batı ülkelerince çok fazla olarak görüldü. Söz konusu hususun hayati olduğu kararına varılmadan önce silahlı müdahalenin veya ticari ambargonun muhtemel bedeli politikacılar tarafından dikkatli bir şekilde hesaplanmalıdır.

1.6.2. Tahmini Zayıt Düzeyi

Eğer, politik bir çatışmanın muhtemel bir silahlı müdahaleye yol açacağı düşünülüyorsa, politikacılar sınırlı bir savaşın insan gücü gereksinimi, saldırganlığın beklenen düzeyi ve muhtemel zayıt üzerinde makul bir fikir sahibi olmalıdır. Özgür bir toplumda, askeri kuvvetin boyutu ve muhtemel zayıt makul bir kesinlikle tahmin edilmelidir.⁷⁰ Çünkü bu faktörler kamuoyu tepkisini tahminde kritik bir rol oynar. Eğer yerel bir çatışmanın güçler arasında doğrudan çatışmaya yol açma ihtimali varsa, politikacılar sınırlı savaş genel savaşa tırmanmadığı takdirde doğacak sivil zayıtı da tahmin etmek zorundadırlar.

⁷⁰ Ali Külebi, Silahlanma, Savaşlar ve Ekonomi, Cumhuriyet Strateji, Yıl-1, Sayı-30, s:10

1.6.3. İhtilafın Uzama Riski

Eğer bir ülke kendi anayurdu için savaşmıyorsa çatışmanın kısa süreli olmasının beklendiği durumlar hariç, bölgesel menfaat veya ekonomik çıkarları için askeri kuvvet kullanmaya genellikle isteksiz davranır. Bu durum özgür toplumlarda totaliter ve sıkı idareli toplumlardan daha geçerlidir. Çünkü ülkenin silahlı kuvvetlerinin ne kadar süre ile savaşa gireceğini belirlemede kamu düşüncesi büyük bir rol oynar.⁷¹ Genellikle doğru olan şudur ki, amaçlarını sınırlı bir kuvvet kullanımıyla kısa bir sürede gerçekleştirilebileceğine inanan bir devlet, çatışmanın uzun ve pahalı olacağını düşünen bir devletten daha kolay güç kullanma yolunu seçer. Başkan Truman ve Başkan Johnson Kore ve Vietnam'a müdahale ettiklerinde başlangıçta her ikisi de Amerikan halkı tarafından desteklenmekte idi. Eğer bu çatışmalar altı ay ila bir yıl içinde tatminkar bir biçimde sonuçlansaydı her iki başkan da alkışlanacaktı. Ne var ki, her ikisi de iktidarı terketmeden savaşı sonuçlandıramadı ve her ikisi de müteakip genel seçimlerde partilerinin yenilmesine seyirci kaldı.

1.6.4. İhtilafın Genişleme Riski

Bir savaş bölgesinde sınırlı bir kuvvet kullanımı düşünülürken, çatışmanın büyüme riski genellikle düşük tahmin edilmektedir. Bu tür durumlardan kaçınmak, büyük ölçüde müdahaleden etkilenen diğer ülkelerin niyetlerinin anlaşılmasını sağlayacak iyi istihbaratı gerektirir. Eğer Josef Stalin Temmuz 1950'de Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırısını püskürtmek için Harry Truman'ın kuvvet kullanacağını bilseydi Kuzey Kore'nin planını onaylar mıydı? Aynı şekilde, Eğer Truman ABD kuvvetleri Yalu nehrine hareket ettiği taktirde Çin'in savaşa müdahale edeceğini bilseydi, General Mc Arthur'a 38 nci paraleli geçme yetkisi verir miydi? Birçok askeri lider ve bazı politikacılar eğer Başkan Johnson Kuzey Vietnam ekonomisini sakatlamak için yeterli kuvvet kullanmaya razı olsaydı-Haiphong Limanının mayınlanması dahil-savaşın ilk altı ay içinde kazanılabileceğini savunmaktadır. Ne var ki bu tez tartışma götürür. 1965'de Kuzey Vietnam'a böylesine büyük bir ABD müdahalesi Çin müdahalesine sebep olabilirdi ve Başkan Johnson Kore'deki hatayı tekrarlamak istemiyordu.

⁷¹ Ali Külebi, Silahlanma, Savaşlar ve Ekonomi, Cumhuriyet Strateji, Yıl-1, Sayı-30, s:11

1.6.5. İhtilafın Mağlubiyetle Sonuçlanma Riski

Söz konusu menfaat hayati olsa bile konvansiyonel kuvvetlerin sınırlı kullanımı istenen sonucu getirecek midir ? Bu çok zor bir sorudur. Bir konuya verilen değer yüksek olabilir. Fakat savaşın muhtemel düzeyi de çok yüksek olabilir ve böylece amacın savaş riskini göze alacak kadar önemli olup olmadığı sorusu gündeme gelir. Şurası açıktır ki eğer ilgili temel menfaat anavatan savunması ise, risk alma olasılığı, anavatandan uzaktaki dost bir ülkeye yardım etme gibi bir dünya düzeni menfaatinden daha fazladır. Vietnam olayında, eğer Başkan Johnson 1965'de savaşın ABD için görüşme ile elde edilen bir zafer yerine kilitlenme noktasına varacağını bilseydi herhalde yarım milyon ABD askerini o ülkeye göndermezdi. Benzer hesap zorlukları 1983 ve 1984'de Lübnan'ın iç politik problemlerine nasıl yaklaşılabileceğine karar vermeye çalışan Başkan Reagan'ın başına bela olmuştu.⁷²

1.6.6. Kamuoyu Muhalefet Düzeyi

Açık bir demokratik toplum her zaman bu maliyeti hesaplamalıdır. Çünkü her ne kadar kamu oyu başlangıçta sınırlı bir savaşı desteklese de, çatışma hızlı bir sonuca ulaştırılmazsa hemen sabrını kaybeder.

Kamuoyu komünist ve diğer totaliter devletlerde genelde bir fren vazifesi görmese bile, komünist liderler, parti sıkı bir şekilde kontrol edildiği halde, parti üyelerinin görüşlerini hesaba katmak zorundadır.

1980'lerde kamu oyunun karşı olma riski büyük Batı ülkelerinde ve ABD'de önemli boyutlara ulaşmıştır. ABD duygusal olarak Vietnam tecrübesinden o kadar yaralanmıştı ki, Kongre Başkan Ford'un 1975'de Angola'daki komünist olmayan gruplara her türlü yardımını engelledi.

⁷² Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:69

1.6.7. BM Güvenlik Konseyi Yaptırım Düzeyi

Başka ülkelerce kınanmak, özellikle eğer konu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde ele alınırsa, karar mercilerinin bir konunun hayati olduğunu düşünürken hesaplamaları gereken bir bedeldir. Büyük güçler ve süper güçler genellikle uluslararası fikri göz ardı ederler.⁷³ Fakat dost ve müttefiklerinin onayını isterler. Başkan Carter İran'daki Amerikan rehinelere sorunu ile uğraşırken, uluslararası topluluğun girişimlerine yardımcı olmasını istedi. Moskova 1979'da Afganistan'a müdahalesinden dolayı Birleşmiş Milletlerce kınandığında, Hindistan gibi dost ülkelerin desteğini aradı.

1.6.8. Uluslararası Kuruluşlar ve Süper Güçlerin Muhalefet/Destek Düzeyi

Hayati bir menfaati korumak için kuvvet kullanmayı düşünen bir hükümet için önemli bir husus, özellikle ABD başta olmak üzere diğer ülke ve kuruluşların birleşik bir karar veya kredi/borç verme gibi mali desteği kesmek yolu ile harekete karşı oy kullanıp kullanamayacağıdır. Bu nedenle hükümetler millî menfaatlerini uluslararası düzeyde çok iyi savunarak bu konuda mümkün olduğunca fazla destek bulmak gayretinde olmalıdır. Böylece, özellikle ülkenin kuvvetlerinin savaşa girmesinin muhtemel olduğu durumlarda ve uluslararası bir sorun o ülke için hayati düzeye yaklaşırken başbakan dışişleri bakanı ve meclis'in ilgili komiteleri yurt dışında ilgili ülke ve kuruluşlar nezdinde temaslara girerek fikir teatilerinde bulunmalı uluslararası nabzı elinde tutmalıdır. Dış politika ve ulusal güvenlik konularının hayati millî menfaat olup olmadığını saptamak için politikacılar yukarıda açıklanan maliyet/risk faktörlerini birkaç şekilde kullanabilirler. Bunu yapmak için kolay bir yol her faktöre yüksek, orta ve düşük gibi değerler vermektir.

Eğer değer faktörlerinin toplamı yüksek ve maliyet/risk faktörlerinin toplamı düşük veya orta ise menfaat derecesi muhtemelen "hayati" ye "Çok önemliden" daha yakındır. Başka bir yol on bir faktöre sayısal değerler verip değer ve maliyet/risk kategorileri toplamalarını karşılaştırmaktır. Bazı faktörler diğerlerinden daha önemli

⁷³ Ashı Gökçora, ABD'nin BM Karşılığı, Cumhuriyet Strateji, Yıl-I, Sayı-25, s:17

olabilir ve belirleyici önem taşıyan faktörlere ayrıca ağırlık verebilir. Örneğin: Kennedy ve Johnson idarelerindeki Vietnam politikası tartışmaları esnasında Amerikan prestiji/inanılrlığına bazı politikacılar tarafından çok yüksek değer verilirken, tehdidin doğasına daha az değer verilmişti. Zıt olarak, 1980'de İran'daki elçilik rehinelere kurtarmak için İran'a müdahalenin iyi ve kötü yanları tartışılırken, görünürde Carter idaresi söz konusu riske fazla, Amerikan prestijine ise az ağırlık vermiştir.

Millî menfaat matrisinin bir çözümleme aracı olarak kullanışlılığı üzerine yanlış anlamaları azaltmak için bu tartışmaya önemli bir sınırlama eklenmelidir. Ben bunun, politikacıların dış politikada "doğru" kararlara ulaştıracak bir bilimsel formül olduğunu iddia etmiyorum. Bu kavramsal çerçevenin değeri, belli dış politika konularının sistematik çözümlenmesini sağlamasıdır. Bu yüzden ülkenin ve karşıtlarının menfaat seviyelerinin daha iyi yargılanmasına ve ümit edilir ki, kullanılmadığı durumlardan daha akıllı politikalara yol açacağı beklenir.

Bu çerçeve muhakemelerdeki yanlışlıkları ortadan kaldırmayacaktır. Fakat bir uluslararası konunun ülke için ulusun güçlü tedbirler almasını gerektirecek kadar önemli olup olmadığını saptamak için daha iyi bir yöntem sağlayacaktır.⁷⁴ Bu çerçevenin dikkatli kullanımı, diplomasinin daha fazla kullanılmasına, çok önemli ve hayati menfaat arasındaki sınırda yer alan durumlarda kuvvet kullanma eğiliminin azalmasına yol açacaktır.

Sonuç olarak söyleyebiliriz ki;

Ülke politikacılarının belli bir dış politika veya millî menfaati değerlendirirken göz önüne almaları gereken hususlar üzerine bir dizi sonuç çıkarabiliriz.

Birincisi, her ne kadar bütün devletlerin karar ve politikalarını yönlendiren dört temel millî menfaat varsa da, bunların ikisi bir ülkenin savaşa girip girmeyeceğini tayin eder ; anavatanına askeri tehditler (savunma) ve dış çevresinde ciddi tehlikeler (bölgesel menfaat). Uluslar bugün çok seyrek olarak ekonomik ve ideolojik sebeplerle savaşa gitmektedir. Devletler ortak bir düşmana karşı güvenlik

⁷⁴ Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:71

duygularını güçlendirmek ve/veya kendileri sağlayamadıkları askeri tesisleri ve ekonomik kaynakları sağlamak için ittifaklara ve savunma düzenlerine girmektedir.

İkincisi; hayati millî menfaatlerin ne olduğunu doğru olarak tespit etmek akıllı olmanın anahtarıdır ve politik liderlerin çok iyi düşünmesini gerektirir. Belli bir dış politika konusundaki muhtemel maliyet ve gerçek değeri belirlerken dikkatli analiz ve akıllı muhakemenin yerini hiçbir şey alamaz. Bir ülke başkanı, ülkesini kuvvet kullanmayı gerektirecek bir yola sevk etmeden önce konunun gerçekten hayati önem taşıdığından emin olmalıdır. Bundan da öte, izlenecek yola karar verirken yalnızca millî menfaat değil, çatışmanın sonucu ile ilgili olan diğer ülkelerin menfaatleri de açıkça kavranmalıdır. Karşı tarafın menfaatini tam olarak anlayamamak veya bir müttefikin karını zararını düşünmemek, dış politika hatalarına ve savaş felaketine yol açabilir. İngiltere'nin 1956'da Mısır'ı işgali, Amerika'nın 1965'de Vietnam'a müdahalesi ve Arjantin'in 1982'de Falkland Adalarını zaptetmesi buna örnektir.

Üçüncüsü; hiçbir ülke, özellikle özgürce seçilmiş hükümetlerce yönetilenler, eğer gerektiğinde kuvvet kullanmasına seçmenlerinin razı olacağına dair kuvvetli bir izlenimi yoksa, başka bir ülkenin savunma yükümlülüğünü üzerine almamalıdır. Hiç kimse ABD'nin Batı Almanya veya Fransa'yı savunma taahhüdünden şüphe etmemektedir. Fakat Vietnam olayı, ABD politik liderlerinin bir hususun hayati önem taşıdığına karar verdikleri ve Kongre ile kamuoyunun başka türlü düşündüklerini gösteren dramatik bir örnektir.

1.7. Millî Güvenlik Siyasetinin Vasıtaları

John Lewis Gaddis'e göre, tehditlere karşı tepkilerin formüle edilmesi hayati bir değer ve önem taşır.

Bu tepkiler, algılanan tehlikenin mahiyet ve büyüklüğüne uygun olmalıdır. Muhasımı çaydırmada gösterilen zayıf bir tepki⁷⁵;

Mevcut sorunla uğraşılmasında başarısızlığa,

⁷⁵ Ercan Çitlioğlu, a.g.m., s:8

Diğer bir takım komplikasyonlara,

Olumsuz yeni tertiplerin oluşmasına neden olabilir.

Çok büyük bir tepki de, karşı tarafça veya diğer bir üçüncü tarafça kendilerine de yönelik veya yönelebilecek potansiyel bir tehdit olarak görülebilir, ilişkilerde olumsuz bir tırmanmaya yol açabilir, bu arada mevcut kaynak ve imkanların gereksiz yere, gereksiz sahalara dağılımı ihtimalini artırabilir.

Diplomaside tepki derecesinin en uygun, optimum tarzda tesbiti ve tayini ile uygulanışı son derece güç ve komplike bir husustur.

Devletin herhangi bir davranışta bulunma kararı, iç veya dış durumda karşılaşmış olduğu bazı değişikliklerin zaruri sonucudur. Uluslararası politikanın durumsal unsurları sürekli değişiklik göstermekte olduğundan, zincirleme reaksiyonun ve bu sürecin de devamlılığını kabul etmek gerekir.

Her aşamayı bir diğeri takip eder ve yeni durumsal değişiklik, yeni bir tepki ayarlamasını lüzumlu kılar.

Devletin hedefleri, zamanımızda o kadar kapsamlı olmuştur ki, hedefleri gerçekleştirmek için zaruri görülen faaliyet, millî güç'ün pek çok unsurlarını içerir ve halkın büyük çoğunluğunun katkısına ve desteğine ihtiyaç gösterir.⁷⁶

1.7.1. Siyaset Vasıtaları

Amerikalı yazar D.E. Nuechterlein'in "America Over Committed" adlı eserindeki çözümlenmelerden yola çıkarak;

Özel durumlarda, millî menfaatlerin karakterini ve yoğunluğunu tarif etmek, millî ve dış güvenlik politikalarını belirlemede hayati bir adımdır. ABD'nin Irak politikasında takip ettiği politika, uluslar arası ilişkiler ve uluslar arası güvenlik politikaları açısından yeni bir "Transformasyon" sürecinin başlangıcı olarak

⁷⁶ Millî Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:73

tanımlanabilir. Bu süreç, II.Dünya Savaşı sonrası oluşturulan uluslar arası sistemi parçalamakla kalmayıp, uluslar arası hukuk açısından da BM rejimi ve "kuvvet kullanma" seçeneklerinin, dayandığı temel kriterlerinin erozyona uğramasına neden olmuştur.⁷⁷

Önceki bölümlerde açıklanan milli menfaat matrisi, bu hususun yapılmasında bir temel teşkil eder. Siyaseti saptayanın müteakip görevi; tehlikedeki menfaatlerin derecesine uygun siyaset vasıtalarını seçmek ve sırf mevcut olmaları nedeniyle, bu vasıtaların kullanılmasına karşı çıkmaktır. Hiçbir harekette bulunmamak da bir siyasettir ve muayyen şartlarda faydalı olabilir. Bir ülkenin menfaatleri yüksek olabilir, fakat bazen yönetim bu menfaatleri uygun bir şekilde savunmada yetersizlik gösterir. Eğer bu durum sürekli meydana gelirse o ülke bağımsızlığını kaybedebilir veya diğer devletler nezdinde itibarını yitirebilir. Batı Avrupa ülkelerinin durumları nedeniyle 1949'da NATO'nun kurulmasında olduğu gibi, ittifaklar bu gibi ihtiyaçlar ve zafiyetlerden doğar.

Büyük güçler ve özellikle süper güçler muhasım ülkelerin liderlerini etkilemek üzere kullanabilecekleri çeşitli siyasi, ekonomik ve askeri vasıtalara sahiptirler.

1.7.1.1. Diplomatik İlişkiler

Bir hükümeti diplomatik olarak tanımak ve diplomatik ilişkilerin başlatılması bir ülkeye; (diğer ülke üst düzey yöneticileri ile doğrudan temas kanallarını açmak suretiyle) muhatabın kararlarını etkileme imkanı sağlar. Böylece bir hükümetin menfaatleri ve siyasetleri resmen açıklanabilir ve diğer ülke tarafından izlenen siyasetten duyulan hoşnutsuzluklar (Nota yoluyla) dile getirilebilir. Diplomatik ilişkiler tesis edilince; bir ülke, büyükelçiliğinin normal diplomatik fonksiyonları yanında, aşağıda belirtilen siyaset vasıtalarını destekleyen çeşitli programları uygulayacak geniş miktarda personelini de gönderir. Yeni bir hükümeti diplomatik olarak tanımak, ilişkileri askıya almak veya kesmek ile eşdeğer sayılabilecek bir baskı unsurudur.

⁷⁷ Doç.Dr.Mesut Çaşın, Irak Harekatında Kuzey Cephesi Sendromu ve Türk Amerikan İlişkilerinin Gelecekteki Olası Profilleri, Jeopolitik Bilimsel Araştırmalar Dergisi, Kış 2003, Sayı:5, s:74

kazazedelerine yapılan insancıl yardımlardır. Bunlar, daha ziyade, yabancı ÷lkelerde vuku bulan afetlerin kazazedelerine yardım etmek için kısa vadeli kurtarma programlarıdır. Kısa süreli olan ve büyük bir para toplanmasını icap ettirmeyen bu yardımlar, ilgili ÷lkeye, siyaset dışı bir temele oturtularak sunulur. İnsancıl yardımlar, dışışleri ve savunma bakanlıklarının işbirlikleriyle Kızılay ve Kızıllaç gibi kuruluşlar aracılığıyla veya doğrudan devlet yardımı olarak yapılabilir.

1.7.1.4. Teknik Yardım

Bu tür yardım ile gelişmekte olan ÷lkelerin yaşam standartlarını yükseltmek ve modernizasyonlarını geliştirmek maksadıyla, (bu ÷lkeler nezdinde değişik uzmanlar göndererek) onlara eğitim, tarım, ulaştırma, sağlık ve diğer sahalarda yardım sağlanır.⁷⁸

Bilimsel ve kültürel mübaledede olduğu gibi, bu program, parasal yardımlardan ziyade insan kaynağını vurgular ve uzman personele birçok yardım sahasında,

⁷⁸ Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:76

meslektaşlarıyla direkt temas imkanı sağlar. Teknik uzmanlar, üniversiteler ve özel kuruluşlardan olduğu kadar, devlet ve hükümet ajanslarından ve diğer kuruluşlardan temin edilir.

Teknik yardımın en çok uygulandığı ülke olarak ABD'yi görmek mümkündür. Başkan Truman tarafından Dört Nokta Programı olarak başlatılmıştır. Bütün ABD teknik personeli; Resmen; ABD Diplomatik misyonuna dahil olmamalarına rağmen; yabancı ülkede değişik sürelerde yaşarlar ve ABD Büyükelçisi tarafından yayınlanan Genel Siyaset Rehberi doğrultusunda çalışmalarını yürütürler. Peace Corps (Barış Gönüllüleri) ve NGO'lar bu kategorinin bir parçasıdır. Amerikan uzmanlarının yabancı ülkelerde bulundurulmasının asıl amacının, teknik bir yardım temini olmakla birlikte; bu yardımın gönderilmesi veya sarfı nazar edilmesi, ılımlı bir politik etkileme tarzıdır. Bu programların çoğu Uluslararası Kalkınma Ajansı (The Agency for International Development) tarafından sevk ve idare edilir.

1.7.1.5. Enformasyon ve Propaganda

İnsancıl ve teknik yardımların aksine, enformasyon programları⁷⁹ (Propaganda olarak da tanınır), açıkça siyasi karakterdedir. Ülkenin dış siyasetini tanıtır ve yabancı devlet liderlerinin görüşlerini etkilemek üzere tanzim edilirler. Bu programlar hükümet resmi sözcülerinin konuşmaları, kitaplar, televizyon programları, filmler, politik konular üzerine verilen konferanslar ve ülke dışında yapılan radyo, TV yayınları aracılığıyla uygulanır. Örnek olarak; ABD'nin USIS (U.S. Information Service) kütüphaneleri bilgi vermeye yönelik ve kültürelidir. Ancak, bu kütüphaneler tarafından tercüme edilerek yabancı ülke mensuplarına dağıtılan özel kitap ve makaleler, (eğer politik içerikli ise) propaganda nitelikli çalışma kategorisine girerler. Amerika'nın Sesi yayını, politik ve kültürel içerikli olup, birinci derecede, halkına serbest enformasyon akışı kısıtlanmış ülkelere yöneltilmiştir.

⁷⁹ Colin S.Gray-Geoffrey Sloan, Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya, ASAM, Ankara 2003, s:203

1.7.1.6. Ekonomik ve Mali Yardım

Siyasetin bir vasıtası olarak; bir ülkeye yapılacak ekonomik ve parasal yardımlar; yardımı alan ülkenin, ülke ekonomik kaynakları ve ülke için yeterli derecede önemli olduğu hallerde yapılır. Teknik yardımda olduğu gibi ekonomik ve mali yardımda da süper güç olarak ekonomik gücünü her yönü ile kullanması açısından, ABD siyasetinin incelenmesinde büyük fayda görülmektedir.

Geçmişte ABD ekonomik yardımını geniş ölçüde alan birçok ülke, ABD ile müşterek güvenlik paktları içinde müttefikleri olup ABD'nin dünya düzeni konusundaki menfaatleri için önemlidirler. Aralarında Nijerya ve Endonezya'nın da bulunduğu diğer ülkeler, ABD ile karşılıklı bir müşterek güvenlik anlaşması imzalamamışlar ise de; stratejik önemde oldukları düşünülerek ve Anti-komünist rejimlerin muhafaza edilmesi amacıyla yardıma değer bulunurlar. Bir ülke ile ABD arasındaki yardım anlaşmasının hiçbir amacı olmadığını düşünmek, doğru değildir. Washington ile alıcı ülkelerin üzerinde mutabakata vardıkları anlaşmada eğer politik hedef yok ise, yardımın Kongre'de tasdik edilmesi mümkün değildir. Politik olmayan yardımlar; büyük bir ihtimalle Dünya Bankası, B.Milletler Ajansları gibi uluslararası organizasyonlara veya özel kuruluşlara yönlendirilir.⁸⁰ ABD kamuoyu ve kongresi demokratik hükümetlerce yönetilmeyen ülkelere verilen geniş çaplı Amerikan yardımlarından rahatsız olmaktadır.

Bu nedenledir ki; 1970'lerdeki dış yardım kanunlarına, insan hakları beyannamesi eklenmiş ve Kongre artık hükümetten, yürütülen yardım programlarında insan hakları görüşlerinin de dikkate alınmasını istemektedir. Yardım alıcı ülkenin sadece ABD'nin iyi bir müttefiki olması yeterli değildir. Ekonomik yardım programları uluslararası kalkınma ajansı tarafından idare edilmekle beraber, Tarım Bakanlığının "PL 480 Sulh için yiyecek" programı da bu yardım kapsamına dahil edilmiştir. Ekonomik yardım için onaylanan krediler ile düşük faizli borçlar ise Maliye Bakanlığı kanalıyla organize edilmektedir.

⁸⁰ İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından kuvvetlerin korelasyonu nasıl gelişmiştir? Bu açık olarak ekonomik üstünlüğü olan Amerika Birleşik Devletlerinin yer aldığı "ekonomik" alan... Ekonomik gücümüzü Marshall Planı'nı ve IMF, Dünya Bankası, GATT ve teknik destek programı olarak bilinen Dört Nokta gibi uluslar arası güçlü ekonomik yapıları kurarak kullandık. Paul H.Nitze, Strategy in the Decade of the 1980s, Foreign Affairs, Fall 1980, p:83-84

1.7.1.7. Ekonomi ve Ticaret Politikası

Bu siyaset vasıtaları; bir ülkenin, ülkemiz ile ticaretini kolaylaştırmak veya zorlaştırmak ve ekonomik gelişme için uluslararası finansman temin etmek olarak tanımlanabilir. Yukarıda belirtilen ekonomik ve finansman yardımı uygun bir askeri güç meydana getirmekte kaynakları olmayan müttefik ülkelere yardım edilirken; ekonomik ve ticaret politikası ticaret için ülke pazarına krediler için finans kuruluşlarına dayanan, gelişen ve gelişmekte olan ülkeleri etkileyen kararları ihtiva eder.

Meksika, Brezilya, Arjantin ve bir kısım Avrupa ülkeleri ABD uygulamalarına bir örnektir. Buna ilaveten ABD şeker, kahve, yağ, et ve süt ürünleri gibi yabancı mamulleri üzerine ithal kotaları koyar. Bu kotalar ülke üreticilerini korumak için kullanılıyor ise de; kotaların tesisi, ekonomik refahlarını bu mamullerin satışına bağlamış muayyen ülkeler üzerinde çok büyük bir etki yapar. ABD, sanayi ürünlerinde resmen serbest ticaret politikası izlemektedir. Ancak çelik, otomobil ve makina aksamı gibi ürünlerde kısıtlamalar mevcuttur. Bunun amacı, 1980 ekonomik krizinden etkilenen ABD sanayini korumaktır. Avrupalı müttefiklerde kırgınlık meydana getiren diğer bir ekonomik siyaset sahası ise, uluslararası piyasada temel para birimi sayılan aşırı değer kazanmış Dolardır. ABD'nin bütçe ve para politikaları, doların kıymetini etkiler ve diğer dövizlere zarar verebilmek suretiyle, ülkelerle ilişkilerde ciddi aksilere neden olabilecek sonuçlar yaratır.

Hükümet Başkanlarının 1983 ve 1984 yıllarında verilen ABD'nin dev bütçe açığını azaltmak konusunda Başkan Reagan'ı ikna edememeleri, İngiliz, Fransız ve Federal Alman Hükümetlerinde ciddi politik endişelere neden olmuştur. Ekonomik politikanın kullanılmasının belki de en dramatik örneği; Ağustos 1971 yılında Başkan Nixon tarafından uygulanan ve "Nixon Şoku" diye adlandırılan olaydır.⁸¹ Bu tarihte Başkan Nixon aniden, artık doların altın karşılığı olmayacağını ve yüzen döviz kurunu kabul ettiğini açıklamıştır. Bu hareket ; Amerikan ekonomik menfaatlerinin hemen, hemen hayati seviyeye geldiğini ve ülkenin ekonomik sağlığını muhafaza için güçlü bir aksiyona ihtiyaç duyulduğunu, Birleşmiş

⁸¹ Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:79

Devletlerin ekonomik partnerlerine gösterdiği bir sinyaldir. 1983'de kanunlaşan Reagan'ın "Karayip Havzası Ekonomik Planı" politik amaçlar için kullanılan ticari siyasetin diğer bir örneğidir. Bu örnekte, dost güney komşularına yardım etmek için onlara ABD ile ticaret kolaylıkları sağlamıştır. Ekonomi ve ticaret siyaseti Ticaret ve Maliye Bakanlıklarınca kararlaştırılır ve Beyaz Saray ile koordine edilir.

1.7.1.8. Askeri Yardım

Bu kategorideki vasıtalar; uzmanları, eğitimcileri, askeri uçakları, gemileri, tankları ve ülkelere satılan diğer silah ve teçhizatın da içine alan, her çeşit yardımları kapsar. Dışarıya askeri teçhizatı satılması Hükümet kararına bağlı olup ; bunu yapmak millî menfaatlerin bir gereğidir. Buradaki temel düşünce, alıcı ülke silahlı kuvvetlerinin, askeri teçhizat ve gerekiyorsa müşavirlerle teçhiz edilmesini gerektirecek kadar ülke millî menfaatleri için önemli olmasıdır. Normal olarak bir ülke müttefik değilse veya hükümet o ülkenin güvenliğinin kendi millî menfaatleri açısından çok önemli olduğu konusunda ikna edilmedikçe askeri teçhizat verilmez ve satılmaz.⁸² Örneğin, ne Suudî Arabistan ve ne de Mısır, ABD'nin resmen müttefiki değillerdir. Buna rağmen Başkan Reagan bu ülkelerin Amerika'nın dostu oldukları ve Basra Körfezi'ni korumaya istekli oldukları gerekçeleri ile: Suudi Arabistan'a AWACS uçakları, Mısır'a ise gelişmiş savaş uçaklarını satma kararı vermiştir. Suudi Arabistan, ihtiyacı olan her Amerikan askeri teçhizatını alabilecek kadar zengindir. Burada Washington için önemli olan husus satışın politik olarak arzu edilip edilmemesidir. ABD'den askeri yardım alan diğer gelişmekte olan ülkelerin durumlarında sorun, yalnız bir yardım vermenin arzu edilip edilmediği değil; aynı zamanda ABD'nin ne kadar yardım ödemesi gerekeceğidir. Askeri yardımın bir siyaset vasıtası olarak müttefiklere yapılmasında hiçbir problem yoktur. Ancak, ABD teçhizatı arzu eden veya ülkelerini komşu düşmanlara karşı müdafaada yardım için müşavir isteyen Üçüncü Dünya Ülkelerinin bir çoğu problem oluşturabilirler. Buna bir örnek Sudan'dır. Bu ülkenin gerek üsler ve gerek ülkesi dışında kullanmaya uygun silahlı kuvvetleri konusunda ABD'ye sağlayabileceği çok az şey vardır. Ancak Sudan, Mısır'ın yakın bir dostu olup SSCB'den geniş ölçüde yardım alan Libya ve Etiyopya tarafından tehdit edilmektedir. Bu durum Sudan'ı ABD için çok önemli bir

⁸² Yrd.Doç.Dr. Gamze Güngörmüş Kona, Uluslar arası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2005, s:16

ülke haline sokar mı? El Salvador ve diğer Orta Amerika ülkeleri; ABD sınırlarına yakın olan ve daha önceleri ABD yardımı alamayan ülkelere örneklerdir. Bununla beraber Nikaragua'nın SSCB ve Küba tarafından silahlandırılması ve Salvador gerillalarına önemli yardım temin edilmesi üzerine, Reagan yönetimi (ABD menfaatlerini derinden ilgilendirmesi nedeniyle) Salvador Hükümetine (Ayaklanmalarla baş edebilmede) ABD askeri kuvvetlerinin ne ölçüde yardım edebileceği konusunda bir karar vermek zorunda kaldı. Askeri yardımın, ABD menfaatlerinin önem derecesini (yoğunluğunu) tırmandırmada geniş potansiyele sahip olması nedeniyle; siyaseti tayin edenlerin, askeri yardımları menfaat derecelerine göre sınırlandırma sorumlulukları ve menfaatlerinin bir yatırım kurtarma arzusu ile yönlendirilmesine müsaade etmemeleri gerekmektedir. ABD askeri teçhizatının ne miktar ve yapıda hangi ülkeye satılması veya verilmesi gerektiğini kararlaştırmak Dışişleri Bakanlığının sorumluluğudur. Dışişleri siyaseti tayin eder, Savunma Bakanlığı programları yönetir. Büyük silah satışlarında, Başkan ile Kongrenin ilgili komiteleri konuyla ilgilenirler.

1.7.1.9. Örtülü Hareketler

Örtülü hareketler de bir siyaset vasıtası olup ; diğer bir ülkenin kararlarını etkilemek niyetiyle, hükümetin en üst seviyesinde kararlaştırılır ve istihbarat toplama faaliyetlerinden farklı kabul edilir.⁸³ Bunlar öyle hareketlerdir ki, onlar için hükümetler resmen bir sorumluluk almayı arzu etmez ve hükümet liderleri normal olarak bu konuda görüş belirtmezler. Örneğin, 1983 baharında ABD'nin Honduras'ta hareket yapan Nikaragualı gerilla kuvvetlerine örtülü yardım yaptığı haberi geniş ölçüde yayılmıştı. Fakat, Washington bu konuda resmen sessiz kaldı. Bir dereceye kadar bütün büyük devletler örtülü hareketlere angaje olurlar. KGB'nin dünyada bu konuda en geniş operasyonlara giriştiği bilinmektedir. 1947 tarihli Millî Güvenlik Kanunu ile, ABD için örtülü hareket icra etme sorumluluğu Merkezi Haber Alma Örgütü (CIA)'ne verilmiş ve ABD Başkanları bu hayli hassas olan hareketleri istedikleri gibi kontrol etmek için yürütme emirleri yayınlamışlardır. 1970 yılı sonlarında Kongre, örtülü hareketlerin, senato ve mecliste oylama ile tespit edilen "Haber Alma Komiteleri" gözetim ve idaresine verilmesini kararlaştırmıştır. Başkan,

⁸³ Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:81

ve Millî Güvenlik Konseyi'nin belirli bir örtülü hareketin, ülke menfaatleri için önemli olduğu konusundaki kararı bu komitelerin denetiminden geçmektedir. Bu özel kongre komiteleri için çok sıkı güvenlik kaideleri tesis edilmiş ve bunlara her çeşit gizli bilgiye nüfuz etme imkanı yaratılmıştır.

Komiteler, aynı zamanda, önerilen hareketin çok riskli olacağını değerlendirdikleri takdirde öneriyi veto etme durumundadırlar. Politika yönünden örtülü hareketler için anahtar nokta; (özellikle bu faaliyetin başarısızlığa uğrayarak, açığa çıkması durumunda) hareket hedefinin ABD'nin sıkıntıya girmesine degecek kadar ABD millî menfaatleri için çok önemli olup olmadığıdır. 1961'de Küba'ya yapılan Domuzlar Körfezi çıkarmasında olduğu gibi, örtülü hareket başarısız olduğu zaman bunun akisleri, millî prestij için çok rencide edici olabilir. 1960'da Sovyetler Birliği tarafından düşürülen meşhur U-2 uçağı bunun dramatik bir örneğidir. Çünkü, Kremlin uçağı düşürmüş ve pilotunu ele geçirmiş olmasına rağmen, Başkan Eisenhower başlangıçta CIA uçağının casus görevinde olduğunu inkar etmiştir. 1984 yılı içinde Nikaragualı "kontr" gerillalarına yapılan örtülü yardım, Kongre ve Amerikan basınında o kadar açık bir şekilde tartışılmıştır ki; "örtülü" niteliğini yitirmiştir. Başarılı bir örtülü hareketin tek avantajı; bu hareketin; ABD hükümetinin yabancı ülkelere karşı daha açık, daha kuvvetli ve daha tehlikeli diğer bir harekatta bulunmasını önleyebilmesidir. ABD politikacıları için başta gelen soru; örtülü hareketler yalnız hayati millî menfaatlerle mi sınırlandırılmalıdır; yoksa, bu hareketler bazı çok önemli menfaatler içinde kullanılmalı mıdır? Bu genellikle göze alınan riske bağlıdır ve halihazırda Başkanlar, bu hareketi sadece çok önemli millî menfaatlerle sınırlamak eğilimindedirler.

1.7.1.10. Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu Müzakereleri

BM'ler, bir çok ülke tarafından itibar görmemesine ve yakın geçmişte ülkelerin menfaatlerinin ileriye götürülmesinde önemli bulunmamasına rağmen⁸⁴; ülke hayati menfaatlerinin tehlikeye düştüğü uluslararası bir sorun için çok önemli bir forumdur. Barışa karşı tehdit teşkil eden bir konuda B.M. Güvenlik Konseyinin oturumunu istemek, hayati bir menfaatin tehlikede olduğunu ve onu savunmak için ciddi önlem

⁸⁴ Doç.Dr.İlhan Uzel, ABD Hegemonyası Yeniden Oluşturulurken Balkanlar, Cumhuriyet Strateji, Yıl-1, Sayı-20, s:12

alınacağını Dünya'ya göstermek bakımından dramatik bir yöntemdir. Başkan Kennedy'nin 1962 yılında güdümlü mermiler üzerine yapılan B.M. müzakereleri esnasında, Küba'nın havadan alınmış istihbarat fotoğraflarını dağıttırması, haber hazırlanmalarının nedenlerini dünyaya göstermenin etkin bir yolu idi. Diğer bir misal ise; Başkan Reagan'ın 1983 yılında Sovyetler tarafından düşünülen Kore hava yolları uçağı konusunda B.M. müzakereleri sırasında teyp bandlarının dağıtılması için vermiş olduğu karardır. Birleşik Devletler, Uluslararası olaylar hakkındaki endişelerini göstermek için B.M. mekanizmasını birçok fırsatta kullanmıştır. Bir kriz veya tartışmayı B.M. Güvenlik Konseyine götürmek, bunu silahlı bir hareketin takip edeceği konusunda bir ülkeyi taahhüde sokmaz. Eğer soruna müzakereler vasıtasıyla, kabul edilebilir bir çözüm bulunamaz ise; millî menfaatlerin hayati bir seviyeye ulaşmakta olduğu ve bu nedenle silahlı kuvvetlerini kullanabileceği mesajını verme fırsatı yaratır. Şikayeti getiren ülke için, B.M. müzakeresi bir bakıma, diplomatik bir mesaj oluşturur.

1.7.1.11. Ticaret Ambargosu ve Ekonomik Kısıtlamalar

Diğer bir ülke üzerinde ekonomik güçlükler meydana getirmesi nedeniyle, ticaret ambargosu veya ekonomik zorlamalar dış siyasetin güçlü bir vasıtasıdır. Bu durum 1983'de ABD ile İran, Küba, Libya ve Vietnam arasında etkili olmuştur. Keza ABD'nin hasım olarak mütalaa ettiği birçok ülkeye de uygulanmıştır.⁸⁵ Polonya'da sıkıyönetimin yürürlüğe konması üzerine bu ülkeye, 1981 yılında Başkan Reagan'ın koymuş olduğu ekonomik zorlama, Batı bankalarından yardım temininde güçlükler yaratması ve Amerikan pazarının Polonya ihracatına kapanması nedeniyle Varşova hükümetini güç durumda bırakmıştır.

Bu zorlama 1983'te kısmen hafifletilmiştir. 1960 başlarında Küba ile ticaretin askıya alınması; Küba'nın ihracatı için çok önemli olan, ABD şeker pazarının kapanmasına neden olmuş ve bundan Küba ekonomisi ciddi biçimde etkilenmiştir. Buna benzer bir önlem, 1983 yılında Nikaragua'nın ABD'ye olan şeker kotası ile ilgili olarak alınmıştır. Başkan tarafından diğer bir ülke hükümetinin, dostça olmayan

⁸⁵ Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:82

şekilde hareket ettiği düşünülürdüğü, uluslararası anlaşmalar veya ABD kanunlarının ihlal edildiği sonucuna varılmadıkça, ticaret ambargosu genellikle uygulanmaz.

1982 yılındaki Sibiryaya doğal gaz boru hattına malzeme satımını yasaklayan Reagan yönetiminin kararı ekonomik bir zorlamaydı. Ancak; (NATO ortakları tarafından bu kararın menfaatlerine aykırı olduğu belirlendikten sonra), karar yıl sonunda değiştirildi.

Ekonomik zorlamalar ülke içi menfaatleri de önemli derecede etkileyebilir ve politik olarak zorluklar getirebilir. Sovyetlerin Afganistan'ı işgalini takiben, Başkan Carter'in Sovyetlere buğday satışı yasağı koyması, Amerikan çiftçiler arasında tepkiyle karşılandı.

Bu kapsamdaki siyaset vasıtaları güncel örnekleri :

- (a) Irak üzerindeki uygulamalar,
- (b) Küba'ya getirilen yaptırımlar,
- (c) Hamas'ın terör faaliyetleri üzerine alınan tedbirler,
- (d) Yugoslav Federal Cumhuriyeti üzerindeki 1992-1995 dönemi ambargoları.⁸⁶

1.7.2. Askeri Vasıtalar

1.7.2.1. Askeri Güç Gösterisi

Bu siyaset vasıtası en fazla ABD tarafından uygulanmaktadır. Bu konuda AB'de örnekleri ile uygulama şu şekildedir :

⁸⁶ Doç.Dr.İlhan Uzel, a.g.m., Cumhuriyet Strateji, Yıl-1, Sayı-20, s:12

Bir Başkan ; kriz durumuna gelebilecek uluslararası bir mesele hakkındaki derin endişelerini göstermek istediği zaman, ABD Deniz Kuvvetlerinin sorunlu bölgeye intikalini, ABD Hava Kuvvetlerinin alarma geçirilmesini ve hava indirme tümenlerinin yüksek hazırlık durumuna getirilmesini emredebilir. Bu hareketler; Başkan'ı taahhüde sokmamakla beraber, bir kuvvet kullanmanın mümkün olduğunu gösterir. Richard Nixon'un 1973'de Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreteri Brejnev'in tehdit edici mesajının alınmasını müteakip ABD Kuvvetlerini alarma geçirmesinin etkileri açıktır. "Eğer Moskova, Hava İndirme Birliklerini Mısır'a hareket ettirirse, ABD bu harekete uçaklarıyla karşı koyabilir ve böylece, Sovyetlerle bir harp riski ortaya çıkabilir..." Bu kriz, Washington'un İsrail'i ateşkesi kabul etmeye ikna etmesiyle geçiştirilmiştir. Buna benzer şekilde 1983 başlarında, Sudan'daki isyanları desteklemek ve Batı yanlısı hükümeti devirmek üzere Libya tarafından işgalinin söz konusu olması üzerine; Amerika, Mısır'a AWACS uçakları göndermiş ve bir uçak gemisi görev kuvvetini Sirte Körfezine sevk etmiştir. Sovyetlerin 1979 Aralık ayında Afganistan'ı işgaline bir cevap olarak, ABD Hint Okyanusu kuvvetlerini artırmış ve Moskova'nın İran'daki dengeyi bozmaya gayret edebileceği ve hayati petrol bölgesini etkisi altına alabileceği düşüncesiyle, bölgedeki deniz gücünü Basra Körfezi bölgesinde toplamıştır. Sovyet hareketleri; bir iki hafta sonra Başkan Jimmy Carter'i Basra Körfezi'nin hayati bir Amerikan menfaat bölgesi olduğunu açıklamaya sevk etmiştir. S.Rusya'nın füze savar sistemini geliştirmesine ve bu konudaki antlaşma hükümlerini ihlaline karşılık ABD SDI (Stratejik Savunma İnsiyatifi)'ni ortaya koymuştur. SDI'nın Sovyet nükleer gücünü imha kabiliyeti sağlaması, S.Rusya'da bugünkü gelişmelerin yaşanmasında da etken olmuştur.⁸⁷ ABD Barışı Koruma, Sağlama ve Güçlendirme adı altında ve BM kararlarıyla günümüzde Askeri Güç Gösterisine daha fazla başvurmaktadır. Çin-Tayvan (Taiwan) geriliminde de askeri güç kullanılmıştır. Bir askeri güç gösterisi, harbin eşiği sayıldığından ; silahlı çatışma ihtimali çok yüksek olmadıkça, yada hayati bir menfaat tehlikeye girmedikçe bir siyaset vasıtası olarak kullanılmamalıdır. Bunu bir blöf olarak kullanmak, karşı tarafın riski kabul etmesi halinde çok tehlikeli sonuçlar yaratabilir.

⁸⁷ Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:84

Böyle bir gelişme Mart 1971 ayında, Başkan John Kennedy'nin Sovyetler Birliği'ni, LAOS Komünist Kuvvetlerini ME-KONG nehrine yaklaştırmaktan alıkoymak için ciddi bir şekilde ikaz ettiği zaman ortaya çıkmıştır. ABD, Uzakdoğu deniz ve hava kuvvetlerinin harbe hazırlık derecelerini artırmış; fakat, daha sonra Başkan bu savaştan tutumundan vazgeçmiştir. Bu durum, Güney-Doğu Asya ülkelerinin cesaretinin kırılmasına ve Pathet Lao Kuvvetlerinin yayılmaya devam etmesine yol açmıştır. Bir başkan, askeri güç gösterisine karar verirse, bu savunma bakanlığı tarafından icra edilir. Harp gemilerini dünyanın birçok bölgesine kolayca gönderilebilmesi nedeniyle ilk olarak deniz kuvvetlerine alarm verilir ve bunlar, birliklerin kullanımını icap ettirebilecek tansiyonu artırmadan evvel, çok önemli siyasi bir mesaj verirler.

1.7.2.2. Askeri Gözetlemenin Artırılması

Her zaman olmamakla beraber bu siyasi hareket, askeri güç gösterisinin bir parçası olup; tansiyonu yükseltir ve muhasıma, askeri hareketlerinin gözlenmekte olduğu mesajını verir. Güç gösterisinde olduğu gibi, endişeleri dramatize eder ve ülkeyi taahhüde sokmaksızın kuvvet kullanma niyetini ima eder. Küba güdümlü mermi krizi⁸⁸ esnasında Başkan Kennedy'nin U-2 uçaklarını kullanması; Sovyet liderine, onların Küba'da nasıl bir hareket icra ettiğini bildiğini ve kendisini kuvvet kullanımına hazırladığının açık bir ikazı idi. 1980 yılında ABD Başkanı, eğer İran, Suudî Arabistan'ın hava sahasını ihlal eder veya Hürmüz Boğazı'ndaki tanker trafiğine müdahale ederse, ABD'nin harekete geçeceğini ikaz etmek için Suudî Arabistan'a AWACS uçaklarını göndermiştir. Falkland Adası krizi esnasında ABD keşif uçakları; Sovyet'lerin İngiliz savaş gayretine olabilecek bir müdahalesine bir ikaz olarak, İngiliz hava sahası ve Güney Atlantik denizinde karakol görevi yaptılar. Savunma Bakanlığı askeri keşif hareketi icra ederken, CIA'da kriz zamanında Sovyet ve diğer düşman kuvvetlerini devamlı gözetim altında bulundurmıştır.

⁸⁸ Paul Kennedy, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Çev.Birtane Karanakçı, T.İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Aralık 2002, s:485

1.7.2.3. Diplomatik İlişkilerin Askıya Alınması/Kesilmesi

Diğer bir ülkenin hareketlerine olan hoşnutsuzluğu göstermek için, ilişkilerin askıya alınması veya kesilmesi bir hükümet için elde bulunan en sert diplomatik önlemdir. Geleneksel olarak, harp ilanından önceki nihai harekettir. Bu hareket 2 nci Dünya Harbinden beri bazen bir savaşa gitmeden de vuku bulmuştur. Örneğin; birçok Arap ülkesi Ekim 1973'deki Arap-İsrail harbi esnasında, başkan Nixon'un İsrail Silahlı Kuvvetlerince tekrar yardım etme kararına olan hoşnutsuzluklarını göstermek için, ABD ile diplomatik ilişkilerini kesmişlerdir. 1981 yılında ABD, Libya'nın terörizme sağladığı desteğe tepkisini göstermek için bu ülke ile diplomatik ilişkilerini kesmiştir. 1979 yılında Tahran Hükümeti'nin, ABD Büyükelçiliğinin işgali⁸⁹ ve 52 Amerikan diplomatını rehin alması üzerine, ABD-İran diplomatik ilişkileri kesilmiştir. Diplomatik ilişkilerin kesilmesi harbin yakın olduğunu ima etmez ise de; kesinlikle hasmane politika ve belki de sınırlı çatışmanın vuku bulabileceği anlamına gelir. ABD'nin Libya ile ilişkilerini kesmeden sonra, Sirte Körfezini uluslararası sular olarak düşündüğünü göstermek için 6 ncı filoya ait bir uçak gemisini bu sulara göndermiştir. Amerikan uçaklarının taarruz eden 2 Libya uçağını düşürmesi; diplomatik ilişkilerin kesilmesini daha güçlü bir askeri siyasetin takip edeceğini belirten bir işaret idi. Büyük elçinin merkeze çağırılması, ilişki kesmenin daha hafif bir uygulaması olarak kabul edilmektedir.

1.7.2.4. Karantina/Abluka, Limanların Mayınlanması

Ablukanın uluslararası hukuka göre bir harp şekli olması nedeniyle, ülkeler silahlı bir çatışma için hazır olmadıkça, nadiren abluka uygularlar. 1962 Küba güdümlü mermi krizi esnasında ABD, Küba Limanlarına giren gemilere abluka uygulamış; ancak, ablukanın hukuki sorumluluğundan kaçınmak için bunu "Karantina" olarak adlandırılmıştır. Başkan Kennedy, bu karantinanın Küba'ya harp malzemesinin girmesini ve Sovyetler Birliği'nin Ada'daki güdümlü mermi üssünü tamamlamasını önlemek üzere uygulandığını ifade etmiştir. ABD'nin Küba'ya yalnız askeri malzemenin girmesini önlemek niyetinde olduğu iddia ötmesine rağmen, Sovyetler Birliği, ABD tarafından tesis edilen bariyeri aşmak için gemi göndermemiş

⁸⁹ Ercan Çitlioğlu, İran Irak olur mu?, Cumhuriyet Strateji, Sayı-24, 13 Aralık 2004, s:14

ise de, bunun düşmanca hareket olduğunu belirterek protesto etmiştir. Bu karantina II nci Dünya harbinden bu yana ABD Sovyet ilişkilerindeki en ciddi krizi meydana getirmiştir. 1972 baharında ABD Kuvvetlerinin Haiphong Limanı'nı mayınlaması olayı; Hanoi hükümetini Vietnam Savaşını sona erdirmesi için ciddi olarak müzakereye oturtmanın, ancak güçlü bir askeri hareket ile mümkün olabileceğine inanan Başkan Nixon tarafından alınmış cüretkar bir harektir.⁹⁰ Bir abluka veya karantina mutlaka silahlı çatışmanın başlayacağı anlamına gelmez, fakat olayın patlama noktasına geldiği ve çatışmanın her an doğabileceği, taraflarca idrak edilir. Deniz Kuvvetleri, abluka ve/veya karantinanın uygulanması için en uygun vasıtasıdır.

1.7.2.5. Kısmi Seferberlik

Herhangi bir mesele karşısında bir bölgede konuşlu askeri kuvvetlerin diğer ülke kuvvetleriyle çatışmaya tutuşacağına dair kuvvetli bir ihtimal var ise, hükümetin birçok tedbirler alması gerekecektir. Bunlardan birisi belli bir bölge için seferberliğin ilan edilmesi, diğeri ise ülke ekonomisine kontrol konulması ve kritik malzemenin tüketiminin düzenlenmesidir. Diğer bir tedbir ise savunma bütçesinin artırılmasını teklif etmek ve sivil savunma kuruluşları ile profesyonel olmayan askerlerin silah altına çağrılmasıdır.

Keza, hükümetin direktifleriyle silahlı kuvvetler artan gerginlik ve geniş bir savaş ihtimaline uygun hazırlık durumuna getirilir. Bütün bu tedbirler önlem mahiyetindedir, fakat hasım ülkeye, hayati menfaatin söz konusu olduğu ve hükümetin bu menfaati korumak için gereken her kuvveti kullanabileceği mesajını iletir. Bu önlemleri; harp başlamadan önce krizi çözümlene gayretleri için diplomatik müzakereleri engellemez, fakat onlara açıkça konunun çok ciddi olduğunu açıkça gösterir.

⁹⁰ Paul Kennedy, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Çev.Birtane Karanakçı, T.İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Aralık 2002, s:479



1.7.2.6. Seferberlik

İki ülkeyi karşı karşıya getiren bir mesele iki ülke içinde menfaat önem dereceleri açısından beka olarak algılanıyorsa yani ülkelerin vatan savunması kategorisinde değerlendiriliyorsa o taktirde meselenin halli için savaş kesin bir durumdur. Ülkelerden birisi diğeri karşısında çok güçsüz olmadıkça savaştan kaçınmayacaktır. Ancak bazen gücü çok yetersiz dahi olsa ülkeler meseleyi varlığının bir sebebi saydıklarından risk ve kayıplarına bakmaksızın mücadeleyi öngörebilirler. Mesele karşısında ülkelerin biri beka diğeri hayati önem derecesi görürse iki ülke arasında savaş büyük ihtimalledir. Bu durumda bütün diğeri siyaset vasıtaları kullandıktan sonra iki ülke mesele karşısında savaşabilir. Her iki durumda da savaş kaçınılmazdır. Bu durumda hükümet ülkeyi bütünüyle savaş için hazırlamak zorundadır. Sırasıyla basit ve takviyeli alarmlar ilan edilerek bütün sıralı tedbirleri hatta bazen daha ileri tedbirler sıra beklemeden alınır. Seferberlik ilan edilerek öncelikle silahlı kuvvetlerin personel ve araç ihtiyacı bütünüyle karşılanır ve bu kapsamda ülkenin bütün millî güç imkanları silahlı kuvvetleri emrine verilir.

1.7.2.7. Askeri Güç Kullanımı

Ülkenin bir bölgesinde hasım ülke ile çıkan bir mesele karşısında bütün siyaset vasıtaları kullanıldıktan sonra mesele hala çözüme kavuşturulamazsa ve o mesele ülkenin beka ve hayati derecede ülke savunması, bölgesel veya ekonomik menfaatleri ile ilgili ise bu durum karşısında ülke meselenin lehine çözümlenmesi gayesiyle sınırlı bir askeri güç kullanımı için karar verilecektir.⁹¹ Öngörülen güçlerle mesele halledilebilirse çatışma o bölge ile sınırlı kalacaktır. Ancak; bu türlü bölgesel askeri güç kullanımı her zaman yayılarak topyekün bir harbe dönüşme tehlikesi gözardı edilmemelidir.

Askeri güç kullanımının diğeri bir şekilde günümüzde çok yaygın hale gelen ülke sınırları dışında askeri birlik görevlendirilmesidir. Bir hükümet, Silahlı Kuvvetlerini diğeri bir ülkeye göndermeye karar verdiği zaman ; bu kuvvetler çatışmayı önlemek için Barış Gücü rolünde gönderilse bile, bir silahlı çatışma ihtimali göz önünde

⁹¹ Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s:87

bulundurulmalı ve planlar buna göre yapılmalıdır. Ev sahibi ülke tarafından talep edilmedikçe ve bu kuvvetler o ülke tarafından topraklarında desteklenmedikçe, başka bir ülkeye askeri kuvvet göndermek bir harp hareketidir. II nci Dünya Harbinden bu yana ABD müdahalelerinin çoğu, diğer ülkelerin isteği üzerine olmuştur. Bunların örnekleri; Haziran 1950 ayında Başkan Truman'ın ABD kuvvetlerini yardım için Kore'ye gönderme kararı, 1958 yılında Amerikan Deniz Piyadelerinin Lübnan'a gönderilmesi için Başkan Eisenhower'ın kararı, 1962 yılında Başkan Kennedy'nin muharip timlerini Vietnam'a göndermesi, 1965 yılında Başkan Johnson'un Amerikan Kuvvetlerini Dominik Cumhuriyeti'nde kullanması ve 1979 yılında barış gücü unsurlarının Sina'ya gönderilmesidir. 1950'deki Truman'ın ve 1962'deki Kennedy'nin kararları müstesna, ABD Kuvvetleri esas olarak Barış Gücü (Peace Corps) adı ile kullanılmışlardır. Bu, Başkan Reagan'ın Amerikan Deniz Piyadelerinin 1982 yılında Beyrut'a gönderilmesi kararı için de geçerlidir. Onların amacı, Lübnan'daki sivil savaşta daha fazla kan dökülmesini önlemek ve İsrail, Suriye ve Filistin Kuvvetlerinin Lübnan'dan çekilmelerine imkan sağlamaktır. Sovyetler Birliği yeni bir politik liderlik tesis etmek için, kuvvetlerini 1956'da Macaristan'da, 1968'de Çekoslovakya'da kullanmıştır.⁹² Sovyetler Birliği her iki durumda da, kuvvetlerini ev sahibi hükümetlerin talebi üzerine gönderdiği gibi bir iddiada bulunmamıştır. 1979 Aralık ayında, Moskova ile işbirliğini kabul etmeyen bir liderden kurtulmak için Sovyetler Birliği kuvvetlerini Afganistan'a göndermiştir. S.Rusya, iktidardaki hükümetin (kukla dahi olsa) yardım talebini sağlamak ihtiyacını hissetmiştir. Diğer bir ülkeye muharip birlik göndermek, hayati menfaatlerin tehlikede olduğunun bir emaresidir. Fakat, barış gücü birliklerinin sorumlu bir yere gönderilmesi, o ülkenin savunulmasının hayati bir menfaat olduğu anlamının çıkartılmasını gerektirmez. Örneğin; Lübnan, ABD'nin müttefiki değildir ve hayati bir menfaatini oluşturmamaktadır. Buna karşın; Ortadoğu'daki barış ve İsrail'in savunması ABD'nin hayati menfaatleri olduğundan, Başkan Reagan'ın 1982 yılında Deniz Piyadelerini gönderme kararı, Lübnan'daki harbin devamının bütün bölgedeki barışı tehlikeye sokabileceğine inandığının bir göstergesiydi. Silahlı müdahale genellikle Amerikan Deniz Piyadeleri ve Amerikan Kara Kuvvetleri veya her ikisi tarafından yapılır. 1965 yılında ABD'nin geniş ölçüde Vietnam'a Müdahalesi, Deniz Piyadelerinin gönderilmesi ile başlamış, bunları bir kaç ay sonra gönderilen çok miktarda kara

⁹² Paul Kennedy, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Çev.Birtane Karanakçı, T.İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Aralık 2002, s:477

birlikleri takip etmiştir. Deniz ve Hava Kuvvetleri, silahlı müdahaleleri desteklemekle beraber, bizzat olaya dahil olmazlar. Ekonomik ve Bölgesel menfaati hayati derecede riske girmesi nedeniyle ABD Körfez Harekatını yaratmıştır.

1.7.2.8. Topyekün Savaş⁹³

Genel harbin içinde kullanılan bir terimdir. Genel harp; Devletin bekasını tehlikeye sokacak bir tehdide karşı, millî güç unsurlarının veya anlaşmalarla yükümlü bulunduğumuz bir ittifakın hiçbir tahdide tabi olmadan kullanılmasını gerektiren bir harp şeklidir. Bu durum millî güçlerin tamamının kullanılması halidir, bir taraf sınırlı harp içindeyken, diğer taraf genel harp içinde olabilir. Bu harpte daha önce bahsedilen seferberlik ile birlikte bütün ülke kaynakları Silahlı Kuvvetlerin emrine verilir. Özellikle harp silah araçlarında ortaya çıkan gelişmeleri bütün vatan sathını harp sahası kapsamına almıştır. Bu nedenle bir genel harpte bütün ülke harp tehdidi altındadır ve tehlikedeki millî menfaatler hiçbir şekilde taviz vermeyi gerektirmez, bütün ülkenin kaynakları harbi kazanmak için seferber edilir. Özellikle uzun sürecek bir harpte ülkenin tarım ve endüstri potansiyelinin harbin devamı için idame ettirilmesi gereken önemli bir husus olduğu unutulmamalı Silahlı Kuvvetlerin ve ülkenin tarımsal ve endüstriyel ihtiyacı harp planlamasına dahil edilmelidir.

1.8. Menfaat Ve Vasıta İlişkisi

Siyaseti planlayanlar ve karar vericiler yalnız etkileme, baskı ve kuvvet ile ilgili önlemleri, belirli dış siyaset veya millî güvenlik konusunda bilinen millî menfaatin derecesine orantılı olarak kullanmalıdırlar. Ekonomik ve askeri baskının kullanılmasında aşırı reaksiyon, bir krizi niyet edilenden daha kötüye götürebilir ve arzu edilmeyen bir harbe neden olabilir, diğer taraftan, kışkırtma ve dış baskıda düşük reaksiyon göstermek de, karşı tarafı; sizin menfaatlerinizin yüksek olmadığı veya onları savunmak için arzunuz bulunmadığı sonucuna götürebilir.

⁹³ Paul Kennedy, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Çev.Birtane Karanakçı, T.İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Aralık 2002, s:313

1.8.1. Uluslararası İlişkiler Teorileri: Realizm-İdealizm

Uluslararası ilişkiler disiplininin kurulması realizm ve idealizm tartışmalarının sonucunda ortaya çıkmıştır. Devletlerin dış politikalarını yönlendiren bu iki akım, her ne kadar teorik düzlemde gerçekleşse de uluslararası ilişkiler pratiğinin gelişmesinden bağımsız olmamıştır.⁹⁴

En eski ve Soğuk Savaş'ın uluslararası ilişkiler akımı olarak kabul edilen realizm uluslararası politikada devletlerin temel hedeflerinin güç ve güvenlik artırımı olduğunu iddia etmektedir ve realizmin felsefi kökeni, Thomas Hobbes'un siyaset kuramına kadar uzanmaktadır. Realizm, güvenlik anlayışını eldeki kaynakları koruma ve yenilerine yönelme biçiminde tanımlanabilir.⁹⁵ Bazı yazarlara göre, realizm'in adı İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında konmuş olsa da, realizm'in kurucusu olarak kabul edebileceğimiz Thucydides'den⁹⁶, Machiavelli'ye ve Clausewitz'e kadar pek çok siyasal bilimci realist çözümleme yöntemini kullanmıştır. Realizm akımının öncülerinden Hans Morgenthau değişmez insan tabiatı nedeniyle devletlerin başka devletleri boyundurukları altına almak için saldırgan bir güç arayışıyla hareket ettiklerini iddia etmiştir.⁹⁷

Realist düşünürler devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde ilk sırada kuşku faktörünün olduğunu ve bu sebeptendir ki devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde daima dikkatli davranacaklarını savunmaktadırlar. Vasquez'e göre, realizm, üç temel varsayım üzerine kurulmuştur: İlk varsayım, devletlerin uluslararası politikada başlıca aktörler olduklarını öngörür. İkinci olarak; iç politika ile uluslararası politika arasında keskin bir ayırım bulunmaktadır. Son varsayıma göre, disiplinin odağı güç ve barış olgularının incelenmesidir. Realizmin, dünya politikasını irdelemekte kullandığı üç anahtar kavramda, ulusal çıkar, güç maksimizasyonu ve güç dengesidir. Bu kavramların, ABD'nin uluslararası politikaları ile ilintisi ise, apaçık

⁹⁴ Frederick H Hartmann, Robert L. Wendzel America's Foreign Policy in a Changing World, Harper Collins College Publishers, New York, 1997, s:10

⁹⁵ Beril Dedeoğlu, a.g.e., s:43

⁹⁶ Michael Doyle, "Peace Liberty and Democracy: Realist and Liberals Contents a Legacy", American Democracy Promotion, Editör: Michael Cox, G. John Ikenberry and Takashi Inoguchi, Oxford University Press, New York, 2000, s:23-24

⁹⁷ Hans Morgenthau, Scientific Man vs: Power Politics, University of Chicago Press, Chicago, 1946, s:192-194

ortadadır. İlinti, eleştirilenlerine göre, objektif ve ideolojiden arınmış bir kuram olduğu iddia edilen realizmin, aslında gizli biçimde “mevcut dünya düzeninden hoşnut olanların” yaklaşımını yansıttığını göstermektedir.⁹⁸ Realizmin ana felsefesi devletlerin varlığını korumak için uyguladığı politikalarla ve çıkarlarla, uyması gereken ahlaki ilkeler arasındaki çatışmalarda, devletlerin çıkarları yönünde hareket edeceğini savunmaktadır.⁹⁹

Realist yaklaşım daha sonra Kenneth Waltz'ın neo-realist anlayışıyla geliştirilmiştir. Waltz devletlerin isteseler de daha farklı bir şekilde davranamayacaklarını ileri sürmektedir, zira güvensizlik ve belirsizlik ortamını içinde barındıran uluslararası sistem farklı davranışlara müsaade etmeyecektir.¹⁰⁰ Neorealist bakış açısında devletler öncelikle kendi güvenliklerini düşünmektedirler. Bu akımın öncülerinden John Mearsheimer uluslararası ilişkileri sürekli bir güvenlik mücadelesinin yapıldığı yer olarak tanımlamaktadır.¹⁰¹ Klasik realizmin uluslararası politikayı özerk bir alan varsayan yaklaşımı, neorealistlere göre eksiktir. Ekonomik ilişkiler ve süreçler, güç ve siyaset açısından önemli etkiler yapabilmektedir. Bu “körlük” sonucunda, devletlerarası politika, tepkilerle biçimlenen bir üst yapısal ilişkiler sistemine dönüşmektedir. Klasik realizmin ekonomik çelişki ve çatışmaları algılayamaması, sorunlara çıkış yolu bulabilmesini de engellemektedir. Neorealistlerin klasik realizme getirdikleri önemli bir eleştiri de, Gilpin'in ifadesiyle, kuramın sosyal teorinin genelinden kopuk kalmış olmasıdır: Realizm, ekonomi, sosyoloji ve psikoloji gibi bilimlerin bulgularından adeta ısrarla yararlanmamıştır. Neorealistler, ayrıca, klasik realizmin uluslararası politikanın nesnel ve öznel görünümleri arasında yeterli ayrımı yapmayı başaramadığını dolayısıyla da teorinin yeterince sağlam kavramsal temellere oturmadığını öne sürmüşlerdir. Örneğin, Morgenthau ve Henry Kissinger'ın¹⁰² uluslararası ilişkilerin

⁹⁸ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s: 73

⁹⁹ Andrew Linklater, *Beyond Realism and Marxism: Critical Theory and International Relations*, MacMillan, London, 1990, s:10

¹⁰⁰ Kenneth Neal Waltz, *Theory of International Politics*, Reading, Mass: Addison-Wesley Pub. Co, 1979, s:56

¹⁰¹ John Mearsheimer, “The False Promise of International Institutions,” *International Security* 19, no 3 1994, s: 12

¹⁰² Henry Alfred Kissinger, Almanya-Fuerth'te Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Nazi baskısı nedeniyle 1938'de ABD'ye göç etti. Savaşın sonundan 1969 yılına dek Harvard Üniversitesinde siyaset bilimi öğrenimi gördü ve sonra da aynı dalda hocalık yaptı. Başkan Nixon'un ilk döneminde Milli Güvenlik Danışmanı, ikinci döneminde Amerikan Dışişleri Bakanlığı görevlerini

işleyişinde kişilerin rolüne ciddi bir ağırlık vermeleri, Waltz'ı rahatsız etmiştir. Neorealistler, kişilerden çok sistemin belirleyiciliği üzerinde durmuşlardır.¹⁰³

Realizm genel olarak karamsar bir tablo ortaya koymakta ve işbirliğinin imkansızlığı düşüncesi bu karamsarlığı pekiştirmektedir. Liberal uluslararası ilişkiler teorisi savunucuları ise bu görüşe karşı çıkarlar. Ülkelerin güvenliğinin ekonomik ve ticari güçle artacağını ve bu durumda dünyanın geri kalanı ile mümkün olduğu kadar dostane ilişkilerin tesisi ile mümkün olacağını savunmaktadırlar. Öte yandan liberal teorisyenler değişen dünya realitelerine de vurgu yaparak devletler arası ilişkilerde daha ziyade, çok uluslu şirketler ve uluslararası kurumlar gibi devlet dışı aktörler arası ilişkilerin ön plana çıkarak belirleyici olduğu düşüncesini savunmaktadırlar. Liberal teorisyenler realist anlayışın en önemli görüşü olan güvenlikle ilgili tehditlerin sadece başka bir ülkeden geleceğine ait düşüncesinin de artık tarihe karıştığını ve küresel ısınma gibi çevre tehditlerinin ve uluslararası terörün diğer tehditlerden çok daha önemli olduğunu savunmaktadırlar.

1.8.2. Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası İlişkiler ve Demokrasi

İdealist teorisyenler uluslararası barışın kurulması ve bunun korunmasının ön şartlarından birisinin, devletlerin demokratik yöntemlerle yönetilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Onlara göre, uluslararası savaşların nedenlerin önde gelen sebebi, etkili uluslararası mekanizmaların olmayışı yada yetersiz oluşu ve devletlerin demokratik yöntemlerle yönetilmemeleridir.¹⁰⁴ Realist ve idealist yaklaşımlar, demokrasinin uluslararası ilişkilerdeki rolü konusunda oldukça zıt kutuplarda bulunmaktadır.

Teoriden pratiğe geçilecek olursa ABD politikalarında bu iki eğilim devamlı rekabet halindedir. ABD'li realistler ABD dış politikasını realist görüş çerçevesinde belirleyip uygulamaya koymaya çalışmışlardır. Bu görüşe göre ABD'nin dış politikasının temel parametreleri belirlidir. Bu parametreler Amerikan çıkarlarının

deruhte etti., Mustafa AYDIN, Onların Savaşı, Brzezinski... Kissinger... Huntington..., Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul, 2003, s:90

¹⁰³ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s: 85-86

¹⁰⁴ Atilla Eralp, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar, İletişim, İstanbul, 1996, s:61

korunması için Asya, Avrupa ve Ortadoğu da etki alanları oluşturulması ve bu hedeflere ulaşmak için siyasi, ekonomik ve askeri yöntemlerin kullanılmasıdır. Realistlere göre ABD dış politikasının temel hedefi demokrasinin diğer ülkelere ihracı gibi ütöpik hedefler değil, ABD'nin askeri ekonomik ve siyasi çıkarlarını ve hedeflerini gerçekleştirmek ve bu konuda gayret sarf etmek olmalıdır. İdealistler ise ABD'nin demokrasi gibi birtakım normatif hedeflerin gerçekleştirilmesinin ABD'nin esas hedefi olması gerektiğini savunmaktadırlar.

ABD'nin dış politika üzerinde siyasi veya ekonomik çıkarları ve hedefleri ile demokrasinin geliştirilmesi hedefinin çatışması halinde genelde birincisine öncelik verdiği kabul edilmektedir. Thomas Carothers ABD için demokrasi hedefinin diğer çıkarları tamamlayan bir unsur olduğunu, bu durumda ABD yönetimlerinin demokrasinin geliştirilmesini desteklediklerini; fakat, demokrasinin geliştirilmesi hedefinin diğer çıkarlarla çatışması durumunda demokrasinin geliştirilmesi hedefini dikkate almadıklarını ileri sürmektedir.¹⁰⁵

ABD'nin demokrasi ideali ile diğer çıkarları arasında bir tercih yapmak zorunda kaldığında ikincisini tercih ettiğini gösteren pek çok örnek gösterilebilir, bunlardan bazılarını sayacak olursak;

1949: CIA'nin Suriye'deki seçilmiş hükümeti deviren askeri darbeyi desteklemesi,

1953: CIA'nin İran'daki demokratik yollarla seçilmiş olan Musaddık (İngiliz petrol şirketini kamulaştırmış olan) hükümetinin devrilmesine yardım ederek Şah Muhammed Rıza Pehlevi'nin çeyrek asır sürecek baskı ve diktatörlük yönetimine kapı açması,

1967: ABD'nin İsrail'i 1967 Savaşı'nda işgal ettiği topraklardan çekilmeye çağırarak 242 sayılı Güvenlik Konseyi kararının uygulanması için Güvenlik Konseyi'nde harcanan her türlü çabayı engellemesi,

¹⁰⁵ Thomas Carothers, Democracy, Foreign Policy 107, Yaz 1997, s:17

1978-79 olaylarında ABD'nin Şah'ı koşulsuz desteklediklerini söylemesi ve onu güç kullanmaya zorlaması.¹⁰⁶

ABD Soğuk Savaş dönemi boyunca Sovyetler Birliği ve komünizme karşı olmaları şartıyla, diktatörlük veya askeri rejimler tarafından yönetilen pek çok ülke ile ilişkilerini geliştirmiş ve demokrasinin yokluğunu bir engel olarak görmemiştir.

1.8.3. SSCB'nin Dağılışı ve Uluslararası Sisteme Etkisi

ABD Soğuk Savaş dönemi boyunca dış politikada iki kutuplu dünya düzenine uygun bir siyaset izlemiştir. Bu dönem boyunca ABD diğer ülkelerin sorunlarıyla yakından ilgilenen bir tutum takınmıştır. ABD'nin bu politikayı uygulamasının ana nedeni nüfuz alanını SSCB karşısında artırmak istemesidir, daha net bir ifadeyle Sovyetlerle girdiği karşılıklı rekabettir. Bu rekabet ekonomik, politik, askeri ve teknolojik alanlarda yaklaşık 40 sene boyunca devam etmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen değişiklikler Soğuk Savaş'a ivme kazandırmıştır. Hannah Arendt'in belirttiği gibi modern dünya ve modern çağ arasındaki ayırım II. Dünya Savaşı'nda atom bombasının kullanılmasıyla ortaya çıkmış ve modern çağ başlamıştır.¹⁰⁷

Soğuk Savaş döneminde yapı ya da devletler genel olarak dört kategoriye ayrılmaktadır: Süper devletler, büyük devletler, bölgesel güçler ve küçük devletler. Bu kategorilendirmeden de anlaşılacağı gibi, süper gücün planları ancak başka bir süper gücün varlığıyla sınırlandırılabilir. Soğuk Savaş dönemi boyunca caydırma politikası önemini korumuş, Sovyet Rusya ABD'nin karşısına dengeleyici bir güç olarak çıkmış, daha net bir ifade ile ABD strateji belirlerken SSCB'yi dikkate almak zorunda kalmıştır. Bu sınıflandırma üzerinde durulursa; büyük devletler stratejik planlamalarında süper güçleri göz ardı edememekte, bölgesel güçler hem süper hem de büyük devletlerin stratejilerini göz önünde tutarak bölgesel politikalar

¹⁰⁶ Stephen R. Shalom, Amerika Birleşik Devletleri ve Ortadoğu: "Onlar" Bizden Neden Nefret Ediyorlar, 11 Eylül, YKY Yayınları Ekim 2001 s:281-282.

¹⁰⁷ Hannah Arendt, Human Conditions, University of Chicago Press, Chicago, 1958, s:33

oluşturmak zorunda kalmaktadırlar. Küçük devletler ise bu üç gücün çatışmasının keşiştiği alanda etkili olabilmektedirler.¹⁰⁸

Soğuk Savaş boyunca büyük güçler İngiltere, Fransa, Almanya, Çin, Japonya dış politikalarını oluştururken bu iki süper gücün doğrudan ya da dolaylı etkilerini dikkate almak zorunda kalmışlardır. Güvenliklerini sağlamak amacıyla kendilerine daha yakın süper gücün stratejilerine uyumlu politikalar belirlemişler, iç ittifaklar yoluyla süper güçler karşısında konumlarını güçlendirmek istemişlerdir (Avrupa Birliği buna bir örnek olarak verilebilir). Büyük güçler, süper güçleri rahatsız etmeyecek şekilde bölgesel güçlerle ittifaklar kurarak nüfuz alanlarını genişletmeye çalışmışlardır.

Sovyetler Birliğinin çöküşü ve Sosyalist Blok'un dağılması uluslararası sistemde radikal değişikliklere yol açmıştır. Bu durum, yukarıda bahsi geçen süper güç ve büyük güç ayrımı yada ilişkisini sarsmıştır. 1980'lerden sonra Sovyetler ekonomik olarak zayıflarken, Almanya ve Japonya ekonomik olarak önemli bir güç haline gelmişlerdir. Çin Uzakdoğu'da Süper Güç olma yolunda büyük atılımlar gerçekleştirmektedir. Eski sistemin statik hiyerarşik ilişkilerinin oluşturduğu yapı yerini dinamik hiyerarşik bir yapının oluşumunun geçiş sürecine bırakmıştır. Soğuk Savaş'tan sonra ortaya çıkan belirsizlik ortamında tıpkı 19. yüzyılda İngiltere'nin üstlendiği görevi yani güçler dengesi sisteminin dengeleyici garantör rolünü ABD'nin üstlenmesinin kaçınılmaz bir sonuç olduğu telaffuz edilmeye başlanmıştır. ABD, bu dönemde kendine rakip olabilecek bir süper gücün ortaya çıkmasına veya kendisine meydan okuyacak bir ittifakın kurulmasına izin vermemek,¹⁰⁹ kısaca ABD dışındaki başka ülkelerin, Birleşik Devletler ile boy ölçüşebilecek düzeye gelmelerinin önlenmesi hedefini almıştır.¹¹⁰ Almanya ise nüfuzunu veya gücünü Avrupa Birliği ve Avrasya küresel stratejileri arasındaki bağları sağlamlaştırmaya çaba sarf edeceğinin sinyallerini vermiştir. Öte yandan Amerika ve Avrupa ekonomileri içindeki etki gücünü artırarak küreselleşen ekonomik yapılardan en etkin bir tarzda istifade etmeyi başaran Japonya ve demografik faktörü siyasi istikrar ve ekonomik

¹⁰⁸ Thomas W. Simons, *The End of The Cold War?*, Macmillan, Basinstoke, s:89

¹⁰⁹ Servet Cömert, *Türkiye-ABD İlişkilerinde Güvenlik ve güven Boyutları*, Jeopolitik der. Bahar 2003, sayı:6, s:36

¹¹⁰ Mehmet Atay, *ABD'nin Afganistan Operasyonu ve Orta Asya'da Jeopolitik Satranç*, Jeopolitik Der., sayı:1

kalkınma ile bütünleştirerek yeni yüzyıla bir süper güç olarak girme hazırlığında olan Çin gibi ülkeler Batı-dışı unsurlar olarak gittikçe artan bir ağırlık kazanmaktadırlar. Sovyet İmparatorluğu'nun süper güç olmasından kaynaklanan özel konumunu muhafaza etmeye gayret eden Rusya ise Avrasya'nın geçiş yolları üzerindeki geleneksel hakimiyetini sürdürme ve orta dönemde küresel bir stratejiye temel olarak kullanma cabası içindedir. Bütün bu yeni unsurlar hem uluslararası ekonomik-politik etki alanları arasındaki rekabeti hızlandırmış, hem de bu etki alanlarının güç merkezleri ile çevre unsurları arasındaki çelişkileri artırmıştır.¹¹¹

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin dağılması aynı zamanda uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde bir dizi felsefi tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda iki önemli bakış açısının vurgulanması önem taşımaktadır. Berlin duvarının yıkılışı ve ABD'nin Rusya Karşısında zaferinden sonra bazı muhafazakar ABD'li stratejistler, özellikle Francis Fukuyama tarihin sonunun geldiğini ve gelinen sonun da, liberalizmin zaferi olduğunu belirtmiş, tarihin şu an bulunduğu son noktadan daha ileri bir noktaya gidemeyeceğini iddia etmiştir.¹¹² Fukuyama'nın yazdığı "Tarihin Sonu" adlı kitap o dönemde Amerika'nın fikirlerini yansıtan en önemli eserlerden biridir.¹¹³ Fukuyama Tarihin Sonu adlı kitabında şu tezleri savunmaktadır. "Komünizmin çökmesinden sonra liberal demokrasi, insanlığın ideolojik evriminin son noktasına ulaşmıştır. Sistemlerin üstünlük yarışında Batı kapitalizmi ve demokrasinin nihai yönetim biçimi olarak yeryüzünde erişebileceği başka bir iddiası kalmamıştır" Fukuyama'ya göre ideolojilerin savaşı sona ermiştir ve dünya, gelecekte sınırsız bir ekonomik büyüme ve tüketim devleti haline gelecektir. 11 Eylül saldırılarından sonra bu tezin çöktüğünü iddia eden George Will ve Fareed Zakaria'ya 8 Ekim 2001 günü Wall Street Journal'da yazdığı "hala tarihin sonundayız" adlı makalede cevap vermiş ve "tarihin sonunda olduğumuza dair görüşün artık dünyada liberal demokrasiye karşı bir alternatif kalmadığı varsayımına dayandığını" belirtmiştir. Ona göre, 11 Eylül'de yaşanan terör demokrasiye karşı bir antitez üretimi değil, alternatifinin ne olduğunu teröristlerin de bilmediği salt bir protesto eylemidir.¹¹⁴ Fukuyama'dan bir süre sonra Samuel Huntington bir anlamda

¹¹¹ Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik, Küre Yayınları, İstanbul 2001, s:78

¹¹² Francis Fukuyama, The End Of The History And The Last Man, Free Press, New York, 1992, s:97

¹¹³ Savunma ve Havacılık Dergisi, cilt:16, Sayı:20613, 2002, s:95

¹¹⁴ Nevzat Denk, Geçmişte ve 21'nci Yüzyılda Savaşlar, Stratejiler ve Stratejler, Harp Akademileri K. Yayınları, İstanbul 2002, s:301-302

tarihin sonuna gelinmediğini ve liberal demokrasinin zafere Fukuyama'nın öngördüğü gibi kolay ulaşamayacağını vurgulamıştır.

Huntington'a göre: Bugün Amerikan tipi liberalizmin gerçekleşmesini sağlamak için liberallerin tutuculuğa saplanması kaçınılmaz olmuştur. Gerçekten de liberalizmin kendini rahatsız eden kardeşini, yani demokrasiyi saf dışı bırakmak ya da en azından nötrleştirmek için gereksindiği silahları sağlayacağına tüm tutucular inanıyor. Demokrasi idealinin dayandığı iki temel direğin, yani sosyal eşitlik ve siyasi katılım ilkelerinin kökünü kazımak akıllarından hiç çıkmıyor.¹¹⁵

İdeolojiler çatışması yerini medeniyetler çatışmasına bırakmıştır.¹¹⁶ Huntington, çatışmaların 19'ncü yüzyılda devletler, 20'nci yüzyılda ideolojiler arasında olduğunu, 21'nci yüzyılda ise, medeniyetler arasında (Batı uygarlığı ile İslam ve Çin uygarlığı) olacağını iddia etmiştir.¹¹⁷

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin en önemli jeopolitik sonuçlarından birisi kendi iç mekanizmasıyla başlı başına bir denetim aracı olarak fonksiyon gören bu stratejik dengenin ortadan kalkmasıdır. Avrasya kıta gücünün çözümlenerek geri hatlara doğru çekilmesi, boşaltılan alanlara komşu bölge güçleri ve bölge içi küçük güç merkezleri için ciddi bir manevra alanı doğurmuştur. ABD'nin eskiden olduğu gibi bir kutbun merkezi gücü olmaktan çıkarak, küresel bunalım alanlarına müdahil olma kapasitesine sahip yegane denetleyici güç olarak sahneye çıkmasına yol açmıştır. Körfez Savaşı esnasında meşrulaştırıcı bir söylemin ana kavramı olarak kullanılan "Yeni Dünya Düzeni" bu çerçevede özel bir kullanım alanı bulmuştur. Ancak, Körfez'de iddialı bir şekilde gündeme gelen bu söylemin ana unsurlarının Bosna bunalımı esnasında tezatlar ve çifte standartlar ile ciddi bir sarsıntıya uğraması, idealist uluslararası ilişkiler söyleminin yerini tekrar reel politik güç mücadelelerine ve denge arayışlarına terk etmesi sonucunu doğurmuştur.¹¹⁸

¹¹⁵ Chantal Mouffe, Demokrasi ve Yeni Sağ, Kriz, Neo-Liberalizm ve Reagan Dosyası, Alan Yayıncılık, Mayıs 1985, s:67-68

¹¹⁶ Samuel Huntington, The Clash Of Civilizations And The Remaking Of World, Touchstone, New York, 1997, s:59

¹¹⁷ Nevzat Denk, a.g.e., s:302

¹¹⁸ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:110

Seksenli yıllarda iki kutuplu sistemin sarsılmaya başlaması, Amerika'nın uluslararası örgütler yoluyla kurduğu düzen ile Avrupa'nın çıkarları arasındaki çelişkilerin artışı ve Pasifik'te yeni bir ekonomi-politik alanın ortaya çıkışı II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan uluslararası ekonomik ve politik sistemi ciddi bir değişim süreci ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu değişim sürecinin ortaya çıkardığı belirsizlikler sistemin önemli güçlerini yeni kıta ve havza tanımlamaları yapmaya yöneltmiştir. Bu tanımlamalara uygun politika arayışları entegrasyon ve bloklaşma teşebbüslerinin hızla artmasına yol açmıştır. İç içe gelişen ve kimi zaman ilginç çelişkiler barındıran bölgesel entegrasyon faaliyetlerinde farklı dürtülerle hareket eden üç ülke grubunun etkili olduğu söylenebilir:

- 1) Yeni uluslararası ekonomik ve politik konjonktür içinde elinde alternatif kozlar bulundurmak isteyen büyük güçler;
- 2) Çift kutuplu statik yapının dağılmasından sonra uluslararası ilişkiler içindeki konumunu yeniden tanımlamak zorunda kalan bölgesel güçler;
- 3) İç siyasi kültür içinde yaşadığı kimlik krizini yada uluslararası ilişkilerdeki yalnızlığını dünya-sistemine entegrasyon ile aşmaya çalışan ülkeler.

Böylece, Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel ölçekli statik dengenin dağılması ile birlikte çift kutuplu jeopolitik bölünmenin yerini kıta ölçekli ve kıtalararası bloklaşmalar almıştır. Bu çerçevelerde jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik havzalar büyük güçlerin stratejileri çerçevesinde yeniden anlamlandırılmıştır. Ayrıca Avrupa iki gücün çatışma, mücadele, savunma alanı olmaktan çıkmış, doğuya doğru yayılmaya çalışarak kendisi bir merkez haline dönüşmeye başlamıştır.¹¹⁹

1990'ların başında Sovyet Rusya'nın dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, tamamen yok olmasa da Türk-Amerikan ortaklığının stratejik öneminin azaldığına dair bazı spekülasyonlar ortaya çıkmıştır. Halbuki, politik çevreler değişse dahi coğrafyanın aynı kaldığı gerçeği unutulmamalıdır. Türkiye'nin tarih, din ve kültürden kaynaklanan birtakım özel avantajlarından dolayı Avrupa ve

¹¹⁹ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:184-185

Ortadoğu'daki gelişmeleri etkileyecek önemli bir bölgesel rolü hala vardır.¹²⁰ ABD global bir güç olarak Türkiye'nin Avrupa ve Ortadoğu ile Orta Asya'daki stratejik önemini geliştirmeye çalışmalıdır.¹²¹

1.9. ABD Dış Politikası

ABD dış politikasında hedef, güvenlik ve refahın sağlanmasıdır. Güvenliğin sağlanması konusunda, 11 Eylül terör saldırıları sonrasında radikal bir değişim yaşanmıştır. Caydırıcılık ve önleyici diplomasi ile sorunların krize dönüşmeden halledilmesi prensibine; "preemptive attack", "preventive war" önleyici müdahaleler kavramları dahil edilmiştir. Bu kapsamda; ABD'ye karşı gerçekleştirilebilecek faaliyetler ABD'nin gücü ve girişimleri ile caydırılabilir; ABD'nin menfaatlerine etki edebilecek krizler, önleyici diplomasi ile herhangi bir çatışmaya neden olmadan halledilebilir; serseri devletlerin "rogue states" kitle imha silahlarına ve füze sistemlerine sahip olmaları, ABD'ye karşı terörist eylemlerde bulunabilecek terörist örgütlere yardım ve destekleri önleyici müdahaleler ve taarruzlar ile engellenebilir.¹²² En büyük tehlike, radikalizmin teknolojik imkanlara sahip olmasıdır. Bu nedenle radikal unsurların, devletlerin ve terör örgülerinin kitle tahrip silahlarına ve teknolojilerine sahip olmalarının engellenmesi birinci önceliğe sahiptir.

Uluslar arası terör örgütleri gelişen durumlara daha çabuk uyum sağlayarak değişimlerini gerçekleştirecek daha esnek bir yapı kazanarak, hantal yapılanmalardan sıyrılıp elastikiyet kazanmışlardır.¹²³

ABD dış politikası; hürriyet, insan hakları, refah ve barış kavramları yanında, demokrasinin, milli güvenliğin en iyi şekilde korunmasını sağlayacak bir araç olarak genişletilip yaygınlaştırılması; güçlü ekonomiye sahip olunması ve serbest pazar sisteminin yayılması; silahlı kuvvetlerin yeni dönemin gereklerine uygun olarak

¹²⁰ "Türkiye-ABD İlişkileri", T.C. Dışişleri Bakanlığı, İnternet Sitesi

¹²¹ Ian O.Lesser-Graham E.Fuller, Çev.Meral Gönenç, Balkanlar'dan Batı Çin'e Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu, Alfa Yayınları, Temmuz 2000, s:166

¹²² The National Security Strategy of the United States of America, September 2002, S: 5.

¹²³ Milli Güvenlik Akademisi Komutanlığı, Terör ve Terörle Mücadele, Harp Akademileri Komutanlığı, Ankara 2004, Yayın no:10, s:49

teşkilatlandırılması ilkeleri üzerine istinat ederek yürütülmektedir.¹²⁴ Ancak değişmekte olan dünya koşulları içindeki yerini tayinde güçlük çekebilir.¹²⁵

ABD'nin, demokrasiyi dünya çapında yayma stratejisinin arkasında, demokrasilerin birbirlerine saldırmadığı şeklindeki inancın rol oynadığı belirtilmektedir. Özgürlük, demokrasi ve uluslar arası serbest ticaret barış ortamının oluşmasını sağlamaktadır.¹²⁶ Ayrıca demokrasilerde iktidar, seçimle değiştirilebildiği için ABD, gelişmekte olan ülkelerin iktidarlarını askeri güce başvurmadan, siyasi ve ekonomik tedbirlerle şekillendirme imkanına sahip olmaktadır.

ABD'nin dış politika öncelikleri arasında, savunma bütçesini uzun vadeli planlamaya dayandırmak, ABD'yi dünyanın en güçlü savunmasına sahip kılarken, aynı zamanda gerekli kuvvet indirimlerini sağlamak, Rusya ile nükleer silahların azaltılması konusunda birlikte çalışmak, kitle imha silahlarının yayılmasını önlemek, Avrupa'nın doğuya doğru genişlemesini desteklemek, Körfez bölgesinde güvenliği sağlamak, global ekonomik büyümeyi ve serbest pazar sistemini teşvik etmek, diğer ekonomik güçlerle iş birliği yapmak ve süper güce sahip ülke olarak dünyada demokrasi ve hürriyetin gelişmesi için sorumluluklarını yerine getirmek, terörizm, uyuşturucu trafiği ve organize suçlarla mücadele etmek gibi konular mevcut bulunmaktadır.

1.9.1. ABD'nin Milli Güvenlik Stratejisi

ABD'nin, yeni yüzyılda nasıl bir dünya düzeni hedeflediği, 1994-1998 yılları arasında geliştirilen, Aralık 1999'da yönetim tarafından yayımlanan "Yeni Bir Yüzyılda Bir Ulusal Güvenlik Stratejisi" olarak adlandırılan belgede açıklanmıştır. Bu belgede, dünyadaki siyasi, ekonomik ve askeri oluşumların ABD tarafından nasıl algılandığı, küresel ve bölgesel istikrarı ne gibi tehditlerin bozabileceği, bunları önleme ve caydırma stratejisi belirtilmiştir. Bu belgeye göre milli güvenlik stratejisinin üç ana hedefi; ABD'nin güvenliğini güvence altına almak, ekonomik

¹²⁴ Nezihi Çakar, 1999 Yılı Başında Dünya ve Türkiye'nin Vizyonu, S: 1/4, 2/4

¹²⁵ Yıldız Sertel, Savaş Rüzgarları, Savaşlar, Küreselleşen Emperyalizm, Bunalım, Belge Yayınları, Mart 1999, s:23

¹²⁶ Walter Russel Mead, Special Providence, American Foreign Policy and How it changed the World, Routledge Taylor&Francis Group, 2002, s:59

refahını sağlamak, dışarıda demokrasinin ve kurumlarının yerleşmesini teşvik etmektir. “Engagement and Enlargement-Angajman ve Genişleme” olarak tanımlanan bu stratejide¹²⁷, ABD, milli çıkarlarının ve değerlerinin geliştirilebileceği hedeflere seçici şekilde angaje olma yolunu benimsemiştir. Bugün ABD çıkarlarının yoğunlaştığı bölgeler, Avrupa, Basra Körfezi, Ortadoğu, Orta Asya ve Doğu Asya’dır. Genişleme, çevrelemenin yerine geçmekte; pazar ekonomisi uygulayan demokrasilerin genişletilmesini, insan haklarının yerleşmesini esas almaktadır. Dünyada açık toplumlar ve açık pazarlar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Pazar ekonomisi uygulayan demokratik toplumların geliştirilmesine yönelik “Enlargement-Genişleme” adı verilen politika üç hedefi kapsamaktadır:

- Pazar ekonomisini ve demokrasiyi uygulayan toplumlarda bu kavramların sürdürülmesinin sağlanması,
- Totaliter veya otoriter ülkelerde geçiş transformasyonunun sağlanması,
- Sorun oluşturan ülkelerde, demokrasi ve serbest pazar sisteminin geliştirilmesinin teşvik edilmesi, gerektiğinde bu ülkelerin zorlanması.

Belirtilen bu hususlar, 11 Eylül olaylarından sonra gözden geçirilmiş, geliştirilmiş ve Eylül 2002’de “ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi” olarak açıklanmıştır.

“Bush Doktrini” olarak da anılan yeni güvenlik anlayışında; ABD’nin küresel uzantıları olan teröristlere karşı savaş yaptığı; bu savaşta düşmanın masum kişilere karşı yürütülen önceden tasarlanmış siyasi amaçlı şiddet anlamında terörizm olduğu belirtildikten sonra, teröristler ve bilerek bunları barındıranlar veya yardım edenler arasında bir ayırım yapılmayacağı ve bunlar arasından da özellikle kitle imha silahlarını edinmeye veya kullanmaya çalışanların hedef alınacağı; ABD’nin ve vatandaşlarının nerede olursa olsun çıkarlarını korumak için tehdit sınırlarına ulaşmadan teşhis ve imha yoluna gidileceği; bu konuda gerekli olduğunda tek başına hareket etmekte tereddüt etmeksizin kendini koruma hakkını kullanarak bu

¹²⁷ A National Security Strategy For A New Century, The White House, December 1999

teröristlere karşı önceden davranıp (by acting preemptively) ülkeye ve halka zarar vermelerinin önleneceği açıklanmıştır.

Serseri devletlerin ve teröristlerin amaçları göz önüne alındığında, ABD'nin artık geçmişte olduğu gibi tepkisel (reactive) bir tutuma güvenemeyeceği, muhtemel saldırganı caydırmadaki yetersizlik, günümüz tehditlerinin hızı ve silahların vereceği zararın büyüklüğü; düşman saldırısının vukuunun beklenmesi seçeneğini ortadan kaldırdığı; milletlerarası hukukun öteden beri vukuu muhakkak bir saldırı tehdidine (imminent threat) karşı önleyici meşru müdafaa hakkını tanıdığı; “vukuu muhakkak tehdit” kavramını “günümüz hasımlarının imkanları ve amaçları”, bir başka deyişle “terör eylemlerine ve potansiyel olarak kolayca saklanan, gizlice ulaştırılan ve uyarı olmaksızın kullanılan silahlardan olan kitle tahrip silahlarına güvenen serseri devletler ve teröristler” göz önünde bulundurularak, yeniden yorumlaması gerektiği belirtilmektedir.

Bu yeni güvenlik anlayışında serseri devletlerin (rogue states) özellikleri şöyle sıralanmaktadır: Kendi halkına zulmeden, idare edenlerin kişisel kullanımları için milli kaynakları çarçur eden, milletlerarası hukuka saygı göstermeyen, taraf oldukları antlaşmaları ihlal eden, komşularını tehdit eden, saldırgan amaçlarını gerçekleştirme yolunda kullanma veya tehdidinde bulunma amacıyla diğer gelişmiş askeri teknoloji ile birlikte kitle imha silahları edinmeye kararlı olan rejimler¹²⁸; küresel terörizmi destekleyenler, temel insan haklarını reddedip, ABD'den ve temsil ettiği her şeyden nefret edenler...

a. ABD'ye Yönelik Güvenlik Tehditleri

- Uluslar arası terörizm,
- Kitle imha silahlarının ve atma vasıtalarının yayılması, serseri devletlerin veya terörist grupların eline geçmesi,
- Bölgesel çatışmalar,

¹²⁸ Michael Klare, *Serseri Devletler ve Yasadışı Nükleer Güçler*, Çev.: Harp Akademileri Komutanlığı, Harp Akademileri Basım Evi, Mayıs 1996, s:107

- ABD'nin ekonomik gücüne müteveccih tehditler,
- Demokratik ve ekonomik reformların başarısızlığa uğrama ihtimali,
- Uluslar arası organize suç faaliyetleri,
- Uyuşturucu trafiği.

b. ABD Milli Güvenlik Stratejisinin Hedefi ve Amacı

ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi¹²⁹; ABD'nin milli menfaatlerinin ve değerlerinin birliğini yansıtan Amerikan enternasyonalizmi üzerine inşa edilmektedir. Bu stratejinin hedefi, sadece daha güvenli bir dünya değil aynı zamanda daha iyi bir dünyanın oluşmasına yardımcı olmaktır. Bu strateji siyasi ve ekonomik özgürlüğü, diğer ülkelerle barışa dayalı ilişkileri ve insani değerlere saygıyı amaçlamaktadır.

ABD'nin dış politika uygulamaları dikkate alındığında, yukarıda belirtilen hedef ve amacın, ABD'nin enerji kaynaklarının bulunduğu bölgeleri, ulaşım yolları üzerindeki kritik boğaz ve geçitleri kontrol etmeye yönelik politikalarına paravan teşkil ettiği görülmektedir. ABD'nin; enerjinin 21'nci yüzyılda giderek artan hayati önemi doğrultusunda, "enerji kaynaklarını ve ulaşım yollarını kontrol eden, dünyayı kontrol eder" jeopolitik görüşü doğrultusunda faaliyet gösterdiği açıktır. ABD bu amaç doğrultusunda, 2'nci Dünya Savaşı'ndan sonra kendi önderliğinde kurulan dünya düzenini dahi değiştirmeyi göze alabileceği emarelerini vermektedir.

c. ABD Milli Güvenlik Stratejisinin Esasları

ABD bu amaçlara ulaşmak için;

- İnsani değerlerin ön plana çıkmasında liderlik edecek,

¹²⁹ Mehmet Atay, ABD'nin Dünya Hegemonyası, Jeopolitik Bilimsel Araştırmalar Dergisi, Kış 2003, Sayı:5, s:31

- Küresel terörizme karşı savaşta ittifakları güçlendirecek, ABD ve müttefiklerine karşı yapılacak taarruzları önlenmeye çalışılacak,
- Bölgesel çatışmaların önlenmesinde diğer devletlerle işbirliği yapacak ve birlikte çalışacak,
- Düşmanların kitle imha silahlarıyla ABD'yi, müttefiklerini ve dostlarını tehdit etmesini engelleyecek,
- Serbest ticaret ve pazar yoluyla küresel ekonomik büyümede yeni bir dönemin açılmasını teşvik edecek,
- Demokratik altyapı inşa ederek ve açık toplumlar oluşturularak refah ve zenginliğin yaygınlaşmasını sağlayacak,
- Küresel gücün diğer ana merkezleri ile işbirliği yapacak ve birlikte eylem planı geliştirecek,
- ABD'nin ulusal savunma kurum ve kuruluşlarının, 21'inci yüzyılın sorunlarını çözebilecek ve fırsatlarını değerlendirebilecek şekilde değişimini sağlayacaktır.

ABD'nin önceliği, dünya genelinde terörist örgütleri, bunların liderlerini, komuta kontrol sistemlerini, lojistik ve finansal desteğini yok etmektir.¹³⁰ Bu sayede, terörist örgütlerin planlama ve eylem yapma yetenekleri etkisiz duruma getirilecektir.

ABD, bölgesel dost ve müttefikleri, teröristlerin izole edilmesine yönelik koordine edilmiş faaliyetlerin sorumluluğunu üstlenmeye teşvik edecektir. Bir devlet bölgesel bir terörizm tehdidi ile karşılaştığı zaman, ABD, bu devletin bu tehdidi ortadan kaldırması için gerekli askeri, hukuksal, siyasi ve finansal desteği verecektir.

Terörist örgütlerin yok edilmesi için yürütülecek faaliyetler:

¹³⁰ Mehmet Atay, ABD'nin Dünya Hegemonyası, Jeopolitik Bilimsel Araştırmalar Dergisi, Kış 2003, Sayı:5, s:36

- Ulusal ve uluslar arası gücün tüm elemanları, terörist örgütlere karşı direkt ve devamlı olarak kullanılacaktır. ABD'nin öncelikli hedefi; dünya geneline yayılmış terörist örgütler, kitle imha silahlarını elde etmeye ve kullanmaya yönelik faaliyet gösteren teröristler ve terörizme destek veren devletler ile onları teşvik edenler olacaktır.

- Tehdit, sınırlara gelmeden önce tespit, teşhis ve imha edilerek ABD, Amerikan halkı ve menfaatleri yurt içinde ve dışında korunacaktır. ABD, uluslar arası toplumun desteğini sürekli olarak ararken, eğer gerekirse Amerika'ya ve halkına karşı herhangi bir zarar gelmesini önlemek amacıyla, meşru müdafaa kapsamında, ön alarak yalnız başına hareket etmekten çekinmeyecektir.

- Terörizme destek veren devletler, bundan vazgeçmeleri için ikna edilmeye çalışılacak, bu mümkün olmadığı takdirde buna zorlanacaktır.

ABD güvenlik stratejisi, eşzamanlı olarak iki ayrı bölgesel çatışmayı yürütme görevine kaydırılmış bulunmaktadır. Bu stratejinin, ittifaklar yanında seri koalisyonlar oluşturma, planlamanın eskiden olduğu gibi tehditlere göre değil, görevlere göre yapılması ve gerekli durumlarda silahlı kuvvetlerin ileri bölgelerde konuşlandırılması özellikleri de mevcuttur. Dünyadaki genel silahsızlanma trendine uygun olarak ABD, savunma bütçesi ve personel sayısında kısıntılara gitmiştir; ancak diğer taraftan elastiki bir kuvvet yapısına erişecek şekilde silahlı kuvvetlerde geniş bir modernizasyon programı gerçekleştirilmiştir.

ABD güvenlik politikası, ortamın ileride konuşlandırılan sınırlı kuvvetlerle şekillendirilmesi, tecavüzlere karşılık verilmesi ve yüksek bir hazırlık durumunun idamesi gibi üç unsurla özetlenmektedir.

d. ABD'nin Altı Aşamalı Stratejisi¹³¹

¹³¹ Jack KANGAS, Yeni Güvenlik Sorunlarına İlişkin ABD Bakış ve Politikaları, Dünyada Yeni Güvenlik Anlayışlar, Türkiye'nin Durumu ve İhtiyaçları, Harp Akademileri Yayını, İstanbul, 2003

11 Eylül saldırıları, Savunma Bakanlığının daha önce aldığı, savunma kurumlarının “transformasyonunu” amaçlayan altı aşamalı bir strateji uygulama kararının hayata geçirilmesinde etkili olmuştur.



Resim-1.1. Savunma Bakanı Donald Rumsfeld

Nitekim Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanı Donald Rumsfeld şunları söylüyor;

Yeni yüzyıldaki görevimiz çok zor bir görevdir; ulusumuzu bilinmeyen, kesin olarak tespit edilemeyen, görünmeyen ve beklenmeyene karşı korumaktır. Pentagon Amerika'nın zayıf yönlerini nasıl gidereceğini düşmanlar öğrenmeden tespit etmelidir.¹³²

(1) ABD Anavatanını ve Yurtdışındaki Üslerini Koruma

“Anavatanın Güvenliği için Ulusal Strateji”, 16 Temmuz 2002 tarihinde yayınlandı. Bu strateji ile;

- 1- ABD topraklarında olabilecek terörist saldırıların önlenmesi
- 2- ABD'nin teröre karşı hassasiyetinin azaltılması

¹³² Donald H.Rumsfeld, Transforming the Military, Foreign Affairs, May-June 2002, p:20



- 3- Terör saldırısı gerçekleştiği takdirde hasarın en aza indirilmesi, tahminen zararların telafi edilmesi amaçlanmaktadır.¹³³

Geleneksel olarak, anavatanın direkt olarak savunulmasında askeri birlikleri intikal ettirmek ABD Silahlı Kuvvetlerinin görevi olmamıştır. Ancak 2002 yılında, aşağıdaki belirli görevlere sahip ABD Kuzey Komutanlığı (NORTHCOM) kurulmuştur. Komutanlığın görevi, belirlenmiş sorumluluk sahası (AOR) dahilinde ABD'yi onun topraklarını ve çıkarlarını hedefleyen tehdit ve saldırıları caydırmak, önlemek ve ortadan kaldırmaktır. Komutanlığın sorumluluk sahası; Amerika kıtasındaki ABD toprakları, Alaska, Kanada, Meksika etrafındaki ve bu bölgeleri içine alan hava sahasını, toprakları ve denizleri ve bunları çevreleyen yaklaşık 500 deniz millik bölgeyi kapsamaktadır. Deniz aşırı bölgelerdeki ABD üslerinin korunması ise, savunma bütçesine yapılan ilavelerle artırılmaktadır.

(2) Uzak Tehditler İçin Kuvvet Tasarlamak ve Takviye Etmek

Kuvvet tasarlamak, uzun yıllardır Savunma Bakanlığının amacı olmuştur. Ancak, önemli bir savaşın çıkma ihtimalinin yüksek olduğu İran Körfezi ve Kuzeydoğu Asya gibi bölgelere geçmiş yıllarda daha fazla ağırlık verilmiştir. Bu iki bölge, planlamacıların en fazla ilgilendiği bölgeler olarak önemini sürdürürken, uzaktaki muharebe sahaları için kuvvetlerin tasarlanması ve uzak mesafelerdeki kuvvetlerin kapasiteleri konularına da önem vermeye başlanmıştır. Ayrıca, yurtdışındaki kuvvetlerin takviyesine de ehemmiyet verilmiştir. Bu durumu, ABD'nin deniz aşırı bölgelerdeki üslerine kuvvetlerin önceden konuşlandırılmasına daha fazla önem verilmesine ve deniz kuvvetlerine ait gemilerin asıl limanlarından başka yerlerde kalış sürelerinin uzamasına neden olması muhtemeldir. Bu yaklaşım bazı yorumlara göre olumlu karşılanırken, bazı yorumlara göre de ABD silahlı kuvvetlerinin aşırı angaje olma riskini taşıyan, "Roma kentinin sınırları dünyanınkine denktir" söylemini ön plana çıkardığı şeklinde değerlendirilmiştir.¹³⁴

(3) Düşmanların Sığınaklarını Belirlemek

¹³³ E.Tuğgeneral Nejat Eslen, a.g.m., s:42

¹³⁴ M. Hakkı Caşın, "Çöl Tilkisi" Cheney ve Terörle Savaşın Ortadoğu Boyutu, M5 Savunma ve Strateji Der. Rapor, s:65

11 Eylül öncesinde ABD, teröristlere ev sahipliği yapan hükümetlere ve rejimlere karşı nispeten hoşgörülü davranmıştır. Dışişleri Bakanlığı, her yıl terörist faaliyetlerle doğrudan veya dolaylı olarak bağlantısı bulunan ülkelerin listesini yayımlamaktadır. Ancak teröristlere ev sahipliği yapan ülkelerin ve rejimlerin görüşlerinin, aslında teröristlerle aynı olduğunu açıkça ortaya koyacak, ABD'ye ait belirli bir politika söz konusu değildi. Afganistan ve Irak'taki faaliyetler, ABD'nin bu konudaki ciddiyetinin göstergesidir.

(4) Enformasyon Ağının Korunması

Bilgi çağında, savunma planlamacılarının iletişim şebekelerinin bütünlüğünün korunmasına her geçen gün daha fazla önem vermeleri gerekmektedir. Analistlerin ifade ettiği gibi bu ağın genişlemesi, gücün, terörist örgütler gibi devlet dışı unsurlara da ulaşması demektir. Terörün şebeke haline gelmesi, siber savaşlar ve net savaşları; teröristlerin ve asimetrik bir savaşta yer almak zorunda olanların ulaşabileceği araçların etkili bir özelliği olabilir. Siberterörizm, Amerikalı savunma planlamacıları için gittikçe büyüyen bir tehdittir ve savunma altyapısının çeşitli vasıtalarla sağlamlştırılması da dahil bu tehditlerle başa çıkabilmek için girişimlerde bulunmaktadır.¹³⁵

(5) Daha Etkin Müşterek Operasyonlar İçin Bilgi Teknolojisinin Kullanılması

Bu alandaki en son yenilik, şebeke merkezli harp (Network-Centric Warfare-NCW) konseptinin geliştirilmesidir. Bu konsept kısaca, dağınık kuvvetleri birbirleriyle iletişim halinde tutabilmek için ABD askeri komutanlıklarının bilgi teknolojilerinin ve haberleşmenin avantajlarını kullanmaları gerektiği esasına dayanmaktadır. Bilgi Çağında güç kaynağı, bilgi, iletişim ve sürattir. Network merkezli harpte hedef, muharebe sahasının ortak bir resmini alabilmek için bilgiyi koordine etmektir. Alıcılar, bilgisayar kabloları ve farklı iletişim sistemleri arasındaki bilgi akışı, network merkezli harp modelinin/şablonunun kullanılmasıyla koordine edilir. Pek çok analist, ABD'nin Afganistan ve Irak'taki askeri hareketinin, özellikle nokta hedeflerin vurulması ve sürat konusunda başarısının, network

¹³⁵ Ali Külebi, Bilgi Teknolojisi Savaşı ve Riskler, Cumhuriyet Strateji, Yıl-1, Sayı-14, s:13

merkezli harbin yararlarını kanıtladığı inancındadır. Network merkezli harp, ortaya çıkan tehditlerle mücadelede, komuta merkezlerine çok daha büyük bir sürat sağlamaktadır.¹³⁶

(6) Uzaya Engelsiz Çıkışın Sağlanması, Uzayla İlgili İmkan ve Kabiliyetlerin Korunması

Transformasyon sürecinde bu, özellikle sağlam uzay unsurlarına bağımlı, ABD'ye ait balistik füze savunma imkan ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi ve sonrasında intikaliyle ilgili önemli bir hedeftir. ABD, füze savunma planlamasının koruma ve gözetleme için kullanıldığı günlerinden bu yana çok yol kat etmiştir. Ucuz bir balistik füze savunması imkan ve kabiliyetinin sahip olduğu pek çok teknik kısıtlama ortadan kaldırılmaktadır. İlk intikallerin, önümüzdeki birkaç yıl içerisinde gerçekleştirilmesini bekleyebiliriz. Aynı zamanda Başkan Bush, 1972 tarihli Anti-Balistik Füze Anlaşmasından ayrılmaya karar vermiştir. Böylece bu tür imkan ve kabiliyetlerin intikali konusundaki yasal engeller de ortadan kalkmıştır.

Savunma Bakanı Rumsfeld, savunma transformasyonu ile ilgili açıklamalarında Savunma Bakanlığında, “yaratıcılığın ve akıllı risk almanın” teşvik edilmesi gerektiğini ve Bakanlığın savaş hakkındaki düşüncelerinde de hayal gücüne ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Savunma kurumlarımızın karşı karşıya olduğu bu sorunlar, teknik sorunlar kadar önemlidir.

Savunma Bakanı Rumsfeld, ayrıca iki noktaya daha dikkat çekmiştir. Bunlardan birincisi dost ve müttefiklerin rolüdür. Bakan, “Koalisyon görevi değil, görev koalisyonu belirlemelidir. Aksi takdirde görev, ortalama seviyelerde kalacaktır” demiştir.

ABD Başkanının, bir kriz halinde veya diğer durumlarda, ABD politikalarına müttefiklerin verdikleri destek konusunda bazı şüpheleri vardı. NATO üyelerinin sayısı artıktıkça, ABD'nin her durumda işe yarayacak, uzlaşmaya dayalı kararların alınmasını beklemesi gerçekçi değildir. Bazı kararların, keyfi gibi görünme riski

¹³⁶ Richard J. Harknett, The Risks of a Networked Military, Joint Center for International and Security Studies, Winter 2000, p:1

olacaktır. Aynı zamanda, ABD'nin bazı önemli müttefikleri bile kuvvet kullanımı konusunda belirli durumlarda ABD'nin politikalarını takip etmekte isteksiz olabileceklerdir. ABD'nin perspektifinden bakıldığında, ülkenin savunma politikasında müttefikler hayati bir unsurdur. Ancak Amerikan halkının güvenliği, istek ve eğilimleri ABD'nin beklentilerini karşılamaya yetmeyen kolektif bir yapıya teslim edilmemektedir.

1.9.2. ABD'ye Küresel İnisiyatif Sağlayan Kuruluş, Sistem ve Girişimler

Yeni strateji, geniş anlamda küresel inisiyatifi gerektirmektedir. Küresel inisiyatif, aşağıdaki kuruluş, sistem ve girişimlerle oluşturulmaya çalışılmaktadır.

- Küresel İşbirliği Kuruluşları: BM, IMF, DTÖ gibi küresel işbirliği kuruluşları vasıtasıyla uluslar arası güvenlik, ekonomi, ticari ve finans sistemini şekillendirmek, özellikle Dünya Ticaret Örgütü aracılığıyla küresel serbest ticareti teşvik etmek,

- Güç Merkezlerini Kontrol Sistemleri: G-8, G-20 gibi kıtasal ve bölgesel güç merkezlerinin yer aldığı kuruluşlar vasıtasıyla dünya güç merkezlerinin etkileşimini kontrol etmek ve yönlendirmek,

- Ortak Güvenlik Sistemleri: NATO, ABD-Japonya Güvenlik Anlaşması gibi anlaşmalarla hayati menfaatlerinin olduğu bölgelerde güvenlik ortamını şekillendirmek, özellikle NATO'nun etkinliğini doğuya doğru genişleterek, Doğu Blok'unun dağılmasıyla meydana gelen güç boşluğunu doldurmak, bu bölgelerde güvenlik ve istikrarı sağlamak,¹³⁷

¹³⁷ Avrupa ile yeni bir ortaklık kurmak için yeterli zaman bulunmamaktadır. NATO'yu yeniden şekillendirmede ve güvenliği sağlamada müttefiklerinde katılımı sağlanmalıdır. Eğer bu çaba uzun bir süre geciktirilirse Amerikan halkı sabrını yitirecektir. Müttefikler silahlarını tamamen bırakırlar. Merkez Avrupa'daki yeni demokrasiler batıdan vazgeçeceklerdir. İran körfezinde yeni bir tehdit ortaya çıkacaktır. Batı koalisyonu olmazsa bunun sorumlusu kim olacak? David Gompert ve Richard Kugler, Free-Rider Redux, Foreign Affairs, January-February 1995, p:12

- Bölgesel Ekonomik İşbirliği: NAFTA, APEC gibi bölgesel ekonomik kuruluşlar vasıtasıyla, ekonomik faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı bölgeleri şekillendirmek,
- Kimyasal ve Biyolojik silahlar konvansiyonları ve kapsamlı Nükleer Deneme Yasağı Anlaşmaları gibi yapıcı silah kontrol rejimleri kurmak,
- Terörizm, organize suç ve uyuşturucu trafiği ile mücadele bakımından çok uluslu teşekkülleri harekete geçirmek,
- Çevre kirlenmesi ve insan haklarının korunması bakımından uluslararası taahhütlere bağlı kalmak.

1.9.3. ABD'nin Avrupa Politikası

ABD'nin "Engagement and Enlargement" stratejisi çerçevesinde, Avrupa'ya yönelik siyaseti; barışın muhafazası ve refahın geliştirilmesi hedefleri istikametinde, politik, ekonomik ve askeri alanlarda ABD ile işbirliğini destekleyen, ticarete, yatırım fırsatlarına ve Atlantik ötesi işbirliğinin geliştirilmesine açık, barış içinde, demokratik, bölünmemiş, istikrarlı ve müreffeh bir Avrupa'nın oluşturulması, Avrupa'daki istikrar bölgesinin doğuya doğru genişletilmesidir. Avrupa'nın barış, istikrar ve refah içinde olmasının, ABD'yi daha güvenli kılacağı ve ekonomik yönden güçlendireceği kabul edilmektedir.

a. ABD'nin Avrupa'ya Yönelik Hedefleri

- ABD ile AB arasında, dünyada barış, istikrar, demokrasi ve kalkınmanın hakim olması, uyuşturucu, salgın hastalıklar ve çevre bozulması ile mücadele edilmesi ve Transatlantik pazar alanlarının oluşturulması konularında gerçek bir global ortaklık oluşturulması,¹³⁸

- Avrupalı müttefiklerin demokratik ilkelere bağlı olmaya devam etmesi, savunma ve dış politikalarının yeniden milliyetçi hüviyete dönmesinin engellenmesi,

¹³⁸ Cihangir Dumanlı, NATO Zirvesi ve Türkiye'ye Etkileri, Cumhuriyet Strateji, Yıl-1, Sayı-3, s:14

ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, global meselelerin çözümü için Avrupa ile yakın işbirliğine dönük bir güvenlik ilişkisinin sürdürülmesi,

- NATO'nun, 21'inci yüzyılda üyelerin kolektif güvenliği yanında, yeni ve daha geniş görevlere angaje olmasının sağlanması, NATO'nun doğuya doğru genişlemesi ve BİO çerçevesinde güvenlik ilişkilerinin ve istikrarın geliştirilmesi,¹³⁹

- Doğu Avrupa'da demokratik ve pazar ekonomisi reformlarının güçlendirilmesi,

- Avrupa'nın teknolojik yönden gelişmiş ülkeleri ve Kanada ile aktif işbirliği içinde, kitle imha silahlarının global çapta yayılmasının önlenmesi,

- Komünizmin sona ermesinin eski yaraların yeniden açılmasına sebebiyet verdiği Avrupa'da, özellikle bazı Balkan ülkeleri ve eski Sovyet Cumhuriyetlerinde, istikrarsızlığın yayılmasının önlenmesi,

- Mahalli ihtilafların çözüme kavuşturulması için, barışı koruma ve barışı oluşturma askeri imkan ve kabiliyetleri de dahil olmak üzere, etkin tedbirlerin geliştirilmesi,

- Avrupa'daki güvenlik kuruluşlarının, özellikle NATO'nun, etkinliğinin muhafaza ve geliştirilmesi, Avrupa güvenlik konularında ABD'nin, liderlik ve nüfuzunun devamında bunların başlıca unsur olarak kullanılması,

- NATO ile Rusya arasında oluşturulan ortaklığın istikrarlı ve kalıcı şekilde idamesi.

ABD, Avrupa'da istikrarlı demokrasilerin oluşturulması suretiyle barışın ve istikrar bölgesinin doğuya doğru genişletilmesine katkıda bulunma kararlılığındadır. ABD'nin öngördüğü Transatlantik Güvenlik Sistemi, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü prensiplerine müşterek taahhüt suretiyle kurumların ve ilişkilerin

¹³⁹ A.Elizabeth Jones, ABD ve NATO: Bir Eylem Ortaklığı, E-Journal USA, ABD Dış Politika Gündemi, s:7

iç içe geçtiği bir yapılanmayı hedeflemektedir. Nihai gaye, ulus devletlerin teşekkülünden sonra, ilk defa olarak, şiddetli çatışmalardan ve sürüp giden düşmanlıklardan arınmış bir Avrupa yaratmaktır.

Avrupa, ABD'nin gözünde büyük bir ekonomik öneme sahiptir. ABD'nin dış yatırımlarının, %50'si Avrupa'ya yapılmaktadır. ABD'deki yabancı yatırımların %60'ı ise, Avrupa menşelidir. Avrupa, dünyanın diğer kesimlerine nazaran en büyük üretim kabiliyetine sahiptir. ABD'nin ithalatında Avrupa, Asya'dan sonra %29 ile ikinci sırayı almaktadır. ABD-Avrupa dış ticareti dengelidir.

Avrupa ile yakın iş birliği, hem ABD'nin savunma masraflarını azaltmakta, hem de hayati ekonomik çıkarlarının korunmasına yol açmaktadır. Avrupa'daki istikrar kuşağının doğuya doğru genişletilmesinin, ABD'ye yeni pazarlar ve yatırım fırsatları açacağı da hesaplanmaktadır.

ABD, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın oluşturulması ve geliştirilmesi için katkıda bulunmaktadır. Bu çerçevede, Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Kimliğinin güçlendirilmesi, NATO'nun ittifakın ana güvenlik forumu olarak yeni şartlara adaptasyonu ve Avrupa'nın nüfuz sahasının doğuya doğru genişletilmesi, Barış İçin Ortaklık ve AGİT'in güçlendirilmesi gibi hususlar desteklenmektedir.

ABD, bölgede bir güvenlik boşluğu yaratılmasını önlemek için Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin, NATO genişlemesine dahil edilmesini¹⁴⁰ ve "açık kapı"¹⁴¹ politikasını desteklemektedir.

ABD'nin Rusya'ya karşı politikası, stratejik ortaklık çerçevesinde, bu ülkenin demokrasiye ve serbest pazar sistemine geçişi için uygulanan reform hareketlerinin desteklenmesi üzerine bina edilmiştir. ABD'nin Rusya siyaseti, şu anda bu ülkedeki neo-empyralist temayülleri dikkate alarak, Rusya'yı imkanlar ölçüsünde Avrupa'dan "contain-kontrol" etmek, Rus silahlı gücünde büyük atılımları

¹⁴⁰ Frank Ninkovich, The Wilsonian Century U.S.Foreign Policy Since 1900, The University of Chicago Press, 1999, s:282

¹⁴¹ Frank Ninkovich, a.g.e., s:79

caydırmak, bu ülkede yeniden baş gösterebilecek jeopolitik ihtirasları frenlemek ve Rusya'yı yapıcı bir iş birliğine teşvik, tarzında belirlemektedir.

ABD, BDT'nin siyasi, askeri ve ekonomik bir örgüt haline getirilmesi gayretlerini, kendi çıkarlarına aykırı bir gelişme olarak görmektedir. ABD'nin 1996 yılına kadar uyguladığı, Rusya'ya "yakın çevre" olarak tanımladığı Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerinde bir hareket serbestisi tanıyan "First Russia" politikası, bölgenin sahip olduğu enerji kaynakları potansiyeli ışığında terkedilmiş bulunmaktadır.

ABD, nükleer silahsızlanma alanında en ileri gayretler sarf eden ülkelerin başında bulunmaktadır. Rusya ve nükleer güce sahip diğer eski Sovyet Cumhuriyetleri ile yapılan START-1 ve 2 Antlaşmaları ile nükleer silahların kısıtlanmasına çalışılmaktadır.¹⁴² ABD'nin, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'nın uzatılmasında ve nükleer denemelerin yasaklanmasında önemli bir etkisi olmuştur.¹⁴³

ABD, Bosna'da kalıcı bir barışa varılmasını, Avrupa kıtasındaki istikrar ve güvenliğin geleceği açısından önemli görmektedir. Dayton Anlaşması, ABD'nin Avrupa'daki etkinliğini de göstermiştir.

ABD, Bosna'da barış psikolojisinin derinliğine yer edinmesine ve barış gerçeğinin geri dönülmez bir süreç içine girmesine gayret göstermektedir. Bu çerçevede demokratik kurumların güçlendirilmesine, ekonominin ayağa kaldırılmasına, harp suçlularının mahkeme önüne çıkarılmasına, mültecilerin evlerine dönmelerine ve Bosna halkının bütün unsurları arasında bir uzlaşma havasının doğmasına, ABD tarafından destek verilmektedir. Öte yandan, ABD, Bosna'da barışın ve Balkanlarda istikrarın oluşturulması için NATO önderliğine ihtiyaç bulunduğu düşüncesindedir.

¹⁴² 1997 Mart ayında yapılan Helsinki Zirvesi'nde, Başkan Clinton ve Başkan Yeltsin, START-II'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte iki ülke arasında, vakit geçirmeden, START görüşmelerine başlanmasını kabul etmişler ve bazı prensipler üzerinde de mutabakata varmışlardır.

¹⁴³ Mayıs 1998'de Hindistan ve Pakistan'da yapılan nükleer denemeler, "Kapsamlı Deneme Yasağı Anlaşması"nın süratle yürürlüğe sokulmasını ve anlaşmada öngörülen kontrol mekanizmasının kurulmasını her zamankinden daha önemli bir hale getirmiştir. Muhtemel nükleer infilakların tespit edilebilmesi için Dünya çevresinde 300'den fazla istasyon kurulması söz konusudur. Bu istasyonlardan 31'i Rusya'da, 11'i Çin'de, 17'si Ortadoğu bölgesinde olacaktır.

ABD, Balkanlarda ihtilafın yayılması ihtimalini hayati çıkarlarına aykırı görmektedir. Bu çerçevede, Kosova'daki ihtilafın çözümüne özel ilgi göstermiştir. Makedonya'da caydırıcı küçük bir kuvvet bulundurmakta, Makedonya'nın Yunanistan ile olan anlaşmazlıklarının çözümlenmesine katkıda bulunmakta, Arnavutluk ile siyasi ve askeri ilişkilerini geliştirmekte ve bu ülkede istikrarın idamesini arzu etmektedir.

ABD'nin Yunanistan'a atfettiği önem, bu ülkenin Akdeniz deniz ulaştırma yollarının korunmasındaki stratejik mevkiinden kaynaklanmaktadır.

ABD, Doğu Akdeniz'deki duruma atfettiği önem çerçevesinde Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerginliği, bölgesel istikrar ve NATO dayanışması açısından tehlikeli görmekte, mevcut sorunların çözümlenerek barış ortamının hakim olmasını ve iki ülkenin Balkanlar ve Doğu Akdeniz'de barış açısından sorumluluklarını yerine getirmesini arzu etmektedir.¹⁴⁴ ABD, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlarda, gerginliğin azaltılması ve doğrudan bir çatışmanın önlenmesi bakımından aktif bir rol oynama arzusu içindedir. Kıbrıs sorununun çözümü de, ABD'nin politik öncelikleri arasında yer almaktadır.

ABD, Türkiye, Yunanistan ve yeniden birleşmiş bir Kıbrıs'ın AB'de yer almasını, Doğu Akdeniz'de stratejik bir hedef olarak görmektedir.

ABD, Afrika'daki istikrarsızlığın Avrupa'ya doğru bir göç yaratması gibi konularda, Güney Avrupa ülkelerindeki endişeleri paylaşmaktadır. Bu çerçevede, Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz ülkeleri ile başlatılan diyalog desteklenmekte, NATO, AB ve diğer forumlarda, bu konuda gösterilen gayretlerin birleştirilmesi önerilmektedir. ABD, Kuzey Afrika'daki karışıklıkların temelinde Kuzey-Güney ekonomik ve demografik gelişmesindeki dengesizliğin yattığına inanmaktadır.

İttifakın stratejisinde yer alan "Kuzey Amerika konvansiyonel kuvvetlerinin ve ABD nükleer silahlarının Avrupa'daki mevcudiyeti, Avrupa güvenliği açısından hayatidir" ibaresine dayanarak, ABD'nin Avrupa'daki askeri mevcudiyeti

¹⁴⁴ Dr.Veli Yılmaz, BOP Kapsamında Günümüzün Jeopolitiği ve Kırılma Noktaları, Cumhuriyet Strateji, Yıl-1, Sayı-19, s:21

sürdürülmektedir. Bu kuvvetlerde, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana indirimler yapılmıştır. 1989'da 217.000 olan ABD kuvvetleri, halen 100.000'nin altına indirilmiştir. Nükleer silahların da gelecekte Soğuk Savaş'taki seviyeye nazaran %80 nispetinde azaltılması öngörülmektedir. Bu kuvvetlerin, doğuya doğru, NATO'ya yeni katılan devletlere kaydırılması planlanmaktadır.

ABD, eskiden İttifak içinde savunma yükünün paylaşılmasında kullanılan "burden sharing - külfetlerin paylaşılması" ibaresini, uluslar arası güvenlik alanında yapılacak daha geniş katkıları da ihtiva edecek şekilde "responsibility sharing-sorumlulukların paylaşılması" kavramına dönüştürmek istemektedir. ABD, 20'nci asırda iki defa, Avrupa'daki istikrarın ABD'nin güvenliği için hayati olduğunu acı tecrübelerle öğrenmiştir. Bu itibarla, Avrupa'nın güvenliğine müteallik konularda ortaklık ve ittifak ilişkilerini sürdürme kararlılığındadır. Bosna-Hersek¹⁴⁵ ve Kosova olayları, ABD'nin Avrupa güvenliğinde ayrılmaz bir rolü olduğunu göstermiştir. ABD'nin Avrupa'daki çıkarları hayati olmaya devam etmektedir. ABD'nin jeopolitik çıkarlarının merkezinde, kıtanın hasım bir gücün hakimiyetine geçmesinin önlenmesi ve istikrarın sağlanması yatmaktadır. Rusya'nın gücünün ve Almanya'nın Avrupa liderliği arzusunun ABD tarafından dengelenmesi önemli görülmektedir. ABD, Avrupa'nın ekonomik yönden dinamik, politik yönden istikrarlı olması hedefini, AB ile müştereken yerine getirmeye çalışmaktadır. Bu konudaki iş birliği, Yeni Atlantik Ajandası olarak adlandırılan bir çerçeve içinde geliştirilmeye çalışılmaktadır.

b. ABD'nin Avrupa'ya Yönelik Dış Politikasının Esasları

- ABD'nin Avrupa'nın güvenliği konusunda merkezi rol oynaması sürdürülmelidir.

- NATO, mevcut yapısı ve taahhütleri bakımından 21'inci yüzyılın ihtiyaçları dikkate alınarak güçlendirilirken, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsamına alacak şekilde doğuya doğru genişlemeye devam etmeli, bu arada NATO ile Rusya arasında kurulan özel ilişkiler geliştirilmelidir.

¹⁴⁵ Richard Holbrooke, Bir Savaşı Bitirmek, Çev.Belkıs Çorakçı Dışbudak, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ekim 1999, İstanbul, s:22

- AB'nin genişlemesi sürdürülmelidir.
- Transatlantik iş birliği, Avrupa dışı sorunları da kapsayacak şekilde genişletilmelidir.

1.9.4. ABD'nin Ortadoğu Politikası

ABD'nin, Ortadoğu'da devam eden stratejik çıkarları mevcuttur. Bu yüzden son 20 yılda, dünyanın diğer bölgelerine nazaran bu bölgede daha fazla muharebeye tutuşmak zorunda kalmıştır. 1975'den bu yana Ortadoğu'daki ABD askeri mevcudiyeti, diğer bölgelerin aksine tedricen artmıştır. ABD, bölgede güçlü bir kara, hava ve deniz kuvveti bulundurmaya devam etmektedir. Bu kuvvetin, ABD'den süratle takviye edilmesi göz önünde bulundurulmaktadır.

a. ABD'nin Ortadoğu'ya Stratejik İlgisinin Nedenleri

- Dünyada bilinen rezervlerin 2/3'ünü oluşturan Ortadoğu petrolü ve buna ulaşan deniz yollarının açık bulundurulması,
- Irak'a yönelik hareket icra edilmesi ve Irak'ta ABD yanlısı bir yönetim kurulması,
- ABD çıkarlarını korumak üzere bölgede yeterli askeri güç bulundurulması gereği,
- İran'dan kaynaklanan tehditler,
- Ortadoğu'da kitle imha silahlarının ve balistik füzelerin yayılma istidadi göstermesi,
- İsrail devletinin bekası,¹⁴⁶

¹⁴⁶ Doç.Dr.İ.Yaşar Hacısalihoğlu, ABD'nin Kalıcı Egemenlik Anlayışı, Cumhuriyet Strateji, Yıl-1, Sayı-19, s:7

- Şiddet kullanan dini ve etnik hareketler,
- Ortadoğu Barış Sürecinin başarıya ulaştırılması ihtiyacı,
- Su vb. doğal ve ekonomik kaynakların dağıtımı ile ilgili anlaşmazlıklar,
- Bölge ülkelerinin petrolden sağladıkları gelirlerin aşırı silahlanma için kullanılmasının önlenmesi.

ABD, yukarıdaki çerçevede Ortadoğu'da ileride konuşlandırılmış silahlı kuvvetlerinin mevcudiyetini idame etmekte ve gerektiğinde süratle reaksiyon kabiliyetini elinde bulundurmakta, ayrıca bölgede güvenlik konusunda ortaklıklar kurmaya, ekonomik ve kültürel bağları geliştirmeye ve bölgedeki ihtilafların, daha fazla genişlemeden, halledilmesine çalışmaktadır.

ABD, Arap-İsrail ihtilafında müzakereler yoluyla barışa varılmasını, güven yaratılması için dış yardımlarda bulunulmasını, silahlanmanın kontrolünü, İsrail ve Arap dünyası ile aktif ikili ilişkiler kurulmasını desteklemekte, bu istikamette önderlik yapmakta ve önemli bir rol oynamaktadır. ABD, Ortadoğu sorununda, İsrail'in güvenlik ihtiyaçları ile Filistin'e verilecek daimi statü konularının dengede tutulması görüşündedir. ABD, ayrıca terörizm ve şiddet hareketlerine başvurulmaması gerektiğini ileri sürmekte ve barış sürecini hızlandırmak üzere bir katalizör rolü oynamaya çalışmaktadır. ABD'nin Ortadoğu'daki en büyük menfaati, Basra Körfezi'nden petrolün, dünya pazarlarına istikrarlı fiyatlarla, kesintisiz akışının sağlanmasıdır.¹⁴⁷ Sadece Suudi Arabistan'daki petrol ABD'dekinin 10 katıdır. ABD ve belli başlı ortakları, Körfez dışındaki kaynakların azalması nedeniyle, giderek Körfez petrolüne bağımlı duruma gelmektedirler. Avrupa ve Japonya'daki ekonomik büyüme, Avrupa ve Avrasya'daki eski komünist ülkelerin ekonomilerini düzeltmeleri, Basra Körfezi'nden sağlanmakta olan petrole yönelik talebi daha da artırmaktadır.

¹⁴⁷ Hikmet Uluğbay, Yirmibirinci Yüzyılın Petropolitigi ve Türkiye, Petropolitik Satranç, Cumhuriyet Strateji, Yıl-1, Sayı-3, s:6

Körfez'den sağlanan petrolün ABD için önemi, global değerlendirme içinde daha iyi anlaşılabilir. Körfezden petrol ikmali kesilirse veya fiyatlar büyük çapta artarsa bunun etkileri, derhal uluslar arası pazarlarda hissedilecek ve enerji maliyetleri artacaktır. Bu durumun dünya ekonomilerinde yaratacağı durgunluğun, enflasyonist etkilerin, hatta stagflasyonun, ABD mal/hizmetlerinin deniz aşırı arzında güçlükler yaratacağı ve ABD ekonomisini zarara uğratacağı değerlendirilmektedir.

ABD'nin, Körfez'deki petrol sahalarının kontrolünün hasım bir ülkeye geçmesine müsaade etmeyeceği açıktır. Zira böyle bir durumda, petrol kaynaklarından elde edilecek mali imkanların, mütecaviz bir devlete kitle imha silahları ve diğer tehlikeli programları geliştirmede, sınırsız bir imkan ve kabiliyet sağlayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle ABD'nin, gelecekte Körfezde hegemonya sağlamak üzere girişimlerini artıracığı değerlendirilmektedir.

ABD'nin Ortadoğu politikasında, Körfez petrolüne giderek artan bağımlılık, İsrail'e karşı tarihi, politik ve ahlaki sebeplerden ötürü verilen güvenlik taahhüdü ve bu ülkenin bekası önemli rol oynamaktadır. ABD, İsrail ile Arap komşuları arasında adil, şümullü ve kalıcı bir barışın sağlanmasından yanadır. Ortadoğu'da barışın sağlanmasının, ortaya radikal devletlerin veya radikal politik hareketlerin çıkmasını önleyeceği düşünülmektedir. ABD'nin Ortadoğu politikasında, Mısır, Ürdün ve Suudi Arabistan da önemli yer tutmaktadır.

Ticaret ve askeri güç intikali açılarından Ortadoğu ve Akdeniz'deki beş Deniz Ulaştırma Odak Noktası (Maritime Choke Points), ABD açısından önemli görülmektedir. Bunlar, Cebelitarık Boğazı, Messina Boğazı, Süveyş Kanalı, Aden Körfezi ve Hürmüz Boğazıdır. Bu ulaştırma yollarının açık bulundurulması, ABD stratejisi bakımından hayati görülmektedir.¹⁴⁸

ABD, Ortadoğu'daki gelişmelerin Kafkasya ve Orta Asya'daki yeni bağımsız ülkeleri de politik, sosyal ve ekonomik açılarından etkileyeceği görüşündedir. ABD, İran'ın Basra Körfezi'nde hakimiyet sağlama ve radikal İslami güçler üzerindeki nüfuzunu genişletme ihtirası içinde olduğunu kıymetlendirmektedir. Bu maksatla, İran'ın elinde mevcut, yeraltı faaliyetleri ve terörizm dahil, bütün imkan ve vasıtaları:

¹⁴⁸ H.Miray Umay, Ortadoğu'nun Terör Çıkmazı, Cumhuriyet Strateji, Yıl-1, Sayı-32, s:11

kullandığı bu tehditlerin, sadece Körfez bölgesinde değil, Mısır, Sudan, Cezayir, Lübnan, eski Yugoslavya, yeni bağımsızlıklarını kazanan Kafkasya ve Orta Asya gibi uzak ülkelerde de geçerli olduğu ileri sürülmektedir. İran'ın, Ortadoğu Barış Sürecine de karşı çıktığı ve barışa muhalif şiddet taraftarı gruplara her türlü desteği sağladığı iddia edilmektedir.

ABD kıymetlendirmelerine göre, İran'ın konvansiyonel imkan ve kabiliyetlerindeki tehditler, önümüzdeki yıllarda da sürecektir.¹⁴⁹ Ancak İran'ın son zamanlarda denizaltılar, taarruzi rolde kullanılan uçaklar ve gemilere karşı kullanılan füzeler satın alması, Hürmüz Boğazı civarındaki durumu, ihtilafli adalara kuvvet yerleştirilmesi, bu ülkenin Körfeze giren ve çıkan ticari gemilere tehdit oluşturma kabiliyetini artırmayı öngördüğü şeklinde yorumlanmaktadır. İran'ın ayrıca uzun vadede kimyevi, biyolojik ve nükleer kitle imha silahlarını ve atma vasıtalarını geliştirme gayreti içinde olduğu, bunun da bölgedeki istikrarı bozacağı ve muhtemelen ABD'nin, bölgedeki çıkarlarını kuvvet kullanma suretiyle korumasına yol açacağı belirtilmektedir. Bu yüzden ABD, İran'a gelişmiş silahların veya teknolojilerin transfer edilmesine karşı çıkmaktadır. ABD, İran'a ticari, mali ve askeri yönden destek verilmemesi, petrol ve doğal gaz boru hatlarının bu ülkeden geçirilmemesi yolunda uluslar arası ortama çağrıda bulunmaya devam etmektedir.

ABD, İran ile ilişkilerinin geliştirilmesini, İran'ın terörist gruplara desteğini kesmesine, Ortadoğu Barış Sürecine muhalefetini durdurmasına ve kitle imha silahları geliştirme faaliyetlerine son vermesine irtibatlamıştır. Körfez ülkelerinin yukarıda belirtilen tehditlere karşı caydırıcı gücünün, demografik ve diğer tahditler dolayısıyla kısıtlı olduğu, bu bakımdan bölgenin güvenliği açısından karşılıklı bir iş birliğine ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir.

ABD, İsrail'i desteklemekte, bu ülkenin mevcut niteliksel askeri üstünlüğünün sürdürülmesine ve güvenliğinin sağlanmasına yönelik taahhütlerini korumaktadır.

¹⁴⁹ Em.Tuğg.Nejat Eslen, ABD'nin Vazgeçilmez Hedefi: İran, Cumhuriyet Strateji, Yıl-1, Sayı-24, s:15

ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik endişe kaynaklarından birini de, Soğuk Savaş'ın sona erişinden bu yana, radikal İslami hareketlerin Batı demokratik dünyası için başlıca tehlikeyi oluşturduğu inancı teşkil etmektedir. ABD, bunun medeniyetlerin çatışması olduğu iddialarını reddetmekte, gerçek çatışmanın medeniyetlerin kendi içinde, aşırı ve ılımlı gruplar arasında olduğuna inanmaktadır. ABD, Ortadoğu'da İran, Irak, Libya ve Suriye'yi terörizmi destekleyen ülkeler listesine dahil etmekte, İran'ı, ayrıca, radikal İslam politikasına sahip bir ülke olarak göstermektedir.

ABD, İkinci Körfez Savaşı sonrasında Irak'ı işgal etmiştir. ABD'nin Irak'a yönelik politikası, Irak'ta bir rejim değişikliğini öngörmektedir. ABD, Irak'ın toprak bütünlüğünü desteklediğini ifade etmekte ve Irak'ta çoğulcu bir yönetim sistemi oluşturmaya çalışmaktadır.¹⁵⁰ ABD, Suriye'yi Ortadoğu'da kapsamlı bir barışın anahtarı olarak görmekte ve Suriye ile olan ilişkilerini Ortadoğu Barış Süreci (ODBS) paralelinde yönlendirmeyi tercih etmektedir. Suriye, ABD'nin terörü destekleyen ülkeler listesinde bulunmaktadır. İkinci Körfez Savaşı'nda Irak'a destek sağladığını ileri sürerek Suriye'ye sert yaptırımlar uygulayabileceğini gündeme getirmektedir.

ABD, Suriye'ye, barış sürecinde bu aşamada devre dışı bırakıldığı intibai verilmesini istemekte ve Suriye'ye karşı Türk-İsrail stratejik iş birliğini teşvik ve desteklemektedir.

b. ABD'nin Körfez Güvenliğine Yönelik Stratejisinin Unsurları

- Irak'ta ABD'ne bağımlı bir yönetim oluşturulması ve Irak'a yerleşilmesi,
- Bölgede demokratik anlayışın geliştirilmesi,
- Araplar arası savunma iş birliğinin geliştirilmesi,

¹⁵⁰ Hicran Kazancı, Irak'ta Seçim Bilmecesi, Cumhuriyet Strateji, Yıl-1, Sayı-24, s:18

- Herhangi bir krizde Batı güçlerinin bölgeye geri dönerek müessir savaş kabiliyetlerinin artırılması ve savaş da dahil olmak üzere her türlü tedbir alınarak bölgedeki ABD çıkarlarının korunması.

c. ABD'nin Ortadoğu'daki öncelikleri

- Irak'ta ABD yanlısı bir yönetim oluşturulması,
- İran'ın kontrol edilmesi,
- Barış sürecinin bir açılım sağlaması.

1.9.5. ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya Politikası

ABD, tarihlerinin büyük bir bölümünde yabancı hakimiyetinde yaşadığından sonra SSCB'nin dağılmasıyla yeniden bağımsızlıklarını elde eden Kafkasya ve Orta Asya ülkelerine yakın ilgi duymaktadır.¹⁵¹ Bu ülkeler, bugün bağımsızlıklarını, refah ve güvenliklerini güvence altına almaya çalışmaktadır. ABD, bu ülkelerin başarıya ulaşmasını kendi çıkarlarına uygun görmektedir. Kafkasya ve Orta Asya ülkelerindeki reformlar başarıya ulaştığı takdirde, bunun Rusya ve Ukrayna dahil, diğer yeni bağımsızlıklarını kazanan ülkeler üzerinde de benzer gelişmeyi teşvik edeceği değerlendirilmektedir. Çin, Türkiye, İran ve Afganistan'la hudut olan, Pakistan ve Hindistan ile artan ekonomik ve sosyal bağları bulunan bu bölgedeki istikrara ABD özel önem vermektedir. Karadeniz'den Pamir Dağlarına kadar uzanan bu bölgede, kendi içlerinde ve aralarında barış içinde yaşayan hür toplumların pekiştirilmesi, Avrupa ile Asya arasında eski İpek Yolu boyunca faydalı bir ticaret ve ulaştırma koridoru oluşturulması sürecine katkıda bulunacaktır. Bunun aksi söz konusu olduğunda, Afganistan'da olduğu gibi bölgede hareket icra etmesi mümkündür.

ABD, aralarındaki uyuşmazlık nedeniyle Ermenistan ile Azerbaycan karşısında eşit mesafeli bir tutum izlemekte ve bu ülkelerle ikili düzeyde askeri işbirliğine girmemektedir. Bununla birlikte ABD, her iki ülkeyi de BIO gibi uluslar

¹⁵¹ Dr.Nejat Tarakçı, Kartlar Yeniden Dağıtılıyor, Cumhuriyet Strateji, Yıl-1, Sayı-24, s:19

arası güvenlik düzenlemelerine ve ihracat kontrol rejimlerine daha aktif biçimde katılmaya özendirilmektedir.

Bölgenin 4 trilyon dolar değerinde, 200 milyar varillik bir petrol rezervine sahip olması, ABD nezdindeki önemini artırmaktadır. ABD'nin bölgede enerji kaynakları ile ilgili politikası, bölgede barış ve refahın oluşturulması, dünya enerji ikmal kaynaklarının çeşitlendirilmesi, çok taraflı boru hatlarının geliştirilmesi, petrol ve doğal gaz kaynaklarının işletilmesine iştirak gibi hedeflere istinat etmektedir. Bu strateji çerçevesinde, Hazar Havzası'nı geçen ve Bakü-Ceyhan'ı içeren Doğu-Batı Enerji Koridoru birçok ülkeye büyük ekonomik fayda sağlayacak bir hat olarak değerlendirilmektedir. Aynı konuda Azerbaycan, Türkmenistan, Gürcistan ve Kazakistan'ın da destekleri sağlanmış bulunmaktadır.¹⁵² ABD, petrol ve doğal gaz hatlarının İran üzerinden geçişine karşıdır.

a. ABD'nin Hazar Havzası Politikasının Hedefleri

- Hazar Havzası'ndaki yeni bağımsızlıklarını kazanmış ülkelerin hükümlerlik, bağımsızlık ve refahının güçlendirilmesi, politik ve ekonomik reformların yapılmasının teşvik edilmesi,

- Bölgedeki yeni ülkeler arasında ekonomik bağlantılar oluşturmak suretiyle bölgesel ihtilafların azaltılması.

- ABD petrol şirketlerinin ticari fırsatlarının genişletilmesi,

- ABD ve müttefiklerinin enerji güvenliğinin artırılması, petrol ve doğal gazın dünya pazarlarına serbestçe akışı suretiyle Hazar Havzası'nın enerji bağımsızlığının sağlanması.

b. ABD Açısından Doğu-Batı Enerji Koridorunun Unsurları

- Bakü-Ceyhan ana petrol boru hattı,

¹⁵² Gürol Kırac, Orta Asya'da Üstünlük Savaşları, Cumhuriyet Strateji, Yıl-1, Sayı-22, s:22

- Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu (CPC) projesi,
- Bakü'den Supsa ve Novorosisk'e uzanan erken petrol boru hatları,
- Hazar Denizi'ni geçerek Türkmenistan'dan Türkiye'ye uzanan doğal gaz boru hattı.

ABD, petrol ve doğal gaz konusunda Türkiye ve AB ile yakın temas ve iş birliğini sürdürmektedir.

c. ABD'nin Kafkaslar ve Orta Asya'ya Desteği

ABD, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerini her alanda sürdürmektedir.¹⁵³ Bu ülkeler, politik ve ekonomik hürriyet istikametinde ilerledikçe, içte ve dışta uzlaşa ile hareket ettikçe, ABD'nin aşağıdaki alanlarda desteği sürdürülecektir :

- Demokrasinin geliştirilmesi,
- Serbest pazar ekonomisinin oluşturulması,
- Bölge ülkeleri içinde ve aralarında barış ve işbirliğine sahip çıkılması,
- Bu ülkelerin uluslar arası toplumla entegrasyonu.

Bölgede hukukun üstünlüğü, silahlı kuvvetler üzerinde sivil idarenin ve parlamentonun kontrolü, insan haklarına saygı gibi kavramlar henüz tam anlamıyla yerleşmemiştir. Demokrasinin yeniliği, bizatihi demokratikleşme sürecine bir engel teşkil etmektedir. ABD, AGİT ile iş birliği içerisinde bu ülkelerdeki politik ve sosyal gelişmeye yardımlarda bulunmaktadır. Bu ülkelerde demokrasinin geliştirilmesi, sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmanın şartı olarak görülmektedir. ABD, bu ülkelerin Dünya Bankası, IMF, Avrupa Konseyi, AB ve diğer politik ve ekonomik uluslar arası kuruluşlarla ilişkilerini artırmasına yardımcı olmaktadır. ABD, ayrıca,

¹⁵³ Cem Oğuz, Ukrayna'nın Düşündürdükleri, Cumhuriyet Strateji, Yıl-1, Sayı-23, s:6

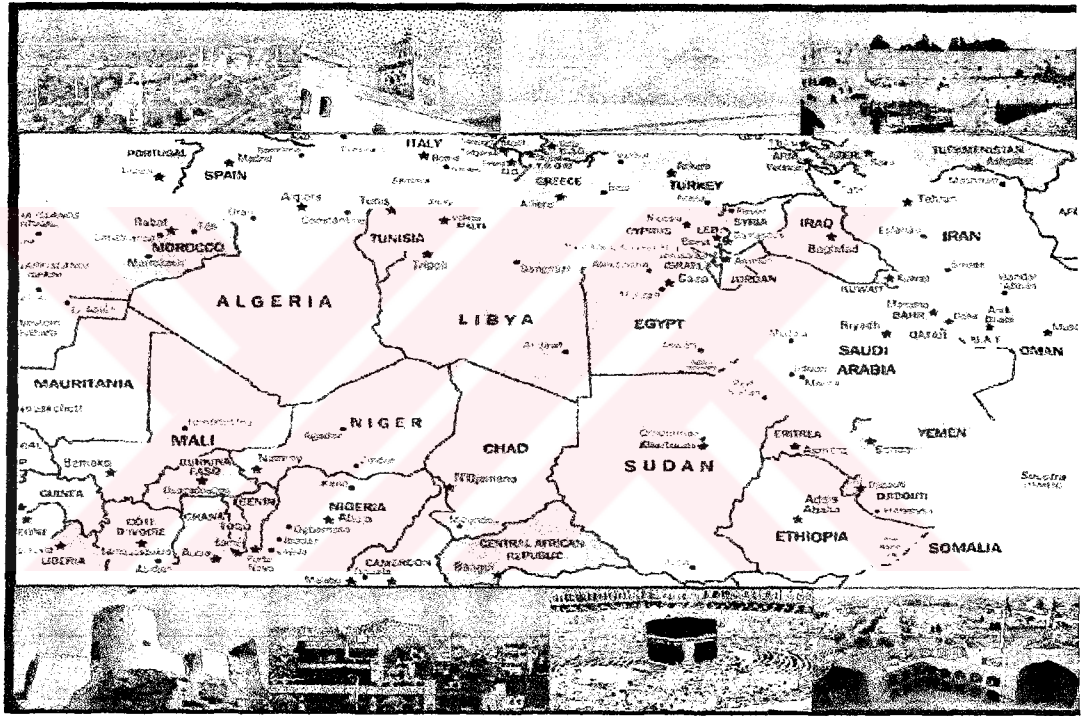
Avrasya Ulaştırma Koridoru projesine, ticari engellerin bertaraf edilmesine ve Orta Asya Serbest Ekonomik Bölgesi kanalıyla, bölge çapında bir pazar oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır.



2. ORTADOĞU KAVRAMI

2.1. Ortadoğu'nun Değişim Süreci Ve Abd'nin Rolü

Ortadoğu bölgesi tarihin en eski zamanlarından günümüze kadar geçen zaman içerisinde dünyanın en büyük ilgi odaklarından biri olmuştur. Bölgede bir çok imparatorluklar kurulmuş ve yıkılmıştır. Ortadoğu'nun tarihi bu imparatorluklar arasında geçen mücadelelerle doludur. Mısır Krallığı, Pers Roma İskender, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları hep bu bölgede mücadele etmişlerdir.¹⁵⁴



Resim-2.1. Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika

Dünyanın en önemli su ve kara yollarının üzerinden geçmesiyle jeopolitik, birçok dinin çıkış merkezi olmasıyla inançsal, büyük ölçüde petrol rezervinin

¹⁵⁴ Mehmet Kocaoğlu, Uluslararası İlişkiler Işığında Ortadoğu, Genkur. Bşk.lığı Basımevi, Ankara 1995, s:167

toprakları içerisinde bulunmasıyla ekonomik öneme sahip olan Ortadoğu, dünya egemenliği peşinde koşan güçlerin savaş alanı haline gelmiştir.¹⁵⁵

Eskiden İpek ve Baharat yolu üzerinde bulunan Ortadoğu, bugün dünya petrol rezervlerinin üçte ikisine sahip olup, bu özelliği ile bölge devletlerine büyük avantaj ve ekonomik üstünlükler sağlayan, buna karşılık bir çok sorunu da beraberinde getiren çelişkiler diyarıdır.¹⁵⁶

Ortadoğu denilince, coğrafi alan olarak hangi vesile ile söz konusu olursa olsun, akla hemen jeopolitik ve jeostratejik yaklaşımlar, bir çoğu on yıllardır devam eden siyasi ve ekonomik çatışmalar ve küresel boyutta, çok yönlü rekabet ve çekişmeler gelir. Jeopolitik kavram; Devletlerin ulusal güçlerini ve dış politika davranışlarını, ülkelerin coğrafi konumu ve fiziksel çevre ile açıklamaya çalışan bir yaklaşımdır ve siyasi coğrafya ile eşanlamlıdır. Uygulama ile olan yakın ilgisi nedeniyle de, bir devletin dış politika davranışlarının nedeni olmaktan çok gerekçesi olabilmektedir.¹⁵⁷ Stratejik durumun tanımı ise, "Sayı ve niteliği devamlı değişen konu ve ortamlarda karşı karşıya gelen zıt iradeler arasında, belirli etki ve tepkiler şeklinde ortaya çıkan, ve zamanla değişik kapsam ve nitelikte farklı tepkilere doğru gelişim gösteren bir süreç, bu sürecin belirli bir andaki görünümü" şeklinde ifade edilebilir. Bir bölge ile ilgili "stratejik durum" ya bu bölgenin bazı açılardan sahip olduğu belirli potansiyelleri, ya da belirli olay veya olaylar zinciri karşısında arz ettiği önemi ifade eder."¹⁵⁸

Bölgeler, haklarında yazılan kitap ve makalelerin sayısına göre gruplandırıldığında, Ortadoğu bölgesi kesinlikle ilk sırayı alacaktır. Kısmen, Ortadoğu devletlerinin toplumsal, ekonomik, siyasi ve kültürel kırılabilirliği, kısmen de çok sayıda uluslararası gücü bölgeye çeken mevcut petrol rezervleri nedeniyle; Ortadoğu

¹⁵⁵ Nihat Ersin, Ortadoğu Savaşlarının Perde Arkası, Gündem Yayınları, Nisan 2003, s:13

¹⁵⁶ Mehmet Kocaoğlu, a.g.e., s:167

¹⁵⁷ Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, Der Yayınları, İstanbul, 2003

¹⁵⁸ Cengiz Okman, Su Sorunu ve Ortadoğu'da Stratejik Durum, Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu (Ed. Sabahattin Şen) içinde, Bağlam Yayınevi, İstanbul, 1993, s: 401, s:413

devletleri ve Ortadoğu bölgesi, uluslararası siyasal gündemin daima ilk sırasını işgal etmiştir ve etmeye de devam edecektir.¹⁵⁹

Ortadoğu bölgesinin coğrafyası ve terminolojisi Ortadoğu bölgesi halkları tarafından değil de başka güçlerce oluşturulduğundan, bu iki kavram halen insanların kafalarında karışıklığa yol açmaktadır. Semitik halklara göre, bugünün Ortadoğu'su dünyanın merkezidi ve 'Ortadoğu' terimi Avrupa merkezli kapitalistlerin sömürgeci zihniyetinin bir sonucu olarak ilk kez 17. yüzyılda ortaya çıkmıştı. 'Ortadoğu' terimini, ilk olarak İngiltere geliştirmiş ve bu kavramın içine Arap devletleriyle birlikte İsrail, Kıbrıs, Türkiye ve İran'ı da eklemiştir. Ancak, Amerikalılar tarafından geliştirilen 'Yakın Doğu' terimi yalnızca İsrail ve İsrail'e komşu Arap devletlerini ifade etmektedir¹⁶⁰.

Ortadoğu kavramının net olarak ortaya çıkışını ise şu şekilde özetleyebiliriz¹⁶¹. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bilimsel çalışmalarda ve uluslararası siyasette giderek kullanımı yaygınlaşan "Ortadoğu" (Middle East; Moyen Orient; eş-Şarku'l-Evsat) kavramını ilk defa 1902 yılında Amerikan deniz tarihçisi ve stratejisti Alfred Thayer Mahan, National Review'de yayınlanan Basra Körfezi'nin önemini ele aldığı "The Persian Gulf and International Relations" başlıklı yazısında Arabistan ile Hindistan arasındaki bölgeyi ifade etmek için kullanmıştır.¹⁶² Yüzyılın başlarında Basra Körfezi'nin stratejik önemi ve bu bölgede Alman İmparatorluğu, İngiltere ve Rusya'nın nüfuz mücadelelerini anlatmaya çalışan Mahan, jeostratejik bir konsept dahilinde kullandığı "Ortadoğu" (Middle East) kavramı ile, Süveyş'ten Singapur'a kadar uzanan deniz yolunun bir bölümünü koruyan ve kesin şekilde sınırlarını belirtmediği bir bölgeyi anlatmaktaydı.¹⁶³ Mahan'ın ardından İngiliz gazetesi The Times'in dış politika editörü Valentine Chirol, Tahran muhabiri imzasıyla Basra

¹⁵⁹ Roger Owen, State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East, Routledge, London&New York, 1992, s:239

¹⁶⁰ Muzaffer Erendil, Çağdaş Ortadoğu Olayları, Ankara,Genkur.Basımevi, 1992, s:5 ve Oral Sender, Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü, Genkur.Basımevi, Ankara, 1987, s:5

¹⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Doç. Dr. Davut Dursun Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, "Ortadoğu Neresi? Sübjektif Bir Kavramın Anlam Çerçevesi ve Tarihi", www.stradigma.com, Kasım 2003, Sayı 10

¹⁶² Bernard Lewis, Orta Şarkın Tarihi Hüviyeti, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı XII, 1964, s:75. ve Ortadoğu, Sabah Yayınları, İstanbul, Temmuz 1996, s:17

¹⁶³ Marwan R.Buheiry, The Formation and Perception of the Modern Arab World, The Darwin Press, Princeton, New Jersey, 1989, ss:160-162. Ayrıca bkz: Peter Beaumont-Gerald H. Blake-J. Malcolm Wagstaff, The Middle East: A Geographical Study, New York-Toronto-Brisbane, John Wiley and Sons, 1985, ss:1-3

Körfezi'nin stratejik önemini, Almanya'nın inşa etmeye çalıştığı Bağdat demiryolunun Basra'ya kadar uzatılmasının İngiltere'nin bölgede ve Asya'daki çıkarlarına vereceği zararları anlattığı birkaç yazısına "Ortadoğu'nun Problemleri" başlığını koyarak kavramı Basra Körfezi bölgesini anlatmak için kullanmış ve kavramın benimsenmesine katkıda bulunmuştur.

Mahan ve Chirol'un İngiliz diline kazandırdıkları "Ortadoğu" kavramı asrın başlarında sözlüklere girerken kitap adlarında da görülmeye başlanmıştır. Angus Hamilton 1909 yılında Londra'da yayınladığı Problems of The Middle East adındaki kitabı ile kavramı bilim dünyasına taşıyarak Basra Körfezi bölgesinin İngiltere'nin uluslararası menfaatleri ve sömürgeci devletler arasındaki rekabet çerçevesindeki önemini anlatmaktaydı. Aynı yıllarda Hindistan'da Kral naibi olan Lord Curzon, ilk defa 1911'de Hindistan'a yakın yerleri ifade etmek için resmi konuşma ve belgelerde "Ortadoğu" kavramını kullanarak ona yarı resmi bir nitelik kazandırmıştır.¹⁶⁴ Aslında, Osmanlı İmparatorluğu'nun hakim olduğu bu bölgeye Batılı yazar ve devlet adamlarının "Ortadoğu" demeleri emperyalist düşüncelerinin sembolü olmuştur.¹⁶⁵

Ortadoğu bölgesinin sınırlarının belirlenmesi de daima zor olmuştur. Bölgede birkaç kez çizilen sınırlar öyle hızlı değişmiştir ki, bölgenin coğrafyasını tam olarak belirlemek asla mümkün olmamıştır. Kesin bir coğrafi tanımlamanın olmayışının temel nedeni, tarih boyunca bölgede nüfuz peşinde olan dış güçlerin varlığıdır. Günümüzde de uluslararası hegemonik gücü oluşturan bir kısım ülkeler, gelecekteki refah seviyelerini ve mevcut petrol stoklarını koruyabilmek için dünyanın temel kaynaklarını paylaşmak üzere yeni planlar ortaya koymaktadırlar.

Yeni bir oluşumun uzun zamandan beri temelleri atılmaktadır. Geleceğin alacağı biçimi görebilmek için geçmişin doğru kavranması gerekmektedir. 20. yüzyılı iyi anlamadan, günümüzde doğru adım atmak ve kendi geleceğine egemen olmak mümkün değildir. 300 yıldır dünyayı egemenliği altında tutan gelişmiş sanayi ülkeleri, sömürgelerin önemi arttıkça, ondan daha büyük bir pay almak isteyenlerin

¹⁶⁴ Roderic H. Davison, Where Is The Middle East?, Foreign Affairs, Vol. 38, New York 1959-1960, s:668

¹⁶⁵ H.Kemal Türközü, Türkmen Ülkesi, Ankara, 1985, s:30

sayısının arttığını görmüştür¹⁶⁶. Almanya, ABD, Japonya ve İtalya, sahip oldukları toprakların gelişen sanayilerine yetmediğine inanmaktadırlar. İngiltere, 27.2, Fransa, 11.3, Almanya'nın 2.6 ve ABD'nin 1.6 milyon kilometrekare sömürgeleri mevcuttur¹⁶⁷. Sömürgecilik yarışına en son katılan ABD, 1889'de İspanya'yı yenmiş, Küba ve Filipinleri ele geçirmiş ve dünyaya yayılmaya başlamıştır. Amerikan yayılcılığının kuramını oluşturan Amiral Alfred T. Mahan, ABD hükümetine şu öğütleri vermektedir. *"Tarihi dikkatle okuyunuz, uluslararası sorunları akıllıca değerlendiriniz. Denizlerde gerekli denetimi sağlamayla; ulusal ticaret, ulusal refah ve ulusal büyüme arasındaki açık ilişkiyi değerlendiriniz ve üzerinize düşen rolü uygulamaktan çekinmeyiniz. Hristiyan uygarlığını Doğu Asya'nın şiddetli saldırılarına karşı savunmaya hazırlıklı olunuz. Genişleme politikasının yararına dönük bir biçimde kullanılması ile, yalnızca ulusal değil dünya refahını da geliştireceğinizin bilincinde olunuz"*¹⁶⁸.

Mahan bunları söylerken, gelişmeleri yeterli görmeyen Amerikalı Henry Cabot Lodge, "Büyük ülkeler dünyayı paylaşıyorlar. Amerika bu gidişe ayak uydurmalıdır"¹⁶⁹ diye sesini yükseltmektedir.

ABD bu doğrultuda deniz gücünü geliştirirken, Almanya ve Japonya da boş durmuyorlardı. Alman generali Baron Walter Vori Lüttwitz, "19 yüzyılda genel paylaşım katılmakta çok geciktik. Ancak ikinci bir paylaşım gelmek üzeredir. Bizi bekleyen kaynakların zenginliğini anlamak için; yalnızca Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü, Uzakdoğu'nun yeni Hindistan'ı olan Çin'in tecridi ve birçok Güney Amerika ülkesinin içinde bulunduğu dengesiz koşullara eğilmemiz gerekir. Herkesi ürkütecek kadar güçlü olmalıyız. Bu konuda artık yitirilecek zamanımız kalmamıştır"¹⁷⁰, diyerek yol göstermektedir.

20. yüzyıla girerken Almanya'nın Pazar payı İngiltere ve Fransa'nın pazarlarının ancak %6.6'sı kadardır. Bu oran ABD için %4.2'ydi. İngiltere tek başına dünya ihracatının %16.3'ünü yaparken, Almanya dahil tüm Orta ve Batı Avrupa

¹⁶⁶ Doç.Dr.Şevki ÖZBİLEN, Kaynakların Paylaşımı ve II. Körfez Savaşı, Finans Dünyası, Sayı 160, Nisan 2003, ss:18-24

¹⁶⁷ James Joll, Dünya 1900, 20. Yüzyıl Tarihi, Arkın Kitabevi, Sayı: 1, s:3

¹⁶⁸ William E.Livezey, Mahan'a Göre Deniz Gücü, Deniz Harp Akademisi Yayınları, 1979, s:63

¹⁶⁹ Geoffrey Barraclough, Emperyalizme Tepki: Milliyetçilik, Sayı:13, s:243

¹⁷⁰ Geoffrey Barraclough, a.g.e., s:45

ülkelerinin ihracatı %31.9'du.¹⁷¹ Bu dağılımın, ülkelerin ekonomik güçlerine uygun düşmeyen dengesizliği, önce politik, sonra silahlı çatışmayı gündeme getirmiş, 1914 savaşı böylece çıkmıştır.

2.2. 19. Yüzyıl Sonu ve 1. Dünya Savaşı Dönemi

20.yy.'a damgasını vuran petrolün bir sanayi kolu olarak doğuşu 19.yy.'ın ortalarına rastlamaktadır. 1800'lü yılların ortalarında Kanadalı Abraham Gesner'in doğal olarak yeryüzüne sızan petrolden gazyağı rafine edişi, petrol sanayinin doğuşunu simgelemektedir. Gerçekte gazyağının üretilişi, aydınlanma alanında tam bir devrim olmuş ve gazyağına çok kısa sürede büyük talep doğmuştur.

Ticari amaçlı ilk petrol arama faaliyeti "Pensilvania Rock Oil Company" isimli bir şirket tarafından 1850'li yılların sonlarına doğru ABD'nin Pensilvania eyaletinde gerçekleştirilmiştir. O yıllarda su pınarlarından habbeler halinde ve tuz kuyularına sızıntı halinde gelen "Kaya Yağı" (Taşyağı)¹⁷² olarak adlandırılan petrol, kumaşlara emdirilerek toplanıyor, ilaç olarak kullanıldığı gibi, aydınlatmada da kullanılıyordu. Bununla birlikte taşyağı uzun süredir biliniyor ve yüzyıllardır çeşitli işlerde kullanılıyordu. Rum ateşi birçok savaşın korkulan silahıydı; Fenikeliler gemilerini ziftli maddelerle sıvayan tek ulus oldukları için denizcilikte üstünlük sağlamışlardı.¹⁷³ Kızılderililerin mabetlerinde yanan meşalelerin de petrole karışık olduğuna muhakkak nazarı ile bakılmaktadır.¹⁷⁴

Pensilvania eyaletindeki Titusville kuyularını açan Albay Drake'nin buluşunun açıklanması, kısa bir süre içinde, petrol özlemiyle yanan serüvencilerin bir yarışa girmelerine yol açtı; bu kişiler en fazla petrolü elde etmek için, mümkün olan en büyük hızla, en çok sayıda kuyu açmaya çalıştılar. Sonuçta, 1859 yılında varili 2 Dolar olan petrolün, 23 yaşındaki John Davidson Rockefeller'in bu konuyla ilgilenmeye başladığı 1862 yılında varili 10 sente düşmüştü. Endüstri devriminin

¹⁷¹ Detaylı bilgi için bkz: Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarih, Alkım Yayınları, Genişletilmiş 12. Baskı, İstanbul, 2000

¹⁷² Bu kelime gazyağı ile eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Latince "petro oleum", taş yağı demektir.

¹⁷³ Daniel Durand, Uluslararası Petrol Sorunları, İstanbul 1974, s:5

¹⁷⁴ Özkan Gümüş, Yalçın Altan, Petrol'ün Tarihçesi ve Türkiye'de Açılan Petrol Kuyuları, Ankara 1975, s:19

hızlanması ve yayılmasıyla buhar enerjisinin kullanımı da artmış ve buna koşut olarak kömür, enerji sağlayan başlıca hammadde olarak önem kazanmıştır. Petrolün enerji sağlayan kaynaklar arasında büyük ölçüde önem kazanması ve uluslararası ilişkilerde temel güç olması ise Birinci Dünya Savaşının sonrasına rastlar.

19. yüzyılda Amerikan ve dünya petrol endüstrisine büyük oranda, yaklaşık yarım yüzyıl egemen olan kişi Rockefeller'dir. 1870'te Standart Oil of Ohio'yu kuran Rockefeller, adından anlaşılacağı gibi standart nitelikli ürünlerin piyasaya sürülmesi hedefiyle hareket etti.

2.3. Petrol Şirketlerinin Doğuşu Ve Büyük Rekabetler Çağı

Rockefeller'in önemli başarıları şirketleşmede öngördüğü tröst biçimine Sherman Act¹⁷⁵ ile getirilen yasaklamayla artık yasal mücadele alanına taşınmış oluyordu. Sonuçta 1911'de bir mahkeme kararıyla bu büyük petrol şirketi dağıldı. Petrolde dönüm noktasını oluşturan iki olay peş peşe geldi. Bunlardan ilki Ford'un seri otomobil üretimine geçmesi, diğeri ise buna bağlı olarak lamba petrolünün bir yan ürünü olan benzinin, öneminin ve gereksinmesinin artmasıdır. Öte yandan Standart Oil of New Jersey'in içinde bulunduğu güçlüklerden yararlanan bir Avrupalı petrol şirketi, Amerikan pazarına girdi. Bu şirket Royal Dutch'tır.

Aynı dönemde petrol ürünleri taşıma işlevi gören Britanya şirketi olan Shell Transport ile 1907'de ortak hale gelen Royal Dutch, Royal Dutch Shell ismini aldı.¹⁷⁶ Böylece Standart'ın petrol üretimindeki egemenliği, 19.yy. son bulmadan aşınmaya başlamış ve üreticilerine petrol sağlayan kişilerin ciddi mücadelelerine tanık olmuşlardır.¹⁷⁷ Royal Dutch Shell'in Standart Oil of New Jersey aleyhine büyümesi, bir süre daha devam etti ve yurt dışında çok geniş bir alanda çalışmalarını giderek arttı. Birinci Dünya Savaşı'nın başında şirket, gücünün en yüksek noktasına ulaşmıştı. Şirket, ABD dışındaki dünya üretiminin %75'ini sağlıyordu.

¹⁷⁵ Amerikan kongresinin kabul ettiği bu tröst aleyhtarı yasa, ticaret özgürlüğünü kısıtlayan antlaşmaları ve bir pazarı tekel altına alma girişimlerini yasaklamıştır (1890). Daniel Durand, a.g.e., s:7

¹⁷⁶ Durand, a.g.e., s:9

¹⁷⁷ Daniel Yergin, Petrol "Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü", Ankara 1995. s:145



İran Şahı'nın, aslen avukat olan, Knox Darcy isimli bir İngilizce verdiği geniş petrol arama imtiyazından yararlanmak için, başka bir Britanya Şirketi kurulmuştu. 1908'de ilk İran Petrol yatağının Mescidi Süleyman'da, Şah'ın ayrıcalık anlaşmasından tam yedi yıl sonra keşfi söz konusu olmuştur. Aynı yıl Britanya Şirketi, Anglo-Persian Oil Company adını aldı. Bu şirket kısa sürede üçüncü büyük olma yoluna girdi.¹⁷⁸

1901 yılında Texas petrolerinin keşfiyle birlikte Standart'ın¹⁷⁹ gerilediği bu bölgede, Gulf ve Texas şirketlerinin ön plana çıktığı görülür. İkinci Dünya Savaşı sırasında ise uluslararası şirketler düzeyine yükselmeyi başardılar.

2.4. 1900'lerin Başında Dünya Petrol Piyasası

1900'lerin başına kadar ABD, petrol endüstrisinde rakipsiz kalsa da, bu dönemden itibaren dünyanın çeşitli yerlerinde yeni rakipler ortaya çıkmaya başlamıştır. Dönemin ABD dışındaki en önemli üreticisi Bakü'den yaptığı üretim ile Çarlık Rusya'sı olmuştur. Bakü'de petrolün varlığı çok eski zamanlardan beri bilinmekle birlikte bu bölgeden ilk üretim 1877'den itibaren sonra başlamıştır. Rusya'nın üretici olarak devreye girmesi ile ilk kez ABD'ye ciddi bir rakip çıkmıştır. Azerbaycan'daki bu üretim kısa sürede önemli bir gelişme gösterdi. 1890'larda Rusya'nın sahaları, ABD'nin Pensilvania sahalarından daha verimli hale gelmişlerdir. 1885'te Rusya, ABD'nin üretimini 2/3'ü seviyesine gelmişti.¹⁸⁰ Çarlık yönetiminin sonuna dek Rusya, kendi ekonomisi için gerekli olan petrol bakımından hiçbir sıkıntıya düşmemiş, tersine, yüzyılın başında dünyanın en çok ham petrol üreten ülkesi durumuna gelmiştir. Rusya, ayrıca önemli bir petrol ihracatçısı da olmuştur. Devrimden sonra yabancı sermayenin çekilmesi ve 1. Dünya savaşının verdiği

¹⁷⁸ Yergin, a.g.e., s:148-149

¹⁷⁹ Standart Oil'in 1911 yılında parçalanmasından sonra ortaya çıkan 33 ortaklıktan üçü, ana ortaklığın faaliyetlerini yabancı ülkelerde de sürdürüp geliştirdiler. Bu üç ortaklık ise; en güçlüsü, Standart Oil of New Jersey, daha sonra Socony Mobil adını alan Socony Vacuum, Standart Oil of California'dır. Durand, a.g.e., s:10, Yergin, a.g.e., s:102-122

¹⁸⁰ Gümüüş, Altan, a.g.e., s:45-46

zararlar, Rusya'nın petrol dünyasındaki bu güçlü konumunu yitirmesine neden olmuştur.¹⁸¹

1920'li yıllarda birkaç güçlü Amerikan ve Avrupa ortaklığı, dünya pazarlarını ele geçirmek için mücadele etmeye başladılar. Bunlardan Amerikan ortaklıkları üretimlerinin büyük kısmını ABD'nin içinden sağlıyorlardı. Avrupa ortaklıklarının beslenme kaynaklarıysa çok dağınıktı. Bununla birlikte Birinci Dünya Savaşı, ABD'de yerli yatakların tükeneceği korkusunu doğurdu¹⁸² ve petrol kıtlığına yol açtı. Yabancı topraklarda da üretim kaynakları sağlamak isteyen büyük Amerikan ortaklıkları, Britanya şirketlerinin, ABD dışındaki yatakların bir çoğunu ellerinde tuttuğunu gördüler. Amansız bir rekabet başladı, Amerikan ve Britanya şirketleri on yıl kadar süreyle, dünyanın birçok yerinde yeni rezervler bulmak için mücadeleye başladılar. Başlıca mücadele alanları ise Meksika, Venezüella ve 2. Dünya Savaşı sonrası tam bir çatışma alanına dönüşen Ortadoğu idi.¹⁸³

2.5. Osmanlının Tasfiyesi

Ortadoğu dünyanın sayılı istikrarsız bölgelerinden biridir. Bu istikrarsızlık Ortadoğu'da Osmanlı hakimiyetinin sona ermesinden sonra başlamıştır. O zamandan bu yana birçok güç Ortadoğu'da istikrarı sağlamayı denemiş fakat başarısız olmuşlardır. Bölge stratejik konumu, sahip olduğu kaynaklar ve bölgenin sosyal kültürel, beşeri yapısı gibi sebeplerden dolayı bölge içi ve dışı kaynaklı birçok mücadeleye ve güç oyununa sahne olmuş ve olmaktadır.

Babil Kralı Marduk'un tahta geçmesinden sonra Asurlularla yaptığı savaşın sebeplerinden biri de Fırat'ın sularını tutmak yanında, Hit civarındaki nafta pınarlarını ele geçirme isteğidir. Ortadoğu'nun kaderini çizecek, zaman zaman şeklini değiştirecek olan petrol çok eski zamanlardan beri savaş nedeni olarak tarihte yerini almıştır. Ancak bu sebep kuşkusuz ki, Churchill'in donanma gücünü arttırmak için yakıt olarak kömür yerine petrolün kullanılmasını önerdiği andan itibaren çok daha fazla ve çok daha kanlı hesaplaşmaların başlangıcını oluşturmuştur. Nitekim

¹⁸¹ Gürel, a.g.e., s:10

¹⁸² William Stivers, *Supremacy and Oil*, Cornell University Pres, Ithaca and London, 1982, s:194

¹⁸³ Yergin, a.g.e., s:10



Churchill, 1936'da Avam Kamarası'nda "bir damla petrol, bir damla kandan daha kıymetlidir" diyerek gelecekte bu uğurda pek çok kan döküleceğinin haberini vermiştir.

400 yıl süren Türk idaresine karşı kurtarıcı edası ile gelen İngiliz ve Fransız Stratejisi; Ortadoğu kumlarını masa üzerinde 12 Devlet, 1 Sultanlık, 3 bağımsız şeyhlik, iki bağımsız bölge ile birlikte Arap topluluğunu birbirine düşman 18 idareye bölmüştür.¹⁸⁴

Petrole olan bağımlılık arttıkça, dünya yüzeyinde tespit edilen petrol bölgelerine yöneliş de artmıştır. Öte yandan kömür endüstrisi, yükselen gerçek maliyet ve fiyatlarla zarar görürken, dünya petrol endüstrisi, düşmekte olan gerçek maliyet ve fiyatlarla eskiye göre daha çekici idi. Böyle bir durumda, Batı Avrupa için enerji sorununa çözüm bulmanın yolu, başka bölgelerin petrolünün ithali idi. Her geçen gün artan bu bağımlılık kendisini savaş boyunca hissettirmiştir. 1913 yılında W.Churchill'in Ortadoğu'ya gönderdiği bir heyetin hazırladığı raporlardan, Irak ve İran'daki sahalarda bulunan petrolün İngiliz donanmasına yakıt olabileceğinin anlaşılması üzerine Irak bölgesi ve özellikle Musul, o yıllarda büyük güçlerin petrol arama ve işletme imtiyazı için birbirleri ile yarış yaptıkları bölge olmuştur.¹⁸⁵

Almanlar, Romanya'nın işgali ile birlikte elde ettikleri petrolü işletmeye soktukları sırada, General Ludendorf gözlerini daha büyük bir kaynağa çevirmişti. Bu ise, savaşan bir ulusun giderek daha çok ihtiyaç duyduğu petrole cevap verecek, bu durumda da savaşın kaderini Almanya lehine çevirecek derecede önemli bir kaynaktı. Hedef Hazar denizi kıyılarındaki Bakü kentiydi. Çar rejiminin 1917 başlarında çöküşü, aynı yılın sonlarındaki Bolşevik ayaklanması ve Rusya İmparatorluğunun parçalanması olayları, Almanlarda, Bakü petrolüne el koyma ümidi uyandırmıştır. 1918 Mart ayında imzalanan Brest-Litovsk Antlaşmasıyla Bakü'ye sızma ve Bakü petrolünü ele geçirme yollarını aradılar. Anlaşma ile Almanlarla Ruslar arasındaki düşmanlıklar sona eriyordu. Ancak, Almanların isteği olan Bakü petrolüne ulaşmaları pek kolay değildi. Hatta bu konuda Daniel Yergin,

¹⁸⁴ Dr.Mesut Caşın, Körfez Savaşının Stratejik Sonuçları, Avrasya Dosyası, Kuzey Irak Özel, İlkbahar 1996, Cilt:3, Sayı:1, s:230

¹⁸⁵ Ög.Yb.Akif Ünverdi, XX.Yüzyıl Başlarında Petrol Politikaları Işığında Irak'ta Osmanlı-İngiliz Mücadelesi, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Nisan 2003, s:73

Almanlar ve Lenin'in yaptığı anlaşma ile Almanların, Türkleri durdurarak, petrolü ele geçirmelerini engellemek şartıyla, petrolden pay alacaklarını ifade etmişlerdir.¹⁸⁶ Fakat Bakü'yü ellerinde tutan Bolşevik Bakü Komünü buna razı olacak durumda değildi ve şu ifadelerde bulunuyorlardı: "Ne zaferde, ne de yenilgide, Alman çapulculara alın terimizle ürettiğimiz petrolden bir damla vermeyeceğiz. " Böylesi kritik bir dönemde Bakü petrollerinden yoksun kalmak Almanlar için ağır bir darbe oldu. 1918 Ekiminde Almanlar için savaşta dayanılabilecek süre iyice kısalmıştı.¹⁸⁷ Müttefik güçler için, bundan sonraki aşama, zafere bir damla petrol üzerinde ilerlemektir.

Savaş sonunda petrolün, ulusların stratejisinde temel unsur olduğu gerçeği açık seçik ortaya çıkmıştır. Savaş dünyasında, ekonomik refah ve milli güç sağlamak için daha büyük miktarlarda petrole gereksinim duyulacaktır. Savaş sırasında ve hemen savaştan sonraki yıllarda ortaya çıkan şiddetli petrol kıtlığı 1925 yıllarında yerini endişe verici bir bolluğa bırakıyor ve dönemin en önemli iki şirketi olan Standart Oil of New Jersey ile Royal Dutch-Shell arasında büyük bir rekabetin başlamasına yol açıyordu. 1928'in ilk aylarında mücadelenin en şiddetli olduğu bir sırada, üç uluslararası büyük şirket olan Standart Oil of New Jersey, Royal D.S. ve Anglo-Iranian temsilcileri birçok konferansın ardından İskoçya'nın Achnacarry şehrinde bir araya geldiler.¹⁸⁸

17 Eylül 1928'de bu üç şirketin temsilcileri bir anlaşma yapmışlardır. Bu anlaşma "As-Is" ya da Achnacarry Antlaşması olarak bilinir.¹⁸⁹ Bu şekilde üç büyük petrol şirketinin pazarlar ve fiyatlar konusunda anlaşmasıyla yoğun rekabet büyük ölçüde giderilmiş oluyordu.

Petrol mücadelelerinin yoğunlaştığı bölge ise Mezopotamya idi. İki savaş arası dönemde Mezopotamya, entrikalarda, diplomatik ve ticari rekabetlerde odak noktası olmuştur. Bölgenin yüksek oranda petrol potansiyeli içerdiği hakkında verilen raporlarla bu rekabet daha da şiddetlenmiştir. Örneğin İngiltere için, bölgede

¹⁸⁶ a.g.e., s:206

¹⁸⁷ a.g.e., s:207

¹⁸⁸ Durand, a.g.e., s:12

¹⁸⁹ Anlaşmaya As-Is (olduğu gibi) adının verilmesi anlaşmanın Status-quo'cu olmasındandır. Gürel, a.g.e., s:38

Alman nüfuzunun artmasını engellemek ve İngiltere İmparatorluğunda petrol çıkarılması olası görülmediğinden, Ortadoğu'dan sağlanması konusu büyük önem ve acillik kazanmıştır.¹⁹⁰

1915 Gelibolu Çıkarmasının İngiltere aleyhine sonuçlanmasıyla Ortadoğu'da Osmanlı Devletine karşı bir ayaklanma hareketi başlamıştır. İngiliz uçakları tarafından bağımsız Arabistan broşürleri Ortadoğu'nun tamamına dağıtılmış, İngiltere Mısır Yüksek Komiseri McMahon İngiliz hayranı Mekke Şerifi Hüseyin'e bağımsız bir Arabistan teklifi sunmuştur.

1915 Temmuzundan 1916 Martına kadar süren Hüseyin-McMahon yazışmaları sırasında ayaklanma için gerekli askeri destek sözü de İngiltere'den alınmıştır. Ancak İngiltere günümüze kadar sürecek Haşimi-Suud çekişmesinin temellerini de atmaktan geri kalmıyordu. Mekke Emiri ile anlaşarak Osmanlı'nın tasfiyesini planlarken aynı şeyi 150 yıldır bölgede bir devlet kurma hayali peşinde koşan Nejd Sultanı İbni Suud ile de yapıyordu. İngiltere bir taraftan bunları yaparken 1916 mayıs ayında yapılan bir antlaşmayla Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortadoğu'daki topraklarını Fransa ile paylaşıyordu.¹⁹¹

1916 Eylül ayına gelindiğinde Hüseyin'e bağlı kabileler Medine hariç Hicaz bölgesindeki yerleşim yerlerinin önemli bir kısmını ele geçirmişlerdi. Şerif Hüseyin'de Osmanlıya karşı hareketini meşrulaştırmak ve Müslümanların desteğini kazanmak için İttihat ve Terakki yönetiminin dinsiz olduğu ve halifelığın kurtarılması gerektiğini açıkladı. Araplar dışında fazla taraftar bulamayan Hüseyin birlik haline gelememiş diğer Araplardan Osmanlıyı bölmeye çalıştığı için hainlikle suçlanmıştır. İsyan bu nedenle sadece Hüseyin'in kabileleri ile sınırlı kalmıştır.

Aynı zamanda İngiltere 1917'de, İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur Balfour, Filistin'de Yahudi halkları için bir vatan kurulması sözü verdi. Bu vaat, Siyonistlerin

¹⁹⁰ İngiltere'nin bölgedeki petrole yönelik etkinliği, bölgeye soktuğu, Türk Petrol Şirketi ile olmuştur

¹⁹¹ Tayy.ar Arı, Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikasının Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler, Editör İdris BAL, 21.Yüzyılda Türk Dış Politikası, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Ocak 2004,s:669

önderlerinden Lord Rothschild'e gönderilen mektupta yer alıyordu. 1917 Kasım'ında açıklanan Balfour Deklarasyonu Ortadoğu'da bir başka önemli yapıtaşı oldu.¹⁹²

Ancak İngiltere hesabını sağlam zemine oturtmuştu. Mısır 1882'den beri İngiliz işgali altındaydı. Suudiler ise bekle ve gör politikası izlediler. Osmanlı Ordusunun 1 Ekim 1918'de Suriye'den tamamen çekilmesinin ardından Sykes-Picot¹⁹³ anlaşması gereği Şerif Hüseyin ve gizli destekçisi İngiltere'nin ayak oyunlarına rağmen Fransa Suriye¹⁹⁴ ve Lübnan'ı tamamen denetimi altına almıştır. Attığı kazık tutmayan İngiltere ise Şeria nehrinin batısında kalan bugünkü adıyla Ürdün'ü Hüseyin'in oğlu Abdullah'a, bugünkü adıyla Irak'ı ise İngiliz Mandası¹⁹⁵ olarak Hüseyin'in oğlu Faysal'a bırakıyordu.

3 Mart 1924'te Türkiye'de Halifeliğin kaldırılması ile kendisini halife ilan eden Hüseyin'e ilk tepki Suudi Abdülaziz'den gelmiş ve silahlı mücadeleye dönüşen durum Ocak 1926'da Abdülaziz'in kendisini Hicaz Kralı ve Nejd sultanı ilan etmesiyle sona erdi. Böylece Türkiye'nin Ortadoğu'dan yolları ayrılmış oldu.

İki Dünya Savaşı arasındaki dönemde dünya petrol kaynaklarının çevresindeki mücadelede, büyük petrol şirketlerinin yanı sıra bu şirketlerin uyrukluğunda buldukları devletler de yer almışlardır. Ortadoğu'daki şirketler, ayrıcalık elde etmek için kıyasıya bir rekabet içine girerken, özellikle ABD ve İngiltere de, devlet olarak kendi şirketleriyle birlikte önemli rol oynamışlardır. Yasal düzenlemeler ve siyasi hedeflerle şirketlerine yön veren ABD, yıllar boyu bu destek için bütün gücüyle hareket etmiştir. ABD şirketlerinin uluslararası pazarlara açılmaya başladıkları ilk dönemlerde¹⁹⁶, ABD yönetimleri önemli diplomatik koruyuculuklar sağlamışlardır. ABD şirketlerinin yabancı ülkelerdeki ayrıcalıklar elde etmeleri söz konusu olunca, ABD Dışişleri Bakanlığı "Açık Kapı" ilkesini benimsemiş ve savunucusu olmuştur.¹⁹⁷

¹⁹² Roger Owen, a.g.e., s:9

¹⁹³ William Stivers, a.g.e., s:22

¹⁹⁴ a.g.e., s:23

¹⁹⁵ a.g.e., s:23

¹⁹⁶ Jeff Frieden, Sectoral Conflict and U.S. Foreign Economic Policy 1914-1940, American Foreign Policy, Editör G.Jhon Ikenberry, Wesley Educational Publishers, 1999, s:171

¹⁹⁷ Gürel, a.g.e., s:43-45

Tüm bu rekabetlerin, anlaşmaların gerisinde bir gerçek yatıyordu. Petrolün güç olduğu varsayımı Birinci Dünya Savaşıyla birlikte kanıtlanmıştı. Kimde petrol olduğu, kimin petrol istediği, bu petrolün ne değerinde olduğu hep anlaşmaların ve paylaşımların konusuydu. Ancak şimdi bu denkleme sokulması gereken, sadece pazar yeri, arz-talep dengesi değil, daha başka faktörlerde vardı. Petrol bir güç ve hükümranlığın da sembolüydü. Bu ise petrol şirketlerinin ve devletlerin kendi içlerindeki çıkar çatışmalarıyla, uluslararası politikanın da uzun yıllar belirleyicisi olacağı gerçeğini yansıtıyordu.¹⁹⁸

Bölgenin Müslümanlık, Musevilik ve Hıristiyanlık için kutsal sayılması, Arap-İsrail çatışması, Körfez Savaşı ve bunları temel alarak ortaya çıkan terörist örgütler bölgeyi daha da istikrarsız hale getirmektedir. İran'ın 1979'dan sonra Batı karşıtı bir ülke haline gelmesi de bir başka faktör olarak sayılabilir.¹⁹⁹

2.6. II.Dünya Savaşı Öncesi Durum ve Savaşta Petrostrateji

Büyük şirketlerin yabancı ülkelerdeki petrol kaynaklarından yararlanması, petrol bölgelerinde elde ettikleri imtiyazlar yolu ile olmuştur. Ancak ayrıcalıkların elde edilmesi sadece şirketler arası bir mücadele ile değil, şirketlerin uyruğunda buldukları devletler ile imtiyazı veren devletlerin de mücadelesini gerektirmiştir.

Petrole ulaşma adına dünyanın çok farklı yerlerinde elde edilen ayrıcalıklar, anlaşmalarla pekiştirilmiştir. Bölgesel olarak Ortadoğu'da, yabancı şirketlerle bölge devletleri arasında yapılan ayrıcalık anlaşmaları yörenin ve petrol alanının büyüklüğüne ve kendisine özgü yapısına göre bir takım farklılıklar içerse de, genellikle ortak niteliklere sahip olmuşlardır. Genel olarak ayrıcalık alanlarının belirlenmesi hükmü yer almıştır. Kimi zaman bu alanlar o kadar geniş tutulmuştur ki, ülkenin tamamını kapsar hale gelmiştir. Daha sonraki anlaşmalarda, ilk anlaşmalarla saptanan alanlar, ya genişletilmiş ya da bu kez, ilk ayrıcalığı alan şirketlerin alt kuruluşlarına veya ortaklarına yeni ayrıcalık alanları açılmıştır.

¹⁹⁸ Yergin, a.g.e., s:262

¹⁹⁹ İdris Bal, Ortadoğu'da Savaş, ABD ve Türkiye, www.stradigma.com/turkce/nisan2003/makale_01.html

Devletlerle şirketler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların ana konusu, bu alanların daraltılması ya da genişletilmesi üzerine olmuştur.²⁰⁰ Örneğin İran Şahı tarafından Sir Henry William Knox D'Arcy'e 1901 yılında verilen imtiyaz, kuzeyi hariç, İran'ın hemen hemen tamamını kapsıyordu.

Ortadoğu'daki ayrıcalıklar düzeninde sekiz büyük şirket²⁰¹ bölge devletlerinde kurdukları ortaklıklarla bölgenin tüm petrolünün sahibi durumuna gelmişlerdir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası millileştirme politikalarının yaşanmasındaki çıkış noktası, bu ayrıcalıklar düzeni içinde, şirketlerin petrolden sağladıkları gelirleri en yüksek düzeye çıkarabilmeleri için, fiyatlar ve her ülkedeki üretim üzerinde tüm denetimi ellerinde bulundurma çabalarıdır. Şirketlerin bu güçlü durumu karşısında, devletler istedikleri yüksek fiyat ve üretim düzeyini hiç bir zaman elde edememişlerdir.²⁰² Ama dünyanın değişen koşulları içerisinde, bu ayrıcalık anlaşmaları zamanla bölge ülkelerinin lehine dönmeye başlamış ve bu süreç 2. Dünya Savaşı sonrası iyice hızlanmıştır.

1934'den sonra uluslararası büyük ortaklıklar arasında dünya çapında anlaşmalar yapılmadı. Ancak dünya petrol pazarının yapılarının ve işleyişinin incelenmesi, yazılı anlaşma olmasına rağmen, önceki varılan uzlaşmaların ruhuna, Achnacarry anlaşmasını izleyen otuz yıl boyunca sürekli olarak uyulduğunu göstermektedir. Bu dönemde, dünya pazarlarının az sayıda çok büyük ortaklıklar arasında paylaşılarak, bu ortaklıkların egemenlikleri altına girmesi, dünya petrol ekonomisinin başlıca özelliği olmuştur.²⁰³

²⁰⁰ Gürel, a.g.e., s:65

²⁰¹ Bu uluslararası petrol kartelinin sekiz ortaklığı arasında görece olarak en önemli ikisi Standart Oil of New Jersey ve Royal Dutch Shell'dir. Anglo-Persian ve sonra Anglo-Iranian adını taşıyan British Petroleum, Gulf oil, Texas oil, Standart Oil of California, Standart'ın iki eski üyesinin birleşmesinden doğan Socony-Mobil oil ve Compagnie Française des Petroles: Bu şirketler daha çok yedi büyükler olarak isimlenir.

²⁰² Gürel, a.g.e., s:67

²⁰³ Durand, a.g.e., s:17-18

3. II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI VE SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ABD'NİN ORTADOĞU'YA BAKIŞI



Nazi Almanya'sının çöküşü ve bunun sonucunda ortaya çıkan güç boşluğunun doldurulması gereksinimi, savaş süresince devam eden ortaklığın sürmesini güçleştirdi. Müttefiklerin amaçları çok farklıydı. Aslında müttefik devletler neyin yanında olduklarından çok neye karşı olduklarında birleşiyorlardı. Ortak düşmanın ortadan kaldırılmasıyla çatışmaların başlaması kaçınılmazdı. Churchill, Sovyetler Birliği'nin Orta Avrupa'yı hegemonyası altına almasını önlemek peşinde idi. Stalin, Sovyetlerin çektiği acıların ancak toprak kazanımlarıyla ödeneceğini düşünüyordu. Başkan Truman için Roosevelt'in mirasına sahip çıkmak zor görünüyordu. Dünyanın iki ucundaki iki dev ABD ve Sovyetler Birliği, şimdi Avrupa'nın ortasında karşı karşıyaydılar.²⁰⁴

Truman, komünist rejimin kara tablosunu çizerken, ABD'nin yeni global rolünü ilan etmiş ve bu yeni strateji için gereken bütçenin sağlanması talebinde bulunmuştur.²⁰⁵ Artık ABD'nin stratejik sınırları Kuzey Amerika'nın anakarasal sularını aşmış Güney ve Güneydoğu Asya'ya ve Uzak Doğu'ya ulaşmış ve ABD tüm dünya politikasıyla ilgilenmeye başlamıştır. Diğer uçta Sovyetler Birliği uluslararası politikanın genel görüntüsü içinde sivrilmeye başlamış ve uluslararası politika iki kutupluluk dönemine girmiştir.²⁰⁶

Soğuk Savaş döneminin kendine özgü siyasal ve askeri dokusu da göz önüne alınırsa 2.Dünya Savaşından alınan derslerle, petrolün ekonomideki öneminin giderek artması, bölgesel kaynaklar üzerinde, Ortadoğu gibi, denetimin artırılması seçeneği Süper Güçler için kaçınılmaz olmuştur. Bu noktada petrol artık merkezi bir enerji kaynağı olarak dış politikada öncül role yükselmiştir.

²⁰⁴ Henry Kissinger, Diplomasi, Ankara 1998, s:394

²⁰⁵ Joyce and Gabriel Kolko, The Limits of Power, The World and United States Foreign Policy, 1945-1954, Harper Row Publishers:, Evanston, San Francisco, London, 1972, s:341

²⁰⁶ Şükrü S: Gürel, Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri, Ankara 1975, s:38

Soğuk savaşta yaşandığı kabul edilen ilk büyük doğu-batı çatışması, İran üzerinde Sovyetlerin etki kurma çabasıdır. İkinci Dünya Savaşından sonra Sovyetler Birliği feodal ağaların egemen olduğu İran'ın kuzeyindeki petrolere ortak olmak istedi.²⁰⁷ Bu süreçte Sovyetler, aynı nedenle Azerbaycan'ı işgale devam ettiler. Kuzey İran'daki Sovyet çabaları sürdü ve bu durum İran'ın Sovyet bloğu içine kayma endişelerini arttırmıştır. Sovyetler'in bu girişimi karşılıksız kalmadı ve İngiliz'lerin İran'daki varlığı olan Anglo-İranean ile iki Amerikalı şirket, Jersey ve Socony arasında 1947 Eylülünde 20 yıl süreli bir kontrat imzalandı.²⁰⁸ Böylece savaş sonu düzeninde çekim merkezi Ortadoğu'ya kaymaya başlamıştır.

ABD için gerçek olan bir şey vardı: giderek petrole daha bağımlı bir ülke olma yolundaydı.²⁰⁹ Yerli üretim gereksinimi karşılayamıyordu. 2. Dünya Savaşı Birleşik Devletlere milli güç açısından petrolün ne kadar önemli ve yaşamsal olduğunu kanıtlamıştı. Milli güvenlik kavramının konsepti değiştiriliyordu. Bu savaş sonu güç dengesini gerçek anlamda yansıtabilecek, Sovyetler Birliğiyle giderek büyümekte olan çatışmayı belirginleştirecek ve kontrolün İngiltere'den dünyanın süper gücü olma yolundaki ABD'ye geçtiğini gösterecekti. O tarihe kadar dünya üzerinde baskın bir rolü olan İngiltere'nin savaştan büyük yara alarak çıkması dengelerin büyük oranda değişmesine vesile olmuştur.²¹⁰

Sovyetlerin yayılcı politikası, petrole birlikte Ortadoğu'yu politik arenanın merkezi yaptı. Batı Avrupa'nın bağımsızlığı ne derece önemliyse, Ortadoğu petrolünün ekonomik geleceğinin Batı lehinde garantiye alınması da o derece önemliydi. Nitekim ABD için bunun gerekliliği ithalat-ihracat dengesinde çok açık görülüyordu. ABD, tarihinde ilk kez, dünyanın öteki yerlerine petrol ithal eden ülke konumundan çıkmıştır ve yabancı petrol deyimi daha sık kullanılmaya başlanmıştır.²¹¹

²⁰⁷ Türkkaya Ataöv, Amerika NATO ve Türkiye, Aydınlık Yayınevi, 1969, s:93

²⁰⁸ Daniel Yergin, Petrol "Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü", Ankara 1995. s:375

²⁰⁹ William Stivers, a.g.e., s:195

²¹⁰ Douglas Little, American Orientalism, The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 2002, s:118

²¹¹ Yergin, a.g.e., s:472-495



3.1. Ortadoğu Petrollerinin Artan Önemi ve Bölgedeki Gelişmeler

3.1.1. Ortadoğu Petrolleri Üzerinde Hakimiyet Mücadeleleri

Ortadoğu'nun petrol bakımından sahip olduğu zenginliğin boyutu esas olarak 2. Dünya Savaşından sonra keşfedildi ve büyük çaplı üretimler bu dönemden sonra gerçekleşti. Ortadoğu'nun petrolleri uzunca bir süre dünyanın diğer bölgelerindeki petrol alanlarında olduğu gibi batılı büyük petrol şirketlerinin hakimiyetinde kalmıştır.²¹²

Kuşkusuz bunlar arasında Amerikan şirketlerinin büyük etkinliği vardır. Amerikan Petrol şirketlerinin, artan dünya tüketimi karşısındaki daha çok ve daha ucuza üretebilecekleri alanlara yönelmeleri, ABD'nin yabancı petrole duyduğu gereksinme dolayısıyla Ortadoğu Petrolünün önemini artırmıştır.²¹³

Bu petrolün Avrupa ve ABD için taşıdığı önemi Truman şu ifadelerle anlatmıştır. "1950'lerde özgür dünyanın geri kalanı, ABD tüketiminin yarısından biraz fazla petrol tüketmiştir. Bazı önemli endüstri ülkeleri, büyük miktarlarda yakıt ithal etmek zorunda kalacaklardır ve onlar için bunu sağlamanın en ucuz yolu Ortadoğu petrolünü satın almak olacaktır."²¹⁴

Savaş sonrası petrol ihtiyacının artması üretimi daha da hızlandırmıştır. Yeni petrol kaynaklarının bulunması ve varolan alanlardan üretimin artırılması çalışmaları başlamıştır. Ortadoğu'daki üretimin 1945-1959 arasındaki artışı, bu bölgenin dünya üretimi içinde daha öncesine oranla, çok daha büyük bir paya sahip olmasını sağlamıştır. Bunu pekiştiren gelişme hiç kuşkusuz ABD'nin net bir petrol ithalatçısı durumuna düşmesidir. 1945 sonrası, bölge petrolüne gereksinim duyan,

²¹² Özkan Gümüş, Yalçın Altan, Petrol'ün Tarihi ve Türkiye'de Açılan Petrol Kuyuları, Ankara 1975, s:4-5

²¹³ William Stivers, a.g.e., s:199

²¹⁴ Tapline 1950 yılında tamamlandı. Suudi Arabistan'ın Basra Körfezi yataklarından Lübnan'ın Akdeniz üzerinde bir terminali olan Sidan bölgesine kadar uzanan 1040 millik bir boru hattı idi. İran Süveyş arası 7200 millik mesafeyi kısaltmış oluyordu.

bölge dışı güçler için en temel nokta petrol üretiminin aksamaması ve Tapline²¹⁵ gibi yeni açılan petrol ulaşım yollarının kapanmaması idi. Arap ulusçuluğunun güçlenmesi ve İsrail'in Ortadoğu'da siyasal bir varlık olarak ortaya çıkışı 1945-1960 döneminde, üretimi genel olarak etkilememiş olsa da, bölge petrolünün başka yerlere ulaşımı üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır.

1941-1951 yılları arasındaki Ortadoğu petrolü üzerindeki hakimiyet mücadelesinde şirketlerin payı şöyle idi: Anglo Iranian İran'da % 100, Irak ve Katar'da % 23 ve Kuveyt'te % 50 idi. Royal Dutch Shell ise Irak ve Katar'da %23 paya sahipti. Amerikan şirketlerinden Standart, Irak'ta % 11, Suudi Arabistan 'da % 30 paya sahipti. Socony-Vacuum Irak'ta %11, Arabistan'da %10, Standart California, Arabistan'da % 30, Texas Oil, Arabistan'da %30, Kuveyt'te % 50 pay sahibi idiler. Bu durumda İngiltere İran'da tam bir imtiyaz sağlamışken, ABD'li şirketler ise Suudi Arabistan'da tam bir imtiyaz sağlamışlardır. Kuveyt'te %50 paylaşım, İran ve Katar'da ise İngiliz'lerin payı %47 iken, Amerikalılar %23, geri kalan %28 ise Compagnie Française des Petroles adlı Fransız şirketinin olarak belirlenmiştir.²¹⁶

1950'de 90 milyon tona ulaşan Basra Körfezi üretimi, en büyük rakibi Karayiplerin üretimini geçmişti. Basra üretimi %98 oranında yedi büyük ortaklığın elindeydi. İran buhranı ile birlikte denge ABD'nin lehine bozulacaktır. 1959'a kadar Karayipler'de ve Ortadoğu'da büyük üretimler gerçekleştiren şirketler çok büyük karlar sağlamıştır.

3.1.2. Millileştirme Çalışmaları, Şirketlere Duyulan Tepkiler

1940'ların sonunda ve 1950'lerin başında petrol şirketleri ve hükümetler, sürekli olarak savaş sonu petrol düzeninin dayanacağı mali koşulları gündeme getirmişlerdir. Sorun, bu önemli kaynaklar üzerindeki kira idi. Bu uğraşta tartışmanın karakteri ülkeden ülkeye değişse de, her ülkede mücadeleyi başlatanların hedefi aynıydı. Gelirleri, petrol şirketlerinden ve gelire vergi koyan tüketici ülkelerden alıp, ihraç eden ülkelerin hazinesine aktarmaktı. Para ve aynı zamanda güç istiyorlardı.²¹⁷

²¹⁵ Gürel, a.g.e., s:90

²¹⁶ Daniel Durand, Uluslararası Petrol Sorunları, İstanbul 1974, s:47

²¹⁷ Yergin, a.g.e., s:496

Ayrıcalık anlaşmalarında öngörülen paylar, alanlar ve uzun dönemli işletim hakları artık itirazlara konu oluyordu.

Ricardo, ulus-devletler ile petrol şirketleri arasındaki dövüşün çerçevesini ortaya koymuştur. Ricardo'nun verimli topraklar üzerinde geliştirdiği artı kira yada rantı, petrol bölgelerine uygulamak mümkündür. Petrol de, kişilerin çabaları yada karakteri ile ilgili olmayan, jeolojik bir zenginliktir. Ev sahibi ülke, kendi toprakları altındaki petrolde üstünlük istemekte haklıdır. Öte yandan yabancı bir şirket bu petrolün riskini ve sermayesini üslenip, keşfi, üretimi ve pazarlaması için gereken uzman kadroyu sağlamadıkça petrol değersiz sayılırdı.

Savaş sonu yıllarda yaşanan mücadeleler sadece ekonomik değil, politik mücadele idi. Ülke kalkınması ve güçlü milli duyguların, yabancı değerlendirmesi bu mücadelelerin temalarıydı.²¹⁸ Ekonomik açıdan, petrol gelirlerinin en yüksek düzeye ulaştırılabilmesi için bölge devletleri tam ticari serbestlikten, ulusallaştırmaya değin uzanan çeşitli yöntemler kullanmışlardır. 1945-59 döneminde Ortadoğu'daki petrol ihracatçısı devletlerin yabancı petrol şirketlerinin varlıklarını millileştirmeleri çabaları, bu uygulamalara birlikte girişmedikleri takdirde başarısız olmaya mahkumdu. Çünkü bu dönemde bölge devletleri bölge dışı müdahalelere karşı savunmasız denecek ölçüde güçsüzdüler.²¹⁹

1950'lerden itibaren petrol gelirleri bölge ülkeleri lehine işlemeye başlamıştı. Bunun çıkış noktası "yarı yarıya" anlaşmaları olmuştur. 30 Aralık 1950'de, Suudi Arabistan şirketleri ve Aramco yarı yarıya prensibine bağlı kontrat imzaladılar. Bu anlaşma komşu ülkeler üzerinde etkisini kısa sürede gösterdi. Kısa süre içinde Anglo-İran, Kuveyt ve Irak da yarı yarıya anlaşmasını kabul ettiler. Anglo-İran ile İran hükümeti arasındaki anlaşmada İran hükümeti, anlaşmayı bir yıl askıda tutması ardından meclise sevk etti ve Anglo-İran şirketinin millileştirilmesini talep etti. İran'da gelişen olaylar Anglo-İran'ın süratle dışlanması gerektiriyordu. 1951'de Musaddık'ın başbakan olması ile milletleştirme yasası yürürlüğe girdi. Artık Anglo İran'in, İran'da ki tesisleri, ürettiği petrolle birlikte, İran ulusunun malı olmuştu. Fakat bu durum karşısında İngilizlerin geliştirdiği ambargo ile, bir yıl

²¹⁸ Yergin, a.g.e., s:496-497

²¹⁹ Gürel, a.g.e., s:81

İçinde dünya petrol talebi, arzını aşacak seviyeye geldi. Musaddık'ın Sovyetler yanlısı tavır sergilemesi ise sonunu hazırladı.²²⁰

Milletleştirme yönündeki adımlar sonraki yıllarda da alabildiğine hızlı ilerledi. Üretici ülkelerin tatmin olmamaları OPEC'in kuruluşundan sonra da devam etti. Her gün yeni bir istekle ortaya çıkmaya başladılar. Ülkelerindeki petrol şirketlerini değişik oranlarda milletleştirmiş olan İran, Irak ve Endonezya gibi ülkeler yapılan görüşmelerden sonuç alamayıp, şirketlerle ayrı ayrı anlaşmalarla daha yüksek hakları elde etmeye çalışmışlardır. OPEC üyelerinin şirketlere katılma istekleri önemli bir uyuşmazlık konusu idi. Bu konuda ilk adımı Libya atmış ve BP'nin tüm ülkedeki varlığını %51 oranında millileştirmiştir. Irak Petroleum Company (IPC)'nin ülkedeki varlıklarının %100 e yakını milletleştirilmiştir. Bu tek taraflı uygulamalar karşısında, şirketler bu yöndeki istekleri kabul etmek zorunda kalmışlardır. Libya'nın milletleştirme politikasındaki başarısı, kuşkusuz Ortadoğu devletlerini cesaretlendirmiş, kendi isteklerini, bu kararlara karşı koyamaz halde düşündükleri şirketlere kabul ettirme çabası içine girmişlerdir.

1950'ler başlayıp, 1960'larda Ortadoğu'da yaygınlaşan bir başka olgu ise, ulusal petrol şirketlerinin kuruluşlarıdır. Ulusal şirketlerin ilki 1954'te İran'da kurulmuş, 1957 Petrol yasası ile yeni nitelikler kazanmıştır. Söz konusu ulusal şirketler, devletlere 50-50 tipi anlaşmalardan daha çok gelir sağlayacak yeni ortaklık anlaşmalarına taraf olmuşlardır. Aynı zamanda bu şirketler, eski ayrıcalık alanlarının daraltılmasından sonra açılan alanlarda ham petrol üretmeye başlamışlar ve ulaşım ve pazarlama alanlarında da boy göstermeye başlamışlardır.²²¹

3.2.Petrol Üreticisi Ülkelerin Örgütlenmesi

3.2.1. Süveyş Bunalımı ve Etkileri

1948'de Ortadoğu ve Hindistan'da İngiltere'nin rolünün azalmasıyla birlikte Süveyş Kanalı da, buna paralel önemi yitirme trendine girdi. Ne var ki aynı zamanda, Süveyş Kanalı İmparatorluğun değilse de artan Ortadoğu petrolünün ana yolu olarak

²²⁰ Yergin, a.g.e., s:541

²²¹ Gürel, a.g.e., s:96

yeni bir rol, yeni bir önem kazanmıştır. 1955'te kanal trafiğinin üçte ikisini petrol oluşturmaya başladı. Ortadoğu petrolüne giderek daha bağımlı hale gelen batılı devletler için eşsiz değerde bir su yolu idi. 1952 yılında yönetime gelen Nasır öncelikli olarak; İran'dan etkilenerak, Süveyş üzerindeki ekonomik kazancını artırmak istiyordu. Nasır'a göre "petrolde kontrolün ele alınmasıyla gelen güç, uygarlığın can damarı, Arap dünyasının olmalıydı. Arap dünyası uygarlığın can damarı petrolü, emperyalizme karşı verdiği mücadele kullanmalıydı." Bu durumda batılı devletler için kaygı verici gelişmeler olabilirdi. 1955 sonlarında Nasır'ın yatıştırılması ve Mısır ekonomisinin kuvvetlendirilmesi için Amerikalılar ve İngilizler Dünya Bankası ile birlikte Aswan Barajı projesi için kredi verilmesini gündeme getirdiler. Bu aşamada Mısır ile Sovyetler pamuk karşılığı silah anlaşmasının 1955 yılında imzaladılar. Batılı devletler aktaracakları kaynakların, aynı yolla silaha gideceği kaygısını taşımaya başladılar. Mısır'da nüfuz kazanmak için ilk hareketi yapan Krusçev, Birleşik Devletlerin, Sovyetler Birliği etrafında oluşturduğu ülkeler kuşağının üzerinden atlamış bulunuyordu.²²² Bu durumda asıl öldürücü darbe, Amerikan Senatosunda bu kredinin Nasır yerine Tito'ya verilmesi yönünde karar verilmesiyle oldu. Nasır ise Aswan Barajı'nın, Süveyş'ten geçen gemilerden alınacak geçiş resminin artırılmasıyla, finanse edilmesini öngörmüştür.

1956'da Süveyş'in milletleştirilmesi ardından batılı devletler için yapılacak şey, İsrail ile askeri diyaloga geçmek olmuştur. Kuvvet kullanımı bir sonuç vermedi ve 1957 Martında Süveyş kanalı tankerlerin geçmesine izin verecek duruma geldi. Kazanan Nasır olmuştu. Çünkü kanal Mısır'ın olmuştu ve Mısır işletecekti.²²³

1956'daki Süveyş bunalımı, Ortadoğu'da petrolün ulaşım yollarını etkileyen ve dolaylı olarak da üretim üzerinde etkisini gösteren çok önemli bir gelişmedir. Bu bunalım sırasında Süveyş Kanalı ve IPC boru hattı kapalı kalmıştır. Tapline ise önemli ölçüde açık tutulmuştur. Fakat kanalın ve IPC boru hattının kapalı olduğu dünya piyasası bakımından son derece etkili olmuştur.²²⁴ Kanalın tekrar açılmasına karşın petrol şirketleri artık bu kanala güvensizlik duyuyorlardı. Bu şirketler ve

²²² Kissinger, a.g.e., s:490. Truman, Eisenhower, Marshall doktrini ve yardımı çerçevesinde gerek Ortadoğu ve gerekse batı ve doğu Avrupa'da Sovyet etki alanını daraltmak için oluşturulan bir çeşit çevreleme politikasıdır.

²²³ Yergin, a.g.e., s:572

²²⁴ Gürel, a.g.e., s:91

d vletler Avrupa'ya daha yakın ve istikrarsızlığın daha az olduğu bölgelerde petrol arama çalışmalarına yönelmişlerdir. Süveyş bunalımı sonrası, özellikle Kuzey Afrika yeni petrol araştırma alanları olmuştur.²²⁵

3.2.2. OPEC'in Kurulmasına Yol Açan Etkenler

Gün geçtikçe parlayan Arap Milliyetçiliğinin odak noktası petrold . 1950'lerden itibaren resmi düzeyde olmasa da Arap petrol uzmanları, bir çok toplantılar yapmış, temaslarda bulunmuşlardır. Başlarda bu toplantıların konusu İsrail'e karşı bir petrol bloğu kurmak ve bunun kara liste ve benzer yollarla uluslararası şirketlere uygulanması şeklinde ekonomik  nlemlerdi. Petrol, tüm diğer silahların yanında Arapların çıkarabileceği en kuvvetli silah olmaya adaydı.²²⁶

Petrol ihraç eden ülkeler, 1950'lerde, ayrıcalıklı petrol şirketleriyle olan ilişkilerini genel olarak birbirlerinden bağımsız olarak yürütüyorlardı. Haziran 1953'te imzaladıkları anlaşmayla, birbirleriyle petrol konusunda bilgi alış verişi yaparak petrol politikaları üzerine sürekli ve düzenli danışmalarda bulunmayı kabul etmişlerdir. Bu petrol üreticisi ülkelerin aralarında imzaladıkları ilk anlaşmadır. Petrol ihracatçısı Ortadoğu  lkelerinin, yabancı petrol şirketleriyle ilişkilerini daha iyi ekonomik koşullarda yeniden gözden geçirme girişimleri, 1960'lara doğru bireysel girişimlerin ötesinde, daha kapsamlı bir çalışmaya dönmüştür. 1945 yılında kurulan Arap Birliği'nin varlığı bölge petrolünün, bölge devletlerinin kalkınmasında, ekonomik ve siyasal gelişmesinde kullanımı yönünde görüşlere adeta örgüt zemini hazırlamıştır. 1950 başlarında bir güvenlik paktı olarak imzalanan Ortak Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmasıyla petrole, örgüt politikası üzerinde önemli bir yer verilmiştir.

Petrol  reticisi şirketlerin ortak bir petrol politikasıyla yabancı petrol şirketlerine karşı bir örgüt bünyesinde birleşme çabaları henüz belirli bir sonuca ulaşmamış iken petrol piyasasında peş peşe gelen bir diğer önemli gelişme üretici ülkelerin fiyat politikaları yönünden bir karar almalarını kaçınılmaz kılmıştır.

²²⁵ Yergin, a.g.e., s:572. Gürel, a.g.e., s:94

²²⁶ Yergin, a.g.e., s:587. Öncelikle Mısır bir petrol ihracatçısı olamadığı halde Nasır bu tür toplantıları, petrol politikalarına doğrudan kendisini de sokarak, Arap Devletleri arasındaki  nc  olma konumunu pekiştirmek için kullanmak istemiştir.

Uluslararası petrol şirketlerinin ham petrol afişe fiyatlarını %6 oranında ve varil başına 0,10 dolar indirme kararını açıklamalarının ardından, 10 Eylül 1960'da İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezüella hükümet temsilcileri Bağdat'ta toplanarak üye ülkelerin petrol politikalarını koordine edecek ortak bir petrol politikası çerçevesinde birleşecekleri daimi bir petrol ihraç eden ülkeler örgütü OPEC'i kurmayı kararlaştırmışlardır.

3.2.3. OPEC'in Kuruluşu

OPEC sürekli artan üretim ve etkili fiyat rekabeti karşısında 1959 ve 1960 yıllarında uluslararası petrol ortaklıkları tarafından Ortadoğu ham petrol afişe fiyatlarına yapılan indirimlerin bir direkt sonucu olarak 1960 yılı Eylülünde İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezüella tarafından kurulmuştur. 1962'de Endonezya, Libya ve Katar OPEC'in üyeleri olmuşlardır. Daha sonra Abu Dabi, Nijerya, Cezayir ve Ekvator üye olan ülkelerdir. Üye sayısı on ikiye ulaşan OPEC, komünist olmayan dünyaya ihraç edilen petrolün %93'ünü ve dünya petrol rezervlerinin %75'ini temsil etmekteydi.²²⁷ Petrol ekonomisi ile ilgili olarak Arap dünyasında meydana gelen bir diğer gelişme petrol ihraç eden Arap ülkeleri örgütünün kurulmasıdır.²²⁸

OPEC'in kurulmasında şunu göz ardı etmemek gerekir. OPEC'in kuruluşu tepeden inme bir olay değildir. Uzun mücadeleler sonucu oluşturulmuş bir koordinasyon ve dayanışma örgütüdür. Temel amaç, petrol piyasasını kendi hedefleri doğrultusunda her zaman yönlendirmiş olan uluslararası petrol şirketlerine karşı birleşmek ve bu alandaki güç dengesini yeniden oluşturmaktır. Mevcut piyasa yapısını temelden değiştirme yada petrol şirketlerinin piyasadaki egemenliğine tamamen son verme gibi radikal bir düşünce tarzıyla ele alınmamıştır. Üretici ülkeler açısından piyasanın işleyişi içinde, kendi petrol üretimiyle ilgili kararlarda petrol şirketlerine karşı daha fazla söz sahibi olabilmelerini sağlamak öncelikli amaçtır. Her geçen gün aleyhine dönen piyasa koşullarına bir an önce dur demek, bu oluşumun en temel hedefi olmuştur.

²²⁷ Kübilay Baysal, Uluslararası Petrol Sorunları, İstanbul 1977, s:7

²²⁸ Filiz Öner Türk, Petrol ve Ekonomisi Üzerine, Ankara 1983, s:11

OPEC'in açıkça ilan edilen amaçları şunlardır:

-Petrol fiyatlarını yükseltmek.

-Özel petrol ortaklıklarında daha büyük gelir payları sağlamak.

-Fiyatları dengeleştirmek için üretimi ayarlama planları üzerinde çalışmak.²²⁹

Bu kararların uygulanması için daha sonraki toplantılarda paralel kararlar alınarak, açılımlar sağlandığı görülmüştür. Üretici ülkeler, söz konusu şirketlerin hukuki durumlarını da yeniden gözden geçirerek üretim faaliyetlerini mümkün olduğunca kendi inisiyatifleri altında düzenleme girişimlerini sürdürmüşlerdir.

3.3. Arap-İsrail Savaşları ve Ambargolarla Gelen Petrol Krizi

1948-1949 Arap İsrail savaşı, İsrail'in kuruluş savaşı olmuştur. 1956 Süveyş bunalımı ise, Mısır ile Batı'yı karşı karşıya getiren savaş olmuş ve İsrail bir bakıma yardımcı kuvvet rolünü oynamıştı. 1967 Savaşı ise İsrail ile tüm Arap devletlerini karşı karşıya getiren ve sonuçları bakımından da Ortadoğu'da etkilerini uzun süre devam ettiren bir savaş olmuş ve yeni bir dönem açmıştır.²³⁰

1956 sonundan itibaren Amerika yeni bir Ortadoğu politikası oluşturmaya başlamış, Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'in ifadeleriyle Sovyet emperyalizminin Ortadoğu'ya yayılmasını önlemek ABD için esaslı bir sorumluluk olmuştur. Eisenhower doktrini ile bölge devletlerinin kalkınması yanında, komünist hegemonyasına karşı koymalarına yardımcı olmak hedeflenmişti. ABD bölgede İngiltere'den boşalan alanı dolduruyor, Sovyetlerle Ortadoğu'da da karşı karşıya geliyordu.

²²⁹ Baysal, a.g.e., s:151

²³⁰ Fahir Armaoğlu, Filistin meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988), Ankara 1991, s:199

Amerika Birleşik Devletlerinin Ortadoğu'ya verdiği önemin nedenleri ve bölgenin durumunu Başkan Truman şöyle açıklamaktaydı: *Gözlerimizi Yakın ve Ortadoğu'ya çevirdiğimiz zaman çok tehlikeli sorunlar gösteren bir bölgeyle karşılaşırız. Bu bölgede geniş doğal kaynaklar bulunmaktadır. En işlek kara, hava ve deniz yolları buradan geçmektedir. Bu bakımdan büyük ekonomik ve stratejik önemi vardır. Fakat bölgedeki ulusların hiçbiri ne yalnız, ne de beraberce, kendilerine yöneltilecek bir saldırıya karşı koyabilecek kadar güçlüdür. Böyle olunca da Yakın ve Ortadoğu'nun bu bölgenin dışındaki büyük devletler arasında rekabet alanı olacağını ve bu rekabetin birden bire bir çatışmaya yol açabileceğini kestirmek güç değildir.*²³¹

1958 Irak darbesi, Lübnan'ın iç savaşın eşiğine gelmesi, Ürdün'de ve Suriye'de ortaya çıkan krizler ile doktrinin etkisinin çok sürmediği görüldü.²³² Bu dönemden sonra ard arda Suriye'de ve Irak'da Baas yönetimleri iş başına geldi.

Bu dönemde Arapların kendi aralarında yaptıkları petrol kongrelerinden beşincisi ilk kez siyasal bir niteliğe bürünmüştür. 16-23 Mart 1965'te Kahire'de toplanan kongrede, üretici ülkelerin ekonomik savaşımının ancak OPEC çerçevesinde yapılabileceği ve Arap petrol kongrelerinin ancak propaganda amaçlı olabileceği görülmüştür. 1956 savaşından sonra, eğer Siyonizm yeni bir saldırıya geçerse, Arap petrolünün oluşturduğu silahın onlara doğru çevrilmesini sağlayacaklardı. Kongrenin kabul ettiği kararlar arasında petrolün ve öteki ekonomik güçlerin Filistin'in kurtarılması yolunda ki Arap savaşında etkin bir silah olarak kullanılmasının sağlanması ve Arap devletlerinin diğer devletlerle olan ilişkilerinde Filistin sorununa karşı konulan tavrın en önemli ögesi oluşu da vardı.²³³

1967'de Arap İsrail Savaşı öncesi Arap dünyasında meydana gelen ve etkileri hala devam eden faktörlerden biri ve giderek Filistin halkının siyasi varlığının tek temsilcisi olan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) 1964'te kurulmuştur. Arap devletleri kendi içlerindeki bölünmelere rağmen Filistin meselesinde oldukça duyarlı davranmışlardır. Önceleri Suriye ve İsrail arasında gerginleşen hadiseler

²³¹ Nihat Ersin, a.g.e., s:58-59

²³² Armaoğlu, a.g.e., s:200-206

²³³ Gürel, a.g.e., s:118

üzerine Sovyetler Birliği'nin de taraflara verdiği bilgilerle İsrail'in sınırda askeri yığınak yaptığını söylemesi ile savaş şiddetini artırmıştır.

Araplar arasında petrol denen silahı kullanıma sokma fikri uzun bir süredir tartışılmaktaydı. Arap petrol bakanları İsrail'e dost olan ülkelere petrol ambargosu uygulamaları için resmen çağrı yapmışlardır. Bu çağrı üzerine Suudi Arabistan, Kuveyt, Irak, Libya, ve Cezayir, Birleşik Devletlere, İngiltere'ye daha hafif olarak Batı Almanya'ya petrol akışını durdurdular. Aramco şirketlerine verilen talimatla ABD ve Birleşik Krallığa petrol akışının durdurulması istendi. 8 Haziranda Suudi Arabistan'dan sağlanan petrol akımı yüzde 60 oranında kesildi. Suudi Arabistan ve Libya'da üretim tamamen durdu. Ortadoğu kaynaklı petrol büyük kayıp verdi ve yaklaşık günde 6 milyon varile geriledi. Süveyş Kanalı ile birlikte bu kez Tapline boru hattı kapatılmıştı.²³⁴

1967 Arap-İsrail savaşı Arapların yenilgisiyle sonuçlandı. Hemen ardından Arapların İsrail'e yardım eden Batılı devletler ile ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesi görüşmeleri başladı. 29 Ağustos-3 Eylül 1967 arası Hartum da yapılan dışişleri bakanları zirvesinde beklenenin aksine, petrol gündeme gelmiyor sadece İsrail'le ilişkiler kesiliyor²³⁵ ve Ürdün'e, Mısır'a para yardımı ön görülüyordu.²³⁶

Zaten altı günlük savaşın üzerinden bir ay geçmişken bile Arapların petrol silahının ve ambargo uygulamasının başarısız olduğu görüldü. Bunda ABD'de iç üretimin yanında İran ve Venezüella'da üretim kapasitesinin artırılarak, etkinin azaltılmış olması rol oynadı.

3.3.1. 1973 Arap - İsrail Savaşı

1973'te savaşa dönüşen Ortadoğu krizinin pek çok bileşeni vardı: Arap-İsrail çatışması; ılımlı Araplarla radikal Araplar arasındaki ideolojik mücadele; ve süper güçler ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabet. Bu bileşenlerin de birbirini

²³⁴ Yergin, a.g.e., s:639 Armaoğlu, a.g.e.,s258

²³⁵ No recognition of Israil, no negotiation with Israil. Hartum zirvesinden çıkan en ağır karar bu olmuştur. İsrail için tam bir hayal kırıklığı yaratmıştır.

²³⁶ Armaoğlu, a.g.e., s:118

besleyerek büyüyen farklı kökenleri bulunuyordu; birinin çözümüne diğerlerinin üstesinden gelinmeden ulaşılamıyordu.²³⁷

1970'li yılların başında genel görünümün dramatik bir şekilde değiştiği görülür. Yirmi yıl süren petroldeki aşırılık dönemi son buldu. Sonuçta dünya, petrol ihtiyacı için büyük bir hızla Ortadoğu ve Kuzey Afrika petrolüne bağımlı olmaya başladı. 1967 savaşında Batı için çok önemli olan Birleşik Devletlerdeki aşırılık kapasitesi ortadan kalkmış böylece zor dönemler için gerekli olan güvenlik marjı kaybolmuştu. 1968 Avrupa İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) toplantısında ABD'nin kapasite sınırına ulaştığı bildirisi Batılı ülkelerde şaşkınlıkla karşılanmıştır.

Libya'da Kaddafi'nin yönetime gelmesiyle birlikte petrol şirketleriyle anlaşmazlık su yüzüne çıkıyor ve uzun müzakereler sonunda kar payı %50'den %55'e çıkarılıyordu. Libya anlaşmalarının önemi, üretici ülkelerle petrol şirketleri arasındaki güç dengesini kesinlikle değiştirmiş olmasıdır. Bu sonuç, İran başta olmak üzere tüm Körfez ülkelerinde hemen etkisini gösterdi. Tahran'daki görüşmelerle 1971'de hükümet payı %50 olarak belirlendi. Petrol fiyatı varil başına 35 sente çıkarıldı. Tahran Anlaşması da yeni bir dönemin başlangıcı sayılır. İnisiyatif şirketlerden petrol ihraç eden ülkelere geçmiştir.²³⁸ Aynı zamanda OPEC'in çok güçlenmesinin de yolunu açmıştır.

1973'e gelindiğinde başlıca petrol üreticisi Arap Devletleri'nin, Suudi Arabistan, Libya, Cezayir ve Irak'ın, petrol politikalarını açıkça, Arap-İsrail sorununa bağlamaya başladıkları ve petrollerini giderek siyasallaştırdıkları görülür. Bu davranış 4.Arap-İsrail savaşının dünya petrolü açısından önemli sonuçları çıkarmasının hazırlayıcısı olmuştur.²³⁹

Nasır'ın öldürülmesiyle birlikte Enver Sedat başa geçti ve Sovyetlerle olan ilişkilerde yeni bir dönem açıldı. Enver Sedat, ABD ile İsrail kuvvetlerinin Sina'dan çekilmesine ilişkin görüşmelere devam etmiştir. Fakat ABD, İsrail'i Süveyş'in doğu kıyısından birazcık bile çekilmeye ikna etmesi söz konusu değildi. Enver Sedat için

²³⁷ Henry Kissinger, Kriz: İki Büyük dış Politika Krizinin Anatomisi, Çev. Beyza Sümer Aydaş, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, Ekim 2004, s:7

²³⁸ Yergin. a.g.e., s:666-669

²³⁹ Gürel, a.g.e. s:121

Sınanın alınmasında savaştan başka seçenek kalmıyordu. 1973 Şubatından itibaren çok sayıda Sovyet silahı Mısır'a gelmeye başladı.²⁴⁰

Mısır'ın 6 Ekim 1973 günü başlattığı hareket tam bir sürpriz olmasa da İsraililer seferberliklerini kısa sürede tamamladılar. Daha önceki savaşların aksine öncelikli ağırlığı, Suriye cephesine verdiler. İnisiyatifi 10 Ekimden itibaren ele geçiren İsrail, Suriye'de stratejik hedefleri bombaladı. 21 Ekim günü kanal cephesinde Süveyş yolunun büyük bir kısmı İsrail'in eline geçmiştir. Tüm bu olup bitenlere bütün Sosyalist Ülkeler, Bağlantısızlar²⁴¹ ve Afrika ülkeleri tepki gösterdiler ve bir çok Afrika ülkesi İsrail ile diplomatik ilişkilerini kestiler.²⁴²

Savaşın nasıl sürdüğü ve tarafların kazanç ve kayıpları bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Daha çok savaş sonu ile birlikte gelen petrol krizi ve etkileri üzerinde durmak amacı güdülmektedir.

3.3.2. Ambargo ve Global Kriz

17 Ekim 1973 'de Kuveyt'te toplanan 10 OAPEC üyesi devletin temsilcileri, İsrail'in 1967'de işgal ettiği topraklardan çekilip, Filistinlilerin yasak haklarını güvenceye kavuşturana kadar petrol üretimini her ay en az % 5 kısmayı karara bağladılar.²⁴³ Bu karar, dünya petrol talebinin arttığı bir döneme rastlamıştır. Bu talebin karşılanabilmesi için üretimin artırılacağı tek bölge Ortadoğu idi. Bu durumda ambargonun etkisini göstermesi kaçınılmazdı. Fakat bu karar tüm OAPEC üyelerince benimsenen bir karar değildi.²⁴⁴ Dost devletlere kesinti yapılmayacak, önceki düzeydeki gibi petrol verilmeye devam edilecekti.

Ambargo dünya petrolünde yeni bir gelişmenin işareti oldu. Nasıl savaş generallere bırakılmayacak kadar önemli kabul edilmişse şimdi petrol de petrolcülerin eline bırakılmayacak kadar önemli hale gelmişti.

²⁴⁰ Bu savaşa aynı zamanda Yom Kippur savaşı da denilmektedir. Yahudilerin kutsal bir ayı olan Yom Kippur'a rastlaması dolayısıyla bu ad verilmiştir. Armaoğlu, a.g.e., s:330

²⁴¹ Morten Ougaard, Emperyalizmin Bunalımı ve İkinci Soğuk Savaşın Kökenleri, Emperyalizmin Bunalımı Dosyası, Dünya Sorunları Dizisi-4, Alan Yayıncılık, İstanbul, Aralık 1987, s:17

²⁴² Armaoğlu, a.g.e., s:330

²⁴³ Keesing's Contemporary Archives, 26355

²⁴⁴ İsmail Kayabalı, Cemender ASLANOĞLU, Ortadoğu'da Savaş ve Strateji, Ankara 1990, s:269-271

Siyasi tercihleriyle hareket eden Arap devletleri için petrol ambargosu uygulaması,²⁴⁵ gerek zorluğu gerekse tüm Arap devletlerinin desteklememeleri nedeniyle gerçek anlamda başarılı olmamıştır. Dünya petrol piyasasının olağan işlerliğinden uzaklaşmasıyla, bir bunalım ortamı doğmuş, alıcıların zorunlu kabulleri nedeniyle fiyatlar çok yükselmiştir. Üstelik, Arap petrol ambargosu ve üretimi kısıma politikası, "düşmanları cezalandırmaya ve dostları ödüllendirmeye" yönelik olmuşsa da, fiyatlardaki hızlı artış, dost ve düşmanı aynı ölçüde etkilemiştir.²⁴⁶

İngiltere'nin tepkisi, 6 Ekim 1973'de Ortadoğu ülkeleri için silah ambargosu ilan etmek oldu. Amerika için ise, Basra körfezine yapılabilecek bir silahlı müdahale yanında diğer bir girişim OECD çerçevesinde 1974 Ekim'inde Amerika, Kanada, Fransa hariç ortak pazar ülkeleri Japonya, İspanya, Türkiye, Avusturya, İsviçre, İsveç ve Norveç'in katılımıyla Uluslararası Enerji Ajansının (IEA) kurulması oldu.²⁴⁷ Amacı ise, enerji ve özellikle petrolün sağlanmasında işbirliği ve dayanışmayı, ortak planlamayı gerçekleştirmektir.²⁴⁸

OPEC bu dönemde, sürekli tek taraflı kararlarla fiyatları artırma yoluna gitmiştir. Tüketici ülkeler için petrol temini sorunu daha açık bir hal almaktaydı. Piyasadaki bu durumu fırsat bilen OPEC üyeleri ise tek taraflı kararlar ile fiyatları bir kez daha artırmışlardır. Son durumda petrol Irak'ta 14 \$'a, İran'da, 17 \$'a Nijerya'da 22 \$'a kadar artmıştır. Bu fiyat artışları sonunda imtiyaz bedelleri ve vergi oranlarını hedef alan yeni düzenlemelerle OPEC üyesi ülkeler gelirlerini artırma yoluna gitmişlerdir. OPEC üyeleri gerek fiyat artışı, gerekse vergi oranlarında inisiyatifleri ellerinde tutmaya başlamışlardır. İngiltere ve ABD'nin karşı önlemlerine ek olarak, özel tüketimi sınırlama, mevcut petrol arzını sanayi ve temel ihtiyaçların karşılanmasına ayırma gibi uygulamalara gitmişlerdir. Bu tedbirler zamanla uygulamadan kalkmış, yerini daha uzun dönemli enerji kaynağı geliştirme projelerine bırakmıştır.

1973 petrol krizinin en önemli sonuçlarından birisi de, OPEC üyelerinin artan gelirleriyle birlikte, harcama kalemlerinin değişmesi olmuştur. OPEC üyeleri

²⁴⁵ Henry Kissinger, *Years of Upheaval*, Little, Brown and Company, 1982, s:614

²⁴⁶ Gürel, a.g.e., s:154-155

²⁴⁷ Keesing's 26845

²⁴⁸ Fahir Armaoğlu, 20.yy. Siyasi Tarihi, Ankara 1991, s:727 ve Filiz ÖNERTÜRK, a.g.e., s:55

daha çok gelir elde ederken, hiç kuşkusuz, diğer devletler, özellikle tüketiciler, aynı oranda gelir kayıplarına uğramışlardır. Bu nedenle artan gelirlerin kullanım alanları diğer ülkeleri de etkilemek durumundadır. Bu gelirleri, banka depozitleri, devlet tahvilleri, doğrudan yatırımlar, siyasal içerikli yatırımlar olarak dışa yönelttikleri görülür. Az gelişmiş ülkelere yapılan yardımlar siyasal içerikli yardımların en önde gelenleridir.

1973'ten sonra, en büyük petrol rezervlerine sahip olduğu varsayılan Basra Körfezi, aynı zamanda dünyanın en hızlı silahlanan ülkelerinin yer aldığı bir bölge durumuna gelmiştir. Bu gelirlerin çok büyük kısmı silahlanmaya ayrılmıştır.²⁴⁹ Uzun dönemde, petrodolar, yine de batının ekonomisine silah alımları ve doğrudan ve dolaylı yatırımlarla entegre olmuştur.

3.3.3. Yeni Üretim Alanlarına Yönelme

Petrol ambargosunun batıda yarattığı şok, hiç kuşkusuz bu kaynağa olan güveni sarsmıştı. Ne var ki bu kaynaktan vazgeçmekte mümkün değildi. Ortadoğu petrolü artık ucuz ve güvenli olmaktan çıkmıştı.

1977'de Jimmy Carter'in ABD başkanı olması ardından, idare, enerji konusunu en önde gelen iş olarak ele almıştır. 1976 sonlarında CIA tarafından hazırlanan bir raporda, ilerde petrol kıtlığı olacağını bildirmesi Carter'i etkilemiş, işin doğrusu, dünya yüzündeki en büyük ulusun birkaç çöl devletinin oyuncacı olmasından derin üzüntü duymuştur.²⁵⁰²⁵¹

1978 sonlarına doğru Birleşik devletlerde olduğu gibi başka ülkelerde de ambargo sonu politikalar giderek etkisini göstermeye başlamıştır. Şirketler için ise artık Ortadoğu Bölgesinde çalışmalar yapmak cazip değildi. Bir şirket geliştirmekte olan başka bir ülkede başarı kazansa bu başarının meyveleri şirket tarafından toplanmadan el konuluyor, şirkete ise çok küçük kazançlar sağlanıyordu. Amerika için yeterli üretim önemli ölçüde gerilemiş petrolde 1970-76 arasındaki kanıtlanmış

²⁴⁹ Gürel, a.g.e., s:216

²⁵⁰ Yergin, a.g.e., s:759

²⁵¹ Fred Halliday, Yetmişler ve Sonrasında Konjonktür: Ougaard'a Yanıt, Emperyalizmin Bunalımı Dosyası, Dünya Sorunları Dizisi-4, Alan Yayıncılık, İstanbul, Aralık 1987, s:27

rezervleri %27, gaz rezervi %24 düşüş göstermişti ki, bu beklenen endişeyi arttırıyordu.

Özgür dünya için yeni petrol alanlarıyla, ihtiyaç duyulan petrolün temini çok önemliydi. Çünkü fiyat dürtüsü ve güvence motifi OPEC'in dışında petroldeki gelişmeyi zorunlu kılıyordu. Yeni gelişen kaynaklardan en çok Alaska, Meksika ve Kuzey Denizi idi.²⁵²

Alaska'da, ambargo sonu başlayan barış hattı projesi tamamlanıp 1978 yılında çalışmaya başladığında, akıp giden petrol günde bir milyon varil olmuştur. Birkaç yıl içinde bu akım iki milyon varil olmuştur ki, bu, Amerikan toplam üretiminin dörtte biri kadardır.

Meksika'nın güney eyaletlerinde uygulanan yeni petrol arama çalışmaları sonucu 1972'de büyük bir kütleye rastlandı. Bölgede bulunan çok verimli kuyular kısa zamanda bu bölgeyi "küçük Kuveyt" yaptı. Bitişik bölgelerde elde edilen Meksika petrolü çok büyük yataklara sahipti. 1976 sonu itibariyle Meksika artık uluslararası kredi vericilerinin en gözde ülkelerinden biri haline gelmiştir. 1975 yazında aynı şekilde Kuzey denizindeki çalışmalarda sonuç verdi ve petrol çıkarılmaya başlandı.

3.4. Ortadoğu'da Yeni Gelişmeler ve Petrol Piyasası

3.4. 1. İran Devrimi ve Yeni Şoklar, İran-İrak Savaşı

1970'lerin ortalarında, İran'ın petrolden ülkeye akan büyük serveti iyi kullanamadığı biliniyordu. İran Basra Körfezi'nde bir anahtar rolündeydi.²⁵³ Modernizasyon girişimleri, Ak Devrim hedefleri ve Ortadoğu'da güvenlik kuşağı kurmak hedefi ile hareket eden Amerika'da, alınan silahlar, İran ekonomisi için çok ağır sonuçlar vermeye başladı. Şah yönetimi İran'ı adeta bir silah deposu haline getirmişti. Şah rejimine duyulan tepkinin giderek artmasıyla, İran halkı bu karmaşık ortamda tutacak bir destek bulmak ve inanmak ihtiyacı ile geleneksel İslam'ın ve

²⁵² Yergin, a.g.e., s:763

²⁵³ Henry Kissinger, Years Of Upheaval, Brown and Company, 1982, s:667

hırslı tutucuların çağrılarını daha dikkatli dinlemeye başlamışlardı. Akımın temsilcisi Ayetullah Humeyni idi.²⁵⁴ 1973'den 1978'e kadar geçen 5 yıllık dönemde ekonomik ve toplumsal ağırlıklı projelere ancak 30 milyar \$ ayrılırken, sadece 1977 yılı için savunmaya harcanan miktar 9,4 milyar \$'dı.²⁵⁵ Şah, ABD'den aldığı bu silahlarla bir taraftan bölgedeki durumunu güçlendirmeyi amaçlarken, diğer taraftan içerde oluşturduğu baskı yönetimiyle olası muhalefeti kontrol etmeyi hedefliyordu.²⁵⁶

Ülke içinde artan muhalefetle birlikte, ülke geneline yayılan grevlerde etkisini göstermeye başladı. İran petrol endüstrisi yapılan grevlerin etkisiyle kaos içindeydi. Grevlerin sonuçları çok hızlı bir şekilde hissedilmeye başladı. İran, Suudi Arabistan'dan sonra ikinci en büyük petrol ihraç eden ülkeydi. Günlük üretilen 5,5 milyon varillik petrolün yaklaşık 4,5 milyon varili ihraç ediliyordu. 25 Aralık 1978'e gelince, İran'dan petrol ihracatı tamamen durduruldu. Bu durum dünya petrol pazarında çok önemli etkiler yarattı. Batı ülkelerindeki spot fiyatlar, resmi fiyatların %10, %20 üzerine çıktı.

İran'da devrimle birlikte yeni bir dalga başladı. Bu etkiden hiçbir kimse kendini uzak tutamamıştır. Bu dalga ikinci bir petrol şokunu doğurmaya, fiyatları varil başına 10 dolardan 34 \$'a çıkarmaya ve uluslararası petrol endüstrisi ile birlikte dünya ekonomisini etkilemeye başlamıştır.

OPEC'in inisiyatifi ele almasından sonra piyasalara müdahalesi bu olayda da kendini göstermiştir ve 1979 yazında spot piyasalarda fiyatlar düşse de, OPEC, üretimi azaltmayı sürdürmüştür. OPEC ülkeleri için her hangi bir artış yapmada sınırlama söz konusu değildi. Ortada çok büyük paralar dönmeye başlamış, adeta 1930'larda ABD'de yaşanan krizi geride bırakacak bir kaos halini almıştı. Yarım yüzyıl önce Churchill'in tanımladığı kriz, tüm etkileriyle büyük boyutlarla yaşanır hale gelmiştir.²⁵⁷

Rehine kriziyle birlikte petrol krizi iyice derinleşti. Carter bu olaya tepki olarak Birleşik Devletler'e ithal edilen İran petrolü üzerine ambargo koyarak

²⁵⁴ Yergin, a.g.e., s:772

²⁵⁵ Tayy.ar Arı, Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991), Bursa 1992, s:149

²⁵⁶ Arı,a.g.e.,Bursa 1992, s:153

²⁵⁷ Yergin, a.g.e., s:799

ABD'deki İran banka hesaplarını dondurmıştır. İranlılar ise tepki olarak, İran petrolünün her hangi bir Amerikan firmasına ihracını yasakladılar. Uluslararası piyasada son durum varil başına 32 \$ olmuştu ki bu, iki yıl önceki fiyatın yaklaşık üç katı idi. OPEC ülkeleri arasındaki piyasanın istikrara kavuşturulmasına ilişkin yapılan toplantılar da bir sonuç vermeyecektir.

İran devriminin ABD'nin Ortadoğu politikası üzerinde çok köklü değişikliklere neden olduğu görüldü. Öncelikle ABD bölgedeki en büyük müttefiklerini kaybetti. O derece ki ABD, devrim öncesi Mısır - İsrail Camp David barış anlaşmaları yaparken, Sovyetlerle stratejik silah uzlaşmalarına giderken, Çin ile ilişkileri normalleştirmeye çalışırken, İran'ı güvenilir bir müttefik görmüş ve içteki gelişmelere yeterince ilgi göstermemiştir. Bölgede İran'ın oynadığı rolü üslenecek hem de bölgeye yönelik tehditleri dengeleyecek yeni müttefik arayışlarına girecektir.²⁵⁸ 1980 sonrası gelişmelerde, ABD'nin İran'a olan yaklaşımının çok büyük etkileri gözlenmiştir.

Bu gelişmelerden en önemlisi kuşkusuz İran-Irak savaşıdır. Savaşın temel nedeni, uzun yıllar öncesine ve 1975 Cezayir Anlaşmasında düzenlemelere konu olan Şattül-Arap su yoluna ilişkin tarafların yaklaşımları idi. Dicle ve Fırat'ın ve İran'dan gelen birkaç nehrin birleşmesinden oluşan Şattül-Arap iki ülke arasında 120 millik sınır görevi görüyordu.²⁵⁹ İran'ın içinde bulunduğu durum ortada, örgütsüz ve karışık bir durum arz ediyordu. İran ordusu ise morali bozuk ve kendi içinde tasfiye olayları yaşıyordu. Buna Saddam'ın Pan-Arabik Baas ideolojisi de eklenince, Camp David sonrası, Arap dünyasında Mısır'dan geriye kalan boşluğu doldurma fırsatı doğuyor, İran'a saldırı için uygun bir zemin aranıyordu.²⁶⁰

Savaşın çıkışıyla birlikte petrol pazarı etkilenmiştir. Irak, 23 Eylül 1980'de savaşın ikinci günü, İran'ın Abadan'daki dünyanın en büyük ikinci rafinerisine güçlü bir saldırı düzenlemiştir. İran ise aynı karşılıkla, Irak petrol tesislerine saldırıda bulundu, eline geçirdiği tüm Irak petrolünü körfeze boşalttı. İran-Irak savaşı ilk anda %15'i OPEC petrol üretiminden, %8 i dünya pazarından olmak üzere beklenmeyen

²⁵⁸ Arı, a.g.e., s:196. İran-Irak Savaşı ile birlikte bu müttefikin Irak seçildiği görülmür.

²⁵⁹ Hat üzerindeki çözüm thalweg olarak ifade edilen orta hat üzerindeki çözüm olmuştu.

²⁶⁰ Arı, a.g.e., s:216

bir dönemde 4 milyon varil çekmiştir. Bu gelişmeler olurken Meksika, Britanya, Norveç ve OPEC'e bağlı olmayan diğer ülkelerde de, Alaska gibi, üretim artmaya, stoklar öncelikli tüketilmeye başlandı. Böylece zamanla OPEC'e duyulan talep düştü. Bunun sonucu olarak OPEC'in 1981 üretiminde 1980'e göre %27 düşüş olmuştur. 1981 OPEC üretimi 1970'ten sonra ilk kez en düşük düzeye inmiştir.²⁶¹

Uzun süren ve zaman zaman savaşın fiilen devam ediyor olması dışında hiçbir aktivitenin söz konusu olmadığı, çoğu döneminin barış görüşmeleriyle geçtiği İran-İrak savaşı, ABD ve Sovyetler açısından savaş öncesi güç dengesinin korunumu ile sonuçlandırılmaya çalışılmıştır.

1977-1981 yılları arasında Carter döneminde Savunma Bakanlığı yapan Dr. Harold Brown 1984 yılında Ortadoğu için şunları söylüyordu: *Amerika Birleşik Devletlerinin niyeti körfezde ve genel olarak Ortadoğu'da barış ve stabilite olmasıdır. Ancak bana göre Ortadoğu ekonomik ve stratejik olarak, İslam dünyasındaki etkileri de göz önüne alındığında dünyadaki en tehlikeli bölgedir.*²⁶²

Körfezdeki gelişmelerde ise güç dengesi korunumu gözetilmiştir. 1982'ye gelindiğinde petrol endüstrisi yüksek maliyetler ve geniş stoklarla çalışmaktaydı. OPEC dışı ülkeler rekor düzeyde üretim yapmaktaydılar. OPEC de önemli ölçüde yedek kapasiteye sahipti. Bu nedenle acil petrol stokları eritmeye ve fiyatlar da aşamalı olarak düşürülmeye başlanmıştır. 1972'den itibaren British National Oil Company (BNOC), Kuzey denizi petrol fiyatlarını 1,50 \$ düşürdü. Bunu İran'ın 1 \$'lık fiyat iskontosu takip etti. IEA'nın fiyatın düşeceğini belirtmesi ve en az 3 yıl ham petrol fiyatlarında düşüş öngörmesinden sonra Meksika 2.50 \$ ve BNOC 4 \$'lık fiyat indirimlerini gerçekleştirmişlerdir.²⁶³

II nci Dünya Savaşının Arap halkları yönünden sürekli rahatsızlık yaratan en önemli sonucu Arap yurtları üzerindeki İngiliz, İtalyan, Fransız sömürgeci denetimleri peş peşe sona ererken Ortadoğu'nun göbeğinde, Filistin'de, temelleri II nci Dünya Savaşı sonrasında atılmış bir (Musevi) İsrail devletinin kurulup yükselmesidir. Soğuk

²⁶¹ Yergin, a.g.e., s:816-817

²⁶² Harold Brawn, Interview with Harold Brawn, American-Arab Affairs, American Arab Affairs, Fall 1984, Number 10, p:8

²⁶³ Önerürk, a.g.e., s:57

Savaş döneminde Arap-İsrail savaşlarından²⁶⁴, bölge dışı güçlerin bölgeye müdahalesinden ve İran-İrak Savaşı'ndan dolayı bölgede istikrarsızlık artmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Irak'ın 1990'da Kuveyt'i işgali ile başlayan ve ABD'nin Irak'ı işgaline varan yeni problemler istikrarsızlığa eklenmiştir.

Bölgede istikrarsızlığı hazırlayan birçok neden vardır²⁶⁵. Bu nedenler bölgenin siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal ve etnik yapısıyla ilgilidir. Suni haritalar ve uluslar, dinler ve mezhepler açısından bölgenin zengin olması, bölgedeki milletleşme sürecinin tamamlanamaması, kabileciliğin halen önemli olması, zengin hidrokarbon (petrol ve doğalgaz) yataklarının bölgede bulunması, su kıtlığı ve bölgedeki ırmakların suyunun bölüşümü ile ilgili ortaya çıkan ve çıkabilecek sorunlar, bölgede demokratik rejimlerin olmayışı bölgede istikrarsızlığı hazırlayan önemli faktörlerdir.

Örneğin bölge İslamiyet, Hıristiyanlık ve Yahudilik için önemlidir. Kutsal yerler buradadır. Bölgede birçok mezhep bulunmaktadır ve bölge insanları ayrı ve bazen de birbirine karşıt gruplar oluşturmaktadırlar. Bölgedeki rejimler demokrasinin olmamasından dolayı muhalefeti barışçı bir şekilde sisteme entegre edememekte ve baskılar nedeniyle muhalefet, özellikle İslami muhalefet yer altına inmeye ve daha da radikalleşmeye zorlanmaktadırlar. Muhalefetin sisteme entegre edilememesi günümüzde istikrarsızlık kaynağı olmanın ötesinde gelecekte daha büyük sorunlar oluşturma potansiyeline sahiptir.

²⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Süleyman Özmen, Ortadoğu'da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Mart 2002, ss:187-256

²⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: İdris Bal, Ortadoğu'da İstikrarsızlığa Yol Açan Faktörler ve PKK'nın Katkısı. İdris Bal,(Ed.), 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, İstanbul, Alfa Yayınları, 2001, ss:699-711



Resim-3.1. Filistin İntifadası

Bölgede istikrarsızlığı hazırlayan önemli nedenlerden biri Arap-İsrail çatışması ile ilgilidir. Ortadoğu'da bu durum merkezi problemi oluşturmaktadır ve bu problemden dolayı bölgede birçok savaş çıkmış, terörist ve gerilla grupları oluşmuş ve bu durum bölgeyi daha da istikrarsız hale getirmiştir. Bu durumda terörizm zayıfın silahıdır, kuralsız vuruş, başka deyişle alttan vurma anlamına gelmektedir. Çünkü zayıf tarafın kurallarıyla oyunu oynamaya gücü yoktur. Terörizmi önlemek için diğer önlemler yanında adil yönetimler ve uluslararası ilişkilerde adalet gözetilmelidir.²⁶⁶ Günümüzde Filistin sorununun tırmanışa geçmesi Ortadoğu'da hatta dünya politikasında bu problemin belirleyiciliğini tekrar ortaya koymuştur.

Bu kırılgan coğrafyada, Ortadoğu devletleri, özellikle Körfez devletleri, dış güçler için oldukça büyük bir stratejik önem ifade etmektedir. Genel anlamda, Ortadoğu'nun stratejik önemi Batı'nın çıkarlarına bağlı olarak belirlenmektedir. Ortadoğu bölgesi, Süveyş Kanalı'nın 1876'da açılması ve 20.yüzyılın başlarında petrol çıkarma ve yönetim imtiyazlarının dağıtılmasıyla birlikte olağanüstü önem kazanmıştır²⁶⁷. Ortadoğu bölgesinde petrol rezervleri, Batı'nın dikkatini bölgeye çevirmesine neden olan en önemli faktördür. Ortadoğu devletleri, dünya petrol rezervinin %65'ini, dünya petrol üretiminin de %25'ini elinde tutmaktadır²⁶⁸. Petrol rezervlerine sahip olmanın yanında, bölge, endüstriyel ve tarımsal ürünler ve silah

²⁶⁶ İdris Bal, Terrorism, Liberal State, and International Cooperation, Turkish Journal of Police Studies (Polis Bilimleri Dergisi), Cilt:4, Sayı:1-2, ss:47-64

²⁶⁷ Bernard Lewis, Ortadoğu, Sabah Yayınları, İstanbul, Temmuz 1996, s:232

²⁶⁸ BP ,a.g.m., Haziran 2002,s:23

ticareti için önemli bir pazar olduğu kadar dünya ekonomisi için de başlıca enerji tedarikçisi olmaya devam etmektedir²⁶⁹.

Ortadoğu'nun bir parçası olan Irak'ın dış güçlerin sürekli müdahalesine maruz kalmasına neden olan stratejik önemine değinmenin sırası gelmiştir. Irak Cumhuriyeti, dünyanın en eski medeniyetlerine ev sahipliği yapmış olan Aşağı Mezopotamya bölgesinde kurulmuş bir devlet olup, Arap olmayan dünya ile komşu olan tek Arap devleti konumundadır. Bu gün Irak Ortadoğu'da yer alan stratejik mevkisiyle, sahip olduğu petrol rezervleri ile Körfezin önde gelen önemli ülkelerinden biri durumundadır.

Irak uzun yıllar İngiltere'nin hakim gücü altında idare edilmiştir²⁷⁰. İngiltere'nin 1971'de Ortadoğu'dan tamamen çekilmesi ile bu bölge üzerinde başat güç ABD olmaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası Ortadoğu'da etkisini artıran ABD'nin Irak'a hususi politik ilgisinin olduğu aşikardır. Irak'ın yakın dönem siyasi tarihinde muhatabı olduğu savaşlar nedeniyle dünya gündeminden ve hassaten Ortadoğu'daki hassas dengeleri gözeten büyük güçlerin gündeminden düşmediğini görürüz²⁷¹.

Körfez ülkeleri arasında Irak, Suudi Arabistan ve İran'dan sonra 437.072 km² ile en büyük yüzölçümüne sahip bir ülkedir. Arap olmayan dünya ile komşu tek Arap körfez devleti Irak, kuzeyde Türkiye, batıda Suriye ve Ürdün, doğuda İran, güneyde Suudi Arabistan ve Kuveyt ile çevrilidir. Irak'ın Körfez ile ilgisi denize çok kısa olan cephesinden kaynaklanır: 924 km² su alanına (kara suları) sahiptir. Bu görünümü ile tipik bir kara devleti olarak Irak, sınırlı bir stratejik derinliğe sahip olan Kuzey Irak'taki dağlık arazi dışında her taraftan savunmasız sınırlarla çevrili ve denize ulaşımı ise yetersizdir. Körfez' in üç büyüklerinden Irak'ın komşuları İran (1.458 km), Suudi Arabistan (814 km), Suriye (605 km), Türkiye (331 km), Kuveyt (242 km) ve Ürdün (181 km) ile olan toplam sınır uzunluğu 3.631 km'dir²⁷². Siyasi

²⁶⁹ World Energy Outlook, Highlights 2002, OECD/IEA, Paris, 2002, s:30

²⁷⁰ Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen, Irak Krizi (2002-2003), ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s:23

²⁷¹ Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen, a.g.e., s:89-110

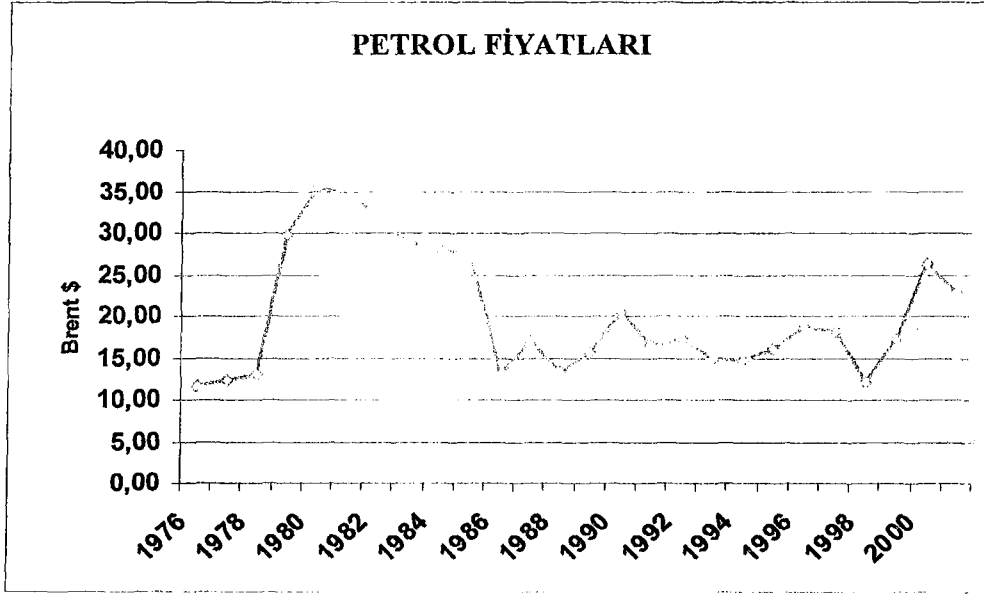
²⁷² The World Factbook 2002, s:43. Bu konuda farklı açıklamalar vardır ancak petrolün enerji kaynağı olarak kullanım yüzdesi %38-45 arasında değişmektedir. Ancak gelecekte bu oranın %30'lar seviyesine düşeceğine dair de bir kısım görüşler vardır. OECD'ye bağlı Uluslararası Enerji Ajansı

haritasından da görülebileceği gibi altı komşusuyla Irak, gerek sahip olduğu petrol rezervleri ve tarıma açık verimli alanları ile ve gerekse ülke idaresinde diktatör tavır ve tutumlar sergileyen Saddam Hüseyin'in etkisiyle ve hatta bölgede hakim unsur ABD politikaları ile Ortadoğu ve Körfez' in stratejik hassasiyete ve öneme sahip önemli bir ülkesi durumundadır.

Özellikle 1990'lardan sonra, Orta Asya'da önceden keşfedilmesine rağmen parasızlıktan üretime konamamış, yada ilkel yöntemlerle üretim sağlanabilen petrol sahalarının canlandırılması söz konusu olduğunda, petrol şirketleri, pahalı ve riskli arama yatırımları yerine, çok daha ucuz olan rehabilitasyon ve üretim yatırımlarına yöneldi.

Irak petrollerini dış pazarlara ulaştıran Trablusgarp, Hayfa, Sayda, Baniyas ve İskenderun'a bağlantısı olan Petrol Boru hatları vasıtasıyla kolaylıkla batıya ulaştırılabilecektir. Aşağıda sunulan harita Irak'ın mevcut petrol kaynakları ve boru hatlarını özet olarak göstermektedir.

(IEA), mevcut trendler ve teknolojiler temelindeki öngörüsünde, bu oranın 2030 yılında %37'ye düşmesini beklemektedir. Bkz. World Energy Outlook, Highlights 2002, OECD/IEA, Paris, 2002, s: 27. ABD'de ise toplam enerji tüketiminde petrolün payı, %38,33'tür. "U.S: Energy Flow 2001"

Tablo.3.1. Petrol Fiyatlarının Yıllara Göre Dağılımı²⁷⁴

Mevcut tek süper güç olan ABD'nin ekonomisi petrole bağlıdır ve petrol fiyatları ile ters orantılı bir iyi seviye ilişki içerisinde. Çıkması muhtemel diğer süper güçlerin de petrole ve doğal gazla bağımlılığı ortadadır. Petrol ve doğal gazın önemli miktarı Ortadoğu'dadır. Bu bağlamda Irak, ABD ekonomisi ve süper güçlülüğünün devamı için çok önemlidir:

ABD, dünyada kullanılan toplam enerjinin % 24.5'ini tek başına kullanan bir ülke²⁷⁵. Bu haliyle dünya petrol piyasaları üzerinde büyük ağırlık taşımaktadır.²⁷⁶ Bu rakamın boyutunu daha iyi anlamak için, dünyanın diğer büyük ülkelerinin bu konudaki rakamlarına bakalım: Japonya % 5.6, Almanya % 3.7, Fransa % 2.8, İngiltere % 2.5.²⁷⁷

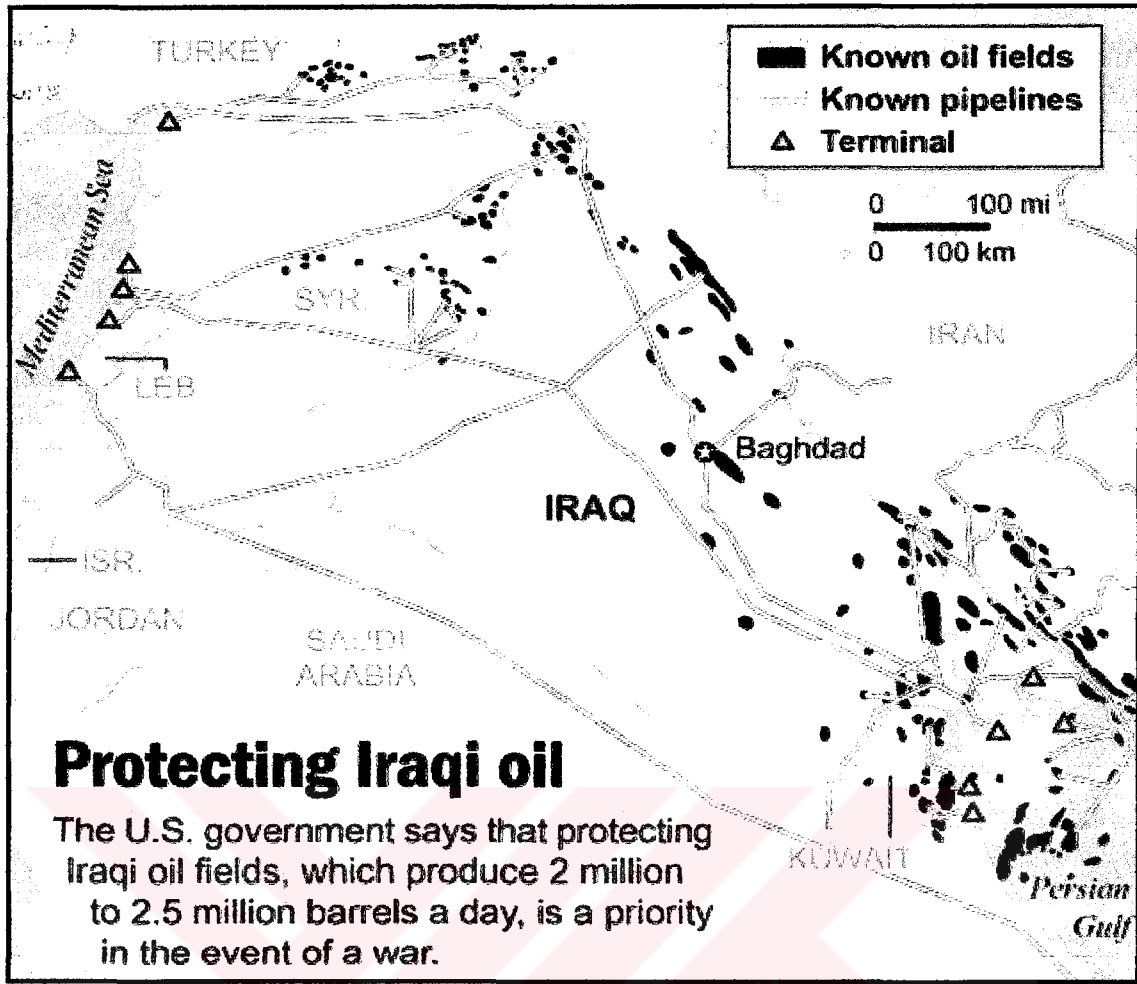
ABD, petrol sektöründeki tek yönlü egemenliği çerçevesinde, ekonomik ve teknolojik güç olarak ve onlardan kaynaklanarak, askeri güç olarak ve hepsini bir

²⁷⁴ BP Statistical Review of World Energy, Haziran 2002

²⁷⁵ ABD aynı zamanda dünyanın en büyük "birincil enerji üreticisidir". Ancak ürettiğinin %35 nispetinde üzerinde bir tüketimi vardır. Bkz. The World Almanac; and Book of Facts 2003, World Almanac Books, New York, 2003, s:160

²⁷⁶ Hatta bazılarında göre en büyük belirleyicidir. Bkz. Edward L.Morse ve James Richard, "The Battle for Energy Dominance", Foreign Affairs, C. 81, S:2, March April 2002, s:22

²⁷⁷ BP, a.g.m., Haziran 2002, s:26



Resim-3.2. Irak'ın Petrol Potansiyeli

II. Dünya Savaşı öncesi, hemen hemen tüm petrol üretim ve tüketimi ABD içerisinde olup bitmekteydi. Bu yüzden, petrol fiyatları bugünkü gibi tartışma konusu değildi ve istikrarlıydı. Ancak, özellikle 1970'lerden sonra önemli iniş-çıkışlar gösteren petrol fiyatları pek çok araştırmaya konu olmuş ve dalgalanmaların sebepleri sorgulanmıştır.²⁷³

²⁷³ Petrol fiyat analizlerinde Batı Teksas ve Brent petroleri ile OPEC sepet fiyatı baz alınmaktadır.

arada kullanarak, siyasi güç olarak, tam bir dünya devi olabilmeyi hala sürdürmektedir. ABD, dünyanın nüfus itibariyle % 4.2' sini teşkil etmesine karşılık, dünyada bir yılda kullanılan petrolün % 25.5'ini (855 milyon ton) tek başına tüketen ülkedir.²⁷⁸

ABD, bu petrolü nereden sağlıyor? ABD'nin kendi ülkesindeki petrol rezervi 30.4 milyar varil (3.630 milyon ton) yıllık üretimi 336 milyon ton. Bu miktar, ihtiyacının ancak % 39'unu karşılıyor. ABD geri kalan % 61'ini deniz aşırı ülkelerden ithal etmek zorundadır. Genel kanının aksine ABD'nin Ortadoğu kaynaklı petrole "doğrudan kullanımı açısından" bağımlılığı göreceli olarak son derece düşüktür. ABD, 2000 yılında, toplam kullanımın yaklaşık %58'ine denk gelen ithalatların sadece %21'ini, bir başka deyişle toplamın %12,6'sını Körfezden ithal etmiştir.²⁷⁹ Elbette dünya toplamın %25'ini tüketen bir ülke, petrol arzını, talebini ve bunlara bağlı olarak fiyatlarını, etkilediği sürece, dünyanın her yerindeki, her olaya karşı hassas olacaktır.²⁸⁰

ABD, bu üretim hızında bile, ülkesindeki petrol rezervini, 10.8 yıl sonra tamamen tüketmiş olacaktır.²⁸¹ Bu açıdan bakıldığında ABD için rezervler önemli olmaktadır.

Dünya petrolünün % 65.3'ü, tek başına Ortadoğu'dadır. ABD, 2001 yılında Ortadoğu'dan 138 milyon ton ham petrol çekmiştir.²⁸²

Amerika Birleşik Devletleri Enerji Bilgileri İdaresi (United States Energy Information Administration)'nin (EIA) 1999 yılı sonu verilerine göre Irak, 112 milyar varil -muhtemelen bunuda aşan ve 300 milyar varile ulaşan- petrol rezervi ile dünyanın ikinci büyük petrol kaynaklarına sahiptir. Bu miktar dünyadaki bilinen tüm kaynakların yüzde 11'i veya 12'si kadardır²⁸³. Ayrıca Irak, Ortadoğu'da en az rezerv

²⁷⁸ İsmail Özalp, ABD'nin Petrol Politikaları, Genelkurmay Başkanlığı, SAREM Etüdü, Ankara, 05 Kasım 2002, s:2

²⁷⁹ Baz veriler için Bkz. U.S: Petroleum Trade, 1975-2001, s: 160. John Carey, "What to Do About Oil", Business Week, October 29, 2001, s: 41

²⁸⁰ John Carey, Taming the Oil Beast, Business Week, February 24, 2003, S:3821, s:96-102 What to Do About Oil, Business Week, October 29, 2001, ss: 40 - 43

²⁸¹ BP, a.g.m., Haziran 2002, s:26

²⁸² BP, a.g.m., Haziran 2002, s:27

²⁸³ [http:// www.eia.doe.gov](http://www.eia.doe.gov), 22 Mart 2003

araması yapılmış ülke. Gerçek rezervinin, bunun çok üzerinde olduğu biliniyor. Irak'ın yıllık petrol üretimi 105 milyon ton. Bu üretim hızı ile, mevcut (muhtemel değil) rezervlerinin ömrü 128.6 yıl.

Tablo-3.2. Dünya Enerji Kapasiteleri²⁸⁴

Bölge	Petrol Milyar Ton	D.Gaz Trilyon m ³	Kömür (Milyar Ton)	
			Taşkömürü	Linyit
Kuzey Amerika	8,3	7,6	120,2	137,6
Orta-Güney Amerika	13,7	7,2	7,8	14,0
Avrupa	2,6	4,9	47,5	77,9
Eski SSCB Ülkeleri	9,1	56,1	97,4	132,6
Ortadoğu	93,3	55,9	1,7	---
Afrika	10,0	11,2	55,2	0,2
Asya ve Okyanusya	5,9	12,3	189,3	103,1
TOPLAM DÜNYA	142,9	155,1	519,1	465,4

Bu arada Amerikan kamuoyunda özellikle İsrail'e yakın yorumcuların ABD'nin Arap petrolüne olan bağımlılığını azaltılması yolundaki çağrılarını artmaktadır²⁸⁵. Bu bağımlılığın Amerika'nın manevra alanını kısıtladığı²⁸⁶ ve bu ülkelere transfer edilen zenginliğin Amerika aleyhine terör eylemlerinin finansmanında kullanıldığı yorumları yapılmaktadır²⁸⁷. Çözüm olarak Hazar petrolünü dünya pazarlarına taşıyacak projelere hız verilmesi²⁸⁸, Rusya'dan petrol alımının artırılması, Alaska'daki alanlarda aramaların artırılması, tasarruf önlemlerine gidilmesi önerileri getirilmektedir. Fakat Irak petrolünün emsallerine

²⁸⁴ Kaynak:BP Statistical Review of World Energy, June 2002

²⁸⁵ Graham Allison ve John Grenan, U.S: Policy on Russian and Caspian Oil Exports: Addressing America's Oil Addiction, Mini Case and Illustrative Paradigm, Harvard University, John F.Kennedy School of Government, Caspian Studies Program, July 2002, s: 7

²⁸⁶ Anatole Kaletsky, The West must break its addiction to oil, The Times, 18 Ekim 2001

²⁸⁷ Gregg Easterbrook, Why this war is also about oil, The New Republic, 8 Kasım 2001

²⁸⁸ Brenda Shaffer, A Caspian Alternative to OPEC, Wall Street Journal, 7 Aralık 2001



oranla çok düşük maliyetle üretme avantajı da (varili 2 Dolar) dikkate alındığında merkeziliğinin azalmasını beklemek yanıltıcı olacaktır²⁸⁹.

Bir de olayın enerjiye ihtiyacı olan ve bölgeyle yakın ilişkileri olan diğer güçleri kontrol etmek ve baskı altına almak amacı vardır.

Esasen, konu Irak petrol kontratlarına ve ekonominin Körfez petrolüne bağımlılığına geldiğinde Güney Doğu Asya'nın, Avrupa ülkelerinin ve Rusya'nın bu noktadaki "ilişkileri" ve "bağımlılığı" ABD ile kıyaslanmayacak kadar büyüktür.²⁹⁰ Fransız Total-Fina-Elf firması Irak'ın toplam rezervlerinin %25'inin geliştirme haklarını elinde tutmaktadır. Körfez bölgesinden çıkarılan petrol Doğu Asya ve Avrupa pazarlarına akmaktadır. ABD'nin küresel ekonomideki rakipleri Almanya, Fransa, ve Japonya kullandıkları petrolün neredeyse tamamını ithal etmektedirler. Bu noktada Rusya'nın durumu da ilginçtir. Rus Lukoil firması 1997'de 7,8 milyar varil kanıtlanmış rezerv barındıran, El Kurna petrol bölgesinde çalışmak için 3,5 milyar dolar değerinde 23 yıllık bir kontrat imzalamıştır. Bu ve benzeri kontratlar Birleşmiş Milletler yaptırımları nedeniyle hayata geçirilememektedir. Dahası Irak'ın Sovyetler Birliği döneminden kalma 8 milyar dolarlık borcu da iki ülke arasında önemli bir sorundur.²⁹¹ Ancak Irak'ın geleceğine ilişkin Rusya'yı en çok ilgilendiren konu ekonomisinin dayandığı petrol ihracatının, Irak'tan dünya pazarlarına akması olası petrolle birlikte, zarara uğramamasıdır. Düşük fiyatlar Ruslar için gelir kaybı anlamına gelmektedir. Ama Rusya açısından daha önemlisi, düşen fiyatlarla birlikte Ortadoğu petrollerinin üretim maliyetleriyle rekabet etmekte güçlük çekeceği gerçeğidir.²⁹²

3.5. Ortadoğu Silah Pazarı

Uluslararası güç dengeleri, dünyanın en sorunlu bölgelerinin başında gelen Ortadoğu'da taşların henüz yerine oturmadığına işaret etmektedir. Bu nedenle,

²⁸⁹ Irwin M.Stelzer, Can We Do Without Saudi Oil?, The Weekly Standard, 19 Kasım 2001

²⁹⁰ Bu konuda genel bir değerlendirme için bkz. Toktamış Ateş, ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya, Ümit Yayıncılık, Ankara 2004, ss:356-358

²⁹¹ Tüm bu veriler için Bkz. "It's Not 'All About Oil' But....", Business Week, February 10, 2003, s:35

²⁹² Toktamış Ateş, ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya, Ümit Yayıncılık, Ankara 2004, ss:357

Körfez Savaşı ve ABD'nin Irak'ı işgali sonrasında önemli bir değişime uğrayan askeri, politik ve ekonomik faktörler, özellikle küreselleşmenin dayatacağı süreç boyunca önümüzdeki dönemde daha da hızlı ve köklü yapılanmaları zorunlu kılmaktadır.²⁹³

Körfez Savaşı, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ile başlayan, birçok ülkenin ekonomik ve jeostratejik çıkarları nedeniyle içinde yer aldığı ve özellikle Ortadoğu'da önemli değişikliklere yol açan gelişmelere sebep olmuştur. Yaşanan gelişmelerin en önemli yönlerinden birisini de bölgede değişen askeri dengeler teşkil etmektedir.²⁹⁴

Körfez Savaşı ve müteakiben Irak Savaşı öncesi ile sonrası arasında, askeri gücün oluşumunda ve sürdürülmesinde de değişiklikler yaşanmıştır. Körfez Savaşı öncesinde var olan iki kutuplu dünya düzeninde, süper güçlerle bölge ülkeleri arasındaki stratejik işbirliği önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. İki kutuplu düzende maliyetine bakılmaksızın parası olan da olmayan da sistemden beslenmek suretiyle bir güç oluşturabilmiş ve denge bu şekilde sağlanabilmiştir. Savaştan sonra ise durum değişmiş ve askeri güç oluşturmada ülkelerin öz mali gücünün boyutu ön plana çıkmış ve önem kazanmıştır.

Savaş sonrası ortaya çıkan bir diğer önemli unsur da, orduların başarısında komuta kademesinin artan rolü olmuştur. Demokratik ülkelerdeki ordularda askeri yeteneği olanlar yükselme imkanı bulmakta, sevk ve idarede başarılı olmaktadır. Demokratik olmayan ülkelerin ordularında ise askeri yetenekten çok kişisel sadakat ve ilişkiler ön plana çıkmaktadır.

Körfez Savaşı ile birlikte ortaya çıkan diğer bir faktör de, toplumun ve bireylerin eğitim düzeyi ile yakından ilgilidir. Bilgi çağının sembolü haline gelen, gelişmiş ve sofistike silah sistemlerinin etkin olarak kullanılmasında, eğitim düzeyi ve kapasitesi önemli rol oynamaktadır. Kapasitenin sadece sayıca çok olmak değil,

²⁹³ Bu konuda geniş yaklaşım ve değerlendirmeler için bkz., O.Lan Lesser, E.Graham Fuller, Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu, çev.Meral Gönenç, Alfa Yayınları, İstanbul, Temmuz 2000

²⁹⁴ E.Tümg.Armağan Kuloğlu, "Körfez Savaşı'ndan 10 Yıl Sonra Ortadoğu'daki Askeri Durum", Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2002, s:11

muharebe etkinliği ile yakından ilgili olan kültür, eğitim, siyasi sistem ve mali gc gibi unsurların dikkate alınması ile lldğ sonucunu ortaya çıkmıştır. Yeni sistemde merkeze, teknoloji ağırlıklı olarak insan yerleşmekte ve bilgisayarlar ön plana çıkmaktadır. Kısaca C4 I olarak adlandırılan Komuta, Kontrol, Muhabere, Bilgisayar ve İstihbarat (Command, Control, Communication, Computer and Intelligence) ile haber alma ve reaksiyon süresi gittikçe kısaltılmış ve bilgi kullanımını her alanda artırmıştır. Elastikiyet ve ateş gücü ön plana çıkarken kk birlik komutanlarının önemi daha da belirginleřmiřtir²⁹⁵.

Körfez Savaşı, bölgesel çatışmaların yayılma eğilimi gösterebileceğini ve tüm dünya için tehdit oluşturabileceğini göstermiştir. Modern silahların, uzun menzilli füzelerin ve kitle imha silahlarının transferi ve kullanımının taşıdığı riskler bölge dışındaki uluslarca da kavranmıştır. Ortadoğu'da gelecekte yaşanabilecek anlaşmazlıkların, hem bölge için, hem de dünyanın geri kalanı için çok daha kanlı ve tehlikeli olabileceği hususunda hiç şüphe bulunmamaktadır. Körfez Savaşı, sorunları zme kavuşturmak yerine, arkasında bıraktığı problemler ile daha kötü stratejik sonuçlar doğmasına sebep olmuştur. Bölgedeki anlaşmazlıkların zm, kültürel kalıplar ve siyasi sistemlerle çok yakından ilgilidir. Demokrasiden uzak baskıcı totaliter rejimlerin, uluslararası problemlerin üzümünde de kolaylıkla şiddet ve zora başvurduklarını görmek mümkündür. Bu nedenle, totaliter sistemlerin kolaylıkla sahip olacakları kitle imha silahlarını, sorumsuzca ve sonuçlarını hesaplamadan kullanabilme eğiliminde oldukları kıymetlendirilmektedir.

Uzun bir sürece yayılan Arap-İsrail barış girişimleri bu günlerde dünyanın en karmaşık anlaşmazlıklarından birinin üzülmesi yolunda adım adım ilerlemektedir. Bunun sonuçlanması bölgede jeopolitik manzaranın değişmesine de yol açacaktır. Geçmişin tecrübelerine göre barış girişimlerinde ilerleme olsun yada olmasın bölgenin savunma harcamalarında hiçbir azalma olmamıştır. ABD, AB ve Rusya silah ihracatının büyük bir bölümünü elinde tutarken, en önemli müşterilerde Ortadoğu lkeleri olmuştur. Bu yüksek kapasiteli ticaretin daha ne kadar bu şekilde devam edeceğini kestirmek zor görünmektedir. Bölgedeki siyasi, ekonomik ve sosyal değişmeler, sonunda savunma harcamalarında keskin bir azalma ile sonuçlanabilir.

²⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız:Anthony H.Cordesman, After The Storm : The Changing Military Balance in The Middle East, Londra, Westviev Press, 1993.s:5

Savunma merkezli konseptler, çok sayıda askeri güç yerine, ileri teknoloji ürünü olan, az sayıda, ancak etkili sistemleri ön plana çıkarabilir.

Ortadoğu'da ki en etkili askeri güç olan İsrail, en gelişmiş savunma sanayiine sahiptir. Bunun yanı sıra Türkiye ve İsrail hem stratejik anlamda ve hem de savunma sanayii alanında iyi birer ortaklardır. Ancak Rusya'nın, Kuzey Kore'nin ve Çin'in teknik yardımları sayesinde İran, bölgede ve ötesinde kaygı ile izlenen füze üretim yeteneğini geliştirmektedir²⁹⁶.

Siyasi ve iktisadi faktörler, Körfez Savaşı sonrası bölgede hızlı bir değişime yol açmıştır. Özellikle küreselleşmenin boyutları, gelecek yıllarda bölgede daha hızlı ve daha derin değişimleri zorunlu kılmaktadır. Bunun yanı sıra bölgeyi derinden etkileyecek hızlı nüfus artışı ve zaten var olan su kıtlığının bu artış ile daha kritik bir duruma gelmesi kendine özgü bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Siyasi dengenin önemli unsuru olan politik liderler de hızla değişmektedir. Yıllardır iktidarda olan; Kral Hüseyin, Hafız Esad, Kral II. Hasan, Yaser Arafat gibi liderler ölecek, Saddam Hüseyin ise devrilerek politik sahneden çekilmişlerdir. Diğerleri ise yaşlanmakta veyahut ta; Kral Fahd ve Zayed El-Nahyan gibi ciddi hastalıklar ile savaşmaktadırlar. Bazı ülkelerde ise gittikçe yaşlanan ancak halefleri belli olmayan liderler ortaya çıkmaktadır.

Uzun dönemde, Arap-İsrail barışı gerçekleşsin veya gerçekleşmesin, yaşanan siyasi değişimler, ülkeler arasındaki sorunların anlaşma ile çözümlenebileceğine olan inancı arttırmaktadır. Bu da yıllardır ihmal edilen, bastırılan veya yok edilen refaha ilişkin ihtiyaçlarının karşılanması lehine bir durum yaratırken, bölgedeki anahtar ülkelerin askeri harcamalarının azalacağı bir dönemin ipuçlarını da vermektedir. Ancak bu öngörünün yakın gelecekte gerçekleşmesi pek muhtemel görünmemektedir. Arap ülkelerindeki çoğu askeri bürokratlar; dış tehlikelere karşı rejimi savunduklarını belirtmelerine rağmen, subayların hayat standartlarını geriye götüren ve azalan savunma bütçeleri, iç ve dış dengeler açısından da tehlike arz etmektedir.

²⁹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz:Anthony H.Cordesman, a.g.e., s:23

Ortadoğu'daki son gelişmeler barışı bozacakmış gibi gözükse de, gelişen durum çerçevesinde, Ortadoğu'da savaş yapmaya ihtiyaç duyabilecek konumda ve durumda bir devlet bulunmadığı görülmektedir. Geline aşamada anlaşmazlık İsrail ile Filistin arasındadır. Filistin'in de savaşabilecek yapı ve güçte olmamasından dolayı klasik anlamda savaş olması mümkün görülmemektedir. Buna karşılık düşük yoğunluklu çatışma ortamının sürekli gündemde olacağı ve sağlam temellere dayanmasa dahi, geçici de olsa bir barışın sağlanabileceği, ancak psikolojik nedenlerle gerginliğin bir nesil daha geçmeden ortadan kalkmasının pek mümkün görülmediği sonucuna varılmaktadır.

Amerika'nın Irak'taki askeri operasyonunun sona ermesi ve bu ülke askerlerinin Irak'taki konumlarının aşağı yukarı anlaşılmasının ardından, Amerikan Savunma Bakanlığı Pentagon'un yeni programların hazırlığında olduğu değerlendirilmektedir.

Ortadoğu ve Fars Körfezi bölgesinde de, Amerikan güçlerinin hareketliliği gayet net biçimde hissedilmektedir. Irak'ın işgal edilmesiyle birlikte Amerika bu ülkede oldukça önemli ve aynı zamanda büyük üslere kavuşmuş oldu. Aynı zamanda da şu anda binlerce Amerikan askeri şu sırada Irak topraklarının içerisinde bulunuyorlar. Söz konusu askeri üsler Amerika'nın Fars körfezi bölgesindeki uzun vadeli konuşlanmasının merkezleri olacaklardır. Diğer taraftan da Pentagon Suudi Arabistan ile Türkiye'deki kuvvetlerinin bir bölümünü Irak'ın içerisinde toplamaya çalışmaktadır. Amerika Irak'a saldırmadan önce Arabistan'da 48 bini aşkın askerini barındırıyordu. Bu denli yüksek sayıda Amerikan askerinin Arabistan'da bulunması Müslümanların tepkisini çekmeye başlamıştı. Şimdi Saddam Hüseyin iktidardan devrildiğine göre Amerika Arabistan'daki güçlerini Irak toprakları içerisinde konuşlandırmaya çalışacaktır. Böyle bir durumda Amerikanın Suudi Arabistan'la arasındaki 11 Eylül olaylarından sonra meydana gelen bazı anlaşmazlıkların tasfiye edilmesi için istediği koşullar sağlanmış olacaktır.

Uluslararası ilişkiler, bir disiplin olarak 20. yüzyılda I. Dünya Savaşı sonunda savaşı önleyebilmeyi hedef edinmiştir. Ancak uygulamada savaş nasıl önlenabilir sorusundan ziyade, büyük devletler arasında savaş nasıl önlenabilir sorusuna çözüm aramıştır. Bu itibarla, Thucydides'in Peloponezy Savaş Tarihi de uluslararası ilişkiler

teorisinin ilk klasiği olarak nitelenen ve/veya uluslararası ilişkilere ilişkin ilk yazılı metin olduğu ileri sürülen bir kitaptır.

Devletler her zaman çıkarları doğrultusunda, fayda ekseninde hareket etmişlerdir ve edeceklerdir. Bunu 'ortak çıkar' ya da 'genel yarar' tanımlamaları ile maskeleyen çalışmalarını hiçbir şeyi değiştirmez. Günümüzde savaşın gezegenimizden kalkmış olması gerçekten uzak bir hayal kalırken, savaş, her günkü televizyon haberlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

1945 ile 1990 yılları arasında akıp geçen 2340 hafta boyunca, dünyamızın savaşmadan geçirdiği hafta sayısı olsa olsa yalnızca üç tanedir. Bu durumda bütün bu yılları savaş sonrası yıllar diye nitelemek güldürü ile içler acısı olayları birbirine karıştırmaktan başka bir anlam taşımaz. Bütün bu yıllar süresince yaşanan 160 çatışma sonunda 35-40 milyon kişi ölmüştü²⁹⁷.

1990 sonrası, önce Körfez Savaşı ardından Kafkaslar'dan Balkanlar'a uzanan ve halen devam etmekte olan bir dizi çatışma, insanlarda yeni bir kaygıya sebep oldu. Çizdiğimiz genel çerçevenin hiç iç açıcı olmadığını itiraf etmekle beraber, savaşın hiç olmamasını beklemekte bir o kadar safdilliktir. Milletler savaşla hayat bulmuşlar ve yine savaşla hayatini yitirmişlerdir. Seneca da "savaş milletlerin varoluşunun sonucudur" diyerek bu noktaya atıfta bulunmaktadır. Savaş, yaşam kadar doğal ve kaçınılmazdır. Kötülük insanlığın içinde etkili olduğu sürece savaş kaçınılmaz olacaktır.²⁹⁸ Kenneth Waltz'ın da desteklediği görüşe göre "savaşlar onları engelleyecek birşey olmadığı için çıkar". Savaş, haklı olanın yanında ve yönünde olduğu sürece gereklidir...

Mücerret olarak savaş iyidir demek kolay olmadığı gibi mücerret olarak savaş kötüdür demek kolay değildir²⁹⁹. Çünkü silah hem zulmün hem de adaletin emrine aynı uysallıkla itaat eder³⁰⁰. Modern savaş sanatını; savaşın bütün biçimlerini ve bu alanda bilimin bütün buluşlarını öğrenmek, bunlardan akıllıca yararlanmak, bunları

²⁹⁷ Edward Luttak 1945 ile 1989 yılları arasında 158 tane savaş olduğunu, 23 milyon kişinin öldüğünü yazıyor. *Toward Post Heroic Warfare*, Foreign Affairs, Mayıs-Haziran 1995, ss:109-122

²⁹⁸ Sezai Karakoç, *Sûr*, Diriliş Yayınları, İstanbul, s:140

²⁹⁹ Karakoç, a.g.e., s:140

³⁰⁰ Ahmet Turan Alkan, *Üç Noktanın Söylediği*, Ötügen yayınları, İstanbul 1996, s:197

yetenekle birleştirmek ve bunlardan birini ya da diğerini şartların uygunluğuna göre zamanında kullanmak oluşturur.

Alvin ve Heidi Toffler'a göre, insanlık c büyük değişim dalgası yaşamıştır. Bunlardan ilkini 'tarım devrimi' oluşturur. İkinci dalga ise kitlesel sanayi üretimine ve savaşın sanayileşmesine sebep oldu, tıpkı birinci dalgada savaşın tarımlaştığı gibi.

70'li yılların sonundan bu yana cnc bir dalga çıktı ortaya. Bu dalganın üretim faktörleri artık emek ve hammadde değil, yalnızca bilgi. Gelecekte cnc kuşak savaşlar, yan zararları en aza indirgeyerek, verecekleri zararı kişiselleştiren son derece geliştirilmiş silahlarla gerekleřtirilecek³⁰¹.

Toffler'ler şu noktaya dikkatimizi çekiyorlar: Zenginliği yaratmanın yoluyla, savaş yapmanın yolu aslında aynıdır. Bugün teknolojiye ve iş dünyasında yaşanan devrim nitelikli yenilikler, hemen ordulara ve savaş yapma biçimlerine yansımaktadır.

Savaş biçimlerinin de tarih içinde nasıl geliştiğini anlatan bu iki düşünür; yarın, bilgi ve iletişim, ileri ekonomilerin çekirdeğini oluşturacağı için "yazılımın elik üzerindeki zaferini göreceğiz" diyorlar. Yarının dünyasında askeri kararlar veren robotlar, genetik silahlar, yapay gerçeklik silahları yada diplomasinin yerini alan diğital medyayı görebileceğiz.

Günümüzde bilgi ve iletişimin ulaştığı teknolojik seviye ile savaşların sanal ortamlara taşındığını görmekteyiz. Burada mücadele bilginin mücadelesidir. Savaştaki şiddet unsuru yerini 'zarar verme' mantığına devretti. Karşı tarafın bilgisayar mekanizmasını kullanılmaz hale getirmek, sistemlerini okertmek, haber ağını devre dışı bırakmak gibi yapılan hasarlar sanal savaşın başarı girdilerini oluşturmaktadır.

Daha öncede ifade edildiği gibi teknolojiye devrim nitelikli ve içerikli gelişmelerin vakit kaybedilmeden taktik ve teknik itibariyle orduya ve savaş

³⁰¹ Pascal Boniface, Güçsüzlük İsteği, Uluslararası ve Stratejik Tutkuların Sonu mu?, Yapı Kredi Yayınları, ev. Alp Tümertekin, İstanbul 1997, s:63

biçimlerine uyarlanmaktadır. Teknolojideki devasa gelişmelerin, dur durak bilmez bilimsel buluşların yine aynı hız ve heyecanla savaş yöntem ve biçimlerinde kullanılabilir kılınması, kaygı verici ve ürkütücü olurken savaş teknolojisini bu raddeye getiren ülkelerce de, güven verici ve ticari getiri aracı olarak kabul ediliyor.

Briand-Kellog Misakı ile savaş tamamen yasaklanmış ve milletler arası bir suç olarak kabul edilmiştir. BM örgütünün, BM Andlaşması'nın imzası ile Briand-Kellog Misakı teyid ediliyor ve tüm milletler arası toplumu bağlayacak düzeye getirilerek, evrenselleşiyordu. Buna rağmen savaş teknolojisi, önüne geçilemez durumda ve yine devletler bütçelerinin büyük bir bölümünü bu alana ayırmakta.

Soğuk Savaş döneminin iki dev gücü, Rusya ve ABD, son günlerde stratejik istikrar kapsamında, stratejik saldırı silahları (START) konularının, stratejik savunma silahları (ABM) sorunlarını birbirinden ayrı görüşülemeyeceğini vurgularken, %75'ini nükleer silah başlıklarında, kalan %25'inin de özel depolarda bulunan plütonyum stoklarının kullanım dışı bırakılmasında hemfikir gözüküyorlar.

Silah sınırlandırılmasına gidilmesi, nükleer tehdit unsuru uzun erimli füzelerin kaldırılması, plütonyum kaynaklarının kullanım dışı bırakılması, teknolojik savaş silahlarının hedef olarak kişileştirilmesi ya da verdiği zararın en aza indirilmesi ve bu yönde gelişen gelişmeler ümit verici olmakla birlikte insan denen tamahkâr varlık ve içinde taşıdığı doymak bilmez 'sahip olmak' ve 'güçlü olmak' hırsı insanı derin derin düşündürüyor. Barışın yaşandığı, savaşların olmadığı bir dünya belki hepimizin temennisi, ama sadece sözde kalan bir temenni.

Her komutan ve devlet tarafından bilinen bir gerçek vardır: "savaş hiledir". Strateji, teknik ve taktikleri ile hile yollu savaşa hizmet etmektedir. Bu nedenle hileyi stratejiye eşdeğer tutabiliriz. Bu itibarla günümüz barış söylemleri, silahsızlanma girişimleri havada kalmaktadır ve kalacaktır.

Yakın tarihte 3 tane "kriz" diye nitelendirebileceğimiz petrol darboğazı yaşanmıştır. Genel olarak bunlara, OPEC üyesi bir veya birden fazla ülkenin mevcut

petrol üretimini isteyerek veya istemeden (savaş halindeyken) kısması sonucu, ham petrol fiyatında meydana gelen büyük çaplı artışlar neden olmuştur.³⁰²

1973 yılındaki bu ilk Arap Ambargosu, geniş çaplı bir krizdir. Suriye ve Mısır'ın İsrail'e saldırmış olduğu 5 Ekim 1973 tarihli "Yom Kippur" Savaşı ile patlak vermiştir. Bu durum da ABD'nin İsrail'i koruma ve ona destek çıkma politikasından farklı bir durum yaratmadı. Amerika ve diğer birkaç Batı ülkesi İsrail'e arka çıktı. Bu girişimin bir sonucu olarak da petrol ihraç eden Arap ülkeleri İsrail'e destek olan tüm ülkelere karşı bir ambargo başlattı. Daha sonra bu tavrın arkasında resmi olarak OPEC ülkeleri yer alacaklar ve o dönemde batının tekel olduğu petrol piyasasındaki ağırlığı tamamen ters çevirip bu gücün Texas'tan doğuya kaymasına neden olacaklardı. Söz konusu süreçte fiyatlar reel olarak 70-80 USD/v.'i zorlamıştır.³⁰³

1973'de başlayan ambargo 74 ilkbaharında bitmişti. Fakat 1978-1979 kış döneminde sanayi dünyasını ikinci bir şok sarstı. İran'daki devrim ve Şah'ın tahtından indirilmesi sonucu İran'ın dışarıya sattığı petrol miktarı önemli ölçüde azaldı. İran devrimi, gündelik petrol üretiminin Kasım 78-Haziran 79 arasında yaklaşık 2-2.5 milyon varil düşmesine neden oldu. 1980'de Irak'ın petrol üretimi (günlük) 2.7 milyon varil düşerken, İran'ın aynı dönemde 600 bin varil kadar düştü. Bu iki olay 1978'de \$14 olan petrol fiyatının 1981'de 36\$ olmasına neden olmuştur. Unutmamak gerekir ki, Şah sonrası İran yönetimi ve Saddam Hüseyin dahil, ABD ile ilişkileri hiç de "iyi" olmayan rejimler dünya piyasalarına ve ABD'ye petrol satmayı yıllardır sürdürmüşlerdir.³⁰⁴ Saddam Hüseyin rejiminin BM'in "Gıda için Yiyecek" programı çerçevesinde sattığı petrolün 600.000 v./günlük bir kısmının ABD'ye satıldığı bilinmektedir.³⁰⁵ Bu krizin bir farkı vardı. Artık batılı devletlerin hükümetleri özellikle ABD hükümeti, OPEC'in ihraç ettiği petrole olan bağımlılığını önemli ölçüde azaltmak için 1973 de karar aldığı bazı uygulamaları ve reformları

³⁰² Yaşanan Petrol krizleri ve fiyat dalgalanmaları konusunda detaylı bilgi için bkz. Toktamış Ateş, "ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya, Umit Yayıncılık, Ankara 2004, ss:326-363. Krizlerle ilgili kısımlar bu çalışmada söz konusu kaynaktan özüm senerek yazılmıştır.

³⁰³ OPEC Ambargosuyla fiyatların geldiği düzey 2001 fiyatlarıyla enflasyona göre ayarlandığında bu seviyelere denk düşmektedir. Bkz. Mamduh G. Salameh, "A Third Oil Crisis", Survival, C. 43, S:3, Autumn 2001, n. 34., s: 144

³⁰⁴ Toktamış Ateş, a.g.e., ss:336-340

³⁰⁵ Donald L.Barlett ve James B.Steele, "Iraq's Crude Awakening", Time, C. 161, S: 20, May 19, 2003, ss: 32-33

uygulama adına önemli adımlar attılar. Bunlara örnek olarak elektrikli araçların geliştirilmesi için çalışmaların başlaması gösterilebilir. Gerçekten de alternatif/yenilenebilen enerji kaynaklarının geliştirilmesine yönelik çabalar sektör gündeminin ön sıralarına sıçramıştır. Bunların çok ses getiren ilk örneği, Başkan Carter'ın 88 milyar dolarlık killi şist ve kömürden sentetik petrol üretimi projesiydi.³⁰⁶

Üçüncü önemli petrol krizi de Körfez Savaşının yaşandığı 1991 krizidir. Körfez savaşı, Irak'ın Kuveyt'i 2 Ağustos 1990'da işgal etmesi ile başladı. Irak başkanı Saddam Hüseyin, Kuveyt'i işgal etmelerinin sebebinin Kuveyt'in gereğinden fazla petrol ürettiği ve bunun durdurulması gereksinimi olduğunu söyledi. İkinci bir neden ise Kuveyt'in, Irak'ın petrol yataklarının birinden yasa dışı olarak petrol sızdırdığı gerekçesiydi.

Tüm bunlar nedeniyle oluşan krizden kötü etkilenmeye başlayan Birleşmiş Milletler (BM), Irak'a barış içinde çekilmesi için süre verdiler. Süre doldu ve Saddam Hüseyin çekilmeyince ABD askerleri Kuveyt'e girdi. Bu savaşın da özellikle Amerikan ekonomisine etkisi önemli boyutlardaydı. Tüketiciler kısmında yaşanan sorunlar 73-79 krizlerindeki benzerdi.

3.5.1. Irak-İran Savaşı

Irak, diktatör Saddam'ın emperyal tutumları ve saldırgan tavırları nedeniyle yakın tarihinde iki önemli savaşa taraf olmuştur. Saddam Hüseyin'in gem vurulmaz hırısı Irak'ı uzun yıllar süren savaş ortamında germiştir. Bu savaşlardan ilki, 1980 yılında başlayıp 8 yıl kadar süren İran-İrak Savaşı ve ikincisi 1990 yılında başlayan İkinci Körfez Savaşı'dır. Nedenleri ve neticeleri ile bu savaşlar büyük/sanayileşmiş güçler/devletlerce de beslenen emelleri ortaya koyma noktasında önem arz etmektedir. 1979 Şubatı'nda Şah'ın devrilmesi ve Humeyni rejiminin başlaması ile birlikte İran-İrak münasebetleri hızla kötüye gitmeye başladı. Humeyni rejimi Irak için tedirginlik unsuru bir gelişme idi. Nihayetinde İran'da bir Şii rejiminin kurulması, halkının kahir ekseriyeti Şii olan Irak için tehlike demektir.

³⁰⁶ How OPEC Keeps America Hooked On Oil Imports, The Wall Street Journal, C.. CCXLII, S:53, March 18, 2003, s: A13

Irak'ta Saddam Hüseyin'in rejiminin devrilmesinin ardından İran, toplam nüfusunun % 60'lık kesimi Şii olan komşusu Irak'ta aşırı dinci kendisine yakın Şii bir yönetimi işbaşına getirme ve bölgede Şii birliği kurma konusunda yoğun çaba harcamaktadır. Bu konuda İran'da yaşamış olup Irak'a göç eden Şiiiler arasına askeri, politik ve gizli örgüt üyelerini sokmaktadır.

İran'daki islami diktatörlük Irak'ta ikinci bir İran modeli yaratma amacına beş koldan yürüttüğü faaliyetler ile ulaşmaya çalışmaktadır.

1. İran, Iraklı Şii dini liderleri kullanarak Şii halkın kurtuluşunun ancak İran İslami yönetim modelinin kurulması ile mümkün olduğunu halka iknasına çalışmaktadır.

2. İran yüksek islami devrim komitesinin benzerini Irakta kurarak eğitilmiş komite temsilcilerini ve Mart 2003'ten itibaren sayıları 30.000'ni bulan militanlarını şehir şehir dolaştırarak İran kaynaklı fonları ile propoganda yolu ile oy toplamaya çalışmaktadır.

3. İran, Irakta aşırı dinci Şii lider Muqtada Al-Sadr ile işbirliği yaparak işgalci güçler ile iş birliği yapan ve demokratik bir yönetim isteyen şii liderleri baskı, cinayet, adam kaçırma gibi eski Taliban yöntemleri ile etkisiz hale getirmeye çalışmaktadır. (Nisan 2003'te Iraklı Şii lider Ayetollah Al Kohei'nin öldürülmesi olayına adı karışan Al-Sadr için tutuklama emri çıkartılmıştır).

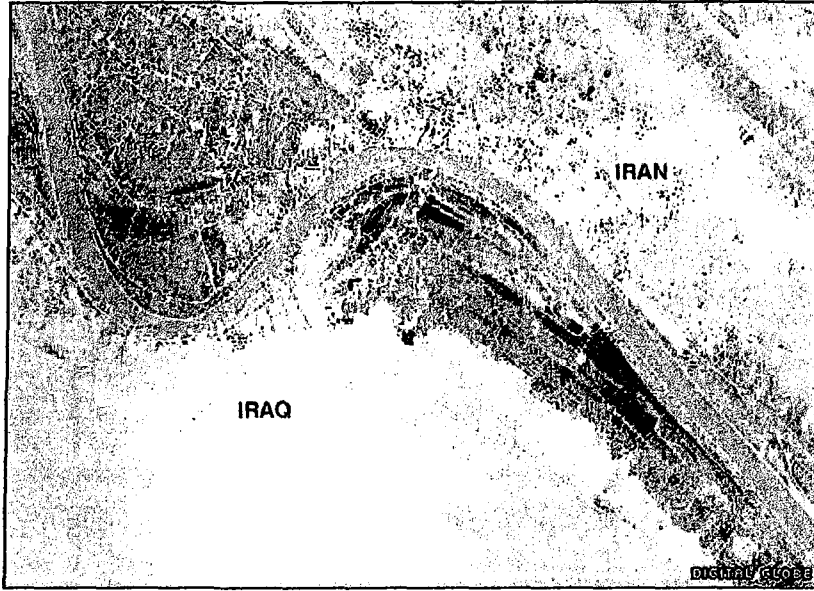
4. İran tarafından desteklenen Hizbullah örgütü yüzlerce militanını Irak'a sokmuş Hamas örgütü de Irak'ta şubeler açarak Iraklı Şiiileri Amerikan ve işgal güçlerine karşı savaşmaya teşvik etmekte ve eğitim vermektedir. 1 Temmuz 2004 tarihinden itibaren sivil otoriteye geçecek yönetimden sonra saldırılar artarak devam etmektedir.

5. İnan görsel ve işitsel basını kullanarak propagandasını sıklaştırmakta ve Iraklı Şiiler için propaganda mesajları vermektedir.³⁰⁷

Geçmişte Irak'ın İnan'la ilişkilerinin gerginleşmesine neden olan olaylar zincirinden en önemlileri 1980 Şubatı'nda devrimin yıl dönümü dolayısıyla Tarık Aziz'e suikast ve Müstasiriyah Üniversitesi'ne saldırılması olaylarıydı. 1980 Nisan'ına gelindiğinde, Bağdat ile Tahran arasındaki ideolojik ve psikolojik savaş tamamen kızışmıştı. Iraklı Şiilerin lideri Bekir El-Sadr ve kız kardeşinin idam edilmesi üzerine iki ülke arasındaki ilişkiler daha da gerginleşmiştir.

İnan-Irak arasında 8 yıl süren ve 1 milyondan fazla insanın ölümüne neden olarak bilinen konu Şattül-Arap üzerindeki anlaşmazlıktır. Bu, bölgedeki su savaşlarından biridir. Irak'ın denize açılan tek yolu Şattül-Arap'tır. Burayı kullanamaması halinde en temel ihracat kalemi olan petrolünü tankerlerle diğer ülkelere gönderme imkânı kalmamaktadır. Sorunu anlaşılır hale getirebilmek için tarihi boyutuna bir göz atmak gerekir. 1913'de İstanbul'da yapılan bir anlaşma ile Şattül-Arap üzerindeki tüm ulaşım hakları İnan'ın aleyhine Osmanlı'ya kaldı. Daha sonraları kurulan Irak bu durumu 1937'de İnan'la yapılan Dostluk Anlaşması'yla Osmanlı'dan miras kalan bu durumu kendi lehine resmileştirmiştir. 1958'de Irak'ta askeri darbenin lideri Abdülkerim Kasım, Bağdat Paketi'nden çıkarak Sovyetlere yanaşmıştır. Bu yaklaşmayı kabul etmeyen Batı, İnan Şahi'nı devreye sokmuştur. 1969 Nisan'ında 1937 Anlaşması'nı tek taraflı olarak iptal eden İnan, aynı zamanda Irak'ta dönemin Kürt isyanını yöneten Molla Mustafa Barzani'ye destek vermeye başlamıştır. Irak ise bu durumu bahane ederek Hürmüz Boğazı'nı kontrol eden üç küçük adayı işgal etmiştir.

³⁰⁷ Dr.Constantine C.Menges, Iran's Covert Actions in Iraq, Middle East Policy Hudson Institute Center for Middle East Policy Publication,s:354



Resim-3.3. Şattül-Arap

Cezayir'in arabuluculuğu ile 6 Mart 1975'de Irak'a Şattül-Arap konusunda İran'ın tezleri kabul ettirilmiş ve bu üç ada yeniden İran'a bırakılmıştır. Devamında Kürt isyanı çok kanlı bir biçimde bastırılmıştır. Gergin ortam ve çatışmalar 1980 yılı boyunca da devam etmiş ve 28 Ağustos 1980 günü bu çatışmalarda İran, Irak kuvvetlerine karşı ilk defa yerden yere SS füzeleri kullanmıştır. 1979 Şubat'ın da Humeyni'nin Şah'ı devirerek İslam Cumhuriyeti'ni kurmasının ardından çıkan iç karışıklıkları fırsat bilen Saddam, 17 Eylül 1980'de yukarıda belirttiğimiz Cezayir Anlaşması'nı tek tarafı olarak fes ederek Şattül-Arap topraklarını yeniden işgal edince 1 milyon kişinin ölümüne neden olan 8 yıllık savaş felaketini, 22 Eylül 1980'de baskın şeklinde 700 km'lik bir cephede saldırıya geçmesiyle birlikte, başlatmış oluyordu.

Savaştan ilginç ve önemli notları fazla ayrıntıya girmeden şöyle sıralayabiliriz³⁰⁸ ;

Öncelikle, İran savaşın daha 8. gününde savaşta dengeyi sağlamayı başarmıştır. Irak'ın Fransa'dan istediği Süperstandart ve Mirage'ların devreye girmesiyle 1984 yılı savaşın en önemli yılını oluşturmuştur. Artık bu yıldan itibaren

³⁰⁸ Macit Çobanoğlu, Türkiye Irak İlişkilerinin Dünü, Bugünü, 1994, Harp Akademileri Yayınları, ss:145-146

kimyasal silahların savaşta kullanılması söz konusu olmuştur. 1986 yılında açığa çıkan ve dünya kamuoyunun tepkisini çeken İrangate³⁰⁹ Skandalı, ABD ve Reagan'ın itibar yitimine neden olmuştur.

Savaş'ın sonlarına gelindiğinde Irak, Fransa ve İngiltere'den aldığı kimyasal silahları Halepçe üzerinde kullanmış ve 5000 Kürt insanın ölmesine neden olmuştur. Halepçe katliamı tarihte bir savaş utancı olarak yerini almıştır. Humeyni zehir içmekten de beter dediği kararını 18 Temmuz 1988'de açıklar. İran BM'nin 598 sayılı kararını kabul etmiş ve böylece 8 yıl süren, binlerce insanın hayatlarını ve ekonomik kaynaklarının yok olmasına mâl olan bu yıpratma savaşı hiç beklenmedik bir anda sona ermiştir. 1980 yılında patlak veren Irak-İran Savaşı, bir nevi Basra Körfezi'ndeki bölgesel üstünlük mücadelesi ve İran İslam Devrimi'nin yayılma tehlikesini tahdit altına alma şeklinde ortaya çıkan bir olaydır.

İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi, Körfez bölgesinde ağırlık kazanmak amacıyla silahlanmaya önem vermiş, tahttan indirildiği zamana kadar da elinde bulundurduğu gelişmiş Amerikan yapımı silahlarla bölgede endişe yaratmıştı. Şahın devrilip Şii rejiminin İran'a hakim olmasıyla başlayan "devrim ihracı" faaliyetleri, Körfez'de bu ülkeye duyulan antipatinin giderek artmasına neden olmuştu. Bu nedenden dolayı ki; Irak-İran Savaşı başladığında Sovyet Rusya, Sosyalist Ülkeler, Batı ve Arap dünyasının çoğunluğu Irak'ı desteklemişlerdi. 8 yıl süren bu savaş boyunca her iki taraf da birbirlerine üstünlük sağlayamamıştı. Ancak savaş sonunda İran tehlikesinin etkisini yitirdiği düşünülürken, Irak tehlikesinin ortaya çıktığı göz ardı edilmişti.

2002 yılı sonu itibarıyla ABD'nin yıllık toplam enerji tüketimi 2.2 milyar ton petrol eş değeri düzeyindedir. Bu tüketimi ile ABD, dünya enerji tüketiminin % 24,5'ini tek başına gerçekleştirmektedir. 2002 sonu ve kesin rezervler itibarıyla ABD'nin petrol kaynakları 3,7 milyar ton, doğalgaz kaynakları ise 5 milyar metreküp

³⁰⁹ Reagan yönetimi döneminde, Lübnan'daki ABD'li rehinelere serbest bırakılmasına karşılık, İran'a İsrail üzerinden gizlice 508 adet TOW tanksavar füzesi satılması olayı, ABD siyasi tarihine "İran - kontra" skandalı olarak geçmişti. Bu ismin kullanılmasına, İran'a silah satışından elde edilen paranın, yasadışı kanallardan Nikaragua'daki Sandinist rejimi devirmeye çalışan "kontra" güçlerine aktarılması neden olmuştu.

düzeyindedir. ABD'nin petrol üretimi 1970'lerde zirveye ulaşmış ve o tarihten itibaren günümüze kadar yıllık üretim yaklaşık %40 oranında azalmıştır.

ABD'nin ekonomik anlamda sahip olduğu rezervler, üretim ve tüketimi değerlendirildiğinde, dünya çapındaki enerji merkezleri ile neden yakından ilgilendiği ortaya çıkmaktadır. Bugünkü üretim düzeyi ve rezervleri çerçevesinde, ABD'nin petrol rezervi 10,7 yıl, doğalgaz rezervi ise 9,2 yıl sonra tükenecektir. Eğer hiç petrol ithalatı yapmadan, yıllık ihtiyacını tamamen kendi öz kaynakları ile karşılama yoluna giderse, kendisinin petrol rezervleri ancak 4,1 yıl yeterli olacaktır. Bu durumda dışa bağımlılığın gelecekte artacağını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

ABD'nin dış ilişkilerinde enerji ihtiyaçlarını da dikkate aldığı yadsınmaz bir gerçektir. Bu çerçevede bilindiği üzere ABD, Kanada ve Meksika'dan hem petrol hem de doğalgaz alımı yapmaktadır. Her iki ülke ile kurulmuş olan yakın askeri, ekonomik ve stratejik ilişkiler dikkate alındığında, ABD'nin bu kaynaklardan faydalanmasında herhangi bir problemin çıkma olasılığı çok düşük görülmektedir.

2001 yılında ABD'nin orta ve güney Amerika da 126,3 milyon ton petrol ithal ettiği ve yıllık tüketimin %14,1'ini karşıladığı görülmektedir. Bu bölge ülkelerinin kesin rezervleri incelendiğinde ise daha büyük bir zenginlik karşımıza çıkmaktadır. Bölgede, Venezuela'da 11,2 milyar ton olmak üzere, toplam 13,7 milyar ton kesin rezerv bulunmaktadır. Bu miktar ise, ABD'nin 3,7 milyar tonluk rezervinin 3 katı, NAFTA ülkeleri toplam rezervinin de 1,6 katı rezerve tekabül etmektedir. Amerika kıtasında üretim, tüketim ve ithalat rakamlarında herhangi bir değişiklik olmadığı varsayımı ile ABD'nin bu bölgeye yönelik kontrol mekanizmasını sürdürerek, yaklaşık 22 yıl boyunca faydalanması mümkün olabilecektir.

ABD, 2001 yılında, petrol ihtiyacının %5,2'sini Avrupa'dan ithal etmiştir. Rusya federasyonu hariç tutulduğunda Avrupa'da bulunan kesin rezerv, 1,3 milyar tonu Norveç, 700 milyon tonu İngiltere olmak üzere toplam 2,5 milyar ton düzeyindedir. Tüm bu rakamlar birlikte ele alındığında Avrupa'daki petrol rezervlerinin ABD için orta ve uzun vadede istikrarlı bir kaynak oluşturması mümkün görülmemektedir. Üstelik Avrupa ekonomisi kendi büyüme dinamikleri bağlamında, ABD gibi, petrol kaynaklarına ihtiyaç duyacak ve önemli bir rakip

olarak kalacaktır. Özellikle ab, enerji alanında, ABD'ye benzer bir biçimde temin ettiği doğalgaz ve ortadoğu'dan deniz yoluyla sağladığı petrol kaynaklarına alternatif yollar oluşturmaya çalışmaktadır.

ABD'nin petrol ihtiyacını karşıladığı Afrika'nın kesin rezervleri 10,2 milyar ton düzeyindedir. ABD 2001 yılında Afrika ülkelerinden 81,8 milyon ton petrol ithal ederek yıllık tüketimin %9,1'ini karşılamıştır. Kuzey Afrika ülkesi Libya'nın rezervleri 3,8 milyar ton ve batı Afrika ülkesi Nijerya'nın 3,2 milyar ton iken Cezayir'in kesin petrol rezervleri 1,2 milyar ton düzeyindedir. Mevcut ilişkilerin devam edeceği farz ve kabul edilerek, ABD'nin bu kaynaklardan yaklaşık 28 yıl boyunca yararlanabileceği değerlendirilmektedir.

Asya-Pasifik bölgesinde 5,9 milyar ton kesin petrol rezervi bulunmaktadır. ABD'nin bu bölgeden yaptığı petrol ithalatı 2001 yılında 18,3 milyon ton olmuştur ve petrol tüketiminin ancak %2'sini karşılamıştır. Ayrıca, bu rezervlerin 3,3 milyar tonu Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)'nde bulunmaktadır. ÇHC'nin nüfusu, enerji ihtiyacı ve ekonomik büyüme eğilimi dikkate alındığında, Asya-Pasifik bölgesinin petrol kaynakları ABD açısından fazla önem arz etmemektedir. Bu ülkelerden ÇHC ve Japonya'nın, petrol temininde gelecekte ABD ile rekabet içinde olacakları kaçınılmaz bir durumdur.

ABD yıllık petrol ihtiyacının sadece 4,3 milyon tonunu bu ülkelerden ithal ederken, bölge ülkelerinde yapılan petrol aramalarında, boru hatları ile ilgili faaliyetlerde etkin rol oynamaktadır. Bölgede gerçekleştirilen petrol üretiminden öncelikle Avrupa ülkeleri faydalanmaktadır. Gelecekte Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan'ın muhtemel rezervlerin kesinleşmesi ile birlikte ekonomik güç merkezleri olan ABD, Avrupa, Japonya ve ÇHC'nin bölge petrolüne olan ilgilerinin artabileceği değerlendirilmektedir.

Ortadoğu'da ise 2001 yılında bölge ülkeleri 1.1 milyar ton petrol üreterek, toplam dünya petrol üretimi olan 3.5 milyar tonun %30'unu karşılamışlardır. Ortadoğu ülkeleri, bu üretimlerinin 947 milyon tonunu ihraç ederek, toplam dünya petrol tüketimi olan 3.5 milyar tonun %30'unu temin etmişlerdir. ABD'nin 2001

yılında bölge ülkelerinden ithalatı 138 milyon ton olmuş ve petrol tüketiminin %15,4'ünü bu yolla sağlamıştır.

Rezervler dikkate alındığında, ortadoğu ülkelerinin bugünkü üretim düzeylerini yaklaşık 87 yıl sürdürebilecekleri bilinmektedir. ABD'nin Irak politikası ile kontrolü altında olmayan Kafkas ve Hazar petrol rezervlerine nazaran Ortadoğuya yönelik politik yaplanmasını artarak sürdüreceği beklenmektedir. ABD'nin ve diğer büyük ekonomilerin gelişmeleri çerçevesinde petrol ihtiyaçları artacaktır. Yeni enerji kaynakları veya alternatiflerinin petrolü ikamesi ise orta vadede mümkün görülmediğinden; geçmişte olduğu gibi stratejik bir madde olan petrol üzerinde 21 nci yüzyılda da mücadele süreceği beklenmektedir.

ABD'nin petrol fiyatları üzerinde iki senaryo düşünülmüştür. Birinci senaryoda; petrol fiyatlarının düşmesine sıcak bakmayacak ve hem kendi rezervlerinin ekonomik bir biçimde kullanılması hem de OPEC dışında petrol üreten ülkelerin üretimlerini sürdürebilmeleri için politikalarını şekillendirecektir.

İkinci bir senaryoda, ABD ihtiyacının tamamını kendi kaynaklarından karşılamak yerine dışarıdan ithal etmek yoluna giderek, petrol fiyatlarının düşmesine yönelik girişimlerini artıracaktır. Petrol fiyatlarının düşmesi için ise uygulanması gereken strateji, dünya petrol arzının artırılmasıdır.

Petrol satışında söz sahibi olan OPEC ülkelerinin petrol varil fiyatlarını yükseltmesini engellemek maksadıyla, OPEC'in etkisini azaltmaya çalışacağı,

- ABD'nin Irak operasyonu sonucunda Irak petrollerinin dünya pazarlarına açacağı,
- Orta Asya cumhuriyetleri ve Azerbaycan'da var olduğu tahmin edilen rezervler kesinleştiğinde bu bölgede varlığını sürdürme yönünde gayretlerini artıracacağı ,

- Çok sayıda ülkeden geçen petrol boru hatlarının ve petrol çıkarma teknolojilerinin geliştirilme, yapım ve finansmanlarına destek sağlayacağı düşünülmektedir.

Dünya rezervlerinin çok büyük bir kısmının ve ekonomisinin kullanımına en uygun vasıfta petrolün bulunduğu Ortadoğu'da ABD üstlendiği etkin rolünü bu çerçevede devam ettirmektedir.



4. YENİ DÜNYA DÜZENİ

4.1. Doktrin Geleneği

Amerika Dünyadaki Tek İdealist Devlettir.

*Başkan Woodrow Wilson*³¹⁰

ABD'nin genelde Ortadoğu, özelde ise Basra Körfezi'ne bölgesine girişi yirminci yüzyıl başlarına dayanmaktadır. ABD Ortadoğu'ya petrol şirketleri vasıtasıyla girmiştir. Bu tarihten itibaren ABD'li petrol şirketleri Ortadoğu'da petrol arama, çıkarma ve işletme ayrıcalıkları almaya başlamışlardır. Ortadoğu'nun devasa miktarda petrole sahip olması ve üretim maliyetinin düşük olması Batılı gelişmiş ülkeleri dolayısıyla ABD'yi de buraya çekmiştir. Yirminci yüzyılın başından 1950'lere kadar ABD'li petrol şirketleri bölge devletleriyle petrol konusunda "ayrıcalık anlaşmaları" imzalamışlardır. Bu ayrıcalık anlaşmalarının süresi 60-75 yıl hatta 99 yıl kadar olmaktadır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise ABD genelde Ortadoğu, özelde Basra Körfezi'ni etkileyen başat güç durumuna gelmiştir. Basra Körfezi ABD'nin en önemli dış politika önceliklerinden biri haline gelmiştir. ABD'nin Körfez'e yönelik politikasını ekonomik, stratejik ve siyasi nedenler belirlemektedir. Bunlar, Körfez petrolünün makul bir fiyatla ve miktarda kesintisiz olarak, gelişmiş Batı ülkelerine akışını sağlamak, yabancı ve bölgesel bir gücün Körfez'de üstünlük kurmasına engel olmak ve İsrail'in güvenliğini sağlamaktır. Bunun için petrol üreticisi Arap devletlerinin ABD'ye dost rejimlere sahip olması ve bu ülkelerle işbirliğinin devamlılığı ABD için önem taşımaktadır. ABD bu amaçlarını gerçekleştirmek için bölge ülkeleriyle bir dizi ortaklıklar, güvenlik ilişkileri ve silah transferi anlaşmaları yapmıştır.

³¹⁰ Peter Scowen, Haydut Millet, Dünya'nın Bilmediği Amerika, Çev.Atilla Berkeoğlu, Truva Yayınları, Temmuz 2004, s:361

Pentagon'un yeni stratejik planı, Sovyet tehdidinin yokluğunda ABD güvenliğine karşı en büyük tehlikenin bu iyi teçhizatlanmış Üçüncü Dünya ülkelerinden geleceği varsayımına dayanmıştır.³¹¹

ABD'nin Körfez bölgesindeki ekonomik çıkarlarının temelini petrol oluşturmaktadır. Çünkü dünya petrol rezervinin %65'i bu bölgede bulunmaktadır. ABD ve Batılı müttefikleri için bu petrol kaynaklarının güvenliği hayati önem taşımaktadır. Batıya olan bu petrol arzının azalması ve kesintiye uğraması ABD ve Batılı müttefiklerinin ekonomisini derinden etkileyecektir. 1973 Petrol Krizi bunu açıkça ortaya koymuştur. Bölge ABD için stratejik öneme sahiptir. Çünkü ABD çıkarlarını tehdit edebilecek bir gücün bölgeyi denetimine veya hegemonyası altına almasını kabul edilemez görmektedir. ABD'nin bölgeyle ilgili siyasal çıkarlarına baktığımızda; İsrail'in güvenliği, bölgedeki geleneksel rejimlerin korunması yani ılımlı ve Batıya yakın devletlerin güvenliği ön plana çıkmaktadır.

ABD bölgedeki çıkarlarını korumak için, II. Dünya Savaşı'ndan beri bölge politikalarını yönlendiren başat güç olmuştur. Bu amaçla yirminci yüzyıl ortalarından itibaren hemen hemen her ABD başkanı bölgeye yönelik politikalar oluşturmuştur. Bu bağlamda Truman Doktrini, Eisenhower Doktrini, Nixon Doktrini, Carter Doktrini, Bush, Clinton ve W.Bush döneminde ABD'nin bölgeye yönelik doğrudan veya dolaylı askeri müdahaleleri bu politikaların sonuç göstergeleridir.

4.1.1. Truman Doktrini

Dünya tarihinin bu aşamasında hemen her millet, iki değişik yaşam şekli arasında seçim yapma durumundadır... Bunlardan biri çoğunluğun yönetimi üzerine kurulmuştur... Diğeri ise bir azınlığın kuvvet yolu ile çoğunluğu idare etmesi üzerine kurulmuştur... İnaniyorum ki, Birleşik Devletlerin politikası, silahlı bir azınlık tarafından veya dış baskıyla boyunduruk altına alınmaya çalışılan hür halkları desteklemek olmalıdır. İnaniyorum ki, hür halklara kendi kaderlerini kendi istedikleri şekilde tayin etmek için yardım etmeliyiz... Bu nedenlerle Kongre'den Yunanistan ve Türkiye'ye yardım yapılması için gerekli yetkiyi vermesini istiyorum.

³¹¹ Michael Klare, Serseri Devletler ve Yasadışı Nükleer Güçler, Çev.: Harp Akademileri Komutanlığı, Harp Akademileri Basım Evi, Mayıs 1996, s:22

II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Sovyet tehdidinin ortaya çıkması ABD'yi önlemler almaya itmiştir. Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den Boğazlarda üs ve Doğu Anadolu'dan toprak istemesi, Yunanistan'daki iç savaşta komünistleri desteklemesi, 1946 'da İran'daki kriz ve Stalin'in İran'a karşı saldırgan davranışları Truman Yönetimi'ni ciddi önlemler almaya sevk etmiştir. ABD Başkanı Truman 12 Mart 1947 tarihinde kendi adı ile anılacak olan doktrini ortaya koymuştur. Buna göre *“Özgür insanların kendi ulusal bütünlüklerini saldırgan hareketlere karşı korumalarına yardım etmekte isteksiz davranıldığı takdirde totaliter rejimlerin kendilerini zorla empoze edeceklerini bildiriyor ve ABD'nin politikasının, özgür insanların iç ve dış baskılara karşı desteklenmesi doğrultusunda olması gerektiğini vurgulayarak bu tür baskılarla karşı karşıya olan ülkelere ekonomik ve mali yardım yapılmasının zorunlu olduğunu belirtiyordu”* Yani ABD ortaya koyduğu politikayla Sovyetler Birliği'nin Batı-Asya sınırındaki Batı yanlısı devletlerini korumayı amaçlamıştır. Bu bağlamda ABD, Suudi Arabistan ile üs ve Bahreyn ile de liman kolaylığı öngören anlaşmalar yapmıştır. Truman Yönetimi bu doktrinle Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya olası etkisini sınırlamayı amaçlamıştır. Böylece tarihi İngiliz-Rus rekabetinin yerini ABD-Rus rekabeti almıştır.

4.1.2. Eisenhower Doktrini

Uluslar arası komünizm tehlikesine karşı dünya çapında bir ortak savunma sağlamalıyız. Ve özgürlüğün kutsamalarını teşhir edip yaymalıyız; öyle ki, bu kutsamalara katılanlar onunla beslensin, şimdi onu inkar edenler ise, ister hale gelsinler. Bu ne yeni, ne de partizanca bir politika. On yıl önce demokrat bir bakanla, Cumhuriyetçi bir kongrenin tarihi bir deklarasyonla birleştiğinde başlamış bir Amerikan politikasıdır bu.

Başkan Eisenhower, 21 Mayıs 1957³¹³

³¹² Dankwart A. Rustow, Unutulan Müttefik Türkiye, Çev. Hakan Türkuşu, Milliyet Yayınları, 1989, s:127-128

Truman Doktrini'nden on yıl sonra ABD'nin yeni yönetimi Ortadoğu'ya yönelik politikasını yeniden belirleme gereği duymuştur.1948'de bölgede yeni bir millet ve devlet olarak İsrail'in ortaya çıkması buna bağlı olarak Arap Milliyetçiliği'nin yükselişi ve Sovyetler Birliği'nin bunu kullanmak istemesi ve 1956 Arap- İsrail Savaşı ABD'nin çıkarlarını etkileyecek sonuçlar doğurduğundan, Eisenhower Yönetimi ABD'nin yeni planını "*Eisenhower Doktrini*" adıyla ortaya koymuştur. Bölgedeki Sovyet nüfuzunu yok etmek amacıyla açıklanan bu doktrin Amerikan Birliklerinin Lübnan'da üstlenmesiyle fiiliyata geçmiştir.³¹⁴ 1957 yılında ortaya konan bu politikaya göre; "*Uluslararası komünizmin kontrolündeki herhangi bir devletin saldırısına uğrayan Ortadoğu devletlerini, askeri güçte dahil olmak üzere gerekli her türlü araçla koruyacağını ve bu doğrultuda askeri yardım yapacağını duyurmuştur.*" Bu politikasıyla ABD Ortadoğu genelinde Basra Körfezi özelinde hayati çıkarları tehlikeye düşerse güç de kullanacağını ilk defa ortaya koymuştur. Bu durum ABD'nin doğrudan müdahalesi anlamına gelmektedir.

4.1.3. Nixon Doktrini

1969 yılında ABD Başkanı olan Richard M. Nixon, Vietnam Savaşı'nda getirdiği yüküde dikkate alarak, ABD'nin Basra Körfezi'ne yönelik politikasında değişikliğe gitmiştir. 1968 yılında, İngiltere'nin bölgeden çekileceğini açıklaması, Sovyetler Birliği'nin bölgede etkinlik kurmaya çalışması ABD yönetiminin dikkatlerini bölgeye çekmiştir. Başkan Nixon Amerika Birleşik Devletleri ulusal çıkarları için Sovyetler Birliği ve radikal unsurların Ortadoğuda başarısız olmalarının gerektiği ve çözümün sadece modern Arap yönetimleri ile başarabileceği sonucuna varmıştı.³¹⁵

Başkan Nixon bölgeye yönelik politikasını Guam Adası'nda yönetiminin ilk yılı içerisinde "*Nixon Doktrini*" olarak açıklamıştır. Buna göre ABD artık özgür ulusların savunulması ile ilgili kararları tek başına almayacak ve yükün bir kısmını ABD'nin müttefiklerinin de üstlenmesini isteyecektir. Yani ABD herhangi bir durumsuzlukta direk müdahale etmeyecek, asıl sorumluluk bölge devletlerinin olacak,

³¹³ Naom Chomsky, Yunanistan'dan El Salvador'a ABD Dış Politikası, Neo-Liberalizm ve Reagan Dosyası, Alan Yayıncılık, Mayıs 1985,s:168

³¹⁴ Shibley Telhami, The Stakes, America and the Middle East, Westview Press, Colorado, 2002, s:51

³¹⁵ Henry Kissinger, Years of Upheaval, Little, Brown and Company, 1982, s:203

ABD ise ekonomik ve askeri yardımda bulunacaktır. ABD ilk başta İngiltere'nin bölgedeki yerini almak istememektedir. Bölge devletlerini ve bölgenin güvenliğini askeri ve ekonomik yardımlarla sağlama yoluna gitmiştir. Bu amaçla ABD bölgenin önemli ülkelerinden İran ve Suudi Arabistan'a silah transferini öngören "İki Ayaklı" (*Twin Pillar*) politika gütmeye başlamıştır. Bu politika çerçevesinde ABD, bu iki devletin askeri kapasitelerini artırma yoluna gitmiştir. ABD Körfez bölgesini İran ve Suudi Arabistan vasıtasıyla korumayı amaçlamıştır.

ABD'nin "*Nixon Doktrini*" ile Körfez'e yönelik politikası 1979 yılındaki Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ve İran'daki İslam Devrimi'ne kadar sürmüştür. Bu olaylar ve buna bağlı olarak bölgede gelişen olaylar ABD'yi yeni politika arayışına sevk etmiştir. Yönetiminin çoğunu iç politik ve ulusal engellerle/karşıt görüşlerle mücadelede geçirmesine rağmen, tam bir barışın sadece ve sadece Vietnam'da "şerefli bir zaferle" kazanılacağına bilincindeydi. Ancak artık sadece anti-komünist bir stratejinin ABD dış politikasının amacı olmayacağı gerçeğiyle, alternatif stratejiler üretme gereği duydu. Bu amaçla Vietnam, ABD'nin de sınırlı bir güce sahip olduğunu göstermişti. Bu sebeple sadece ABD hegemonyasına dayanmayan yeni bir dünya yaratmak gerekiyordu. Nükleer silahları kontrol altında tutarak en azından kontrolsüz bir silahlanma yarışının karşılıklı çıkarlara hizmet edecek şekilde kontrole alınacağını biliyordu. ABD ve SSCB nükleer olmayan silah satışında çıkar sağlayabilirdi. Çin ile ilişkileri normalleştirerek mevcut durum (status quo) idame edilebilir ve Çin olmadan düzenli denge durumunun büyümesi sağlanabilirdi. Ancak ne yapılırsa yapılsın ne formüle edilirse edilsin Nixon yönetimi başarısızlığa uğramıştı.³¹⁶

4.1.4. Carter Doktrini

İran'daki İslam Devrimi ile ABD bölgedeki en yakın müttefikini kaybetmekle kalmamış, aynı zamanda İran'daki yeni rejim ABD'nin bölgedeki çıkarlarına karşı bir tehdit olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ile Sovyet tehdidi de belirlemiştir. Bu iki olayla beraber bölgedeki güç dengesi Sovyetler Birliği bakımından avantajlı duruma gelmiştir. Bu olaylar üzerine ABD bölge

³¹⁶ Richard A. Malanson, *American Foreign Policy Since the Vietnam War*, Arman, New York, ss:293-295

devletlerini destekleyerek bölgedeki çıkarlarını koruyamayacağını anlamıştır. ABD Başkanı J. Carter 23 Ocak 1980'de Kongre'deki konuşmasında ABD'nin bölgeye yönelik politikasını ilan etmiştir. Buna göre; *“Basra Körfezi'nde denetimi ele geçirmek amacıyla herhangi bir yabancı güç tarafından yapılacak müdahale, Amerika Birleşik Devletleri'nin hayati çıkarlarına bir saldırı olarak dikkate alınacak ve böyle bir saldırıya askeri güçte dahil olmak üzere gerekli her türlü araçla karşılık verilecektir.”* Bu doktrinle beraber ABD Körfez bölgesinin kendisi için hayati bir öneme sahip olduğunu ve gerekirse çıkarları tehlikeye girdiğinde güçte kullanacağını açıkça ortaya koymuştur. ABD Körfez'deki çıkarlarının korunmasının şansa bırakılmayacağını farkına varmıştır.

ABD'nin *“Carter Doktrini”* ile ortaya koyduğu politikasının aracı olarak *“Çevik Kuvvet” (Rapid Deployment Joint Task Force)* adıyla bilinen askeri gücünü oluşturmuştur. Böylece muhtemel Sovyet saldırısını caydırmak ve bölgeden gelebilecek tehditlerin üstesinden gelmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda Batı yanlısı bölge devletleri ile üs ve askeri tesis anlaşmaları yapılmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD yönetimlerinin Basra Körfezi'ne verdiği önem, 1980'lerde Reagan Yönetimi tarafından sürdürülmüştür. Sovyet Rusya'ya karşı Afganistan'daki mücahitler desteklenmiş ve İran askeri, politik ve ekonomik olarak zayıflatılmaya çalışılmıştır. 1980-88 İran-İrak Savaşı'nda ABD Irak'a destek vererek İran'ı zayıflatmayı amaçlamıştır.

Carter yönetimi enflasyona yenik düşmüş, enerji darboğazlarına girmiş, Vietnam ve Watergate³¹⁷ skandalları ile sarsılmış, ABD halkının hem kendilerine hem de kurumlarına olan inançlarının kaybolduğu gerçeği ile karşı karşıya kalmıştı.

Carter halkın inancındaki bu çözümlenin yayılması halinde izole edilmiş bir dış politikanın başlangıcını işaret edeceğinden korkarak değişikliğin doğru tarafında bulunmuş ve İnsan Hakları kavramına bağlı kalan bir politika izlemeye başlamıştır.

³¹⁷ Watergate skandalı, 1972 seçimleri sırasında Cumhuriyetçi Parti'nin, rakip Demokrat Parti'nin Watergate'teki merkezini gizlice dinlemesi ve Washington Post gazetesi tarafından ortaya çıkartılması ile patlak vermişti. Başkan Nixon, uzun süre kendisinin bu olaydan haberdar olmadığını öne sürmüştü, ancak Watergate'ten 2 yıl sonra soruşturmalar nedeniyle istifa etmek zorunda kalmıştı.



Carter ahlaki, insani ve olgun dış politika izleyerek ulusal güvenliğin tekrar temin edilebileceğini umut etmekteydi.³¹⁸

4.1.5. “Çifte Kuşatma” Politikası

2 Ağustos 1990 tarihinde Irak'ın Kuveyt'i işgali daha sonra da ilhak etmesiyle, Basra Körfezi'ndeki denge tekrar bozulmuştur.³¹⁹ Böylece ABD'nin ve müttefiklerinin bölgedeki ekonomik çıkarları tehlikeye düşmüştür. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber Sovyet tehdidi ortadan kalkmıştır. İran'daki ABD karşıtı rejim ve Irak'ın da Kuveyt'i işgal etmesi ABD çıkarları açısından bu iki devlet tehdit olarak ortaya çıkmıştır. Clinton Yönetimi, Irak ve İran rejimlerini ABD'nin Körfez bölgesindeki çıkarlarına en önemli tehdit olarak görmüştür. ABD Basra Körfezi'nde İran-İrak dengesinin fazla sürdürülemeyeceğini anlamış ve 1993 yılında Clinton yönetimi bölgedeki çıkarlarını korumak için İran ve Irak'a karşı “Çifte Kuşatma” (*Dual Containment*) politikasını ortaya koymuştur.

ABD bu politikayla Irak'ta rejim değişikliğinin gerçekleştirilmesini amaçlamış, İran'da ise yönetimin dış politikasında değişiklik yaptırılmasını amaçlamıştır. ABD İran ve Irak'a karşı yaptırımlar uygulanması yoluyla bölgedeki çıkarlarını korumayı amaçlamıştır. ABD “Çifte Kuşatma” politikasından beklediği yararı görememiştir. Yani ne Irak'ta rejim değişikliği olmuş ne de İran'ın dış politikasında ABD'ye karşı önemli bir değişiklik olmuştur. ABD'nin hem Batılı hem de bölgedeki müttefik devletleri bundan zarar gördüğünden dolayı bu politika yeterince dikkate alınmamıştır. Özellikle İran Avrupalı devletlerle ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Çifte Kuşatma politikasının amaçları ile sonuçlarını karşılaştırdığımızda bu politikanın başarısız olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumda şunu ortaya koymaktadır; ABD bölgeye yönelik yeni politika oluşturmak gereğini duyacaktır ve buda sert bir politika olacağına benzemektedir.

³¹⁸ Richard A.Malanson, a.g.e., s:295-296

³¹⁹ Richard N.Cooper, The Gulf Bottleneck: Middle East Stability and World Oil Supply, The Future of American Foreign Policy Ed. Eugene R.Witkopf-Christoper M.Jones, Bedford/St.Martin's, Worth Publishers, 1999, s:215



4.1.6. İşbirliği Savunma İnisiyatifi

ABD, körfez bölgesindeki hayati çıkarlarını İran ve Irak tehdidinden korumak için “İşbirliği Savunma İnisiyatifi” ni 2000 yılında ortaya koymuştur. ABD bu girişimle bölgedeki hayati çıkarlarını korumak için bölgedeki askeri üs ve asker sayısını artırmayı amaçlamaktadır. Zaten 1990-91 Körfez Savaşı’ndan sonra ABD bölge ülkeleri olan Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Kuveyt, Bahreyn ve Katar’da askeri üsler oluşturmuştur. Bu girişimle beraber bölgenin kontrolü tamamen ABD’nin eline geçmiş oluyor. ABD bu girişimle bölgedeki müttefikleriyle daha sıkı askeri işbirliğine girmiştir. Bu inisiyatif de göstermektedir ki; ABD bölgedeki hayati çıkarlarını şansa bırakmak istememektedir.

ABD’nin Basra Körfezi’nde ki artan varlığı, 2003’de en yüksek seviyeye çıkmıştır. ABD Irak’ı bölgedeki çıkarlarına en önemli tehdit olarak görmüştür ve Irak’ı Kitle İmha Silahları’na sahip olmakla suçlayarak Irak’a müdahale etmiştir. Böylece, ABD körfez bölgesinde çıkarlarına ters bir gelişme olursa, askeri önlem de dahil her yola başvurabileceğini göstermiştir.

4.2. Abd’nin Körfez’deki Varlığı ve Bölgeye Yansımaları

*Muhteşem bir zafer elde etmede kararlı isen;
planlamada cesur ve kurnaz, icrada katı ve
sabırlı olmalısın.*

Clausewitz³²⁰

ABD 2003 Irak’a müdahalesiyle Körfez Bölgesi’nin merkezine hem askeri hem de siyasi olarak yerleşmiştir. Özellikle II.Dünya Savaşı sonrasında belirlemiş olduğu temel çıkarları olan; petrolün Batıya kesintisiz ve makul bir fiyatla akması, İsrail’in güvenliği ve yabancı bir gücün bölgede etkinlik kurmasını engelleme işinin yapılması için elinden gelen her yolu denemiştir.

³²⁰ Clausewitz, Principle of War, 1812, Doctrine for Planning Joint Operations, Joint Pub-05, U.S: Government Printing Office, 13 April 1995, p:1-9



ABD'nin Körfez Bölgesi'ne yerleşmesi bölge devletlerini ve halkını etkileyecek gibi bölge dışını da etkilemesi kaçınılmazdır. 11 Eylül 2001 olaylarından sonra ABD'nin Afganistan'daki varlığı ve 2003 Irak'a müdahalesiyle beraber başta İran bundan etkilenecektir.

İran ABD tarafından bu kadar çevrelenmeden sonra dış politikasında “*Real-Politika*” takip etmek zorunda kalacaktır. Bölge devletlerinin işlerine karışma ve devrim ihracı politikasını en azından şimdilik donduracak gibi gözükmektedir.

ABD çıkarlarını korumak için bölgeye yerleşmiştir. Artık bölgedeki çıkarlarına karşı tehditlere daha hızlı hareket etme imkanı elde etmiştir. ABD bazen bölgedeki işlere müdahale edeceği gibi, bölge devletlerinin rejimlerini de etkileyecektir. Şimdiden bunun işaretleri görülmeye başlanmıştır. İran ABD'ye karşı dış politika davranışını ve diplomatik dilini değiştirecek gibi gözükmektedir. ABD İran'daki rejimi ne kadar da istemese İran'a direk müdahale edemeyeceği benziyor. Çünkü bu ülkedeki rejim değişimi çok pahalı olacaktır ve buna ABD'nin bütçesinin dayanacağı tartışma götürür. Ama İran'ın ABD'ye karşı sert söylemi yerini ılımlı bir söyleme bırakacaktır.

ABD'nin Körfez'deki varlığından İran gibi Suriye ve Suudi Arabistan'ın da etkilenmesi kaçınılmazdır. Çünkü, ABD bölgedeki çıkarlarını korumak için bölgedeki demokratik olmayan yönetimlerle işbirliğinin faydasız olduğunu anlamıştır. Bu bağlamda Suriye ve Suudi Arabistan da rejim tartışmalarının yaşanması kaçınılmaz gözükmektedir. Bu durum aynı zamanda diğer totaliter rejimler için de geçerlidir.

Türkiye'nin de ABD'nin Körfez'deki mevcudiyetinden etkilenmemesi kaçınılmazdır. Irak savaşı öncesi Donald Rumsfeld ve General Tommy Franks, Irak Kürtlerinden 10.000 kişilik özel kuvvetlerin eğitebileceğini ve bu sayının Türkiye'nin hassasiyetine dokunmayacağını düşünmüşlerdir.³²¹ Türkiye ABD'nin bölgedeki varlığından dolayı Kürt Sorunu ve komşularıyla ilişkilerinde sorunlar yaşanması beklenebilir. Şimdiden bunun yaşandığını söylemek mümkündür. Şu ana kadar ABD'nin Kürtlere yaklaşımı net olarak ortaya konmamıştır. Bu durum:

³²¹ Bob Woodward, Plan Of Attack, Simon&Schuster, 2004, s:77

Türkiye-ABD ilişkilerini uzun süre etkileme özelliğine sahiptir. Aynı zamanda Türkiye'nin komşuları olan İran ve Suriye ile ilişkilerinin ABD'nin bölgedeki varlığından etkileneceği kaçınılmazdır.

Bölgedeki büyük devletler dışında küçük devletler de ABD'nin varlığıyla birlikte büyük oranda ABD'nin güdümüne girmiş gibi gözükmektedir. Özellikle güvenliklerinin ABD'ye ihale etmiş olan Körfez ülkelerinin ekonomileri ne de ABD'nin çıkarları doğrultusunda yön verilecektir. Bölgedeki ABD varlığından en çok faydalanacak devlet İsrail olacaktır.³²² En azından İran, Irak ve Suriye tehdidini ABD yardımıyla uzaklaştırabilecektir. Fakat ABD'nin varlığı aynı zamanda Arap Milliyetçiliği ve Radikal İslamcı akımların güçlenmesine sebep olacağı kaçınılmaz gözükmektedir. ABD askeri güç olarak bölgeye yerleşse de bölge insanlarını özellikle büyük oranda Arapları ve Müslümanları kazanamayacaktır.

ABD 1940'lardan itibaren imkanları ve gücü çerçevesinde jeopolitik dominasyon temelinde bir politika izlemeye çalışmıştır. Bu çerçevede ABD, SSCB'ni olduğu kadar müttefiklerini de (özellikle *Almanya ve Japonya*) kontrol altında tutarak, kendisine meydan okuyacak bir gücün belirmesine engel olmaya çalışmıştır.³²³ Bu, özellikle SSCB'nin çevrelenmesi tamamlandıktan ve iki ülke arasındaki ilişkiler belli bir dengeye ("dehşet dengesi") oturduktan sonra daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Aynı noktaya, "NATO neden kuruldu?" sorusuna "Rusları dışarıda, Amerikalıları içerde ve Almanları aşağıda tutmak için" diye cevap veren ilk NATO Genel Sekreteri İngiliz Lord Ismay³²⁴ çok daha erken bir tarihte işaret etmişti. Diğer yandan bu cevap, Varşova Paktı ve SSCB'nin dağılmasının ardından NATO'nun kendi resmi belgelerinde artık İttifakın merkez bölgesine (yani Almanya) yönelik bir tehdit olmadığı açıkça ifade edilirken, üstelik genişlemelerle Almanya yeni üyelerle çevrelenirken (kelimenin her anlamıyla), neden hâlâ ABD'nin Almanya'da sahip olduğu 12 askeri üste 71.000 askerini buldurmaya devam ettiği sorusuna da ilginç açıklamalar sağlıyor. Benzer şekilde, ABD II. Dünya Savaşı sona erdikten 58 yıl sonra neden Japonya'da hâlâ 25.000 asker

³²² Amerika, İsrail'e meşruiyet kazandırmak için Ortadoğu'da yeni bir düzenden Körfez Savaşı'ndan önce bahsetmeye başlamıştır. E.Orgeneral Talat Müsellem/Mısır, Ortadoğu Sistemi İçerisinde Türkler ve Araplar, Arap-Türk İlişkilerinin Geleceği, Timaş Yayınları, Temmuz 2004, s:403

³²³ Bkz. Benjamin Schwarz ve Christopher Layne, "A New Grand Strategy", Atlantic Monthly, Ocak 2002

³²⁴ Leon T.Hadar, Quagmire America in the Middle East, CATO Institue, 1992, p:3

bulunduruyor? Bu soruların cevabı Fransa'nın NATO eski Büyükelçisi Gabriel Robin'den geliyor: "[Bu askerler] Avrupa'nın [ve tabii ki Japonya'nın] bağımsız bir güç olarak doğmasını ve belki de günün birinde rakip olmasını engelleyecek unsurlardır".³²⁵

Özellikle daha önce dünya dengelerine iki defa meydan okuyan Almanya ile ikincisinde ona eşlik eden Japonya, ABD denetimindeki güvenlik yapılanmalarına bağlanarak ve dünyanın ekonomik ve doğal zenginliklerine ulaşmalarını garanti altına alınarak, ABD'den bağımsız ve ABD açısından istikrarsızlık doğurabilecek politikalar izlemelerine engel olunmuştur. ABD'nin sağladığı güvenlik şemsiyesi bir taraftan bu devletlerin (müttefiklerin) silahlanmalarını gereksiz kılmış,³²⁶ diğer taraftan da bu devletlerin Amerikan güvenlik şemsiyesi altında ekonomik kalkınmaya odaklanmalarına olanak sağlamıştır.

Soğuk Savaş'ın ardından ABD'nin genel hedeflerinde büyük değişimler olmamış, daha çok ABD ile olası rakiplerinin potansiyel güç projeksiyonları arasında beliren büyük dengesizlik aynı hedefe ulaşmak için izlenecek taktikte değişimi gündeme getirmiştir. Soğuk Savaş'ın ardından kendisini bir anda tartışmasız tek süper (hatta hiper) güç konumunda bulan ABD, artık sadece günün birinde kendisine rakip olabilecek bir gücün gelişmesini engellemeye çalışmıyor; aynı zamanda uluslararası sistemde kurduğu ve Başkan Bush temel doktrini olan önleyici hareket

³²⁵ Tüm dünya'daki çeşitli Amerikan üslerinin bir dökümü ve kısa bir analizi için bkz. "Amerikan askerleri dünyaya konuşlandı", Pazar Sabah, 2 Mart 2003

³²⁶ Kurulmakta olan "yeni dünya düzeni"nin dengeleri açısından gerekli olduğu için II. Dünya Savaşı'ndan sonra BM Güvenlik Konseyi'nde daimi üyelik statüsü de verilerek bir anlamda "büyük devlet"ler arasına alınan Fransa bu genel eğilimin istisnası olmuş, bir taraftan savaşın "galipleri" arasında olduğundan topraklarını geniş ABD "işgal" güçlerine açmak zorunda kalmamış, diğer taraftan tüm baskılara rağmen "büyük devlet olmanın gereği" olarak değerlendirdiği nükleer silah sahibi olma ısrarını sürdürmüştür. Fransa'nın özellikle 1960'ların ikinci yarısında izlediği ABD'den ayrı durma politikası, Soğuk Savaş döneminde ABD'nin geleneksel müttefiki İngiltere ile Japonya ve (Batı) Almanya'nın politikalarıyla çelişmiştir. Bu çerçevede, Soğuk Savaş'ın ardından birleşik Almanya'nın giderek daha fazla Fransa'yla birlikte hareket etmeye başlaması ve AB'nin çeşitli genişleme safhalarından sonra Avrupa'yı Amerikan denetiminden uzaklaştırma çabaları Amerikalı uzmanların gözünden kaçmamaktadır.

ve hegemonyanın³²⁷ ötesine geçerek sisteme mutlak egemenliğini (supramacy) kabul ettirmeye çalışıyor.³²⁸

Bu genel çerçevede şekillenen ABD'nin "kendisine rakip olabilecek güçlerin doğmasını engelleme" çabası, pratikte sadece askeri güç zoruyla dayatılan bir politika olmaktan çok, diğer potansiyel güçlerin de çıkarlarını gözeten, güvenliklerini sağlayan ve küresel düzeyde siyasi-ekonomik istikrarı koruyan bir yaklaşımla gerçekleştirilmeye çalışılıyordu. Böylece diğer potansiyel rakipler askeri güçlerini çeşitli alt-bölgelerde ABD çıkarlarını tehdit edebilecek ölçüde artırma ihtiyacı duymayacaklar; bunun yerine silahlanmaya ayırdıkları finansmanı daha çok ekonomik kalkınmaya yönlendirecekler; ABD ise kendisiyle diğer güçler arasındaki farkı büyük oranda teknolojik üstünlük ve ekonomik güçle koruyarak hegemon olmaya devam edecekti.

ABD'nin Soğuk Savaşı "kazanmasının" nedeni olarak, demokrasi idealinin başarısı ve komünizm idealinin çöküşü gösterilmektedir. Soğuk Savaş sonrasında da bu ideal, "demokratik bir dünyanın yaratacağı dost ve barışçıl ortamla Amerikan çıkarlarına daha büyük yarar sağlayacağı" şeklinde yeniden biçimlendirilerek politik kaldıraç olarak kullanılmıştır. J.M. Keynes'in (1957) "fikirlerin, yerleşmiş çıkarlara atfedilen abartılmış önemden çok daha fazla etkileri olduğu" görüşüne atıfta bulunan siyaset bilimi kuramcısı Graham T. Allison ve R.P. Beschel³²⁹, demokratik sistemin İkinci Dünya Savaşı'ndan beri ortaya koydukları kurumların, ortak değerlerin ve uygulamaların diğer ülkeler için de bir model sağladığını vurgulamaktadır.

Post-Sovyetik düzenin hemen başlarında, Henry Kissinger, ABD'nin yarım yüzyıllık başarılı politikaları sayesinde "ortak bir düşman" yerine "ortak görevlerin" ortaya çıktığı entegrasyona eğilimli çok kutuplu bir dünyanın oluştuğunu belirtmektedir: Bu düşünsel arka plana göre, yeni düzenin ABD için önemli yanı,

³²⁷ Syed Minjah ul HASAN, Consequences of the Iraq War for Turkey, IPRI Journal, Winter 2004, Volume IV, Number 1, Pakistan, p:110

³²⁸ ABD'nin bu çabasını yeni bir dünya imparatorluğu kurma özlemi olarak nitelendirenler ve kendisini "Yeni Roma" olarak görmeye başladığını iddia edenler de var. Bkz. William Blum, American Empire for Dummies, 21 Ekim 2002'de Colorado'da yapılan konuşma: [http://www.zmag.org]. ABD ile Roma'nın özelliklerinin bir karşılaştırması için bkz. Jonathan Freedland, "Rome, AD ... Rome, DC?", The Guardian, 18 Eylül 2002

³²⁹ Graham T Allison, Robert P. Beschel, "Can the United States Promote Democracy?" Political Science Quarterly, C.107, No. 1, 1992.

200 yıldır tek başına sağladığı güç dengesinin yerine pluralist uygulamalara uyum sağlamaktır. Ancak, ABD'nin yeni düzende de liderliği kaçınılmazdır; çünkü bu görevi üstlenebilecek bir başka aday bulunmamaktadır. Kissinger'ın da değindiği Amerika'nın yeni bir izolasyonizme dönebileceği kaygısı³³⁰, Bush'un Ulusal Güvenlik Danışmanı Brent Scowcroft'un kestirimlerinde de görülmektedir: Bütün sorun, ABD'nin yeni düzeni kendi çıkarlarıyla uyum içinde şekillendirmekte aktif bir rol almak veya kendi içine dönmek arasında yapacağı tercihtir. ABD, tarihteki en büyük fırsatlardan biriyle karşı karşıyadır. ABD gücünü pluralist bir ilişkiler düzeninde çeşitli koalisyonlardan, ittifaklardan ve Birleşmiş Milletlerden yararlanarak gösterecektir. ABD enternasyonalizmi devam edecektir çünkü, böyle bir politika ulusal çıkarlarına son derece uygundur.³³¹ Reagan'ın Birleşmiş Milletler Temsilcisi Büyükelçi Jeane Kirkpatrick'e göre ise³³² "yeni dünya düzeni" diye bir olgunun, salt "ilan edilmekle" değil, uzun ve çetin bir inşa sürecinin sonunda ortaya çıkması mümkündür.

ABD açısından aslından çok pahalı ve karmaşık planlama gerektiren bu strateji herkesi memnun etmekteydi. Soğuk Savaş'ın ardından ABD'yle aralarında oluşmuş büyük askeri güç dengesizliğini ekonomilerini çökertmeden (SSCB örneği hafızalarda canlılığını koruyordu) azaltamayacaklarının farkında olan diğer devletler, kendilerine sunulan bölgesel liderler olma rolüne, dünyanın kendileri için önemli gördükleri alt-bölgelerinde çıkarları gözetildiği sürece, itiraz etmiyorlardı.³³³ ABD ise çeşitli alt-bölgelerde güvenlik ve istikrarı kendisiyle işbirliği içinde koruyacak ve dünya liderliğine meydan okumayacak ikincil güçlerin varlığını maliyetleri düşürdüğü ve kendi konumuna meşruluk kazandırdığı için kabul ediyordu. Bu arada, küreselleşme ve beraberinde getirdiği yeni terminoloji de bu sistemin devamı için kullanılıyordu.

³³⁰ Henry Kissinger, "Yeni Dünya Düzeni Meselesi", *NPQ*, C.2, No. 5, 1993,s:7.

³³¹ Brent Scowcroft , "Amerika İçe Dönüşü Kaldıramaz", *NPQ*, C.2, No.5, 1993,s:8-9.

³³² Jeane Kirkpatrick, "Tehditlerin Olmadığı bir Dünya ile Karşı Karşıya", *NPQ*, C.2, No. 5, 1993,s:12.

³³³ Bu politikanın bir açıklaması için bkz. Robert S: Chase, Emilly B. Hill ve Paul Kennedy (der.), *The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World*, Norton Publishers, 1998

4.3. I. Körfez Savaşı

Irak askeri kapasitesini artırmaya İran-İrak Savaşı öncesinde başlamış ve savaş sırasında da bu eylemine devam etmiştir. Irak bir taraftan kendi nükleer ve kimyasal silah üretimine hız verirken, diğer taraftan batılı ülkelerden satın aldığı silahlarla ülkeyi cephaneliğe çevirmiştir.

Ancak daha sonraları, 8 yıl süren İran-İrak Savaşı'ndan yaralı çıkan ve bu savaşı sürdürebilmek için başta Kuveyt ve Suudi Arabistan olmak üzere Arap Dünyası'na önemli miktarda borçlanan bir Irak görürüz. Irak, İran ile yapmış olduğu 8 yıllık savaş sonunda askeri ve ekonomik açıdan zayıflamış ve bu kayıplarını telafi etmek maksadıyla kendisine komşu olan Kuveyt'e, bazı noktalarda suçlamalarda bulunarak ve tarihi iddialarını gündeme getirerek baskı yapmaya başlamıştır. Savaş sonrası ekonomik kriz içinde bulunan ve yeni parasal kaynaklar aramaya yönelen Irak, bu kaynağı Kuveyt ile olan sınır anlaşmazlıkları, OPEC'in petrol fiyatlarını düşük tutması, Kuveyt ve Suudi Arabistan'ın verdiği borçları silmesi, yeni krediler vermesi gibi hususları gündeme getirerek, Kuveyt ve diğer Arap ülkelerinden sağlamaya çalışmıştır. Irak'ın bu tutumu ister istemez körfezdeki havayı gerginleştirmiş ve bölgeyi muhtemel bir krize sürüklemiştir. Krizin ortaya çıkması esas itibariyle Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in 17 Temmuz'da Kuveyt ve BAE'yi aşırı üretim yaparak Irak'ı 14 milyar dolar zarara uğrattıklarını ileri sürmesiyle birlikte başladı. Ayrıca Irak, Kuveyt'in kendi topraklarında petrol kuyuları açarak petrolünü çaldığını iddia etmekte ve bunlara karşılık 2.4 milyar dolar tazminat istemekteydi. Irak aynı zamanda Temmuz ortasından itibaren Kuveyt sınırına asker yığmaya başlamıştı.

Irak, 2 Ağustos 1990 günü Kuveyt'i önce işgal ve daha sonra ilhak ettiğini açıklamıştır. Irak'ın Kuveyt'i işgali ABD'nin bölgedeki çıkarlarını ve temel politikasını her açıdan olumsuz yönde etkilemekteydi. Irak bu hareketi ile dünya petrol rezervlerinin %20'sini elde etmiş oluyordu. Bu da ABD'nin hoş karşılayacağı bir durum olamazdı ve Irak'ın derhal Kuveyt' ten çıkartılması gerekiyordu. ABD, 80-88 yılları arasında İran ile giriştiği savaşta kendi çıkarları gereği yarattığı

Frankenstein'ı şimdi bölgesel ve küresel çıkarlarına uzun erimli bir tehdit çıkarabileceği düşüncesiyle etkisiz hale getirmek istemiştir.

Irak'ın Kuveyt'ten barışçı yolla çıkarılması için harcanan çabaların hiçbiri başka bir krizde görülmemiştir.³³⁴ Ağustos başından Kasım 1990 sonuna kadar geçen dört aylık sürede Güvenlik Konseyi on bir karar almak zorunda kalmıştır. 1992-1995 arasındaki Bosna-Hersek İç Savaşı istisna edilirse, BM'nin 45 yıllık tarihinde hiçbir antlaşmazlıkta bu kadar kısa sürede bu kadar çok karar alınmamıştır. BMGK almış olduğu 12. kararla da ABD önderliğindeki çok uluslu güce kuvvet kullanma izni çıkarmıştır. Savaşın uluslararası hukuki zemini bu kararla meşruiyet kazanmıştır³³⁵.

Amerikan'ın Irak'a karşı politikası Irak tankları Kuveyt'e girene kadar yapıcı bir yapıya sahipti.³³⁶ Girişilen diplomatik temaslar sonuç vermeyince, Irak'ın inatçı tavrı üzerine Güvenlik Konseyi'nin 678 sayılı kararında öngörüldüğü gibi, 15 Ocak 1991 gece yarısına kadar Irak'ın Kuveyt'ten çekilmemesi üzerine, 17 Ocak 1991 sabahı Bağdat saati ile 2:30 dan itibaren, Suudi Arabistan'dan kalkan yüzlerce Amerikan ve İngiliz uçağı, Irak'taki askeri hedefleri bombalamaya başladılar. Amerika Birleşik Devletleri önderliğindeki koalisyon güçleri Irak askeri gücü ve askeri tesisleri ile altyapı tesislerine yok edicek ağır bir hava savaşını başlatmıştır.³³⁷

Çöl Fırtınası Harekati³³⁸ denen, Irak'a karşı girişilen bu savaşın birinci aşamasını teşkil eden stratejik hava bombardımanları³³⁹, çağın en üstün silah teknolojisi kullanılarak 24 Şubat'a kadar devam etti. Çok uluslu güç, hava akınlarıyla Irak şehirlerinin stratejik hedeflerini vurmaya başlamıştır. İlk hedef, Irak'ın, bütün nükleer, biyolojik ve kimyasal tesisleri, hükümet idare ve komuta kontrol

³³⁴ Fabir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarih, Alkım Yayınları, Genişletilmiş 12. Baskı, İstanbul, 2000

³³⁵ Mesut H.Çaşın, Körfez Savaşının Stratejik Sonuçları II, Avrasya Dosyası, cilt 3, sayı 2, Yaz 1996,s:47

³³⁶ Morton Abromowitz, The Complexities of American Policymaking on Turkey, Insight Turkey, October-December 2000, p:4

³³⁷ Erman Kiraz, Next Stop Iraq?, European Security and NATO's Future Dersi dönem Ödevi Yeditepe Üniversitesi, İstanbul 2002, s:9

³³⁸ Eric Laurent, Çöl Fırtınası, Çev.Erden Akbulut-T.Ahmet Şensılay, E Yayınları Çağaloğlu/İstanbul, Kasım 1999.s:34

³³⁹ Desert Storm Campaign Plan, Doctrine for Planning Joint Operations, Joint Pub-05, U.S: Government Printing Office, 13 April 1995, p:II-16

merkezlerini, radar ve hava erken uyarıcı sistemlerini yok etmek şeklinde gerçekleşmiştir.

Sonuçta 17 Ocak 1991'deki hava saldırısı ile harekat 28 Şubat 1991'de bitmiş ve Irak Kuveyt'ten çekilmeyi, BM kararlarına uymayı taahhüt etmiştir. Irak, Kuveyt'i işgal etmiş, bunun üzerine ABD'leri, Irak'a geri çekilmesi için belli bir zaman tanımış, Irak'ın reddi ise savaşın başlamasına yol açmıştı. Müttefik kuvvetler, 16 Ocak 1990 da, Çöl Harekatı adını verdikleri, sıcak savaşı başlatmışlardı. ABD'lerinin ve müttefiklerinin, olağan üstü hava saldırıları ve bombardımanları, Irak Cumhurbaşkanı Saddam HÜSEYİN'nin geri çekilmesi için yeteri kadar ikna edici olmuştu.

Savaş bitmiş, Kuveyt Emirliği, eski düzenini almaya başlamıştı. Irak ise bu savaştan, büyük bir ders almış ve sıkıntılar içine düşmüştü. ABD'leri savaştan galip ayrılmış, bu sayede geçmişteki Vietnam bozgununun üzerine, bir yorgan çekmişti. Tabii ki; ABD'lerinin dünya üzerindeki liderliği ve gücü bu bağlamda yeniden ispat edilmiş oluyordu³⁴⁰.

4.3.1. Körfez Savaşı Sonrasında Gelişmeler Ve Yaşananlar

Savaş sonrası, ABD'de gerçekleşen başkan değişimi ile ABD'nin Irak politikası yeni bir şekil almıştır. Demokrat Bill Clinton ABD'nin Irak politikasında üç önemli araç kullanmıştır.

- Irak'lı muhalif gruplar³⁴¹(Bu konuda Afganistan benzeri bir yöntem daha sonra da öngörülmüştür.³⁴²)

- Ambargo ve Petrol Karşılığı Gıda Programı (MOU)

- BM kapsamında oluşturulan silah denetimi ekipleri

³⁴⁰ Eric LAURENT, a.g.e., s:22

³⁴¹ Hasan Yılmaz, Irak'ta Muhalefet ve ABD'nin Irak Politikası, Avrasya Dosyası, cilt 6, sayı 3, Sonbahar 2000, s:66

³⁴² Afganistan tecrübesinin Irak'ta uygulanabilirliği üzerine bkz. Anthony CORDESMAN, If We Fight Iraq: The Lessons of the Fighting in Afghanistan, CSIS, 7 Aralık 2001

ABD bugüne kadar 115 ülkeye ambargo uygulamıştır. Ancak hiçbiri Irak'a uygulanan ambargo kadar kapsamlı ve uzun olmamıştır. Uygulanan ambargo sonucunda Irak'ta çocuk ölüm oranları yükselmiştir. Bunun nedeni ise temel gıda maddelerinin eksikliği ve ilaç yetersizliğidir. Eğitim sistemi de büyük ölçüde bu ambargodan etkilenmiştir. Yani kısaca söylememiz gerekirse savaş sonrası uluslararası ambargo uygulanması ile Irak'ta içtimai ve iktisadi hayatta madden ve manen bir felç görülür.

1996'da BM Irak halkının acılarını dindirmek için petrol karşılığı gıda programını kabul etmiştir. 665 BMGK kararı ile bu ülkeye ambargo uygulanmaya başlanmış, 1997 yılına gelindiğinde "BM Petrol Karşılığı, İlaç ve İnsani İhtiyaç Maddeleri Programı (MOU)" yürürlüğe girmiştir. BM 986 sayılı kararına göre Irak temel gıda maddeleri alabilmek için her altı ayda 2 milyar dolarlık petrol satışı yapabilecekti. Bundan elde edecekleri gelirin % 30'unun Körfez Savaşı mağdurlarına tazminat olarak verilmesi Irak'tan istenmiştir. 1998 yılında 1153 sayılı kararla 2 milyar dolar 5.256 milyar dolara çıkarılmıştır. 1999 yılında 1284 no'lu kararla satış sınırlaması kaldırılmıştır. Bu konuda en son düzenleme, 2000'de BMGK tarafından alınan 1330 sayılı kararla 9. dönemin başlatılması olmuştur³⁴³.

UNICEF ve FAO raporlarına göre, BM ambargosu sayesinde bugüne dek 500.000 çocuğun öldüğü Irak'ta, her gün ortalama 250 kişi sırf bu ambargo sonucu yaşamını yitirmiştir. Savaştan sonra, Irak'lı çocukların %23'ü gelişme-büyüme bozukluğu gösterirken, çocuk ölümü 5 kat artmıştır³⁴⁴. Su ve kanalizasyon şebekeleri tahrip edilmiştir. Kanalizasyon sularının, ülkenin tek su kaynağı olan Dicle Nehri'ne karışması sonucu, kolera, tifo, tifüs ve hepatit vakaları patlamış, hastanelerdeki ilaç sıkıntısı dayanılmaz boyutlara ulaşmıştır.³⁴⁵

Irak'a uygulanan ambargonun kırılmasına yönelik ambargo karşıtı hareketlerde görülmüştür. Uluslararası sivil kuruluşlardan insani amaçlı ambargo karşıtı hareketlerin yanında gerek ekonomik ve gerekse siyasi kaygılarla devletlerinde bu yönde tavır aldıkları vakidir. Rusya, Çin ve Fransa ilk bakışta dikkat çeken

³⁴³ <http://www.un.org>, 12 Kasım 2003

³⁴⁴ <http://www.un.org>, 12 Kasım 2003

³⁴⁵ Financial Times, November, 24,25, 1998,s:11,25,26

ülkelerdir. Özellikle Ruslar ve Fransızlar, Irak Savaşı öncesi son birkaç yıl, Irak petrolüne önemli yatırımlar yapmışlardır.

4.3.2. Silah Denetimi

Irak'ın Kuveyt'ten çıkarılması/çekilmesi sonrası halli gereken önemli problemlerden bir tanesi Irak'ın sahip olduğu kitle imha silahlarının yok edilmesi ve yenilerinin üretilmesinin engellenmesiydi. Bu bağlamda BMGK'dan çıkarılan 687 sayılı karar ateşkes koşullarının yanı sıra balistik füzeler de dahil kitle imha silahlarının denetimini ve imhasını öngörmekteydi³⁴⁶. Bu silahların imha ve denetimi işlerini ise BM Özel Komisyonu (UNSCOM) ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) yürütecekti. Savaştan sonra zayıf düşen Irak, bu kararı 6 Nisan 1991'de kabul ettiğini BM'ye bildirmiştir.

Irak 31 Ekim 1998'de kendisinden istenilen bütün koşulların yerine getirilse bile ülkeye uygulanan ambargonun kalkmayacağını ileri sürerek UNSCOM ile işbirliği yapmayacağını açıkladı. Bunun üzerine Amerikan ve İngiliz uçakları 16 Aralık 1998'de Türkiye saati ile 23.49'da Çöl Tilkisi Operasyonu'nu başlattı. Bunun üzerine Bağdat'tan yapılan açıklamada (19 Aralık) bundan sonra Irak yönetiminin UNSCOM' un Irak'a dönmesine izin vermeyeceği belirtmiştir.³⁴⁷

Irak'ın 1991'de oluşturulan ve 1998'deki Amerikan-İngiliz bombardımanından önce ülkeden ayrılan BM silah denetçilerinin koşulsuz dönüşüne onay vermesiyle krizde yeni bir noktaya gelinmiştir.

Irak ile kitle imha silahlarının denetiminden sorumlu BM Özel Komisyonu (UNSCOM) arasında yaşanan gerginliğin gelişimi şöyle:

3 Nisan 1991: Irak'ta kitle imha silahlarının ortadan kaldırılmasını öngören BM Güvenlik Konseyi'nin 687 sayılı ve 3 Nisan tarihli kararıyla UNSCOM kurulmuştur.

³⁴⁶ New York Times, December, 14, 15, 1998, s: 12

³⁴⁷ Tayy.ar Arı, "Irak'a BM Yaptırımları: Kitleli silahların Denetimi ve Ambargo", Avrasya Dosyası, cilt 6, sayı 3, Sonbahar 2000

23 Eylül 1991: UNSCOM görevlileri Irak'ın başkenti Bağdat'a geldi. Bağdat uzmanları 4 gün alıkonmuştur.

5-26 Temmuz 1992: Bağdat, 21 gün boyunca uzmanların Tarım Bakanlığı'na girişini yasaklamıştır.

26 Kasım 1993: Irak, uzun vadede silahsızlanmasının denetimini öngören BM'nin 715 sayılı kararını koşulsuz kabul etmiştir.

8-11 Mart 1996: 3 yıldan sonra Bağdat ilk kez BM denetçilerinin faaliyetlerini engellemiştir.

23-29 Ekim 1997: Irak'a yeni yaptırımlar uygulanmasına ilişkin 1134 sayılı BM kararının alınmasından sonra Bağdat, UNSCOM için çalışan Amerikalıları sınır dışı etme kararı almıştır.

19-20 Kasım 1997: Bağdat, Rusya ile yaptığı anlaşma uyarınca, daha önce görev yapan UNSCOM personelinin dönüşünü kabul etmiştir.

12 Ocak 1998: Irak, ajanlıkla suçladığı Amerikalı Scott Ritter başkanlığındaki UNSCOM personelinin çalışmalarını yasakladı. Kriz BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın girişimiyle çözülmüştür.

3 Mayıs 1998: Bağdat, "uluslararası göreve ihanetle" suçladığı UNSCOM başkanı Richard Butler'ın görevden azlını istemiştir.

5 Ağustos 1998: Bağdat, UNSCOM ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) ile işbirliğini askıya almıştır.

26 Ağustos 1998: Scott Ritter istifa etmiştir.

12 ve 26 Ekim 1998: UNSCOM, Irak tarafından ajanlıkla suçlanan 2 uzmanını geri göndermiştir.

31 Ekim 1998: Irak, UNSCOM ile işbirliğini tamamen kesmiştir.

14 Kasım 1998: Irak, BM denetçileriyle yeniden koşulsuz işbirliği yapmayı kabul etmiştir.

15 Aralık 1998: Richard Butler, BM'ye Irak'ın işbirliği konusunda 10 sayfalık olumsuz rapor sunmuştur.

16-19 Aralık 1998: "Çöl Tilkisi" harekatı başladı. Denetleme operasyonları durdurma kararı almıştır.

2 Şubat 1999: BM Güvenlik Konseyi, Richard Butler'ı saf dışı bırakma kararı aldı. Butler, Haziran sonunda görevinden ayrılmıştır.

27 Haziran 1999: Annan, denetçilerin ABD yararına casusluk yaptığı suçlamalarının "kısmen doğru" olduğunu söylemiştir.

17 Aralık 1999: BM Güvenlik Konseyi'nin 1284 sayılı kararı uyarınca UNSCOM'un yerine BM Silah Denetim Komisyonu (UNMOVIC) kurulmuştur.

26 Ocak 2000: Irak, İsveçli Hans Blix başkanlığındaki yeni oluşum ile işbirliği yapmayı reddetti. Irak, yıl içinde bu kararını birçok kez yinelemiştir.

31 Mayıs 2001: UNMOVIC denetçileri, UNSCOM'un ayrılmasından sonra geçen 2.5 yıl içinde kitle imha silahlarına sahip olup olmadığını belirlemek üzere Irak'a gitmeye hazır olduklarını açıklamıştır.

20 Aralık 2001: Hans Blix, Irak'ın çok büyük olasılıkla kitle imha silahı programına yeniden başladığı yargısında bulunmuştur.

18 Mart 2002: Irak Devlet Başkanı Yardımcısı Taha Yasin Ramazan, ülkesinin BM'nin denetleyeceği yerleri belirtmesi ve görev süresi için bir takvim vermesi halinde denetçilerin dönüşüne izin vereceğini söylemiştir.

16 Ağustos 2002: Hans Blix, Irak'taki silah denetiminin, Bağdat ile görev tanımlaması hakkındaki müzakereleri koşullandırılması fikrine karşı çıktığını açıklamıştır.

27 Ağustos 2002: Ramazan, BM ile diyalogun yeniden başlaması çağrısında bulundu. Devlet Başkanı Yardımcısı, Irak'ın kitle imha silahına sahip olmadığını ve denetçilerin ajan olmadığını açıklamıştır.

13 Eylül 2002: Ramazan, Bağdat'ın denetçilerin dönüşünü reddettiğini söylemiştir.

15 Kasım 2002: Irak BM Güvenlik Konseyi'nin Silah Denetimi Konusundaki kararını kabul etmiştir.

18 Kasım 2002: Silah Denetçileri Bağdat'a gitmiştir.

7 Aralık 2002: Irak, Silahlanmasına ilişkin raporu BM'e vermiştir.

Gelinen noktada son iki yıldır Irak içinde kitle imha silahları konusunda denetim yapılamamakta iken 7 Kasım 2002 tarihinde çıkan ve 13 Kasım 2002 de Irak tarafından kabul edilen BM 1441 sayılı kararı gereğince 18 Kasım 2002'de silah denetçileri tekrar Irak'a dönerek çalışmalarına başlamıştır. Irak, 7 Aralık 2002 de silah bildirim raporu BM'ye vermiştir. Silah Denetçileri ise raporlarını 27 Ocak 2003'de vermiştir. Ancak, verilen rapor ve yapılan araştırmalar neticesinde, herhangi bir kitlesel imha silahına dair herhangi bir bulguya rastlanamamıştır.

4.4. İkinci Körfez Savaşı

Kongre, Bush'un meşhur Birleşmiş Milletler konuşmasıyla ve Irak'a karşı dozu iyice yükseltilmiş suçlamalarla karşı saldırıya geçti. Kongre üyelerinin çoğu şüphelerini dile getirmeye devam etmekle birlikte, bu yayılım ateş karşısında geri

çekildi ve Bush'a savaş açma yetkisi veren kararın biraz değişmiş bir halini kabul etti.³⁴⁸

ABD Kongresi'ne kendisine verdiği destekten dolayı teşekkür eden Bush, Kongre'den çıkan kararlar BM Güvenlik Konseyi'ne güçlü bir mesaj verildiğini ifade etti. Bush, yaptığı yazılı açıklamada, "Amerikan Senatosu'nun bu geceki oylamasıyla, Amerika tek ses olduğunu gösterdi.³⁴⁹ Kongre, uluslararası toplum ve BM Güvenlik Konseyi'ne açık bir mesaj verdi" dedi. Irak lideri Saddam Hüseyin ve onun 'kanunsuz rejimi'nin bölgeye, dünyaya ve ABD'ye büyük tehdit oluşturduğunu iddia eden Bush, "Harekete geçmemek seçenek değil, silahsızlanma ise şart" ifadesini kullandı. Bush'un Kongre'nin desteğini alması durumunda, BM'yi by-pass ederek Irak'a tek başına saldırabileceğini öne sürmüşlerdi.³⁵⁰

BM Silah Denetçileri tarafından verilen rapor ve Irak'ın BM ile işbirliği, ABD ve İngiltere tarafından, yeterli bulunmadı. Müteakiben de, ABD ve İngiltere Irak'ı beraberce işgal etmişlerdir.

ABD güçleri güneyinden girdikleri Irak'ta hızla ilerleyerek, 9 Nisan'da başkent Bağdat'a girerek yönetimi devirmiştir. (Böylece ABD statükocu bir güç olarak şiddet yoluyla siyasi değişimi kendi çıkarlarına tehdit olarak görmekte³⁵¹ olmasına rağmen güç kullanarak siyasi değişim yapmıştır.)

1 Mayıs'ta ise ABD Başkanı Bush asıl savaşın bittiğini açıklamıştır. 14 Aralık'ta devrik lider Saddam yakalandı. 8 Mart 2004 tarihinde ise 30 Haziran'da yönetimin Iraklılara devri planı çerçevesinde Geçici Irak Anayasası imzalanmıştır. Ancak barış ve istikrara kavuşamayan ülkede, belirsizlik ortamı hala hakimiyetini korurken, normalleşme süreci de çok yavaş ilerlemiştir.

³⁴⁸ <http://www.zmag.org/Turkey/dbs.htm>

³⁴⁹ <http://www.bbcturkish.com/news/>

³⁵⁰ <http://www.ntvmsnbc.com/news/181369.asp#BODY>

³⁵¹ Zalmay Khalilzad, Sources of Conflict in the Near Middle East, Sources of Conflict in the 21st Century Rand Corporation, 1998, s: 175

İdari bölgelere ayrılan Irak ABD, İngiltere ve Polonya tarafından kontrol edilmekte³⁵² iken öte yandan, Irak savaşının Amerikan kamuoyunda meşruiyetinin sağlanması için kullanılan kitle imha silahları ve nükleer tehlike, hatta El-Kaide bağlantısı gibi argümanların hiçbiri kanıtlanamamıştır.³⁵³

Irak Savaşı öncesi yapılan birçok tahminde³⁵⁴, savaşın muhtemel etkilerinin, savaşın süresi ile orantılı olacağı belirtilmiştir. Geline bu aşamada, savaş beklenenden daha kısa sürmüş ve Irak'ın askeri direnişi tamamen kırılmıştır.

ABD, Afganistan'da geleneksel müttefiklerinin de dünya devletlerinin ve uluslararası örgütlerin çoğunun da en azından lafzi desteğini arkasına alabilmiş idi. Bu ortak dünya jandarmalığı hareketi ile Taliban rejimine son verildi ama, ne El Kaide'nin başı Usama Bin Ladin ele geçirilebildi, ne de ülkenin İslamcı despotlarıyla terör örgütü arasındaki bağı kanıtlayan tatmin edici deliller bulunabildi. Irak işgali ise, 50 küsur yıllık müttefiklerin birbirlerine sırt döndüğü veya çalım attığı, diplomatik manevraların sergilendiği, Batı ittifakının çatlamasına da esnediği, ABD'nin "unilateralizm" suçlamalarına muhatap olacak ölçüde yalnız ama hareketlerinde de serbest kaldığı, Birleşik Krallık dahil, yandaş hükümetlerin seçmenlerine rağmen hegemonu destek verdikleri, teknolojinin muharebeyi bir video oyununa çevirdiği, bombalamalardan vuruşmalara, yıkımlardan yağmalara kadar tüm sürecin spor karşılaşması seyrederek gibi medyadan izlendiği bir askeri operasyona oldu. Kimileri Irak'taki gelişmeleri öngörebildiler, kimileri ise son ana kadar yanlış tahminlerde bulundular.³⁵⁵

Amerika Birleşik Devletleri'nin Bağdat'ta hakimiyeti ele geçirmesi ile ekonomik beklentilerde de olumlu senaryolar ağırlık kazanmaya başlamıştır. Olumsuz senaryoların en temel argümanlarından olan petrol fiyatları savaş öncesi seviyelerine inmiş, savaş sonrası bölgenin yeniden yapılandırılmasının getireceği ekonomik canlanma, savaş maliyetlerinden daha ön sırada yer almaya başlamıştır.

³⁵² www.haberanaliz.com, Savaşın Yıldönümünde Irak, Mayıs 2004

³⁵³ Bu konularda bkz. Michael Duffy ve James Carney, "A Question of Trust", Time, C.162, S:3, July 21, 2003, ss: 16 – 20. ; Evan Thomas Richard Wolffe ve Michael Isikoff, "(Over) Selling the world on War, Newsweek, C.CXLI, S:23, June 9, 2003, ss: 19 – 22 ; "Mass Irritation", The Economist, C.368 S:8333, July 19-25, 2003 ss: 36-37

³⁵⁴ Anthony H.Cordesman, The Middle East and War With Iraq, CSIS, 30 Kasım 2001

³⁵⁵ T.Ateş, a.g.e., ss:303-304

Ancak yönetim boşluğunun doldurulması, Irak'ın etnik yapısı, yönetimin paylaşılması ve ABD ve İngiliz güçlerine karşı gösterilmesi muhtemel sivil direnişler gibi sorunların ülke ve bölge ekonomilerine olacak etkilerinin de ayrıca değerlendirilmesi gereklidir.



Resim-4.1. Irak'ta Sivil Direnişçiler

Savaş ile ilgili olumsuz senaryolarda, Irak'ın petrol rezervlerinin 2003 yılı sonuna kadar kullanım dışı bırakılabileceği, bunun sonucunda petrol varil fiyatlarının 80 dolar civarına kadar çıkabileceği yer almıştır³⁵⁶. IMF tarafından yapılan bir hesaplama göre petrol fiyatlarında 10 dolarlık bir artış, dünya üretiminde bir yıl sonunda yüzde 0,6 oranında bir düşüşe neden olmaktadır³⁵⁷. Bu sonuç sadece ilk etki için geçerlidir. Tüketimde ve piyasalardaki güvensizlik ve maliye ve para politikalarındaki değişikliklerden doğan sonraki etkiler ise çok daha büyük olacaktır. Yükselen petrol fiyatları ekonomiyi iki yolla etkilemektedir. Firmaların birim maliyetlerindeki artış vergi benzeri bir etki yaratmaktadır. Talebin değişmediği bir durumda, fiyatların yükselmesi firmaların daha az üretmesine neden olacaktır. İkinci etki ise kaynak transferi şeklinde olmaktadır. Yükselen petrol fiyatları petrol ithalatçılarından ihracatçılarına gelir transferine neden olmaktadır. Ancak, savaşın erken dönemlerinde Irak'ın petrol kuyularının güvenliğinin sağlanması ve savaşın

³⁵⁶ The World Factbook 2002.s:55

³⁵⁷ The World Factbook 2002.s:56

kısa süreceğinin anlaşılması, 41 dolar seviyelerine kadar çıkan petrol varil fiyatını, korkulanın aksine 10 Nisan 2003 tarihi itibariyle 25,40 dolar seviyesine kadar çekmiştir. Böylece oldukça kırılgan bir yapıda seyreden dünya ekonomisinin olumsuz etkilenmesi önlenmiştir. Savaş sonrası Irak'ın yeniden yapılandırılmasının ilk üç yıl için 30 milyar dolara mal olması ve bu tutarın daha sonra toplamda 100 milyar dolara kadar tırmanması beklenmektedir. Savaş maliyeti ile birleşince Irak'ın imarına ilişkin harcamaların ABD ekonomisindeki süregelen durgunluğu aşmada etkili olması beklenmektedir. Tüm bu gelişmelere rağmen global ekonomide canlanma süreci hala sancılıdır. Savaşın yarattığı bölgesel ve ekonomik belirsizlik dünya ekonomisi büyüme tahminlerini aşağı çekmektedir. 2003 yılı sonu için Morgan Stanley tarafından yapılan global büyüme tahminleri yüzde 2,5'tan yüzde 2,4'e düşürülmüştür. IMF de benzer şekilde global büyüme tahminlerini yüzde 0,5 düşürerek yüzde 3,7'den yüzde 3,2'ye çekmiştir. Japonya toparlanamamış, Almanya ekonomisi ise durgunluktan kurtulamamıştır. ABD ekonomisindeki büyümenin Avrupa ve Japonya'da yaşanan durgunluğu ne ölçüde telafi edeceği bilinmemektedir. ABD ekonomisinde yaşanacak gelişmelerin global ekonomiyi ateşleyebilmesi global büyüme ile ilgili tahminleri değiştirecektir.

“Sosyal teorinin “uluslararası ilişkiler” disiplinince kavranmasından sonra anlaşılmaya başladığı gibi, gücün esas unsurlarından en az teknolojik üstünlük yada maddi zenginlik kadar önemli birini, mümkün olduğunca çok kişinin inanmaya, kabule rıza göstereceği bir insanlık gerçeğini yaratabilme, yazabilme yeteneği belirlemektedir. ABD'nin gücü de oluşturmaya çalıştığı simetrisinin işlerliğini evrenselleştirecek entelektüel ikna çerçevesinin kabul ettirebilecek bilişsel yaklaşımları kabul ettirme kabiliyetini bir fonksiyonudur. Ve görüldüğü kadarı ile, entelektüel boyuttaki bu kapasite yoksunluğu Amerika'nın kazanacağı zaten şüpheli görünen “zaferi” bir Pyrrhus zaferi düzeyine indirecektir.”³⁵⁸

4.4.1. ABD'nin Ortadoğu'da Bölgesel Hedefleri

Washington bölgede esas olarak;

³⁵⁸ T.ATEŞ, a.g.e., ss:327-328

1) Petrolün kontrol ve güvenliğini sağlamayı³⁵⁹, milli güçler tarafından Amerikan şirketleri aleyhine millileştirilme yapılmasını engellemeyi,

2) Dost olmayan bölgesel (İran ve Irak) ya da

3) Bölge dışı bir hegemonun (Rusya³⁶⁰, Avrupa Birliği ve belki Çin) ortaya çıkmasını önlemeyi³⁶¹,

4) Kitle imha silahlarının yayılmasını engellemeyi,

5) Siyasi ve ekonomik reformlarla bölgesel istikrarı korumayı ve

6) Terörizmi kontrol etmeyi istemektedir.

4.4.2. ABD'ne Göre Bölgeden Kaynaklanan Tehditler

Washington kurduğu ve devamında çıkarımı gördüğü uluslararası düzene en ciddi tehditlerin Ortadoğu bölgesinden geldiğini düşünmektedir. Bu tehditler,

1) Bölgedeki Amerikan askeri varlığını, dost ve müttefik ülkeleri ve gelecekte Amerikan ana-kıtasını tehdit eden/edebilecek balistik füze ve nükleer silah teknolojisinin yayılması,

2) Muhafazakar rejimlere yönelik sosyal patlama tehlikesi,

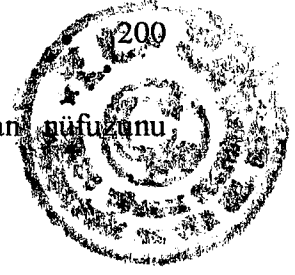
3) Radikal ve aşırı dinci akımlar,

4) Herhangi bir Arap ülkesinin çok güçlenmesi,

³⁵⁹ Carter Doktrini: 'Herhangi bir dış güç tarafından Körfez petrolünü kontrol etmeye yönelik girişim ABD'nin hayati çıkarlarına saldırı olarak kabul edilecek ve askeri güç dahil her türlü araçla savuşturulacaktır.' Jimmy CARTER, 23 Ocak 1980. (The Newyork Times'da 24 Ocak 1980'de yer almıştır.)

³⁶⁰ M.Kocaoğlu, a.g.e., s:255.

³⁶¹ Zekai Doğanay, Fikret Atun, Ortadoğu'nun jeopolitik ve jeostratejik açıdan değerlendirilmesi, Körfez Harbi ve Alınan Dersler, Ankara, 1994, s:40



5) Diğer büyük güçlerin bölgeyi nüfuz etmesi ve Amerikan nüfuzunu kırmaları,

6) İsrail'in güvenliğine yönelik tehditler

7) Bölge kaynaklı uluslararası terörizm,

8) İslami kökten-dincilik, ve şu an gündemde olmasa da,

9) Ulus-ötesi pan-Arap ve pan-İslam hareketler olarak sayılabilir.

4.4.3. ABD' nin Irak'a Müdahalesine Etki Eden Faktörler

ABD'nin Irak'a müdahalesine etki eden faktörleri dört grupta toplamak mümkündür. Bunlar;

1) ABD Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile tek süper güç haline gelmesi,

2) Diğer potansiyel süper güçlerin Ortadoğu politikasına dahil olma girişimleri,

3) İç politika zorlamaları ve Bush Doktrinini,

4) Lobilerdir.

4.4.3.1. Tek Süper Güç Olma

ABD, bu durumunu muhafaza edebilmek için tabii olarak hem global hem de bölgesel cari dengeleri muhafaza etme ihtiyacı içerisinde girmiştir. Bu nedenle bir tarafta küresel bazda Çin-Rusya yaklaşmasını ve ortaya çıkan Şanghay İşbirliği Örgütü'nü ³⁶² takip etmek ve yönlendirmek zorunda kalırken, diğer taraftan Soğuk

³⁶² Ayrıntılı bilgi için bkz.: İdris Bal, Rise of Shanghai Cooperation Organization (SCO) in Eurasia: Is It an Effective Toll in a New Big Game, Ed. Ertan Efeğil, Geopolitics of Central Asia in the Post-Cold War Era: A Systemic Analysis, Harlem, the Netherlands: Research Center for Azerbaijan and Turkestan, SOTA, 2002, s: 11

Savaşın fırtınalı yıllarında kendi kanatları altında koruduğu Avrupa'nın sivrilmelerini kontrol altına alma çabaları içine girmiştir. Bölgesel bazda ise cari dengeleri değiştirebilecek, ülke ve liderleri kontrol altına alma çabası içerisine de girmek zorunda kalmıştır.

Bu bağlamda Saddam, İran ile sekiz yıl savaşması, silahlanması ve Kuveyt'i işgali ve bölgeye yönelik yayımcı politikaları ile dizginlenmesi gereken bir lider görüntüsü çizmiştir. Bu durum ise ABD'yi günümüzde Saddam'ı devirmeye ve silahsızlandırmaya ve bu amaç için de savaşa teşvik etmiştir³⁶³.

4.4.3.2. Diğer Potansiyel Süper Güçlerin Ortadoğu Politikasına Dahil Olma Girişimleri

Soğuk Savaş döneminde blok liderleri SSCB ve ABD Ortadoğu politikasına dahil oldular. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise temel olarak ABD ve diğer Batı güçleri Ortadoğu politikasına ilgi göstermektedirler. Fakat Rusya ve Çin gibi diğer güçlerin de bölgede yer edinme çabaları devam etmektedir. Bu ülkeler petrol ve doğal gaz rezervleri, bunların üretimi ve fiyatlandırması üzerinde etki sahibi olmak istemektedirler. Ortadoğu'yu diğer büyük güçlere kapatmak Amerika için çok önemlidir³⁶⁴. Dünya lideri olan tek süper güç ABD'nin bu kaynakların üretiminde, pazarlanmasında daha fazla rol alma ve gelişmeleri yönlendirme isteği vardır. Bu kaynakların dağılımını etkileyebilecek Irak'ın Kuveyt'i işgali benzeri oldu bittilere ABD'nin izin vermesi mümkün değildir. ABD içindeki bu kaynaklarla ilgisi olan lobiler de ABD yönetiminin aktif rol almasını ve dolayısıyla Irak'a yönelik bir müdahaleyi teşvik etmiştir.

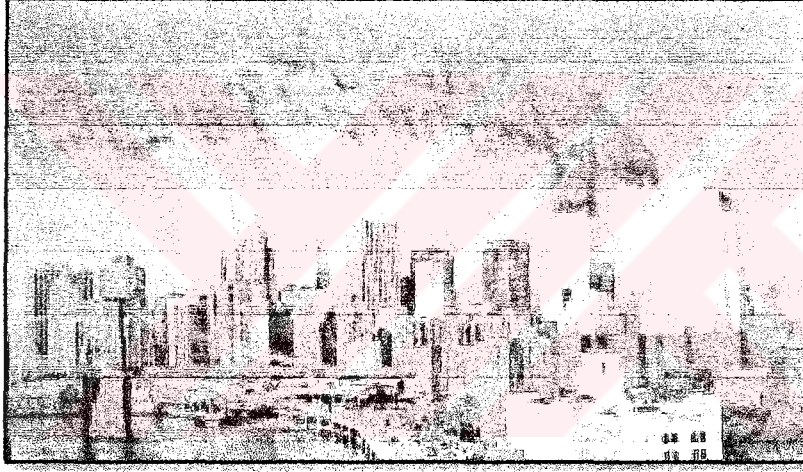
4.4.3.3. İç Politika Zorlamaları

Her ne kadar 1991 Savaşı'ndan sonra Saddam Hüseyin'in iktidarda kalmasına müsaade edilse de, Saddam yönetimi ve Irak sorunu ABD iç ve dış politikasının temel konularından biri olmaya devam etmiştir. ABD yöneticilerinin Irak'a yönelik birçok iddialı söylemleri oldu. Özellikle Bush yönetimi tarafından 11 Eylül

³⁶³ Center for Strategic and International Studies (CSIS), War with Iraq, November 2002

³⁶⁴ Bu konuda değişik senaryolar için bkz. Zalmay Khalilzad, a.g.c., ss:200-201

saldırılarından sonra Irak ve Saddam'a yönelik çok iddialı açıklamalar yapıldı. Saddam'ın bölge ve dünya barışı için tehlike arz eden bir lider olduğu ve Irak'ın büyük kitle imha silahlarına sahip olduğu hem ABD kamuoyu önünde hem de dünya kamuoyu önünde sıklıkla vurgulandı. Bu durum ise bir taraftan ABD yönetiminin Saddam'a yönelik atacağı adımlar için meşruiyet kazanmak için olumlu bir zemin hazırlarken, diğer taraftan farkında olmadan ABD yönetimi için Saddam'ı etkisiz hale getirmek bir ödev haline de geldi. Başka bir deyişle, artık geri dönülemeyecek "psikolojik bir şartlanmışlık" da oluştu. Müdahaleden vazgeçildiğinde hem ABD kamuoyunda ve hem de dünya kamuoyunda ABD liderliğinin inandırıcılığı zedelenmiş olacaktı. Bu nedenle, Saddam'ın ülkeyi terk etmesi veya benzeri çok sürpriz bir gelişme olmadıkça ABD'nin geri dönme ihtimali yoktu. Bu psikolojik faktör de ABD'yi müdahaleye teşvik etmiştir.



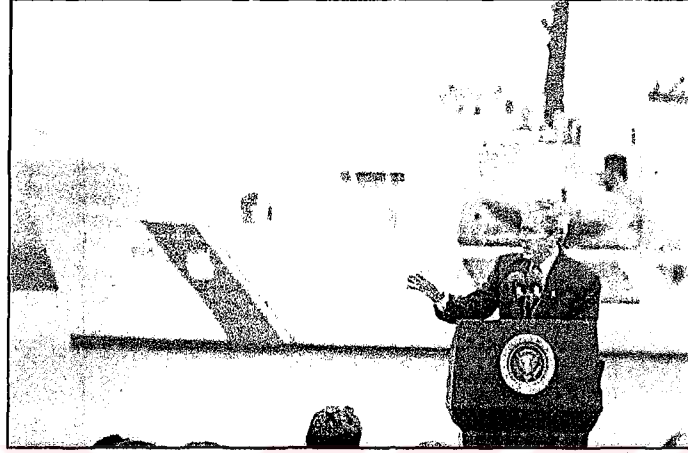
Resim-4.2. 11 Eylül 2001

4.4.3.4. Bush Doktrini

ABD Başkanı George W. Bush'un 30 Ocak 2002³⁶⁵ ve Aralık 2003'te yaptığı Ulusa Sesleniş konuşması ABD açısından yeni dönem stratejisinin aleniyet kazanmasına neden olmuştur. Bu konuşma üç konuda kesişti. Uluslararası terörizm, iç güvenlik ve ekonomi.

³⁶⁵ Tam metin Ek-A'dadır.

Tarihe Bush Doktrini olarak geçecek bu konuşmasında ABD Başkanı özellikle teröre destek veren ülkelere verdiği gözdağı ile ülke içinde puan topladı. Fakat konuşmasında isim vererek bazı ülkelere verdiği ultimatoma bu ülkelerin sert tepkilerine neden oldu. Bush Doktrini'nin hedef aldığı bu ülkeler Kuzey Kore, İran ve Irak...³⁶⁶



Resim-4.3. Başkan Bush

Bush'un hedef aldığı bu ülkelerden yapılacak yanıt en az Başkan'ın konuşması kadar uluslararası kamuoyunun merakla beklediği bir konuydu. Beklenen açıklamalar Bush'un konuşmasının hemen ardından geldi. Üç ülke de kendilerini hedef alan ABD Başkanı'nın iddialarını şiddetle reddettiklerini dünyaya duyurdu.

Dickinson'un "Amerika'nın yeni dış politikasını" tanımladığı cümle kanaatimizce önemlidir³⁶⁷: Dickinson Irak'ta sınava tabi tutulacak olan bu yeni dış politikayı iki sözcükle özetliyor "Preemptive preeminence". Kabaca "Öncelikli üstünlük" diye çevirebileceğimiz bu kavramı da şöyle tanımlıyor: "Birleşik Amerika'nın tek ve biricik süper güç olarak kalmasını ve algılanan tehditlere karşı hızla müdahale etmesini öngören (söyleyen) doktrin". Evet Dickinson'un bizlerin genellikle "Bush'un yeni doktrini" diye nitelediğimiz yeni Amerikan dış politikasının temeli budur:

³⁶⁶ Bob Woodward, a.g.e., s:321

³⁶⁷ TIME dergisinin 16 Aralık 2002 tarihli sayısının 80'inci sayfasında yayınlanan yorumuna "Yetkisi ve güçlü olan bir adam" (A man with a mandate), Dickerson.

Amerika'nın dünya üzerindeki tek ve biricik süper güç olarak devam etmesini ve algılanan tehditlere karşı hızla müdahale etmesini öngören "öncelikli üstünlük" doktrini.

“Bush doktrini” olarak adlandırılan yeni Pentagon askeri politikası, iki kelimeyle askeri yıkım (military devastation) anlamına gelmektedir. Söz konusu doktrini üretenlere göre, “ABD ordusu -şimdiye dek- denizaşırı ülkelerde savaşları kazanmak için değil ama, asıl olarak yatıştırıcı bir polis gücü biçiminde kullanılmıştır. Ordu, kitleleri ve etnik çatışmaları kontrol altında tutmak amacıyla alana sürülmüştür. Ve şüphesiz bu yanlıştır.” “Bush doktrini”ne veya Pentagon’un daha saldırgan yeni politikasına göre, artık eski “yumuşak insancıl politikadan” vazgeçilecektir. Aynı doktrine göre, “ABD ordusunun yeni temel görevi, terörü destekleyen devletlere sadece değeri çok yüksek bir bedel ödetmek değil, bunları tamamen yıkmaktır!” Ve anlaşılacağı gibi bu yıkım, nükleer silahların kullanılmaları da dahil, her türlü ultra modern savaş aracı ile toptan bir fiziki yok etmeyi içermektedir.

Aslında Irak'ın vurulması ve Saddam Hüseyin rejiminin silah zoruyla yıkılması planı, sanıldığı gibi 11 Eylül 2001 sonrasındaki "teröre karşı mücadele" ortamında değil, bundan çok daha önce yapılmış ve Washington'un gündemine getirilmişti. Bu yöndeki ilk işaret, 1997 yılında ortaya çıkmıştı. Washington'daki bir grup İsrail yanlısı stratejist, kurdukları PNAC adlı "think-tank"le Irak'ın işgali senaryosunu savunmaya başlamıştı. PNAC'in en kayda değer isimleri ise, George W. Bush yönetiminin en etkin isimleri haline gelecek olan Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve Başkan Yardımcısı Dick Cheney idi.

Philadelphia Daily News gazetesinde William Bunch imzasıyla yayınlanan bir makalede³⁶⁸, bu konuda şu hususlara yer verilmektedir:

“Gerçekte, Donald Rumsfeld, Başkan Yardımcısı Dick Cheney ve küçük bir grup ideolog, Amerika'nın Irak'ı işgalini savunmaya henüz 1997 yılında başlamışlardı yani 11 Eylül saldırılarından 4, Başkan Bush'un göreve başlamasından 3 yıl önce.

³⁶⁸ William Bunch, "Invading Iraq Not A New Idea For Bush Clique :4 Years Before 9/11, Plan Was Set" Philadelphia Daily News, 27 Ocak 2003

Kendilerine PNAC (Project for the New American Century) Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ adı verilen bu siyaset grubu, Cheney, Rumsfeld, Rumsfeld'in yakın yardımcısı Paul Wolfowitz ve Bush'un kardeşi Jeb Bush'u da içeriyordu. Ve daha o zamanlar bile, Ocak 1998'de, Başkan Clinton'ı Irak'ı işgale ikna etmeye çalışmışlardı.”

Bu doktrinin uygulanmasına dair bir takım ipuçları da gözükmektedir. 1989-1992 yılları arasında Amerikan Merkezi Haber Alma Teşkilatı CIA'nin başkanlığını yapan James Woolsey, Avusturya gazetesi Die Presse'de yayınlanan demecinde, "Irak'ta başarılı bir rejim değişikliğinden sonra, Suriye ile ilgilenmeliyiz" ifadesini kullanmıştır.

Woolsey, "Suriyelilerin Lübnan'dan çekilmesi ve Hizbullah'a verdiği desteğin son bulması için yoğun baskı uygulamamız gerekiyor. Böylece bir taşla iki kuş vurmuş oluruz, bu bir taraftan İran'ı zayıflatır, çünkü Hizbullah İran'ın elindeki bir oyuncak, diğer taraftan da İsrail ile Filistin arasında barışı kolaylaştırır" görüşünü savunduğu haberde belirtilmiştir. İran'daki Molla rejiminin zaten zayıfladığını belirten Woolsey, "Lübnan'ın güneyi teröristler ve Hizbullah'tan bağımsız bir serbest bölge haline geldiğinde, demokratik olacağını umduğumuz yeni bir Filistin yönetiminin İsrail ile geçici uzlaşma ya da barış anlaşmasına varması daha inanılır görünüyor" ifadesini kullanmıştır.

ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell da, 12 Şubat 2004'de yaptığı açıklamada³⁷², Suriye'nin terörizmle mücadeleye verdiği desteğin, Hizbullah'a destek verdiği için ABD'nin bu ülkeyi eleştirmeyeceği anlamına gelmediğini söylemiştir.

4.4.3.5. Lobiler

Lobi faaliyetleri, hükümeti, yasama organlarını ve diğer karar mercilerini etkilemek amacı ile yürütülen yasal bir düzenektir.³⁷³ ABD dış politikası kararları

³⁶⁹ Thomas Donally, Amerikan İmparatorluğunun Yeniden İnşası, ChiviYazıları Yayınevi, 2004, s:43

³⁷⁰ Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi İlkeleri Metni Ek-D'dedir.

³⁷¹ www.newamericancentury.org

³⁷² Bkz.: Hürriyet Gazetesi, 13 Şubat 2004

konuda politikasının yasaya dönüşmesi isteği ancak 535 üyeli Kongre'nin çoğunluğu aynı görüşü paylaştığı takdirde gerçekleşir. Lobiciliğin önemi bu noktada başlar. Bu nedenle, ABD Parlamentosu ve yönetiminde lobicilik başlı başına bir sektör haline gelmiştir. Amerikan siyasi sistemini oluşturan üçlü Yasa Koyma – Yürütme - Yargı zincirine dördüncü bir halkayı "Think-Tank" kuruluşları oluşturur³⁷⁶.

Günümüzde ABD'de üç yüzden fazla Think-Tank vardır ve bunların bazılarının herhangi bir ideolojiye, görüşe yakınlığı bulunmazken, gün geçtikçe artan oranda bu kuruluşlar bir ideolojiye yakınlık duyma ve savunuculuğunu yapma eğilimindedirler. Beşinci halkayı ise "Lobiler" oluşturmaktadır³⁷⁷. Lobicilik ABD'nin iç politikasını büyük çapta yönlendirmenin yanında dış ülkelerin ABD ile ilişkilerinin şekillenmesinde büyük rol oynamaktadır³⁷⁸. Bu nedenle diğer ülkelerde ABD içerisinde lobicilik yapmaktadır. ABD'de yabancı ülkeler adına lobicilik yapan dokuz yüzden fazla firma ya da şahıs olduğu bilinmektedir. Türkiye'ye yönelik ABD politikasına Rum lobisi etki edebilirken, ABD'deki Yahudi lobisi ABD'nin Ortadoğu politikasına ve özellikle İsrail yanlısı politikasını yönlendirebilmektedir³⁷⁹. ABD'de her konuda Yahudi lobisi çok önemlidir ama bu savaşta etkisi çok büyüktür³⁸⁰. 1948 yılından bu yana bölgede kökleşme amacındaki İsrail karşısındaki önemli güçlerden bir tanesi de Irak'tır. Tabii olarak hem İsrail hem de ABD'deki Yahudi lobisi³⁸¹ İsrail'i bölgede rahatlatacak, rakip bir gücün belini kıracak bir müdahaleyi desteklemişlerdir. Saddam'ı kanlı bir diktatör ve dünya barışına yönelik büyük bir

³⁷⁶ Aydan Kodalıoğlu, ABD'de Lobi ve Lobicilik, Avrasya Dosyası, Cilt.1, Sayı.4, Kış 1994, s:31

³⁷⁷ Andrew Rich, Us Think Thanks And The Intersection Of Ideology, Advocacy, And Influence, Nira Review, Kış, 2001, s:55

³⁷⁸ Kodalıoğlu, a.g.e., s:30

³⁷⁹ Kodalıoğlu, a.g.e., s:32

³⁸⁰ Cengiz Çandar, Irak'a saldırı planının ardındaki gerçek gücü bir yazısında şöyle açıklamaktadır: "... Irak'a saldırı'nın başını kim çekiyor peki? Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Ulusal Güvenlik Başdanışmanı Condoleeza Rice. Bunlar, 'en üst düzeydeki' saldırı yandaşları. Ama buzdağının altı daha zengin ve ilginç. Orada çeşitli 'lobiler' var. Lobilerin başında İsrail sağ, Likud yanlısı ve Amerikan silah sanayii ile yakın ilişkileri bulunan JINSA ekibi geliyor. JINSA, Jewish Institute for Security Affairs (Güvenlik Meseleleri İçin Yahudi Enstitüsü). Bunlar, 'silah lobisi'yle, Lockheed, Northrop, General Dynamics, İsrail askeri endüstrileri vs: ile sıkı ilişkililerdeler... JINSA'nın 'temel ilkesi' şu: 'Amerika ile İsrail'in güvenliği bölünmez'; yani aynı şey... JINSA'nın amacı sadece Irak'ta Saddam rejiminin yıkılması değil; 'total savaş' mantığı ile S:Arabistan, Suriye ve Mısır ve bu arada İran rejimlerinin de yıkılmasından ve buralara 'demokrasi' getirilmesinden yanalar... Yani, 'İsrail'in en aşırı kesimleri'yle aynı 'dalga boyu'nda olan Amerikan Yahudileri'nin bir bölümü, şu dönemde 'Washington şahinleri'ni oluşturuyor.", " Irak ve 'Türkiye dostu' Amerikan Şahinleri...", Yeni Şafak, 3 Eylül 2002

³⁸¹ Tayy.ar Arı, a.g.e., s:239

tehdit olarak göstermeye yönelik kampanyalar başlatılmıştı³⁸². Bu da ABD'nin savaşı tercih etmesine katkıda bulunan diğer bir faktördür³⁸³.

Bu bağlamda, yeri gelmişken William Bunch tarafından kaleme alınan bir gazete makalesinde şunlar yazılıdır³⁸⁴:

"Petrol, PNAC (Project for the New American Century Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi) 'in Irak hakkındaki politika açıklamalarında arka planda bir yer tutsa da, itici güç gibi gözüküyor. Pennsylvania Üniversitesi'nden siyaset bilimi profesörü ve Ortadoğu uzmanı Ian Lustick, Bush'un politikasını eleştirirken, petrolün savaş taraflarınca asıl olarak savaşın masrafını karşılamaya yönelik bir unsur olarak görüldüğüne dikkat çekiyor.

PNAC'tan Schmitt ise, "ben Texas'tanım ve bildiğim petrolcülerin hepsi askeri bir operasyona karşı" diyor, "petrol pazarı istikrarsızlık istemiyor". Profesör Lustick'e göre ise, (savaş için) daha güçlü ama gizli bir motivasyon kaynağı, İsrail olabilir. Bush yönetimindeki şahinlerin, Irak'taki bir güç gösterisinin, Filistinlileri İsrail için avantajlı olan bir barış planını kabul etmeye ikna edeceğini hesapladıklarını söylüyor".

4.4.3.6. ABD'nin Müdahale İçin Görünür Gerekçeleri ve Arkasındakiler

Irak hem petrole hem suya sahip, nüfusu çok fazla ya da küçük olmayan, nispeten büyük bir tüccar orta sınıfa sahip çok önemli bir Arap ülkesidir. Bu ülkeye

³⁸² Victor Ostrovsky, The Other Side of Deception, ss: 247-254

³⁸³ Turan Yavuz, ABD'nin Kürt Kartı, s: 307, Kongre üyelerinin Saddam'a karşı savaşa ikna edilmesi için Yahudi lobisinden Tom Lantos'un yönetimindeki Hill and Knowlton lobi şirketi dramatik bir senaryo yazmıştı. Turan Yavuz, olayı şöyle anlatıyor: "9 Ekim 1990. Hill and Knowlton lobi şirketi Kongre'de 'Irak'ın Vahşetleri' başlığı altında bir oturum düzenliyor. Lobi şirketi tarafından oturuma getirilen bazı 'görgü tanıkları' Iraklı askerlerin yeni doğmuş çocukları hastane odalarında öldürdüğünü öne sürüyor. Bir 'görgü tanığı' vahşeti tüm detaylarıyla anlatıyor ve Iraklı askerlerin bir hastanede 300 yeni doğmuş çocuğu öldürdüğünü söylüyor. Söz konusu bilgiler, Kongre üyelerini hayli rahatsız ediyor. Bu da Başkan Bush'un işine yarıyor. Ancak sonra anlaşılıyor ki, Hill and Knowlton lobi şirketinin kongre önüne getirdiği 'görgü tanığı' aslında Kuveyt'in Washington'daki büyükelçisinin kızıdır. Buna rağmen kızın söyledikleri Kongre üyelerinin Saddam Hüseyin'e 'Hitler' lakabı takmasına yol açacaktır."

³⁸⁴ William Bunch, Invading Iraq not a new idea for Bush Clique, Philadelphia Daily News, 27 Ocak 2003

yönelik Amerikan politikası müdahale öncesi önemli bir tartışma konusu olmuştur³⁸⁵. Irak'ın silahlanması, muhtemel terör bağlantıları ve Saddam'ın kişiliği gibi bazı iddiaların ötesinde, ABD'nin Irak'a müdahale niyetini anlamada değerlendirmeye alınması, hesaba katılması gereken diğer bir dizi faktör vardır.

Ortadoğu Amerika'nın 'hayati' olarak sınıflandırılan çıkarlara sahip olduğu³⁸⁶, çatışmanın ve şiddetin yoğun ve çeşitli şekillerde yaşandığı, demokrasi ve insan haklarının eksik olduğu, Amerikan askeri gücünün dünyanın diğer her bölgesinden daha sık ve şiddetli bir şekilde kullanıldığı, Washington'un kendisi için önemli diğer iki bölgeden farklı olarak başka bir büyük güçle yoğun bir rekabet yaşamadığı ve nispeten hareket serbestisinin olduğu bir bölgedir.

ABD-Avrupa ilişkileri giderek daha bir eşitlik ve karşılılık ilkesine dayanırken Ortadoğu'da ABD gerçek bir hegemon gibi davranabilmektedir. Soğuk Savaş döneminde bölgedeki ABD politikasının 'kutsal üçlüsü' petrol ve İsrail'in güvenliği ile Sovyet yayılmasını engelleme iken, 90'larda bunlardan sonuncusu yerini terörizm ve bununla özdeşleştirilen köktendincilikle mücadeleye bırakmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, rakipsiz hegemon güç mertebesine ulaşan ABD'nin, özellikle Kasım 2000'de yapılan seçimlerde George W. Bush'un iktidara gelmesinden sonra izlemeye başladığı politikalar, zaman zaman diğer devletlerin tepkisiyle karşılaşmış, son Irak savaşına giden süreçte tanık olduğu gibi, küresel işbirliğinin en üst düzeydeki merkezi konumundaki Birleşmiş Milletler'de müdahale yönünde bir karar alınmamasına rağmen, ABD öncülüğünde oluşturulan "İstekliler Koalisyonu" Irak'a askeri harekatta bulunmuşlardır. Her ne

³⁸⁵ Morton H. Halperin ve Geoffrey Kemp, A Report on US Policy Options Toward Iraq, Council on Foreign Relations, 2001; Daniel Byman ve Matthew Waxman, US Policy and the Use of Force Since the Gulf War, Rand Corporation, 2000; Meghan L. O'sullivan, Iraq: Time for a Modified Approach, Brookings Policy Brief, Şubat 2001; Patrick L. Clawson (der.), Iraq Strategy Review: Options for US Policy, Washington Institute for Near East Policy, 1998; Senate Hearing before the Committee on Foreign Relations, Iraq: Can Saddam be Overthrown, 2 Mart 1998; Philip H.Gordon ve Michael O. Hanlon, Should the War on Terrorism Target Iraq? , Brookings Institution Analysis Paper 11, 3 Aralık 2001; Michal Eisenstadt, How to Unseat Saddam, Foreign Policy Research Institute, 14 Aralık 2001; Seymour M.Hersh, "The Iraq Hawks: Can Their Plan Work?", The New Yorker, 24 Aralık 2001; Lawrence F.Kaplan, Why the Bush Administration will go after Iraq, The New Republic, 10 Aralık 2001

³⁸⁶ Bunun tersi görüşlere iki örnek için bkz: Robert H.Johnson, "The Persian Gulf in US Strategy: A Skeptical Review", International Security, Yaz 1989, ss:122-160; Cato Handbooks for Congress, 'Persian Gulf Policy', Cato Institute, 1998

sebeple olursa olsun, mevcut uluslar arası hukuk düzenine aykırı olarak yürütülen Irak harekati, hegemon gücün kendini uluslar arası hukukun ve uluslar arası toplumun üzerinde gördüğü eleştirilerine yol açmıştır. Dolayısıyla, karar verdiği dış politika hamlelerini yaparken, uluslar arası platformda geniş bir mutabakat zemini ne ihtiyaç duymayan, Birleşmiş Milletler'de karar alınsın veya alınmasın, eylemlerini gerekirse tek başına gerçekleştireceğini açıkça ifade eden, bu yönde ilerlemek için siyasi, ekonomik ve askeri kapasiteye sahip olan ve uluslar arası sistemin kurumları tarafından denetlenmeyi asla kabul etmeyen bir hegemon gücün varlığı, küresel ve bölgesel tehditlerle mücadele de çok taraflı işbirliğinin, ancak bu gücün onay verdiği çerçeve içinde işlev görebilmesi sonucunu doğurmuştur.³⁸⁷

ABD'nin Ortadoğu politikaları değişim/devamlılık, kısa vadeli/uzun vadeli çıkarlar, ekonomik/siyasi çıkarlar, iç politika/dış politika, Araplar/İsrail, demokrasi-insan hakları/realpolitik, silah/petrol³⁸⁸/finans/Yahudi lobileri, liberaller/muhafazakarlar³⁸⁹, Dışişleri/Pentagon, diplomasi/güç kullanma, 'CNN faktörü', 'Vietnam sendromu', Yürütme/Kongre, Yürütme/Basın, müttefiklerle ortak hareket³⁹⁰/tek taraflı politikalar, kişisel/bürokratik tercihler ve çatışmalar, kamuoyu yoklamaları ve seçim baskıları gibi bazı gerilimler içinde oluşmakta ve uygulanmaktadır. Bu kadar farklılık ve çelişkinin sonunda ortaya çıkan politikalar - belki de kaçınılmaz olarak- tutarsızlıklar içermektedir.

³⁸⁷ Milli Güvenlik Akademisi Komutanlığı, Küreselleşme ve Uluslar arası Güvenlik, Harp Akademileri Komutanlığı, Ankara, 2004, Yayın no:7, s:57-58

³⁸⁸ Petrol lobilerinin Amerikan Ortadoğu politikasının formülasyonuna etkilerine bir örnek için bkz.: Lawrence F. Kaplan, Drill Sergeant: The Oil Industry's Man at the State Department, The New Republic, 26 Mart 2001

³⁸⁹ Arap yanlısı liberaller, genelde, Filistinli mültecilerin sorunları, İsrail'in insan hakları ihlalleri ile ilgilidirler. Genelde İsrail'e eleştirel bakmakta ve Araplara yeteri kadar ödün vermediğini düşünmektedirler. Arap yanlısı muhafazakarlar petrolün ve milyonlarca Arabın birkaç milyon İsrailiden daha önemli olduğunu iddiasındadırlar. Liberal İsrail yanlıları İsrail'in demokratik siyasi sistemine vurgu yaparak bölgede esas problemin Arapların İsrail'in varlığını hala içlerine sindirememiş olması olduğunu düşünmektedirler. İsrail yanlısı muhafazakar İsrail'in stratejik bir kart olarak önemini ve/veya Kutsal Toprakların Hıristiyanlık açısından değerini vurgulamaktadırlar. Dışişleri Bakanlığı genelde Arap pozisyonuna daha sempatiyle bakarken İsrail yanlısı muhafazakarlar Arapların Amerika'nın 'eline muhtaç olduğunu' ve ABD-İsrail ilişkisinin Araplarla ilişkileri çok fazla etkilemeyeceğini iddia etmektedirler. Bu gruplar İsrail'in ödün vermeye zorlanmasının teröre karşı ödün vermek olacağını ve bu durumun yeni terör eylemlerini önlemek bir yana, teşvik edeceğini savunmaktadırlar.

³⁹⁰ Philip H. Gordon, The Transatlantic Allies and the Changing Middle East, Adelphi Paper, Sayı 322, 1998. ABD ile Avrupa arasında bölge hakkındaki çıkar, tehdit algılama, külfetlerin paylaşımındaki görüş ayrılıklarına farklı bir bakış için bkz.: David C.Gompert, Jerrold Green, F.Stephen Larrabee, "Common interests, common responsibilities: How an Atlantic Partnership can stabilize the Middle East", Rand Review, Bahar 1999.

İşte tüm bu veriler ışığında ABD'nin sıraladığı gerekçeler tek tek incelendiğinde, ABD'nin Irak'a saldırmak için farklı bir nedeninin olması gerektiği açıkça görülüyor. Çünkü;

1. Irak'ın biyolojik ve kimyasal silah üreterek bölge ülkeleri için büyük bir tehlike oluşturduğu ABD'nin ilk iddiası idi. Oysa Irak on yılı aşkın bir zamandır ABD'nin ambargosuna maruz kalmış bir ülke. Dolayısıyla ambargoya uğrayan bir ülkenin bu kadar pahalı silahlar üretmesi çok zordu.

Ayrıca bölgede silahlanan tek ülkenin Irak olmadığı da bir gerçek. İsrail'i saymaya bile gerek yok ama zaten, başta Rusya olmak üzere pek çok ülke biyolojik ve kimyasal silah üretiyor. Bunları bir kenara bıraksak bile, bu silahlar zaten dünyaya ABD eliyle yayılan silahlar ve ABD halen bu silahları elinde bulunduruyor.

Kaldı ki tehdit edildiği söylenen Irak'ın komşuları da, kendilerine Saddam'dan gelen bir tehdit olmadığını söylüyorlardı. Suriye, İran ve Türkiye'nin açıklamaları bölgede bu üç ülkenin tehdit olarak Saddam'ı değil ama ABD'yi gördüğünü gösteriyor.

Saddam'ın diktatör olduğunu ve anti-demokratik uygulamalarla halkını ezmeye saldırının ikinci gerekçesini oluşturuyordu.

Ülkesinin Kuzey ve Güney bölgelerinde uçak bile uçuramayan Saddam'ın diktatörlüğü pek bir işe yaramıyordu. Ayrıca Saddam'ın diktatör olduğu ve halkını ezdiği kabul edilirse onun demokratik yollardan devrilmesi savunulurdu. Bu demokratik devirmeyi yapacak olan Irak milleti olmalıydı.

Amerika'nın ortaya attığı "Büyük Ortadoğu" inisiyatifi doğrultusunda, Amerikanın bölgeye özgürlük ve demokrasi getireceğini söylüyor olmasına rağmen, müdahaleleri hep güvenlik ve askeri niteliklidir ve Amerikan menfaatlerini korumaya yöneliktir.³⁹¹ Yeni Ortadoğu kavramı ve Amerika'nın buna dair dış politikasını bir

³⁹¹ İsmail Kapan, Büyük Ortadoğu Kavramı ve Bölgemizde Su Meselesi, www.dunyasugunu.org/2004/ismail_kapan.doc, 27 Mayıs 2004

Türk yazar şöyle değerlendiriyor: “Irak savaşını haklı göstermek amacıyla ileri sürülen iddiaların hiçbirinin gerçek olmadığı artık iyice anlaşıldı. ABD’nin Irak ve Ortadoğu Politikasının Eylül 2001 ‘den önce kavramlaştırılmış olduğu da kesin. Bush Yönetimi’nin politikasının ideolojik temelini “Yeni Muhafazakarlar” denilen bir siyasi cereyan hazırladı. Bu cereyanın en önde ve en renkli simalarından Richard Perle ve bir süre Beyaz Saray’da çalışmış olan David Frum’un beraberce yazdıkları “An End to Evil” (“Şerre Son”) adlı kitap İslam hakkındaki önyargının ve saplantının ne kadar derin olduğunu gözler önüne seriyor. Kitabın ana teması İslam’ın Batı Medeniyetini yıkmak ve ona kendi dinini ve hukukunu dayatmak amacını güttüğüdür. Yazarlara göre Batı ya İslam’a karşı zafer kazanır veya soykırıma uğrar. Müslümanların gazabının kökü İslam’ın kendisindedir. Suudi Arabistan teröre karşı ya Batı ile tam işbirliği yapar veya zengin petrol kaynaklarının bulunduğu Doğu eyaleti ondan koparılır. İsrail-Filistin ihtilafına gelince, Washington’un bir Filistin Devleti kurulması fikrinden vazgeçmesi gerekir. “11 Eylül’ün ortaya çıkardığı İslam dünyasındaki marazı, Judea tepelerinde 23 ncü Arap Devletini kurarak tedavi edemeyiz. Tahran’daki rejim mutlaka yıkılmalı ve bu maksatla İranlı muhaliflere her türlü yardım yapılmalıdır. Müslüman gazabı Arap kültürü ile özdeşleşmiştir. “Ortadoğu’daki köktendinciler ve laik militanlar, Sünniler ve Şiiler, komünistler ve faşistler birbirleriyle kaynaşmışlardır. Hepsi patlamaya hazır gazabın haznesinden fişkiriyorlar.” Bu durumun çaresi demokrasi değil “demokratikleşme”dir. Demokratikleşme derhal seçimlere gidilerek sonra onun sonuçlarına katlanmak anlamına gelmez. Seçimler 1995’te Cezayir’de denenmiştir. Orada yozlaşmış statükonun yerini az daha köktendinciler alıyorlardı. Böyle bir sonuç kabul edilemez. Reform süreci güdümlü ve tedrici olmalıdır...”³⁹²

“Demokrasi sözünün sözlük anlamı - halk tarafından yönetim - onun muhtemelen en yaygın ve en temel tanımıdır. Modern ve büyük millî devletlerde bu tanıma yapılacak bir ekleme, devlet yönetiminin doğrudan vatandaşlar tarafından değil, onların eşit ve serbest bir biçimde seçtiği temsilciler tarafından yapıldığıdır. Bazı büyük devletlerde doğrudan demokrasinin bazı özellikleri görülebilirse de

³⁹² İter Türkmen, Hürriyet Gazetesi, 28 Şubat 2004

demokrasi sözcüğü ile anlatılmak istenen şey genellikle temsile dayanan demokrasidir. Yani serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığı ile yapılan yönetimdir.”³⁹³

“Demokrasi yalnızca halk tarafından yönetim olarak tanımlanmakla kalmamalı, aynı zamanda, Başkan Abraham LINCOLN’un ünlü ifadesiyle, halk için idare, yani halkın tercihleri doğrultusunda yapılan bir yönetim olarak tanımlanmalıdır. İdeal bir demokratik yönetimde, halkın bütününün arzularına tam olarak uyan bir idare biçimi bahis konusudur. Böylesine halkın eğilimlerine tam olarak uyan bir yönetim hiçbir zaman olmamıştır ve belki de hiç olmayacaktır. Fakat, bu demokratik rejimlerin ulaşmayı düşledikleri bir ideal olarak kalabilir. Böyle bir demokrasi tipi aynı zamanda değişik rejimlerin demokratik duyarlılığını ölçmeye yarayacak bir skalanın son basamağını da oluşturabilir.”³⁹⁴ Irak’ta çok çeşitli etnik ve dini grupların olması dolayısı ile bırakın ideal demokrasiyi, sıradan demokrasiyi bile yerleştirmek şu hali ile mümkün değildir.

Asıl amaç Ortadoğu’yu yeniden şekillendirmektir.

3. Petrol zengini Saddam’ın halkını aç bıraktığı söyleniyor. Irak halkını sefaletten kurtarmak için de Saddam’ın devrilmesi öneriliyordu. Irak halkı ise sefaletinin asıl nedeni Saddam’ın uygulamaları değil, ülkeye ilaç bile sokmayan BM ambargosu idi. Kaldı ki Irak, savaş koşullarında bile halkına 30 yıldan fazla bir zamandır parasız sağlık, eğitim ve barınma sağlayan bir ülke olmuştu.

4. Hemen hemen herkesin katıldığı bir iddia : ABD’ nin Irak’a petrol için saldırdığı idi. Bu saldırıyı sadece petrol kuyularına bağlamak yanlış olur çünkü; ABD bir petrol savaşı yürütse örneğin Irak’tan değil de Venezuela’dan başlaması çok daha mantıklı olurdu.

ABD’nin Irak’a müdahalesini sadece petrole bağlamak yanlıştır. Nitekim Irak’ta herhangi bir mukavemetle karşılaşmasa ve ardından bütün Irak’ın petrol gelirlerine el koysa masraflarını karşılayamaz. Oysa Irak’a da bir şeyler vermek

³⁹³ Arend Lijphart, Çağdaş Demokrasiler, Çev. E. Özbudun - E. Onulduran, Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasal İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1984, s:1

³⁹⁴ Arend Lijphart, a.g.e., s:3

lazım. Kaldı ki Irak'tan elde edebileceği hiçbir şey olmadığı gibi, bütün dünyanın da husumetini üzerine çekiyor. Bu göze alınacak bir şey değildir. O halde amacının başka olması gerekir. Amacı dünya üzerindeki askeri ve siyasi egemenliği pekiştirmek ve sağlamlaştırmaktır. O yüzden de Ortadoğu'nun enerji kaynaklarını kontrol etmek istiyor.³⁹⁵

ABD planının önündeki engellerden birisi de Baas kökenli rejimlerdi. Baas iktidarında Irak'ın temel hedeflerinden biri kapitalist sistemin dışında bir Arap birliği idi. Bu durum da Irak'ı ilk saldırı hedefi haline getiriyordu.

ABD'nin Irak'a müdahalesine etki eden diğer faktörleri de altı grupta toplamanın uygun olacağını değerlendirmekteyiz. Bunlar;

- Petrol
- Terörizm,
- Demokrasiyi yaygınlaştırma çabaları,
- İsrail'in bekası,
- Silah satışı,
- Euro-Dolar çekişmesidir.

4.4.3.6.1. Petrol

BP Web Sitesinden de belirtildiği üzere, dünya petrol rezervlerinin en önemli bölümü Ortadoğu'da bulunmaktadır.³⁹⁶ Irak, Suudi Arabistan'dan sonra 112 milyar varille dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahiptir. 1920 yılından bu yana sadece Dicle ve Fırat (Mezopotamya) vadilerinde bulunan 2.300 kuyu işletmeye açılabilmiş; çöller, hali hazırda keşfedilmeyi beklemektedir.

³⁹⁵ Mahir Kaynak, Amerika 11 Eylül Afganistan Irak, İlk Yayınları, Ekim 2003, s:59-60

³⁹⁶ Tablo Ek-C'dedir.

ABD'nin Mezopotamya petrollerine ilgisinin tarihi, bölgede petrolün bilinmesinin tarihi kadar eskidir³⁹⁷. Petrolün varlığının bilinmesiyle dünya petrol şirketlerinin gözü bu coğrafyaya çevrilmiştir. Nitekim Irak'ın henüz Osmanlı toprağı olduğu bir dönemde, 19. yüzyılın ikinci yarısında, Mezopotamya petrollerine hakim olmak isteyen, İngiliz, Amerikan ve Alman şirketleri, bölgede araştırmalar yapmaktaydılar. Bu araştırmalar, bir müddet sonra yerini proje savaşlarına bırakmıştır. Amerikan Hükümeti'nin desteğini alan iki büyük petrol şirketi olan Standard Oil Company (Rockefeller Gurubu) ve Ottaman American Company (Chester Gurubu)'in isimlerini burada zikretmek gerekir³⁹⁸.

ABD'nin bölge petrollerine ilgisini artıran ikinci bir gelişme de, Arap-İsrail savaşı sonrasında yaşanmıştır. Arapların uyguladığı petrol ambargosu nedeniyle Amerika'daki dengeler sarsılmış ve ülke ekonomisi sıkıntıya girmişti. Çünkü, günümüzde olduğu gibi o devirde de Batı ekonomilerinde petrolün yeri çok büyüktü. Amerikan endüstrisiyle ona hammadde ve ara ürün sağlayan sanayi dalları, doğrudan petrolle ilgiliydi. Uygulanan ambargo, Amerikan ekonomik sistemini bozmuş, günlük hayatı da olumsuz yönde etkilemişti. Aynı durum İngiltere için de geçerliydi. Günümüzde ortaya atılan iddialara göre, İngiltere ve ABD bu dönemde Arap petrollerine el koymayı dahi düşünmüşlerdi.

Bu konudaki üçüncü gelişme de Körfez savaşı dönemidir. Irak petrollerinin Saddam'ın kontrolüne geçmesi, petrole dayalı dengeleri değiştirmiştir. Saddam Hüseyin, Irak petrollerinin önemli bir miktarını Rus, Çin ve Fransız şirketlerine sunmuştur. Bu yetmiyormuş gibi Saddam Hüseyin, Kuveyt petroleri üzerinde hak iddia ederek, bu ülkeye saldırdı. Bu gelişmeler, BM denetiminde olarak ABD'nin Irak'a müdahalesine yol açtığı gibi, Saddam yönetiminin devrilmesiyle sonuçlanan günümüze kadar uzanan süreci başlattı. Bu süreçte en önemli etken Körfez savaşı sonrası, Irak petrollerinin OPEC sistemi dışına itilmesidir. Uygulanan ambargo ile Irak, sadece gıda ve ilaç karşılığında dünyaya petrol satabilecekti. Irak petrollerinin bu şekilde ekonomik sistem dışına itilmesi başta ABD ve AB ülkeleri olmak üzere, petrol ithal eden ülkelerin ekonomisine büyük bir yük getirdi. Petrol fiyatları, 20

³⁹⁷ Prof.Dr. Ergün Aybars, Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur, Ortadoğu'da Bölgesel Barışa Etki Eden Hususların Analizi, Sempozyum Bildirileri, İstanbul 2002, ss:122-125

³⁹⁸ Yrd.Doç.Dr. Veysi Akın, www.haberaliz.com, 02 Mart 2004

dolardan 30 dolara çıkararak, Körfez savaşından bu yana varil başına yaklaşık 10 dolarlık bir artış gösterdi. Ayrıca, Saddam rejiminin son dönemde (Kasım 2000) Doları bırakarak, Euro sistemine geçmesi de Amerikan ekonomisini etkileyen faktörlerden birisi olarak kabul edilmektedir.

Bilinen bir başka gerçek de, ABD'nin petrol kaynaklarının gittikçe azalıyor olmasıdır. Bu konuda verilen rakamlara göre, 2025 yılına gelindiğinde ABD'nin petrol ithalatı iç talebin % 70'ine ulaşacaktır. Bu da, Amerika için petrolün değerini vurgulaması bakımından önemlidir. Bu sebeple ABD, dünya petrol rezervlerini kontrolünde tutmak mecburiyetindedir. Nitekim Orta Asya ve Büyük Ortadoğu Projeleri, sadece bunun bir parçasıdır.

Körfez savaşından bu yana, ABD'nin Ortadoğu petroleri üzerinde gözü olduğu çeşitli Stratejik Araştırma Merkezleri tarafından vurgulanmaktadır³⁹⁹. Buna karşılık ABD yönetimi de, ısrarla Irak petroleri üzerinde gözü olmadığını, sadece demokratik bir Irak kurmak için gayret ettiklerini dile getirmektedirler. Bununla beraber, Başkan Bush ve Dışişleri Bakanı Powell'ın Irak petrolerinin Irak halkına ait olduğu açıklamalarının yanı sıra, OPEC'in devam ettirileceği, petrol satışında BM'in etkin olacağı gibi bir takım güvenceler dahi hali hazırda dünya kamuoyunun ikna olmasına yeterli gelmemiştir. Bu hususta dünya kamuoyunun kafasının karışık bulunmasının arkasında, savaş öncesinde Irak petrolerinin nasıl denetleneceği konusunda ABD yönetimince hazırlanan bir raporun basına sızdırılması yatmaktadır. Ulusal Güvenlik Konseyi'nden Eliot Abrams'ın hazırladığı bir raporda, Irak petrolerinden ABD için "Tanrı'nın bir hediyesi" olarak gösterilmesi ve ardından konunun tartışmaya açılması, ister istemez kafaları karıştırmaktadır. Tartışmalar esnasında, Powell'ın da içinde bulunduğu ılımlılar gurubunun karşı çıkmasına rağmen, Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz ve Başkan Yardımcısı Dick Cheney'in başını çektiği "şahinler" gurubunun Irak petrolerine el konulması hususundaki ısrarları şüpheleri artırmıştır⁴⁰⁰. Bu gelişmelere ilave olarak ABD

³⁹⁹ Petrol lobilerinin Amerikan Ortadoğu politikasının formülasyonuna etkilerine bir örnek için bkz.: Lawrence F.Kaplan, Drill Sergeant: The Oil Industry's Man at the State Department, The New Republic, 26 Mart 2001

⁴⁰⁰ William Bunch, Invading Iraq Not A New Idea For Bush Clique :4 Years Before 9/11, Plan Was Set, Philadelphia Daily News, 27 Ocak 2003

Irak'ın gelirlerinin BM kontrolünden IMF ve Dünya Bankası kontrolüne geçmesine yönelik çalışmalar başlattığı öğrenildi.

Irak petrollerinin savaş sonrası durumunu da açıklamakta fayda vardır. İşgal sonrası Irak'ta petrol üretimine dair çelişkili rakamlar veriliyor. Çünkü savaş esnasında petrol tesisleri önemli derecede zarar görmüş durumdadır. Özellikle kuzeydeki petrol borularına düzenlenen sabotajlar, bölgedeki petrol üretimini olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısıyla Amerikan güçlerinin kontrolünde gerçekleştirilen üretim, daha ziyade ülkenin güneyinde yapılmaktadır. Toplam üretim olarak tahmin edilen rakam, günde 1,5 milyon varil civarındadır. Bu rakam, Irak'a ambargo uygulandığı Körfez savaşı sırasında üretilen 2,7 milyon varille mukayese edildiğinde çok düşük kalmaktadır. Bunda en önemli etken petrol tesislerinin eskiliği ve ülkedeki kaos ortamıdır. Hazırlanan raporlara göre; kaos ortamının giderilmesi ve Irak petrollerinin eskiden olduğu gibi verimli bir şekilde kullanılması için, yaklaşık 3 yıl zamana ve 8 milyar dolarlık bir yatırıma ihtiyaç duyulduğu bildirilmektedir. Ayrıca rafinerilere elektrik verecek şebekelerin onarımı için de 20 milyar dolar gerekmektedir. Üretimin günde hedeflenen 6 milyon varile ulaşabilmesi içinse daha uzun bir süreye ve daha çok paraya ihtiyaç duyulmaktadır. Kısacası, ABD'nin savaş için bütçeden ayırdığı 87 milyar dolarlık pay, hedeflerin tutması için yeterli gelmemektedir. Bütün bunlara ilave olarak, Irak'ın yeniden yapılandırılması ve Irak'ın borçları göz önünde bulundurulacak olursa Irak petrollerinin en az 25-30 yıl Amerikan kontrolünde olması kaçınılmaz gibi görünüyor.

4.4.3.6.2. Terörizm

Ortadoğu bölgesi petrol olmasa da başka yönlerden yakın Amerikan ilgisini gerektiren bir bölgedir. Bölge kitle imha silahları edinmek isteyen, ABD ve Batı hedeflerine yönelik terör eylemleri gerçekleştiren örgütleri barındırmaktadır. Terörizm Ortadoğu'ya yönelik Amerikan askeri ve siyasi müdahalesini caydırmak ya da kesmek için kullanılabilceği gibi birçok Amerikan askeri müdahale senaryosu da terörle mücadele kapsamı içinde gerçekleşebilir.

Bir de bu müdahalenin, global etkileri olan, 11 Eylül 2001 İkiz Kulelere Terör Saldırısı boyutu vardır ki; bu müdahaleye meşruiyet kazandırmak üzere çok iyi bir

vasıta olarak kullanılmıştır. 11 Eylül 2001 sabahı "kapitalizmin beynine sıkılan kurşun" ile tüm dünyayı derin bir psikoza ve güvenlik endişesine sürükleyen "terör" olgusu daha şimdiden 21. yy. 'a damgasını vurmaya başlamış gibi gözükmektedir. Bu yeni yüz yıl geride bıraktığımız yüzyıla karşılaştırıldığında "savaş"ın anlamında derin bir değişim ve dönüşüm göze çarpmaktadır. Söz konusu bu değişim ve dönüşüm; "savaş"ın bütün vahşet ve yok ediciliğinin ince ayarlı ve sözde bir estetikle perdelendiği "bilinmeyenlerin" topyekün bileşiminden meydana gelen "terör" ile ifade edilmektedir. Kavramsal olarak ele aldığımızda ise "terör"; Machiavelli'nin amaca giden yolda her türlü aracı mübah kılan zihniyetinin hakim olduğu klasik realizm'in, ütopyik bir zeminde "postmodernizm" ile sentezlendiği bir olgudur.

Özünde çatışma ve güvenlik endişesi bulunan uluslararası ilişkiler perspektifinden bakıldığında ise aslında her daim var olan ancak 11 Eylül ile rüştünü ispat edip dalga dalga tüm dünyaya yayılan "terör"ün; halihazırda şizofrenik bir yapıda olan "modern dünya"yı neyin ne olduğunun belli olmadığı postmodern bir süreçte, komplo teorileri ile beslenen paranoyalara sürüklediğini görmekteyiz. Bu yeni sistemde parçalanmışlık, belirsizlik, herşeye kuşku ile bakma ve korku hakim olmaya başlamıştır. Bu durum dünya üzerinde sonuçları öngörülemez kadar belirsiz ve bir o kadar göreceli olan "agresiflik"i ortaya çıkarmış; bu şiddet katsayısı yüksek dönem ABD Başkanı George W. Bush tarafından ortaya atılan ve "bir hegemonun kurallar manzumesi"ni anımsatan bir üslupla "Bush Doktrini" ile kavramsallaştırılmıştır. Klasik Amerikan pragmatizminin bir dışavurumu olan "Bush Doktrini"; Hitler'in "Lebensraum (Hayat Sahası)" felsefesini hatırlatan ve mantık ötesi bir kurgu ile "Amerikan Dynasty"sının bir sahnesi olarak algılanan, örtülü bir açıklıkla Amerika'nın Dünyanın Efendisi olduğunun de facto olarak ilanıdır.

Terörizme askeri müdahale ile karşılık verilmesi yandaşlarına göre, ABD onu yok etmek dışında bir amaç gözetmeyen "gerilla" tarzını benimsemiş düşmanlar ile "topyekün" bir savaş halindedir. Bu durumda teröristler, başka devletlerden yardım ve destek almaktalarsa o devletler de aynı derece suçludurlar ve misillemeyi hak etmektedirler. Bu görüşün karşı kutbunda, etkileri hayli azalsa da, entelektüel ağırlıkları hala yadsınamayacak Noam Chomsky⁴⁰¹ ve Edward Said⁴⁰² gibi aydınlar

⁴⁰¹ Noam Chomsky, A Quick Reaction, Counter Punch September 12, 2001

yer almaktadırlar. Onlarda misilleme yanlıları gibi Amerika'nın dünya siyasetinin sonucu olarak teröre maruz kaldığına inanmaktadırlar.

Chomsky ve Said uyarılarına daha kulelerin külleri sıcakken, 12 Eylül 2001'de başlamışlardır. WTC İkiz Kulelerine ve Pentagon'a yapılan saldırıların sıradan Amerikalıların dünyada kendilerine ve ülkelerine yönelik nefretten duydukları şaşkınlık Chomsky ve Said için esas şaşırtıcı olgudur : "Emperyalist ve müdahaleci" dış politikası çerçevesinde Amerika da dünyanın muhtelif yörelerinde giriştiği bir çok askeri eylemde, bombalama ve işgalde 11 Eylül saldırısının acılarını hatırlatan trajik sonuçlar doğuran, dolayısıyla "terörizm" den pek de farklı nitelik göstermeyen operasyonlar yürütmüştür. Şimdi de ektiğini biçmektedir. Howard Zinn⁴⁰³ de Amerikalıları 11 Eylül'den ders alarak "Zionist" İsrail'in Filistinli kurbanları da dahil olmak üzere, dünyadaki diğer ezilenlerin hallerinden anlamayı öğrenmeye çağırılmaktadır.⁴⁰⁴ Zinn (2001) "Doğru dava, adaletsiz savaş" başlıklı makalesinde, Afganistan'ın bombalanmasının da en az "11 Eylül kadar insanlık suçu" oluşturduğunu ileri sürmüştür.

Tüm bunların yanı sıra, ABD'nin menfaatlerine aykırı hareket eden devletlere tahammülsüz olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, ABD 'serseri devletler' kavramını Amerikan politikalarına bütünlük ve meşruiyet sağlamak ve diğer ülkelere Amerikan çıkarlarının aksine davranışlar içine girerlerse ödeyecekleri bedelleri göstererek caydırma düşüncesiyle ortaya atmıştır. Bu kavramın Körfez bölgesindeki politika karşılığı olan 'çifte kuşatma' hakkında şu eleştiriler yapılmaktadır:

- 1) Hukuksal dayanağı olmadığı,
- 2) Şablon politikaların geri teptiği, daha nüanslı ve 'müşteriye özel' politikaların gerektiği,
- 3) Uluslararası toplumdan tepki aıması..

⁴⁰² Edward Said, Time for Intellectual Honesty-There Are Many Islams, Counter Punch, September 16, 2001

⁴⁰³ Howard Zinn, A Just Cause, Not a Just War, The Progressive December 2001

⁴⁰⁴ Bkz. Chomsky, 2001; Said, 2001; Zinn, 2001; Taillander, "Middle-East connected anti-American terror attacks", The Middle East Review of International Affairs Journal (MERIA), V.5, *4, Dec.2001, <http://meria.idc.ac.il>

- 4) Uzun süre sürdürülebilir olmaması,
- 5) Amerikan şirketlerini zarara uğratması ve maliyetli olması,
- 6) Bu ülkelerde değişimi teşvik etmemesi, ne zaman bu statüden çıktığının açık olmaması,
- 7) Bu ülkelerde Amerikan aleyhtarlığını kemikleştirmesi,
- 8) Komşu ülkelerin, ticaret ortaklarının, alacaklıların ve diğer büyük güçlerin tepkisini alması⁴⁰⁵
- 9) Dost ülkelerin ekonomilerini olumsuz etkilemesi, siyasi istikrara zarar vermesi ve,
- 10) Yeterince etkili olmaması ve delinmesi. 'Çifte kuşatma'nın stratejiden çok bir slogan olduğu düşünülmektedir⁴⁰⁶.

Afganistan ve ardından Irak müdahaleleri ile "küresel terör"e karşı başlattığı savaşı tüm dünyaya rağmen ilan eden ABD, meşruiyeti bulunmayan bu işgallerini "pre-emptive/preventive strike" yani "önleyici vuruş" olarak nitelendirmiş ve Amerikan halkının güvenliği için "rouge states" (serseri devletler) ilan ettiği ülkelere karşı bir "ehlileştirme" hareketine girişmiştir. Afganistan-Irak-Suriye-İran olarak formüle edilen bu "anti-demokratik" ülkelere "demokrasi ve özgürlük"ü bahşedip; "modern" ve "medeni" bir düzen oluşturma amacıyla olduklarını iddia eden ABD; bu politikasını 11 Eylül ile temellendirip "terörizme karşı savaş" olarak meşrulaştırma çabasıdır. Başka bir deyişle dünyaya hakim olan küresel bir paradigma olarak adlandırılan Pax-Amerikana'nın serseri devletlerin despotik

⁴⁰⁵ Richard HAASS (der.), *Transatlantic Tensions: The United States, Europe and Problem Countries*, Washington, Brookings Institution Press, 1999

⁴⁰⁶ 'Çifte kuşatma' siyasetine ve 'serseri devletler' söylemine yöneltilen eleştirilere örnek olarak bkz.: Zbigniew Brzezinski, Brent Scowcroft ve Richard Murphy, "Differentiated Containment", *Foreign Affairs*, Mayıs/Haziran 1997, ss: 20-29; Robert S: Litwak, *Rogue States and US Foreign Policy*, The Woodrow Wilson Center Press, 1999; Robert S: Litwak, "'Rogue' label puts US in straitjacket", *Los Angeles Times*, 1 Mayıs 2001. 'Çifte kuşatma'ya yöneltilen eleştirilere bu siyasetin teorisyenlerinden birinin cevabı için bkz.: Martin Indyk, "United States policy toward the Middle East", *Statement Before the House International Relations Committee*, 8 Haziran 1999

rejimlerine "sözde" yaşam alanı bırakmama politikası olarak da ifade edebileceğimiz bu durum eski oyunun yeni kurallarla oynanmasından başka birşey değildir. Ortadoğu'yu ve daha uzun vadede tüm dünyayı şekillendirecek en azından dengeleri değiştirecek olan bu süreçte çatışma eşiğinde destabilize bir şekilde dünyayı kontrol etmek isteyen ABD; 11 Eylül'ü bu doğrultuda bir manivela aracı olarak kullanmaktadır.

11 Eylül 2001'de terörist grupların gerçek niyeti ne olursa olsun, saldırılar ekonomik güce, serbest piyasa ekonomisine ve Amerika Birleşik Devletlerin askeri gücüne karşı yapılmış sembolik saldırılardı.⁴⁰⁷

Usame Bin Ladin'in direktifinde yürütüldüğü iddia edilen 11 Eylül 2001 terör eyleminin kökeninde yatan nedenler ya da politik niyetler ahlaki gerekçelerle veya olayın istisnai netliği öne sürülerek bastırılmakta, sessizliğe zorlanmakta idi. Her şeyi "şerre" çullanarak ve bu şerrin nasıl yeryüzünden silineceğini tartışarak açıklamak kabil hale gelmişti.⁴⁰⁸

Teröre karşı savaşta Amerika Birleşik Devletlerinin tutarsızlığı özgürlük için savaşan gruplar ile terörist gruplar arasında kendi koşullarına uygun şekilde ayırım yapmasıdır.⁴⁰⁹

Burada, sorunun tam merkezinde iktidarın klasik politika kuramlarında pek üzerinde durulmayan "iletişimsel" bir boyutunun yer aldığı altını çizmek gerekir : Gücün belki de en etkili en derine işleyen ve fakat bunu pek farkına varılmadan yapan biçimi, "gerçeğin" ve de gerçeğe ilişkin söylemlerin belirlenmesine dikte edebilme, hakimiyet altına alabilme, etkileyebilme, yönlendirebilme kapasitesidir.⁴¹⁰ William Randolph Hearst'ün⁴¹¹ Küba'daki muhabirine "Sen bana (kanlı) resimleri yolla, ben de sana savaşı gönderirim" meydan okumasında traji-komik biçimiyle

⁴⁰⁷ Syed Farooq Hasnat ve Tahmina Rashid, Implications of the 9/11, A Pakistani Perspective, IPRI Journal, Winter 2004, Volume IV, Number 1, Pakistan, p:93

⁴⁰⁸ James Der Derian, 9.11: Before, After, and in between, [http:// www. ssrc. org/ sept11 /essays /der_derian.htm](http://www.ssrc.org/sept11/essays/der_derian.htm) 2002

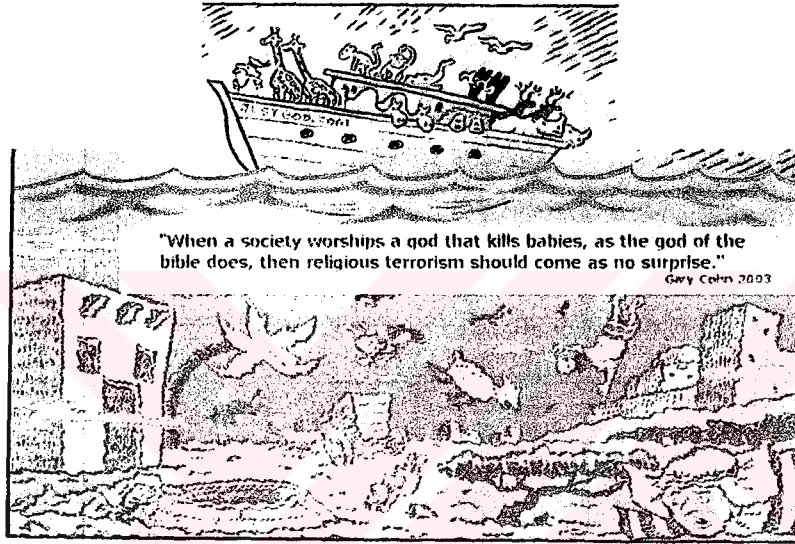
⁴⁰⁹ Syed Farooq Hasnat ve Tahmina Rashid, a.g.m., p:99

⁴¹⁰ Galip İsen, "Discourse Of evil: Speaking terrorism to silence", in: Reconstruction: Solutions/fixations" V.3, N.3 Sumer 2003, <http://www.reconstruction.ws/home2.htm>

⁴¹¹ John Vivian, The media of mass communication, Allyn and Bacon, Boston, 2001, s:380

izlenebilen bu iletişimsel erk, “ekumenik”⁴¹² meşruyeti ve parametrelerini tayin edebilme yeteneğini taşıdığı⁴¹³ için, toplumların, hatta, bazen tüm insanlığın hayatlarına yön verebilecek bir güç içermektedir.

Bu “iddialar kargaşasına” çarpıcı bir örnek, 11 Eylül olaylarından çok öncesine dayanan tartışmaların Irak arbedesine kadar uzanan zincirinde kilit yer tutan “terör” olgusudur. Siyasette de medyada da bıktırarak ölçüde çok kullanılan bu kavram tamamen bir logomakia⁴¹⁴ mecrasına dökülmüştür.



Resim-4.5. Terörizm

Tüm anlamları ideolojik içeriklerle, istenen her yöne çekilmiş, “birinin terörist dediği bir bakış başkasının özgürlük savaşçısıdır”⁴¹⁵ klişesine sığacak ölçekte siyasi konumlara göre belirlenir hale dönüşmüştür.⁴¹⁶ Terörizm kavramının içerdiği

⁴¹² Bütün evreni, insanlığı kapsayan, cihanşumul.

⁴¹³ Meşruyet de bir paradigmadır. Tüm paradigmlar gibi, tamamen kapsayıcı değil ancak “egemen” olabilir. Yani burada “ekumenik” olmak, fiili duruma değil, meşruyet paradigmasının iddiasına şamildir.

⁴¹⁴ Kelime üzerinde tartışma, Yun.

⁴¹⁵ Michel Wieviorka, Terrorism in the context of academic research, in: Martha Crenshaw (Ed.) Terrorism in context, Penn State Press, University Park, Pa., 1995, s: 598

⁴¹⁶ Bkz.: G.İsen, “Coping with the World Wide Warfare: Terrorism, Islam, and the Modern World”, tebliğ, CISS/ISA Fourth International Millenium Series Conference, Brugge, Belçika, Temmuz 2002; Joseba Zulaika and William A.Douglas, Terror and taboo, the follies, fables and faces of terrorism, Routledge, New York and London, 1996, s:97; Victor T.Levine, “The Logomachy of Terrorism: On the political uses and abuses of definitions”, Terrorism and Political Violence, Frans Cass, V.7, *4, London, Winter 1995, s: 45, 51, 56

dinamizm tarihsel süreç içerisinde kavramın sürekli değişen anlamlar içermesi, zihinlerde yarattığı çağrışımların hareketliliği ve akışkanlığı ile açıklanabilir. Kavramın sahip olduğu dinamizm sebebiyle “terörizm” kelimesinin çeşitli dönemlerde zihinlerde çok farklı portreler çizilmesine neden olduğu bilinmektedir.⁴¹⁷ Siyasal amaçlar için şiddet kullanımının çok daha eski tarihsel köklere dayandığı bilinmekle birlikte terörizmi modern bir fenomen olarak değerlendirmek daha yerinde olacaktır. Fransız Devrimi'nden hemen sonra oluşan kaos ortamına son vermeyi amaçlayan 1793-1794 Jakobenler dönemiyle özdeşleştirilen ve Jakobenlerin yaratmış oldukları dehşet ve korkuyu tanımlamak için kullanılmış ve bahsedilen dönem literatüre “terör” dönemi olarak geçmiştir. Bu çerçevede “terörizm” dehşet ve korku salmak amacıyla uygulanan bir strateji, bir tercih veya araç ve metotlar zinciri olarak değerlendirilebilir.

Soğuk savaş döneminde terörizmin hem ulusçu hareketlerin hem de farklı ideolojik yönelimlerin sıkça başvurduğu bir metot hâline geldiği gözlemlenmektedir. Ancak soğuk savaş dönemi terörizm, sadece örgütlerin baş vurduğu bir metottan daha geniş ve kapsamlı bir çağrışımı gündeme getirmektedir. Birbirlerine karşı yürüttükleri mücadeleleri pek çok plâforma taşıyan süper güçlerin çeşitli terör örgütlerine veya kendi vatandaşlarına karşı terörizm uygulayan rejimlere destek vermeleriyle terörizmin açıkça bir “dış politika yapma aracı” hâline geldiği görülmektedir.⁴¹⁸

1990'lı yıllar ve sonrası ise literatürde “yeni terörizm” veya “post - modern terörizm”⁴¹⁹ kavramlarının sıkça kullanıldığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Terörizmin bu yeni çehresi kitle imha silâhlarının kullanılabilirliği, iletişim teknolojilerindeki baş döndürücü gelişmeler, organize suç örgütleriyle iç içelik gibi

⁴¹⁷ Terörizm kavramının çağrışımlarının tarihsel süreç içerisinde sürekli değiştiği yönündeki yaklaşım için bkz.: Bruce Hoffman, *Inside Terrorism*, Columbia University Press, New York, 1998, ss:13-45.

⁴¹⁸ ABD'nin bu konudaki dış politikasını eleştiren görüşler için bkz.: Stephen Zunes, *In Focus: International Terrorism, Foreign Policy in Focus*, c.3, Sayı 38, KASIM 1998, <http://www.foreignpolicy-infocus.org/briefs/vol3/v3n38terr.html>. Noam Chomsky, *Terör Ne? Terorist Kim? ABD Emperyalizmi ve Lâtin Amerika, Ütopya Yayınları, Ankara, 1999*. Öte yandan Soğuk Savaş dönemi terorist örgütlere özellikle Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkeleri başta olmak üzere pek çok ülke tarafından destek verildiği ve bunun “düşük yoğunluklu savaş” olarak adlandırıldığı yönündeki görüş için bkz.: Yonah Alexander - Dennis Pluchinsky, *Europe's Red Terrorists: The Fighting Communist Organizations*, Frank Cass, London, 1992, ss:8-9

⁴¹⁹ Walter Laqueur, *Postmodern Terrorism, The Global Agenda, Issues and Perspectives*, McGraw Hill, USA, 1998, ss:89-98

pek çok unsurla açıklanmaya çalışılsa da terörizmi “yeni” ve farklı kılan acımasızlık boyutudur. 1990’lı yılların sonu itibarıyla tüm dünyada faal durumda bulunan terör örgütlerinin üçte birinin dinî motivasyonlu terör örgütleri olduğu⁴²⁰ dikkate alındığında tehdidin boyutu daha açık bir biçimde görülecektir. Dinî fanatizm sivilleri hedef alan saldırıları meşru ve haklı kılanın yanı sıra “modern” olarak tanımlanabilecek üst kimliklerin ve tüm toplumsal projelerin reddi doğrultusunda bir görev üstlenmektedir. Bir başka deyişle dinsel fanatizmin gölgesindeki yeni terörizm ayırım gözetmeksizin gerçekleştirilen saldırıları haklı kılan nedenlere dikkat çekerken “batı” karşıtlığını modernlik karşıtı söylemiyle beslemektedir.

Devletlerin ulusal güvenliklerine yönelik endişelerinin yanı sıra ulusal çıkarları da terörizm konusundaki kavramın tanımlanması da dâhil olmak üzere tüm tutum ve politikaları doğrudan etkileyebilmektedir. Özellikle son yıllarda sıkça gündeme gelen terörizme destek veren ülkeler veya terorist örgütler listelerinin oluşum süreçleri bu konuya verilebilecek en iyi örneği oluşturmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığının 2001 yılında açıkladığı rapora göre terörizme destek veren ülkeler İran, Irak, Suriye, Libya, Küba, Kuzey Kore ve Sudan’dır.⁴²¹ Ancak terörizme destek veren veya terorist örgütleri desteklemeyi dış politika yapma aracı⁴²² olarak benimseyen ülkelerin sadece sayılanlarla sınırlı olmadığı bilinmektedir. Dolayısıyla ulusal çıkarların bu konudaki tutumun belirleyicisi olduğu gözükmektedir. Avrupa Birliği’nin terör örgütleri listesini oluşturma sürecinde de ülkelerin ulusal çıkarlarının veya birlik çıkarlarının terör örgütlerine dair kararları doğrudan etkilediğinin görülmesi de bu konudaki bir diğer örnek olarak değerlendirilebilir. Aslında en önemli örnek PKK-KADEK’in terorist örgütler listesine alınmamasıdır.

Terörizmle mücadelenin öncelikli koşulu terörizmin tanımının yapılmasıdır.

Tanımın oluşturacağı çerçeve mücadele süreci içerisinde hem bir başlangıç noktası,

⁴²⁰ Paul Wilkinson, “Strategic Implications of Terrorism”, *Terrorism and Political Violence*, M.L.Sondhi (ed.) içinde, Indian Council of Social Science Research, Har-an and Publications, India, 2000, s:4. Makaleye EBSCO Host Academic Search Premier tarafından ulaşılmıştır.

⁴²¹ ABD Dışişleri Bakanlığı Terörizmle Mücadele Dairesi Koordinatörlüğü tarafından 30 Nisan 2001 tarihinde açıklanan raporda belirtilen ülkeler ve raporun ayrıntıları için bkz.: *Overview of State-Sponsored Terrorism*, Office of the Coordinator for Counterterrorism, 30 Nisan 2001, (çevrimiçi) <http://www.state.gov/s/ct/rls/pgtrpt/2000/2441.htm>

⁴²² M. Öztürk, *Türkiye ve Ortadoğu*, Ankara 1997, ss: 13-14

hem de sürekli atıfta bulunulacak bir referans kaynağı olacaktır. Bunun da ötesinde tanımlama çabaları terörizmin değişen niteliğini ve dinamizmini anlamaya da yardımcı olacaktır. Yukarıda belirtilen nedenler sebebiyle uluslararası bir uzlaşma çabasının en azından yakın vadede bir sonuç vermeyeceği görülmekte ancak kavramsallaştırma çabaları hem teorik hem de pratik düzeyde devam etmektedir. Birey, devlet ve uluslararası örgütler düzeyindeki çabalarda terörizmin sadece devlet dışındaki kişi ve gruplara ait bir kavram olduğu yönündeki kısıtlamalardan kurtulması ve kavramsallaştırma çabalarında "sivilleri hedef alan" önermesinden yola çıkılması ile mümkün olan en fazla kabulün sağlanabileceği düşünülmektedir. Bu sayede terörizm olgusunun tarafları için "mücadele" veya "karşılık" gerektiren sebepler ortadan kalkmayacak ancak mücadele, siyaset yapma veya karşılık verme olarak tanımlanan tepkilerin ve politikaların sınırları çizilmiş olacaktır.

Amerika'nın dünya hakimiyeti projesine zemin hazırlayan yeni yüzyılın, yeni savaş stratejisi olan "terör" başta ABD'nin kendisi olmak üzere tüm dünyayı tehdit eden ana unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde kendi içinde bir dönüşüm geçirerek günümüze gelen "terör" aslında sistemin kendi içerisinde ürettiği bir bumerangtır. Psikolojik, ekonomik, etnik, sosyolojik ve ideolojik bir çok temeli olan "terör" öç alma güdüsünün şiddetli bir dışa vurumu olabileceği gibi ötekileştirme temelinde üretilen bir olgu da olabilir. Sebebi ne olursa olsun hedefe güdülenmiş terörist bilincin fanatik işleyişinin intikam ile pekişmesi sonucunu doğurmakta olan ve hali hazırda mevcut olan "şiddet"i körükleyen "terör" modern insanın en büyük kabusu haline gelmiştir. Sonuç olarak 11 Eylül ve sonrasında anlaşılmıştır ki; yaşamakta olduğumuz yüzyıl klişeleşmiş "ilan" edilen savaşların değil; ne zaman, nasıl ve nereden vuracağı belli olmayan; tahrip gücü çok daha derin olan "örtülü" ve "psikolojik" savaşların yani "terörizmin" yüzyılı olacaktır. Demek istediğimiz, artık şu veya bu şekilde, terörün bir uluslararası gerçek ve tehdit olduğudur da.

Ortadoğu'da ise, doğasında bulunan, demografik yapı, sosyal huzursuzluklar, dini ve ideolojik aşırılıklar, mevcut rejimlere ve bu rejimlerin Batı desteğine yönelik terörizm nedeniyle, gelecekte de bölgede olumlu yönde değişim eğilimi zayıftır.⁴²³

4.4.3.6.3. Demokrasi

ABD hükümetleri dünyanın birçok başka bölgesinden farklı olarak Ortadoğu'da demokratikleşmeyi 'kovalanmış' ve bu konuda 'ellerini taşın altına sokmamıştır'⁴²⁴ Amerikan yönetimleri Körfez'deki rejimler konusunda statükonun devamı dışında bir proje üretememişlerdir⁴²⁵. 1991'de Amerikan güçlerinin Bağdat'a ilerlememesi nedenlerinden bir olarak da Saddam'ı devirerek Batı tarzına yakın bir demokrasi kurulması halinde bunun başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez monarşileri ve Mısır için 'kötü örnek' oluşturması olduğu iddia edilmişti⁴²⁶. Fakat siyasi talepler ne kadar uzun bastırılırsa sonuçta belki de kaçınılmaz olan patlama da o kadar büyük olacaktır. Körfez rejimlerindeki statüko belli bir süre korunabilir, uzatılabilir ama sonsuza kadar devam ettirilebilir değildir. ABD demokratikleşme yolunda 'sabır, destek, garanti ve baskı' araçlarını kullanabilir⁴²⁷.

Ortadoğu'da atılan tek tük reform adımları, globalleşmenin akıntısına kapılmaktan korkma ve siyasi maliyetler nedeniyle düzenli ve istikrarlı bir şekilde gelişmemektedir. Sonuç ise düşük dış yatırım düzeyi, düşük bölge içi ticaret⁴²⁸, düşük büyüme hızı, kaynakların askeri kaynaklarla heba edilmesi olmuştur.

Ortadoğu'daki otokrasilerin yerini demokrasilere bırakmasının bölgedeki güvenlik problemlerin önemli bir kısmını çözeceği ya da çözümüne ciddi oranda olumlu etki yapacağı şeklindeki argümanların Amerikan politikalarına etkisi sınırlı

⁴²³ Global Trends 2015: A Dialogue About the Future with Nongovernment Experts, December 2000, s:16

⁴²⁴ Mansour Farhang, The United States and the Question of Democracy in the Middle East, Current History, Ocak 1993, ss:1-5

⁴²⁵ Jim Hoagland, "Status Quo in the Persian Gulf", Washington Post, 9 Eylül 2001.

⁴²⁶ Mansour Farhang, a.g.m., ss:1-5

⁴²⁷ Washington Institute for Near East Policy, Presidential Study Group, Navigating through Turbulence: America and the Middle East in a New Century, 2001, s: 51

⁴²⁸ Ortadoğu ülkelerinin bölge içi ticareti %7 iken bu oran Latin Amerika'da yüzde 20, Asya'da yüzde 30, Avrupa'da yüzde 60'dır. Bir başka çarpıcı noktaysa bu oranın Ortadoğu'da son 10 yılda hiç değişmemiş olmasıdır. Middle East Policy Council, "Policy Forum: Policy Implications of the Price of Oil", 30 Mart 1999

olmuştur. Bunun en önemli nedeni demokratik seçim ve usullerin hakim olması halinde en azından kısa ve belki de orta vadede yönetime Amerikan ve Batı aleyhtarı kişi ve grupların geleceği⁴²⁹ ya da yönetimdekilerin bu tür grupları daha fazla dikkate almak zorunda kalacakları korkusudur.⁴³⁰

ABD'nin bölgeye demokrasi getirmek de pek de samimi olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda, ABD'nin ikili ilişkilerini de gözden kaçırmamak gerekir. Örneğin, Suudi Arabistan, ABD'ye yaptığı satışlardan Avrupa ve Doğu Asya'ya yaptığı satışlara göre 1 USD/v. az kazanmaktadır. "Bu iskonto Birleşik Devletler tüketicilerine yılda 620 milyon dolarlık sübvansiyon" anlamına gelmektedir. Bu "sübvansiyon" yılda 30 ila 60 milyar doları bulan ABD'nin Basra Körfezi ve çevresinde petrol sevkiyatının güvenliğini sağlamak için yaptığı askeri harcamalara ilişkin bir transfer olarak kabul edilebileceği gibi, 1,7 mv/g sevkiyatla, ABD'nin bir numaralı enerji sağlayıcı olma konumunu sürdürmenin bedeli olarak da görülebilir. Kimi kaynaklarsa bu durumun, Suudi Arabistan yöneticileri tarafından, hanedanın güvenliğinin garanti altına alınmasının ücreti olarak algılandığını savunmaktadırlar.⁴³¹ Açıkça neden tek değildir. Buna bağlı olarak, "Riyad ve Washington arasındaki ilişkiler yüzeyde göründüklerinden çok daha karmaşıktır, zira seslendirilmemiş kavrayışları ve bir kısım işe yarar kurguyu içermektedirler.

2015 yılında neredeyse tüm Ortadoğu ülkeleri nüfus olarak önemli derecede daha büyük, daha fakir, daha şehirleşmiş ve hayal kırıklığına uğramış olacaktır.⁴³² Patlayan nüfus, çöken ekonomiler, başarısız eğitim sistemleri keskin, sancılı ve muhtemelen şiddet içeren radikal değişikliklerin habercisidir⁴³³. Demokratik yöntemlerle seçilecek Arap lider ve kadrolar –ideolojik olarak Amerikan aleyhtarı olmayanlar bile- muhtemelen Amerikan çıkarlarının dışında davranmaya daha

⁴²⁹ Mansour Farhang, a.g.e., ss: 1-5

⁴³⁰ Daniel Byman, Iraq After Saddam, The Washington Quarterly, Güz 2001, ss: 151-162

⁴³¹ T. Ateş, a.g.e., ss:347-348

⁴³² Global Trends 2015, NIC, 2001, s:71

⁴³³ Petrol ihraç eden Arap ülkelerinde yaşanabilecek radikal rejim değişikliklerinin Amerikan ekonomisine olası etkileri için bkz. Gregory L. Perry, The War on Terrorism, the World Oil Market and the U.S. Economy, Brookings Institution Anaysis Paper, sayı. 7, 28 Kasım 2001

meyilli olacak, Filistin sorununda daha aktif bir rol oynayacak ve bölgenin doğal kaynaklarını ABD'nin istediğinden farklı kullanmak isteyeceklerdir.⁴³⁴

4.4.3.6.4. İsrail'in Bekası

Yorgun bir klişeyle belirtmek gerekirse, belki de, ABD için 'eğer İsrail varolmasaydı onu icat etmek gerekebilirdi'. Ama yine de kabul etmek gerekir ki İsrail'in ABD'ye olan ihtiyacı ABD'nin Yahudi devletine olan ihtiyacından çok daha fazladır⁴³⁵. ABD'nin Ortadoğu politikalarında 11 Eylül sonrası yaşanan ve beklenen gelişmeler ile Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra yaşanan değişim karşılaştırılırsa ilkinin ikincisinden daha derin olduğu söylenebilir. 1990'larda ABD'nin Ortadoğu siyaseti Soğuk Savaş'a oranla 'iç politikaya daha hassaslaşmış, daha pasif ve şekilsiz' olmuştur⁴³⁶. Ortadoğu'daki Amerikan politikalarının geçmişte ve muhtemelen gelecekte de en önemli değişmezi İsrail'in varlığına ve güvenliğine olan taahhüdüdür. Barış sürecinin müspet bir sonuca ulaşmaması halinde bölgenin çatışmaya olan yatkınlığı artacak, bunun da bölgedeki müttefik rejimlere, bu rejimlerin Amerika'ya duydukları güvene olumsuz etkisi olacaktır. Bu durumun istikrarsızlığı artıracığını ve terör üreten faktörlerin güçlendireceği –diğer her şey sabit kalmak kaydı ile- söylenebilir. Barış sürecinin müspet bir sonuca ulaşmaması caydırıcılık ve güç kullanımına duyulan ihtiyacı arttıracaktır.

ABD, Irak'a Ortadoğu'da radikal İslamcı, Anti-Amerikancı politikalara bir son vermek, ABD'nin ve İsrail'in güvenliğini sağlayacak bir süreci başlatmak amacı güdüyor⁴³⁷.

⁴³⁴ Hussein Ibish, "What Went Wrong in the Arab World? Ask Yourself", Los Angeles Times, 25 Kasım 2001.

⁴³⁵ ABD'nin dış politikaya, Ortadoğu'ya ve İsrail'e bakışında İsrail aleyhine gerçekleşebilecek radikal değişikliklere karşı dünyadaki 'stratejik desteğini' çeşitlendirme ve genişletme ihtiyacı için bkz. Martin Sherman, "Diversifying Strategic Reliance: Broadening the Base of Israel's Sources of Strategic Support", Strategic Assessment, Jaffee Center for Strategic Studies, Ocak 1999

⁴³⁶ Steven L. Spiegel, "Eagle in the Middle East", Robert J. Lieber (der). Eagle Adrift: American Foreign Policy at the End of the Century, Longman, 1997, s:297

⁴³⁷ Serhat Erkmən-Hasan Yılmaz, "Ortadoğu Denklemi ve Düünden Bugüne ABD'nin Irak Politikası" Stratejik Analiz, cilt 1, sayı 12, Nisan 2001, s:66

4.4.3.6.5. Silah Satışı

Ortadoğu gerek sıklık gerekse yoğunluk olarak son 20 yılda Amerikan askeri gücünün en çok kullanıldığı bölgedir⁴³⁸. Hatta Avrupa'daki ve Hint Okyanusu'ndaki Amerikan askeri güçlerinin bile Ortadoğu'da kullanılma ihtimali kendi orijinal alanlarında kullanılma ihtimalinden fazladır. ABD'nin Basra Körfezi'nde büyük bir kısmı 'uçuşa yasak bölgeler' kapsamında 25 bin askeri personeli ve 60'ı Türkiye, 130'u Arap Yarımadasında ve 70'i de Donanma'ya bağlı uçak gemilerinde 260 civarında uçağı bulunmaktadır⁴³⁹. Amerika'nın Ortadoğu'dan ithal ettiği petrolün sadece 30 milyar Dolar olmasına karşın bölgedeki askeri varlığının yıllık 30 ila 60 milyar Dolar dolayında bir maliyeti olması⁴⁴⁰ dikkate değerdir. Bölgedeki Amerikan askeri varlığının teröre ve taktik nükleer silahlara hedef olma; halkları Amerikan karşıtı olan ülkelerdeki Amerikan yanlısı rejimlerde istikrarsızlık kaynağı olma; askerler ve aileleri tarafından yük olarak görülmesi, Amerikan kamuoyunda popüler olmaması, ekonomik maliyeti, silah ve malzemenin eskimesi, personelin stresi gibi risk, mahzur ve bedelleri vardır. Bölgede Amerikan askeri gücü konuşlandırılması ve kullanılmasının mevcut ve potansiyel rakip ve tehditlere karşı caydırıcılık sağlaması; çıkabilecek krizlere anında ya da hızlı müdahale edebilme yeteneği vermesi; bölgeyi daha yakından tanıyıp büyük çaplı bir askeri operasyonun gerekliliği durumunda aşinalık sağlaması; yerel müttefik askeri güçler ile koordinasyon konusunda kolaylık getirmesi; Amerikan silahlarının teşhiri ve bölgedeki potansiyel müşterileri cezbetmesi gibi getirileri bulunmaktadır.⁴⁴¹

⁴³⁸ Zalmay Khalilzad, a.g.e., s:178

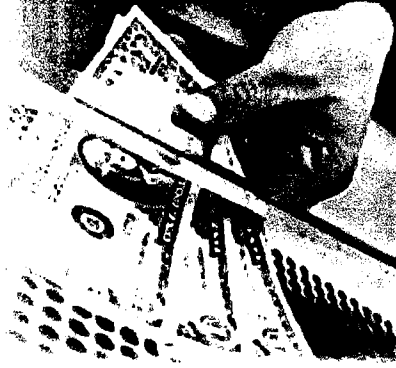
⁴³⁹ Michael O'hanlon, Come Partly Home, America, Foreign Affairs, Mart/Nisan 2001, s:6

⁴⁴⁰ Graham E.Fuller ve Ian O.Lesser, Persian Gulf Myths, Foreign Affairs, Mayıs/Haziran 1997, s:46. Bu maliyetler ABD ile Körfez ülkeleri arasında eşit olarak paylaşılmaktadır. Stephen ZUNES, "Continuing Storm: The US Role in the Middle East", Martha Honey (der). US Foreign Policy at the Turn of the Millenium, Macmillan, 2000, s: 240

⁴⁴¹ Max Singer ve Aoran Wildavsky, The Real World Order, Zone of Peace, 1999, s:36-59

4.4.3.6.6. Euro-Dolar Çatışması

Tüm anlamları ideolojik içeriklerle, istenen her yöne çekilmiş, “birinin terörist dediği bir bakış başkasının özgürlük savaşçısıdır”⁴⁴² klişesine sığacak ölçekte siyasi konumlara göre belirlenir hale dönüşmüştür.⁴⁴³



Resim-4.6. Amerikan Doları

Tüm anlamları ideolojik içeriklerle, istenen her yöne çekilmiş, “birinin terörist dediği bir bakış başkasının özgürlük savaşçısıdır”⁴⁴⁴ klişesine sığacak ölçekte siyasi konumlara göre belirlenir hale dönüşmüştür.⁴⁴⁵ Saddam zamanında Irak'ın ihracat yaptığı ülkelerin başında Rusya, Fransa ve Çin gelmekte idi. Bu ülkelere ait firmalar Irak'tan ham petrolü alıp, petrol ithal eden ülkelere satmakta idiler.

İthalatta ise ilk sıraları alan ülkeler Rusya, Fransa, Mısır, Vietnam idi. Bu noktada, ABD ekonomisini yakından ilgilendiren Petrol, Dolar ve Euro ilişkisi ve

⁴⁴² Michel Wieviorka, Terrorism in the context of academic research, in: Martha Crenshaw (Ed.) Terrorism in context, Penn State Press, University Park, Pa., 1995, s: 598

⁴⁴³ Bkz.: G.İsen, “Coping with the World Wide Warfare: Terrorism, Islam, and the Modern World”, tebliğ, CISS/ISA Fourth International Millenium Series Conference, Brugge, Belçika, Temmuz 2002; Joseba Zulaika and William A.Douglas, Terror and taboo, the follies, fables and faces of terrorism, Routledge, New York and London, 1996, s:97; Victor T.Levine, “The Logomachy of Terrorism: On the political uses and abuses of definitions”, Terrorism and Political Violence, Frans Cass, V.7, *4, London, Winter 1995, s: 45, 51, 56

⁴⁴⁴ Michel Wieviorka, Terrorism in the context of academic research, in: Martha Crenshaw (Ed.) Terrorism in context, Penn State Press, University Park, Pa., 1995, s: 598

⁴⁴⁵ Bkz.: G.İsen, “Coping with the World Wide Warfare: Terrorism, Islam, and the Modern World”, tebliğ, CISS/ISA Fourth International Millenium Series Conference, Brugge, Belçika, Temmuz 2002; Joseba Zulaika and William A.Douglas, Terror and taboo, the follies, fables and faces of terrorism, Routledge, New York and London, 1996, s:97; Victor T.Levine, “The Logomachy of Terrorism: On the political uses and abuses of definitions”, Terrorism and Political Violence, Frans Cass, V.7, *4, London, Winter 1995, s: 45, 51, 56

mücadelesi de ABD'nin Irak'ı işgaline başka bir açıdan neden olmuştur. Bu ilişki ve mücadeleyi de kısaca şu şekilde özetleyebiliriz.

Başkan Bush'un kabinesi Nisan 2001'de 'Irak'ın, Ortadoğu'dan uluslararası piyasalara petrol akışı üzerinde hala daha istikrarı bozucu bir etki yaratmakta olduğu' ve kabulü mümkün olmayan bu riskin Amerikan 'askeri müdahalesini' gerektirdiği üzerinde fikir birliğine varmıştır.

Bazı yorumlara göre, Beyaz Saray Enerji Politikası Kalkınma Grubu'nun başkanlığını yürüten başkan yardımcısı Dick Cheney, baba George Bush hükümeti donemi devlet eski sekreteri James Baker tarafından kurulmuş bir think-tank olan, Baker Kamu Politikası Enstitüsü'nü 'enerji güvenliği' üzerinde bir rapor hazırlaması için görevlendirmişti. Bu rapor, 21. Yüzyılın Stratejik Enerji Politika Tartışmaları, Amerika'nın kendi enerji ikilemlerinin mahkumu olarak kalmakta olduğu ve Irak'ın Ortadoğu'dan uluslararası piyasalara petrol akışı üzerinde parazitsel bir etki yaptığı sonucuna varmıştır. Aynı raporda Saddam Hüseyin'in petrol silahını bir tehdit aracı olarak kullanmakta ve kendi ihracat programını kullanarak petrol piyasalarını manipule etmekte istekli olduğu belirtilmiştir. Bu yüzden Amerika'nın Irak'a karşı askeri, enerji, ekonomik ve politik-diplomatik saptamaları içeren acil bir gözden geçirme politikası başlatması gerektiği kanısına varılmıştır⁴⁴⁶.

Aynı raporda, Amerika Birleşik Devletleri'nin daha sonra, Avrupa ve Asya'daki müttefikleriyle ve Ortadoğu'daki kilit ülkelerle birlikte birleşik bir strateji geliştirmesi, Irak konusunda hedeflerin yeniden saptanarak tutarlı bir müttefikler koalisyonu yapılandırması gerektiği belirtilmiştir. Burada belirtilmesi gereken bir husus da, Başkan Bush'un da Amerikan petrol endüstrisi ile yakın bağlantıları olan bir kişi ve bir zamanlar Spectrum 7 adlı bir petrol şirketinin sahibi olduğudur.

Bu noktada, dolar, euro, petrol ilişkisinden ve bu ilişkinin ABD ile AB ekonomileri açısından ne derece önemli olduğundan bahsetmek gereklidir.- 50 yıldan bu yana dünya piyasalarında referans döviz birimi olarak kullanılan para birimi Amerikan Dolarıdır ve sadece bir yerde basılıyor, Federal Reserve, ABD'de. Ülkeler arası alışverişte bir ürünün alınışı için döviz rezervlerinizin Dolar cinsinden yeterli

⁴⁴⁶ Sunday Herald Gazetesi , 28 Şubat 2004 s:12

olması gereklidir. Bir başka söylemle; Fransa, Almanya, Türkiye veya herhangi bir ülke 100 milyon Dolarlık bir şey satın almak istediğinde bu parayı elde etmek için ya bir ürün ya da hizmet satmış olması gereklidir. Yaygın bir görüşe göre: Amerika aynı şeyi satın almak istediğinde, sadece matbaayı bir mesai çalıştırıp o parayı çıkartır. Ve Amerika'nın, son 50 yılda her ihtiyacı olduğu zaman, hazinesinde altın karşılığı olmadan sık sık matbaayı çalıştırıp dünyayı Amerikan para birimine "boğduğu" ileri sürülmekte. Üretmekten çok teknoloji satışından ve izlediği para politikalarıyla ekonomisini ayakta tutan ABD, Uzak Doğu ve Avrupa'nın da teknoloji üretimi alanında yaptığı sıçramayla, bu pazarın tek sahibi olmaktan çoktan çıkmış bulunmaktadır. Bunun sonucunda, Amerikan ekonomisi şu anda 2500 milyar dolar civarında bütçe açığıyla karşı karşıyadır. Ve bu açık gittikçe ve hızla büyümektedir ve ekonomistlerinin yaptığı hesaplara göre, gelecek 3 yılda bu açık 3500 milyar dolara yaklaşacaktır. Bugün ABD dünyanın en borçlu ülkesi olduğu gibi en büyük alacaklısıdır da.



Resim-4.7. Chirac ve Bush

Amerikan para birimi dünyanın dövizini kaldığı sürece, bu bir sorun olmaz. İleri sürüldüğü gibi istedikleri zaman para basıp borçlarını kapatabilmeleri bir yana, Doların dalgalanması ve spekülasyonlarla Doların değeri düşürülüp çıkartılarak borçlarını ödemeleri her zaman daha kolay olmaktadır. Bütün bu anlatılanların Irak savaşıyla bağı ise kanaatimizce şu şekildedir. Bir an için Doların, dünyanın

kullandığı para birimi olmaktan çıktığını kabul edelim. Bu durumda ABD dünya ticaretinde belirleyici olmaktan çıkar. Bundan başka, borçlarının ödenmesi ve alacaklarının alınmasında şimdiye kadar uyguladığı politikalarla kendi yararına olabilecek şartları yaratması pek de olanaklı olmaz. Bu noktadan sonra ABD' nin süper güç olma konumunda olmasının da şartları ortadan kalkar ve ekonomisi hızla çöküşe geçer.

Ekonomi çevrelerinin bildiği bir gerçeğin öne çıkmadığı ya da çıkarılmadığı kanaatindeyim. O da: Bir OPEC⁴⁴⁷ (Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği) üyesi olan Irak'ın kendi petrollerini Euro referans alınarak satmayı kararlaştıran ilk ülke olması. (6 Kasım 2000). Bu oldukça cesur bir karardı ve bu kararı aldığı dönemde Euro, Dolar paritesi 0,8 idi. Bundan dolayı Irak, önce çok zarar, sonraları ise büyük karlar elde etti. Çünkü: Dolar, Euro'nun gerisine düştü. Bu Saddam' ın en büyük hatasıydı ve Amerika tarafından asla affedilemez bir hata oldu.

OPEC' e üye diğer iki ülke (İran ve Suriye) de Euro' ya geçmek hazırlığında ve bunu diğer üyeler de takip etmek niyetinde idi. Dünya petrol rezervlerinin %7 sine sahip ve bilindiği gibi son dönemde iç karışıklıklarıyla sıkça haberlerde izlediğimiz Venezuela da para rezervlerini Euro-Dolar karışımı şeklinde değiştirmişti. (Bu karışıklıklara ABD' nin neden olmuş olabileceği de ayrı bir tartışma konusudur.)

Rusların Merkez Bankası da rezervlerinin yarısını Euro ile değiştirdi. Çin de aynı şeyi yaptı. Bunun sonucunda dünya piyasalarında anormal bir Dolar fazlalığı ve buna karşılık Euro talebi oluştu. Bu da herkesin bildiği Doların Euro karşısında değer kaybetmesine neden oldu. Doların ABD' nin istemi ve kontrolü dışında değer kaybetmesi, Amerikan ekonomisi için resmen bir çöküşün ilk habercisi anlamına geliyordu.

ABD'nin Doların değerini korumak amacıyla izlediği bir başka yolda Asya ülkeleriyle yaptığı politik anlaşmalarla Doların suni şekilde değerini korumaya çalışmasıydı. Şöyle ki; Amerikan pazarının hemen hemen tüm ihtiyaçları bu ülkeler

⁴⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz: Doç.Dr.Kubilay Baysal, Uluslararası Petrol Sorunları, İ.Ü. İktisat Fakültesi, İstanbul 1977, ss:151-152, Yrd.Doç.Dr. Veysi Akın, Irak ve ABD, www.haberanaliz.com, 02 Mart 2004

tarafından karşılanıyor. Amerika bu ülkelere üretmeleri için borç veriyor, onlar ürünlerini Amerika'ya satıp borçlarını ödüyor. Bu şekilde bir kısır döngü oluşup paranın dolaşımı sağlanıyor. Asya Dolar'dan vazgeçip Euro'ya geçerse Amerikan ekonomisi daha hızlı bir çöküşe geçeceği de aşıkardır. Zira onların da petrole ihtiyaçları var. OPEC ten petrol alabilmek için onlar da (Asya ülkeleri) Euro'ya geçme zorunluluğu duyacaklardır.

Amerika zamanla, Euro ile petrol satmak isteyen ve rezervlerini Euro'ya çeviren ve ABD politikalarına bir şekilde muhalif olan tüm ülkelerde, (İran, Suriye, Venezuela) huzursuzluk yaratıp, oradaki yönetimi kendi çıkarları doğrultusunda değiştirene kadar mücadele edecek. Aslında savaşın nedeni, petrole sahip olmak ve şimdiye kadarki dengeleri korumak veya kendi yararına değiştirmek diyebiliriz. Ancak bu savaşın bununla sınırlı olmadığı ise kesin. Ortadoğu petrolüne gereksinim duyan ülkelerin başında Avrupa gelmektedir. Bu savaş diğer yanı sıra ABD'nin muhtemel rakibi olacak güçlü bir Avrupa'nın köşeye sıkıştırmıştır.

Bu savaş dünya pazarlarının yeniden paylaşılmasının ilk adımıdır. Fransa ve Almanya'nın savaş öncesi karşı çıkışları ve barışçıl olmalarının nedenlerinden birincisi; Ortadoğu' da petrol fiyatlarının artık ABD tarafından belirlenecek olması ve diğer ikinci neden de Dolar' dan Euro'ya geçimin Avrupa ve Avrupa ülkelerine getireceği uzun vadeli getiridir. Bildiğimiz gibi İngiltere Euro'ya geçmedi. Ve İngiltere'nin neden Amerika ile bir ve aynı cephede olduğu da bu bağlamda anlaşılmalı.

ABD ve Müttefiklerinin Irak'a müdahalesinin üzerinden yaklaşık bir yıl geçti. Savaşın sebepleri bugün hala sorgulanmaktadır. Özellikle ABD'nin savaş sebebi olarak ileri sürdüğü uluslararası teröre destek ve Saddam Hüseyin'in elindeki kimyasal silahlarla ilgili olarak somut deliller bulunamamıştır.⁴⁴⁸ Ortaya çıkan kaos ortamı nedeniyle Irak'a getirilmek istendiği söylenen demokrasiden de henüz bahsetmek mümkün değildir. Ayrıca ABD terör konusunda da önemli bir adım atmamıştır. Öteden beri Irak'ın kuzeyinde yuvalanmış terör odakları yerli yerinde durmaktadır.

⁴⁴⁸ Bob Woodward, Plan Of Attack, Simon&Schuster, 2004, p:423

Bush yönetiminin Irak savaşına ilişkin iletişim stratejisinin son derece başarısız olduğunu da tespit etmek gerekir. Başkan Bush ve yardımcısı Dick Cheney'in petrol şirketleri bağlantılarının ortaya çıkardığı kuşku, açık yargılara dönüşmesini engellemek konusunda ABD yönetimi son derece başarısız olmuştur. Bu noktada Savunma Bakanı Rumsfeld'in yaptığı; "Petrolle hiç ilgisi yok, gerçekten petrol ile hiç alakası yok" türünden açıklamaları uluslararası kamuoyunda ikna edici bir etki yaratmaktan çok uzak kalmıştır. Petrol piyasasındaki hassas ve karmaşık dengeleri anlamamanın zorluğu ve kamuoyu diplomasisinin başarısızlığına, resmi diplomasinin başarısızlığı da eklenince sonuç ABD için hiç de iç açıcı olmamıştır. Dünya çapında bir entelektüel tembellik ve kendi içinde açıklayıcılığı olmayan içeriksiz doğrularla karmaşık olayları açıklamaya çalışma kolaycılığı bu başarısızlığın yüz binlerin elinde pankart olarak sokaklara taşmasına neden olmuştur.⁴⁴⁹

Sonuçlardan bir tanesi de Ortadoğu'da yükselen bir Amerikan karşıtlığıdır. Bölgedeki Amerikan karşıtlığının⁴⁵⁰ kökenleri, nedenleri ve sonuçları ise şöyle sıralanabilir:

- Arap ve Müslümanların ABD ile özdeşleştirdikleri Batı emperyalizmi karşısındaki manevi ezilmişliği, siyasi ve ekonomik başarısızlığı,
- Amerikan gücüne duyulan imrenme ve 'kıskançlık'⁴⁵¹,
- Amerikan değerlerinin Ortadoğu'da uygulanmasındaki keyfilik ve çifte standart,⁴⁵² Washington'un köhne ve baskıcı Arap rejimlerini desteklemesi,
- Arap petrolünü kontrol etmesi,

⁴⁴⁹ T. Ateş, a.g.e., s:361

⁴⁵⁰ Amerikan karşıtlığının daha global analizi için bkz.: Stanley Hoffman, Why Don't They Like Us, The American Prospect, Kasım 2001; Moisés Naim, Why the world loves to hate America, Financial Times, 6 Aralık 2001

⁴⁵¹ Karen Armstrong, September Apocalypse: who, why and what next?, Guardian, 13 Ekim 2001

⁴⁵² Graham E.Fuller, "Muslims Abhor the Double Standard", Los Angeles Times, 5 Ekim 2001. Konuya farklı bir yaklaşım için bkz.: Bernard Lewis, "Did you say 'American Imperialism?'" National Review, 17 Aralık 2001. Lewis ABD gibi emperyal bir güç için sadece 'çift' standartın yeterli olmadığını, daha çok sayıda standart gerektiğini, ABD'nin bölgedeki siyasetinin hakemlik ya da yargıçlığın, adalet dağıtmanın değil kendi çıkarlarını kovalamak olduğunu belirtmektedir.

İsrail'e koşulsuz desteği, bazen İsrail'i diplomatik olarak sıkıştırıyor gibi görünse de en can alıcı noktalarda yine onu kayırması⁴⁵³,

BM gibi uluslararası forumlarda desteklemesi,

Arabistan'daki askeri varlığı,

Irak'a yönelik ambargonun sivil halka verdiği zarar.

Bin Ladin'i kişisel olarak 11 Eylül'ü yapmaya iten nedenler çeşitli, tartışmalı ve muğlak olsa da 'Arap caddesi'nin bu olaya 'üzülmemesi'nin en önemli nedeninin Filistin sorunu olduğu söylenebilir.

4.4.2. ABD-AB Çatışması

11 Eylül 2001 sonrası gelişen olaylar AB'nin çatışmayı önleme yeteneklerini gözden geçirmesini gerektirmiştir. Global terörler mücadelede sorunun temeline inen ve nedenlerini araştıran bir politika izlemiştir. AB'ye göre Ortadoğu'da veya Afrika'da şiddet devam etmektedir. AB bu çatışmaları doğrudan önlemek yerine önleyici destek vermeyi uygun görmektedir. AB'nin dış politikası ve güvenlik öncelikleri Bush Doktrini'nden farklı olarak potansiyel tehdit yerine tehdidi başlangıçta önleme politikasını benimsemiştir. 09 Aralık 2003 günü imzalanan AB güvenlik doktrinine göre kitle imha silahları ve terörizmle güçlü bir şekilde mücadele edileceği ancak ABD'nin aksine bu konuda BM'ler başta olmak üzere uygulamaların uluslar arası hukuka uygunluğunun esas alınacağı vurgulanmıştır.⁴⁵⁴ ABD, Ortadoğu ve Avrasya stratejilerinde AB'yi doğrudan ortak yapmadıkça ABD-AB çekişmesi daha da derinleşecektir.⁴⁵⁵

⁴⁵³ Robert Malley ve Hussein Agha, Camp David: The Tragedy of Errors, The New York Review of Books, 9 Ağustos 2001

⁴⁵⁴ The European Weekly Number 551 s:9

⁴⁵⁵ Nejat Tarakçı, Savunma ve Güvenlik Politikalarında ABD-AB Çatışması, Jeopolitik Stratejik Araştırmalar Dergisi, Kış 2004, Sayı 9, s:88

4.4.3. ABD'nin Ortadoğu ve Özellikle Irak İçin Stratejik Politikaları

Amerika Birleşik Devletlerin Ortadoğu ve özellikle Irak için stratejik politikaları yukarıda anlatılanlar neticesinde şu şekilde sıralanabilir ;

Jeostratejik Hedef: Basra Körfezi'nin ve İsrail'in güvenliğini sağlamak ve hem Basra bölgesinin hem de Doğu Akdeniz'i kontrol altında tutmak. Ayrıca Arap Dünyasında Anti-Amerikan tutumunu zayıflatmak ve özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra Ortadoğu'nun kitle imha silahları deposu haline gelmesini önlemek. Aynı zamanda da bölgenin terör kaynağı haline gelmesine mani olmaktır. Batılılarca bu bölgenin hedef olarak seçilmesi, bölgede radikal ve militan İslamcılarının var olması, bölge ülkelerinin bazılarının uyuşturucu üretmesi, nükleer ve kitle imha silahlarının aşırı grupların eline geçmesi kaygısıdır.⁴⁵⁶

Jeoekonomik Hedef: Jeoekonomik hedefi ise dünya sanayi sistemini ayakta tutan Ortadoğu petrolünün denetimini Washington'un kontrolü altına almaktır. Bu iki jeostratejik ve jeoekonomik ana hedef, ABD'nin Ortadoğu'yu kontrol etme ve güvenliğini sağlama çabaları olarak görebiliriz.

ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)'ne dönersek⁴⁵⁷ 'Büyük Ortadoğu' kavramıyla, Kuzey Afrika ülkeleri, Türkiye ve Filistin'i kapsayacak şekilde Levanten bölgesi, Basra Körfezi, Arap Yarımadası, Kafkasya ve Orta Asya ülkelerini kapsayan bölge kast edilmektedir. Bu bölge, Hindistan ve Cebelitarık arasında bir bölgedir ve Büyük Ortadoğu olarak bilinmektedir.⁴⁵⁸ Diğer bir deyişle, içerisinde çeşitli bölge ve alt bölgeleri barındıran bir makro bölge olan Büyük Ortadoğu, Kuzey Afrika'dan İran Körfezini de kapsayacak şekilde Pakistan'a, Filistin'e Orta Asya'ya ve Kafkaslara uzanan bölgedir.⁴⁵⁹

Bu geniş coğrafyayı kendi çıkarları doğrultusunda biçimlendiren ABD'nin bölgedeki öncelikleri şunlardır:

⁴⁵⁶ Irina Zvyagelskaya, What Strategy for the Greater Middle East, A Russian Perspective, <http://www.ceps.be/files/ESF/Zvyagelskaya.pdf>

⁴⁵⁷ Yavuz Gökalg Yıldız, Nedir şu Büyük Ortadoğu?, Akşam Gazetesi, 14 Şubat 2004.

⁴⁵⁸ David C.Gompert-Jerrold Gren-F.Stephen Larrabe, Common Interests, Common Responsibilities, <http://www.rand.org/publications/randreview/issues/rr.spring.99/atlantic.html>

⁴⁵⁹ Irina Zvyagelskaya, a.g.m.



- Enerji havzalarının ve kaynaklarının kontrolü ve güvenliği,⁴⁶⁰

• ABD'nin bölgede hegemonyasını sarsabilecek gelişmeleri denetleme ve silahlanma programlarını kontrol altında tutma,

• Bölgenin Batı ile ekonomik entegrasyonu, bölge ülkelerinin 'dolar alanı' içinde tutulması ve bunu güvence altına alacak istikrar ve dengenin oluşturulması,

- İsrail'in güvenliğini sağlama ve barış sürecini sürdürme,

- ABD çıkarlarını tehdit edecek 'terör' faaliyetlerinin kontrolü.

Dolayısıyla ABD bölgedeki şu sorunlarla yakından ilgilidir:

- İslam ile milliyetçilik çatışması,

• Krizlerin ve sorunların ABD'nin bölgesel hegemonyasını destekleyecek şekilde çözümü,

- Toplumsal yapılarda çözülme ve devlet kontrolünün erozyonu,

- Ekonomik büyüme sorunları ve reformlar,

- Bölge ülkelerindeki demografik değişme ve çarpık kentleşme,

- Siyasal suç.

ABD'nin 1990'ların başında uygulamaya koyduğu 'Büyük Ortadoğu' stratejisinin temel dayanaklarını ise,

- Yeni askeri teknolojiler ve stratejilerin oluşturulması,

⁴⁶⁰ Ümit Özdağ, Cephe Ülke-Büyük Ortadoğu, Avrasya Dosyası, Kış 2003, s:13

- Güvenliğin ekonomik boyutunu kapsayan bölgesel jeopolitiğin oluşturulması,
- Bölgesel güvenliğin geleneksel yapısının değiştiğinin dikkate alınması,
- Sınırların değişmesi olasılığı ve çözülmeyen bölgesel sürtüşmelere göre politikaların tespiti,
- Bölge dışı güçlerin faaliyetlerinin kontrolü oluşturmaktadır.

Şimdi kısaca son dönemde ABD dış politikasına yön verdiği değerlendirilen görüş, teori ve hipotezlere değinelim.

Ortadoğu, her devirde güç mücadelelerine sahne olduğu gibi, aynı zamanda kültürlerin ve dinlerin de kesişme noktasında bulunmaktadır. Tarihsel özelliklerin yanında, klasik jeopolitik⁴⁶¹ tezlerin, 21 nci yüzyılda bölgeye ilişkin gelişmeleri açıklamakta yetersiz kaldığı da görülmektedir. Bugün bölgenin stratejik konumu, Soğuk Savaş dönemine göre oldukça farklılaşmış durumdadır. İki kutuplu dünya düzeninde Afganistan da dahil olmak üzere Güney Asya ve Ortadoğu, süper güçlerin en önemli rekabet alanı olmuş iken Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte bölgenin jeopolitik parametrelerinin algılamaları da değişmiştir. Ayrıca parametrelerde çeşitliliğin arttığı da görülmektedir. Bu parametreler sıralandığında devletler; radikal, geleneksel, otokratik, demokratik, ABD yanlısı veya karşıtı gibi özelliklerle tanımlanmaktadır. Bu gelişmeler ışığında yeni ittifak ilişkileri de bölge sınırlarını aşan bir boyutta ortaya çıkmaktadır. Nitekim bugün artık Büyük Ortadoğu (Greater Middle East) tanımı daha fazla kullanılır hale gelmektedir. "Greater Middle East"⁴⁶² tanımı ile Cebelitarık'tan, Kırgızistan, Kazakistan, Kafkasya, Yemen ve Sudan'a kadar uzanan bölgeyi de içine almaktadır. Ve şimdiki ABD Başkanı'nın Güvenlik Danışmanı Condelesa Rice, Brzezinsky'den daha keskin bir dil kullanıyor...

Bayan Rice, 7 Ağustos 2003 tarihli The Washington Post gazetesinde yayınlanan, "Transforming The Middle East", Ortadoğu'yu Dönüştürmek başlıklı

⁴⁶¹ Colin S.Gray-Geoffrey Sloan, a.g.e., ASAM, Ankara 2003, s:44

⁴⁶² Y. Gökalp Yıldız, a.g.e., s: 28

yazısında, bölgedeki 22 ülkenin yeniden dizayn edileceğini söylüyor. Başka bazı konuşma ve kayıtlarda ülke sayısı bazen 29 da çıkıyor.

“Büyük Ortadoğu”, yahut “Geniş Ortadoğu”, yahut “Yeni Ortadoğu” deyimi son zamanlarda aktüel hale gelmiş olmakla birlikte, esasen pek de kısa sayılmayacak bir geçmişe ve arka plana sahip olduğunu biliyoruz.

NO	ÜLKE	NÜFUSU	YÖZÖLÇÜ (Km ²)
1.	TÜRKİYE	67.804.000	789.804
2.	İSRAİL (FİLİSTİN HARİCİ)	6.200.000	20.017
3.	ÜRDÜN	4.200.000	97.740
4.	LÜBNAN	3.009.000	10.400
5.	SURİYE	14.318.000	195.160
6.	FİLİSTİN	2.050.000	6.800
7.	CEZAYİR	27.988.000	2.381.741
8.	TUNUS	6.812.000	169.610
9.	FAS	28.505.000	448.550
10.	MİSİR	69.750.000	1.001.449
11.	AZERBAYCAN	7.449.000	86.600
12.	ERMENİSTAN	3.765.000	29.800
13.	GÖRÇİSTAN	5.457.000	69.700
14.	BAHREYN	578.000	678
15.	BİRL. ARAP EMİRL.	2.281.000	89.600
16.	KATAR	578.000	11.437
17.	İRAN	72.864.000	1.645.000
18.	İRAK	20.419.000	434.129
19.	KUVEYT	1.881.000	17.918
20.	SUUDİ ARABİSTAN	18.242.000	2.153.169
21.	UMMAN	2.169.000	212.457
22.	YEMEN	14.800.000	542.942
23.	AFGANİSTAN	18.129.000	652.225
24.	BANGLADEŞ	116.085.000	143.998
25.	PAKİSTAN	128.808.000	798.095
	TOPLAM	644.847.000	11.964.137
	LIBYA	5.070.000	1.776.800

Resim-4.8. Genişletilmiş Kuzey Afrika ve Orta Doğu

Soğuk savaşın sona ermesi, daha açık ifade ile Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, özellikle 1991 deki Körfez Krizi sırasında, dünya kamuoyu tüm modern medya araçları da çok iyi kullanılarak, “YENİ DÜNYA DÜZENİ” beklentisi içine sokuldu. Bu kavramın yayına konulmasının öncesinde de teorik çalışmaları yapılmıştır ki, başlangıç noktası olarak Francis Fukuyama'nın CIA'nın beyni sayılan Rand Corporation'da çalışırken yazdığı meşhur “Tarihin Sonu” makalesi kabul edilmektedir.⁴⁶³ Fukuyama, Liberalizmin alternatifleri saydığı komünizm ve faşizmin yıkıldığını, Din ve milliyetçiliğin ise, potansiyel birer tehlike

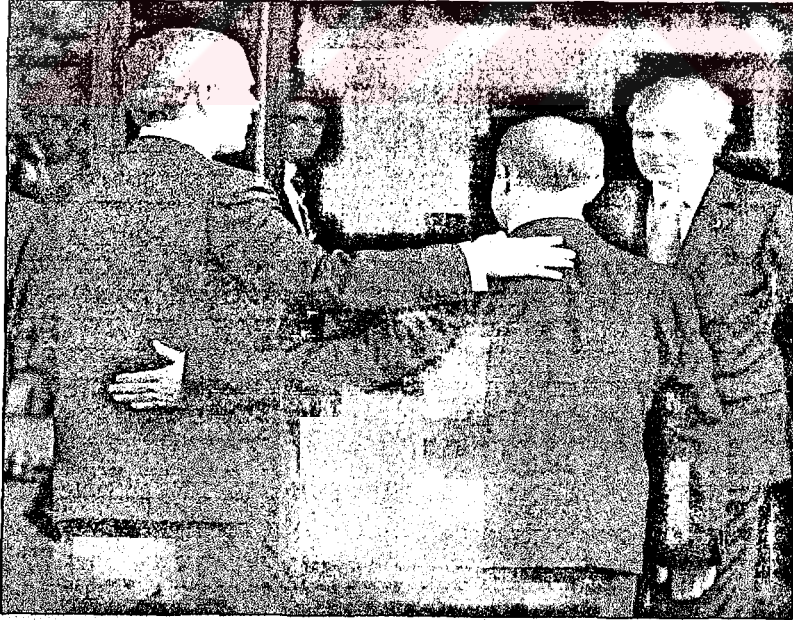
⁴⁶³ İbrahim S.Canbolat, Su Sorunu, Ortadoğu ve Türkiye, (Ed.) Sabahattin ŞEN, Bağlam Yayınları içinde, Yeni Dünya Düzeninde Ortadoğu ve Türkiye Gerçeği, s:345

olarak algılandıklarını belirterek, dünyaya bir “homojen evrensel devlet” modeli öneriyordu. Bu dünya düzeni içerisinde yer alanlar tarihi aşmış, onun dışında kalanlarsa tarihe gömülüp kalmış olarak görülüyor. Tarihe takılıp kalanlara ve Büyük Güçlerin dışındakilere, Yeni Dünya Düzeninde pek söz hakkı tanınmıyor. “Yeni Dünya Düzeni”nde tehlikeli sayılan Din ve Milliyetçilik, bazı bölgelerde Büyük Güçlerin çıkarları yönünde gizli destek görürken, kimi yerlerde de bastırılmaya çalışılmaktadır. Burada Balkanlar birinci tercihe, Orta Asya, Kafkaslar ve Türkiye’nin de yer aldığı Ortadoğu Bölgesi ise, duruma göre her ikisine birden örnek gösterilebilir. Yeni Dünya Düzeni’nin bir başka boyutu, ABD’nin ve şimdilik onun öncülüğünde diğer bazı büyük güçlerin dünyanın belli bölgelerine –kendilerince önemli olan bazı gerekçelerle- daha kolay müdahale etmeleri biçiminde kendini göstermektedir. Ortadoğu bu bölgelerin başında gelmektedir.⁴⁶⁴ Yeni Dünya Düzeninin kısaca belirttiğimiz bu yönü çerçevesinde, telaffuz edilmeye başlanan “Greater Middle East” tabiri, önceleri tahmin edileceği gibi, Amerikan strateji ve siyaset çevrelerinde kullanılır oldu. Şimdilerde yaygınlık kazanan bu kavramla, soğuk savaş sonrasında, dünyanın siyasi ve stratejik dengelerinde meydana gelen (ve gelmekte olan) değişikliklerin, güç ve nüfuz kaymalarının, buna dayalı oluşumların Cebel-i Tarık’tan Gürcistan’a, Afganistan’dan Kızıl Deniz’e kadar uzanan coğrafi bölgede meydana getireceği yeni şekillenmeler tanımlanıyor. Ortadoğu’da etkin olan ve olmaya çalışan bölgesel ve küresel aktörlerin stratejik rekabet ve nüfuz çatışmaları, temelde yerel kabul edilebilecek sorunları bile, derhal çok taraflı hale getirerek küresel boyutlara taşımaktadır! Bölgede yer alan dünyanın en zengin enerji kaynaklarını ve ulaşım yollarını kontrol ve hakimiyeti altına almak için, Ortadoğu’yu çok geniş ve yoğun bir askeri konuşlanma ile çevreleyen Amerika Birleşik Devletlerinin, bölge üzerindeki hesaplarına, yine onların ağzından işaret etmekle konuyu daha anlaşılır kılmak mümkün; 1977-81 yılları arasında, ABD Başkanı Jimmy Carter’ın Güvenlik Danışmanı olan Zbigniew Brzezinsky’nin 1997 de kaleme aldığı ve 98’de Türkçe’ye çevrilen, “Büyük Satranç Tahtası” isimli kitabının 47 ve 48. Sayfalarından birkaç satır şöyle; “Örneğin Amerika Birleşik Devletleri coğrafya açısından yalnızca Avrupa’ya Amerika’dan daha yakın bir bölge değil, aynı zamanda çeşitli Avrupa ülkelerinin uzun vadeli çıkarlarının bulunduğu bir bölge olan Ortadoğu’da, liderliği Avrupa ile paylaşmaya hazır mıdır? Akla hemen İsrail

⁴⁶⁴ İbrahim S.Canbolat, a.g.e., s:347

gelmektedir. İnan ve Irak konusundaki ABD-Avrupa farklılıkları da, Amerika Birleşik Devletleri tarafından eşitler arasındaki bir konu değil, bir boyun eğme işi olarak ele alınmıştır...” Aynı kitabın 29. Sayfasından küçük bir paragraf da şöyle: “Özellikle 1991’de Irak’a karşı kısa cezalandırma misyonundan sonra, Basra Körfezi’ndeki özel güvenlik düzenlemeleri, ekonomik olarak yaşamsal olan bu bölgeyi bir Amerikan askeri koruma bölgesi haline getirmiştir. Eski Sovyet Bölgesine bile, Barış İçin Ortaklık gibi NATO’yla daha yakın işbirliğini amaçlayan ve Amerika’nın kefil olduğu çeşitli düzenlemelerle sızılmıştır...”⁴⁶⁵

Basra Körfezi’ni kontrol altında tutmaya büyük önem veren ABD, askeri üsleri ve geliştirdiği askeri ittifaklarla, bölge ülkelerinden bir kısmı ile her yönlü ilişkilerini geliştirmeye önem vermektedir. Bu işbirliği sayesinde Türkiye, İsrail, Mısır, Suudi Arabistan ve Ürdün’ün bölgede anahtar ülke konumuna geldikleri söylenebilir. Dağılan SSCB sonrasında yeniden uluslararası alana dönme çabalarına girişen ve bölgenin eski aktörlerinden olan Rusya, etkinliğini arttırmaya yakın çevreden başlayarak Hazar Denizi ve Havzası’ndaki kontrolünü kaybetmemeye çalışmaktadır. Rusya’nın petrol ve doğal gaz hatlarına ilişkin politikaları açısından, Türkiye, Kuzey ve Güney Kafkasya ve Afganistan’daki siyasi gelişmeler büyük önem taşımaktadır.



Resim-4.9. Schfeer, Bush ve Sezer

⁴⁶⁵ Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, Sabah Yayınları, İstanbul, 1998, ss:34-39

Rusya ayrıca İran, Türkmenistan ve Afganistan'da da etkili olmaya çalışmakta, Basra Körfezi ve Hint Okyanusu ile de ilgilenmektedir. Nitekim son günlerde İran ile geliştirdiği askeri işbirliği dikkat çekicidir. Ayrıca Hürmüz Boğazı Rusya için büyük önem taşımakta, İran'ın bu bölgede gücünü kaybetmesi Rusya'yı doğrudan etkileyeceğinden, Rusya, İran ile ilişkilerini güçlü tutmaya özen göstermektedir.⁴⁶⁶

Ortadoğu'nun yeniden şekillenmesini, küresel ve bölgesel düzeyde süren sorunların ve meydana gelecek gelişmelerin yönlendireceği bir gerçektir. Soğuk Savaş'ın bölgedeki kırılma noktasını oluşturan Körfez Savaşı, Ortadoğu'da köklü değişikliklere yol açmış, dengeleri sarsmış, bunu takiben yeni dengelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. SSCB'nin dağılmasının ardından ABD, tek süper güç olarak gücünü bu savaşla perçinlemiştir. Görünürde bu gelişmeler bölgede Suriye, Irak ve İran gibi radikal olarak tanımlanan rejimleri zayıflattıysa da, doğrudan Sovyet desteğinden yoksun kalan bazı ülkeler, ABD'nin zorlamasına rağmen, kendi olanakları ile ayakta kalma yeteneklerini artırarak, bir anlamda özgüvenlerini kazanarak güçlenmeye de fırsat bulmuşlardır. Geçmişe oranla daha bağımsız hareket etme olanağını da elde eden bu devletlerin bir kısmı, ortaya çıkan bu yeni durumdan istifade ile bölgesel güç olma çabası içine girmişlerdir.

4.5. Yeni Dünya Düzeni Hipotezi Ve Medeniyetler Çatışması Teorisi

Sversky, yeterli ekonomik kaynaklara sahip olan veya bunları kontrol eden bir kuvvetin, coğrafik mevkii nerede olursa olsun, dünyaya hükmedebileceğini ileri sürmüştür.⁴⁶⁷

Samuel P.Huntington'un "Batı, fikirlerinin veya değerlerinin veya dininin üstünlüğü ile değil fakat organize şiddeti (askerî gücü) uygulamadaki üstünlüğü ile dünyayı kazanmıştır." İfadesi gerçeği yansıtmaktadır.

⁴⁶⁶ Tayy.ar Arı, Basra Körfezi'nde Güç Dengesi, Alfa Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1999, ss:45-88

⁴⁶⁷ Nevzat Denk, 21 nci Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi, İstanbul, 2000, ss:17-18

Soğuk savaşın resmen sona ermesinden bir buçuk yıl sonra, ABD'nin 20 nci yüzyılda yetiştirdiği en önemli düşünürlerinden biri olan Samuel P. Huntington⁴⁶⁸ iki ayrı dergide iki ayrı makale yayımladı. Birincisi International Security (Uluslararası Güvenlik)'nin ilkbahar 1993 sayısında yayımlanan "Uluslararası Üstünlük Niçin Önemlidir?" şeklinde tercüme edilebilecek olan "Why International Primacy Matters?"dı. İkincisi ise Foreign Affairs'in Yaz 1993 sayısında yayımlanan ve Türkçeye "Medeniyetler Çatışması" olarak çevrilen "The Clash of Civilizations" isimli makaleydi.

Yaz 1993'den günümüze kadar bu makalelerin lehinde ve aleyhinde birçok makale daha yayımlandı. Kendisini eleştirenlere cevap vermek için Huntington da ilk makalesini savunan yazılar yayımladı, bildiriler sundu. 1996 yılında da "The Clash of Civilizations and the Remarking of World Order" (Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Oluşturulması) adlı kitabı yayımladı. 1993'de ve daha sonraki tarihlerde Huntington'ın bu konuda ileri sürdüğü görüşlerin daha geniş olarak ele alınmasından ve teorinin inandırıcılığını, kabul edilebilirliğini artırmak için bazı verilerle ve örneklerle desteklenmiş olmaktan başka bir yenilik içermeyen kitap, bu konudaki tartışmaları yeniden alevlendirdi. Bu konudaki ilk makalesinde olduğu gibi, 1996 yılı sonunda yayımlanan bu kitapta da Huntington'ın ileri sürdüğü tez şuydu: Soğuk savaş sonrasında yeniden şekillenmeye başlayan dünya politikasının esas ve en tehlikeli boyutunu değişik uygarlıklara ait gruplar arasındaki çatışmalar oluşturacaktır. Bu tezin devamı olarak da Huntington, dünya barışına en büyük tehdidin bu çatışmalardan ortaya çıkacağını; uygarlık esası üzerine oturtulacak bir uluslararası düzenin ise, bu tehdide karşı en emin tedbir olacağını önermekteydi.⁴⁶⁹ Huntington'a göre;

⁴⁶⁸ Harvard Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Başkanı, Amerikan Milli Güvenlik Kurulu Stratejik Direktörü, Amerikan Siyasal Bilimler Derneği Başkanı, Foreign Affairs Dergisinin kurucusu ve editörü. Bunlar, Amerikalı ünlü bilim adamı ve stratejist Prof. Samuel Huntington'ın uluslar arası kamuoyuna mal olmuş sıfatlarından yalnızca birkaçı. Ancak, Huntington asıl ününü 1993 yılında Foreign Affairs'te yayımladığı 'Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması' makalesi ile kazandı. Huntington daha sonra makalesini genişleterek kitap haline getirdi., Mustafa AYDIN, a.g.e., s:90

⁴⁶⁹ Samuel P: Huntington , The Clash of Civilizations and the Remarking of World Order (Uygarlıklar Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Oluşturulması), New York: Simon and Schuster, 1996, s: 13

- Tarihte ilk kez dünya politikası, hem politik olarak hem kültürel olarak çok merkezli bir duruma gelmiştir. Batının dışındaki kültürlere mensup milletlerin modernizasyonu (kalkınması, batılı değerleri benimsemesi, vs.) bu milletlerin batılılaşması demek değildir.

- Öte yandan, kültürler arası güç dengesi batının aleyhine bir değişim içindedir. Asya uygarlıkları ekonomik, askerî ve politik güçlerini geliştirmekte, İslâm ülkeleri nüfus olarak artmakta ve genel olarak batılı olmayan uygarlıklar kendi öz kültürlerinin değerini yeniden kavramaktadırlar.

- Batının küresel davranışları onu artan bir şekilde diğer uygarlıklarla, özellikle İslâm ve Çin ile çatışmaya götürmektedir. Yerel düzeyde, Müslümanlarla Müslüman olmayanlar arasındaki çatışmalar, “kardeş ülkelerin de katılımı” ile daha geniş alanlara yayılma ve dolayısıyla uygarlıkların lider ülkelerinin bu savaşları durdurma gayreti içine girmeleri tehlikesini gündeme getirmektedir.

⁴⁷⁰ Samuel P:Huntington, a.g.e., s: 20

⁴⁷¹ Samuel P: Huntington,a.g.e., s: 45

⁴⁷² Samuel P:Huntington, The West Unique, Not Universal, (Batı küresel değil kendine özgüdür), Foreign Affairs, Kasım / Aralık, 1996, s: 30

- Bu ortamda, batının yaşamını sürdürebilmesi, ABD'lilerin yeniden kendilerinin batılı kimliklerini hatırlatmalarına ve batıların kendi uygarlıklarının küresel değil, fakat kendilerine özgü olduğunu ve onu diğer batılı olmayan toplumlardan gelecek tehlikelere karşı korumak için birleşmeleri gerektiğini anlamalarına bağlıdır.⁴⁷³

- Kısacası, Huntington'a göre batılı devletler ABD'nin liderliği altında, kendilerinin ortak düşmanı olan Müslüman devletlere ve ÇHC'ye karşı birleşmelidirler. Aynı kaldıkları takdirde, batı uygarlığına ait olan Avrupalılar ile ABD'lilerin yenilmeleri kaçınılmazdır.⁴⁷⁴

Huntington'ın önerdiği yeni dünya düzenini daha ayrıntılı olarak incelemeye geçmeden önce, niçin böyle bir teoriye ihtiyaç duyduğunu açıklamanın gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

“Medeniyetler Çatışması” makalesinden yaklaşık üç ay önce “Uluslararası Üstünlük Niçin Önemlidir?” yayımlanmıştır. Çok ilginçtir ki, “Foreign Affairs”e göre daha akademik seviyede yapılan çalışmaların yer aldığı “International Security”de yayımlanan “Uluslararası Üstünlük Niçin Önemlidir?” de Huntington uygarlıklar savaşından değil; fakat, 1950’lerden bu yana yazdığı kitaplarda ve makalelerde ele aldığı bir konudan bahsetmektedir. O da; ABD'nin millî menfaatlerinin veya bir diğer ifadeyle ABD'lilerin refah ve güvenliklerinin en iyi nasıl korunacağı ve idame ettirileceğiydi.⁴⁷⁵ Huntington, “Uluslararası Üstünlük Niçin Önemlidir?” isimli makalesinde, ABD'nin uluslararası üstünlüğünün devam ettirilmesi gerektiğini, çünkü ancak bu şekilde ABD'nin millî güvenliğini sağlayabileceğini, millî çıkarlarını destekleyebileceğini belirtiyordu. Yine ancak ABD bu üstünlüğünü devam ettirebildiği takdirde dünyada ABD'nin taraf olabileceği savaşların önlenebileceğini ileri sürüyordu. Üstünlüğün kaynağı olarak da sadece

⁴⁷³ Samuel P: Huntington , a.g.e., ss:20-21

⁴⁷⁴ “In the clash of civilizations, Europe and America will hang together or hang separately”. (Uygarlıklar çatışmasında, Avrupa ve Amerika birlik ve beraberliklerini muhafaza edecekler veya ayrı ayrı asılacaklardır.) Samuel P: Huntington , a.g.e., ss:31-32

⁴⁷⁵ İlk olarak International Security, Vol. 17, No.: 4 (İlkbahar 1993)'de yayımlanan, Samuel P: Huntington ; “Why International Primacy Matters”, (Uluslararası Üstünlük Niçin Önemlidir?) Lynn Sean M.Miller Jones ve Steven E. (editörler), The Cold War and After (Soğuk Savaş ve Sonrası), The MIT Press, Cambridge, 1994, s: 307-322

gücü veya bir diğer ifadeyle ekonomik gücü⁴⁷⁶ kabul eden Huntington, ekonomik gücün tedbir alınmadığı takdirde kolaylıkla bir bölgeden veya bir devletten bir diğerine geçebileceğini dolayısıyla bu güce bağlı uluslararası üstünlüğün de bir devletten diğerine geçebileceğini iddia ediyordu. 20 nci yüzyıl siyasal bilimcileri arasında çok seçkin bir yere sahip olan Huntington, ayrıca, siyasal bilimcilerin çatışmalarının amacının toplumların niçin, nasıl ve hangi sonuçlarla güç elde ettiklerini ve kullandıklarını ortaya koymak olduğunu da bu makalesinin başında açıklıkla ifade etmiştir. Huntington'a göre ABD'nin elinden ekonomik üstünlüğü dolayısıyla, uluslararası üstünlüğü almaya aday devletler Japonya, Almanya, Avrupa, RF ve ÇHC olmakla beraber, önümüzdeki yıllarda ABD'nin bu alandaki esas rakipleri olarak Japonya ve Avrupa görülmekteydi. Gerçi, ABD, Avrupa ve Japonya arasında ekonomik rekabet ihtimali bu makalenin yazıldığı yıllardan önce de vardı. Fakat o yıllarda dünyada soğuk savaş hüküm sürüyordu ve bu nedenle Avrupa ile Japonya, ABD ile çatışan çıkarlarını ortak düşmanları olan SSCB tehdidi varlığı nedeniyle göz ardı ediyorlardı.⁴⁷⁷ ABD'nin Japonya ve NATO vasıtasıyla Batı Avrupa devletleri ile soğuk savaş döneminde oluşturduğu ittifaklar Huntington'a göre üç temele dayanmaktaydı:

1. Ortak politik ve ekonomik değerler,
2. Ortak ekonomik çıkarlar,
3. SSCB'den bu devletlere yönelen güvenlik tehdidi.

Fakat bunların içinde en önemli olan sonuncusuydu: SSCB tehdidi. Ancak bu tehdidin varlığı sayesinde Batı Avrupa devletleri ile Japonya, ABD ile ittifak yapmaya razı olmuşlar ve kendi ekonomik çıkarlarının ABD'nin ekonomik çıkarları ile çatışmamasına özen göstermişlerdi. SSCB tehdidi ortadan kalktığına göre, bu devletlerin ABD ile ittifak yapmasına ve dolayısıyla kendi ekonomik çıkarlarının ABD'nin ekonomik çıkarları ile çatışmasını önlemelerine gerek kalmamıştı. Kısacası, ortak düşman mağlûp edilmiş, sıra zaferin paylaşılmasına gelmişti.

⁴⁷⁶ Samuel P:Huntington , a.g.e., ss: 308-311

⁴⁷⁷ Samuel P:Huntington, a.g.e., s: 310

Bu paylaşım meselesinden dolayı Francis Fukayama'nın iddia ettiğinin aksine, esasen milletler arası paylaşımı konu edinen "tarih" sona ermemiştir. Çıkarlar mücadelesi olan "tarih" yine devam edecektir; fakat, bu kez liberalizm ile komünizm arasında değil ama, soğuk savaşın galibi liberal devletler arasında.

Çok küçük de olsa kaybetme ihtimali olan ABD'nin, Japonya ve Avrupa arasındaki ekonomik savaşta önlemek ve dolayısıyla ABD'nin uluslararası üstünlüğünü devam ettirmek için, dünyaya ABD'nin uluslararası üstünlüğünü devam ettirmesinin gerekli olduğu yeniden hatırlatılmalıydı. ABD'nin bu üstünlüğünü devam ettiremediği takdirde dünyada eskisinden daha fazla şiddet ve düzensizlik ve eskisinden daha az demokrasi ve ekonomik büyüme olacağı gerçeğine dünyanın dikkati çekilmeliydi. "Medeniyetler Çatışması" işte bu noktada ortaya çıktı. ABD'nin dünya çapındaki liderliğini devam ettirebilmek için, Huntington dünya devletlerini uygarlıklara göre sınıflandırdı, gruplandırdı ve bu grupların eninde sonunda çatışacaklarını ileri sürdü. Gruplar arası çatışma kaçınılmazdı. Çünkü, bazı uygarlıklar diğer uygarlıklara değişmeyecek şekilde düşmandı. Örneğin, Çin (Konfüçyüs) ve İslâm uygarlıkları ile batı (Hıristiyan) uygarlığı arasında uzun süreli dostluk mümkün değildi. Huntington'a göre İslâmiyet'in ortaya çıkışından günümüze kadar sürekli batı ile Müslüman devletler savaşmışlardı ve bunu her iki taraf da din uğruna yapmıştı.⁴⁷⁸

Tarihî birer gerçek olarak doğru; ancak, ölümsüz bir Müslüman - Hıristiyan düşmanlığı ve bundan da önemlisi batının Müslüman dünyasının önünde geri çekilme hâlinde olduğunu göstermek açısından doğruluğu hayli tartışmalı fakat, inanmaya hazır bekleyenlere çok inandırıcı gelen pek çok örneğin yanı sıra,⁴⁷⁹

⁴⁷⁸ Samuel P: Huntington, a.g.e., s:209

⁴⁷⁹ Her şeyden önce, ne geçmişte ne de bugün bir Müslüman dünyası var olmamıştır. 1920'ler: günümüze kadar bağımsız Müslüman devlet sayısının artması Müslümanların Hıristiyanlara karşı başkaldırmasının yani din savaşlarının sonucu değil, 18 nci yüzyılda gelişmeye başlayan milliyetçilik düşüncesinin sonucudur. Üstelik, bilindiği gibi, 45 devletin yarısına yakını Arap devletidir. Bu devletlerin bağımsızlık yolundaki mücadeleleri Hıristiyan batıya karşı değil fakat tam tersine Hıristiyan batının yardımıyla sözde Müslüman dünyasının sözde lideri Osmanlı Devleti'ne karşı başlamıştı. Son olarak, 1820 - 1929 yılları arasında yapılan savaşların % 50'si Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında olmuş olabilir; ancak, 1815 - 1945 arasındaki savaşların en önemlileri, en yıkıcıları ve en fazla Hıristiyanın ölümüne neden olanları Hıristiyan devletlerin kendi aralarındaki savaşlar olmuştur. Fakat Huntington'un örnekleri ve genel olarak "Uygarlıklar Çatışması" teorisi, Huntington'un anlatıklarına inanmaya hazır bekleyen KADDAFİ, El - TURABİ ve diğer İslâm'ın er geç yükseleceğine, batının İslâm karşısında çökeceğine dolayısıyla gelecek yılların İslâm'ın olacağına inanan ideologların yıllardan beri arayıp da bulamadıklarıdır.

Huntington kitabının sonunda bir de olası “Üçüncü Dünya Savaşı” senaryosu çizmektedir. Bu senaryoda ÇHC batıya karşı İslâm dünyasına yardım edecektir. Bu yardım sayesinde ve bu arada artan nüfus gücüyle İslâm dünyası Batı Avrupa için ciddî bir tehdit oluşturacaktır.

Batı Avrupa için az da olsa bir diğer tehdit RF’den yükselebilecektir. Bunun da, RF’deki hâlen devam eden reform hareketinin geleceğine bağlı olduğu değerlendirilmektedir. Çünkü, RF mevcut uygarlık kimliği ile “uygarlık kimliği belirsiz devletler” kategorisine dâhildir.⁴⁸⁰ Aslen Ortodoks, Bizans ve Avrasya uygarlıkları altında şekillenen Rus kültürel kimliği Çar Büyük Petro tarafından batılıya çevrilmek istenmişse de, bunda başarılı olunamamış ve Çarlık Rusyası’nda iki ayrı uygarlık kimliği ve bu kimliklere ait elit tabakalar ortaya çıkmıştır. Bu gelişmenin sonucu olarak, bugün, RF’nin yönetimine batı yanlıları hâkim olmakla birlikte, bunların başarısızlığı hâlinde RF’nin yönetimine geçmeyi bekleyen batı uygarlığına düşman Ortodoks ve Avrasya uygarlık kimliklerini benimsemiş Ruslar vardır. Dolayısıyla, Rus tehdidi Batı Avrupa için henüz sona ermiş değildir.⁴⁸¹ Bu nedenden olsa gerek, Huntington’a göre, bugün NATO’nun bir temel maksadı vardır. O da Orta Avrupa’da Rus politik ve askerî kontrolünün yeniden tesisini önlemektir.⁴⁸² İslâm uygarlığı, Çin uygarlığı ve Rus uygarlığından batı uygarlığına yönelecek bu tehlikeler karşısında Batı Avrupa ne yapmalıdır? Huntington’a göre batı uygarlığını korumak için ABD ve Batı Avrupa’nın Katolik ve Protestan devletleri bundan böyle uluslararası ilişkilerde aşağıdaki esaslara uymalıdır:

- ABD ve Batı Avrupa daha fazla politik, ekonomik ve askerî entegrasyona gitmeli ve diğer uygarlıklara ait devletlerin ABD ile Avrupa arasındaki politik farklılıkları istismar etmesini önlemek için politikalarını daha fazla koordine etmelidirler,

⁴⁸⁰ Her ne kadar devletlerin değil sadece toplumların uygarlık kimliğinden söz etmek mümkünse de Huntington devletlerin de uygarlık kimliği olabileceğini ileri sürmektedir.

⁴⁸¹ Samuel P:Huntington, a.g.e., s:139 -144

⁴⁸² Samuel P:Huntington, a.g.e., s:161

- AB'ye ve NATO'ya Orta Avrupa'nın batılı devletleri, yani, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Hırvatistan, Baltık Cumhuriyetleri, Macaristan ve Polonya üye olarak kabul edilmelidir,⁴⁸³

- Lâtin Amerika'nın "batılılaştırılması"na devam edilmeli, Lâtin Amerika devletleri batı ile yakın iş birliğine teşvik edilmelidir,

- İslâm ve Çin uygarlıklarına ait devletlerin konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan askerî güçlerini geliştirmeleri önlenmelidir,

- Japonya'nın batıdan uzaklaşarak ÇHC ile yakınlaşmasına mani olunmalıdır,

- RF'nin Ortodoksluğun lider devleti ve güney sınırları boyunca haklı (yasal, legitimate) güvenlik çıkarları olduğu kabul edilmelidir,

- Diğer uygarlıklar üzerinde batının teknolojik ve askerî üstünlüğü korunmalıdır,

- En önemlisi, batı diğer uygarlıkların meselelerine müdahil olmamalıdır.⁴⁸⁴

Medeniyet esaslı bloklar arasında çıkacak bir savaşın ve neticesinde muazzam bir yıkımın meydana gelmemesi için önerilen de, uluslararası sistemin her medeniyetin en güçlü devletinin liderliğinde uygarlıklar arası bir uzlaşma ortamı hâline getirilmesidir. Diğer bir ifadeyle, her uygarlık kendi içinden bir devletin liderliğini kabul etmeli; bu lider devletler kendi uygarlıkları içinde düzeni sağlamalı; lider devletlerin kendi aralarında anlaşmaları ile de dünya düzeni sağlanmalıdır.

Bu kapsamda Batı Avrupa mutlaka ABD'nin liderliğini kabul etmeli, ABD'nin liderliğindeki batının üstünlüğü Afrika ve Lâtin Amerika'ya da benimsetilmelidir.

⁴⁸³ Joseph R.Biden Jr., NATO İstanbul Zirvesi: Tehdit Karşısında Dik Durmak, E-Journal USA, ABD Dış Politika Gündemi, s:18

⁴⁸⁴ Samuel P:Huntington , a.g.e., s:311 - 312

Arabistan, Mısır, Pakistan ve Türkiye'dir. Endonezya, konum itibarıyla İslâm dünyasının çevresinde yer alması; İran, Şii olması ve Arap dünyası ile arasında tarihî düşmanlıklar bulunması; Suudî Arabistan, coğrafi konumu itibarıyla dış etkilere hassas ve nüfusunun az olması; Mısır, fakir ve kendi güvenliği için ABD'ye, Arap ülkelerine ve diğer uluslararası kuruluşlara bağımlı olması ve Pakistan, fakir ve Hindistan karşısında kendi güvenliğini sağlamaktan uzak bulunması nedenleriyle lider olmaya uygun devletler değildir. Geriye İslâm dünyasına lider olabilecek bir tek devlet kalmaktadır: Türkiye.⁴⁸⁶ İslâm dünyasının liderliğini alacak olan Türkiye'nin en büyük kazancı da, Huntington'un sözleri ile, Türkiye'nin "çok etkileyici ve yüksek tarihî rolüne kavuşması" olacaktır. Bu "çok etkileyici ve yüksek tarihi rol" sayesinde Türkiye, Osmanlı döneminde olduğu gibi, yeniden, İslâm dünyasının esas sözcüsü ve batının esas karşıtı olma ayrıcalığına kavuşacaktır. İslâm dünyası bir lidere kavuştuktan ve batı karşıtı politikalar izlemeye başladıktan sonra, batının üstünlüğü karşısında kuvvetli bir müttefike ihtiyaç duyacaktır. Bu müttefik de ÇHC'den başkası olmayacaktır.⁴⁸⁷ Huntington'a göre müteakip gelişmeler yukarıda

⁴⁸⁵ Samuel P:Huntington, a.g.e, s:177

⁴⁸⁶ Samuel P:Huntington, a.g.e., ss: 178-179

⁴⁸⁷ Samuel P:Huntington, a.g.e., s: 185



değınilen senaryo çerçevesinde gelişecek ve sonuçta Türkiye'nin lideri olduğu İslâm dünyası ile ÇHC, Batı - Hint - Ortodoks - Lâtin Amerikan - Afrika uygarlıkları tarafından mağlûp edilecektir.

Yalnız, Huntington'a göre, Türkiye'nin bu "çok etkileyici ve yüksek tarihi rolü" oynamasını engelleyen bir tek kusuru vardır: Lâiklik. Bu nedenle Türkiye'nin öncelikle lâiklik ilkesini ve müteakiben de bu ilkenin gerekçelerinden biri olan batılılaşma gayretlerini terk etmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, Batı Avrupa'nın ve RF'nin, bir diğeri ifadeyle Avrasya'nın büyük bölümünün ABD'nin koruyuculuğunu kabul etmesini sağlamak ve müteakiben bu büyük ittifaka dayanarak Avrasya'nın tamamının batının hâkimiyeti altına girmesini gerçekleştirmek için, Huntington'ın Türkiye'ye önerdiği rol, Batı Avrupa'yı korkutma görevi öngörülen sözde İslâm dünyasının liderliğidir.

4.5.1. Avrasya Okulu ve Satranç Tahtası Hipotezi

Samuel P. Huntington'nun 'Büyük Satranç Tahtası', ABD'nin soğuk savaş sonrası dönemdeki stratejik çıkarlarının kesin ifadesi için beklediğimiz kitaptı. Tarihî, coğrafi ve politik analizlerin ustaca bir sentezi; Bismark'ın büyük geleneğini takip eden bir jeostratejik düşünce."⁴⁸⁸ diye bahsettiği Avrasya Okulu ve Satranç Tahtası Hipotezinden bahsetmek ABD'nin stratejisi ve hedeflerini analiz etmek ve detaylandırmak bağlamında önemlidir.

Brzezinski'nin bu teorisine göre; kıt'aların siyasal olarak karşılıklı etkileşime başladıkları 500 yıldan bu yana, Avrasya dünya iktidarının merkezi olmuştur. Bu iktidar iki şekilde gerçekleşmiştir:

1. Avrasya devletleri tek tek özel statüler kazanıp dünyanın önde gelen güçleri olmuşlar,
2. Avrasya'da yaşayan halklar farklı biçimlerde, farklı zamanlarda dünyanın diğeri bölgelerine girip egemen olmuşlardır.

⁴⁸⁸ Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere, İstanbul, 1998 (Kitabın arka kapağında yer alan, kitabı övücü sözlerden)

20 nci yüzyılın sonunda, tarihte ilk kez, Avrasyalı olmayan bir güç-ABD-dünyanın en üstün gücü olarak ortaya çıkmıştır. ABD'nin bu üstünlüğünü devam ettirip ettiremeyeceği, dünya güç ilişkileri üzerinde etkili olabilecek bir Avrasya gücünün ortaya çıkmasının önlenip önlenemeyeceğine bağlıdır. ABD'nin üstünlüğünü devam ettirmesi, Avrasya'da egemen olma ve böylece ABD'ye meydan okuma yeterliliğine sahip bir rakibin ortaya çıkmasının ABD tarafından önlenmesini gerektirir. Avrasya bu yüzden, küresel üstünlük mücadelesinin sürdürüldüğü bir satranç tahtasıdır.⁴⁸⁹

BRZEZİNSKI'ye göre Avrasya satranç tahtası üzerinde, her biri farklı güçlere sahip yalnızca iki değil, birçok oyuncu bulunmaktadır. Fakat, yine BRZEZİNSKI'ye göre, bu oyuncular, günümüz itibarıyla, ABD üstünlüğünü sadece potansiyel olarak ve siyasî ve / veya ekonomik alanlarda tehdit etmektedirler.⁴⁹⁰ Çünkü, BRZEZİNSKI'nin sözleri ile "Bugün jeopolitik sorun ne Avrasya'nın hangi coğrafi bölümünün kıt'asal egemenlik için kalkış noktası olduğudur ne de kara gücünün deniz gücünden daha fazla önem taşıyıp taşımadığıdır. Jeopolitik, küresel öncelik (üstünlük) için merkezî bir dayanak oluşturan tüm Avrasya kıt'ası üzerinde hâkimiyet kurulmasıyla, bölgesel boyuttan küresel boyuta ulaşmıştır. Avrasyalı bir güç olmayan ABD, Avrasya kıt'asının üç çevre bölgesinde (Batı Avrupa, Ortadoğu ve ÇHC hariç Uzak Doğu) doğrudan doğruya konuşlandırdığı güçlerle ve Avrasya hinterlandındaki devletler üzerinde güçlü etkisiyle şu anda uluslararası önceliğe (üstünlüğe) sahiptir. Ancak, ABD'ye potansiyel bir rakip, yerkürenin en önemli oyun alanı olan Avrasya'dan çıkabilir."⁴⁹¹ ABD'nin bu "satranç"ta izlemesi gereken stratejinin eski imparatorlukların üstünlüklerini sürdürmek için uyguladıkları jeostratejilerden farklı olmadığını iddia eden BRZEZİNSKI, öncelikle şu üç büyük ön koşulu ABD'nin üstünlüğünü sürdürmesi için öne sürmektedir:

1. Güvenlik nedeniyle ABD ile ittifak hâlinde bulunan oyuncu olma potansiyeline sahip devletler arasında, muhtemel çatışmaları önlemek ve güvenlik açısından onların ABD'ye bağımlılığını sürekli kılmak,

⁴⁸⁹ Zbigniew Brzezinski, a.g.e., s:V-VI

⁴⁹⁰ Zbigniew Brzezinski, a.g.e.,s:32

⁴⁹¹ Zbigniew Brzezinski, a.g.e.,s:39 Kitabın Türkçeye çevirisinde, "primacy" "öncelik" olarak çevrilmiştir. Bu çeviri doğru olmakla birlikte "primacy"nin bir diğer anlamı olan "üstünlük" sözcüğünün kullanılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

2. Yine aynı nedenle ABD ile ittifak hâlinde bulunan; fakat, oyuncu olma potansiyeline sahip olmayan devletleri koruma altında tutmak ve bunların birbiriyle uyumunu sağlamak,

3. ABD ile ittifak hâlinde olmayan devletlerin (barbarların) bir araya gelmesini önlemek.⁴⁹²

Avrasya olarak Avrupa ve Asya'nın bütününe kabul eden Brzezinski, bu büyük kıt'a üzerindeki devletlerden beşini etkin jeostratejik oyuncular, beşini de önemli jeopolitik mihverler olarak tanımlamaktadır.⁴⁹³ Beş etkin jeostratejik oyuncu, Brzezinski'ye göre, Fransa, Almanya, RF, ÇHC ve Hindistan; beş jeopolitik mihver de Ukrayna, Azerbaycan, Güney Kore, Türkiye ve İran'dır. Bunlardan Türkiye ve İran, sınırlı kapasiteleri dâhilinde bir ölçüde, jeostratejik olarak da etkindirler.⁴⁹⁴

Avrasya satranç tahtasını dört bölüme ayıran Brzezinski, ABD'nin bu satranç tahtası üzerindeki hâkimiyetini sona erdirebilecek olasılıkları şu şekilde özetlemektedir:

- Orta alanın batıdan bağımsızlığını koruyarak iddialı bir tekil oyuncu olması ve güney üzerinde kontrol elde etmesi veya büyük doğulu oyuncularla⁴⁹⁵ bir ittifak kurması,

- İki büyük doğulu oyuncunun birleşmesi,

⁴⁹² Zbigniew Brzezinski, a.g.e., s: 40

⁴⁹³ Brzezinski'ye göre jeostrateji jeopolitik çıkarların stratejik yönetimi; etkin jeostratejik oyuncular, mevcut jeopolitik durumu ABD'nin çıkarlarını etkileyecek derecede değiştirmek amacıyla sınırlarının ötesinde güç uygulama ya da etkide bulunma yeteneğine ve ulusal iradesine sahip olan devletler; jeopolitik mihverler, önlemleri güç ve motivasyonlarından değil, daha çok hassas konumlarından ve potansiyel olarak saldırıya açık durumlarının oyuncuların tavırları için doğuracağı sonuçlardan kaynaklanan devletlerdir.

⁴⁹⁴ Zbigniew Brzezinski, a.g.e., s: 41

⁴⁹⁵ "Büyük Doğulu Oyuncular" ve müteakip maddede yer alan "İki büyük doğulu oyuncu" ifadesi açıklıktan uzaktır. Brzezinski'nin sayfa 41'de sıraladığı oyuncular arasında sadece bir doğulu oyuncu vardır: ÇHC. Fakat müteakiben sayfa 44'de Japonya üzerine yaptığı değerlendirmede Japonya'nın ÇHC ya da ABD'nin mevcut politikalarını değiştirmeleri hâlinde oyuncu olarak ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir.

- ABD'nin batılı partnerleri (Fransa ve Almanya) tarafından batı bölgesindeki "köprübaşı"ndan çıkarılması ki böyle bir durum batı bölgesinin orta alandaki gücün egemenliği altına girmesi sonucunu da doğurabilecektir.

Brzezinski'nin değerlendirmesine göre bu üç olasılıktan ilk ikisinin meydana gelmesi ABD'nin Avrasya satranç oyunlarındaki üstünlüğünü ciddi şekilde daraltacak, fakat üçüncüsünün meydana gelmesi "otomatik olarak ABD'nin Avrasya satranç tahtasındaki oyuna katılımının sona erdiği anlamına" gelecektir.⁴⁹⁶

ABD açısından somut olarak gerçekleştirilmesi gereken, bu olasılıkların tam tersidir:

-Orta alan, ABD'nin liderliğini yapacağı batının genişleyen yörüngesine çekilmeli,

-Güney bölgesinin tek bir oyuncunun egemenliği altına girmesi önlenmeli,

-Doğunun, ABD'nin bu bölgedeki üslerinden atılması sonucunu doğuracak bir birleşmeye gitmesine mani olunmalı.

Bir diğer ifadeyle, kısa vadede (gelecek beş yılda) Avrasya haritasında egemen olan jeopolitik çoğulculuk sağlamlaştırılmalı ve süreklileştirilmeli;

- Orta vadede (20 yıla kadar) daha birleşmiş ve politik olarak tanımlanmış bir Avrupa, bölgesel önder ÇHC ve batıya yönelmiş imparatorluk sonrası RF ile Avrupa'nın güney eteğinde bölgesel olarak istikrar sağlayıcı demokratik bir Hindistan ortaya çıkmalı;

- Uzun vadede (20 yılın ötesinde) Doğu Avrupa'ya doğru genişlemiş ve RF'nin de iş birlikçi bir şartla bağlandığı bir NATO'yu,⁴⁹⁷ ÇHC'yi ve ABD'ye

⁴⁹⁶ Zbigniew Brzezinski, a.g.e., s: 35

⁴⁹⁷ Jaap de Hoop Scheffer, Atlantik-Ötesi Savunma İşbirliği'nin Yeni Politikaları, E-Journal USA, ABD Dış Politika Gündemi, s:12

karşılıklı güvenlik anlaşması ile bağlı kalacak olan Japonya'yı ve Hindistan'ı kucaklayacak bir Trans - Avrasya güvenlik sistemi kurulmalıdır.⁴⁹⁸

Uzun vadeli tasarımın hâlen çok ütöpik olması ve ayrıca bu tasarımın gerçekleşmesi için önce orta vadede öngörülenlerin yerine getirilmesi gerektiği göz önüne alındığında, Brzezinski'nin önerdiği stratejinin daha iyi anlaşılması için orta vade üzerinde durulmasının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

ABD'nin Avrasya satranç tahtası üzerinde ve buna bağlı olarak dünyadaki üstünlüğünün devamı için, olmazsa olmaz olarak öne sürülen koşul, yukarıda da açıklandığı gibi, ABD'nin batı bölgesindeki köprübaşını elinde bulundurması gerekliliğidir. Bu durumu tehdit edebilecek iki devletin - Fransa ve Almanya - var olduğunu öngören Brzezinski, bu devletlerin olası tehdidinin önlenmesi için bütünleşmiş bir Avrupa'nın ABD'nin de desteğiyle ortaya çıkartılmasının gerekliliğini savunmaktadır. Çünkü, ancak bu durumda yani AB'nin çatısı altında, Fransa ve Almanya birbirlerini dengeleyebilirler ve dolayısıyla her ikisinin de mevcut olan Avrupa ve dünya üstündeki emelleri önlenir. Böylelikle, Fransa "bazı önemli açılardan ABD'den ayrılan kendi jeostratejik Avrupa kavramı"nı uygulayamaz ve aynı şekilde Almanya da, Almanlar arasında mevcut olan "Doğu Avrupa'nın Almanlar tarafından idare edilmesi sorumluluğu duygusu"nun gereklerini yerine getirmekten alıkonabilir.⁴⁹⁹

Brzezinski'nin Avrasya stratejisinde Türkiye'ye öngörülen rol öncelikle bir tespite dayandırılmaktadır. O da Türkiye'nin Avrasya'nın beş jeopolitik mihverinden biri ve aynı zamanda sınırlı kapasitesi dâhilinde jeostratejik olarak da etkinlik gösterdiği. Türkiye'nin jeopolitik mihver olarak sınıflandırılmasının nedeni, Türkiye'nin coğrafi konumundan kaynaklanmaktadır. Türkiye, coğrafyası ile Avrasya'nın önemli bölgelerine girişte ve aynı zamanda çıkışta önemlidir. Mevcut konumu ile Türkiye önemli bir oyuncuya kaynak sağlamayı reddedebilir veya bir başka jeopolitik mihvere ya da bölgeye kalkan gibi davranabilir. Aynı zamanda varlığı ile etkin jeostratejik oyuncu için çok önemli ve kültürel sonuçlara neden

⁴⁹⁸ Zbigniew Brzezinski, a.g.e.,s: 187

⁴⁹⁹ Zbigniew Brzezinski, a.g.e., s:41

olabilir.⁵⁰⁰ Sınırlı siyasal ve askerî gücü ile Hazar Denizi - Orta Asya bölgesinde etki kurma çabası nedeniyle sınırlı bir jeostratejik oyuncu olarak da değerlendirilen Türkiye'nin⁵⁰¹ etkisinin İran, yine Türkiye gibi sınırlı etkiye sahip İran'ın da Türkiye tarafından dengelendiğine dikkat çeken BRZEZİNSKİ, Türkiye'nin birinci derecede önemli bir jeopolitik mihver olduğunu şu nedenlerle vurgulamaktadır.⁵⁰²

- Türkiye, Karadeniz bölgesinde istikrarı sağlamaktadır,
- Akdeniz'e geçişi kontrol etmektedir,
- RF'yi Kafkasya'da dengelemektedir,
- İslâmî köktencilığe bir panzehir sunmaktadır,
- Güneydeki dayanak noktası olarak NATO'ya hizmet etmektedir.

Özetle, 20. yüzyıl bittiğinde, Ortadoğu hala birinci derecede çatışma alanıdır. Türkiye devleti, bu bölgede, gerek yapısı ve gerekse tarihi gelişim süreci açısından başlı başına etkili bir faktördür. İyi incelenirse, dünyanın bu bölgesinde Türkiye'ye rağmen bir gelişme söz konusu olamayacaktır. Bu bağlamda, yeter ki Türkiye kendi gücünün ve büyüklüğünün farkına varabilsin. Kasım, 1999'da, Bil Clinton, Berlin Duvarı'nın yıkılışının 10. yıldönümünde Georgetown Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada, "Önümüzdeki yüzyılın büyük ölçüde Türkiye'nin bugünkü ve yarınki rolünü nasıl tanımlayacağına bağlı olarak şekilleneceğini umuyorum"⁵⁰³, derken, batılı ülkelerin, Ortadoğu ve Türkiye'ye yönelik yüzyıldır değişmeyen politik tercihlerinin en özlü ifadesini kullanmıştır. CIA ve NIC (Ulusal İstihbarat Konseyi)'nin birlikte hazırladığı, Mart 2001 Global Trend 2015'de yayınlanan raporda, Türkiye için şu saptamaları yapmaktadırlar:"Türkiye'deki her gelişme, global oluşumları direkt olarak etkileyecektir Türkiye'nin 2015'e kadar iç istikrarı ile jeopolitik konumundaki gelişmeler; bölge, Batı dünyası ve Amerika menfaatleri üzerinde büyük etki yapacaktır"⁵⁰⁴.

⁵⁰⁰ Zbigniew Brzezinski, a.g.e., s:40

⁵⁰¹ Zbigniew Brzezinski, a.g.e., s:124

⁵⁰² Zbigniew Brzezinski, a.g.e., s:46

⁵⁰³ Ali Sirmen, Clinton'u Nasıl Okumalı?, Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1999

⁵⁰⁴ "ABD, Batının Geleceği Türkiye'nin Elinde", Hürriyet Gazetesi, 07 Mart 2001

5. BUSH DOKTRİNİ

5.1. Ortadoğu'da Seçenekli Caydırıcılık

Soğuk Savaş sonrası dönemde Amerikan Dış Politikası, “Seçenekli Caydırıcılık” olarak adlandırılmıştır. Bu bağlamda, Bush Yönetiminin Ortadoğu politikası ve İsrail-Filistin sorununa yönelik hamleleri bu açıdan incelenmiştir. Bush doktrini, Soğuk Savaş’ın sonundan beri gelişmekte olan ve “Seçici Müdahale” olarak bilinen daha geniş, iki taraflı bir Amerika Dış Politikasının parçasıdır. ABD’nin sınırları dışındaki gelişmelere karışma isteği, böyle bir çabanın ulusal çıkarlarına uygunluğuna, bir koalisyonla paylaşılabilmesine, kabul edilebilir miktarda parasal maliyet ve potansiyel kayıpla yapılabilirliğine ve bölgeyi daha iyi bir duruma getirip getirmediğine bağlıdır. Bush yönetiminin Ortadoğu politikası, özellikle İsrail-Filistin çatışmasıyla uğraşarak gerçekleştirilen yüksek dereceli açık katılım hamlesi, bu kapsamda incelenmektedir. Bush doktrinin uygulanması için gereken sürenin uzun olacağını ve atılacak adımların yavaş ve dikkatli atılması gerektiğinin farkında olan Zbigniew Brzezinski’nin⁵⁰⁵ şunları söylüyor:

Kalıcı ve akılcı bir demokratikleşme, adım adım yapılan değişikliklerle sağlanmalı ve gösterilen çabalar aceleye getirilmemelidir. Adım adım yapılacak olan gelişme, politik kültürde bir dönüşüm gerektirirken; aceleye getirilecek bir yaklaşım ise, uzun ömürlülük açısından faydasız bir yaklaşım olarak kalacaktır.⁵⁰⁶

George W. Bush, 2000 yılındaki Amerikan başkanlık seçimi kampanyasında bir tane dış politika konuşması yapmıştır. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, yönetiminin başlangıcında iç öncelikler ağır basmıştır: Eğitim reformu, çevre, özel okul ücret indirimleri, inanca dayalı konular, enerji kaynakları ve üretimi, reçeteli ilaç kârları, vergi indirimi, ekonomik canlanma paketi, sağlık, değerler, ahlak ve bir “yönetimde şefkat” felsefesinin önerilmesi.

⁵⁰⁵ Zbigniew (Kasimierz) Brzezinski, 1928 Varşova/Polonya doğumlu. Siyaset bilimci. 1938 yılında Kanada’ya taşınmış bir Yahudi ailenin çocuğu. McGill Üniversitesi ve Harvard’ta çalıştı. Amerikan vatandaşlığına 1958 yılında geçti. Harvard ve Columbia Üniversitelerinde ders verdi. Trilateral Komisyon’un yöneticiliği ve Başkan Jimmy Carter’a Milli güvenlik Danışmanlığı yaptı., Mustafa Aydın, a.g.e., s:47

⁵⁰⁶ Zbigniew Brzezinski, Hegemonic Quicksand, <http://www.kas.de/upload/dokumente/Brzezinski.pdf>



Resim-5.1. Bush Beyaz Saray'da

Yasa dışı uyuşturucular, ticari sorunlar, terörizmle mücadele, göçe ilişkin mevzular, enerji konuları ve parasal istikrar gibi dış politika unsurlarını içeren iç meseleler, sadece Amerikalıların yaşantılarını ve ekonomik ve fiziksel refahlarını etkiledikleri ölçüde biraz öncelik sahibi olmuştur. Sonuç olarak, Bush, görevdeki ilk ayları boyunca dış politikaya karşı olan ilgisizliği nedeniyle değil ama dünyadan habersizliği nedeniyle eleştirilmiştir. Economist dergisi, aydaki bir Amerikan astronotunun resmini basmış ve altına şaka yollu “Bay Bush Avrupa’ya gidiyor” yazmıştır. Derginin içinde bir yazar, “Pek çok Avrupalı, onun iş birliği ile ilgilenmediğine,...çok taraflılığı reddeden pek çok memur atadığına inanıyor” yazmıştır. Bununla birlikte yazı, ortak bir Sovyet düşmanı olmasa bile Avrupa ve Amerika’nın ortak değerleri ve bunların güçlendirilmesinde ortak çıkarları olduğu sonucuna ulaşmaktadır.

11 Eylül 2001 saldırılarının yarattığı etki; ABD yönetiminin gündemini değiştirdi. Teröristlerce kaçırılan ABD sivil hava yollarına ait dört uçağın Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon’a, bir tanesinin de yere çarptırılması sonucu 3000’e yakın masum insanın öldürülmesinin, dünyada yeni bir dönemin başlamasına, “birçok şey”in değişmesine yol açması tarihi bir realite olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır.⁵⁰⁷ Avrupalılar, ABD’ye Irak’ın Kuveyt’i işgaline karşı 1990’da oluşturulan ittifaktakinden çok daha güçlü bir destek verdi. Taliban ve El Kaide’ye karşı girişilen askeri saldırıya 40 ülke destek verirken, daha önceki durumda 28

⁵⁰⁷ Hv.Pl.tümğ.Yılmaz Oğuz, Terör ve Yeni Dünya Düzeni, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Ekim 2002, Sayı:374, s:10

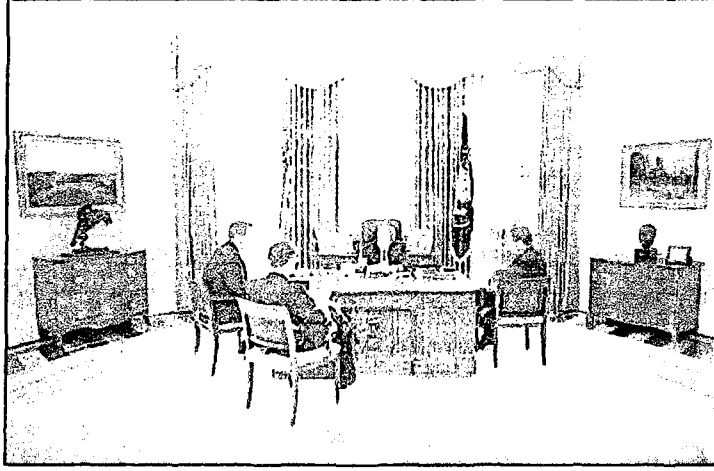
ülke destek vermişti. Ayrıca karşılık, 11 Eylül saldırılarından 26 gün sonra geldi, Kuveyt'in işgali için karşılık, 165 gün sonra gelmişti. 1990'ın aksine ABD Senatosunda güç kullanımına ilişkin tartışmalar yaşanmadı.

Dış politika ile pek ilgilenmeyen Başkan ve Amerikan halkı aniden uluslar arası bir krizin içine itildiler. Ancak uzun vadeli soru, bu gelişmenin, Amerika'nın uluslar arası konulardaki seçici meşguliyet politikasının tarzını ve konusunu ne oranda değiştireceğiydi. Amerika'nın tercihlerinde tek taraflılık mı, çok taraflılık mı daha büyük rol oynayacaktı? Düzinelerce fırsatta "terörizme karşı savaşta ya bizimlesiniz ya da bize karşı" açıklamasının yapılması, ABD Başkanı için tek taraflı bir politika mıydı? Bu doktrinin ifadesi, eğer genelde Ortadoğu ve özelde Arap-İsrail çatışmasına ilişkin Amerikan dış politikasında değişikliğe sebep olacaksa, bunlar neler olacaktı?

Bush Doktrini, bir medeniyetler çatışmasının ya da İslâm'a karşı bir Haçlı seferinin savunması değildi. Belirli hedefler ortaya koymuştu. Uluslar arası terörizm dışlanacaktı; Taliban ve El Kaide bağları yok edilecekti. Bu doktrinin süresi ve etkinliği açık bırakılmıştı ama doktrinin belirli hedefleri ve sınırları vardı. Hedef, Ortadoğu'yu değiştirmek ya da önemli bir ekonomik kalkınma programı başlatmak değildi. Bölgeye müdahale etmeye devam etmeye ya da bölgede kesinlikle gerekli olandan daha uzun süre güç konuşlandırmaya ilişkin açıklanmış bir niyet yoktu. ABD, bu girişime yardımcı olmak isteyenlerle ikili ilişkilerini kontrol etti, değerlendirdi, test etti ve mümkün olması halinde geliştirdi.

Soğuk Savaş'ın sonundan ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünden beri ve Ronald Reagan ve Bill Clinton'un görev süreleri boyunca, ABD, "Seçici Müdahale" olarak en iyi ifade edilebilecek iki taraflı, etraflı bir dış politika geliştirmiştir. Bu tanım ve uygulama olarak ne tek taraflı ne de çok taraflı idi. Konuya, zamana ve başkanın kişisel tercihlerine göre değişen yoğunluk derecelerinde uygulanan bir bütünlüktü. Uluslar arası durum, Amerikan ulusal çıkarlarını tehdit etmediği sürece, demokratik özgürlüklerin savunulması, insan haklarının korunması ve serbest girişimin cesaretlendirilmesi ilkelerine uyulmasına ilişkin olarak yurt dışına müdahale edilmesinde tarihi Amerikan isteksizliği korundu.

Bush yönetimi göreve başlarken ABD'yi, tek kutuplu bir dünyada rakipsiz bir askeri ve ekonomik güç olarak buldu.



Resim-5.2. Bush ve Çalışma Ekibi

Amerika ufukta öngörülebilir bir rakibi olmayan tek süper gücü ve batı yarım küresi nispeten huzurluydu. Tek süper güç olmak, Amerikanlara ya da başkanlarına, pek çoklarının istediği sorumluluğunu kabul ettirmiyordu. ABD, Clinton ve birinci Bush yönetimlerinde daha az güçlü ülkeleri ezerek gösteriş yapmadı; dünya ile ilişkilerini idare etmekle ve gerekli görüldüğünde ya da arzulandığında sınırlı sayıda gelişmeye iştirak etti. Amerika, sınırları dışındaki konularla uğraşmakta seçici davrandı. Ancak “seçici” ile kastedilen neydi?

1980'lerin sonlarından beri geniş bir bakış açısıyla, Amerika'nın sınırları dışındaki seçici müdahalesine ilişkin dört kriter ortaya çıkmıştır.

1. Ulusal çıkarların korunmasını gerektiren yeterli ahlaki şart ya da stratejik gereklilik var mı?
2. Amerikan yaşantısına maliyeti nedir ve Amerikan fiziki müdahalesi sınırlı bir zaman için mi olacak?

3. Washington'la bir ittifak kurarak insani, finansal ve fiziki yükü paylaşmak, özellikle muhtemel müdahalenin gerçekleşeceği bölgede potansiyel müttefikler var mı?
4. Yerel siyasi ortamı, müdahaleden önce, olduğundan daha istikrarlı bırakacak uygulanabilir bir çıkış stratejisi var mı? Bu strateji, ABD'nin ittifak ortakları ile ikili stratejik ilişkilerinin kurulmasını, geliştirilmesini ve genişletilmesini içerebilir mi?

Bush yönetiminin Politika Planlama Bölümü Başkanı Richard Haas, seçici müdahaleyi Temmuz 2001'de "alakart çok taraflılık" olarak tanımladı. Amerika'ya yönelik 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Dışişleri Bakanı Colin Powell, Amerikan dış politikasının "tek taraflı" olarak sınıflandırılmasını reddetmiştir. Buna karşılık Washington (Ruslarla görüşükten sonra) anti balistik füze antlaşmasından tek taraflı olarak çekilmiştir. Tek taraflı olarak davranma, 11 Eylül'den çok önce Bush yönetiminin, Kyoto Antlaşmasından tek taraflı olarak çekilmesiyle ve sürekli bir savaş suçları mahkemesinin kurulmasına ilişkin antlaşmayı onaylamayı reddetmesiyle başlamıştır.

Powell, 2001 Kasım'ında; "ABD'nin çok taraflılığın ulusal çıkarlarına hizmet etmediği durumlarda ittifaklara girebileceği ya da ulusal çıkarlarına uygun olmayan ve amaca hizmet etmeyeceğini düşündükleri ancak diğerlerinin aksini düşündüğü durumlarda itiraz etmeleri gerektiği" açıklamasını yapmıştır. Kısaca, ABD, müttefikler bulmayı tercih eder ancak gerektiğinde tek başına hareket eder.

11 Eylül'den sonra ABD'nin yaptığı da budur. On yıl önce, Saddam Hüseyin'e karşı hareket için BM kararlarıyla yetki aldığındakinden farklı olarak Washington bu sefer Taliban ve El Kaide ağlarına karşı hareket için uluslar arası yasal dayanak aramak üzere çaba sarf etmemiştir. ABD, seçim yapmaya zorlandıklarında, ülkelerin hemen kendi tarafını tutacaklarından emindi. Nitekim Bush defalarca ve defalarca "Ya bizimlesiniz ya da teröristlerle" diye tekrarlamıştır.

5.1.1. ABD'nin Sınırları Dışına ve Özellikle Ortadoğu'ya Müdahalesine Karşı Etkenler

Amerika'nın önde gelen düşünce kuruluşlarından Rand'ın yayınladığı Bradley A. Thayer'in "The Pax Americana and the Middle East" isimli raporda şu ifadeler yer alıyor: *"Tarihte de olduğu gibi petrol, endüstrileşmiş demokrasilerin ekonomilerinin, askerî sistemlerinin en kritik unsurudur. Geleneksel çıkarlarını korumak ve yeni çıkarlar sağlamak için Amerika Ortadoğu'yu genişletmelidir. 11 Eylül sonrası ortam Ortadoğu'yu genişletmeye uygundur. Amerika Ortadoğu'da bölgesel değişim için güç kullanarak rejim değişiklikleri yapmalıdır. Amerika kendisine rakip güçler ortaya çıkmadan hedeflerini ve nüfusunu genişletmelidir. Soğuk savaş içinde gerçekleştirilemeyen fırsatlar için şimdi çiçekler tomurcuk vermektedir."*

Dünya polisliği yapmak ya da sınırları dışına müdahale etmek Bush yönetiminin önceliklerinden değildi. 10 Eylül 2001'de Ortadoğu'ya bakıldığında burada diplomasi yapmakla uğraşmamak için en azından beş sebep vardı:

Birincisi, başkanın dış ilişkilerden uzak kalma eğilimidir. Başkan'ın dış ilişkilerle uğraşmaya karşı soğukluğu, doğrudan siyasi tecrübesinden ve geçmişinden kaynaklanmaktadır. Daha önce başkan olan valilerin, dış politikanın karmaşıklığına dalmaları, siyasi becerileri daha önce ordu, Washington ya da Kongre kariyeriyle gelişen başkanlardan daha uzun sürmüştür. Valilikten gelen başkanlar olarak Roosvelt, Carter, Reagan ve Clinton yeminlerinden önce uluslar arası ilişkilerde, dış politika deneyimi olan başkanlar olan Eisenhower, Kennedy, Johnson, Nixon, Faral ve George Bush Jr'den daha az bilgiliydiler.

İkincisi, Kasım 2000'de seçilen Kongre'nin neredeyse tam ikiye bölünmesi, zor kazanılan başkanlık zaferinden kalan her türlü siyasi mutabakatın, iç gündemin öne çıkarılması için bir itici güce dönüştürülmesi gerekiyordu. Yönetimin, Temsilciler Meclisi'ndeki Demokratlar ve Cumhuriyetçiler arasındaki neredeyse eşit dağılım ve Senatodaki kıl payı Cumhuriyetçi çoğunluğu karşısında iç gündem

önceliklerine ağırlık vererek sahip olduğu çoğunluğu, 2002 Kongre seçimlerinde yok olmaktan koruması gerekiyordu.

Cumhuriyetçi Senatör James Jefford'ın Mayıs 2001'de parti değiştirmesiyle ortaya çıkan bir koltukluk değişim, senato komitesinin yapısını ve senato gündeminin önceliklerini değiştirdi. Tarihsel olarak, Beyaz Sarayı kazanan parti, iki yıl sonra takip eden Kongre seçimlerinde genellikle koltuk kaybeder. 11 Eylül'den önce, Bush yönetiminin iç hukuki düzenlemelerle uğraştıktan sonra dış ilişkilere ilişkin konuları, demokratların baskın olduğu bir Kongre ile uğraşmaktan daha az çatışmalı ve daha zevkli bulacağı söylenebilirdi. Yönetimin, iç konularda hayal kırıklığına uğradıkça dış ilişkilere odaklanması muhtemeldir. Ekonomi, Kasım 2000 vergi kesintilerinin ağırlığını hala çekerken, demokrat çoğunluk lideri Senatör Tam Daschle, işsizlik oranları düşmemişken Bush'un ekonomik canlanma paketine şiddetle karşı çıktı. Demokratlar, ekonomik durumu 2002 kampanyasının temel konusu yapacak gibi görünüyordu.

Üçüncüsü, Ortadoğu nispeten sürekli bir değişim ve hareket halindeydi ama çaba gerektirecek şekilde ulusal çıkarlara yönelmiş bir tehdit de yaratmıyordu. Ortadoğu petrollerinin ABD'ye ya da Avrupalı ve Asyalı müttefiklerine akışında çok az kesinti ihtimali vardı. Petrol pazarlık fiyatlarından satılıyordu. Kuzey Afrika ya da Ortadoğu'daki ılımlı Arap ülkelerinin hükümet sistemlerini değiştirmek için Amerikan ya da Batı yardımı istediklerine dair hiçbir gösterge de yoktu. İlimli Arap devletleri, ekonomileri acınacak halde olmasına rağmen nispeten istikrarlıydı.

Saddam Hüseyin sorun olmaya devam ediyordu ama Clinton yönetiminin son aylarında olduğu kadar değil. Bush Yönetimi, Irak liderini devirmeye yönelik geniş kapsamlı bir saldırıya ilişkin olarak selefının isteksizliğini paylaştı. İran'a karşı da bir bekle ve gör tavrı takınıldı.

Ortadoğu, kitle imha silahlarının üretilip depolandığı, sevk sistemlerinin edinildiği ve alışılmadık savaş tekniklerinin ithal edildiği ya da geliştirildiği bir bölge olarak kaldı. Ortadoğu'yu kapsayan diğer uluslar arası konular terörizm, uyuşturucu imali ve kaçakçılığı ve devrimci hareketlerin kökeni olarak radikal İslâmcılıktı. Terörizm, Amerikalılara ve ülke dışındaki Amerikan tesislerine

yönelik bir tehditti; ancak Amerikan ordusundaki ve hükümetindeki bürokratik çekingenlik, El Kaide'ye ve diğer terörist şebekelerine karşı girişilecek engelleyici saldırılar için cesaret vermedi. Bu sorunların karmaşıklığı ve içerdiği riskler, yeni ABD başkanının, girişken hareket etmek ve konuyla derinlemesine ilgilenmek için ihtiyaç duyduğu cesareti kırdı. Muhtemel her başarı muazzam bir yaratıcılık, geniş parasal kaynak, iyi şans ve hepsinden önemlisi istekli yerel unsurlar gerektirecekti.

Buna rağmen, Clinton'un Bush'a Ortadoğu'daki mirası, özellikle Arap İsrail bölgesi dışında, yapıcı ve önleyici diplomasi unsurlarını içermektedir. Amerikan varlıkları; Mısır, İsrail, Ürdün ve Filistin otoritesine ekonomik danışmanlık; İsrail ve pek çok Arap devetine askeri danışmanlık ve güvenlik düzenlemeleri; uluslar arası terörizm, uyuşturucu ve kitle imha silahlarına ilişkin bilgi paylaşımını içermektedir. ABD, İnsan hakları, bağımsız basın ve demokratik kurumları tercih eden tutumunu terk etmeden, iki taraflı çekişmeler yaratacak nitelikte baskı yapmamıştır. ABD, Irak ve diğer konulardaki politikalarını eleştiren ülkelere baskı da yapmamış ya da bunlara karşı girişimde de bulunmamıştır. Ortadoğu liderleri, yüzyıllardır yaptıkları gibi sorumluluğu yabancı bir güce, bu durumda ABD'ye atmakla kendilerini özgür hissettiler.

Dördüncüsü, Arap-İsrail diplomasisi alanında Bush Yönetimi, başarılı olması daha az muhtemel bir pazarlık süreci miras alamazdı. Ocak 2001'in bu konuyla aktif olarak ilgilenmek için iyi bir zaman olduğuna inanmak için hiçbir sebep görülüyordu.

Haklı olarak Bush yönetimi dikkatli olmayı seçti. Diplomatik sürece karşı muazzam bir muhalefetle karşılaştı. Şiddetin, güvensizliğin ve siyasi anlaşmazlığın düzeyi, Amerika'nın sağladığı diplomatik gelişmeleri yok ediyor görünüyordu. Buna rağmen Bush yönetimi, Mitchell Raporu'nu Tenet Ateşkes Önerileri'ni ve Anthony Zinni'nin aracılık görevini öne sürdü. ABD, İsraililere karşı Aralık 2001'deki yoğun Filistin intihar saldırılarına ve Filistin otoritesinin Ocak 2002'de 50 ton silahı bot kullanarak kaçırdığının ortaya çıkmasına rağmen çaba göstermeye devam etti. Powell, Nisan 2002'de Avrupa, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'ya, bir ateşkesin sağlanması, İsrail'in Filistin yerleşim alanlarından geri çekilmesi ve görüşmelerde ilerleme sağlanması imkanlarını araştırmak üzere 11 günlük bir gezi

yaptı. ABD Hükümeti, uluslar arası bir konferans fikrini de ortaya attı. Ancak bu da, Clinton döneminde hiç olmadığı kadar birbirinden uzaklaşan taraflar arasındaki uçurumu kapatmak için yeterli olmadı.

Bush Yönetimi, diplomatik çıkmazın kanlı şiddetin bitirdiği, Clinton yönetimi tarafından sarf edilen kişisel, politik ve potansiyel birikime baktı. Yönetimi devraldığında, ne Suriye-İsrail ne de Filistin-İsrail görüşmelerinde Oval Ofis'e gidecek yol için çok az umut vardı. Clinton, Jimmy Carter'ın başkanlığıyla eş değer bir şekilde tamamen Arap-İsrail meseleleriyle ilgilendi ve çalışmalarını buna yoğunlaştırdı. Clinton, kişisel olarak Filistin Yönetimine yaptığı ilk başkanlık gezisini de içeren gezi ve ziyaretlerle ortaya yeni kayıtlar koydu. O birçok toplantıya başkanlık etti ve Ortadoğu liderleriyle birçok telefon görüşmesi yaptı ve Suriye-İsrail görüşmeleri için diğer başkanlardan daha çok zaman ayırdı. Clinton başkan olduğu son güne kadar aktif bir şekilde hareket etti.

Clinton, 1999 sonuna doğru Washington'da ve 2000'in başlarında Shepherdstown'da üst düzey Suriye-İsrail görüşmelerinde bir ilerleme ulaşılmada başarısız kaldıktan sonra, Suriye Başkanı Hafız Esad'la 2000 Mart'ta Cenevre'de bir görüşme yaparak çabalarını sürdürdü. Sonunda bütün bu çabaları sonuçsuz kaldı. O bundan sonra Haziran 2000'de Camp David'de sona eren İsrail-Filistin görüşmelerine döndü. Buradaki başarısızlığı Eylül'ün sonunda şiddetin patlak vermesi. Eylül 2000'de Sharm El-Şeyh toplantısı (Mitchell Komisyonu temel alan) ve 23 Aralık 2000 Clinton planı takip etti.

Hatta 7 Ocak 2001'de, görevden ayrılmasından sadece iki hafta önce, Clinton planı için hala mücadele ediyordu. Clinton İsrail'in yanı başında bir Filistin Devleti, toprak değişimi, Filistin Devleti'nde mülteci yerleşimi, İsrail için güvenlik garantileri, yerleşim birimlerinin büyük kısmının taşınması, Ürdün Vadisi boyunca sınır güvenliğini sağlamak için Filistin'de bir uluslar arası varlık ve final anlaşmanın uygulanmasını denetlemeyi ve acı ve şiddet kültürüne bir son vermeyi önerdi. Tarifsiz bir övgüyle Birleşik Arap Emirlikleri'nden (BAE) bir başyazarı bu son Clinton'un çabalarını "esnek, inatçı ve iradesi güçlü hatta bütün olasılıklar ona karşı olsa bile asla vazgeçmeyen bir savaşçı olarak" tasvir eder.

Filistinliler, Arap-İsrail sorununa yönelik iki devletli, olası bir çözümün sunulduğu Camp David toplantısındaki önerileri daha da ileri götüren önerilerini reddetti. Hatta Başbakan Sharon, muhtemel bir Filistin Devleti'nin kurulmasına gönüllü olduğunu ifade etti. Bu temelde, Bush yönetimi, aktif bir politika yürütmeye ne kadar isteksiz olursa olsun, görevinin ilk yılında İsrail'in Gazze Şeridi ve Batı Şeria'daki kontrolünü sona erdirecek bir barış antlaşması sonucunda bir Filistin Devleti'nin kurulmasını savundu. Carter'ın 1977 Mart'ında İsrail'i destekleyen merkezlerce şüphe ve kızgınlıkla karşılanan bir "Filistin Yurdu" çağrısına nazaran, Bush yönetimini, 10 Kasım 2001'de BM'de İsrail'in yanı başında bir Filistin Devleti'ni savunan bildirisi İsrail yanlısı merkezlerden de çok az tepki aldı.

Şaşırtıcı olan Amerikan kamuoyunda Mısır, Suudi Arabistan ve Filistin'e yönelik anketlerde olumlu görüşlerin inanılmaz keskin düşüşler gösterdiği ve Arap basının çoğunun öfkeli ve kışkırtılı bir dille ABD'ye saldırdığı bir zamanda Bush Yönetimi'nin bir Filistin Devleti'ni savunmasıydı. Ekim 2001'de Uluslar arası Ragby anketinde Amerikalıların %34'ü Mısır'a olumsuz yaklaşırken sadece %38'i olumlu görüş bildirdi; %58 Suudi Arabistan'a olumsuz yaklaşırken, sadece %24 olumlu görüş bildirdi. Suudi Arabistan ile ilgili oranlar, Ocak 2001'de Amerikan tavrını gösteren rakamlarla tamamen zıttı. %56'sı krallıkla ilgili olumlu fikre sahiptir. Filistin Yönetimi, Amerikan kamuoyuna %72 olumsuz ve sadece %10 olumlu görüldü.

Aynı zamanda, her iki taraftaki kamuoyu büyük değişiklik gösterdi ve barış görüşmeleri çöktüğü esnada yeni mekanizmalar oluştu. 1999'da Barak'a oy veren yaklaşık 500.000 İsrailli, sadece 18 ay sonra Sharon'u destekledi. Haziran 2000'de Filistin kamuoyunun Oslo antlaşmalarına olan desteği %57.6 iken, Nisan 2001'de, bu oran %40.4 düştü. Daha sonra, %80 intifadanın devam etmesini destekledi.

Şartların zorluğunun tamamen farkında olunması ve herhangi bir diplomatik girişimin başarısız çıkma olasılığı ortadayken, yönetim, Avrupalı ve Arap liderlerin benzer süregelen taleplerine rağmen, bir diğer aracı grubu göndermeden önce şiddetin yavaşlamasını bekleyeceğini söyledi. Bununla birlikte, bu tutum çok hızlı değişecektir.

Clinton Yönetimi'nin son aylarından miras kalan Mitchell Komisyonu, Bush Yönetimi görevlilerinin bu komisyonun raporunu Amerika'nın İsrail-Filistin görüşmelerini yeniden başlatmak için bir trampelen gibi kullanmasına yol açtı. Ekim 2000'de Şarm El Şeyh'de ulaşılan antlaşmadan yola çıkarak, Mitchell Raporu intifadanın temel sebeplerini, şiddetin tekrarını önleme yollarını araştırdı ve tansiyonu düşürecek ve Filistin ile İsrail arasındaki iletişimi sağlayacak yolları önerdi. Nisan 2001'de yayınlanan rapor, "Ortadoğu'da barış, güvenlik ve adaleti sağlamanın tek yolunun görüşmeden geçtiğini" belirtti. Rapor, patlak veren olayların sebeplerini araştırmasına rağmen, sorumluluğu belirlemekten dikkatli bir şekilde kaçındı. Sonuçta, Mitchell Raporu, görüşmelerin başlamasıyla, şiddete bir son verilmesini ve güvenliğin yeniden tesis edilmesini tavsiye etti. Powell, sonradan raporu şiddete bir son verip bir antlaşmaya ulaşılmasına yönelik yaptığı ziyaretlerde ABD'nin yol haritası olarak benimsedi.

Yönetim Mitchell Raporu'yla oluşan ivmeyi, Haziran 2001'de bir ateşkese ulaşmak için CIA Başkanı George Tenet'i bölgeye göndererek kullanmayı denedi. Bunu Powell Ortadoğu'yu ikinci gezisi takip etti. Henüz ateşkese ulaşamamışken, Mitchell Raporu yönetim tasarısı olarak kaldı. Zinni'yi özel danışmanı olarak atamasıyla, Powell, Arafat'ın şiddeti dizginlemeye ve yerinde bir ateşkese sağlamaya istekli olup olmadığını ve Şaron'un süregelen yerleşim faaliyetlerine bir kez olsun dondurup dondurmuyacağını test etmek istiyordu.

Zinni'nin uzun vadede Filistin'in ve İsrail'in niyetlerini öğrenmesi gerekiyordu; fakat onun bölgeye Aralık 2001'deki ilk gezisi Kudüs, Hayfa ve Batı Şeria'daki Filistinli intihar bomba saldırıyla noktalandı. Zinni, Mart'ın sonunda bölgeye döndü ve Tenet planı doğrultusunda yeni fakat gerçekleşmeyen bir ateşkesin taslağını müzakere etti. İsrail'in Ocak 2002'de silah yüklü bir Filistin gemisini ve dört ay sonra Arafat'ın Ramallah'daki karargahında geminin kargo ödemesini ve Filistinli intihar bombalarına yönelik desteğini gösteren Arafat'ın imzasını taşıyan belgeler ele geçirmesi, Bush yönetimine, görüşmeler yoluyla soruna barışçıl bir çözüm bulunmasında Arafat'ın güvenilir bir ortak olmadığını inandıracak güçlü nedenler sundu.

Arap liderlerinin, özellikle Ürdün Kralı Abdullah, Mısır Başkanı Mübarek ve Suudi Arabistan Prensi Abdullah çabalarıyla, Powell, Nisan'da, Batı Şeria'daki terörist altyapıları ortadan kaldırmaya dönük büyük bir İsrail askeri hareketinin gölgesinde Arafat'la buluştu. Powell müdahalesi tek taraflıydı, fakat çıkmaza diplomatik çözüm bulmaya dönük çabası çok taraflıydı. Bir diplomatik koalisyon yaratıldı. Ziyaret öncesinde, esnasında ve sonrasında Bush yönetimi, Ürdün ve Suudi Arabistan aktif diplomatik müdahalesini kabul etmede istekliyd. Onların destek verdiği İsrail'in geri çekilmesini ve mültecilerin soruna çözümüne çağrı yapan maddeleri de içeren Mart 2002 Beyrut'taki Arap Zirvesi kararları, ayrıca İsrail'in varlığının kabul edilmesinden de bahsetmiştir.

Prens Abdullah, Batı Şeria'daki şehirlere yönelik İsrail kuşatmasını en kısa sürede kaldırmak, Amerikalıların Arafat'ı kenara koymasını engellemek ve yenilenen görüşmeleri desteklemek için diplomatik çabaların liderliğini üstlendi. Ortadoğu'lu Arap ortaklar, bu diplomatik çabalara destek sağlamaya girişti. Nisan'daki Ortadoğu ziyaretinde, Powell, prensin ABD-Rusya-BM, AB bildirisini desteklemesini sağladı. Birleşmiş Milletler'deki destekle Powell, Mayıs'ın başlarında "Ortadoğu'da şiddete son vermek ve barışa doğru yol almak için" bu üç ortağının temsilcileriyle tekrar buluştu. Tek taraflı yerine bir çok taraflı bir yaklaşımı benimsemiş, Amerika'yı tek taraflı hareket etme ithamından kurtaracak, diğer anahtar güçlerle iş birliğini geliştirecek ve çıkarları şiddetin azalmasından geçen yerel Arap ortakları kazandıracaktı.

ABD'nin Arap-İsrail diplomasisine dahil olma isteksizliği, çözümü bir dış güç tarafından çok zor görünen diğer bölgesel sorunlardan dolayı ortaya çıktı ve kuvvetlendi. Böylece, petrol, istikrar ve İran ve Irak'la ilgili kaygılar ABD'nin bölgeyle meşgul olmasına neden olurken, diğer faktörler ters yönde gelişti. Washington'un politika yapanları bölgede kriz hakimken, ülkelerinin her zaman bu sorunlar yüzünden kafası karışmış olduğunu gördüler. Ekonomik sorunlar çok ciddiydi, fakat ABD'nin sunabileceği kolay çözümler yoktu. Nakit para zayıf kalma eğilimindeydi, istediği işi bulamayan ve işsiz sayısı çok yüksekti. Nüfus artmaktaydı ve ekonomiler birçok yetenekli ve uygun çalışmanı bulmada yetersizdi. Gelişme yavaş kalırken, yerel bürokrasi büyüyor ve artıyordu ve ülkeler, globalleşen pazarlara uyumu sağlayamıyordu. Daha önceleri Ortadoğu'ya akan

Batılı yatırım sermayesi Doğu Avrupa pazarına odaklandı. Bölgedeki nüfus, değişim için gürültü kopardıysa da, bu geleneksel rejimler tarafından bastırıldı.

11 Eylül 2001'den sonra bu tür dramatik şeyler, ABD'ye hakim olmaya mı hazırlanıyordu? Bush Doktrini Amerikan dış politikasına uzun bir zaman diliminde hakim olmak için mi ortaya çıktı? Veya bu sadece Amerika'nın Ortadoğu'daki çıkarlarıyla ilgili Eisenhower veya Carter doktrinine benzer yakında unutulacak bir diğer başkanlık açıklaması mıydı? Uluslar arası statükoda değişim ve Bush Doktrininin nihai uygulaması, Keşmir üzerinde uzun süreli Hint-Pakistan çatışması gibi, başka yerlerde ikili sorunlara planlı bir Amerikan arabuluculuğuna mı neden olacaktır? Veya belki de ABD, Arap-İsrail çatışmasına yönelik arabuluculuk çabalarını bir kez daha mı getirecektir? Güney Asya bölgesi ve eski Sovyet cumhuriyetleri, 1991 Körfez Savaşı'ndan sonraki on yılda Arap Körfez devletlerinde olduğu gibi, yavaş yavaş Amerikan askeri varlığının hedefi mi olacaklar?

Amerika 1812 Savaşı'ndan sonra bir dış güç tarafından ilk kez bir saldırıya uğramıştı. Terörizme karşı savaş ilanında, Başkan Bush, 27 Eylül 2001'de Kongre'nin bir birleşik oturumunda şunları söyledi: "Biz emrimizdeki tüm kaynakları...Her türlü diplomatik yolu, her türlü istihbarat aracını, her türlü kanuni uygulama gücünü ve her türlü gerekli savaş silahını global terör şebekesinin yenilmesine ve ortadan kaldırılmasına yönlendireceğiz. Biz teröristlerin parasal kaynaklarını kurutacağız, onları karşı karşıya getireceğiz, sığınacak veya kalacak yer bulamayana kadar onları bir yerden bir yere süreceğiz ve biz terörizme güvenli sığınak veya yardım sağlayan ulusları izleyeceğiz. Şimdi her bölgedeki her ulus, karar vermelidir. Ya bizimle ya da teröristlerle beraber olacaklar. Bugünden itibaren, terörizmi destekleyen veya koruyan her ulus ABD tarafından düşman bir rejim olarak görülecektir. Ulusumuz uyarmaktadır. Biz saldırıdan etkilenmedik. Biz Amerikalıları korumak için terörizme karşı savunma önlemleri alacağız".

Konuşmanın yapılmasından sonra Kongre, Amerika'ya olan saldırıyı dengelemek ve terörizme karşı savaşı yürütmek için 400 milyar dolar yerine 40 milyar dolar tahsis etmiştir. 1947'de Amerikan halkı tek başına Avrupa komünizmiyle uğraşmakta isteksizdi. O zaman Senatör Vandenburg, gayret

göstererek BM için bir liderlik talep etti; Eylül 2001'de, Kongre'nin koridorlarında böyle ses yükselmedi.

Bush Doktrini operasyonel olurken, koalisyon oluşturma ve çok taraflı iş birliği meşruiyetin ve gereksinimin bir birleşimi olarak teşvik edildi. Terörizme karşı savaşa aktif olarak katılanlar arasında Pakistan, Türk, Ürdün, İtalyan, Alman, İngiliz, Fransız ve diğer Avrupa ve Ortadoğu liderleri vardı. Geniş katılımlı bir koalisyon meydana geldi, çünkü ülkeler bir ortak tehdidi ve bir ortak çıkarı benimsedi. Her ülke, ABD ile arzu duyulan ölçüde, kendi kamuoyunu ve neyin sağlanabileceğini dikkate alarak, ABD ile birlikte koalisyona yönelik ilişkisini belirledi. Bazıları parasal, malzeme ve bilgi; diğerleri de lojistik, uçuş özgürlüğü, ayrıcalıklı liman, birliklerin yerleşimini veya para sağladılar. Benzer biçimde, ülkeler ABD'den daha iyi ticari ilişkiler, finansal destek, borç indirimi veya diğer konularda imtiyazlar şeklinde değişen farklı şeyleri istediler veya talep ettiler.

Yeni bir on yılda ikinci kez ABD kompleks bir uluslar arası koalisyonunun liderliğini yapmaktadır. Bu on yılda her zaman olduğu gibi, Ortadoğu ABD'yi derinden meşgul edecektir. Meşguliyetin yönü ve derecesi, Bush doktrini ile seçici müdahale doktrininin kesişimiyle belirlenecektir.

5.2. İkinci Körfez Savaşının Sonuçlarının Değerlendirilmesi

20 Mart 2003 tarihinde başlayan ve 9 Nisan 2003 tarihinde, Saddam rejiminin devrilmesi ile sonuçlanan İkinci ABD-İrak Savaşı sırasında, Um Kasır direnişi hariç, Iraklılar ABD Ordusu'na karşı hiçbir direniş gösterememişlerdir. Çünkü Irak halkı, 35 yıldan beri iktidarı elinde tutan, kendi rejimine muhalif olanlara yaşam hakkı tanımayan bu diktatörden kurtulma fırsatını uzun yıllardan beri beklemişlerdir. ABD Ordusu'nun, ciddi bir direnişle karşılaşmadan Bağdat'a girmesini, bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir.

ABD, Saddam'ın devrilmesi planları üzerine çalışırken, Kürtlerle büyük bir işbirliği içine girmiştir. Bu işbirliğinin en önemlisi ise, 1996 yılında başarısız bir CIA operasyonu sonrasında, Saddam tarafından Kuzey Irak'ta sıkıştırılan bir grup

peşmergenin, ABD tarafından bölgeden alınarak önce Guam'a, daha sonrada ABD'ye götürülmesidir. Bu peşmergeler, ABD'de çeşitli enstitülerin ve devlet kurumlarının gözetimi altında yetiştirilmiş ve Mart 2003'te tekrar bölgeye getirilmişlerdir. Irak'ta meydana gelen direnişin, söz konusu işbirliğinin, Saddam'ın devrilmesinden sonra da devam etmesinin sonucu olarak ortaya çıkmış olması muhtemeldir⁵⁰⁸.

ABD'nin Irak'ı istila hareketinin 'askeri' safhası, yaklaşık üç haftada, beklendiği gibi, ABD'nin ezici üstünlüğü ile sonuçlanmıştır. Bundan sonrası ise Irak'ın 'Power Americana' doktrinindeki ifade ile 'ABD'nin çıkarlarına ve ilkelerine uygun' şekilde, her konuda yeniden şekillendireceği safha olacaktır.

Bu dönemin, ilkinde göre daha çok zor ve zaman alıcı olacağı, daha şimdiden belli oluyor. Bu zorluğun en temel sebebi, Irak'ın 'demografik' yapısı. Birçok ırk ve birçok dini mezhebin 'karmaşası'ndan meydana gelmiş bulunan Irak, bu grupların, farklı davranış, inanç ve beklentilerinden oluşan 'sosyal kaos' içinde. Bu olguyu daha da radikalleştiren bir durumu da, harekatta ABD'nin 'askeri politikası' yarattı. ABD, daha savaşa başlamadan, bu toplumun bir kesimini (Kürtler'i) kendi yanına çekmeye muvaffak oldu ve onlar bu savaşta Irak'ın 'düşmanının' yanında yer aldılar. Buna karşın, bölgenin güneyindeki Şii Araplar-ülkenin yönetiminde söz hakları olmamasına rağmen-topraklarını 'istilacılara' karşı inat ve ısrarla savundular. Orta bölgede bulunan Sünni Araplar ise, sahibi oldukları yönetimi savunmak gereğini bile duymadılar. Ve şimdi bu üç farklı topluluk bir araya getirilmeye çalışılmaktadır.

Bu üç topluluğun, Irak'ın yeni 'siyasal mimarisinden' beklentileri de çok farklıdır. Şiiler, seksen yıllık ezilmişliğin ve topraklarını, güçleri nispetinde de olsa, savunmuş olmanın etkisi ile, tekrar Sünniler'in. İstekleri, işgalcilerin topraklarını en kısa sürede terk etmesi ve dışarıdan getirilen kişilerce değil, kendilerinin tayin edeceği yöneticilerle yönetilmek. Bu grubun kurmayı düşündüğü yönetimin 'dini' ağırlıklı olacağı da anlaşılıyor. Bu yaklaşım, bölgeyi işgal edenlerin 'çıkarlarına ve ilkelerine' çok terstir.

⁵⁰⁸ Dr. Hicran Kazancı , "Saddam mı, ABD işgali mi bölge için daha tehlikeli?", TUSAM, Ortadoğu Araştırmaları Masası, Mayıs 2004.ss:2-18.

Ortadaki Sünniler ise, güvenlik ve refah istiyorlar. Oldukça 'basit' gibi görünen bu talep bile, birçok ciddi sorunu doğurabilecek nitelikte. Hatırlanmalıdır ki, bu insanlar, kısa süre öncesine kadar 'Baas Devletçiliği' anlayışı içindeki bir yönetime sahiptirler. Belki 'hürriyetleri' yoktu ama, devlet tarafından finanse edilen bir işleri ve asıl önemlisi, devlet tarafından sağlanan 'Erzakları' vardı. Saddam, son 12 yıldır tam 16 milyon Iraklıyı, erzak dağıtarak besliyordu. Şimdi bu insanlar-yağmaladıkları erzaklar bitince-kapkacağı kapıp, işgalcilerin kapısına dayanacaklar.

Kuzeyde Kürtler ve Türkmenler var. 1991 sonrasında Irak'ın kuzeyinde faaliyet gösteren Kürtlerin en büyük avantajı ABD ve İngiltere'nin 36. paralel güvenlik şeridini oluştururken göstere göstere Türkmenleri güvenli bölgeye almamasıdır.⁵⁰⁹ Bu planlı veya plansız olarak Kürtlerin sayıca az Türkmenlerden daha dışı bir konuma gelmesini sağladı. Şimdi kürtler, işgalcilere sağladıkları desteğin 'diyetini' en kısa zamanda istiyorlar.

Irak'ın bu iki ucundaki 'mümkün olduğunca bağımsız' yönetim talebi, ABD'nin öngörülerine hiç uygun değil. Onlar 'kolayca yönetilecek' ve her konuda 'kolayca sömürülebilecek' bir yönetim şekli istiyorlar. O yönetim ise, 'yetkileri' ve 'kaynakları' elinde toplamış bir 'merkezi yönetim' şeklindedir.

Olay, 'komşular' açısından da ilgi çekicidir. İran, bir ikilem içinde, Irak'ın güneyinde, azami ölçüde 'yerel' bir yönetime 'yeşil ışık' yakarken, kuzeyinde aynı yaklaşıma 'kırmızı'. Türkiye, Kuzey Irak'a karşı 'dikkatli', fakat 'eli bağlı.' Suriye, kesim sırası gelmiş 'kurbanlık' gibi, hem 'hırçın' hem 'melul, mahzun.' Amerika'nın 'gizlenmiş bağımlısı' Ürdün, 'pusuda', 'acaba Irak parçalanırsa, bana pay düşer mi?' diyor. Suudiler, 'tedirgin', 'sıra bize de gelecek mi?' diyorlar. Kuveyt'in kaderi 'Amerikan Paspası'⁵¹⁰ olmak. Kısaca tam bir 'Ortadoğu.'

⁵⁰⁹ Vedat Yenerer, Düşman Kardeşler, ABD İşgalindeki Irak'ta Arap, Kürt ve Türkmen Çatışması, Yayınları, 2004 s:31

⁵¹⁰ Kemal Yavuz, Irak'ta Yeni Dönem, Akşam Gazetesi, 23 Nisan 2004



Resim-5.3 İşgal Altında Irak

Görüldüğü gibi, durum oldukça 'kaotik'. Kısa süre içinde de bir 'düzene' gireceğe benzemiyor.

Devrik Saddam rejimi, Şii'lere karşı büyük baskı uygulamıştır. 1980 yılında, tanınmış Şii ailelerinden olan AL-Sadr ve EL-Hakim ailelerine mensup 100'lerce insan, acımasızca katledilmiştir. İslam düşünürü ve yazarı Ayatullah Muhammet Bakır El-Sadr ve Muhammet Sadık El-Sadr gibi önde gelen Şii liderleri idam edilmiştir. Nitekim, 1991 ayaklanmasında da binlerce Şii, Saddam kuvvetleri tarafından öldürülmüştür⁵¹¹.

Tarihi kaynaklara dayanarak, 1918 yılında Irak'ı işgal eden İngilizlere karşı yapılan, meşhur "1920 Ayaklanması"nın Şii aşiretleri tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir⁵¹².

ABD'nin, Irak'a ikinci müdahalesinden önce öne sürdüğü gerekçeleri hala kanıtlayamamış olması, bölgeye müdahale kararını bu gerekçelerden bağımsız olarak verdiği izlenimini yaratmaktadır.

⁵¹¹ Dr.Hicran Kazancı, "ABD Ve Irak Şii'lere İlişkisinde Yeni Süreç", TUSAM, Ortadoğu Araştırmaları Masası, 12-16 Nisan 2004

⁵¹² F. Armaoğlu, a.g.e., ss: 332-333

ABD Başkanı Bush, 12 Eylül 2002 tarihinde BM Genel Kurulu'nda yaptığı kararlı konuşmasında şartlarını şöyle ifade etmişti:

“Irak gerçekten barış istiyorsa, kitle imha silahlarını denetçilere teslim etmeli, teröre destek vermekten vazgeçmeli, azınlıklara iyi davranmalı, Körfez Savaşı'nda “açık bıraktığı hesapları” kapatmalı ve BM kararları dışında hareket ederek kaçak petrol satışına son vermeli”⁵¹³

18 Mart 2003 deki George W.Bush'un konuşmasından hemen sonra, savaş için yeşil ışık yandı. Amerikan Kuvvetleri, Ürdün, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Türkiye üzerinden Irak topraklarına giriş yaptı. Ayrıca Basra Körfezi'ndeki kıyı şeridinden de hızlı botlarla çıkartma gerçekleştirildi.⁵¹⁴ 20 Mart 2003 tarihinde, ABD tarafından Irak'a yapılan askeri hareket, 9 Nisan 2004 tarihinde Saddam'ın devrilmesiyle sonuçlanmıştır. 35 yıldan beri iktidarı elinde tutan, kendi rejimine muhalif olanlara yaşam hakkı tanımayan bu diktatörden kurtulma fırsatını, uzun yıllardan beri beklemiş olan Şiilerin, ABD ordusuna karşı hiçbir direniş göstermemelerini, bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü, Irak'ın çoğunluğunu oluşturan ve kurulacak hükümette egemen olacaklarına inanmış olan Şiiler, 2003'ün Eylül'ünde ABD ile bir anlaşmaya varmışlardır. Söz konusu anlaşmaya göre, Sünni Üçgeni'nde çıkan direnişe Şiilerin katılmaması karşılığında, Irak'ta kurulacak hükümette Şiilerin egemen olacağı konusunda, ABD ve Şiiler arasında mutabakata varılmıştır. Fakat, Irak'ın geçiş dönemi için hazırlanan ve azınlık Kürtlere büyük imtiyazlar tanıyan bu anayasaya, imzalanması esnasında ve sonrasında, Şiiler karşı çıkmıştır. Şiilerin anayasaya karşı çıkmalarının nedenleri, anayasada azınlık Kürtlere imtiyazlar tanınması ve veto hakkının verilmesi yanında Şiilerin çoğunluk durumunu yansıtan herhangi bir ifadenin yer almamasıdır. Nitekim, geçiş dönemi için hazırlanan anayasaya göre, ABD tarafından 30 Haziran 2004 tarihinde egemenlik Iraklılara devredilecektir. Gerek ABD gerekse BM tarafından, Irak'taki seçimlerin 2005 tarihinden önce yapılamayacağı belirlenmiştir. Böylece de, büyük olasılıkla, egemenliğin devredilmesinden sonra oluşacak hükümet atama yoluyla gelecektir. Eğer söz konusu hükümet seçim yoluyla gelecek olursa, bu hükümet Irak üzerinde tam egemenliğe sahip olacaktır. Sonraki safhada, bahsi geçen hükümetin, Irak'taki

⁵¹³ E.Orgeneral Necdet Timur, Kuzey Irak Sancılı Topraklar, Ulusal Strateji, Kasım 2002, s:49

⁵¹⁴ Sami Atalan, Irak'ta Gözden Kaçanlar, M5 Defence Technologies, Eylül 2003, Sayı:123, s:86

ABD varlığının sona ermesi talebinde bulunması ihtimali yüksektir. Bu bağlamda, durumun farkında olan Şiiler, Irak'ta erken bir seçimin yapılması için ABD'ye sürekli baskı yapmaya başlamışlardır. Zaten tüm Şii liderleri, aralarında gizli çekişmelerin bulunmasına rağmen, ABD'nin Irak'tan çekilmesi konusunda hem fikirdirler. ABD'nin, Irak'ta sadece Kürtlerin direktifi doğrultusunda hareket etmesi, doğal olarak diğer grupların tepkisine yol açmıştır. ABD'nin Kürtler tarafından yanlış yönlendirilmesi, ülkedeki güvenliğin sağlanamaması, halka sunulması gereken günlük temel hizmetlerin yerine getirilememesi ve ABD askerleri tarafından gelenek ve göreneklere saygı gösterilmemesinin sonucu olarak, Iraklıların yeni bir diktatör rejimi ile karşı karşıya oldukları hissine kapıldıkları düşünülmektedir.

Olaya, global açıdan bakıldığında Irak savaşının arkasında ABD'nin "Yeni Dünya Düzeni (YDD)" teorisinin yattığını görmek mümkündür. YDD'nin ekonomik temellerinden biri dünya enerji kaynaklarını kontrol altında tutmaktır. Bugün dünya ekonomilerinde kullanılan bilinen enerji kaynaklarının başında petrol⁵¹⁵, doğal gaz ve su gelmektedir. Bunlardan diğer ikisi günümüzde daha öne çıkmakla beraber, petrolün önemi önümüzdeki 50 yıl içerisinde de azalmadan devam edecektir. Kanaatimce, Afganistan savaşı ABD'nin Orta Asya projesinin bir parçası ise, Irak savaşı da Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)'nin bir parçasıdır.



Resim-5.4. İşgal Altında Irak

Netice olarak; ABD, Irak savaşı ile bir taş atıp birkaç kuşu birden vurmuştur. Kendisi için küreselleştirme önünde engel görülen ve silahlanmasıyla İsrail için bir tehdit oluşturan Saddam rejimi devrilmiş, yaratılan kargaşa döneminde İsrail'in

⁵¹⁵ Bazı ülkelerin petrol üretimleri Ek-Ç' dedir.

Filistin üzerindeki baskıları dünya gündeminden kaçırılmış, yeşil kuşakta yer alan diğer ülkelere Amerika'nın gücü hissettirilerek, yaptırımlara boyun eğmeleri sağlanmıştır. Kısacası küreselleştirilmek istenen dünyanın, sac ayağından birini teşkil eden BOP'nin uygulanmasının önündeki engeller önemli ölçüde kaldırılmış, çığınca yürütülen bir dizi diplomatik ve askeri girişimin sonunda Irak işgal edilmiştir.

Ne var ki bugün olmasa da İsrail-Filistin sorununda ilerde çözüm alınabileceği değerlendirilen ve NATO'yu kapsayan farklı bir görüş daha vardır:

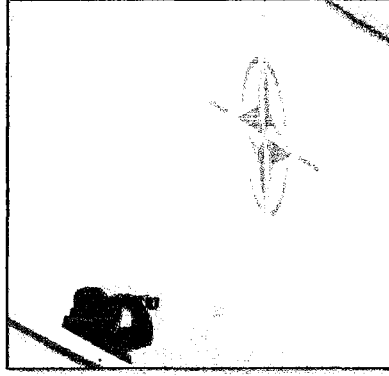
NATO, İsrail-Filistin çekişmesinde rol oynamak üzere plan yapmaya başlamalıdır. Bence, bir barış koruma misyonu İsrail-Filistin arasındaki gerginliği geçiştirmek üzere oluşturulacaktır. Bir Filistin ülkesinin doğduğunu görünce, o gün, NATO için gelmiş olabilir. Bu tür kritik misyonu üstlenme açısından, gerekli donanım ve yaptırıma sahip tek kuruluştur. Zaman, şu anda bu tür bir gelişme için doğru zaman değildir; ama bence, bizler, bu yönde-ki politikalarımızı, düşüncelerimizi ve planlamalarımızı başlatmalıyız... İsrail-Filistin meselesi çözümlenene kadar Büyük Ortadoğu'da istikrar ve güvenlik olmayacağını kabul etmeliyiz.⁵¹⁶

ABD, II.Irak Harekatını uluslararası camiada meşru kılmak için bir yandan Saddam'ın elinde tuttuğunu ileri sürdüğü toplu imha silahlarının yok edilmesi veya denetim altına alınması gerektiği, bir yandan da Bağdat'ın 11 Eylül "suçlusu" El Kaide örgütü ile ilişkisi olduğu ve bu terör yatağının kurutulması icab ettiği iddialarına dayanmaktaydı. Müdahale bittikten aylar sonra bile Irak'ta nükleer, biyolojik veya kimyevi silahlar bulunamadı. El Kaide ile Saddam arasındaki bağlantıyı kanıtlayacak ikna edici belgeler ele geçirildi ise dahi kamuya açıklanmadı. Saddam rejmi, kağıttan bir kaplan gibi yırtıldı. Ortadoğu, özellikle de Amerika'nın İran ve Suriye'den başlayarak global düzenlemecilik misyonunu genişletme niyetinin belirginleşmesinin ardından, yeni bir dalgalanma sürecine girdi.⁵¹⁷

⁵¹⁶ Chuck Hagel, U.S.Senator Nebraska, The United States, NATO and The Greater Middle East, http://kas:de/db_files/dokumente/7_dokument_dok_pdf_3929_2.pdf

⁵¹⁷ T. Ateş, a.g.e., ss:303-304

5.3. ABD-NATO İşbirliği Mi? Çatlağı Mı?



Resim-5.5. NATO

Doğu Bloku'nun yıkılmasıyla işlevi sorgulanmaya başlanan NATO, uluslar arası sistemde etkinliğini sürdürebilmek için çeşitli arayışlara girmiştir. Uluslar arası alanda etkinliği azalan NATO, geçmişte SSCB bayrağı altında yaşamış ülkelerle işbirliğini geliştirmeye hız kazandırmış, ülkeleri kendi sistemine entegre etmek için çeşitli projeler ortaya koymuş ve Rus etkisinin ortadan kaldırılmasını hedeflemiştir. BİO (Barış İçin Ortaklık) projesiyle bu ülkelerle güvenlik ilişkilerinin temellerini atmıştır.

Sovyetlerden boşalan nüfuz alanlarının enerji kaynakları bakımından zengin olması, Rusya, Çin, Hindistan ve İran'ın coğrafi olarak bu bölgede yer alması nedeniyle ABD Türkistan Bölgesini etki alanı altına almak istemektedir. Bölge ülkeleriyle BİO projesi kapsamında NATO aracılığıyla geliştirilen güven ortamı ABD tarafından başka çalışmalarla da pekiştirilmeye çalışılmış ve 1996 yılında Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan tarafından oluşturulan 'CENTRASBAT (Central Asian Battalion)' 'Orta Asya Taburu' Amerikan Silahlı Kuvvetleri ve NATO ile yakın işbirliği içerisine girmiştir.

11 Eylül saldırılarından sonra tüm dünyada olduğu gibi Türkistan bölgesinin güvenlik dinamiklerinde de önemli değişimler meydana gelmiştir. ABD'nin Taliban yönetimini devirmesinin ardından 2002 yılı başında Uluslar arası Güvenlik Destek Gücü (ISAF) Afganistan'ın başkenti Kabil'de konuşlandırılmıştır.

Bu gücün komutası İngiltere, Türkiye, Almanya ve Hollanda gibi ülkelerden sonra NATO'ya devredilmiş, bu olay NATO'nun 54 yıllık tarihinde ilk kez Avrupa dışında bir bölgeye müdahalesi olarak tarihe geçmiştir.⁵¹⁸

Aynı zamanda NATO'nun terörle mücadeledeki yapılanması için iyi bir tecrübe olacağı gibi ittifakın işlerliği konusunda da uluslar arası alanda yeni bir dayanak noktası olacaktır.

28-29 Haziran 2004 İstanbul NATO zirvesinde NATO'nun ISAF bünyesindeki asker sayısını 6500'den 10 bine kadar çıkarma ve ihtiyaç duyulan uçak-helikopter gücünün takviyesi ve her türlü askeri teçhizatın temini konusunda ittifakın destek sağlamayı kabul etmesi Mart 2003 yılında Afganistan Müdahalesinin hemen ardından Irak Müdahalesini gerçekleştiren ABD için olumlu bir gelişme olmuştur.

Afganistan savaşı sonrası George Tenet 11 Eylül saldırılarının destekçisi ülkeyi bulduklarına inanmıştır. Aslında ilk olarak İran üzerinde yoğunlaştı. 11 Eylül saldırısında İran'ın izlerine rastlayacağını düşünmüştü. Bu bir alternatifti.⁵¹⁹ Aynı şekilde CIA'de Lockerbie faciasının sorumlusu olarak Suriye'yi düşünmüşlerdi. Irak savaşı koalisyon güçleri veya Irak halkı için değilse bile sonuçta kanlı bir savaş oldu. En büyük kayıplar Soğuk Savaş döneminde dünyada istikrar sağlanmasına yardımcı olmuş olan ve aralarında tarihin en başarılı ittifakı Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı'nın da bulunduğu kurumlar tarafından verildi. Irak savaşından önce sürdürülen diplomasi faaliyetleri ve kampanyanın bizzat kendisi İttifak'ın temel direkleri olan Fransa, Almanya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki siyasi görüş ayrılıklarını açıkça ortaya çıkardı. Ayrıca gerek Avrupalı güçler gerekse büyüklü küçüklü Avrupa devletleri arasındaki görüş ayrılıklarını da gözler önüne serdi. Bu ayrılıklar kısa sürede onarılamayacaktır.

Bunun yanı sıra Irak savaşı NATO standartları doğrultusunda eğitilmiş birleşik kuvvetlerin daha önce görülmemiş derecede büyük bir askeri güce ulaşmış olduklarını gösterdi. Hırvat kuvvetlerinin Irak'a Özgürlük (İraqi Freedom)

⁵¹⁸ Joseph R. Biden Jr., a.g.m., s:18

⁵¹⁹ Bob Woodward, a.g.e., s:317

operasyonunda gösterdikleri performans şaşırtıcı idi. Muharebe sırasında bir bütün olarak çalıştılar ve savaş pozisyonundan çatışma sonrası istikrar sağlama operasyonlarına pürüzsüz bir geçiş yaptılar. Bu iki farklı tür operasyon bir arada yürütüldü. Daha küçük koalisyon birliklerine (örneğin Avustralya ve Polonya'dan gelenler) önemli destek rolleri verildi ve bu kez geçmişteki birleşik askeri operasyonlarda sorun yaratan talihsizlikler yaşanmadı. Yıllardır NATO içinde sürdürülmüş olan eğitim olmasaydı koalisyon güçleri bir aydan kısa bir sürede Irak ordusunu yenip Saddam Hüseyin rejimini deviremezdi.

Irak savaşının ardından Washington, dünyanın tek süper gücünün bile yardıma ihtiyacı olduğunu anlamaya başladı. Bugünkü Pax Americana'nın kurumsallaştırılması artık kaçınılmaz hale geldi. Artık global düzeni "tek başına" sağlayabilmek gerçekçi bir seçenek değil. Bu nedenle Amerikalılar açısından sorun NATO'nun yeni stratejik şartlara uyarlanması gerektiği olup olmadığı, ve bunun nasıl yapılacağıdır.

İttifak'ın cevaplaması gereken soru ise bugünkü jeopolitik farklılıkların NATO'nun gelecekteki koalisyon operasyonlarına gereken askeri temeli sağlamakla ilgili yeteneklerini yok edip etmeyeceği. Bu soruya çok çeşitli cevapları verilebilir. Siyasi görüş ayrılıkları çözümlenebilir, veya en azından daha iyi idare edilebilir. İttifak'ın "kuvvet sağlayan taraf" olarak değerinin büyüklüğü nedeniyle bu ayrılıklar göz ardı edilebilir. Veya tam tersine, Amerika Birleşik Devletleri ile İttifak'ın diğer üyelerinin yetenekleri arasında giderek büyüyen fark siyasi görüş ayrılıklarını daha da büyütebilir.

Bu sorunun cevabı büyük ölçüde Amerika'nın önümüzdeki bir kaç yıl içindeki politikalarına ve programlarına dayanacaktır. Değişim kaçınılmazdır; dolayısıyla ABD ve İttifak içindeki en yakın müttefikleri ya NATO'nun "Soğuk Savaş sonrası" dünyaya uyum sağlayarak Pax Americana'nın ortağı olabilmesi için yapması gereken reformlara öncülük edecekler, yahut da İttifak yok olup gidecektir. Eğer Washington NATO'nun ortadan kalkmasına izin verirse, o zaman gelecekte "istekli ülkelerin oluşturacakları koalisyonlar"ı destekleyecek bir başka kurumsal temel oluşturmak zorunda kalacaktır. Amerika'nın askeri kuvveti ne kadar iyi olursa olsun, aslında küçük bir kuvvettir. Gerçekten de "yetenekler

arasındaki fark”tan dolayı bugünkü liberal uluslararası düzenin güvenliğini sağlamak konusundaki sorumluluk daha ziyade Amerika Birleşik Devletleri’ne düşmektedir, ve bu da Amerikan askeriyesinin üzerine gereğinden fazla yük bindirecektir.

5.3.1. Atlantik Bağlarına Kopma

Amerika Birleşik Devletleri ile “Avrupa” (yani Fransa, Almanya, ve kıta Avrupası kamuoyu) arasındaki jeopolitik uzaklaşmanın onarılması zaman alacaktır. Bu bölünmelere neden olan iki konu var: İslam dünyasının sorunları ile nasıl başa çıkılacağı, ve hangi şartlarda askeri kuvvet kullanılacağı.

Amerikalıların bazıları gibi bir çok Avrupalı da 11 Eylül 2001’den beri Amerikan politikası ve stratejisinde görülen değişiklikleri anlamakta zorlanmaktadır. O tarihten beri Başkan George W. Bush yeni bir milli misyon duygusunu dile getirmektedir. Bu misyon zaman içinde Amerika’nın gücünün dünyadaki yeni amacı olarak yorumlanabilecek resmi bir "Bush Doktrini" haline gelmiştir. On yıl süren belirsizlikten sonra Bush Doktrini Amerika’nın politikası açısından önemli bir yol ayrımını temsil etmektedir ve gelecekteki başkanların bu gidişi geri döndürmeleri kolay olmayacaktır. ABD artık faal bir global lider rolüne soyunmuştur ve Ortadoğu’daki siyasi düzene yeni bir şekil vermek gibi iddialı bir çabaya girişmiştir; bu yoldan geri dönmek yenilgiyi kabul etmek anlamına gelecektir.

Avrupalıların çoğu henüz Amerika’nın bu yeni misyon duygusunu paylaşmak veya Avrupa’da Bush Doktrini’ne paralel herhangi bir doktrin geliştirmek fikrinden çok uzaktır. Olayların hızı (veya daha doğru bir ifadeyle uluslararası politikadaki değişimin hızı) zaman zaman hem Avrupalı liderlerin hem de Avrupa halkının başını döndürmektedir. Bir kriz döneminde Başkan Bush’un Amerikalıları rahatlatan liderliği ve kararlılığı birçok Avrupalıyı rahatsız etmektedir.

Ayrıca Afganistan’da (imparatorlukların mezarlığı) ve Irak’ta kolayca kazanılan askeri zaferler ABD kuvvetlerinin ne derece güçlü, ve buna karşılık

Avrupa silahlarının ne kadar zayıf olduğunun bir başka göstergesi olmuştur. İngiliz bilim adamı Timothy Garton Ash Afganistan'dan sonra şöyle demişti: "Amerika'nın gücü kendisi de dahil kimsenin menfaatine olamayacak kadar büyüktür." Fransa'nın güvenlik konularında önde gelen uzmanlarından, ve genellikle de Amerika taraftarı olan François Heisburg, Irak'ta ve Ortadoğu'da "diğer Avrupalılar gibi Fransızların da Amerikalıların her istediklerini yapmalarına izin vermek niyetinde olmadıklarını" belirtmiştir.

Başkan Bush'un terörizm, kitle imha silahları ve İslam dünyasındaki karmaşa arasında kurduğu, ve Amerikalıların çoğunun da kabul ettiği bağlantı, Avrupalılara anlamsız gelmektedir. Fransa, Almanya, ve birçok diğer Batı Avrupa ülkesi için terörizm bir savaş eylemi değil bir suçtur, ve İslam dünyasında istikrar sağlamanın yolu hassas diplomasi ve bugünkü Arap hükümetlerinin baskıcı yapılarına rağmen desteklenmeleridir. Saddam Hüseyin rejiminin de devrilmesi değil kontrol altında tutulması gerekirdi.

Ancak burada dikkat edilmesi diğer bir nokta; Müslüman ülkelerdeki İslamcı hareketlerin, petrole dayanan ve başarısız olmuş ya da eksik kalmış bir modernleşmenin peşindeki kültürel ve ulusal kimlik arayışı olduğu kadar sosyal bir isyanın da temsil edildiğidir.⁵²⁰

Birçok Avrupalı Bush Doktrini'nin Ortadoğu'da demokrasinin geliştirilmesi için önerdiği reçetenin uygulanmasında faal bir rol aldıkları takdirde teröristlere hedef olmaktan, İslami liderlerle özenle geliştirdikleri ilişkilerin bozulmasından ve ekonomik çıkarlarını ve stratejilerini riske atmaktan korkmaktadırlar. Bununla beraber Avrupalılar bölgedeki otoriter rejimleri destekleyerek istikrarı korumayı amaçlayan politikaların da bir işe yaramadığını anlamaya başlamışlardır. Bu politikalar onları Usame Bin Ladin'in "düşmanlar listesi"ne dahil edilmekten kurtaramamıştır.

Atlantik'in iki yakası arasındaki stratejik ortaklığın geleceği henüz bilinmiyor. Irak savaşından sonra bile, genelde birçok Avrupalı hala "11 Eylül öncesi" ve "Bush Doktrini öncesi" bir dünyada yaşamak, ve uluslararası

⁵²⁰ Oystein Noreng, Petrol ve İslam, Çev.Dilek BAŞAK, Sabah Kitapları, İstanbul, Kasım1998, s:19

kuruluşların veya meşru uyarlamaların barışçı, müreffeh ve liberal bir dünya sağlayabileceğine (bu görüş son zamanlara kadar Amerikalılar arasında da yaygındı) inanmaktadırlar. Askeri güç kullanımı konusunda, özellikle de bugün Amerika'nın Ortadoğu'da sürdürdüğü geniş kapsamlı hedefleri için güç kullanımı konusunda isteksizdirler.

5.3.2. Atlantik Misyonu

Kuzey Amerika ve Avrupa arasındaki ilişkiler Atlantik Müttefikliğinin kalbidir.⁵²¹ Ancak Birleşik Krallık ve özellikle de “yeni Avrupa”nın yakın zamanlara kadar baskı altında yaşamış halkları için, ABD'nin yeni misyonu gerçek bir Atlantik misyonudur. Bu ülkeler Amerika'nın Avrupa ile bağının sürmesini istemektedirler. Fransa ve Almanya'nın Avrupa Birliği'ne hükmetmesinden bıkmışlardır. Ve de giderek dünyanın başka yerlerinde de Amerika Birleşik Devletleri ile birlikte çalışmak istemektedirler. Artık Amerika'nın önderlik ettiği liberal uluslararası düzenin (Pax Americana) tadını aldıktan sonra da Avrupa'da buna karşı bir ağırlık yaratma fikri pek ilgilerini çekmemektedir.

Soruna Amerika'nın görüş açısından bakılırsa, jeostratejik yapıdaki bu bölünmeye rağmen, eğer İttifak askeri yapılarında Avrupa'nın askeri zayıflığını giderecek reformları yapabilirse, NATO Amerika'nın devlet yönetimi ve stratejisi için faydalı bir araç olabilecektir.⁵²²

Avrupa'nın toplam ekonomisi Amerika'nınki ile rekabet edebilmekte ise de Avrupa'nın askeri harcamaları Amerika'nın harcamalarının yarısından azdır. 140 milyar Euro'ya ulaşan bu rakam büyük bir miktar olmakla beraber Amerika'nın en çok ilgilendiği yeni kuvvet planlama misyonlarına yararı dokunabilecek edinimleri karşılamaktan uzaktır. Ayrıca Avrupa'nın askeri yapılarının bu yeni misyonlara göre dönüştürülmeleri veya askeri işlerde bir devrimin merkezini oluşturan teknolojilerden yararlanılması yönünde örgütlü bir

⁵²¹ NATO Office of Information and Press, NATO in the 21st Century, Belgium, p:17

⁵²² Dr.Charles A.Kupchan, Atlantik Ortaklığının Yenilenmesi İçin Oneriler, E-Journal USA, ABD Dış Politika Gündemi, s:39

çaba da yoktur. Lord Robertson'un deyişiyile, "Koskoca Avrupa askeri açıdan bir pigme olarak kalmıştır."

Nispeten önemsiz gibi görünen bu zayıf noktalar bir araya gelince Amerikan kuvvetleri ile diğer NATO kuvvetlerinin en modernleri arasında bile büyük bir fark ortaya çıkmaktadır. Bu sorunun kökü bizzat İttifak'ın yapısına, NATO'nun Soğuk Savaş'a askeri tepkisine ve Sovyetlerin Batı Avrupa'yı istila tehdidine dayanmaktadır. Basit bir ifadeyle, ABD ve bir dereceye kadar da Birleşik Krallık için NATO bir kuvvet planlama misyonu iken kıta Avrupası ve özellikle de Almanya için bir yurt savunması anlamına gelmiştir. Askeri açıdan Amerika'nın yerine getirmesi gereken şart, Batı Almanya'nın Washington'dan 3,500 mil uzaktaki doğu sınırını korumak, "10 bölüğü 10 günde konuşlandırmak" ve kuzey Atlantik deniz iletişim yollarını savunmaktı (bir yandan dünyanın diğer bölgelerinde Sovyetlerle uğraşırken bile). Batı Almanya açısından ise yerine getirilmesi gereken şart Batı Almanya'yı korumaktı.



Resim-5.6. NATO Toplantısı

1970'lerin sonunda ve 1980'lerin başında Reagan yönetiminin NATO'nun konvansiyonel savunmaya ağırlık verip nükleer caydırıcılığa daha az önem vermesi ile ilgili planlarını uygulamaya başlamasıyla bu yapısal sorun daha da ciddi bir boyuta ulaştı. Reagan'ın bu planı sadece savunmaya yönelik bir savaş için değil,

doğrudan Sovyetlere karşı bir deniz gücü oluşturmak ve Varşova Pakti topraklarının içine kadar karşı saldırı düzenleyebilecek hava ve kara kuvvetleri geliştirmek için tasarlanmıştı. Ancak bu uygulama ABD ile diğer NATO kuvvetleri arasında sadece bir “stratejik yetenekler farkı” değil, bir de “taktik ve operasyonel yetenekler farkı” doğurdu. Son on yılın askeri tarihine (birinci Körfez Savaşı’ndan Balkanlar’da gerçekleştirilen müdahaleye, Afganistan’dan Irak’a Özgürlük Operasyonuna kadar) bakılırsa, bu yetenek farklarının ne kadar büyüdüğü açıkça görülebilir.

Jeopolitik bölünmeler ve NATO ülkeleri kuvvetlerinin askeri yetenekleri arasında giderek artan fark, ABD ulusal güvenlik stratejisinin temel direğinde inkar edilemez bir çatlak yaratmıştır. Şubat ayında “NATO’nun maaşlı iyimseri ve savunucusu” olduğunu itiraf eden Lord Robertson, “Süveyş, Vietnam, Orta Menzilli Nükleer Kuvvet (INF) konuşlandırmaları, veya Bosna konusundaki tartışmaları” hatırlatarak Irak savaşının İttifak açısından hayati bir kriz olmadığını ileri sürdü. Ancak bugünkü sorun tamamen farklıdır. Başkan Bush’un Amerika’nın yeni stratejik önceliği olarak nitelediği kökten İslamcılığın geri dönüşü konusunda NATO ne gibi bir rol oynayabilir?

5.3.3. Ufuktaki Yol

Son zamanlarda bazı analizciler İttifak’ı nitelerken “görüşme odası” şeklinde küçümseyen bir ifade kullanmaktadırlar. Oysa büyük jeopolitik belirsizliklerin ve anlaşmazlıkların yaşandığı bu dönemde Atlantik ötesi konuların konuşulduğu bir “görüşme odası” daha önce olduğundan çok daha fazla gereklidir. Eğer Fransa ve Almanya Bush Doktrini ile ortaya atılan dünya görüşünü benimseyeceklerse; Avrupa Birliği’nin uluslararası güvenlik alanında olumlu bir rolü olacaksa; Orta ve Doğu Avrupa’nın yeni liberalleşen ülkeleri Batı’ya tümüyle entegre olacaklarsa; ve eğer Atlantik toplumu sınırlı bir coğrafi bölge yerine bir ilke olarak algılanacaksa, o zaman görüşmeleri sürdürmek gerçekten çok önemlidir.

İkinci olarak, NATO kendi bürokrasi sürecinde reform yapmak zorundadır. Geçmişte İttifak’a hizmet vermiş olan yapılar artık değişimin önünde

birer engel oluşturmaktadır. Genişleyen bir koalisyonda fikir birliğinin sağlanması giderek zorlaşmaktadır.

Üçüncü olarak, bürokraside reformun ilk amacı NATO'nun "kuvvet sağlayan taraf" olma rolünü muhafaza etmesini garantilemek olmalıdır. Nasıl Amerikan silahlı kuvvetlerinin ilk görevi Amerikan komutanlarına eğitilmiş hazır kuvvetler sağlamak, ABD Birleşik Kuvvetler Komutanlığı'nın görevi de karacıların, denizcilerin, havacıların ve deniz piyadelerinin çok hizmetli müşterek operasyonları yürütebilecek yetenekte olmalarını sağlamaksa, NATO da Amerikalıların müşterek veya koalisyon savaşları ve istikrar operasyonları konusundaki ilerlemeleri öğrenmelerinde temel araç olacaktır.

Dördüncü olarak, kuvvet sağlama görevi ile yakından ilgili olarak NATO Avrupa'da savunma reformuna aracı olmalıdır. Askeri dönüşüm süreci ABD (ve Birleşik Krallık) kuvvetleri ile Fransa ve Almanya gibi çok modern askeri kuvvetler arasında mevcut olan farkın kapatılabileceği umudunu vermektedir. Özellikle yeni enformasyon teknolojileri yeni askeri operasyon kavramları yaratmakta ve yeni örgütler gerektirmektedir. "Çöl Fırtınası" (Desert Storm) Operasyonunda, Balkanlar'da⁵²³, ve Afganistan'da görüldüğü gibi, Amerika Birleşik Devletleri sırf muharebe yeteneği açısından operasyonlar zorlaştıkça tek taraflı hareket etmeyi daha kolay bulmaktadır.

Beşinci olarak, NATO'nun güneye ve doğuya doğru kayarak kendisini Ortadoğu'nun güvenlik sorunları ile ilgilenebilecek şekilde yeniden yönlendirmesi gerekmektedir. Artık yeni noktalarda üsler kurulması, eğitimin yeni metotlarla yürütülmesi, yeni ortaklarla tatbikatlar yapılması gerekmektedir. Ve sembolik olsa da önemli bir diğer nokta da, Napoli'deki Güney Müttefik Komutanlığı'nı genişleterek, veya tamamen yer değiştirip İstanbul'a yerleşerek, NATO'nun genel karargahının Brüksel'den taşınmasıdır.

⁵²³ Richard Holbrooke, a.g.e., s:49



Resim-5.7. Irak'ta NATO'ya Eğitim Görevi

Yapılabilecekler bunlarla kısıtlı değildir. Bunlar iddialı olmakla beraber İttifak'ın gerçekleştirebileceği değişikliklerdir. Soğuk Savaş'tan sonraki yıllarda zaten çok önemli değişiklikler yaşanmıştır. İttifak'ın sadece Sovyetlere karşı bir koalisyon olduğu yönündeki dar görüş tekrar tekrar eleştirilmiştir. Birçok analizci İttifak'ın önce birleşmiş Almanya'nın ve daha sonra da eski Varşova Paktı ülkelerinin katılımlarıyla genişlemesinin Rusya ile ilişkiler açısından yaratacağı tehlikeler konusunda uyarılarda bulunmuşlardı. Bugün ise eski Sovyet cumhuriyetleri İttifak'a katılmaya davet edilmiş bulunuyorlar. NATO-Rusya Konseyi Moskova'yı Batı güvenlik politikası mekanizmasının içine kadar taşıdı.⁵²⁴ Rusya ile ilişkiler başka hiçbir şey olmasa bile Avrupa'nın İslam dünyasında istikrar sağlama çalışmalarına ilave bir güç sağlayacaktır; Rusya'nın bu konuda son derece meşru güvenlik endişeleri vardır.

Avrupalıların bazıları İttifak'ın yeteneklerinin ancak boyutları olarak değilse bile hedefleri açısından daha "küçük" bir NATO'ya yeteceği fikrindedir. Bu görüş NATO'nun sadece Avrupa içinde güvenlik sağlamakla yükümlü bir örgüt olduğu görüşünü yansıtmakta. Ancak Balkanların ve birkaç mütevazı senaryonun dışında, bu görüş askeri açıdan sürekli bir düşünüş demektir. Bu misyonun yerine getirilmesi için hiçbir üye ülkenin kuvvetlerinin modernize edilmesi veya dönüştürülmesi gerekmez.

⁵²⁴ R.Nicholas Burns, NATO Temel İttifakımız Olarak Kalacaktır, E-Journal USA, ABD Dış Politika Gündemi, s:5

Diğer taraftan başka analizciler İttifak'ın hayatta kalabilmesinin tek yolunun Ortadoğu ve diğer yerlerdeki misyonları hiç tereddütsüz benimsemesi olduğunu iddia ediyorlar. "NATO kendi bölgesinin dışına çıkmalıdır; aksi takdirde iflas edecektir" şeklindeki ifadeler sık sık duyulmakta. Bu da İttifak'ın geçerli kalmasının tek yolunun ABD'nin İslam dünyasının politikalarını şekillendirme projesinin "5.Madde" kapsamı içinde tam olarak kabullenmesi anlamına gelir. Ama İttifak'ın ileri gelen üyeleri arasındaki derin jeopolitik bölünmeler nedeniyle bu öneri politika konusunda çok daha ciddi görüş ayrılıkları doğurur, ve ABD'nin ve gönüllü Avrupalı ortaklarının krizlerdeki hareketlerini daha da sınırlar.

NATO genişledikçe bir savaş ittifakı olarak sağladığı yarar azalacaktır. Savaş sırasında bir karar vermek gerektiğinde büyük koalisyonlar daima hantal kalırlar. Bu nedenle NATO karar verme süreçlerini günümüzün güvenlik sorunlarıyla başa çıkabilecek çevikliğe sahip olabilecek şekilde yeniden şekillendirmeye çalışmasına rağmen, bu örgütün geleceği yine de kuvvet sağlama rolüne bağlıdır. Bu da ABD ve diğer üyelerin NATO konusundaki görüşlerinde önemli bir değişikliğe işaret etmektedir. Artık İttifak'ın "Atlantik toplumu"nu belirleyen coğrafi sınırlar değil, ABD kuvvetleri ile birlikte çalışma yeteneğine sahip kuvvetleri yapılandırma, eğitime ve teçhiz etme eğilimi ve kurumsal koalisyonlara katılma konusundaki istekliliktir.

5.4. Çin'in Ortadoğu Yaklaşımı

Çoğu kişi dünyanın en büyük nüfusuna sahip olan Çin'i ABD'ye meydan okuyabilecek ülkelerin başında görür. Ancak, tümüyle mevcut retorikten, askeri olasılık planlarından ve kötü tarih analogjilerinden çıkarılan sonuçlara ihtiyatla yaklaşılmalıdır.

Çin büyüyen bir güçtür. Ancak Çin'in büyümesi için daha kat etmesi gereken çok yol var ve bu yol engellerle dolu. 21.yüzyılın başında, Amerikan ekonomisi Çin'in ekonomisinin iki katı kadardır. Eğer Amerikan ekonomisi %2, Çin ekonomisi de %6 bir oranda büyüyorsa iki ekonomi yaklaşık 2020 yılında eşit hale gelecektir. İki ekonomi cüssece eşit olurken, bileşimde öyle olmayacaktır. Çin hala

büyük oranda gelişmemiş taşra alanlarına sahip olmaya devam edecektir; Çin'in %6, ABD'nin %2 büyüdüğünü farz etsek bile Çin kişi başına düşen gelir bakımından ABD'yi 2056 ve 2095 yıllarında yakalayabilecektir. Çin'in ham kantitatif büyüklüğü açısından ABD'ye rakip olabilmesi için 40 yıllık bir zamana ihtiyacı vardır.⁵²⁵

Çin ekonomisi büyümeye devam ettiği sürece, askeri gücünün de artması, böylece Çin'in komşularına daha tehlikeli görünmeye başlaması ve Amerikanın o bölgede taahhütlerini karmaşıklaştırması muhtemeldir. Bir araştırma kuruluşu olan RAND'ın yaptığı bir araştırmada, 2015'te Çin'in askeri harcamalarının Japonya'nın askeri harcamalarından 6 kattan fazla, askeri sermaye birikiminin Japonya'dan 5 kat daha fazla olacağı tahmin ediliyor. Her halükarda Çin'in kapasitesinin artması, Amerikanın o bölgede oynayacağı her askeri rolün Çin'in daha fazla kaynağa sahip olmasını gerektireceği anlamına gelir.

Çin'in askeri alanda büyümesi ile ilgili değerlendirmeler ne kadar doğru olursa olsun karşılaştırmalı değerlendirme yapıldığında askeri ilişkilerdeki devrim konusunda ABD ile arasındaki uçurumu kapatması hiçbir biçimde mümkün görünmüyor. ABD'nin etkili think tank kuruluşlarından American Diplomacy raporunda, Çin'in şu an ki askeri gücünün ABD'den tam yirmi sene geride olduğunu ancak Çin'in Doğu Asya'daki en etkili askeri güce sahip ülke konumuna gelebileceğini, Çin'in Doğu Asya'daki askeri gücünün avantajlı konuma gelmemesinin Japonya'nın askeri gücünü geliştirmemesine bağlı olduğu belirtilmiştir.⁵²⁶

Bugün artık 'Büyük Ortadoğu' tanımlaması ile Cebelitarık'tan Kırgızistan'a, Kazakistan'a, Kafkasya'ya, Yemen'e ve Sudan'a kadar uzanan bölge bir bütün olarak ele alınmaktadır. Çin'in küresel düzlemde Amerikanın rakibi haline gelmesinin ihtimal dışı olması, doğu Asya'da ABD'ye meydan okuyamayacağı veya aralarında Tayvan konusunda savaş çıkmayacağı anlamına gelmez. Zayıf

⁵²⁵ Willem van Kemenade, Üç Sistemin Anatomisi "Çin:Maocu Stalincilikten Piyasa Sosyalizmine", Çin Hong Kong Tayvan A.Ş. Yeni Bir İmparatorluk, Çev.Armağan ANAR, Sabah Kitapları, İstanbul, Nisan 1999, s:19

⁵²⁶ Hidayet Gayret, Uzak Doğu, Belgeler ve Olaylar, Stratejik Analiz Dergisi, Temmuz 2003, Sayı 39, s:106

ülkeler bazen köşeye sıkıştırıldıkları hissine kapıldıklarında saldırırlar: tıpkı Japonya'nın Pearl Harbour'da veya Çin'in 1950'de Kore savaşına katıldığı gibi yaptığı gibi.

Gücü artarken Çin'in nasıl davranacağı belli değildir. Ama ABD o bölgede bulunduğu, Japonya ile ilişkilerini sürdürdüğü, Tayvan'ın bağımsızlığını desteklemediği ve gücünü akıllıca kullandığı sürece, bırakın küresel çaptaki rolünü, oradaki rolüne karşı bile herhangi bir ülkenin veya koalisyonun meydan okuyabilmesi pek mümkün değildir. Eğer ABD ile Çin doğu Asya'da bir savaşa veya soğuk savaşa sürüklenecek ise, bu Çin'in küresel alanda onun bir rakibi olmasında ziyade Tayvan'ın bağımsızlığı ile ilgili yürütülecek kötü bir politikanın sonucu olacaktır.

Teröre karşı oluşturulan bu koalisyonun genişlemesi aşamasında yeni bir ortak olarak düşünülen Çin'in uluslar arası boyutta böyle kültürel yaklaşımları bulunmamaktaydı. Çinliler, Sun Zi'nin Savaş Sanatı'ndaki (1963) eski Çin'in mücadele döneminden Mao'nun komünist devrimindeki "halkın savaşı"(1966)'na kadar olan döneme dek gerilla savaşı taktiğini çok başarılı bir şekilde ortaya koymuşlardır. Çin'in stratejik kültürüne göre, askeri olmayan faktörler, kazanmada belirleyici unsurlardır. Silahlar, bununla karşılaştırıldığında sadece birer "kağıt kaplan"dırlar. Askeri olmayan faktörler propaganda savaşlarını içerir. Propaganda, günümüzde çok yönlü olarak sadece teröristlere karşı kullanılmakla kalmıyor; aynı zamanda müttefikleri birbirine yakınlaştırma görevini de yerine getiriyor. Propaganda olmaksızın bir koalisyon, diğer farklı görüşlerin tümü ile bir bütünlük asla oluşturamaz.

11 Eylül terörist saldırılarından sonraki ilk liderler zirvesine ev sahipliği yapan Çin, terörizm karşıtı koalisyonu desteklemeye ve sınır tanımayan bir ekonominin uygulanabilirliğinden ve akılcılığından şüphe duymaya başlamış bir dünyaya, ekonomisinin liberalleşme sürecinin devam edeceğine dair verdiği iki mesaj ile kalp ve akılları kazanmada çok başarılı oldu. Diğer bir deyişle, Avrupalılar, sömürge zamanından beri neredeyse devamlı olarak yaşadıkları çok kültürlü bir diplomatik ortama geri dönerlerken Çinliler, yaralanmış süper gücün başkanının Çin'e geldiği bir zirvede yeniden jeopolitik bir merkez olmanın

kendilerine verdiği ayrıcalığın tadını çıkardılar. Eskiden olduğu gibi, “Dünya” Çin’e geldi ve egemen imparator gerekli teminatları verdi. Çin, sadece kendisinin tutarlı eylemler gerçekleştirebilecek güçlü bir devlet kurma çabasının doğruluğunu kanıtlamakla kalmadığını, aynı zamanda küresel liderlik ve ekonomik beceri gibi özellikleri de referansları arasına ekleyebildiğini düşünmektedir. Buna Ekim 2001’de Asya-Pasifik Ekonomik İş birliği Zirvesine yaptığı ev sahipliğini ve bir ay sonra da Dünya Ticaret Örgütü’ne (WTO) kabulünü birer kanıt olarak göstermektedir. Küresel ekonominin gerilediği bir zamanda Çin ekonomisi, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisidir. Daha sonra Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği’nin Kasım ayındaki yıllık olağan zirvesinde, Çin ile ortak bir serbest bölge oluşturma kararı, o zaman için pek de sürpriz olmamıştı. 2001 yılı sonu itibarıyla, Çin Halk Cumhuriyeti bir stratejik dengeleyici ve ekonomik ateşleyici olarak yerini sağlamlaştırmıştır.

5.4.1. Çin’in Küreselleşmeye Doğru Uzun Yürüyüşü

Küreselleşmeye doğru uzun yürüyüş, yirmi yıldır süren reformlarla başladı. Fakat en önemli adım, 1990’lı yılların sonlarındaki Çin’in topraklarının ve zenginliğinin artmasıyla atılmıştır. Dünyanın yedinci büyük ekonomisi iken, sırasıyla 1997 ve 1999 yıllarında, Hong Kong ve Macao’nun yeniden topraklarına katılması Çin’i dördüncü sıraya yükseltti. Ayrıca bu, Çin’e adil olmayan antlaşmalarla kaybedilen toprakları geri alarak tarihsel hataları düzelten bir ülke olmanın güvenini verdi. Bu antlaşmalar, sömürgeci Avrupa tarafından kendisine zorla kabul ettirilmişti. Bu, büyük bir uygarlığın haklarının bir diğeri tarafından ticari yaptırımlar yoluyla elinden alınmasıyla olmuştur. Hong Kong’un bir İngiliz sömürgesi olmasının en önemli nedeni, Çin’in Hong Kong pazarlarını yabancı mallara açmamasıdır.⁵²⁷ İngiltere, Çin pazarını afyon gibi bağımlılık yapan maddelerin satışını başlatarak ve Çin bu ticareti engellemek istediğinde de “gözdağı diplomasi”sini (gunboat diplomacy) kullanarak Hong Kong pazarını yasa dışı yollarla açmaya zorladı. 19’uncu yüzyılın ahlak dışı Afyon savaşları, ancak bir antlaşmalar dizisiyle bitirilebildi. Bu antlaşmalardan bir tanesi, Hong Kong’un 99 yıl süreyle İngiltere’ye kiralanmasıydı.

⁵²⁷ R.Kutay Karaca, *Dünyadaki Yeni Güç Çin, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Nisan 2003, s:24*

1997 yılındaki bu birleşme⁵²⁸, Hong Kong ile özellikle Güney Çin arasında başlamış olan yakınlaşmanın bir simgesi oldu. Sömürge, Çin'in 1978 sonrası modernizasyonu boyunca dış yatırımlarının % 60'ını gerçekleştirdi ve ekonomik reformlarının ilerlemesini sağlayan özel ekonomik bölge için bir ithalat kaynağı da oldu. 6.4 milyon nüfuslu ve sadece 1070 kilometrekarelik Hong Kong'un 1.3 milyar nüfuslu ve 9 milyon metrekare yüzölçümlü Çin'in ekonomik gelişimine katkısı inkar edilemez. Bu katkı Çin'in toplam ticaretinin % 14'ü denktir ve Çin'in ihracatının % 40'ı Hong Kong üzerinden dış pazarlara ulaştırılmıştır. Çin, şu an Hong Kong Özel İdari Bölgesi olarak adlandırılan bölgenin en büyük yatırımcısıdır.

“Bir ülke, iki sistem” formülü ile Hong Kong'un özerkliği garantilenmiştir. Böylece Hong Kong, kapitalist sistemini sürdürmekte ve savunma ve dış politika konuları hariç, kendi ilişkilerini düzenlemekte 50 yıl süreyle serbest bırakılmıştır. Bu, Hong Kong'a hukuk sistemi, para, finansal kaynaklar, vergi, pasaport ve göçmenlik gibi konularda kontrolünü devam ettirme ve ayrı bir gümrük gibi hareket etme hakkını verdi. Sonuç olarak, sosyalist Çin'in bir parçası olmasına rağmen Hong Kong, küresel ticaretin merkezi olan ayrıcalıklı bir şehir olarak kaldı. Böylece ana karadaki sosyalist alışkanlıklardan vazgeçmeden bir ana kapitalist ticaret merkezine sahip olmak, Çin'in gelecekteki küresel güçlerden biri olma şansını artırdı.

Hong Kong'a yakın mesafede, Pearl Irmağının ağzında, Hong Kong'a benzer şartlarda Çin egemenliğine geçen başka bir toprak parçası daha mevcuttur. 20 Aralık 1999 tarihinde Avrupa'nın Asya'daki ilk ve son sömürgesi olan Macao, 442 yıllık Portekiz idaresinden sonra Çin egemenliğine geri dönmüştür. Çin Komünist Hükümetini kendine yeni bağlanan bu ülkeleri bir şirket olarak görmesinin bir yansıması olarak, Hong Kong Baş Yöneticisi, Tungf Chee-hwa, bir gemi armatörü ve Macao Hükümeti yeni başkanı Edmund Ho ise bir bankacıdır. Hatta amblemleri bile şirket logolarına benzemektedir. Yarım milyon nüfus ve 17 km. yüzölçümü ile Macao, Çin için büyük bir nimet sayılmaz. Fakat kapitalist özellikleri Çin'in “bir

⁵²⁸ Willem van Kemenade, Üç Sistemin Anatomisi “Hong Kong: İngiliz Kraliyet Kolonisinden Çin'in Özel İdari Bölgesine”, Çin Hong Kong Tayvan A.Ş. Yeni Bir İmparatorluk, Çev.Armağan Anar, Sabah Kitapları, İstanbul, Nisan 1999, s:59

devlet iki sistem” anlayışına uymaktadır. Eğer halen devam eden görüşmelerin sonunda Tayvan da Çin’e bağlanırsa, Büyük Çin bir ekonomik süper güç olacaktır.

Çin, batının demokratik değerleri ve ekonomik uygulamalar konusunda pek fazla ilerleme kaydedememiştir ve birçok iç sorunları vardır. Devamlı zarar eden kamu kuruluşları ve yozlaşmadan, devamlı artan işsizliğe kadar birçok sorun, çağdaş Çin edebiyatında birer nakarat gibi tekrarlanmaktadır. Fakat Çin, reform konusunda kararlıdır. Çin’in bu büyük problemlerinin hiçbiri, hatta 1989 yılında yapılan hükümeti karşıtı gösteri ve katıllara uygulanan “Pekin Katliamı”nın basın tarafından işleniş şekli bile Çin hükümetini ekonomik reform ve dünyaya açılma politikalarından vazgeçiremedi. Bu kararlılık, teknolojik modernizasyonun sosyal ilerleme amacı için değerli olduğu fikrinden değil, bunun Çin Devletini güçlendireceğine olan inançlarından kaynaklanmaktadır. Yeniden güçlenme, Çin devlet idaresinde Kutsal İmparatorluğun bir süper güçten “Asya’nın hasta adamı” konumuna düşmesinden beri devamlı kullanılan bir temadır. “Büyük Lider”, bunun farkına varmış ve 1963’te şu konuşmayı yapmıştır. “Eğer gelecek on yıllarda emperyalist ülkelerinkinden çok daha yavaş ilerleyen ekonomi ve teknolojimizdeki gidişatı değiştirmesek, yeniden oradan oraya sürüklenen bir ülke olmaktan kurtulmamız imkânsızdır.”

Eğer Çin’in, güç isteği konusundaki yukarıdaki mesaj açık değilse, Mao’nun Çin ilk atom bombası denemesini başarıyla gerçekleştirmesinden bir yıl sonra 1965’de yaptığı şu konuşmaya bakalım: “Bütün istediğim altı tane atom bombasıdır. Bunlar elimizdeyken ikisi de (ABD ve SSCB) bize saldıramaz.”

Şu an Çin, yarım düzineden fazla atom bombasına sahip olmasına rağmen elindeki nükleer güç tek süper güç olan ABD ile karşılaştırıldığında çok alt seviyededir. Yine de Çin’in 20 tane kıtalar arası balistik füzesinin yeterince caydırıcı etki yaptığı sanılmaktadır. Çin’in bu geleneksel 20’inci yüzyıl politik-askeri güç ölçüsüne ilavesi, onun 21’inci yüzyılın bir ekonomik gücü olma çabasıdır. Küreselleşme analisti Thomas Friedman’den alıntı yaparsak: “İnternet, küresel ticaretin ve iletişimin omurgası olmaya başlarken, ülkenin ağ yapısının kalitesi ve kapsamı onların ekonomik gücüne karar vermede belirleyici olacaklardır”. Bu kriter altında, Friedman, Çin’de çok büyük bir hızla internet

ağıyla bağlandığı gözlemlenmiştir. Resmi bir kuruluş olan Çin İnternet Ağ Bilgi Merkezinin yaptığı araştırmaya göre, Haziran ile Aralık 2000 arasındaki altı aylık dönemde interneti haftada bir saatten fazla kullanan Çin vatandaşlarının sayısı 16.9 milyondan 22.5 milyona yükseldi. Benzeri artış, internet sitelerinde de oldu. Haziran 2000 sayıları 27289 ve yıllık artış oranı yüzde 275'tir. Çin'in dijital devriminin kapsamına bakıldığında, bu on yıl içinde onun, dünyanın en büyük internet kullanıcısı nüfusuna ve internet pazarına sahip olacağını tahmin etmek zor değildir.

Ayrıca dijital bir şebeke haline getirilmiş bir Çin, guanxi olarak bilinen Çin'in geleneksel ilişki kurma yaklaşımının ilerlemesinde veya "yumuşak güç*" arenasındaki gücünü artırmasında yardımcı olacaktır. Guanxi ağı, güven inşa eden alıştırmalar ve her yerde rastlanan "masa başı diplomasisi"(banquet diplomacy) ile yüz yüze iletişim yoluyla kurulmaktadır. Bu yol ile bütün Çin'de, etkin iş operasyonları oluşturmak için sosyal ve ticari ilişkiler yaratılmaktadır. Bu aşamada dijital ağ, oluşturulmuş guanxi ağını genişletme rolünü üstlenecektir. Avustralya hükümetinin bir raporuna göre, güven verici ilişkiler kurulduktan sonra internet, elektronik mektuplarla, video bağlantılarıyla ve elektronik bankacılık işlemleri ile pazar ve müşterinin bağlantısı için ucuz ve uygun bir yöntem sağlar. Üstelik, internet hızla gelişen bir ilişki kurma yöntemini temsil ederken, guanxi ile ilişki ilk görüşmede hemen kurulmaya başlanabilir. Örneğin, özel bir projede çalışan akademisyenler, internet üzerinde iletişime başlayabilir ve yüz yüze görüşme daha sonra mesela araştırma sonuçlarının ilan edildiği bir konferansta olabilir. Dijital olarak bağlı dünyanın kültürel çevresine hakimiyet ve kurumsal üyelikler yolu ile kültürler arasında güvene dayalı ilişkiler kurabilme yeteneği, 21'inci yüzyılın küresel gücünün önemli niteliklerinden biri olacaktır. Çin'in bu konudaki referansları güçlüdür.

* Yumuşak güç (soft power) Josph S:Nye (1990) tarafından inandırıcı gücü tanımlamak için ortaya atıldı. Askeriyenin sert gücüne ve ekonomik yaptırımlara zıttır. Basit terimlerle ifade edecek olursak, yumuşak gücün havucu, sert gücün sopasıyla karşılaştırılabilir. Klasik Çince'de yumuşak güç,yumuşak bir şekilde duyurma anlamında wu-wei'ye benzerdir. Wu-wei "olumsuz araçlar,olumlu amaçlar"ın dolaylı stratejilerinden biri olarak görülebilir.

5.4.2. Avrupa'nın Çin İttifakıyla Yenilenen Yüzü

Avrupalılar, da diplomasinin ince ayrıntılarında, kültür davranış kurallarının önemi konusunda iyi eğitilmişlerdir. Sonuçta, Avrupa'da, nükleer çağdaki Amerikan üstünlüğü ve bunun sonucu bilim dili olan İngilizce'nin hegemonyasından önce Fransızca diplomasinin diliydi. Önerilen "Yıldız Savaşlarının Oğlu" isimli füze savunma projesiyle nükleer diplomasinin dönüşü, 21'inci yüzyıl liderliği için ABD'nin etkili teşebbüsünün habercisi oldu. Fakat, dünyamızdaki terörizmin uzay kalkanının güvenilirliğine çentik atmasından çok önce, projenin Avrupa, Çin ve Rusya'daki muhalif seslerin de dahil olduğu uluslar arası toplumun büyük bir kesiminde popüler olmaması Amerika'nın ilahi fermanının* aleyhinde oldu. Çağımızdaki çoğu gelişmeler, birçok nedenle, Çin ve Avrupa Birliği gibi güçlerin lehine olacaktır. Yukarıda belirtildiği gibi, 21'inci yüzyıl çağdaş terörizminin olduğu kadar, ticaret ve kültürel iletişimin de modus operandisi⁵²⁹ olarak tanımlanabilir. Çin de Avrupa Birliği de nüfus, toprak ve kaynaklar yönünden çok büyüktür. Terörizm karşıtı mücadeleden Orta Asya'yı geleneksel etki alanına katarak faydalanmayı bekleyen Rusya'yı da eklersek, bu ülkeler büyük Avrasya toprakları üzerinde bir araya gelmektedirler. Bu, her birine, kendi bölgelerindeki büyüklüklerine ek bir genişlik kazandırabilir ve ortak Çin-Avrupa Birliği bölgesel politikaları ile bir avantaj olarak kullanılabilir. Jeostratejik olarak, bu bölge Orta Asya ve Ortadoğuyu da içine alır. Çin, ayrımcı akımlara karşı rejimlerini ve sınırlarını güvence altına alma düşüncesindeki birkaç ülkeyi, 1996 yılında Şangay'da yapılan toplantıyla bir araya getirerek kuzey terörizm karşıtı diplomasisi konusunda önemli bir yatırım yapmıştır. Önce Çin, Rusya, Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan'ı içeren grup Özbekistan'ın katılımıyla genişledi ve Haziran 2001'de iş birliği için Şangay İş Birliği Organizasyonu kuruldu. Afganistan, bu organizasyonun ilgisi dahilinde bulunmaktadır, özellikle Rusya 8.000 kişilik askeri gücünü Afgan-İrak sınırı boyunca konuşlandırmıştır. Bu

⁵²⁹ Modus Operandi; olayların işleme usulü, prosedür metodu (çev.)

askeri güç, 2001 Eylül ayında tanklarla, zırhlı araçlara ve 201'inci piyade bölüğünden alınan binlerce seçkin askerle takviye edilmiştir. Rusya, bölgedeki stratejik önemini korumakla birlikte onun yakın bir gelecekte bir dünya gücü olma ihtimali, Çin ve Avrupa Birliği'nden daha azdır. Yaşanan ekonomik güçlükler, Rusya'nın yabancı ülkelerdeki üstlerini çalışır halde tutmasını zorlaştırmaktadır. Küba ve Vietnam'daki üsler, Rusya tarafından 2001 yılının Ekim ayında kapatılmıştır.

Rusya, ekonomik alandaki güçlüklerine rağmen coğrafik konumunun sağladığı faydaların hasatına devam etmektedir. Avrasya bölgesi, Avrupa, Çin ve özellikle Rusya ile farklı ekonomik ve kültürel anlayışa sahip ülkelerin bulunduğu bir bölgedir. Avrasya, doğu ve batının farklı ekonomik gelişmişlik düzeylerinden (ticaret için iyi, çünkü herkeste diğerinin istediği pazar, teknoloji vardır.) ve zengin kültürel referanslarından türemiştir (Batı-Doğu buluşması: Yüksek teknolojik çağdaşlıkla düşük teknolojiye sahip geleneksel kültürler yan yana). Farklı yerel kültürler arasında iletişim kurma becerisi, guanxi (Çin kültürü) mekanizmasının güçlü ağ kapasitesine ve 15 Avrupa Birliği üyesinin politik istişare yeteneğine bağlıdır. Bu, Çin ile Avrupa Birliği arasında ortak jeostratejik bir bölgede kendi kültürel kaynaklarından faydalanarak kurabilecekleri verimli bir potansiyel iş birliği imkânı ortaya çıkarmıştır. Avrupa ve Çin'in çeşitli avantajlarına bakıldığında, Avrupa-Çin Güç İttifakı olarak tanımlanabilecek ortaklık kurulmaya değerdir. Bu, tarihteki ilk bölgesel düzenleme olmayacaktır. En ünlü güç ittifakı Napolyon'un yenilgisinden sonra 1814 yılında yapılan Viyana Kongresi ile kurulan ortaklıktır. Daha az bilinen tarihsel bir olay da Tim Aron tarafından nakledilmiştir; tahminen M.S.100 civarında Çin, ipek yolu üzerindeki ticaretini devam ettirebilmek için güçlü Kuşan Krallığı ile iş birliği yapmıştır. Aron, yaklaşık M.S. 90 ile, en azından, Antonius Pius'un Çin'e elçi gönderdiği M.S.166 yılları arasındaki barış döneminde, ticaretin Roma, İran, Kuşan ve Çin boyunca geliştiğini söylemektedir. Bu olaya tarihsel boyutta bir göz attığımızda, güç ittifakı fikrini görmek mümkündür. Devletler, ortak çıkarları olduğunun farkına varmışlar ve bu çıkarları korumak ve geliştirmek için anlaşmışlardır.

Çin ile Kuşan arasındaki bu iş birliği bir Avrasya İttifakı olarak görülebilir. Günümüzün küresel koalisyon politikaları çerçevesinde benzer bir iş birliğinin

gerçekleşme olasılığı vardır. 21'inci yüzyılda bir iş birliği bölgesel, küresel ve kurumsal düzenlemelerle ortak çıkarlar için (ilk planda, hayli yaygınlaşan terörizm karşıtı çabalar için) oluşturulacak bir denge sistemidir. Bu düzenlemeler, Çin'in terörizm karşıtı koalisyonun inşasında ev sahipliği yaptığı APEC kadar istişareye dayalı bir forum veya Avrupa Birliği kadar resmi olabilir. Bu iş birliği düşünceleri, tek bir süper gücün kırılma noktasından ve görülebilirliğinden ortaya çıkmıştır. Tekrar Tony Judth'dan alıntı yaparsak “Amerika'nın çıkarları onun izolasyonunda yatmamaktadır. Ortaklıklar, uluslar arası yasalar, mahkemeler ve örgütler onun güvenliği için birer alternatif değil, ABD'nin tek umududur”.

5.5. Ortadoğu'da Hafif Ama Etkili Olmak

Afganistan'daki Amerikan askeri harekâtının “terörizme karşı savaş” görünümünü övgüye layık iken, Çin'e komşu olan bir bölgede yeni bir Amerikan askeri ve politik varlığı yaratmıştır. Amerika, yakın bir müttefik olarak görülmedikçe, örneğin İngiltere tarafından olduğu gibi, Çin eşliğindeki bir Amerikan varlığı, Pekin için hiç de güven verici olmaz.

Hatırlanacağı üzere 1991'de Körfez Savaşı'ndan sonra ABD güçleri Suudi Arabistan'da konuşlanmış, bu da tehdit ve terörist saldırıları teşvik eden Amerikan dış politikasına yönelik öfkeyi artırmıştır.

Doğrusu ne Çin ne de Avrupa Birliği, “ABD ile askeri güç ve evinden çok uzaklarda operasyon yürütme konusunda rekabet edemezler”. Bir Çin veya Avrupa Birliği öncülüğünde Latin Amerika'da yapılacak askeri müdahaleler örneğin, ABD öncülüğünde, Ortadoğu, Güney Doğu Avrupa veya Orta Asya'da yapılan askeri müdahalelerle kıyaslandığı zaman kulağa inanılması güç gelir. AB yada Çin liderliğinde sevk edilecek kuvvetin işleyişine yönelik kapasite analizleri, yapılması güç olan her şey yapıldıktan sonra bile, bunun stratejik temelden yoksun olduğunu göstermiştir. Bir askeri gücü, kendi bölgesinden çok uzak bir yere yollamak kolay değildir. Kaldı ki bu iş, kendi bayrağı altında gönüllü taraftarlarıyla dahi zordur. Bunun sebebi daha çok, Avrupalıların kendilerini öncelikle sivil bir güç olarak görmeleridir. Yukarıda ifade edildiği gibi, onların askeri yapıları, hükümetler arası

kurumlarının himayesindedir. Çin, koruyucu bir zırhla, sivil güç olarak kendinin farkındadır. Çekimserlik, 19'uncu yüzyılda büyük güçler tarafından yapılan sömürgeci etkisinden kaynaklanır. Bunu, Mao'nun komünist rejimine karşı olan 20'inci yüzyılın süper gücünün muhalefeti takip etmiştir. "Kızıl Çin" diye adlandırılan Çin, diğer uluslar -özellikle ABD gibi- caydırıcılığı saldırgan bir askeri taktik olarak kullanan, herhangi bir anlaşmazlıkta nükleer silahı ilk kullanma hakkını saklı tutan bir devlet gibi değil, kendini savunmacı ve caydırıcı bir ülke olarak ortaya koydu.

Güvenlik politikası açısından Çin, nükleer güç olarak kendi kendine yeterli (tek yanlı), fakat terörizme karşı çok yanlıdır. İlki, bağımsız bir nükleer güce bağlı olarak,-Tayvan dahil- Çin hakimiyetinin yabancı saldırılardan korunmasıyla ilgilidir. İkincisi işe, çeşitli ülkelerden devlet desteksiz saldırılara karşıdır. Gösterilen tepki çıkar ittifakı olanlar -Şangay İş birliği Organizasyonu üyeleri- arasında birleşmiş bir cephe olarak kendini gösterdi. Böylece Çin, 11 Eylül sonrası Amerika örneğindeki gibi, tekil olaylarla koalisyonlara girmedi, ancak bu tür olayların nedenlerini barındıran sebeplerle koalisyonlara katıldı.

Çin şimdiye kadar ikili ilişkilerde arabulucu rolü üstlenmeye çalışmamıştır. Liderliği ele almaktan çok ana konularda uluslar arası antlaşmalar uyum göstermesine rağmen, Filistin meselesinin çözümü konusunda Ortadoğu'da ki diğer egemen güçlere boşluk bırakmak istememiş, bu meselenin çözümünün tek yolunun kendisinin de daimi üye olduğu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi içerisinde olması gerektiğini ısrarla savunmuş ve savunmaktadır.⁵³⁰

Ortadoğu petrolünün öneminin sanayi geliştikçe artması, Pekin'in petrol kaynaklarını koruma amacı düşüncesi, körfezde mevcut ABD donanmasının varlığı, İran aracılığı ile bölgede varlık gösterme çabaları ile Çin Ortadoğu'da hafif ama etkili olmaya devam edecektir.

⁵³⁰ R.Kutay Karaca, Dünya'daki Yeni Güç Çin, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Nisan 2003, s:151

6.2004 SEÇİMLERİ SONRASI ABD DIŞ POLİTİKASI

6.1. Seçim Sonuçları

2004 ABD Başkanlık seçimi dünyanın kaderini belirleyen ya da “ilk küresel ABD seçimi” olarak nitelendirilmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde 2 Kasım 2004'te düzenlenen başkanlık seçiminden görevdeki başkan George W. Bush zaferle çıktı. Bush, Ocak ayında yeni döneme başlamak üzere yemin ettikten sonra ülkeyi dört yıl süreyle daha yönetecek. Demokrat Parti ise Beyaz Saray'da iktidara dönebilme fırsatını yakalayabilmek için dört yıl daha beklemek zorunda kalacak. Üstelik Cumhuriyetçi Parti Kongre seçimlerinden de zaferle çıktı. Böylece yönetimin hakimiyeti güçlenmiş oldu.



Resim-6.1. George W.Bush-John Kerry

Seçim günü sandık başına giden seçmenler sadece başkan ve kongre üyeleri için oy kullanmakla kalmadı, bazı eyaletlerde valileri ve yerel yönetimleri seçti, bazı eyaletlerde de tartışmalı konular için düzenlenen referandumlarda tercihini ortaya koydu. Tüm bu koşulların, önümüzdeki dört yılda Bush'un elini güçlendirebileceği, yönetimde istediği adımları atmasını sağlayacağı yorumları yapılıyor.

Kabinede de değişiklikler gündeme geldi. Yönetimin diğer üyelerine göre daha ılımlı siyasetleri tercih eden ve 2002 den beri başkanla yoluna koyamayan Dışışleri Bakanı Colin Powell⁵³¹, Ticaret Bakanı Don Evans, Adalet Bakanı John Ashcroft seçimden sonraki haftalarda peşpeşe istifa etti.

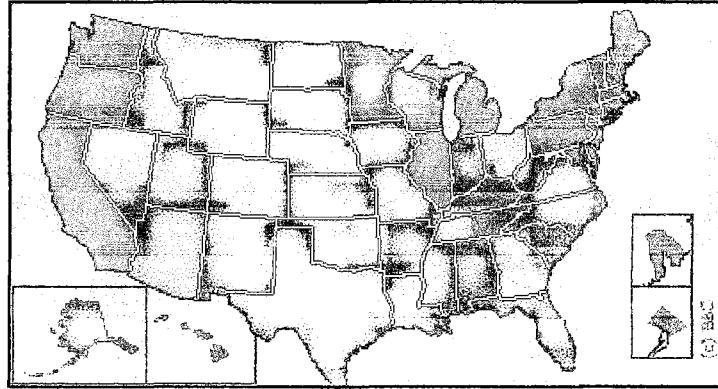
Ülkenin 44. başkanını belirlemek üzere düzenlenen seçim, aslında başabaş bir yarışla geçti. Kamuoyu yoklamaları Bush ve Demokrat Parti'nin adayı John Kerry arasındaki farkın yüzde bir-iki puan arasında değiştiğini düşündürüyordu. Bu durum seçime ilginin de yoğun olmasını beraberinde getirdi. Rekor sayıda seçmenin oy kullandığı seçimde, sandık merkezlerinin önünde yer yer uzun kuyruklar oluştu. Bush'un 254, Kerry'nin 252 oya ulaşması ardından bu kilidi kıran eyalet Ohio oldu. 20 seçici oyu bulunan Ohio'da George Bush yaklaşık 135 bin oy farkla zafere ulaştı. 2000 seçimlerinin sonucunu belirleyen Florida'da ise Başkan Bush yaklaşık 360 bin oy farkla kazanmış görünüyor. Geçen seçimde Bush, Florida'yı 537 oy farkla kazanmıştı.

Ülke genelinde de Demokratlarla aralarında 3,5 milyon oy fark oluştu. Bush bir önceki seçimde ülke genelinde rakibi Al Gore'a göre 550 bin kadar az oy almıştı. Bu nedenle sonuç, Bush açısından ülke genelinde de oylarını arttırdığı anlamına geliyor. Amerikan televizyonlarında da siyasi reklam kuşaklarına rekor düzeyde para harcandı. Seçimde 120 milyon Amerikalının oy vermesiyle katılım da bir rekor kırılmış oldu. 2000 yılında yapılan ve George W. Bush'u iktidara getiren son seçimde 101 milyonu aşkın kişi sandık başına gitmişti.

Ancak sonuçta Başkan Bush, hem dört yıl öncesine göre dört milyondan fazla seçmeni kendi safına çekmeyi başardı. Beyaz Saray'da Cumhuriyetçi iktidarı dört yıl daha sürecek. Şimdi Başkan'ın yeni dönemde nasıl bir politika izleyeceği merakla bekleniyor.

⁵³¹ Bob Woodward, a.g.e., s:330

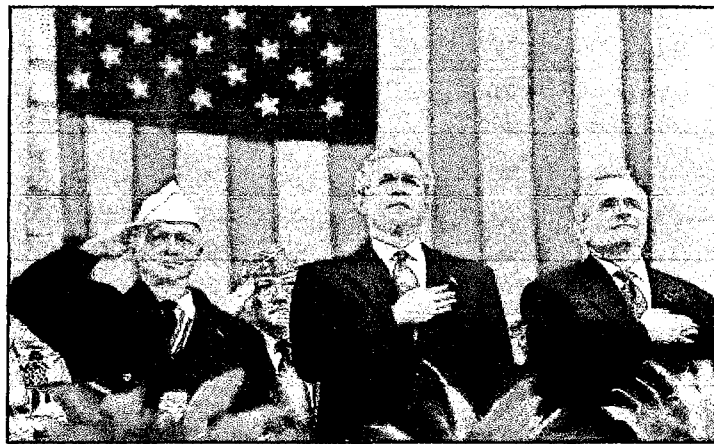
Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George W. Bush 2 Kasım 2004 tarihinde yapılan başkanlık seçimleri sonucunda rakibi Senatör J.F. Kerry'e %48'e %51 oranla yani yaklaşık olarak 3.5 milyon oy farkıyla 2. dönem başkanlığını ilan etti.⁵³²



■ Cumhuriyetçi ■ Demokrat □ Sandık yoklaması/Kısmi sonuç
□ Belirsiz □ Sonuç yok

Resim-6.2. Amerika Başkanlık Seçimi Sonuçları-2004

Savaşın gölgesindeki bir ABD'nin, mevcut 'terörle' savaşında, 'Başkomutanı'ndan yana tutum sergilemiştir. 11 Eylül sonrası savaş psikolojisini üzerinden atamayan ABD halkı güçlü, güvenilir, deneyimli, karizmatik ve tanınmış bir lider ihtiyacı içinde olduğunu düşünerek bu sonuca karar verdi.



Resim-6.3. Başkan Bush Ulusal Marşı Dinlerken

⁵³² <http://www.cnn.com/ELECTION/2004/pages/results/president/>

Tüm dünya ülkelerinde siyasetle ilgili çevreler ikinci Bush yönetiminin yeni dönemde nasıl bir etkili politika izleyeceğinin hesaplarını yapmaya başladılar bile. Çünkü seçim zaferinin hemen ardından Başkan Yardımcısı Dick Cheney Başkan Bush'un artık bir 'yükümlülüğü ya da misyonu' olduğunu ilan etti. Cheney'in bu sözlerinin seçim heyecanı ile söylendiği de düşünülebilir ancak tüm dünyanın gözlerini Başkan Bush ve yönetimine çevirdiğini iyi bilen Bush yönetimi önümüzdeki dört yıl için temel hedeflerini bu mesajla anlatmak istiyorlardı. Başkan Bush seçim sonrası ilk basın toplantısında siyasi sermayeye sahip olduğunu ve bunu kullanacağını ifade etti.

ABD siyasi tarihinin diğer örneklerine bakıldığında II.Bush yönetiminin halkla daha uyumlu ve daha ılımlı politikalar izlemesi beklenebilir. Ayrıca Cumhuriyetçiler seçim sonucunda kongrenin her iki kanadında belirgin bir üstünlük elde etmişlerdir. Bu durumun karar mekanizmalarına yansımaları olarak daha özgüvenli, saldırgan ve tek taraflı politikalar izlemesi beklenebilir. Yeni dönemde Bush ilgi alanlarında daha gerçekçi, pragmatik ve yeni politikalar izleyeceğinin işaretlerini vermektedir.

ABD Başkanı George W. Bush, Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice'ı önceki günlerde istifasını açıklayan Colin Powell yerine Dışişleri Bakanlığına atadı.



The Bush administration's campaign to promote reform in the Middle East has spurred Arab governments to launch their own initiatives.

Resim-6.4. Başkan Bush ve Colin Powell

Bush, Beyaz Saray'da düzenlenen törende, Rice'dan boşalan Ulusal Güvenlik Danışmanı görevine de Rice'ın yardımcısı Stephen Hadley'i atayacağını söyledi.⁵³³

Yeniden ABD başkanlığına seçilen George Bush, rakibi John Kerry'ye oy veren Amerikalılar'ın da desteğini kazanmak için çaba gösterme sözü verdi.

Bush ve Cheney, zafer açıklamalarını farklı üsluplarla yaptı. Bush zaferinin kesinleşmesinden sonra Washington'da yaptığı konuşmada, herkese el uzatmak için ikinci bir şansa kavuştuğunu söyledi. Buna karşılık Başkan Yardımcısı Dick Cheney farklı bir üslup seçti. Cheney, Amerikan halkının oylarıyla tarihin en fazla oy alan başkanı olan Bush'un, muhafazakar gündemini rahatça uygulayabilecek desteğe kavuştuğunu söyledi.

George Bush zafer konuşmasının dış politika bölümünde Irak ve Afganistan'ı 'filizlenen demokrasiler' olarak tanımladı. Bush bu iki ülkeye güçlenme ve özgürlük yolunda destek vereceklerini, böylece Amerikan askerlerinin de ülkelerine hak ettikleri onurla dönmelerini sağlayacaklarını belirtti. Bush'un Demokrat rakibi John Kerry ise seçim bölgesi Boston'da yaptığı konuşmada yenilgiyi kabul etti ve ülkeyi birleştirmek için Bush'la elele çalışacaklarını söyledi. Kerry, Irak'taki operasyonla teröre karşı açılan savaşın başarısı için de çaba göstereceğini kaydetti.

George Bush ilk dönemine nazaran daha zorlu ve çetin bir mücadelenin başladığının farkındadır. Irak'tan Kuzey Kore'ye kadar acil ilgi bekleyen problemlerle dolu bir dünya karşısındadır. El-Kaide'nin başlangıçtaki lider kadrosunu zayıflatmakla birlikte bazı liderleri yakalanamamış ve muhtemelen yeni üyeler de katılmıştır. Çünkü Bush muhtemelen maket bıçağı kullanarak uçak kaçırın teröristler yerine bu sefer nükleer bir saldırı hazırlığı içinde bulunan terörist gruplarla karşı karşıyadır.

ABD ve müttefikleri, yavaş da olsa, Iraklıları hem direnişe karşı hem de kendilerini savunmak için eğitiyorlar. Irak'ta istikrarı sağladıktan sonra Iraklıların ve dünyanın meşru kabul edebileceği bir seçimi gerçekleştirmek kolay

⁵³³ http://www.anadolujansi.com.tr/index.php?option=com_haber&itemid=46

olmayacaktır. Afganistan'da da modern bir devlet kurma görevi de zor da olsa devam etmektedir.

En büyük sorunlar Kuzey Kore ve İran'dan gelebilir. Kuzey Kore'nin altı ila on arasında nükleer silaha veya en azından bunları üretebilecek yakıtı sahip olduğu bilinmektedir. İran uranyum zenginleştirme de bilinen den çok daha yol almış durumdadır. Her iki rejim de nükleer silahlara sahip olduğu taktirde, bölgelerinde komşularının da aynı şeyi yapmalarına yol açabilirler. Her iki rejim de nükleer silahları teröristlere verebilirler.

Filistin-İsrail anlaşmazlığı konusunda ise Başkan Bush, Ariel Sharon'un Gazze'den çekilme politikasının sadece Gazze ile sınırlı kalmaması ve Gazze'nin kanunsuz ve başarısız bir devlet haline gelmemesini sağlamak için ABD nin neler yapabileceği konusunda strateji üretmelidir. Bu konudaki başarısızlık ABD'nin Arap Dünyasındaki demokratik reformları yaygınlaştırmasını ve terör örgütlerine katılımları yavaşlatmasını zorlaştıracak ve diğer bölgelerde de itibarını zedeleyecektir.

Amerika Birleşik Devletleri'ne geri dönecek olursak, Donald Rumsfeld'in deyimi ile "bilinmediği bilinmeyenler (the unknown unknowns)" gelecekteki en önemli sorundur.⁵³⁴ Bunların arasında en muhtemel olanı, ABD' nin ekonomik, psikolojik ve politik dengesini bozacak yeni büyük bir terörist eylemdir. Suikastler de bu mana da değerlendirilecek olursa Hamit Karzai'siz bir Afganistan'ın yeniden inşasının zorluğu, Pervez Müşerref'siz bir Pakistan'ı veya İyad Allawi veya Irak Geçici Hükümet Konseyi üyelerinin bir çoğunun olmadığı bir Irak düşünülemez.

⁵³⁴ Richard Haas, Dünya Bush'un Masasının Üstünde , The Economist, 6-12 Kasım 2004



Resim-6.5. Başkan Bush ve İyad Allawi

ABD'nin bütçe açığı ve enerji de dışa bağımlılığı var olsa da durum Başkan Bush için karamsar değildir. Bütün zafiyetlerine rağmen ABD dünya'ya hakim bir güç olmaya devam etmektedir. Amerikalılar maliyetine rağmen dünyada aktif bir rol almak istemektedirler.

6.2. Ortadoğu Basınında Seçim

ABD'deki başkanlık seçimi boyunca kampanyayı yakından izleyen Ortadoğu basını, sonucu da aynı dikkatle değerlendirdi.

İran'dan Ürdün'e, İsrail'den Filistin'e Bush'un zaferi üzerine yazılıp çizilenler,⁵³⁵

“Amerikan seçimlerinde usulsüzlükler vardı. Demokratlar, Ohio gibi bölgelerde oyların sayımına itiraz etti. Bu da Amerikan demokrasisinin aldatmaca, usulsüzlük ve ikiyüzlükten muaf olmadığını gösteriyor” Cumhuriyeti İslami, İran

“Filistinliler, Araplar ve bütün Müslümanlar George Bush'un seçim zaferine üzüleceklerine, dönüp kendilerine iyice bir baksın. Onların sorunlarını Beyaz

⁵³⁵ <http://www.bbcturkish.com/haberler>

Saray'da oturan biri çözemez. Kuzuyu kurda emanet etmek aptallıktır. Arap dünyasının en büyük hatalarından biri budur” Kayhan International, İran

“Siyaseti zor kullanmaya, baskıya ve savaşa dayanan George Bush'un zaferi ardından bu kış çok sıcak geçecek. Onun yeniden seçilmesiyle Yahudi devleti Filistinliler'e yine savaş açacak” El Ayy.am, Filistin

“Bush'u tercih ettim çünkü Ariel Şaron'a sunmadığı hiçbir şey kalmadı. Şimdi Bush, Siyonist lobinin elinden kurtuldu. Gerçek politikasını uygulamakta serbesttir; tabii eğer bu konuda samimi idiyse” El Hayat-ül Cedide, Filistin

“Kudüs'te dün alınan rahat nefesin sesi, Washington'dan duyuldu. Buna karşılık Şam, Beyrut ve belki de Tahran'da kırmızı ışıklar yandı. İkinci döneminde Bush, tarihe nasıl geçeceğinin hesaplarını yapacak. Bu yüzden Irak'tan onurlu bir çıkış yolu bulması, terörizmi yenmesi ve Amerika'yı sakinleştirmesi gerekiyor. Bütün bunları yalnız başına yapamayacağı anlaşılıyor. Bush'un dünyayla uzlaşması, Avrupa'yı tatmin etmesi ve İslam dünyasını bir Haçlı Seferi açmadığına inandırması lazım. Bütün bunların bedeli de belli: İsrail'e baskı” Maariv, İsrail

“Bush'un zaferi ezici oldu. Ülkesinin doğu ve batı kıyılarında yaşayan elit kitleleri alt etti. Aydın Amerikan kamuoyunu ezip geçti. Bu hafta ulusu ikiye bölünmüş durumda. Bush muhaliflerinin üzerine çullanmaktan vazgeçmeli. Güçlü olmalı, ama dinlemeyi de bilmeli” Haaretz, İsrail

“Başkan Bush'un 'şer eksenile' ve özellikle İran'la hesabını göreceğini umalım. Bush gibi dindar olan bir lider, dini bilgisayar, imanı liberalizm olan bir adaydan her zaman yeğdir” Hatzofe, İsrail

“Bütün dünyanın güvenliği, istikrarı ve barışı Bush'un ikinci bir dönem daha iktidarda kalacak olmasıyla tehdit altında. Herşeyi mahvetme potansiyeline sahip bu tehlikeyi, akıllı liderler bir kenara çekilip izleyemez. Dünyanın önde gelen liderlerinin acilen bir zirve yapıp, kanlı ve pervasız Amerikan politikalarından duydukları kaygıyı dile getirmesi gerekiyor” El Kuds el Arabi, Londra

“Hep kaybeden ata oynuyoruz. Arap ve Avrupalı yorumcular, Amerikalılar'ın ruh halini yanlış anladı” Eşşark el Avsat, Londra

6.3. Bush'un Yeni Dönemde Siyasi Öncelikleri

“Sorunlarla uğraşmayı seviyorum. Bütün yapılan ve söylenenlerden sonra geride daha iyi bir Amerika bıraktık, diyebileceğim insanlarla çalışmayı seviyorum. Ve burada, Washington'da artık çok fazla zamanım yok. Bu nedenle çalışmaya hazırım.” G.W.Bush

ABD Başkanı George Bush'un dört yıl daha iktidarda kalacağı kesinleşmesi ardından, gözler yeni dönemde nasıl bir siyaset izleyeceğine çevrildi.

Avrupa ülkelerinden transatlantik bağların güçlendirilmesi çağrıları gelirken, Arap dünyası Ortadoğu sorununa çözüm hamlesi bekliyor. Bir diğer öncelik de Irak'tan kabul edilebilir bir siyasi sonuç getirecek bir yolla çıkış stratejisi geliştirmek. Dış politika uzmanı Ian Lesser *“Buradaki mesele değişik bir yaklaşım geliştirerek uluslararası toplumla işbirliğine girip girmeyeceği. Ya bu dönemi bir fırsat olarak değerlendirerek daha çok taraflı, ılımlı ve işbirliğine dönük bir politika izleyebilir. Ya da geçen dönemin ulusal çıkarlara dayalı, uluslararası işbirliğine kuşkuyla yaklaşan ideolojik yaklaşımı sürdürebilir”.*

6.3.1. Ortadoğu'da Beklentiler

Bush yönetimi geçen başkanlık döneminde İsrail - Filistin sorunu konusunda aktif bir şekilde devreye girmedi. Bush, Şaron'a fazla yakın bir siyaset izlemekle suçlanıyor. Siyaseti de Şaron yönetimine yakın olduğu gerekçesiyle eleştirildi. Yeni döneminde Bush'un bölgedeki soruna çözüm getirmek için daha somut girişimler yapması çağrıları yapılıyor.

Ortadoğu'da son dönemde barış rüzgarları estiğini ifade eden Christian Science Monitor, bu fırsatın iyi değerlendirilmesi için Amerika ve Avrupa'nın da katılımıyla bir konferans yapılması çağrısında bulunuyor. Filistinlilerin lideri

Mahmud Abbas'ın silahlı mücadeleye karşı çıktığını ve Suriye Devlet Başkanı Beşir Esat'ın İsrail'e görüşmelerin başlaması çağrısında bulunduğunu hatırlatan gazete, İsrail'in de Batı Şeria'daki yasa dışı kontrol noktalarını kaldırarak ve Şam konumuna olumlu cevap vererek, sürece katkıda bulunabileceği görüşüne yer veriyor:

"Ortadoğu'da bugüne kadar sağlanan bütün gelişmelerin başlangıç noktası 1991'de Madrid'te düzenlenen uluslararası konferanstır. Şimdi de, benzer bir konferans sayesinde, daha fazla Arap ülkesinin İsrail'le yakınlaşması sağlanabilir ve kendini yeterince güvende hisseden İsrail, barış karşılığı toprak vermeyi kabul edebilir."

Washington Post'ta ise iki eski dışişleri bakanının James Baker ve Warren Christopher'ın ortak bir yazısı dikkat çekiyor. Kongrenin Başkan Bush'un da desteklediği istihbarat reformunu büyük ölçüde gerçekleştirdiğini hatırlatan iki eski bakan, şimdi terörizme ortam sağlayan bölgelere öncelik verilmesinin zamanının geldiğini vurguluyor. Baker ve Christopher, bunun için Amerika'nın dış yardım bütçesinin daha da artırılmasını savunuyor ve dış yardımların en az askeri operasyonlar ve istihbarat çalışmaları kadar önem taşıdığına altını çiziyor:

"Amerika'nın nasıl daha güvenli olabileceğini araştıran 11 Eylül Komisyonu, dış yardım bütçesi gibi girişimlerin Amerikan dış politikasının en önemli silahlarından biri olduğu sonucuna vardı. Komisyonun ulusal güvenlik açısından en önemli tavsiyelerinden biri, ulusal güvenliğimiz için askeri olmayan yollara yatırım yapılması. Yönetimin bu tavsiyeyi dikkate alması şarttır."

New York Post yazarı Emir Tahiri ise, İran'ın Irak'ta izlediği politikayı inceliyor. Yazar, Afganistan'daki Taleban rejimi ile Irak'taki Baas yönetiminin devrilmesinin Amerika'nın olduğu kadar İran'ın da işine geldiğini savunuyor. Tahran hükümetinin Irak'ta Sünnilerin yeniden iktidara gelmesini istemediğini vurgulayan Tahiri, İran'ın bu nedenle Amerika'nın Irak'taki etkisini kısıtlamaya çalıştığını ancak Amerikan askerlerinin çekilmesini arzulamadığını belirtiyor:

"İran'ın stratejisi Amerika'yı Irak'ta köşeye sıkıştırmak ama daha ötesi değil. Bu nedenle Amerika da, benzer şekilde tepki göstermeli. Amerika, şu anda Irak'ta Sünnilere dayanan pan-Arap bir yönetime karşı çıktığı için İran'ın objektif olarak taktik bir müttefik olduğunun farkına varmalıdır. Ancak Amerika, her iki tarafın da istediği siyasi başarının İran'a maliyetini artırmalıdır."

New York Post yazarı Peter Brookes ise El Kaide lideri Usame bin Ladin'in son dönemde yoğunlaşan tehditlerinin ciddiye alınması gerektiğini savunuyor. Bin Ladin'in özellikle Suudi Arabistan'ı hedef almasına dikkat çeken yazar, bu ülkede de tıpkı 1979'daki İran İslam devrimi gibi bir rejim değişikliği yaşanabileceği görüşüne yer veriyor.

"Eğer başarılı olursa, dünyanın bilinen en büyük petrol rezervleri El Kaide'nin denetimine girecek, sanayileşmiş ülkelerin ekonomileri tehdit altında olacak. Daha da kötüsü Suudi Arabistan, Irak da dahil olmak üzere bölgedeki diğer Müslüman ülkeleri istikrarsızlığa sürükleyecek şekilde Afganistan gibi bir terör yuvası haline gelecek."

Ortadoğu'da son dört yıldır barış düşüncesinin Noel Baba gibi bir fantezi olduğunu belirten Boston Globe, kutsal topraklarda bu Noel, barış umudunun somutlaşmaya başladığını yazıyor. Filistin lideri Yaser Arafat'ın ölümünden bu yana her iki tarafın da karşılıklı jestlerde bulunduğunu hatırlatan gazete, Amerika'nın bu süreçte üstleneceği rolün çok önemli olduğunu vurguluyor:

"Amerikalı yetkililer, Amerika öncülüğünde bir Ortadoğu konferansı düzenlenmesi veya bölgeye üst düzey bir temsilci gönderilmesi için zamanın henüz uygun olmadığını açıkladı. Ancak zaman geçtikçe, gelişmelere dahil olmanın önemi de artacak. Böyle bir durumda, Arap dünyasındaki Amerikan karşıtlığı azalabilir. Bölge halkı, Amerika'nın süreçten çekilmesini ve İsrail'e verdiği desteği, Amerikan karşıtlığını en önemli nedenleri olarak gösteriyor. Ayrıca, demokratik bir Filistin, tıpkı demokratik bir Irak gibi bütün bölge için model oluşturabilir."

6.4. BM Reformu

ABD-BM arasındaki soğuk savaşta ortaya çıkan, 11 Eylül terör saldırılarıyla başlayan ve Bush'un uluslar arası hukuk ve kuruluşları pasifleştiren politikalarıyla telaffuz edilmeye başlanan BM'in var oluş nedenleri hakkındaki şüpheler, Annan'ın bu tatminsizliklerle cevap verebilmek için 2003 yılında 16 kişilik üst düzey çalışma grubunu BM reform tasarı taslak raporu hazırlamakla görevlendirmesiyle giderilmeye çalışılmıştır.

BM kurulduğu II.Dünya Savaşı sonrası konjonktürü halen yansıtırken, 1990'larda Soğuk Savaş'ın bitmesiyle yeniden yapılanmasının gerekliliğini kendi personeli dahil pek çok yerden iştir hale gelmiştir.

2005 yılında BM'in 60. yıl onuruna hazırlanan Annan inisiyatifindeki reform raporu 30 Kasım 2004'te açıklanmıştır. Önerilen reformlardan bazıları tamamıyla Bush yönetimi politikalarını zorlayıcı niteliktedir. Özellikle önleyici vuruş politikasının kitle imha silahlarına sahip olan veya olmaya çalışan teröristlere karşı en son çare olarak düşünülmesi ve Güvenlik Konseyi'nce onaylanması suretiyle kullanılması öngörülmektedir.

6.5. İran İçerden Çökertilebilir Mi?

Devrimden günümüze totaliter bir rejim haline gelen İran'ın, Batılı ülkelerin hedefi haline gelmesi, ABD ve Avrupalı güçler tarafından İran üzerinde ortak bir politika izlendiği anlamına gelmemelidir. İsrail Devletine açıkça meydan okuması, İslam Devrimi'ni diğer Müslüman ülkelerle paylaşma girişimleri ve bu uğurda desteklediği Hizbullah ve Hamas gibi örgütler, İran'ın zaten ABD ile hiç de iyi olmayan ilişkilerini daha da bozmak için uygun bir ortam yaratmıştır. Bugün Amerika'nın Irak Savaşı'nı dayandırdığı en temel nokta olan kitle imha silahları, ABD tarafından ciddi bir şekilde izole politikasına bağımlı olarak yaşamak zorunda kalan İran'ın silahlanma çabaları üzerinde önemli bir baskı yaratmıştır. Böylesine zor bir süreç geçiren İran'da bugün de sorunlar bitmemiş, aksine Hatemi'nin

başarısını engellemeye çalışan mollalar, İran'ın en büyük siyasi problemi olarak gündeme oturmuşlardır.⁵³⁶

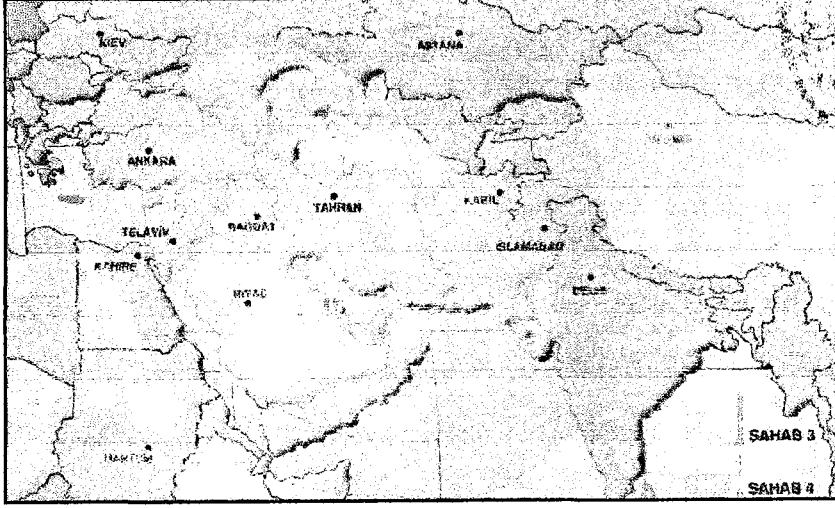
İran biyolojik ve özellikle de kimyasal kitle imha silahlarına ve atma vasıtalarına sahiptir. İran 1300 kilometre menzilli Şahap-3 füzelerini başarı ile denemiş, 2000 km. menzilli Şahap-4 ve 5000 km. menzilli Şahap-5 füze çalışmalarının devam ettiği öğrenilmiştir. İran'ın nükleer tesislerinin enerji amaçlı olduğu iddiası ise enerji kaynakları yeterince zengin bu ülke için inandırıcı bulunmamaktadır.



Resim-6.6. Şahap-3 Füzesi

İran'ın nükleer güç olarak ortaya çıkması durumunda Ortadoğu'da bütün güvenlik dengeleri değişecek ve bu durumdan en çok etkilenecek ülke hiç şüphesiz İsrail olacaktır. Kendisi de nükleer güç olan İsrail, İran'ın nükleer silahlara sahip olmasını, güvenliği için kabul edilemez olarak görmektedir.

⁵³⁶ Aybars Erdemli, Aynı Amaç: ABD ve İran, Stratejik Analiz, Temmuz 2003, Sayı:39, s:8



Resim-6.7. Şahap-3 ve Şahap-4 Menzil Diyagramı

Radikal İslamcı bir rejim ile yönetilmekte olan İran, yıllarca rejim ihracını temel dış politikası olarak belirlemiş, ‘Medeniyetler Çatışması’ tezine zemin hazırlarcasına ABD’nin doğal bir hedefi haline gelmiştir.

İsrail bölgedeki kendi güvenliğini ABD askeri gücü ile çözmek istemektedir.

Bir kısım ABD dış politika uzmanı İran’a yapılacak bir önleyici darbenin bu ülkede rejim değişikliğini ve demokratikleşmeyi hızlandıracağını düşünmektedirler. Girişimlerinde başarılı olmasa bile ABD, İran’ın doğusunda Afganistan’a, batısında ise Irak’a askeri gücünü yerleştirmiştir. Afganistan ile Irak’taki askeri güçleri arasında sıkışmış olan İran Ortadoğu ve Orta Asya coğrafyalarını birleştirici bir unsur olarak hayati öneme sahiptir. İran ABD için vazgeçilmez öncelikli bir hedeftir. 2005 yılı mayıs ayında İran’da yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucu son derece hayati öneme sahiptir. Ancak ABD 3000 yıl boyunca aynı topraklarda ve işgal altında yaşamamış Şia inancı ile beslenerek bir ulus haline gelmiş Farısların rejim karşıtı veya rejim taraftarı olan her bireyinin ortak düşmanının ABD olduğu unutulmamalıdır.⁵³⁷

⁵³⁷ Ercan Çitlioğlu, İran Irak olur mu?, Cumhuriyet Strateji, Sayı-24, 13 Aralık 2004, s:13

Rejim karşıtlığı başlamıştır ve büyük bir patlama yapana kadar da gelişmeye devam edecektir. Şimdiki Başkan Muhammed Hatemi Çernobil faciası gibi bir ateşlemeyi bekleyen bir Gorbaçov olabilir.⁵³⁸

“Büyük Şeytan” yani Amerika artık çok az İranlıya “Sam Amca” olarak gözüküyor. Hemen herkes nefret ediyor ABD’den. Tüm bu nefrete rağmen, molların çürümüş düzenini devirecek bir Amerikan müdahalesi, pek çok İranlı genç için ufukta gözükken tek kurtuluş ışığı...⁵³⁹

6.6. Küresel Değişime Giren Suriye

Babası Hafız Esad’ın kılıcının en keskin tarafıyla yönettiği Suriye’de kılıçları kınına koyarak dünyaya entegre etmeye çalışan oğul Esad, en kabullenebilir şekilde reformlar yapmaya devam etmektedir.

Babasının oluşturduğu kemik yapıyı törpülemek, resmi ideolojiyi zamana uyarlamakta zorlanıyor olsa da kendi bildiği yoldan yürümeye devam etmektedir.

Ancak, bu yolda önünde çok büyük bir engel var. ABD’nin, komşusu Irak’ı işgaline “Cehennem kapısı açıldı” ifadesi kullanarak tepki veren Beşşar Esad, karşı karşıya olduğu tehlikenin farkındadır. Bu tehlikeyi bertaraf etmek için değişime ihtiyacı olduğunun farkındadır.

Saldırgan politikalarla bir yere varılamayacağını Irak tecrübesi ile öğrenen Suriye ABD’nin listesinden kurtulmak için her türlü girişimi yapmaktadır. Aksi takdirde ne olacağını tahmin etmek güç değil.

6.7. Şarm El Şeyh Toplantısı Ve Irak Seçimleri

Bölge ülkelerinin güvenliğini tehdit edecek ve Irak’ta meydana gelebilecek endişe verici gelişmeleri önlemek amacıyla Türkiye’nin girişimi sonucu Irak’a

⁵³⁸ Thomas P.M.Barnett, a.g.e., p:380

⁵³⁹ Giovanni Porzio, Acem Korkusu: Bağdat’tan Sonra Tahran mı?, M5 Strateji ve Haber Politik: Dergisi, Mayıs 2003, s:60

sınırı olan altı ülkenin dışişleri bakanlarının katılımıyla, Irak'a komşu ülkeler adı altında ilk toplantı 2003 yılı Aralık ayında yapılmıştı.

23 Kasım 2004 yılında Mısır'ın Şarm El Şeyh şehrinde yapılan son toplantıda ise Irak'a komşu olmayan 12 ülkede toplantıya katıldı. Toplantıya katılan ülkeler Irak'ın geleceği ile ilgili farklı görüşler ortaya attılar. Fransa, Almanya ve Rusya, Irak Parlamento seçimlerine direnişçilerinde katılmasının sağlanmasını ve ABD'nin Irak'tan çekilme planını açıklamasını isterken Çin'de Irak'ın yeniden yapılanmasında kendisine büyük roller verilmesini talep etmiştir.

Ancak ABD Irak Geçici Hükümet Konseyi aracılığıyla çekilme planını sunmayı reddettirmiştir. Sonuç bildirgesinde 30 Ocak 2005'te Irak'ta yapılması planlanan Parlamento seçimlerinde BM'in etkin rol üstlenmesi maddesi en önemli gelişme olarak değerlendirilmiştir. Irak'ın şu anki güvenlik koşulları dikkate alındığında BM'in ABD koruması olmaksızın bu faaliyeti başarabilmesi zor görülmektedir. Bu da BM'in Irak konusunda ABD ile ortak hareket etmesi anlamına gelmektedir.

ABD'nin eski dışişleri bakanlarından Henry Kissinger, seçimlerin ardından Irak'ın tamamında bir "Şii teokrasisi" olarsa o zaman ABD'nin Irak'ın toprak bütünlüğünü korumada hiçbir çıkarı olmayacağını,⁵⁴⁰ birbirleriyle çekişen etnik gruplara kendi hükümetlerini kurma izninin verilebileceğini ifade ederek Şii teokrasisinin geleceğini kabul eden Zbignew Brzezinski'nin aksine seçim sonrası Irak'ta yeni bir dönemin başlayacağı açıktır.

6.6.1. Kürt Partileri

Saddam'ın devrilmesini müteakip Kerkük'ün demografisini değiştirmek için büyük çaba harcayan Kürt partileri, Kerkük'te çoğunluğu sağlayamadıklarından yerel seçimlerin ertelenmesini veya genel seçimlerin ertelenmesini istemektedirler.

⁵⁴⁰ Cumhuriyet Gazetesi 28 Aralık 2004

Kürt liderler Talabani ve Barzani, Irak'da yaşanan süreçten duydukları hayal kırıklıkları, tedirginlikler ve beklentilerini 07 Haziran 2004 tarihinde bir mektupla⁵⁴¹ ABD Başkanı Bush'a iletiler. Kürt halkının artık 2'inci sınıf vatandaş olmayı kabul etmeyeceğini dile getiren Kürt liderler, kendileri için ayrıcalıklar gördükleri Geçici Anayasa'nın iptal edilmesi durumunda Merkezi Hükümet temsilcilerini bölgelerine sokmayacakları tehditinde de bulundular. ABD'nin Irak'tan çekilmesi durumunda hedef gösterilecekleri endişesini mektuba taşıyan iki Kürt lider, Bush'tan kendilerinin korunması için güvence vermesini istediler.

Kürt Partiler, Saddam döneminde zorla göç ettirilmiş oldukları bahanesiyle Irak'ın diğer kentlerindeki kürt nüfusu Kerkük'e yerleştirmeyi planlamaktadır. 750 bin Türk'ün yaşadığı Kerkük'te Kürt sayısı 350 bin civarında olup Kürtler halen devam eden göçün tamamlanmasından sonra seçimlerin yapılmasını istemektedirler.

6.6.2. Musul'da Şehit Edilen Türk Güvenlik Güçleri

Türkiye'nin Bağdat Büyükelçiliği'nde koruma görevi için Bağdat'a giden özel hareket timlerine Musul çıkışında silahlı saldırı düzenlendi. Saldırıda 4 özel hareketçi şehit oldu. :



Resim-6.8. Musul'da Şehit Edilen Türk Güvenlik Güçlerine Ait Yanan Araç

⁵⁴¹ Tam metin Ek-B'dedir.

3 ay için Bağdat'a giden 8 kişilik özel hareketçi polis grubu, dün sabah Habur'dan çıkış yaptı. Ancak başkomiser Nihat Akbaş, komiser Bilal Ülgen ile polis memurları Adem Çiçek, Celalettin Almaz, Bülent Kırışan, Süleyman Karahasanoğlu, Mustafa Aktaş, Engin Gürvel, bir diplomat ve Iraklı şoförlerin bulunduğu 4 araçlık konvoy sınıra 225 kilometre uzaklıkta silahlı saldırıya uğramıştır.

Araçlar, birbirlerinden uzak seyrederken, Aktaş'ın bulunduğu araç çatışma bölgesinden uzaklaştı ve Habur'a döndü. İkinci araç da, içinde Ülgen ve bir polis olduğu halde Bağdat'a ulaşmayı başarmıştır.

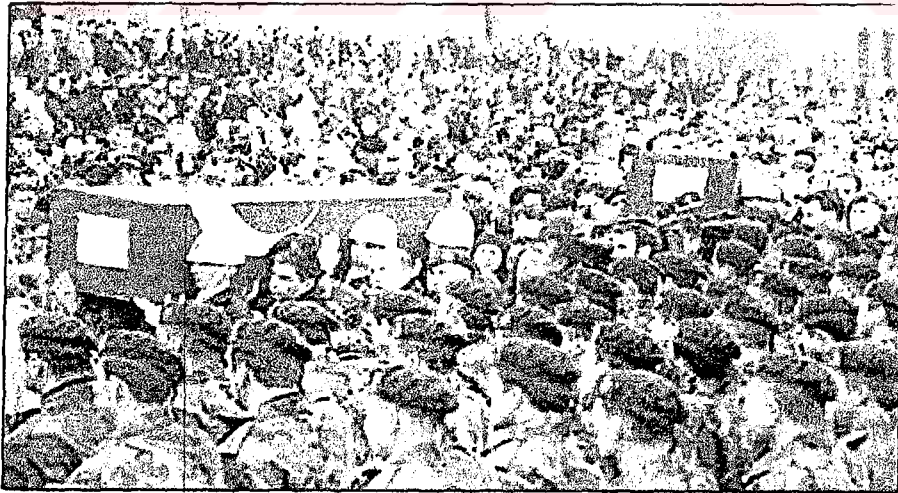
Güvenlikçiler, Barzani'nin kontrolü altında bulunan bölgeden geçerek konvoy halinde Musul'a geldiler. Araçlar Bağdat kavşağına geldikleri sırada arkadan ve önden açılan çapraz ateş arasında kalmışlardır. Iraklı şoförlerin kullandığı araçlar, Türkiye sınırına 225 kilometre uzaklıkta, Musul'un Yarmuk Bölgesi'nde bir grup direnişçinin silahlı saldırısına uğramışlardır. Aslında araçlara saldırıya uğradığı anda olay yerinden hızla uzaklaşma talimatı vardı. Ancak araçlardan birisinin lastiği patlayınca mecburen çatışmayı girmiştir. Yaklaşık 45 dakika ağır silahların da kullanıldığı bir çatışma yaşandı. Araçlardan biri ters yöne girerek, içindeki iki kişi ile Silopi'ye göre dönmeyi başardı. Bir diğer araç da Bağdat'a ulaşabildi.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, "Irak'ta Irak halkının bölünmez bütünlüğü için elinden gelen gayreti sarfeden bir Türkiye ve Türk Milleti, bunun bedelini şu ana kadar kaybettiği 80 civarında evladıyla ödememeliydi" ifadelerini kullandı. Suikaste PKK parmağı Irak'ın Musul kentinde koruma polislerine suikast yapanların PKK/KONGRA-GEL olduğu iddia edildi. Bağdat Büyükelçiliği'nde görev almak üzere Irak'a giden koruma polislerine suikast yapanlar arasında direnişçilerle birlikte terör örgütü PKK üyelerinin de olduğu bildirildi. Musul'un bir çok yerinde "Kürdistan Çözüm Partisi" adı altında faaliyet gösteren PKK/KONGRA-GEL'in direnişçilerle birlikte ABD askerlerine karşı eylem yaptıkları belirtiliyordu. Felluce'den sonra Musul'da da direnişçilerin ABD askerlerine karşı terör mensuplarıyla birlikte mücadele ettikleri iddia ediliyor.

Türk istihbarat kaynaklarının verdiği bilgiler de, direnişçilerin saldırıyı PKK/KONGRA-GEL'le birlikte gerçekleştirdiği yönünde olmuştur.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, ABD Başkanı George Bush'a, terör örgütü PKK/Kongra-Gel'in Irak'taki mevcudiyetine son vermenin zamanının geldiğini belirterek, bu konuda Türkiye, ABD ve Irak arasındaki güvenlik toplantısının, Türkiye'de yapılmasının yararlı olacağını kaydetmiştir.

Irak konusunun da gündeme geldiği telefon görüşmesinde, Başbakan Erdoğan, Bağdat Büyükelçiliği'ni korumakla görevli 5 Türk güvenlik görevlisine Musul'da yapılan menfur terörist saldırının, karşıdaki tehditin ne denli büyük olduğunu bir kez daha gösterdiğini ifade etti. Erdoğan, şöyle konuştu: "Musul'daki saldırı sırasında Olympia görev kuvvetinizin, duruma müdahale ederek teröristlerden bazıları ele geçirdiklerini öğrendim. Ayrıca, kuvvetleriniz olay sırasında yaralanan bir güvenlik görevlimize acil tıbbi müdahalede bulunmuş ve Çokuluslu Güç Hastanesi'ne nakledilmiştir. Hem bu konuda hem de şehitlerimizin cenazelerinin Türkiye'ye naklinde bizimle işbirliği yapan makam ve yetkililerinize teşekkür ederim. Bu hadisenin mutlaka aydınlatılması lazım. Olayın bütün yönleriyle tahkik edilmesi talimatı verdim. Bu konuda da işbirliğinize güveniyoruz. İlgili makamlarımız, temasta olurlarsa çok memnun oluruz."



Resim-6.9. Musul'da Şehit Edilen Türk Askerlerinin Cenaze Töreni



ABD Başkanı Bush da, "Ben de yetkili birimlerimize, bu olayla derinlemesine incelenmesi talimatı verdim. İlgili birimlerimiz yapacaklardır" diye konuştu.

Erdoğan, Bush'a Musul'da devam eden durum ve bu çatışmaların Kerkük'e sıçramasından dolayı duyduğu endişeyi dile getirdi.

Irak'ın bütünlüğünün korunması gerektiğini ifade eden Erdoğan, "Biz ayırım gözetmeksizin, Irak'taki bütün kesimlerin, seçimlere katılmasını teşvik ediyoruz" dedi.

Bush, "Irak'taki olayların artması da gösteriyor ki, seçimler çok önemli" diye konuştu.

Musul'daki durumu yakından takip ettiklerini vurgulayan Bush, buradaki ABD'li generaller ile görüşüğünü söyledi.

Musul'da şiddetli bir patlama olduğunu, buradaki durumu kontrol altında tutmaya çalıştıklarını belirten Bush, "Biz de Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması gerektiğine inanıyoruz" dedi.

"Terör örgütü PKK/Kongra-Gel'in Irak'taki mevcudiyetine son verme zamanı gelmiştir" diyen Erdoğan, ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney ile ele aldığı Irak, ABD, Türkiye arasında üçlü bir görüşme yapılması konusuna atıfta bulunarak, bu üçlü güvenlik toplantısının, Türkiye'de yapılmasının yararlı olacağını kaydetti.

ABD Başkanı Bush, bu toplantının Türkiye'de yapılmasının çok iyi olacağını dile getirerek, "Irak'taki güvenlik durumu biraz daha düzeldikçe konu ile daha yakından ilgileneceğiz" dedi.

ABD'nin Ankara Büyükelçiliği yetkilileri ise, Türk kamuoyundaki Musul'daki saldırıdan Amerika'yı da sorumlu tutan yorumlardan rahatsızlığı dile getiyor. "Bizim de Irak'ta hergün askerlerimiz ölüyor" diyen Amerikalı

diplomatar, Felluce ve Ekümenik tartışmaları ile başlayan gerginlik ortamının tırmanmasından kaygılı.

Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Namık Tan, Türkiye'nin Bağdat Büyükelçiliği koruma görevlilerine düzenlenen terörist saldırının soruşturulması için üst düzeyde girişimlerde bulduklarını bildirdi. Tan, konuya ilişkin bir soruya verdiği yazılı yanıtta, "Terörist saldırının kapsamlı biçimde soruşturulması, faillerinin bulunarak, adalete teslim edilmeleri için Irak Geçici Hükümeti'nin yanı sıra ABD makamları nezdinde gerek Ankara'da gerek Bağdat ve Washington'da tarafımızdan üst düzeyde gerekli girişimlerde bulunulmuştur" ifadesini kullandı.

DYP Genel Başkanı Mehmet Açar Musul'da beş güvenlik görevlisinin şehit edilmesinin doğrudan Türkiye'yi hedef alan bir eylem olduğunu söyleyerek "hesabı mutlaka sorulmalıdır" dedi.

Açar Meclis'te düzenlediği basın toplantısında Musul'da beş güvenlik görevlisinin şehit edilmesine sert tepki göstererek "Bu cinayet gözdağı amacıyla planlı bir şekilde yapılmıştır" dedi.

6.6.3. II. Süleymaniye Baskını mı?

4 Temmuz 2003'te de 11 askeri personelimizin başına çuval geçirilerek ve askerlerimiz 60 saat süreyle esir misali hapiste tutulmuştur.⁵⁴²

Tamamen açık araziden oluşan yaklaşık 300 kilometrelik Musul-Bağdat güzergahında yol alan kamyonlar hem tipleri (yakıt tankeri) hem de taşıdıkları mallardan dolayı farklı gruplar için en kolay tespit edilen hedeflerdir. Kamyonların Amerikan askerleri tarafından korunması göstermelik olmaktan öteye gitmez. Özellikle eskortların dönüş yolunda kamyonlara eşlik etmemeleri, bu hedeflere yönelik saldırıları daha da kolaylaştırmaktır. Saldırıların devam etmesi, bugüne kadar, Amerika'nın bölgeye hakim olamaması, farklı bir koruma ya da taşıma yönteminin bulunamamasından kaynaklanmaktadır.

⁵⁴² Talat Saral, ABD ve AB Kıskaçında Nereye Gidiyoruz?, Jeopolitik Bilimsel Araştırmalar Dergisi, Güz 2003, Sayı:8, s:67

Ancak, Türk güvenlik görevlilerine yönelik saldırı planlı gibi görünmekte, bir istihbarat kaçağı ya da “önceden alınan bir haber üzerine” gerçekleşme ihtimalini akla getirmektedir. Çünkü konvoy bir kavşakta çapraz ateşe alınmış ve çok sayıda silahlı kişinin saldırısına uğramıştır. Bu da, konvoydakilerin kimliklerinin daha önceden bilindiği, konvoyun o noktada beklendiği ihtimalini güçlendirmektedir. Üstelik, konvoy sınırdan geçtikten sonra ya da Musul’a gelmeden önce bir kontrol noktasından ilerideki saldırganlara bildirilmiş olabilir.

Çünkü, kontrol noktalarındaki Irak polisi içinde bölgedeki gruplarla birlikte çalışan, haber sızdıran unsurlar olduğu bilinmektedir. Irak’ta son aylarda meydana gelen saldırılar göz önüne alınırsa, kimin direnişçi, kimin çapulcu, kimin farklı ülke istihbaratlarına çalıştığı bilinmemektedir; yani izler giderek karışmaktadır.

Yetkililer, üstü kapalı da olsa bu saldırıdan Amerika işgal kuvvetlerini ve bölgedeki Kürt grupları suçlamışlar, gerekli önlemleri almadıkları için eleştirmişlerdi. Amerikalılarla ilgili bölüm kısmen doğrudur, çünkü işgal güçleri sadece kendileri ile ilgili konularda güvenlik sağlamaya çalışmaktadır. Musul arasında hatta Musul çıkışına kadar kontrol noktalarını çoğunluğunda ise Irak polisi ya da Irak Ulusal Muhafızları bulunmaktadır. Kürt grupların denetimindeki bölgede her iki kuruluşta da peşmergeler hakimdir.

Ama Irak gibi, işgalin cehenneme çevirdiği ve her geçen gün daha kötüye giden bir coğrafyada her türlü ihtimali değerlendirmek gerekir. Örneğin, Irak’taki direnişçilerin internet sitesinde yayınlanan ve Tevhid ve Cihat adlı radikal İslamcı grubun gönderdiği iddia edilen bildiriye göre saldırıyı bu grup üstlenmiştir. Hatta bildiride “konvoydaki Türk siyasi koordinatör”ün hedef alındığı, üstelik siyasi koordinatörün Musul konsoloslukunda görevli bir kişi olduğu yazmaktadır. Ancak, Musul’da bir Türk konsolosluk yoktur. Konvoyda güvenlik görevlileri dışında kimler var bilinmez ama Irak’taki karmaşık durumu göz önüne alacak olursak, iddia edilen bildiriye Tevhid ve Cihat’ın hazırlayıp hazırlamadığı da şüphelidir.

Türk şoförlerine yönelik saldırıların ardından kamuoyunda Irak’a, Irak’taki direnişe sempati ile bakanların kafasının karıştığı görülmektedir. Bazıları, - medyanın bazı kalemleri de dahil- Irak konusunda Türkiye’deki olumlu havayı

tersine çevirmek için elinden geleni yapmak, bazıları da Türkiye'yi Irak'taki ateşe çekmek istemektedir. Saldırıyı direnişçiler düzenlediyse büyük bir hata yapmışlardır.

Evet, Irak'ta her türlü ihtimali değerlendirmek gerekmektedir. Musul'da beş Türk güvenlik görevlisinin şehit olduğu olayda, konvoya yapılan saldırının şekli, önceden bir pusu hazırlandığı kuşkusunu yarattı. Habur'dan giriş yaparak Barzani'nin kontrolündeki bölgeden geçen Türk konvoyunun, kim tarafından ihbar edildiği sorusuna yanıt aranıyor.

Saldırıda Başkomiser Nihat Akbaş, komiser Bilal Ürgen, polis memurları Adem Çiçek, Bülent Kıranşal, Süleyman Karahasanoğlu şehit oldu. Saldırı sırasında polis memuru Sadettin Keçe de yaralandı. Keçe, Musul Amerikan Hastanesinde tedavi altına alındı. Şehitlerden Bülent Kıranşal ile Süleyman Karahasanoğlu'nun doğum tarihlerinin aynı olduğu belirlendi. 14 Şubat 1966 tarihinde doğan iki polis memuru aynı gün görevde şehit düştü.

6.6.4. BM'e Verilen Bağımsızlık Referandum Dilekçesi

BM'nin Irak'la ilgili birimine, bağımsız Kürt devleti kurulmasıyla ilgili referandum talep eden dilekçe ulaştırıldığı iddiası kesinlik kazanırken, kampanyayı organize eden Kürdistan Referandum Hareketi'nin (KRH) Irak'ta 30 Ocak'taki seçimler sırasında gayriresmi bir bağımsızlık referandumunu düzenleyeceği öne sürüldü.

KurdishMedia adlı internet sitesindeki habere göre, tarafsız bir delegasyon olduğu söylenen KRH'nın 1 milyon 732 bin 535 Kürt'ün imzası eklenen dilekçeyi BM Seçim Destek Birimi'nin başındaki Carina Pirelli ve ekibine teslim etti. Kampanyaya katılanlardan bazılarının kendi kanlarıyla imzaladığı belirtilen dilekçenin, Irak geçici yönetiminin rızası olmadığı gerekçesiyle kabul edilmemesi üzerine KRH, Irak'ın kuzeyini fiilen yöneten Kürt idaresinden taleplerine itiraz gelmediğini anlatıp tezini savundu, ancak sonuç değişmedi.

Bunun üzerine grup, 30 Ocak'ta ülke genelinde sandığa giden Kürt seçmene, 'Irak'ın içinde kalmak mı, yoksa bağımsız Kürt Devleti içinde yaşamak mı istiyorsunuz?' sorusunu sormaya karar verdi. Dilekçede ayrıca Kuzey Irak için özel bir BM temsilcisi atanması talebi de yer aldı. BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın sözcüsü Fred Eckhard böyle bir dilekçe verilmediğini söylemişti. Yedi kişilik gruptan Halkut Abdullah ve Fevzi Atruşi Irak'ın kuzeyinde yaşarken, diğer beş üye Britanya ve ABD merkezli Kürt kuruluşlarının temsilcilerinden oluşuyor. Dilekçede, 'Uluslararası koruma altındaki Kürtler, Güney Kürdistan'da 13 yıldır fiilen bağımsız ve Arap egemenliğindeki Irak'ın kontrolünde olmak istemiyor' denilirken, Iraklı Kürtlerin 80 yıldır Arap devletinin baskısı, esareti ve soykırımına maruz kaldığı savunuluyor. Kürt grupların BM'ye daha önce de benzeri dilekçeler verdiğini hatırlatan kaynaklar, '1.7 milyon imzanın sessizce toplanamayacağını' savundu.

6.7. Musul Hayfa Petrol Boru Hattı Gündeme Geliyor

Hayfa (Hefa) İsrail'in Akdeniz'deki başlıca limanıdır. İngiliz mandası döneminde yapılan ve 1933 yılında açılan Derinsu Limanı, sonradan kurulan sanayi tesisleri ve petrol rafinerileri bu önemli stratejik liman ve çevresinde bulunur. Kısacası Hayfa, İsrail ekonomisi bakımından çok önemli bir limandır.

Bu önemli özelliklerine ek olarak Hayfa geçmişte bir başka yönden de çok önemli bir limandı. Bir zamanlar Hayfa, Irak'ın kuzeyindeki Musul petrol yataklarından akan ham petrolün boru hattıyla Akdeniz'e ulaştığı limandı da. İsrail'in 1948 yılındaki kuruluşundan çok önceleri yapılan ve Suriye topraklarını katederek Hayfa'ya ulaşan ham petrol boru hattı, İsrail'in kuruluşundan bu yana kapalı; yani 55 yıldır çalışmıyor...

Ne var ki, artık belki çok eskimiş, yıpranmış ve muhtemelen işletilemeyecek durumdaki bu eski petrol boru hattı Irak Savaşı ve sonrası dolayısıyla İsrail'de birtakım çevrelerde yeniden gündeme gelmiş bulunuyor.

'Hayfa hattı'nın devreye sokulması aslında yeni bir fikir değil. 1980'de Irak—İran savaşı sırasında, İran'ın talebi üzerine Suriye, 'Trablus—Şam hattı'nı kapattığında dönemin İsrail Başbakanı İzak Şamir, Irak'a petrolün Hayfa üzerinden ihracını önermişti. Ha'aretz muhabiri Akiva Eldar'a göre, dönemin İsrail Dışişleri Müsteşarı Hanan Bar—On, eski ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'ın fikir babası olduğu, Akabe Körfezi'ne açılacak bir Irak—Ürdün hattı görüşmelerine İsrail'in de katıldığını doğruluyor. Dönemin ABD Başkanı Ronald Reagan'ın danışmanı olan günümüzün ABD Savunma Bakanı Rumsfeld de bu görüşmelerde yer almıştı.

Amerikan istihbarat kaynaklarının The Observer'a yaptıkları açıklamalar da⁵⁴³ Kissinger ekibinin etkisini ortaya koyuyor. Eski bir CIA görevlisi "Bu boru hattının yeniden açılması, şu anda Bush yönetiminin güçlü kanadını oluşturan ve savaşı yöneten kesimin eskiden beri en büyük düşüydü. Böylelikle hem İsrail'in, hem de ABD'nin enerji ikmal güvence altına alınacaktı" derken ekibin gücünü ve niyetini ortaya koyuyor.

İsrail'in önemli liberal eğilimli gazetelerinden Ha'aretz'de habere göre, İsrail Altyapı Bakanı Joseph Paritzky, uzmanlardan Musul—Hayfa boru hattının durumu ile ilgili bir çalışma, bir değerlendirme istemiş bulunuyor.⁵⁴⁴ Haberde Paritzky'nin İsrail'in petrol ithalat faturasını azaltabileceği için bu boru hattı projesini ekonomik bakımdan uygun bulduğu da belirtiliyor.

İsrail malum sebeplerden dolayı içinde yer aldığı Ortadoğu bölgesinden ham petrol temin edemiyor. Bu yüzden bugün ham petrolünün büyük kısmını Rusya'dan sağlıyor. Rusya'dan gelen ham petrol de şüphesiz oldukça pahalıya geliyor. İsrail daha önceleri İran'dan ham petrol alıyordu; ama bu 1979 İran İslam Devrimi öncesindeydi ve tabii İran devrimden sonra İsrail'e ham petrol satmayı durdurmuştu.

İsrail şimdi Irak'taki rejim değişikliğinin kesinleşmesi üzerine ve muhtemelen bu ülkede Saddam sonrası kurulacak Amerikan yanlısı bir yeni rejimin ufukta görünmesiyle birlikte Hayfa—Musul hattını yeniden düşünmeye ve bu konuda

⁵⁴³ <http://www.twf.org/News/Y2003/0420-Oil.html>

⁵⁴⁴ Ha'aretz, 31 Mart 2003

birtakım sondajlar yapmaya başlamış bulunuyor. Altyapı Bakanı Joseph Paritzky'nin gazetelere de yansıyan söz konusu fikirleri bize elbette bunları düşündürüyor.

Ne var ki, 53 yıl sonra gündeme getirilen Musul–Hayfa hattı projesi o kadar kolay gerçekleşecek bir proje de değil. Bu projenin birinci ve temel problemi hattın Suriye üzerinden geçiyor olması ve bugünkü konjonktürde hattı zaten eskiden kapatan Suriye'nin hattı yeniden açması düşünülemeyecek bir ihtimal olarak ortada duruyor. Bugünkü Suriye yönetimi bu eski hattı asla açmaz. Bu durumda hattın yeniden açılıp devreye sokulması bu ülkede bu işe olumlu bakabilecek yeni bir yönetimle mümkün olur tabii. Hattın Suriye yönü işte bu bakımlardan neredeyse imkansız görünüyor.

Diğer yandan, söz konusu hattın Suriye'den geçmeyip İsrail ve Amerika ile iyi ilişkilere sahip Ürdün'den geçmesi de bir ihtimal olarak ortada. Bu olduğu takdirde hattın Irak–Ürdün üzerinden Hayfa'ya ulaşması mümkün olabilir. Bu da tabii sadece bir ihtimal olarak düşünülebilir bugün için. Ayrıca, eski hattın durumu, bunun yenileştirilmesi için gereken kaynak ve şüphesiz yeni Irak yönetiminin bu hat ile ilgili tavrı da diğer değişkenler olarak mutlaka dikkate alınmak zorundalar.

Musul–Hayfa hattı Türkiye'yi de yakından ilgilendirmesi gereken çok önemli bir konu şüphesiz. Musul–Kerkük petrollerinin geleceği nereden, hangi açıdan bakılırsa bakılsın bu ülkeyi de şöyle veya böyle ilgilendiriyor. Konunun önemini ve anlamını kavramak için Musul–Hayfa hattıyla birlikte Musul–Kerkük–Yumurtalık hattının öneminin azalabileceği aşıkardır.

7. SONUÇ

“Büyük Ortadoğu”, yahut “Geniş Ortadoğu”, yahut “Yeni Ortadoğu” deyimi son zamanlarda aktüel hale gelmiş olmakla birlikte, esasen pek de kısa sayılmayacak bir geçmişe ve arka plana sahip olduğunu biliyoruz. Soğuk savaşın sona ermesi, daha açık ifade ile Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından, özellikle 1991 deki Körfez Krizi sırasında, dünya kamuoyu tüm modern medya araçları da çok iyi kullanılarak, “Yeni Dünya Düzeni” beklentisi içine sokuldu. Bu kavramın yayına konulmasının öncesinde de teorik çalışmaları yapılmıştır ki, başlangıç noktası olarak Francis Fukuyama’nın CIA’nın beyni sayılan Rand Corporation’da çalışırken yazdığı meşhur “Tarihin Sonu” makalesi kabul edilmektedir. Fukuyama, Liberalizmin alternatifleri saydığı komünizm ve faşizmin yıkıldığını, Din ve Milliyetçiliğin ise, potansiyel birer tehlike olarak algılandıklarını belirterek, dünyaya bir “homojen evrensel devlet” modeli öneriyordu. Bu dünya düzeni içerisinde yer alanlar tarihi aşmış, onun dışında kalanlarsa tarihe gömülüp kalmış olarak görülüyor. Tarihe takılıp kalanlara ve Büyük Güçlerin dışındakilere, Yeni Dünya Düzeninde pek söz hakkı tanınmıyor. “Yeni Dünya Düzeni”nde tehlikeli sayılan Din ve Milliyetçilik, bazı bölgelerde Büyük Güçlerin çıkarları yönünde gizli destek görürken, kimi yerlerde de bastırılmaya çalışılmaktadır. Burada Balkanlar birinci tercihe, Orta Asya, Kafkaslar ve Türkiye’nin de yer aldığı Ortadoğu Bölgesi ise, duruma göre her ikisine birden örnek gösterilebilir. Yeni Dünya Düzeni’nin bir başka boyutu, ABD’nin ve şimdilik onun öncülüğünde diğer bazı büyük güçlerin dünyanın belli bölgelerine daha kolay müdahale etmeleri biçiminde kendini göstermektedir. Ortadoğu bu bölgelerin başında gelmektedir.

Bazı yaklaşımlara göre Soğuk Savaş’ta güvenlik yoktu, ama istikrar vardı. 1990’larda ise güvenlik vardı, fakat bu seferde istikrar yoktu. Bu denklem 11 Eylül 2001’den sonra “güvenlik yok, istikrar da yok” durumuna geldi.⁵⁴⁵ Amerika Birleşik Devletleri Soğuk Savaşın bitişinden 11 Eylül 2001’e kadar askeri gücüne rehberlik edecek konseptin bulunmadığını değerlendiriyordu.⁵⁴⁶

⁵⁴⁵ Serhat Erkmén, 11 Eylül Terörizminin Yeni Miladı, Stratejik Analiz, Ekim 2001, s:14

⁵⁴⁶ Thomas P.M.Barnett, The Pentagon’s New Map, G.P: Putnam’s Sons Publishers, 2004, p:19

Yeni Dünya Düzeninin kısaca belirttiğimiz bu yönü çerçevesinde, telaffuz edilmeye başlanan “Greater Middle East” tabiri, önceleri tahmin edileceği gibi, Amerikan strateji ve siyaset çevrelerinde kullanılır oldu. Şimdilerde yaygınlık kazanan bu kavramla, soğuk savaş sonrasında, dünyanın siyasi ve stratejik dengelerinde meydana gelen (ve gelmekte olan) değişikliklerin, güç ve nüfuz kaymalarının, buna dayalı oluşumların Cebelitarık’tan Gürcistan’a, Afganistan’dan Kızıl Deniz’e kadar uzanan coğrafi bölgede meydana getireceği yeni şekillenmeler tanımlanıyor. Ortadoğu’da etkin olan ve olmaya çalışan bölgesel ve küresel aktörlerin stratejik rekabet ve nüfuz çatışmaları, temelde yerel kabul edilebilecek sorunları bile, derhal çok taraflı hale getirerek küresel boyutlara taşımaktadır.

Ortadoğu’nun yeniden şekillenmesini, küresel ve bölgesel düzeyde süren sorunların ve meydana gelecek gelişmelerin yönlendireceği bir gerçektir. Soğuk Savaş’ın bölgedeki kırılma noktasını oluşturan Körfez Savaşı, Ortadoğu’da köklü değişikliklere yol açmış, dengeleri sarsmış, bunu takiben yeni dengelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. SSCB’nin dağılmasının ardından ABD, tek süper güç olarak gücünü bu savaşla perçinlemiştir. Görünürde bu gelişmeler bölgede Suriye, Irak ve İran gibi radikal olarak tanımlanan rejimleri zayıflattıysa da, doğrudan Sovyet desteğinden yoksun kalan bazı ülkeler, ABD’nin zorlamasına rağmen, kendi olanakları ile ayakta kalma yeteneklerini artırarak, bir anlamda özgüvenlerini kazanarak güçlenmeye de fırsat bulmuşlardır. Geçmişe oranla daha bağımsız hareket etme olanağını da elde eden bu devletlerin bir kısmı, ortaya çıkan bu yeni durumdan istifade ile bölgesel güç olma çabası içine girmişlerdir.

Bölgedeki anlaşmazlıkların çözümü, kültürel kalıplar ve siyasi sistemlerle çok yakından ilgilidir. Demokrasiden uzak baskıcı totaliter rejimlerin, uluslararası problemlerin çözümünde de kolaylıkla şiddet ve zora başvurduklarını görmek mümkündür. Bu nedenle, totaliter sistemlerin kolaylıkla sahip olacakları kitle imha silahlarını, sorumsuzca ve sonuçlarını hesaplamadan kullanabilme eğiliminde oldukları düşünülmektedir.

Birinci Körfez Savaşı, bölgesel çatışmaların yayılma eğilimi gösterebileceğini ve tüm dünya için tehdit oluşturabileceğini göstermiştir. Modern silahların, uzun menzilli füzelerin ve kitle imha silahlarının transferi ve kullanımının taşıdığı riskler

bölge dışındaki uluslarca da kavranmıştır. Ortadoğu'da gelecekte yaşanabilecek anlaşmazlıkların, hem bölge için, hem de dünyanın geri kalanı için çok daha kanlı ve tehlikeli olabileceği hususunda hiç şüphe bulunmamaktadır.

Bölgede Arap olmayan üç askeri güç; Türkiye, İsrail ve İran, en etkili aktörler olma durumlarını muhtemelen sürdüreceklerdir.

Bu noktalardan bakınca, bugün Ortadoğu'da bölge sınırlarını aşan ilişkilere dayanan yeni kutuplaşmalardan söz etmek mümkündür. Birçok açıdan birbirine benzeyen Türkiye ve İsrail bu kutuplaşmaların merkezinde bulunmaktadır. Suriye ve İran ile sorunları bulunan bu iki ülke, aynı zamanda Ortadoğu'da anti-Batı ülkelere karşı muhalif bloğunda merkezini oluşturmaktadır.⁵⁴⁷

Ortadoğu'nun stratejik önemi Batı'nın çıkarlarına bağlı olarak belirlenmektedir. Ortadoğu bölgesi, Süveyş Kanalı'nın 1876'da açılması ve 20.yüzyılın başlarında petrol çıkarma ve yönetim imtiyazlarının dağıtılmasıyla birlikte olağanüstü önem kazanmıştır. Ortadoğu bölgesinde petrol rezervleri, Batı'nın dikkatini bölgeye çevirmesine neden olan en önemli faktördür. Ortadoğu devletleri, dünya petrol rezervinin %65'ini, dünya petrol üretiminin de %25'ini elinde tutmaktadır. Petrol rezervlerine sahip olmanın yanında, bölge, endüstriyel ve tarımsal ürünler ve silah ticareti için önemli bir pazar olduğu kadar dünya ekonomisi için de başlıca enerji tedarikçisi olmaya devam etmektedir.

Mevcut tek süper güç olan ABD'nin ekonomisi petrole bağlıdır ve petrol fiyatları ile ters orantılı bir iyi seviye ilişki içerisindedir. Çıkması muhtemel diğer süper güçlerin de petrole ve doğal gaza bağımlılığı ortadadır. Petrol ve doğal gazın önemli miktarı Ortadoğu'dadır.

Irak savaşının arkasında ABD'nin "Yeni Dünya Düzeni" teorisinin yattığını görmek mümkündür. YDD'nin ekonomik temellerinden biri dünya enerji kaynaklarını kontrol altında tutmaktır. Bugün dünya ekonomilerinde kullanılan bilinen enerji kaynaklarının başında petrol, doğal gaz ve su gelmektedir. Bunlardan

⁵⁴⁷ Y.Gökalp Yıldız, Oyun İçinde Oyun "Büyük Ortadoğu", IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Mart 2004, s:35

diğer ikisi günümüzde daha öne çıkmakla beraber, petrolün önemi önümüzdeki 50 yıl içerisinde de azalmadan devam edecektir. Afganistan savaşı ABD'nin Orta Asya projesinin bir parçası ise, Irak savaşı da Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)'nin bir parçasıdır.

Netice olarak; ABD, Irak savaşı ile bir taş atıp birkaç kuşu birden vurmuştur. Kendisi için küreselleştirme önünde engel görülen ve silahlanmasıyla İsrail için bir tehdit oluşturan Saddam rejimi devrilmiş, yaratılan kargaşa döneminde İsrail'in Filistin üzerindeki baskıları dünya gündeminden kaçırılmış, yeşil kuşakta yer alan diğer ülkelere Amerika'nın gücü hissettirilerek, yaptırımlara boyun eğmeleri sağlanmıştır. Kısacası küreselleştirilmek istenen dünyanın, sac ayağından birini teşkil eden BOP'nin uygulanmasının önündeki engeller önemli ölçüde kaldırılmıştır. Ancak Filistin-İsrail sorunu çözülmeden bölgedeki terörün önlenmesi demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi ile de mümkün olmayacaktır.⁵⁴⁸ Aslında seçimler öncesi bu sorunun çözümün için iyi bir zamandır.⁵⁴⁹

Irak'a yönelik askeri operasyonun temel nedeni, orada ve çevre ülkelerde bulunan dünya petrol rezervlerinin %20' sini oluşturan petrol kaynaklarına el koymak, çok önemli bir kontrol noktası olan Basra Körfezi'nin denetimini ve kontrolünü sağlamak ve bölgeye Çin ve Rusya'nın bölgede egemen olmasını engellemektir. Irak'a yerleşen bir ABD, bütün Ortadoğu'yu kontrol edebilecektir.

Her ne kadar küçük miktarlarda petrole alternatif yakıt türleri keşfedilmeye çalışılıyorsa da, bugün ve belki de gelecek 30 yıl boyunca, petrol önemini korumaya devam edecektir. Bu önemli yakıt kaynağı Kissinger'in de belirttiği gibi Araplara bırakılmayacak kadar önemli bir şeydir. Amerika Birleşik Devletleri bunun bilincindedir ve operasyonun asıl amacının dünyanın bu en stratejik kaynaklarına hükmetme ve dünya finans piyasalarındaki hegemonik gücünün yanısıra, kaynaklar üzerinde de hegemonya kurmak peşindedir.

⁵⁴⁸ Ümit Özdağ, Cephe Ülke-Büyük Ortadoğu, Avrasya Dosyası, Kış 2003, s:41

⁵⁴⁹ James M. Lindsay, America Unbound, Brookings Institution Press, Washington D.C., 2003, s:199

ABD'nin Ortadoğu'da Irak'a yönelik müdahalelerin hedefleri, bu müdahalelere etki eden faktörler bu çalışmada şu şekilde tespit edilmiştir.

ABD bölgesinde esas olarak;

- Petrolün kontrol ve güvenliğini sağlamayı, milli güçler tarafından Amerikan şirketleri aleyhine millileştirilme yapılmasını engellemeyi,⁵⁵⁰
- Dost olmayan bölgesel (İran ve Irak) ya da bölge dışı bir hegemonun (Rusya, Avrupa Birliği ve belki Çin) ortaya çıkmasını önlemeyi,
- Kitle imha silahlarının yayılmasını engellemeyi,
- Siyasi ve ekonomik reformlarla bölgesel istikrarı korumayı ve
- Terörizmi kontrol etmeyi istemektedir.

ABD'nin Irak'ı işgali ile Irak'ta bir değişim ve dönüşüm süreci yaşanmaktadır. Bu sürecin Ortadoğu'da yansımaları olması muhtemeldir. Bu bağlamda, Ortadoğu'da Washington'un müttefiki Arap ve Müslüman ülkelerinde, ABD için de tehlikeli olabilecek, şiddetli bir değişime kaynaklık edebilecek faktörler şu şekilde tespit edilmiştir:

- Siyasi tıkanıklık, yönetimlerin meşruiyet sorunu,
- Petrol zengini ülkelerde halklara siyaset dışı kalmaları şartı ve amacıyla 'bol keseden dağıtılan' sosyal refah fonlarının petrol fiyatlarının gerilemesi ve nüfusun artması ile sürdürülemez hale gelmesi,
- Ekonomik gerilik, petrol ve kendine dahi yetmeyen tarım ürünleri dışındaki üretimin sığılığı,

⁵⁵⁰ Mehmet Atay, ABD'nin Dünya Hegemonyası, Jeopolitik Bilimsel Araştırmalar Dergisi, Kış 2003, Sayı:5, s:37

- Eğitimsiz, işsiz, tatminsiz büyük bir genç nüfus,⁵⁵¹
- Sosyal ve siyasal öncülük yapabilecek bir orta sınıfın yokluğu, yetersizliği ya da dışlanmışlığı,
- İsrail'in Arap ülkelerinin 'iktidarsızlığının', bölünmüşlüğünün, bağımlılığının, geriliğinin somut ifadesi, sonucu ve belki de nedeni olarak görülmesi,
- Radikal ideolojilerin varlığı,
- Siyasi alan kapalı olduğu için genç nüfus için tek açılım alanın siyasal İslam olması.

Ortadoğu, Yakındoğu, Uzakdoğu gibi terimler İngiltere'nin kendi topraklarını temel alarak yaptığı tanımlamalardan oluşmaktadır. Günümüzde ise bu bölge önce Büyük Ortadoğu olarak adlandırıldı, NATO'nun İstanbul'daki zirvesinden sonra ise Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi olarak kamuoyuna sunuldu.

ABD, Çin, Rusya ve AB'nin geleceğe ilişkin kendilerine özgü jeopolitik yaklaşımları bulunmaktadır. Bunlardan en çok tartışmalı olanı ABD'nin bizzat uygulamaya koyması nedeniyle Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁵² Irak, "terör üreten toplumların demokratikleştirilmesi, gelir dağılımının düzeltilmesi" gibi hedefleri de içeren bir projenin ilk denemesi olarak kabul edilmektedir.

Amerika'nın üstünlüğü, Amerika'nın hareket özgürlüğünü sınırlandırmak talebi için tasarlanmış olan Avrupa Birliği'nden, Rus-Çin "stratejik ortaklığına", henüz

⁵⁵¹ Amerika Birleşik Devletlerinin bölge ülkelerde din okullarında yetişen ve Fareed Zakaria'nın deyimiyle "yarı eğitilmiş ve modern dünyaya ve Müslüman olmayanlara şüpheli bakan" gençleri: eğitilmesi konusunda baskı yapması gereklidir. Thomas P:M. Barnett, a.g.e., p:381

⁵⁵² Cumhuriyet Strateji, Editör'den, 8 Kasım 2004 Pazartesi, Parasız Özel Ek, s:3

başlamakta olan Asya serbest ticaret bölgesine, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yetkisinin oluşturulmasına kadar tepkiler almaktadır.⁵⁵³

Rusya, Dugin'in Avrasyacılık yaklaşımıyla küresel alanda varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. Putin'in iktidara gelmesinin ardından Rusya, Sovyetler dönemindeki coğrafya ile daha ilgili hale gelmiştir. Bu yaklaşım kendini Orta Asya ve Kafkasya da kendini hissettirmektedir.

Çin ise deniz hakimiyeti teorisine göre zayıflığını kabul etmekte ve ABD ile mücadeleyi daha çok Asya'da sürdürmeyi düşünmektedir. Çin Sanghay İşbirliği Örgütü ile küresel sahnede rol almaya çalışmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte küresel dengeler ve bölgesel stratejik parametrelerin değişmesi bölgenin tekrar önem kazanmasına yol açmıştır. Stratejik parametrelerdeki değişime bağlı olarak bölgede son derece dinamik bir konjonktür meydana gelmiştir. Bölge üzerinden küresel yapılanmasını yeniden düzenleme çabası içine giren ABD 11 Eylül terörist saldırısından sonra açık bir strateji uygulamaya başlamıştır. Bu stratejiyi şu şekilde açıklayabiliriz:

ABD benzeri görülmemiş ve eşi olmayan bir güce, ekonomik, politik nüfuza sahiptir. Dünyadaki güç dengelerini oluşturmak, bu büyük gücün sorumluluğudur. Küresel terör ve kitle imha silahlarının yayılması, ABD'nin olduğu kadar müttefik ve dostlarının da güvenliğini tehdit etmektedir.

ABD'nin Yeni Güvenlik Stratejisi'ne göre düşman, herhangi bir politik rejim, şahıs, din veya ideoloji değildir. Düşman (terörizm), önyargılı, masumlara karşı kullanılan, politik güdümlü şiddettir. Terörle mücadelede, teröristlerle birlikte onlara yataklık yapan, yardım edenlerle de savaşılacaktır ve ABD gerektiğinde tek başına hareket etmekte tereddüt etmeyecektir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrasında Avrasya'da teröre karşı başlatılan harekatta, İngiltere-Fransa-Türkiye-Rusya-Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ABD'ne tam destek vermişlerdir. Böylelikle ABD, kendi

⁵⁵³ Henry Kissinger, ABD'nin Dış Politikaya İhtiyacı var mı?, Çev. Tayfun Evyapan, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara, 2002, s:14



siyasal tarihinde, askeri gücünü ilk defa bu denli farklı parametrelerde Washington'dan en uzak coğrafyada tanımıştır. ABD, meşru müdafanın gereği olarak kabul ettiği “Önleyici Darbe” (Preemptive Strike) ile potansiyel tehditleri yok edebilecektir. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin benimsediği caydırıcılık ve çevreleme stratejileri yerine, artık yeni bir döneme girildiği gerekçesiyle bu strateji ön plana çıkarılmaktadır. ABD tek süper güç olmakla birlikte, askerî alanda mümkün olduğunca ittifaklar şeklinde hareket edeceğini, ancak gerektiğinde düşman devletleri ve kitle imha silahlarını üreten terörist grupları tek başına ve önleyici tarzda vurabileceğini belirtmektedir. ABD önleyici vuruş stratejisi çerçevesinde şekillenen askerî politikalarını, siyasî meşruiyet aracı olarak tüm dünyayı koruyarak barışı korumuş olacağı şeklinde açıklamaktadır.

Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi, tehditlerin caydırılmasını, caydırmanın başarılı olamadığı durumda ise düşmanın kesin olarak yenilmesini amaçlamaktadır. Bu yeni stratejide ABD politika ve kararlarına BM ve NATO gibi uluslararası kuruluşların karşı çıkışlarını tanımama, kararlılığı esas alınmıştır. Herhangi bir uluslararası antlaşma veya örgütün ABD'nin kararlarını sınırlandırması reddedilmektedir.

Yeni strateji, Rusya, Hindistan ve Çin'i potansiyel büyük güçler (Küresel gücün diğer ana merkezleri) olarak tanımlamaktadır. ABD'nin yeni güvenlik stratejisi; Batı Yarıküre, Afrika, Orta Asya ve Hazar Havzasındaki enerji kaynaklarının ve çeşitlerinin artırılmasını, enerji güvenliği için gerekli görmektedir.

ABD'nin uygulamaya koyduğu bu yeni stratejide temel hedef dünya hakimiyetini pekiştirmektir. ABD uzayda, teknolojiye, enerjide, askeri güçte ve denizlerde rakipsiz olmayı, böylece ekonomik olarak güç (ve onun en önemli göstergesi dolar) üstünlüğünü sürdürmeyi, bu hakimiyeti tesiste tam olarak kullanmak istemektedir. ABD bugün, diğer büyüklere oranla çok farklı bir üstünlüğe sahiptir. ABD bu avantajını bugün kullanarak aradaki farkı korumak istemektedir. ABD'nin dış dünyaya yönelik müdahaleci politikaları ve bu politikalara uygun düşen eylemleri yüz yıldır sürmektedir. Ancak, bu eylemler, son on yılda, kendi deyimleriyle “hiçbir devlet ya da kuruluşla yetki ve güç paylaşımına gitmeyen” açık şiddet biçimine dönüşmüştür.

ABD'nin "süper güç" olarak varlığını 21.yüzyılda da sürdürülebilmesi için belirlediği stratejik hedefler şunlardır:

- ABD Avrasya Bölgesi'nde, Ortadoğu'da, Doğu ve Güney Asya'da-Pasifik'lerde "Tek bir gücün" veya "Güçler grubunun" oluşmasını önlemeyi varlığı ile ilgili çıkarlardan kabul etmektedir. Özellikle bu bölgelerde, kendine rakip olabilecek bir süper gücün ortaya çıkmasına veya kendisine meydan okuyacak bir ittifakın kurulmasına izin vermemelidir. Kısaca ABD dışındaki başka ülkelerin, Birleşik Devletler ile boy ölçüşebilecek düzeye gelmelerinin önlenmesi birinci hedefidir. Uzakdoğu'da Çin, Avrupa'da ise AB ve AB içinde Almanya ve Fransa ekseninin ikinci bir kutup olarak ABD'nin karşısına çıkması engellenmelidir. ABD, bu potansiyel rakiplerini, dünyada veya küresel nitelikte önemli roller üstlenme hevesinden vazgeçirmelidir.
- ABD'nin "herhangi bir devletin veya ittifakın karşı koyamayacağı bir güce sahip olması olmazsa olmaz" koşuludur.
- Uluslararası ortamda düzen ve istikrar ABD tarafından garanti edilmelidir.
- Uzakdoğu'da Çin'in büyümesi engellenmelidir.
- Kuzey Kore ve İran gibi ülkelerde kitle imha silahlarının üretilmesi, gereğinde askeri güce de başvurulmak suretiyle önlenmelidir.
- ABD'nin teröre destek veren ülkeler listesinde bulunan Suriye bölgede pasifize edilmelidir.
- Doğu Avrupa, Kafkasya ve Ortadoğu'da kayda değer bir ABD askeri mevcudiyetinin bulundurulması yaşamsal önemdedir.
- Rusya Federasyonu'nun nükleer silahları ABD stratejik nükleer hedef planında yer almalıdır. Rusya'nın elindeki nükleer silahların başka güçlerin eline geçmesi mutlaka önlenmelidir.

Amerika Birleşik Devletleri; Bosna Hersek, Kosova olayları ve Irak savaşı sonrası kuvvetlerini Batı Avrupa'dan Balkanlara kaydırmak suretiyle Batı Avrupa'ya, Doğu Avrupa'yı ve Balkanları Batı Avrupa'nın gizli egemenliğine bırakmayacağı mesajını vermiş; ve bölgedeki Almanya ve Rusya Federasyonu'nun muhtemel nüfuz artırma gayretlerini caydırmıştır. Ayrıca, Kafkas ve Orta Asya petrollerinin ulaşım yollarını kontrol edebilecek bir coğrafi imkan kazanmış, bölgedeki muhtemel operasyonlar için Almanya'dakilerden daha yakın bölgelerde asker ve malzeme yığınağı yapabilecek konuma gelmiştir.

ABD'nin Ortadoğu ve Kafkasya politikası ise genel olarak petrol eksenslidir ve enerji kaynakları (petrol ve doğal gaz) ve bunların uluslararası pazarlara ulaşım yolları üzerinde tam bir denetim kurmaya yöneliktir. Kafkaslardaki ABD dış politikası, Orta Asya'ya ve Ortadoğu'ya yönelik olarak ta şekillenmektedir. ABD'nin Kafkasya politikası, Kazakistan, Türkmenistan gibi Hazar ile kıyısı olan ülkelere ve bu iki ülkenin arasında kalan Özbekistan'a yönelik politikası ile iç içedir ve özellikle Ortadoğu ve Afganistan politikaları da aynı gerçekle sınıksız bağlıdır.

Irak'ın İşgalinden sonra bölgede iki hedef ülke bulunmaktadır. Suriye'nin hedef ülkelerden biri olarak sayılmasına rağmen ilk hedef Suriye olmayacaktır. Çünkü Suriye'nin varlığı ABD için İsrail'in güvenliği açısından önem arz etmektedir, fakat Suriye özellikle Irak işgalinden sonra İsrail için tehdit olmaktan çok uzaktır. Bu durumu Suriye'nin ekonomik ve askeri gücünde de görmek mümkündür. Zaten ABD'nin bölgedeki varlığı bu olasılığı sıfırlamaktadır. ABD'nin İran'da hakimiyeti ele geçirmesi ise ABD'ne Kafkaslar ve Ortadoğu üzerindeki egemenliğini perçinlemesini, Rusya ve Çin'in tam anlamıyla çembere alınmasını ve enerji kaynaklarını tamamen kendi denetiminde en ucuz biçimde İran üzerinden uluslararası pazarlara ulaştırılma olanağını sağlayacaktır. Amerikan stratejisi açısından en doğru yol Kafkaslardan İran üzerinden doğrudan Körfez'e inen hattır. Ayrıca İran egemenliği ABD'ye öncelikle Afganistan'da, ve sonra Orta Asya'daki varlığını daha fazla güvence altına alma olanağı verecektir. ABD yönetimi, Irak'ın düşmesinin ardından, bu son anılan hedefine yönelik olarak eylemlerine hız vermiştir. Aynı eylem'in Kafkaslardaki uzanışı ise, Ermenistan'ı Rusya Federasyonu'ndan kopartmak ve Azerbaycan ve Gürcistan üzerinde rekabetsiz tam bir hakimiyet kurmaktır.

Afganistan'a yapılan müdahaleden sonra ABD tarafından terörle mücadele kapsamında, sıranın, terörü yaratan veya destek veren diğer ülkelere de geleceği ifade edildiğinde, dünya kamuoyu tarafından Irak'ın bu kapsam içinde öncelik alacağı düşünülmüş ve gelişen olaylar ve bu konularda yapılan beyanlar, böyle bir müdahale olasılığının yüksek olduğunu göstermiştir.

ABD'nin Körfez Savaşı'nda harekâta Saddam rejimini devirene kadar devam etmemesinin nedenleri olarak üç değişik düşünce ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi; kara savaşının yarattığı riskler göz önünde tutularak ABD tarafından hareketin bir an önce bitirilme isteği, ikincisi; hareketin hedefinin Irak tarafından işgal edilen Kuveyt'in kurtarılması ve Irak'ın böyle bir eyleme bir daha girişmeyecek düzeye gelinceye kadar zayıflatılması ve bu hedefe de ulaşılmış olması, devam edilmesinin BM ve koalisyon ülkeleri ve uluslararası kamuoyu desteği açısından uygun olmayacağı düşüncesi; üçüncüsü de, ABD'nin harekâta bilerek devam etmeyip, Saddam rejimini yerinde bırakarak petrolün, Körfez'in ve İsrail'in güvenliği için bölgede kalma niyeti olarak belirlenmiştir. Bu belirlemelere göre, Saddam rejiminin yerinde bırakılmasının sebebinin bunlardan biri veya bunların bir karışımı olduğu şeklinde ortaya çıkmaktadır.

ABD bir yandan Afganistan ve Irak'ta sürdürmeye çalıştığı işgallerle bir yanda da bu işgalleri ve uzantılarını bütünleyen bir projeye küresel konumunu yerleşik kılmaya çalışmaktadır. Büyük veya Genişletilmiş Ortadoğu vurgusuyla ortaya atılan bu proje coğrafi olarak Avrasya'nın en kilit bölümünü oluşturmaktadır. Karadeniz, Akdeniz, Hazar havzalarını, Kafkaslar, Balkanlar, Orta Asya, ve Basra Körfezini, Kuzey Afrika'yı içermektedir. Böylece Avrasyalı güçlerin (özellikle Çin, Avrupa, Rusya ve Hindistan) hareket alanına yönelmektedir. Fas'tan Çin'e dek uzanan bölge içinde ABD için genişletilen Ortadoğu Avrasyalı güçler için daraltılmaktadır. ABD için Avrasya; ekonomik-politik egemenliğin mekansal odağı, Soğuk Savaş sonrası jeopolitiğinin merkezi, muhtemel rakiplerin toprakları, dünyanın en zengin enerji ve doğal kaynaklarını anavatani, yeni pazar alanı, yeni mücadele sahnesi olan Büyük Ortadoğu Projesinin en kilit bölümüdür.



Büyük Ortadoğu projesi ile yeni bir dönemin başladığına tanıklık edeceğiz.
Bu projenin yürüyebilmesi ABD için bir ihtiyacın gereksinimi olarak görülmektedir.
Bu ihtiyaç demokrasidir. Bunun için benimsenen geniş kapsamlı stratejide Birleşmiş
Milletlerin zayıflatıldığını, NATO'ya ise yeni bir yapı⁵⁵⁵ verilmek istendiğini
anlamaktayız.

Avrasya ABD için kaygı verici gelişmelerin de coğrafyasıdır. Bir yandan Çin son 10 yılda ortalama %7 gibi bir oranla istikrarlı bir biçimde büyürken Şanghai gibi yeni ittifak arayışlarına da girmektedir. Ayrıca Avrupa'nın Euro'su Avrasya'da çekicilik kazanmaktadır. Rusya ekonomik olarak kalkınmasına devam etmektedir. ABD adına bu kaygıların giderilebilmesi için Avrasya'ya bir an evvel "önleyici vuruş" doktriniyle müdahale edilmesi öncelik kazanmaktadır.

Bunun için ABD'nin kendiyile yarışircasına silahlandığını görebiliriz. Clinton döneminde de varlığını gösteren bu silah harcamaları 1999-2003 yılları için 112 milyar dolar iken Bush dönemi 2001 yılı harcaması 304 milyar dolar, 2002 de 351 milyar dolar, 2003 te 396 milyar dolar olmuştur. 2004 ulusal savunma harcamalarının 470 milyar dolara çıkacağı, 2005 yılı için ise 500 milyar doların harcanacağı hesaplanmaktadır.⁵⁵⁶

Amerika Birleşik Devletlerinin yeni stratejisine göre; Avrasya jeopolitiğinin omurgasını oluşturan Fas'tan Çin'e kadar uzanan geniş coğrafya demokratikleştirilerek tek pazar haline gelmeli ancak küçük devletler olarak kalmalıdır. Birinci Dünya Savaşı sonrası genişletilmiş Ortadoğu'ya yönelik Avrupa merkezli siyasal atlas oluşturma çabasının bugünkü karşılığı Büyük Ortadoğu Projesidir. BOP aynı zamanda bir askeri güvenlik projesi olarak yeni üsler coğrafyasına ihtiyaç duymaktadır. Bunun için hareket yeteneği yüksek, hızlı karar verebilen ve kolay müdahale edebilir coğrafi noktalarda yeni üsler kurmaktadır. BOP için yeni üslerin oluşumu kadar yeni tampon bölgeler ve ülkeler de önem kazanmaktadır. Yeni üsler ve tampon oluşumlar birbirini bütünleyen ve jeopolitik

⁵⁵⁴ Abdullah Şahin, Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, Truva Yayınları, 2004, s:185

⁵⁵⁵ Doc.Dr.Mesut Casin. İstanbul NATO Zirvesi. Yeditepe Haber Dergisi. Mayıs-1 2003

⁵⁵⁶ Claude Serfati, Cosmopolitan, Sayı:6, 2003

projelerin ürünüdür. BOP İsrail stratejileriyle bütünleşen bir projedir. İsrail'in güvenliği projenin önemsedığı en önemli unsurlardan biridir.

BOP u başarılı kılmak için ABD NATO zeminini kullanmak istemektedir. BOP'un finansmanı ve askeri gereksinimini tek başına karşılayamayacağını tespit eden ABD Atlantik Çatlağına mahal vermeden sorunsuz saydığı AB'yi de bu projeye destek vermeye ısındırmaktadır. Nitekim ABD'nin NATO Temsilcisi R.Nicholas Burns'un 2003'te Prag'ta yaptığı 'Yeni NATO ve BOP' başlıklı konuşma ABD NATO ilişkisinin gelecekte nasıl şekilleneceğini ortaya koymaktadır: “ *Soğuk Savaş döneminde Batı Avrupa'yı savunmak için bölgeye devasa bir kına ordusu yığıdık. NATO Avrupa ve Kuzey Amerika'yı savunmaya devam edecek. Ancak bunu B.Avrupa'da, Merkez Avrupa'da, K.Amerika'da oturarak yapabileceğimize inanmıyorum. Kavramsal ilgimizi ve askeri gücümüzü Doğuya ve Güneye konuşlandırmalıyız. NATO'nun geleceği Doğu ve Güneydir. Bu da Büyük Ortadoğu'dur. NATO'nun geleceği krizlere el koymak ve cevap vermektir. Bu Fransa, İspanya, Çek Cumhuriyeti ya da Amerika için büyük tehdit oluşturan Orta ve Güney Asya, Ortadoğu ve K.Afrika'da yer alan ülkelerde yapılacak askeri kurtarma ya da barış gücü operasyonları şeklinde olacaktır. Hepimizin kabul ettiği gibi tehdit; terörizm, küresel terörizm ve kitle imha silahlarından gelmektedir.*”⁵⁵⁷

Nitekim Prag Zirvesi'nde alınan kararlardan birisi de NATO Mukabele Kuvveti'nin kurulması ile ilgili idi. Prag Zirvesi Sonuç Bildirgesinde bu kuvvetin misyonu açıkça ifade edildi: ” NATO'nun bütün vazifelerini yerine getirebilmesi için, Kuzey Atlantik Konseyi tarafından karar alındığında, nükleer, biyolojik ve kimyasal tehditlere maruz kalabilecekleri bir ortam da dahil olmak üzere, hareketi uzun mesafelerde ve uzun zaman içinde idame ettirmek üzere ihtiyaç duyuldukları her yere süratle intikal edebilecek ve hedeflerini gerçekleştirebilecek kuvvetleri harekate hazır hale getirmeye muktedir olması gerekmektedir.”⁵⁵⁸

Başkan Bush'un ifadesiyle 'kısıkanılan' özgürlük ve demokrasinin korunması ve yaygınlaştırılması için ABD dış politikasında önem vereceği kırılma noktalarını

⁵⁵⁷ İ.Yaşar Hacısalihoğlu, ABD'nin Kalıcı Egemenlik Anlayışı, 8 Kasım 2004 Pazartesi, Cumhuriyet Strateji Parasız Özel Ek. s:7

⁵⁵⁸ Bora Kutluhan, Allied Response '03 Tatbikatı ve NATO Mukabele Kuvveti'nin Doğuşu, Savunma ve Havacılık, Cilt:17, Sayı.99, 2003, s:39

iyi belirlemelidir. Irak'ta başarının sağlanması çok önemlidir. Irak'ı belki saf ve temiz bir ülkeye dönüştürmek imkansızdır. Ancak Irak'ı işleyen bir ülke konumuna getirmek, seçimlerin planlandığı şekilde icrasını sağlamak ve Irak güvenlik güçlerinin eğitimini hızlandırılmak gerek şarttır.

Kuzey Kore ve İran'a karşı ABD dış politikasının daha da sertleşeceği aşikardır. Ancak dengeli bir politika ile bu ülkelere kapsamlı teklifler götürmeli ve her iki ülkenin nükleer silahlanma hırsından vazgeçmeleri karşılığında onlara güvenlik garantileri ve ekonomik-politik teşvikler verilmelidir. Ancak dünyanın endişelerini gidermedikleri takdirde bu ülkelerin ödeyecekleri bedel de önemle belirtilmelidir. Bu bağlamda Rusya'daki kontrol dışı nükleer materyali emniyete alma gayretleri hızlandırılmalı ve nükleer güce sahip devletler, diğer ülkelerin silah olarak kullanılacak nükleer yakıta erişmelerini önleyecek tedbirler konusunda anlaşmaya zorlanmalıdır.

Ortadoğu'daki barış gayretlerini yeniden canlandırmak, İsrail'in Gazze'den çekilmesini ve arkasında istikrarlı bir bölge bırakmasını temin etmek son derece önemlidir. Burada ABD, Avrupa ve Mısır işbirliği ön plana çıkmaktadır. ABD'nin barış gayretlerinin nereye gideceğini açıkça ifade etmek ve bu gayretlerin amacına ulaşması için daha çok işin içine girileceği gösterilmelidir.

Çin ile Tayvan konusunda ciddi bir strateji izlenmeli ve ortak değerlere barışçıl yollardan ulaşılması gerektiği aksi takdirde çıkabilecek bir krizin her iki taraf için de faydalı olmayacağı belirtilmelidir. ABD ile Avrupa arasında daha fazla bir soğukluk her ikisinin de çıkarlarına hizmet etmez. Avrupa'lılar Irak'ta ABD'ye daha anlamlı bir yardımda bulunmalıdırlar. Buradaki bir başarısızlık en az medeni dünyanın herhangi bir yerindeki bir başarısızlık kadar olumsuz etki yaratacaktır.

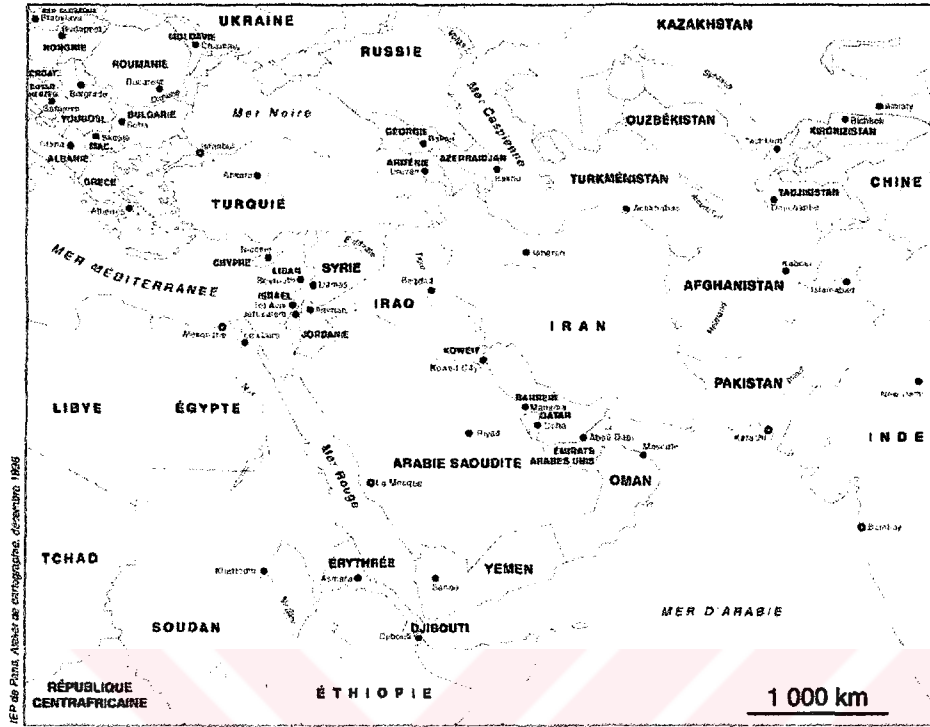
ABD'nin terörizmle mücadele de sonuna kadar devam edeceği kesindir. ABD'nin bu konuda kararlılığını Afganistan'da görev yapan özel kuvvetler mensubu bir askeri yetkilinin sözlerinden anlamak mümkündür;

*Büyük ulusumuzu korumak için yeryüzünün dört köşesine ölüm ve şiddet yayacağız. 05 Ocak 2002, Gardez-Afganistan*⁵⁵⁹

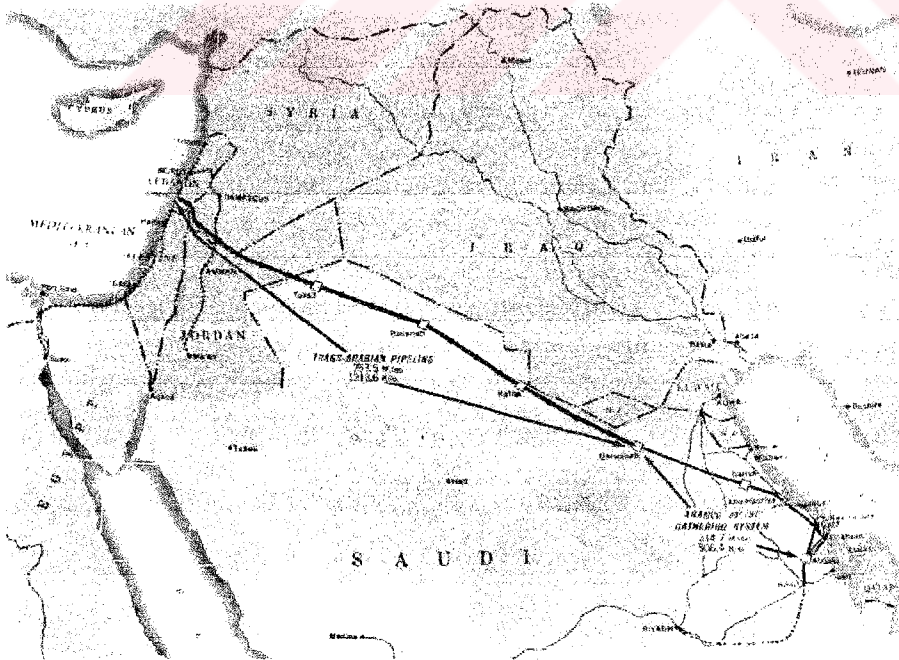
Teröristler peşinde gitmeye ve yeni üyeler kazanma gayretini engellemeye devam edecektir. Fakat aynı zamanda anavatan savunmasına yatırım yapmaya devam etmelidir. ABD Irak'taki görünümünü küçültmeye Filistin konusunda ise büyümeye çalışacaktır.

ABD'nin gücünü dayandırdığı ekonomik temel aşırırsa uzun süre ayakta kalması düşünülemez. Enerji alanında ve iç harcamalarda geliştirilmesi gereken ciddi bir politika ihtiyacı bulunmaktadır. Enerji verimliliğinin artırılması, alternatif enerji kaynaklarının araştırılması ve yatırım yapılması son derece önemlidir. Bu sorunlar ABD'nin davranışlarını sınırlamaktadır. Zorunlu olmayan isteğe bağlı yeni savaşların tercih edilmesi düşük bir olasılıktır. Ancak dünyanın gidişatını değiştirebilecek bir görünmez elin var olmadığı şüphesizdir. Başkan Bush için bu rolü yalnız Amerika Birleşik Devletleri oynayabilir.

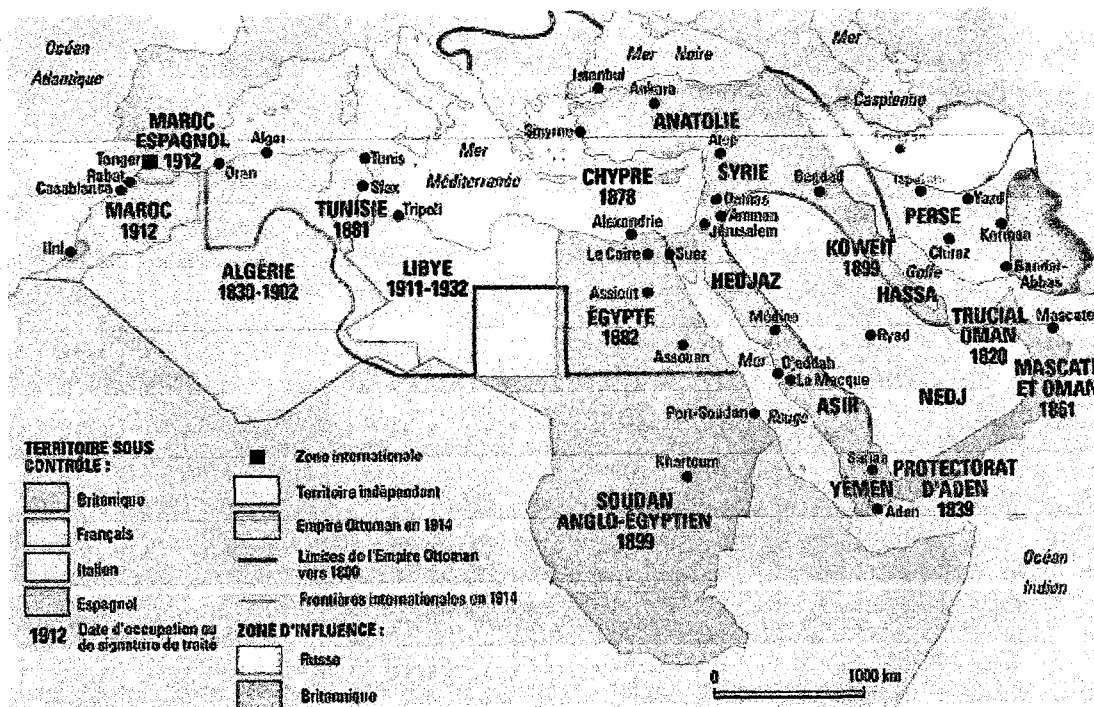
⁵⁵⁹ Bob Woodward, a.g.e., s:350



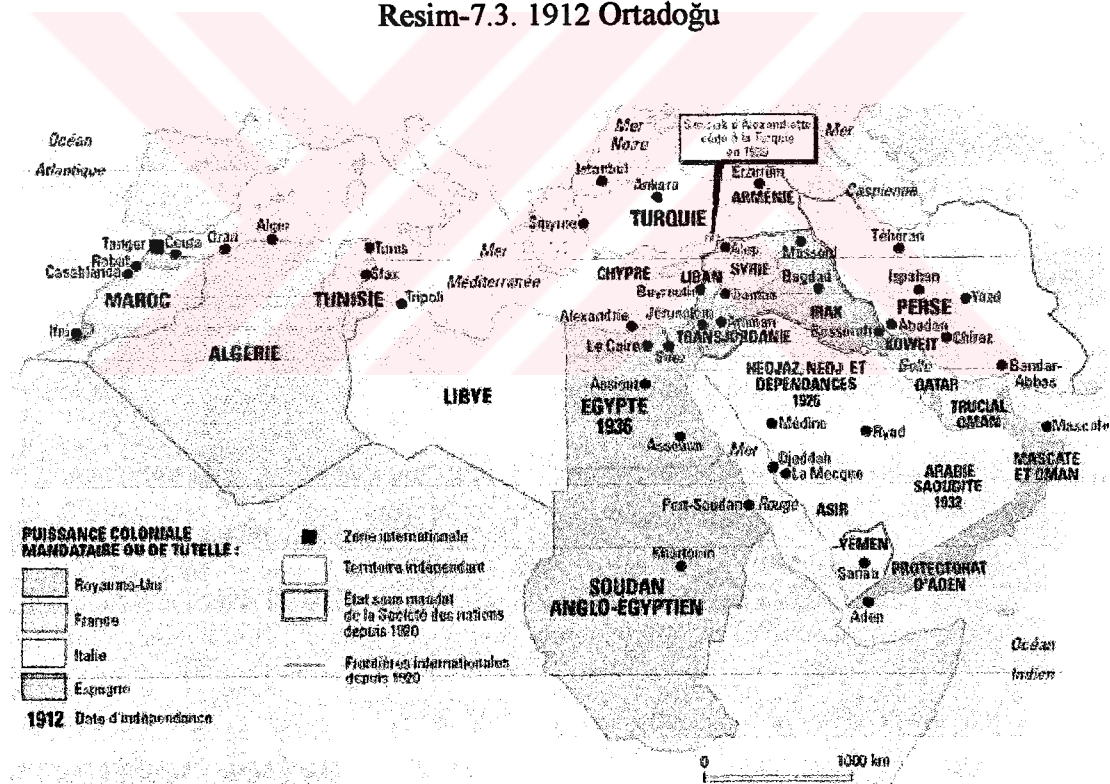
Resim-7.1. Ortadoğu Haritası



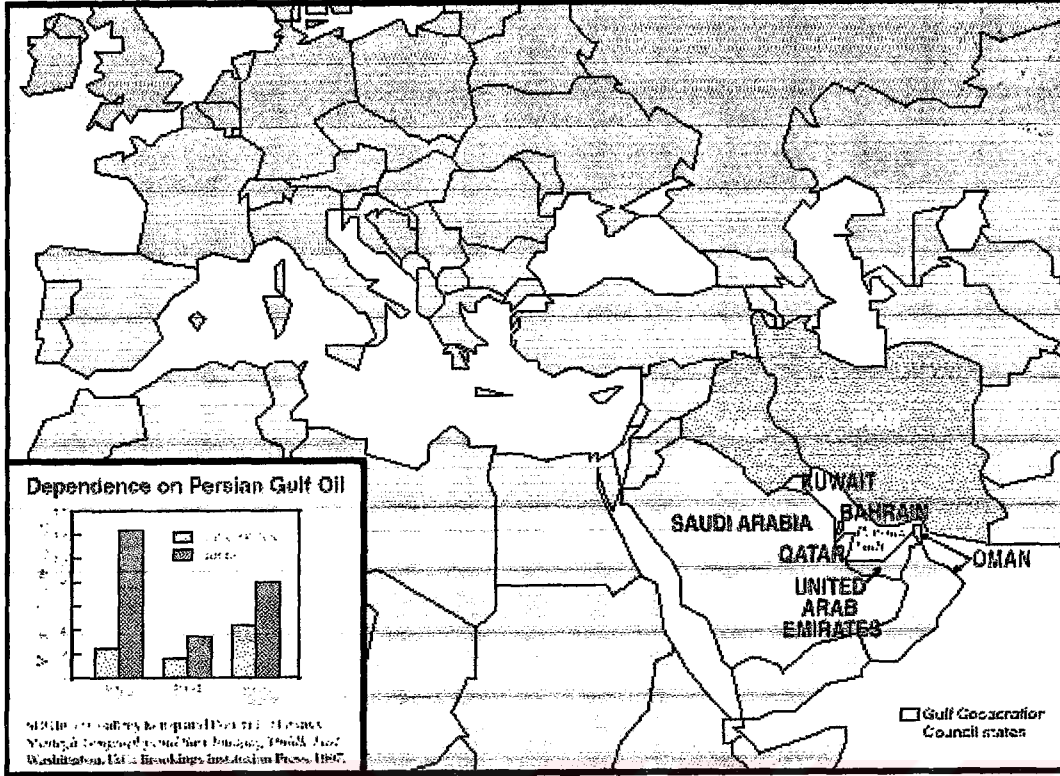
Resim-7.2. Tapline Hattı



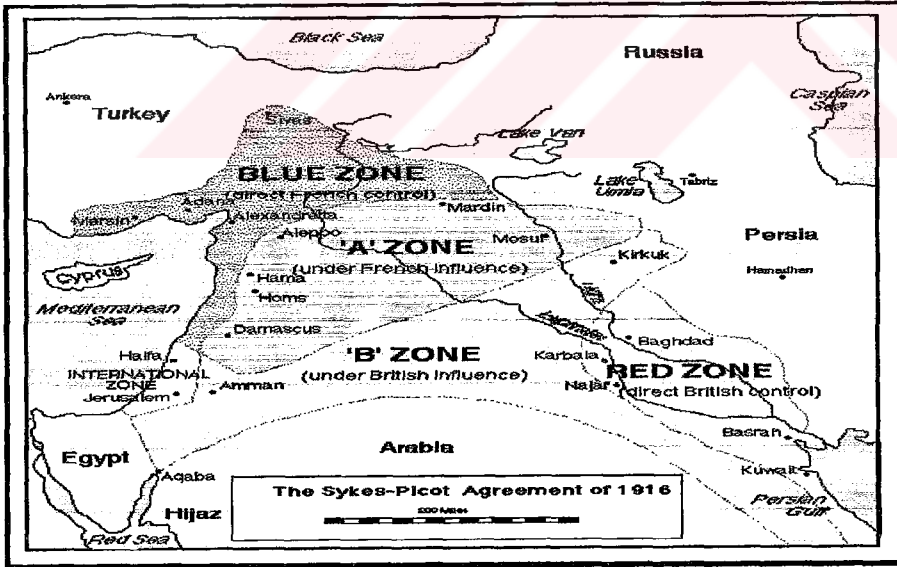
Resim-7.3. 1912 Ortadoğu



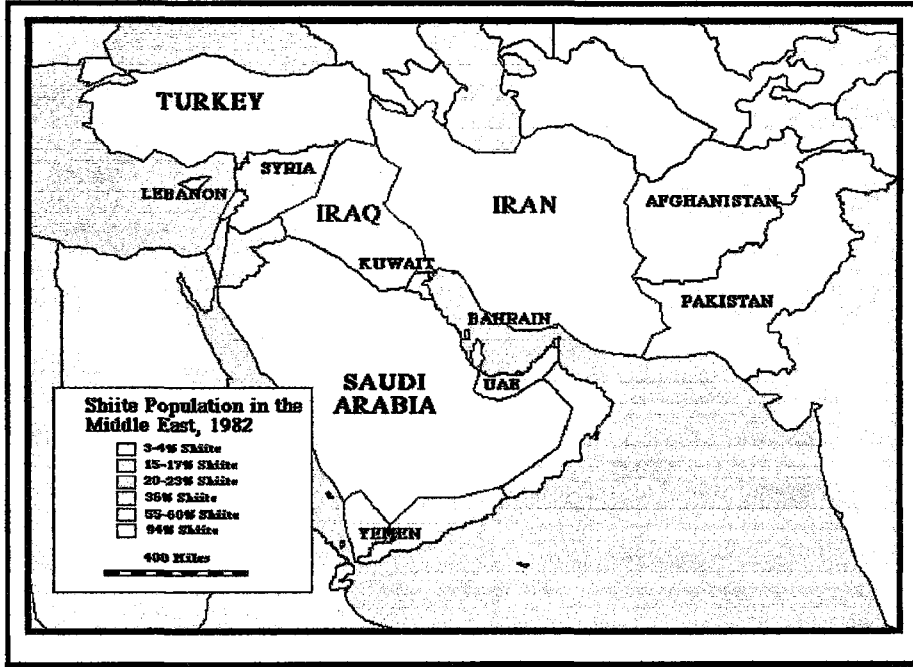
Resim-7.4. 1912 Ortadoğu



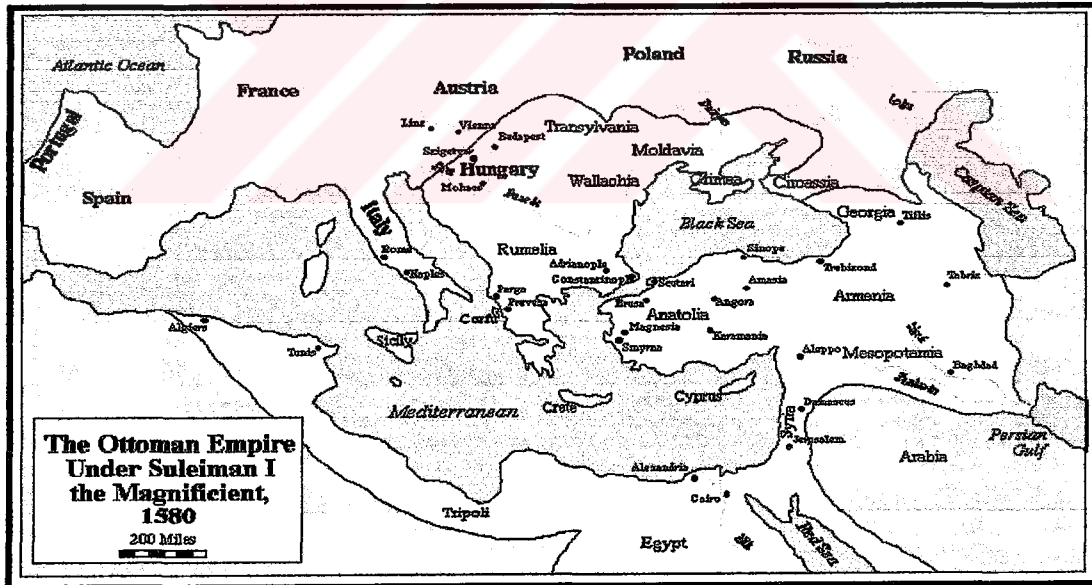
Resim-7.5. Basra Körfezi Petrolüne Bağımlı Ülkeler



Resim-7.6. Sykes-Picot Antlaşması 1916



Resim-7.7 Şii Popülasyonu 1982



Resim-7.8. Osmanlı İmparatorluğu 1580



ARMADA GENEL MURAKKAZI (AGM)

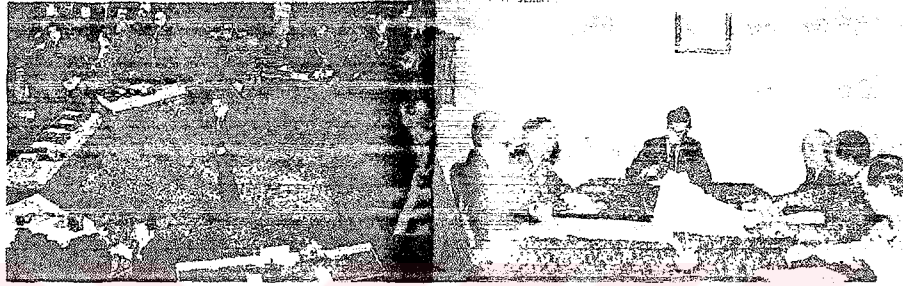


Resim-7.9. ABD Silahlı Kuvvetleri

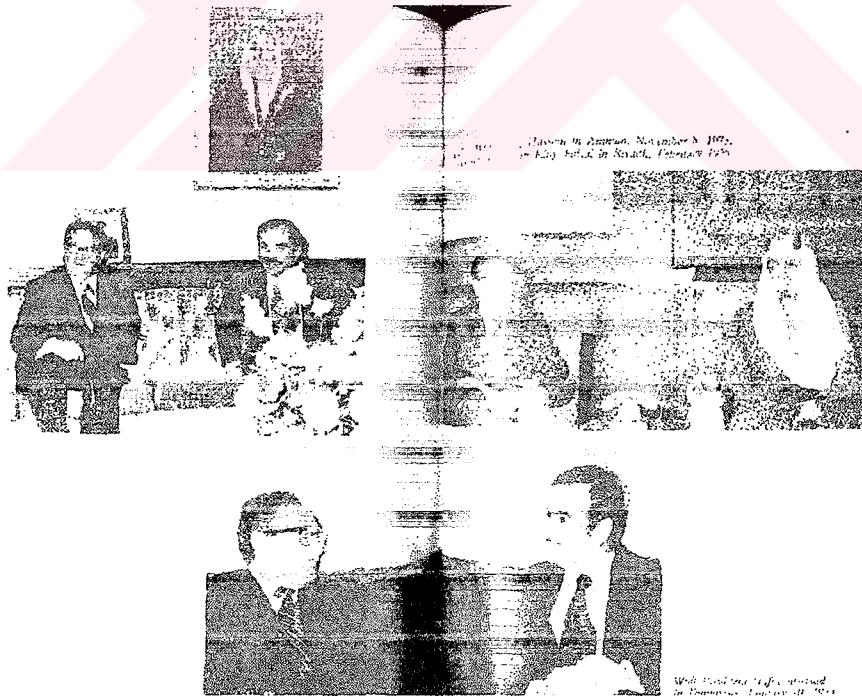


ABOVE: The US delegation at the Geneva Middle East Peace Conference, December 21, 1973. From left: Elsworth Barker, H.A.K., Joseph Sisco, Ambassador; Walter Simmsel, John Ready (secret service), Harold Saunders, Alfred L. Atherton, Jr. Third row: George Vail, Peter Rodino, Richard Strauss, Lawrence Lightbarger. BELOW: Geneva Middle East Peace Conference, December 1973: The Man in the Middle.

ABOVE: Delegates at Abba Eban's home, Jerusalem, January 13, 1974. Left to right: Abba Eban, H.A.K., Moshe Dayan, Egyptian Minister of State, negotiating the Egyptian-Israeli disengagement agreement, Aswan, January 1974. Left to right: Elsworth Barker, H.A.K., Joseph Sisco, Peter Rodino, George Mitchell, Israel's Foreign Minister, and Chief of Staff, General Shapira.



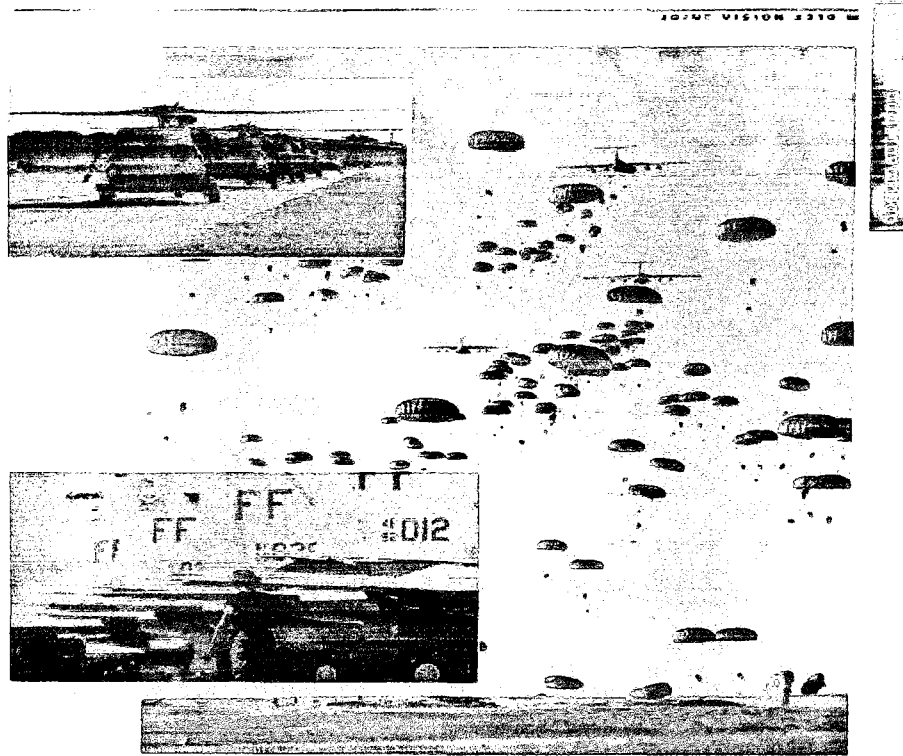
Resim-7.10. Ortadoğu Barış Görüşmeleri-Cenova 21 Kasım 1973



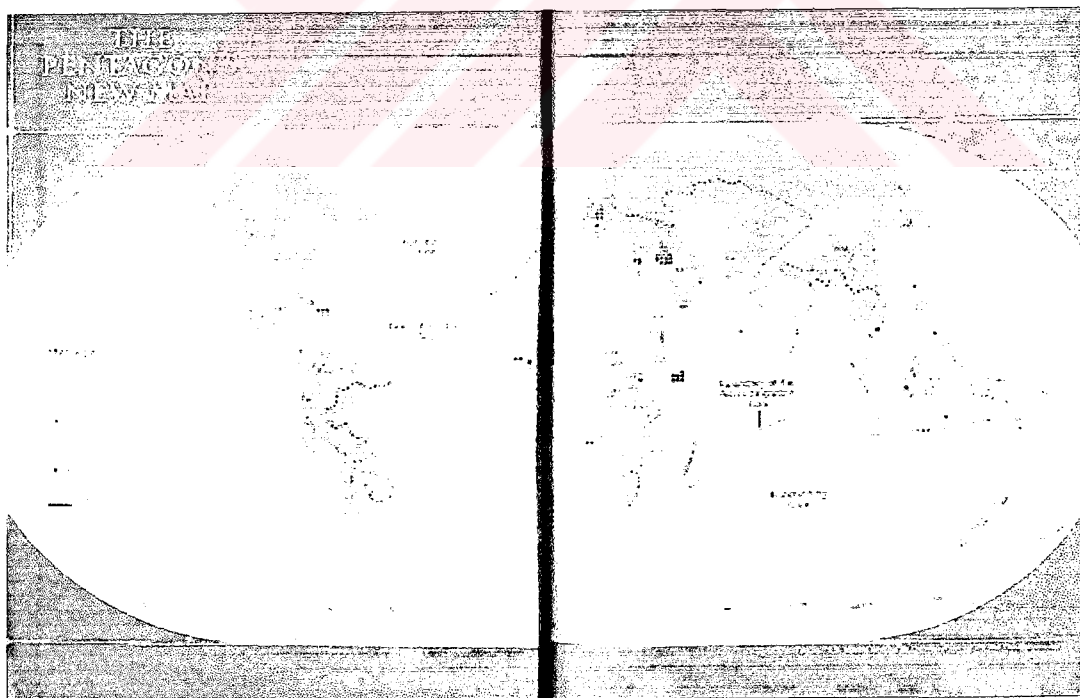
Below: Eban in Amman, November 3, 1973, in King Hussein's Riyadh, February 1974.

With King Hussein, Riyadh, February 1974.

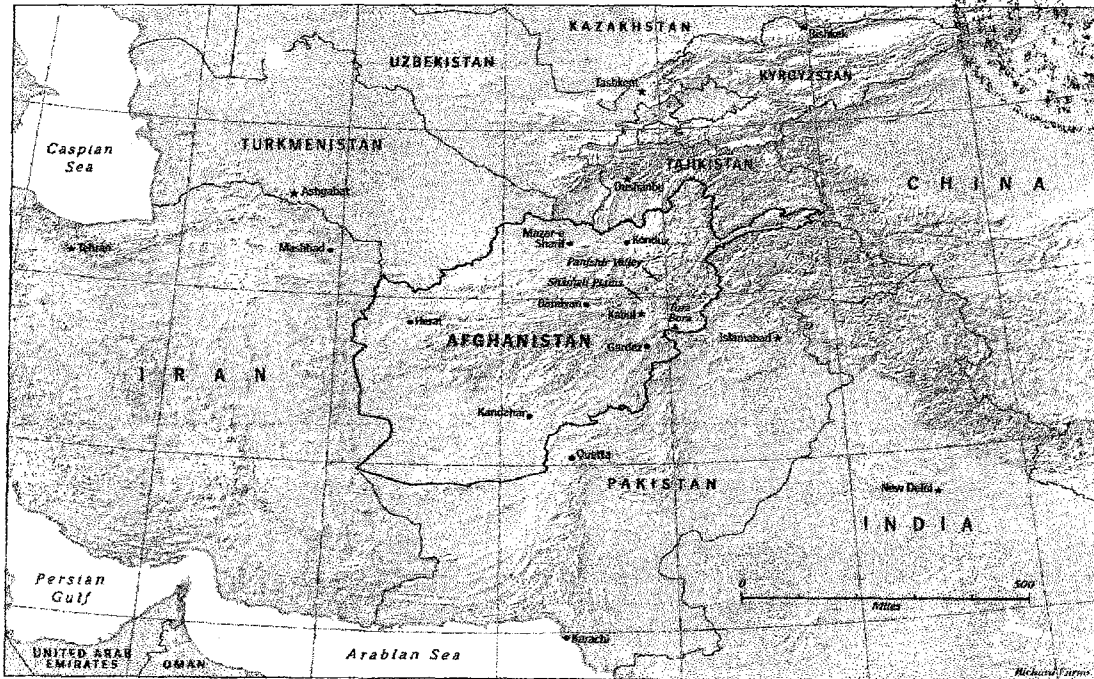
Resim-7.11. Kral Hüseyin, Kral Faysal ve Hafız Esad ile görüşme



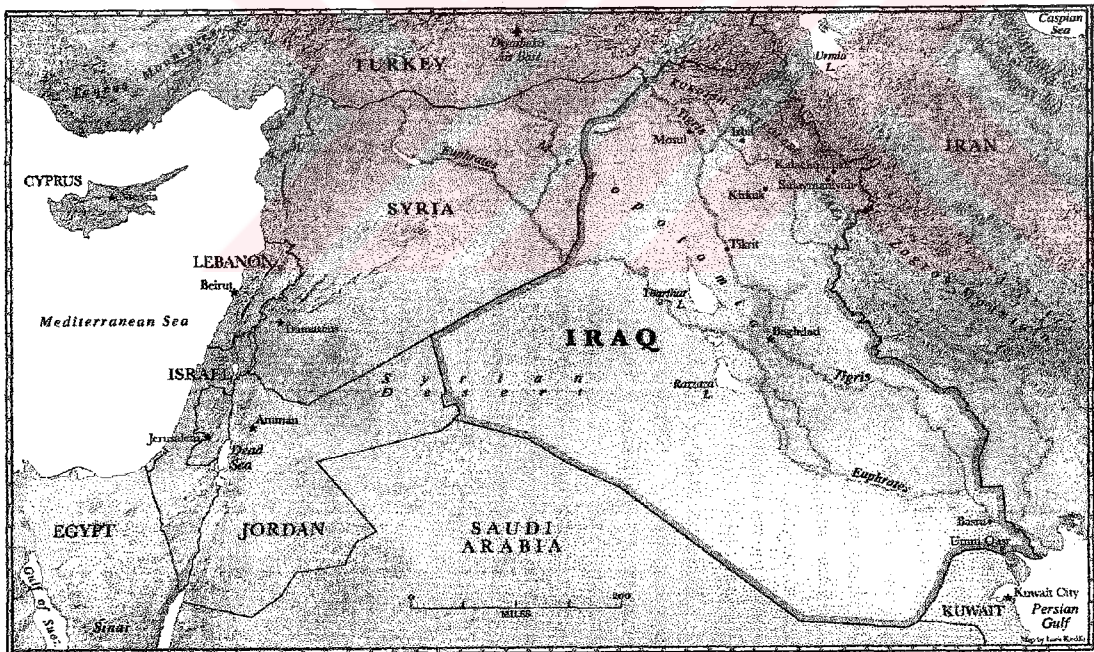
Resim-7.14. Amerika Birleşik Devletleri Silahlı Kuvvetler Konsepti



Resim-7.15. Amerika Birleşik Devletleri İlgli Sahaları



Resim-7.16. Afganistan



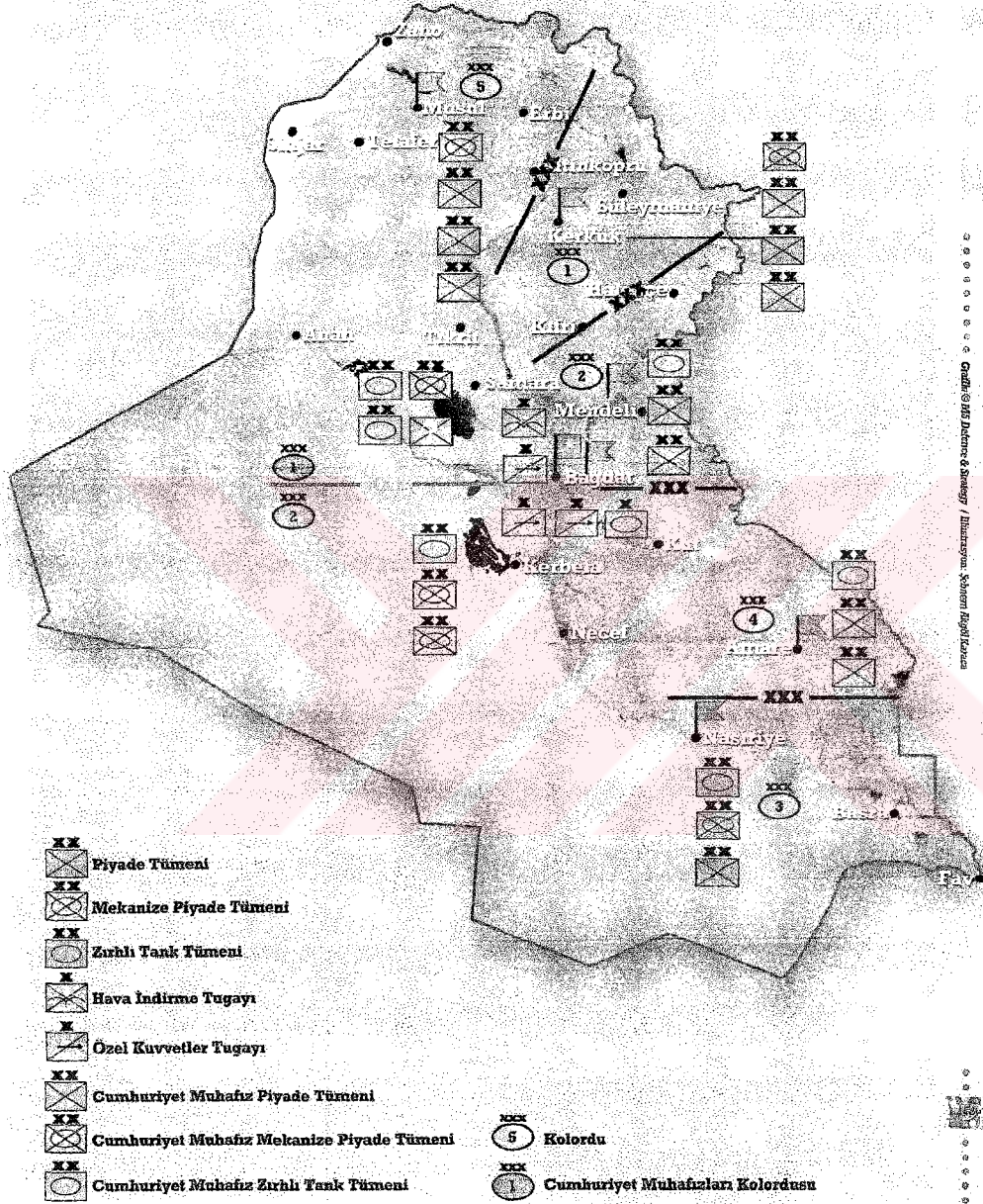
Resim-7.17. Irak



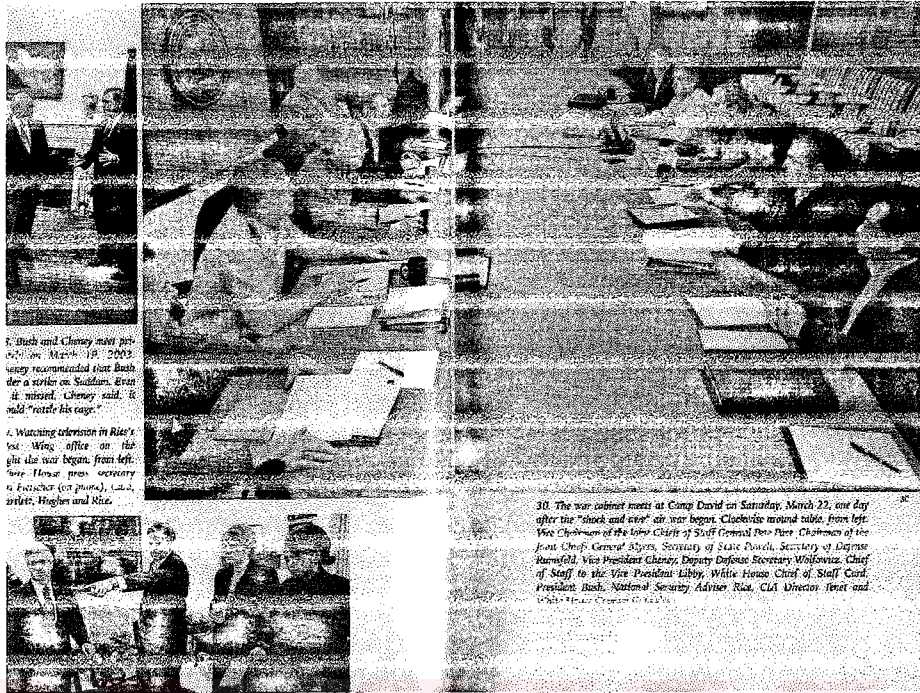
1. President George W. Bush looks out at the damaged Pentagon from a helicopter on September 14, 2001.

Resim-7.18 George W.Bush Terörist saldırılar sonrası Pentagon'u helikopter'den inceliyor. 14 Eylül 2001

IRAK SİLAHLI KUVVETLERİ'NİN TAKTİK KONUMLANIŞI



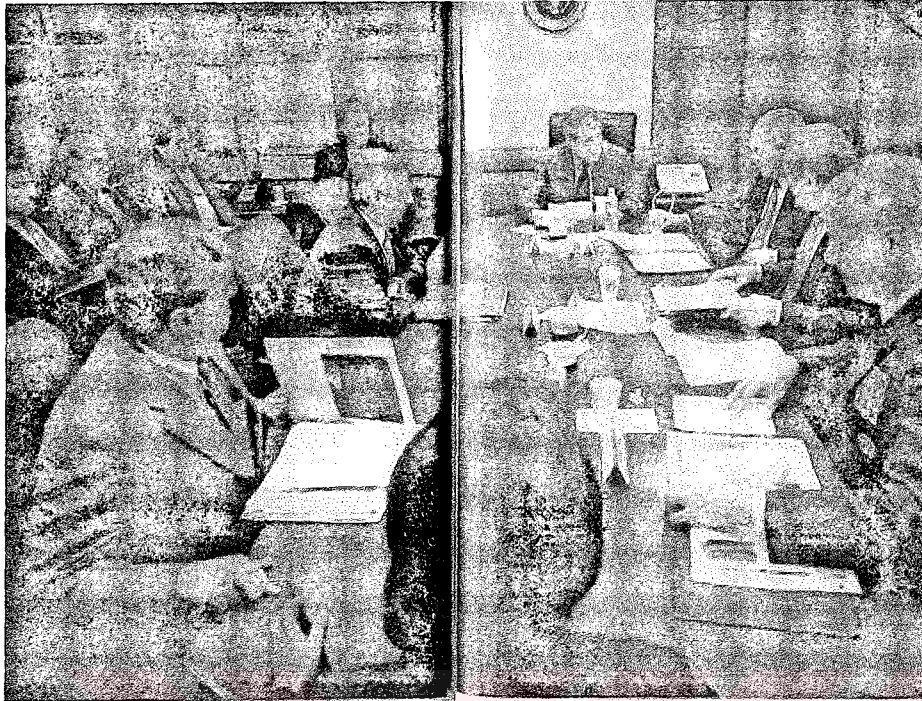
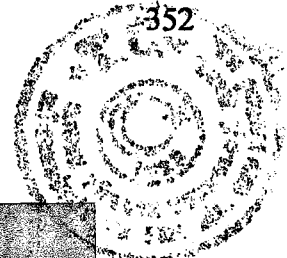
Resim-7.19. Irak Silahlı Kuvvetleri



Resim-7.20. Beyaz Saray Savaş Kabinesi, Camp David, Mart 2003

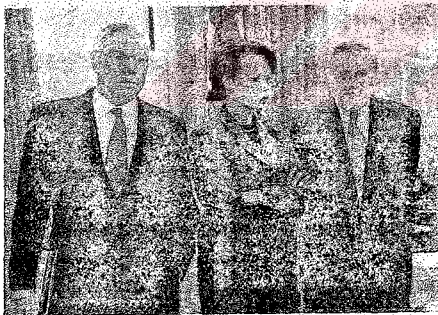


Resim-7.21. Beyaz Saray Savaş Kabinesi, Irak Savaşı Öncesi, Mart 2003



23. The view of the room in the White House, the planning office, around 2002, showing the people who were involved in the planning of the Iraq invasion. The room was used for the planning of the Iraq invasion.

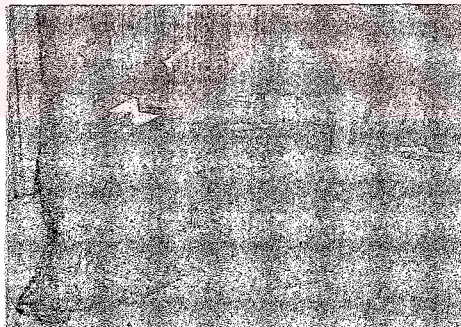
Resim-7.22. Beyaz Saray Planlama Odası



2. Secretary of State Colin Powell, National Security Adviser Condoleezza Rice and Secretary of Defense Donald Rumsfeld. One of Rice's jobs was to "read the secretaries" and inform their frequent visits. Rice had more access to Bush than anyone.

3. Louis "Scooter" Libby, Vice President Cheney's chief of staff, held three titles in the administration and was a fierce multiplier for Cheney's agenda.

4. Deputy Secretary of State Richard Armitage told National Security Adviser Rice that the NSC system was "dysfunctional."



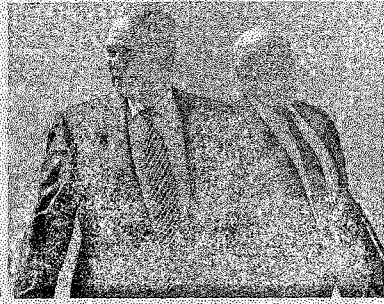
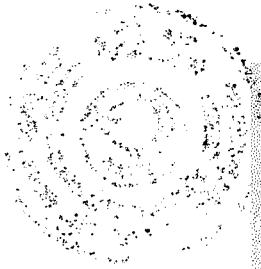
5. Bush reiterating his January 2002 State of the Union speech that declared Iraq, Iran, and North Korea part of an "axis of evil." White House counselor Karen Hughes and other aides listen. Bush didn't expect it would be such a defining phrase.

6. Steve Hadley, the deputy national security adviser, chaired the deputies committee, and took on the task of coordinating postwar planning.

7. Paul Wolfowitz, the deputy secretary of Defense, was one of the American grandfather for ousting Saddam Hussein by force.

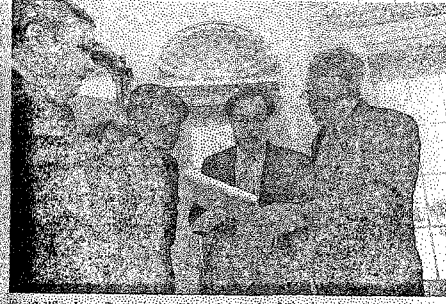


Resim-7.23. Beyaz Saray Savaş Kabinesi



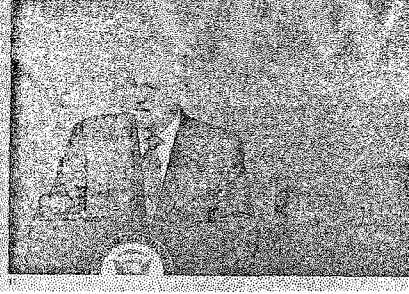
8. Powell and Armitage, watching the war planning intensity over the course of 2002, worried of the consequences of war and occupying Iraq, calling it the "Torture Barricade". You break it, you own it. Powell was frequently in the "kitchen" with the White House.

9. Bin Laden met regularly with Bush in private to review plans, concerns and decisions on Iraq. The mission plans changed almost monthly for over a year.



10. White House Communications Director Dan Bartlett (left), Rice and spokeswoman Michael Gerson review a State of the Union draft with Bush in the Oval Office. This president made policy in his speeches and often went through two dozen or more drafts.

11. Vice President Dick Cheney, in a speech to the Veterans of Foreign Wars at their convention in August 2002, said there is "no doubt" Saddam has weapons of mass destruction.

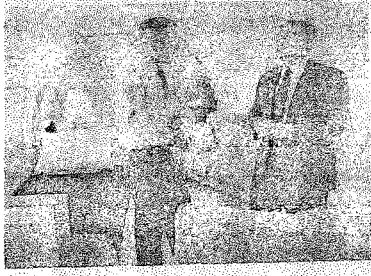


Resim-7.24. Beyaz Saray Savaş Kabinesi

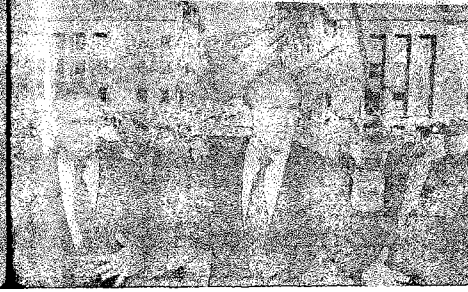


1. President George W. Bush with General Tommy Franks, after the first major Top Secret war planning session on Iraq in Crawford, Texas, on December 28, 2001. "We have made a start," Franks told an aide afterward.

Resim-7.25. Irak'a Yönelik İlk Planlamanın Açıklanması, Crawford, 28 Kasım 2001



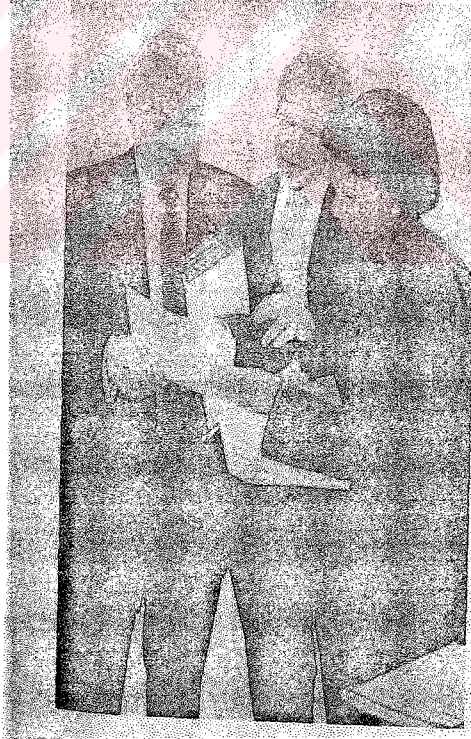
2. Bush and his chief of staff, Andrew Card, talk on Air Force One on the morning of September 11.
3. Vice President Dick Cheney in the White House bunker on September 11.
4. CIA Director George Tenet watches the president address the nation.
5. Defense Secretary Donald Rumsfeld appears with the president at the Pentagon crash site one day after the attacks.



Resim-7.26. 11 Eylül Sonrası Şok İçindeki Yönetim ve Başkan Bush

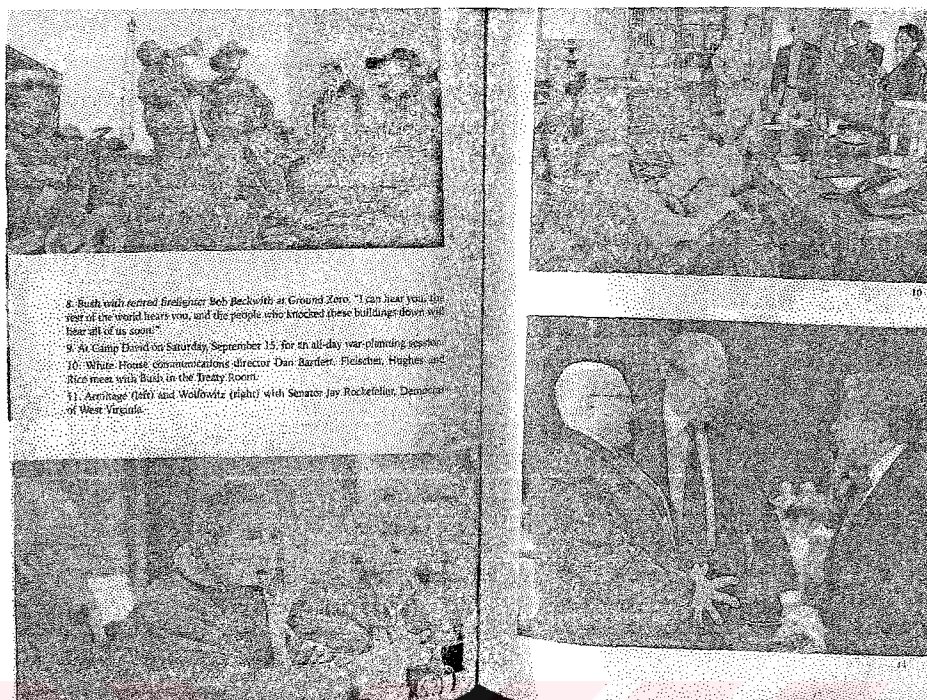


6. Bush convenes the full National Security Council in the White House Cabinet Room on Wednesday, September 12. Seated at the table, from left, Tenet, Anttonen, General John Ashcroft, Rumsfeld, Secretary of State Colin Powell, Bush, Cheney, Chairman of the Joint Chiefs of Staff Hugh Shelton, and national security adviser Condoleezza Rice. Seated along the wall, Deputy Secretary of Defense Paul Wolfowitz, Deputy Secretary of State Richard Armitage, presidential counselor Karen Hughes, Vice Chairman of the Joint Chiefs Richard Myers and White House Press Secretary Ari Fleischer.
7. Bush confers with Powell and Rice in the Oval Office.

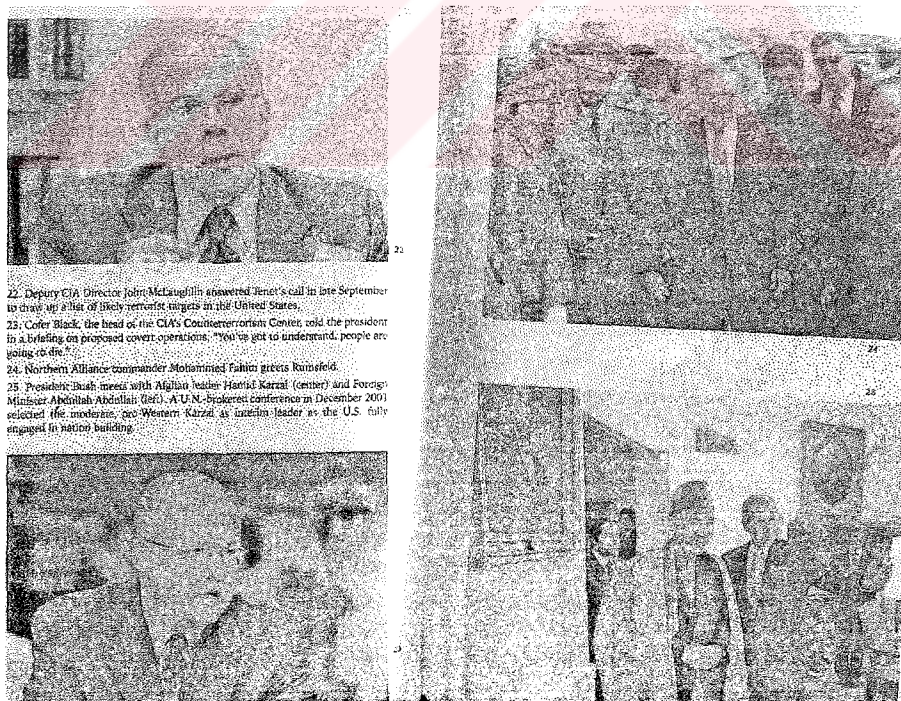


Resim-7.28. Ulusal Güvenlik Konseyi Olağanüstü Toplantısı, Beyaz Saray,

12 Eylül 2001



Resim-7.29 11 Eylül 2001'in Hemen Ardından

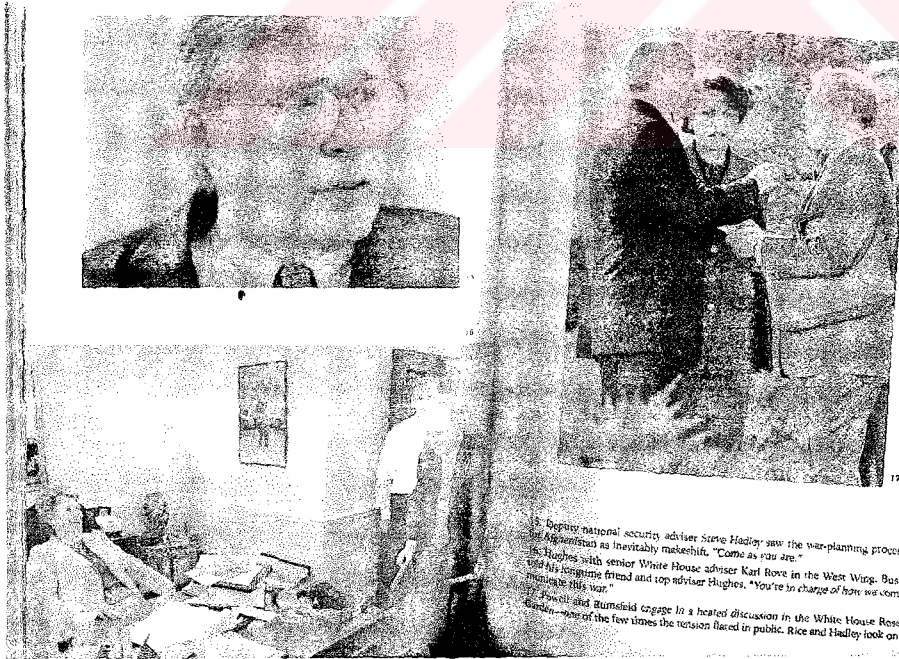


Resim-7.30. Afganistan'da Teröre Karşı Verilen Savaş ve Afgan Liderler

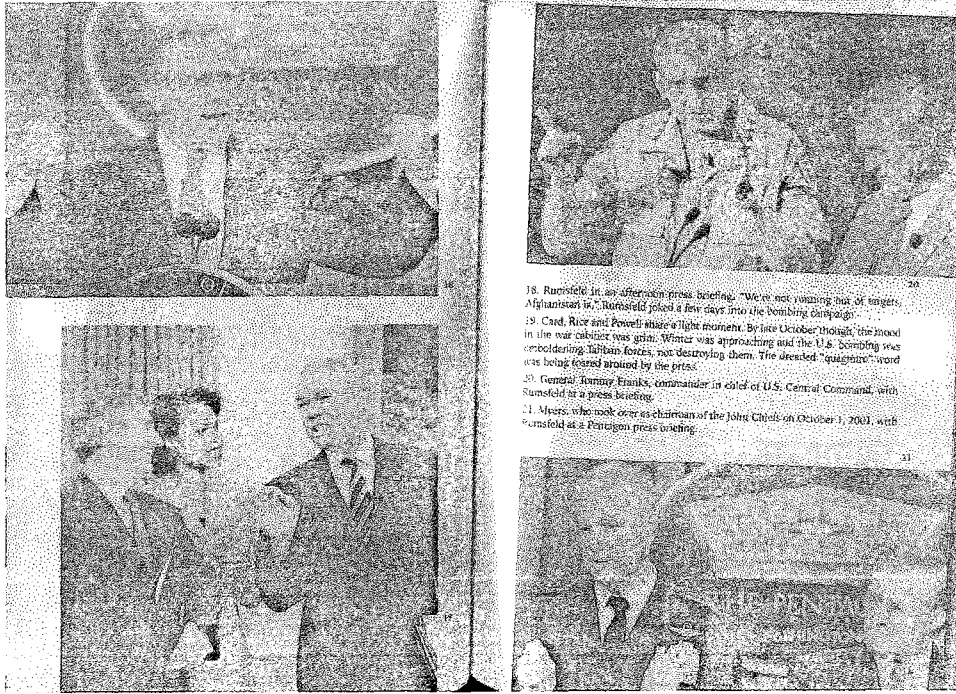


26. The seven principal members of Bush's war cabinet in a meeting in the White House Situation Room, joined by Hadley and Lewis "Scooter" Libby, the vice president's chief of staff. By September 2002, the Bush administration was actively moving toward military intervention in Iraq as part of its new policy of preemption.

Resim-7.31. Irak'a Müdahale İçin Toplanan Başkan Bush'un Savaş Kabinesi



Resim-7.32. Savaş Planlamalarında Beyaz Saray Savaş Kabinesine Görev Dağılımı



18. Rumsfeld in an afternoon press briefing. "We're not counting that of targets, Afghanistan is," Rumsfeld joked a few days into the bombing campaign.

19. Card, Rice and Powell share a light moment. By late October 2001, the mood in the war cabinet was grim. Winter was approaching and the U.S. bombing was encircling Taliban forces, not destroying them. The dreaded "quagmire" word was being feared abroad by the press.

20. General Tommy Franks, commander in chief of U.S. Central Command, with Rumsfeld at a press briefing.

21. Meigs, who took over as chairman of the Joint Chiefs on October 1, 2001, with Rumsfeld at a Pentagon press briefing.

Resim-7.33. Afganistan Müdahalesi Sonrası Pentagon'dan Yapılan Açıklamalar



12. CIA Director George Tenet called the WMD case on Iraq a "data bank."

13. Senator Bob Graham, the Florida Democrat who chaired the Intelligence Committee, opposed the congressional resolution authorizing the president's use of force in Iraq.

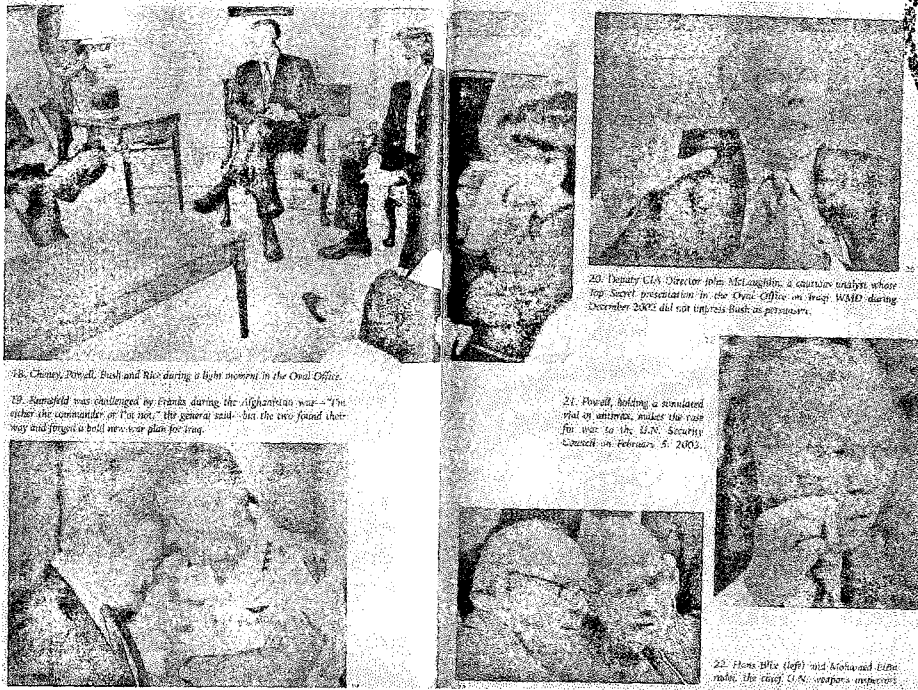
14. Rumsfeld and Franks in Capitol Hill with Democratic Senator Carl Levin of Michigan, who also voted against the war resolution.

15. British Prime Minister Tony Blair pledged in September 2002 to support President Bush on Iraq. "I'm sure we'll get on better," Blair told Blair's chief after the meeting.

16. Powell and Bush on November 8, 2002, after the U.N. Security Council unanimously passed Resolution 1441, calling for new weapons inspections in Iraq.

17. Spanish President José María Aznar, who supported military action, assured Bush, "You can always see a mistake next to you."

Resim-7.34. Karar Verici Müttetikler



18. Cheney, Powell, Bush and Rice during a light moment in the Oval Office.

19. Rumsfeld was challenged by friends during the Afghanistan war - "I'm either the commander-in-chief or the general, not both" - but the two found their way and forged a bold new war plan for Iraq.

20. Deputy CIA Director John McLaughlin, a cautious analyst whose Top Secret presentation in the Oval Office on Iraqi WMD during December 2002 did not impress Bush as necessary.

21. Powell, holding a so-called list of attacks, makes the case for war to the UN Security Council on February 5, 2003.

22. How Powell (left) and Mahmoud Ahmadinejad, the Iraqi UN weapons inspector.

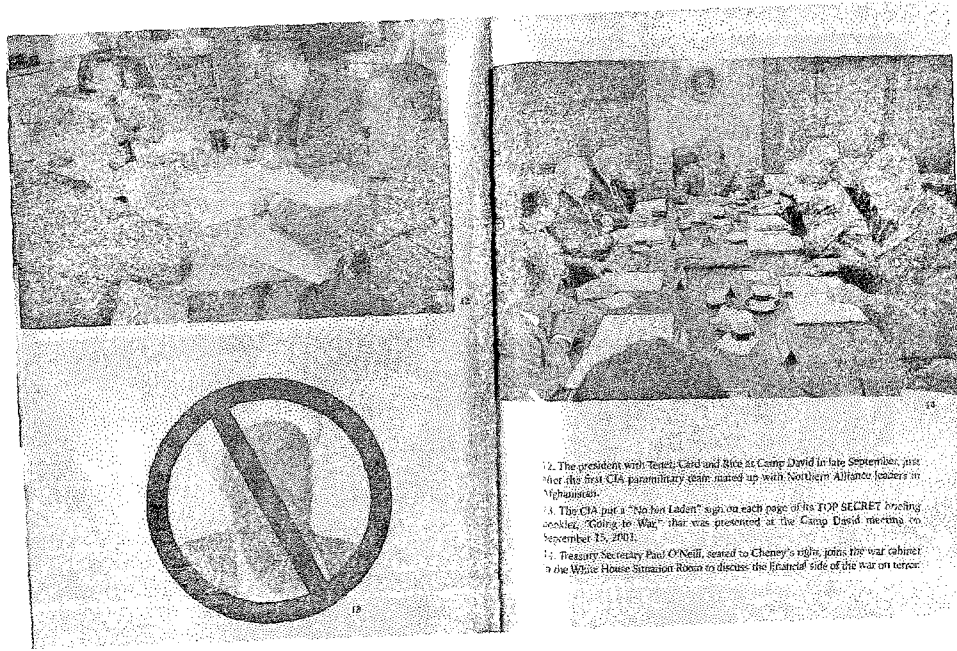
Resim-7.35. BM-ABD Görüşmeleri, 5 Ocak 2003

Lurie's Foreign Affairs



[1 0 0]

Resim-7.36. Bush ve Saddam



Resim-7.37. Terörün Finansal Destekçisi Bin Ladin'e Yönelik Yoketme Çalışmaları



11. President Bush walks alone on the morning of March 19, 2003, after entering the start of war. "It was emotional for me. I prayed as I walked."

Resim-7.38. Başkan George W.Bush Irak Savaşının Başladığı Gün Dua Ederek Yürüyor. 19 Mart 2003



Pax Americana in the Middle East: 1991–1998 (by Shibley Telhami; illustration by Paul Duginski. Originally appeared in the *Los Angeles Times* on February 15, 1998)

Resim-7.39. Pax Americana

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- 1.Alkan, Ahmet Turan: Üç Noktanın Söylediği, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1996
- 2.Arendt, Hannah: Human Conditions, University of Chicago Press, Chicago, 1958
- 3.Arı, Tayyar: 2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Dengesi, Alfa Basın Yayın Dağıtım Ltd., İstanbul, 1999
- 4.Arı, Tayyar: Amerika'da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika, İstanbul, Alfa, 2000
- 5.Armaoğlu, Fahir: 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınları, Genişletilmiş 12. Baskı, İstanbul, 2000
- 6.Armaoğlu, Fahir: Filistin meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988), Ankara, 1991
- 7.Ateş, Toktamış: ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2004
- 8.Bal, İdris, Ortadoğu'da İstikrarsızlığa Yol Açan Faktörler ve PKK'nın Katkısı, İdris Bal, (Ed.), 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001
- 9.Boniface, Pascal: Güçsüzlük İsteği, Uluslararası ve Stratejik Tutkuların Sonu mu?, Yapı Kredi Yayınları, Çev. Alp Tümertekin, İstanbul 1997

- 10.Bostanoğlu, Burcu: Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası, İmge Yayınları, Ankara, 1999
- 11.Baysal, Doç.Dr.Kubilay: Uluslar arası Petrol Sorunları, İ.Ü. İktisat Fakültesi, İstanbul, 1977
- 12.Brzezinski, Zbigniew: Kontrolden Çıkılmış Dünya, Çev. Haluk Menemencioğlu, T.İş Bankası Yayınları, Ankara, 1994
- 13.Brzezinski, Zbigniew: Büyük Satranç Tahtası, Sabah Yayınları, İstanbul,1998
- 14.Buheiry, Marwan R.: The Formation and Perception of the Modern Arab World,The Darwin Press, Princeton, New Jersey, 1989
- 15.Canbolat, İbrahim S.: Su Sorunu, Ortadoğu ve Türkiye, (Ed.) Sabahattin ŞEN, Bağlam Yayınları içinde,Yeni Dünya Düzeninde Ortadoğu ve Türkiye Gerçeği
- 16.Chase, Robert S., Hill, Emilly B. ve Kennedy, Paul (der.): The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World, Norton Publishers, 1998
- 17.Cordesman, Anthony H.: After The Storm, The Changing Military Balance in The Middle East, Londra, Westviev Press, 1993
- 18.Çobanoğlu, Macit: Türkiye Irak İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Harp Akademileri Yayınları, 1994
- 19.Davutoğlu, Ahmet: Stratejik Derinlik, Küre yayınları, İstanbul, 2001
- 20.Demir, M. Faruk: “Büyük Ortadoğu Vizyonunda Türkiye Rol Alabilir mi?”, Şubat 2004, Ankara, Yüksek Strateji Merkezi.

21.Devlet'in Kavram ve Kapsamı No : 1, MGK.Gn.Sek.

22.Dedeoğlu Beril: Uluslar arası Güvenlik ve Strateji, Derin Yayınları, İstanbul
2003

23.Denk, Nevzat: 21 nci Yüzyıla Girenken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu ve
Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi, İstanbul, 2000

24.Doyle, Michael: "Peace Liberty and Democracy: Realist and Liberals
Contents a Legacy", American Democracy Promotion, Edited by: Michael Cox, G.
John Ikenberry and Takashi Inoguchi, Oxford University Press, New York, 2000

25.Durand, Daniel: Uluslararası Petrol Sorunları, İstanbul, 1974

26.Eralp, Atilla: "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm
Tartışması", Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar,
İletişim, İstanbul, 1996

27.Erendil, Muzaffer: Çağdaş Orta Doğu Olayları, Ankara, Genkur Basımevi,
1992

28.Ersin Nihat: Ortadoğu Savaşlarının Perde Arkası, Gündem Yayınları, Nisan
2003

29.Fukuyama, Francis: The End of The History and The Last Man, Free Press,
New York, 1992

30.Gray, Colin S. Ve Geoffrey Sloan: Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya, ASAM,
Ankara 2003

31.Gümüş, Özkan ve Altan, Yalçın: Petrol'ün Tarihçesi ve Türkiye'de Açılan
Petrol Kuyuları, Ankara, 1975

32.Gürel, Şükrü S.: Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri, Ankara, 1975

33.Haas, Richard: Transatlantic Tensions: The United States, Europe and Problem Countries, Washington, Brookings Institution Press, 1999

34.Hadar, Leon T.:Quagmire, America in the Middle East, Cato Institute, 1992

35.Hartmann Frederick H. ve Wendzel Robert L.: America's Foreign Policy in a Changing World, Harper Collins College Publishers, New York, 1994

36.Hoffman, Bruce: Inside Terrorism, Columbia University Press, New York, 1998

37.Holbrooke, Richard: Bir Savaşı Bitirmek, Çev.:Belkıs Çorakçı Dişbudak, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, Ekim 1999

38.Huntington, Samuel: The Clash of Civilizations and the Remarking of World Order, New York: Simon and Schuster, 1996

39.Huntington, Samuel: The Clash Of Civilizations And The Remaking of World, Touchstone, New York, 1997

40.Joll, James: Dünya 1900, 20. Yüzyıl Tarihi, Arkın Kitabevi, Sayı:1

41.Kangas, Jack: Yeni Güvenlik Sorunlarına İlişkin ABD Bakış ve Politikaları, Dünyada Yeni Güvenlik Anlayışlar, Türkiye'nin Durumu ve İhtiyaçları, Harp Akademileri Yayını, İstanbul, 2003

42.Karaca, R. Kutay: Dünyadaki Yeni Güç Çin-Tek Kutuptan, Çift Kutuba, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003

43.Karakoç, Sezai: Sûr, Diriliş Yayınları, İstanbul

44.Kayabalı, İsmail ve Aslanoğlu, Cemender: Ortadoğu'da Savaş ve Strateji, Ankara, 1990

45.Kissinger, Henry: Diplomasi, T.İş Bankası Yayınları, Ankara, 1998

46.Kissinger, Henry: ABD'nin Dış Politikaya İhtiyacı var mı?, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara, 2002

47. Kissinger, Henry: Kriz:İki Büyük Dış Politika Krizinin Anatomisi, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara, 2004

48.Klare, Michael: Rogue States and Nuclear Outlaws, Çev.:Harp Akademileri Komutanlığı, Mayıs 1996

49.Kocaoğlu, Mehmet: Uluslararası İlişkiler Işığında Ortadoğu, Parçalanmak İstenen Topraklar ve İstismar Edilen İnsanlar, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995

50.Kodalıoğlu Aydan: "ABD'de Lobi ve Lobıcılık", Avrasya Dosyası, Cilt.1, Sayı.4, Kış 1994

51.Kolko, Joyce and Gabriel: "The Limits of Power", The World and United States Foreign Policy, 1945-1954, Harper Row Publishers., Evanston, San Francisco, London, 1972

52.Kona, Gamze Güngörmüş: Uluslar arası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2005

53.Laurent, Eric: Çöl Fırtınası, Çev. Erden Akbulut / T.Ahmet Şensılay, E Yayınları, İstanbul, Kasım 1999

54.Lesser, O.Lan ve Fuller, E.Graham: Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu, çev.Meral Gönenç, Alfa Yayınları, İstanbul, Temmuz 2000

55.Lewis, Bernard: Ortadoğu, Sabah Yayınları,İstanbul, Temmuz 1996

56.Lindsay James M. ve Daalder Ivo H.: America Unbound, The Bush Revolution in Foreign Policy, Brooking Institute Press, Washington D.C., 2003

57.Linklater, Andrew: Beyond Realism and Marxism: Critical Theory and International Relations, Macmillan, London, 1990

58.Little, Douglas: American Orientalism, The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 2002

59.Livezey, William E.: Mahan'a Göre Deniz Gücü, Deniz Harp Akademisi Yayınları, 1979

60.Malanson, Richard A.: American Foreign Policy Since Wietnam War, Armonk New York, 1990

61.Malley, Robert ve Agha, Hussein: Camp David: The Tragedy of Errors, The New York Review of Books, 9 Ağustos 2001

62.Mearsheimer, John: The False Promise of International Institutions, International Security 19, no 3, 1994

63.Menges, Dr.Constantine C.: Iran's Covert Actions in Iraq, Middle East Policy Hudson Institute Center for Middle East Policy Publication

64.Morgenthau, Hans: Scientific Man, Power Politics, University of Chicago Press, Chicago, 1946

65.Ninkovich, Frank: The Wilsonian Century, U.S. Foreign Policy Since 1900, The University of Chicago Press,1999

66.Noreng, Oystein: Petrol ve İslam, Çev.: Dilek Başak, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998

67.O'Conner, Raymond G.: "New Dimensions of Power", Power of the President in Foreign Affairs, Edited by: Edgar E. Robinson, Commonwealth Club of California Press, San Francisco, 1966

68.Okman, Cengiz: Su Sorunu ve Ortadoğu'da Stratejik Durum, Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu (Ed. Sabahattin Şen) içinde, Bağlam Yayınevi, İstanbul, 1993

69.Owen, Roger: State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East, New York, 1992.

70.Önertürk, Filiz: Petrol ve Ekonomisi Üzerine, Ankara, 1983

71.Özdağ Ümit, Sedat Laçiner ve Serhat Erkmen: Irak Krizi (2002-2003), ASAM Yayınları, Ankara, 2003

72.Öztürk, M.: Türkiye ve Orta Doğu, Ankara, 1997

73.Özmen, Süleyman: Ortadoğu'da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Mart 2002.

74.Polat, Yılmaz: Washington Entrikaları, Milliyet Yayınları, İstanbul, Ocak 1999

75.Scowen, Peter: Haydut Millet, Çev.:Atilla Berkeroglu, Truva Yayınları, Temmuz 2004

76. Sender, Oral: Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü, Genkur. Basımevi, Ankara, 1987

77. Sertel, Yıldız: Savaş Rüzgarları, Belge Yayınları, Mart 1999

78. Shalom, Stephen R.: Amerika Birleşik Devletleri ve Ortadoğu: "Onlar" Bizden Neden Nefret Ediyorlar, 11 Eylül, YKY Yayınları, Ekim 2001

79. Simons, Thomas W.: The End of The Cold War?, Macmillan, Basinstoke

80. Singer, Max ve Wildavsky, Aoran: The Real World Order, Zone of Peace, 1999

81. Spigel, Steven L.: Eagle in the Middle East, Robert J. Lieber (der). Eagle Adrift: American Foreign Policy at the End of the Century, Longman, 1997

82. Stivers, William: Supremacy and Oil, Cornell University Press, Ithaca and London, 1982

83. Şahin, Ahmet: Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, Truva Yayınları, Temmuz 2004

84. Telhami, Shibley: The Stakes, America And The Middle East, Westview Press, Colorado, 2002

85. Taylor, Maxwell: Responsibility and Response, New York: Harper and Row, 1967

86. The World Factbook 2002

87. The World Almanac and Book of Facts New York 2003

88. Türköz, H. Kemal: Türkmen Ülkesi, Ankara, 1985
89. Vivian, John: The Media of Mass Communication, Allyn and Bacon, Boston, 2001
90. Waltz, Kenneth Neal: Theory of International Politics, Reading, Mass: Addison-Wesley Pub. Co, 1979
91. Wieviorka, Michel: Terrorism in the Context of Academic Research, in: Martha Crenshaw (Ed.) Terrorism in Context, Penn State Press, University Park, Pa., 1995
92. Wittkopf, Eugene R.: The Future Of American Foreign Policy, Worth Publishers Inc., 1999
93. Woodward, Bob: Plan Of Attack, Simon&Schuster, New York, 2004
94. Woodward, Bob: Bush At War, Simon&Schuster, New York, 2002
95. Yanardağ, Merdan: Yeni Muhafazakarlar (Neo-Cons), Çivi Yazıları Yayınevi, İstanbul, 2004
96. Yavuz, Turan: ABD'nin Kürt Kartı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993
97. Yenerer, Vedat: Düşman Kardeşler, Bulut Yayınları, 2004
98. Yergin, Daniel: Petrol, Çeviren Kamuran Tuncay, İş Bankası Yayınları, Ankara, Mart 1995
99. Yıldız, Yavuz Gökalep: Oyun İçinde Oyun " Büyük Ortadoğu", İstanbul, I&Q Yayınevi, Mart 2004

MAKALELER/BİLDİRİLER

1.Aybars, Prof.Dr.Ergün: Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur, Orta Doğu'da Bölgesel Barışa Etki Eden Hususların Analizi, Sempozyum Bildirileri, İstanbul, 2002

2.Allison, Graham T. ve Beschel, Robert P.: Can the United States Promote Democracy ?, Political Science Quarterly, C.107, No. 1, 1992

3.Allison, Graham T. ve Grenan, John: U.S. Policy on Russian and Caspian Oil Exports: Addressing America's Oil Addiction, Mini Case and Illustrative Paradigm, Harvard University, John F.Kennedy School of Government, Caspian Studies Program, July 2002

4.American-Arab Affairs, American-Arab Affairs Council, Number 10, Fall 1984

5.Arı, Tayy.ar: Irak'a BM Yaptırımları: Kitleseİ İmha silahlarının Denetimi ve Ambargo, Avrasya Dosyası, cilt 6, sayı 3, Sonbahar 2000

6.Armstrong, Karen: September Apocalypse: Who, Why and What Next?, Guardian, 13 Ekim 2001

7.Atay, Mehmet: ABD'nin Afganistan Operasyonu ve Orta Asya'da Jeopolitik Satranç, Jeopolitik Der., sayı:1

8.Bal, İdris: Rise of Shanghai Cooperation Organization (SCO) in Eurasia: Is It an Effective Toll in a New Big Game, Ertan Efeğil (Ed.), Geopolitics of Central Asia in the Post-Cold War Era: A Systemic Analysis, Harlem, the Netherlands: Research Center for Azerbaijan and Turkestan, SOTA, 2002

9.Bal, İdris: Terrorism, Liberal State, and International Cooperation, Turkish Journal of Police Studies (Polis Bilimleri Dergisi), Cilt.4, Sayı,1-2

10.Bal, İdris: Ortadoğu'da Savaş, ABD ve Türkiye, http://www.stradigma.com/turkce/nisan2003/makale_01.html

11.Bal, İdris: ABD'nin Orta Asya Politikasına Yön Veren İç ve Dış Dinamikler (External and Internal Dynamics that Shapes US Central Asian Policy), Stratejik Analiz, No.12, April 2001

12.Barraclough, Geoffrey: Emperyalizme Tepki: Milliyetçilik, Sayı:13

13.Barry, Tom ve Lobe, Jim: US Foreign Policy - Attention, Right Face, Forward March, Foreign Policy in Focus, Policy Report, Nisan 2002

14.Bostanoğlu, Burcu: Amerika'da Tarihi Kim Yazacak?, www.panaromadergisi.com, Mart 2004

15.BP, Statistical Review of World Energy, Haziran 2002

16.Bunch, William: Invading Iraq Not A New Idea For Bush Clique :4 Years Before 9/11, Plan Was Set, Philadelphia Daily News, 27 Ocak 2003

17.Byman, Daniel ve Matthew WAXMAN: US Policy and the Use of Force Since the Gulf War, Rand Corporation, 2000

18.Byman, Daniel: Iraq After Saddam, The Washington Quarterly, Güz 2001

19.Carothes, Thomas: Democracy, Foreign Policy 107, Yaz 1997

20.Carey, John: Taming the Oil Beast, Business Week, February 24, 2003

- 21.Carey, John: What to Do About Oil, Business Week, October 29, 2001
- 22.Caşın, Mesut Hakkı: Körfez Savaşının Stratejik Sonuçları II, Avrasya Dosyası, cilt 3, sayı 2, Yaz 1996
- 23.Caşın, Mesut Hakkı: Çöl Tilkisi Cheney ve Terörle Savaşın Ortadoğu Boyutu, M5 Savunma ve Strateji Dergisi, Nisan 2002
- 24.Caşın, Mesut Hakkı: Irak Harekatında Kuzey Cephesi Sendromu ve Türk-Amerikan İlişkilerinin Gelecekteki Olası Profilleri, Jeopolitik, Kış 2003, sayı 5
- 25.Caşın, Mesut Hakkı ve Dedeoğlu Beril: İkinci Dünya Savaşı'nın Türk Dış ve Güvenlik Politikalarına Etkileri, Galatasaray Dergisi, G.S. Üniversitesi Yayınları, Özel sayı, Bahar 2000
- 26.Center for Strategic and International Studies (CSIS), "War with Iraq", November 2002
- 27.Clawson, Patrick L.: Iraq Strategy Review: Options for US Policy, Washington Institute for Near East Policy, 1998
- 28.Cordesman H.Anthony: The Transatlantic Alliance: Is 2004 the Year of the Greater Middle East?, Center for Strategic and International Studies, Washington
- 29.Cordesman, H.Anthony: If We Fight Iraq: The Lessons of the Fighting in Afghanistan, CSIS, 7 Aralık 2001
- 30.Cordesman, H.Anthony: The Middle East and War With Iraq, CSIS, 30 Kasım 2001
- 31.Cömert, Servet: Türkiye-ABD İlişkilerinde Güvenlik ve Güven Boyutları, Jeopolitik der. Bahar 2003, sayı-6



32.Çakar, Nezihi: 1999 Yılı Başında Dünya ve Türkiye'nin Vizyonu

33.Chomsky, Noam: A Quick Reaction, Counter Punch, 12 September 2001

34.Davison, Roderic H.: Where Is The Middle East?, Foreign Affairs, Vol. 38, New York 1959-1960

35.Denk, Nevzat: Geçmişte ve 21'nci Yüzyılda Savaşlar, Stratejiler ve Stratejiler, Harp Akademileri K. Yayınları, İstanbul, 2002

36.Derian, James: 9.11: Before, After, and in between, [http// www. ssrc. org/ sept11 /essays /der_ derian.htm](http://www.ssrc.org/sept11/essays/der_derian.htm) 2002

37.Doctrine for Planning Joint Operations, Joint Pub 5-0, 13 April 1995

38.Doğanay, Zekai ve Atun, Fikret: Ortadoğu'nun Jeopolitik Ve Jeostratejik Açıdan Değerlendirilmesi, Körfez Harbi ve Alınan Dersler, Ankara,1994

39.Duffy, Michael ve Carney, James: A Question of Trust, Time, C.162, S.3, July 21, 2003

40.Dursun, Davut: Ortadoğu Neresi? Sübjektif Bir Kavramın Anlam Çerçevesi ve Tarihi, www.stradigma.com, Kasım 2003, Sayı 10.

41.E-Journal, A.B.D. Dış Politika Gündemi, A.B.D. Dışişleri Bakanlığı, Haziran 2004

42.Easterbrook, Gregg: Why This War is Also About Oil, The New Republic, 8 Kasım 2001

43.Eisenstadt, Michael: How to Unseat Saddam, Foreign Policy Research Institute, 14 Aralık 2001

- 44.Emperyalizmin Bunalımı Dosyası, Dünya Sorunları Dizisi-4, Alan Yayıncılık.
- 45.Erkmen, Serhat ve Yılmaz, Hasan: Ortadoğu Denklemi ve Dünden Bugüne ABD'nin Irak Politikası, Stratejik Analiz, cilt 1, sayı 12, Nisan 2001
- 46.Farhang, Mansour: The United States and the Question of Democracy in the Middle East, Current History, Ocak 1993
- 47.Fuller, Graham E.: Muslims Abhor the Double Standard, Los Angeles Times, 5 Ekim 2001
- 48.Gayret, Hidayet. Uzak Doğu, Belgeler ve Olaylar, Stratejik Analiz Dergisi, Temmuz 2003, Sayı 39
- 49.Global Trends 2015: A Dialogue About the Future with Nongovernment Experts, December 2000
- 50.Gordon, Philip H. ve Hanlon, Michael O.: Should the War on Terrorism Target Iraq?, Brookings Institution Analysis Paper 11, 3 Aralık 2001
- 51.Gordon, Philip H.: The Transatlantic Allies and the Changing Middle East, Adelphi Paper, Sayı 322, 1998
- 52.Haas, Richard: Dünya Bush'un Masasının Üstünde , The Economist, 6-12 Kasım 2004
- 53.Halperin, Morton H. ve Geoffrey, KEMP: A Report on US Policy Options Toward Iraq, Council on Foreign Relations, 2001
- 54.Hersh, Seymour M.: The Iraq Hawks: Can Their Plan Work?, The New Yorker, 24 Aralık 2001

55.Hoagland, Jim: Status Quo in the Persian Gulf, Washington Post, 9 Eylül 2001

56.How OPEC Keeps America Hooked On Oil Imports, The Wall Street Journal,
18 Mart 2003

57.Ibish, Hussein: What Went Wrong in the Arab World? Ask Yourself, Los
Angeles Times, 25 Kasım 2001

58.Irak ve 'Türkiye dostu' Amerikan Şahinleri..." , Yeni Şafak, 3 Eylül 2002

59.IPRI Journal, İslamabad Policy Research İnstitute, Winter 2004-11-13

60.Insight Turkey, Quarterly Research and Information Journal on Focusing
Turkey, October-December 2000, Vol.2 Number 4

61.İsen, Galip: Discourse Of Evil: Speaking Terrorism To Silence, in:
Reconstruction: Solutions/fixations V.3, N.3 Summer 2003,
<http://www.reconstruction.ws/home2.htm>

62.Jfq, Joint Force Quarterly, Ağustos 1996

63.Kaletsky, Anatole: The West must break its addiction to oil, The Times, 18
Ekim 2001

64.Kapan, İsmail: Büyük Ortadoğu Kavramı ve Bölgemizde Su Meselesi,
www.dunyasugunu.org/2004/ismail_kapan.doc, 27 Mayıs 2004

65.Kaplan, Lawrence F.: Why the Bush Administration Will Go After Iraq, The
New Republic, 10 Aralık 2001

66.Kaplan, Lawrence F.. Drill Sergeant: The Oil Industry's Man at the State
Department, The New Republic, 26 Mart 2001.

67.Kazancı, Dr. Hicran: Saddam mı, ABD işgali mi bölge için daha tehlikeli?, TUSAM, Ortadoğu Araştırmaları Masası, Mayıs 2004

68.Kazancı, Dr. Hicran: ABD Ve Irak Şiileri İlişkisinde Yeni Süreç, TUSAM, Ortadoğu Araştırmaları Masası, 12-16 Nisan 2004

69.Keesing's Contemporary Archives

70.Khalilzad, Zalmay: "Sources of Conflict in the Near Middle East", Sources of Conflict in the 21st Century Rand Corporation, 1998

71.Kissinger, Henry: Yeni Dünya Düzeni Meselesi, NPQ, C.2, No. 5, 1993

72.Kirkpatrick, Jeane: Tehditlerin Olmadığı bir Dünya ile Karşı Karşıya, NPQ, C.2, No. 5, 1993

73.Kuloğlu, E.Tümg.Armağan: Körfez Savaşı'ndan 10 Yıl Sonra Ortadoğu'daki Askeri Durum, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2002

74.Kriz Neo-Liberalizm ve Reagan Dosyası, Dünya Sorunları Dizisi-1, Alan Yayıncılık.

75.Laqueur, Walter: Postmodern Terrorism, The Global Agenda, Issues and Perspectives, McGraw HILL, USA, 1998

76.Lewis, Bernard: Orta Şarkın Tarihi Hüviyeti, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı XII, 1964

77.Lijphart, Arend: Çağdaş Demokrasiler, Çev. E. Özbudun - E. Onulduran, Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasî İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1984



- 78.Luttak, Edward: Toward Post Heroicwarfare, Foreign Affairs, Mayıs-Haziran 1995
- 79.Mass Irritation, The Economist, C.368 S.8333, July 19-25, 2003
- 80.Middle East Policy Council, Policy Forum: Policy Implications of the Price of Oil, 30 Mart 1999
- 81.Morse, Edward L. ve Richard, James: The Battle for Energy Dominance, Foreign Affairs, C. 81, S.2, March April 2002
- 82.NATO in the 21st Century, NATO Office of Information and Press.
- 83.O'hanlon, Michael: Come Partly Home, America, Foreign Affairs, Mart/Nisan 2001
- 84.Ostrovsky, Victor, The Other Side of Deception
- 85.O'sullivan, Meghan L.: Iraq: Time for a Modified Approach, Brookings Policy Brief, Şubat 2001
- 86.Özalp, İsmail: ABD'nin Petrol Politikaları, Genelkurmay Başkanlığı, SAREM Etüdü, Ankara, 05 Kasım 2002
- 87.Özbilen, Doç. Dr. Şevki: Kaynakların Paylaşımı ve II. Körfez Savaşı, Finans Dünyası, Sayı 160, Nisan 2003
- 88.Perry, Gregory L.: The War on Terrorism, the World Oil Market and the U.S. Economy, Brookings Institution Anaysis Paper, sayı. 7, 28 Kasım 2001
- 89.Rich, Andrew: US Think Thanks and the Intersection of Ideology, Advocacy, and Influence, NIRA Review, Kış, 2001

90.Said, Edward: Time for Intellectual Honesty-There Are Many Islams, Counter Punch, September 16, 2001

91.Salameh, Mamduh G.: A Third Oil Crisis, Survival, C. 43, S.3, Autumn 2001, n. 34.

92.Schwarz, Benjamin ve Layne, Christopher: A New Grand Strategy, Atlantic Monthly, Ocak 2002

93.Scowcroft , Brent: Amerika İe Dönüşü Kaldıramaz, NPQ, C.2, No.5, 1993

94.Shaffer, Brenda: A Caspian Alternative to OPEC, Wall Street Journal, 7 Aralık 2001

95.Sirmen, Ali: Clinton’u Nasıl Okumalı?, Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1999

96.Sherman, Martin: Diversifying Strategic Reliance: Broadening the Base of İsrail’s Sources of Strategic Support”, Strategic Assessment, Jaffee Center for Strategic Studies, Ocak 1999

97.Stelzer, Irwin M.: Can We Do Without Saudi Oil?, The Weekly Standard, 19 Kasım 2001

98.Taha, Zeynep, ABD’nin Büyük Ortadoğu Girişimi, <http://www.ntvmsnbc.com/news/259581.asp?cp1=1#BODY>

99.Tarakçı, Nejat: Savunma ve Güvenlik Politikalarında ABD-AB Çatışması, Jeopolitik Stratejik Araştırmalar Dergisi, Kış 2004, Sayı 9

100.The National Security Strategy of the United States of America, White House, Washington, September 2002, http://www.ndu.edu/library/epubs/nss_09-2002.pdf

101.The National Security Strategy For A New Century, The White House, December 1999, http://www.ndu.edu/library/epubs/nss_09-1999.pdf

102.Türkiye-ABD İlişkileri, T.C. Dışişleri Bakanlığı, İnternet Sitesi

103.Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, Der Yayınları, İstanbul, 2003

104.Washington Institute for Near East Policy, Presidential Study Group, Navigating through Turbulence: America and the Middle East in a New Century, 2001

105.Wolffe, Evan ve Isikoff, Michael: Over Selling The World on War, Newsweek, CCXLI, S:23, June 9, 2003

106.World Energy Outlook, Highlights 2002, OECD/IEA, Paris, 2002

107.Yavuz, Kemal:Irak'ta yeni dönem", Akşam Gazetesi, 23 Nisan 2004

108.Yıldırım, Sevil: Dünyada ve Türkiye'de Petrol, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ağustos, 2003

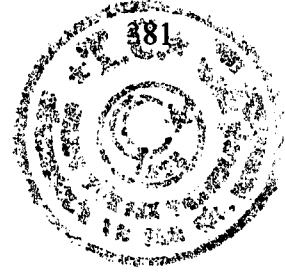
109.Yıldız, Yavuz Gökalp: Nedir şu 'Büyük Ortadoğu?', Akşam Gazetesi, 14 Şubat 2004

110.Yılmaz, Hasan: Irak'ta Muhalefet ve ABD'nin Irak Politikası, Avrasya Dosyası, cilt 6, sayı 3, Sonbahar 2000

111.Zinn, Howard: A Just Cause, Not a Just War, The Progressive December 2001

GAZETE VE DERGİLER

- 1.Cumhuriyet 28 Aralık 2004
- 2.Cumhuriyet Strateji: Sayı 1-26
- 3.Cosmopolitan Sayı:6
- 4.Financial Times: November, 24,25, 1998
- 5.Foreign Affairs: Fall 1980, January-February 1995, May-June 2002
- 6.Hürriyet: 07 Mart 2001, 13 Şubat 2004, 28 Şubat 2004, 29 Şubat 2004
- 7.Ha'aretz:31 Mart 2003
- 8.Jeopolitik Dergisi: Sayı:1, Yaz 2002, Sayı:3, Kış 2003, Sayı:5, Bahar 2003, sayı: 6, Sayı:9, Kış 2004
- 9.Milliyet: 2 Mart 2004
- 10.New York Times: December,14,15,1998
- 11.Sabah: 05 Şubat 1996, 29 Şubat 2004
- 12.Sabah Pazar Eki: 2 Mart 2003
- 13.Savunma ve Havacılık Dergisi: cilt:16, Sayı:20613, 2002
- 14.Sunday Herald Gazetesi: 28 Şubat 2004
- 15.The Newyork Times: 24 Ocak 1980



16.The European Weekly: Number 551

17.The Guardian: 18 Eylül 2002

18.Time: 16 Aralık 2002

İNTERNET ADRESLERİ

1.<http://www.albany.edu/history/middle-east/>

2.<http://www.anadolujansi.com.tr/>

3.<http://www.avsam.org/>

4.<http://www.bbcturkish.com/>

5.<http://www.cfr.org/>

6.<http://www.cnn.com/>

7.<http://www.counterpunch.org/>

8.<http://www.eia.doe.gov.tr/>

9.<http://www.fmep.org/>

10.<http://www.foreignaffairs.org/>

11.<http://www.foreignpolicy-infocus.org/>

12.<http://www.haberalaliz.com/>

13. <http://inic.utexas.edu/menic/>
14. <http://www.meforum.org/>
15. <http://www.meib.org/>
16. <http://www.menewslines.com/>
17. <http://www.mepc.org/>
18. <http://meria.idc.ac.il/>
19. <http://www.merip.org/>
20. <http://www.metimes.com/>
21. <http://www.mideasti.org/>
22. <http://www.mideastinfo.com/>
23. <http://www.middleeastdaily.com/>
24. <http://www.m5strateji.com/>
25. <http://www.ntvmsnbc.com/>
26. <http://www.state.gov/>
27. <http://www.stradigma.org/>
28. <http://www.twf.org/>

29.<http://www.un.org/>

30.<http://www.wrmea.com/>

31.<http://www.zmag.org/>

32.<http://www.8g.utoronto.ca/>



ÖZGEÇMİŞ

Tez yazarı Deniz Üsteğmen Ali İhsan GÜRLER, 21 Nisan 1978 yılında Mainz - ALMANYA'da dünyaya gelmiştir.

İlk ve orta öğrenimini Ankara'da tamamlamış, 1992 yılında Deniz Lisesi'ne, 1996 yılında Deniz Harp Okulu'na girmiştir. 2000 yılında Deniz Teğmen olarak mezun olmuştur. Mezuniyeti müteakip, TCG FATİH Silah Elektronik Yardımcı Subaylığı görevine atanmıştır. TCG FATİH Silah Elektronik Yardımcı Subaylığı görevini müteakip halen TCG YAVUZ Silah Elektronik Subaylığı görevini sürdürmektedir.

Lise yıllarından itibaren başlayan Uluslararası İlişkiler, Ülkeler Tarihi, Siyasi Tarih gibi konulara olan ilgisi neticesinde G.Y.T.E. Sosyal Bilimler Enstitüsü Strateji Bilimi Bölümünde Milli Güvenlik Stratejileri üzerine Yüksek Lisans Programını takip etmiştir.

Ali İhsan GÜRLER iyi derecede İngilizce bilmektedir.

EKLER

EK-A

BAŞKAN BUSH'UN BİRLİK VE BERABERLİK KONUŞMASI

30 Ocak 2002

Başkan: Teşekkür ederim. Başkan yardımcısı Cheney, kongre üyeleri, değerli misafirler, vatandaşlarım. Biz bu akşam burada toplanırken, ulusumuz bir savaşın içindedir. Ekonomimiz bir gerileme yaşamaktadır ve modern dünya daha önce hiç görmediği tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadır. Bununla beraber birliğimiz hiç olmadığı kadar sağlamdır.

Sizlerle en son bir araya geldiğimizde hepimiz bir şok içersindeydik. Ancak geçen dört kısa ay içerisinde ulusumuz saldırılarda hayatını kaybedenleri az da olsa rahatlattı ve hem New York'u hem de Pentagon'u yeniden inşa etmeye başladı. Öte yandan büyük bir birlik sağlayarak binlerce teröristi kovaladı, yakaladı, tutukladı ve Afganistan'daki terörist eğitim kamplarını ortadan kaldırdı. Son olarak, birçok insanı açlık tehdidinden kurtarıp, zalim bir baskı altında ezilen bir ülkeyi özgürlüğüne kavuşturduk.

Bugün Kabil'deki büyükelçiliğimizin üzerinde Amerikan bayrağı yeniden dalgalanıyor. Bir zamanlar Afganistan'da cirit atan teröristler artık Guantanamo Körfezi'nde hapisteler. Bir zamanlar yandaşlarının hayatlarını fedaya zorlayan terörist liderleri artık kendi hayatlarını kurtarmanın peşindeler. Artık Amerika ve Afganistan teröre karşı ittifak halindeler. Biz ayrıca bu ülkenin inşasında da Afganlıların ortağı olacağız. Bu akşam liberal bir ülke olma yolunda ilerleyen Afganistan'ın geçiş döneminde liderlik edecek olan bir insanı da aramızda ağırıyoruz: Başkan Hamid Karzai.

Burada en son toplandıımızda Afganlı anneler ve kızları kendi eylerinde tutsaktılar, okula ya da işe gidemiyorlardı. Bugün bu insanlar özgür ve Afganistan'ın yeni hükümetinin bir parçasıdır. Kadın İşleri'nden sorumlu yeni bakan Dr. Sima Samar'a hep beraber hoş geldin diyoruz.

Bu gelişmeleri Afgan halkının ruhuna, yaptığımız işbirliğine ve ABD ordusunun gücüne borçluyuz. Birliklerimizi göreve çağırduğım zaman yeteneklerine ve cesaretlerine olan inancım tamdı, bu insanlara şükürler olsun ki terörle olan savaşımızı kazanıyoruz. Silahlı Kuvvetlerimizin mensupları tüm düşmanlarımıza açık bir mesaj verdiler: 7000 mil uzakta da olsanız, aramızda kıtalar ve okyanuslar da olsa, dağların tepesinde ya da mağaralarda da saklansanız, bu ulusun adaletinden kaçamazsınız!

Birçok Amerikalı için bu son dört ay üzüntü ve hiç bitmeyecek bir acı getirdi. Emekli bir itfaiyecimiz, felakette ölen iki oğluna kendisini daha yakın hissetmek için her gün Ground Zero'ya (Kulelerin yıkıntısı) gidiyor. New York'taki bir anıta topunu bırakan küçük bir çocuk babasına şöyle sesleniyor: "Sevgili babacığım, lütfen bunu da Cennet'e götür. Bir gün seninle yeniden oynayabilinceye dek artık futbol oynamak istemiyorum."

Geçen ay Mezar-ı Şerif'te hayatını kaybeden eski bir CIA görevlisi ve Donanma subayı olan Michael'in eşi Shannon Spann onu göz yaşları içerisinde uğurlamıştı. Shannon bu akşam bizimle.

Shannon, seni ve sevdiği birilerini kaybeden herkesi temin ederim ki adil bir amaç uğrunda mücadele ediyoruz. Michael'a ve onun gibi hayatını özgürlük uğruna feda edenlere olan borcumuzu asla unutmayacağız.

Mücadelemizde haklıyız ve mücadeleye devam ediyoruz. Afganistan'daki gözlemlerimiz en kötü korkularımızı haklı çıkardı ve bize gösterdi asıl mücadelemizin daha başlamadığını gösterdi. Düşmanlarımızın kininin derinliğine videolarda şahit olduk. Masum insanların ölmesine kahkahalarla gülüyorlardı. Yaptıkları tahribat da kinleri kadar büyüktü. Amerikan nükleer santralleriyle su kaynaklarının çizimlerini de ele geçirdik. Kimyasal silah yapımında kullanılan

detaylı formüllerini de bulduk. Amerikan şehirlerinin planlarını ve Dünyanın çeşitli yerlerindeki şehirlerin simgesi olan yerlere ait detaylı bilgilerle karşılaştık.

Afganistan'da bulduklarımız teyit etmektedir ki bitmek bir yana teröre karşı savaşımız daha yeni başlıyor. 11 Eylül'deki olaylar sırasında kaçırılan uçaklarda bulunan 19 adamın çoğu Afganistan'daki kamplarda eğitilmişti. Daha böyle on binlercesi var. Kanunsuz rejimlerce desteklenen binlerce tehlikeli katil haber vermeksizin patlayacak bombalar gibi dünyanın dört bir yanına dağılmış durumda.

Kanun koruyucu görevliler ve müttefiklerimize şükürler olsun ki onların sayesinde yüzlerce terörist yakalandı. Fakat on binlerce eğitilmiş terörist hala tehlike saçıyor. Bu düşmanlar bütün dünyayı bir savaş meydanı olarak görüyorlar ve nerede olurlarsa olsunlar onları bulmalıyız. Eğitim kampları faal olduğu ve terörizm ulusların varlığını tehdit ettiği sürece, özgürlük riskte demektir. Amerika ve müttefikleri buna müsaade etmemelidir ve etmeyeceklerdir de.

Ulusumuz iki büyük amacın sürekli ve sabırlı bir şekilde takipçisi olacaktır. Birincisi, terörist kamplarını imha edip planlarını mahvedeceğiz ve teröristleri adalete teslim edeceğiz. İkinci olarak da, kimyasal, biyolojik veya nükleer silahlar kullanarak Amerika ve tüm diğer ülkeleri tehdit eden rejimleri ve teröristleri engelleyeceğiz.

Ordumuz Afganistan'daki terör eğitim kamplarını yok etmiştir. Fakat, en az bir düzine ülkede bu tür kamplar hala var. Terörist örgütler – Hamas, Hizbullah, İslami Cihad, Ceyş-i Muhammed dahil– uzak ormanlarda ve çöllerde yaşıyor ve de büyük şehirlerin merkezlerinde saklanıyorlar.

En görünür hareket Afganistan'da meydana gelirken, Amerika başka yerlerde de faaliyet içindedir. Şu an Filipinler'de birliklerimiz var. Bu birlikler orada daha önce bir Amerikalıyı öldüren ve halen elinde rehinelere bulunduran teröristlerin peşinde koşan silahlı birliklere eğitim veriyorlar. Bosna hükümetiyle beraber çalışan askerlerimiz elçiliğimizi bombalamayı planlayan teröristleri yakaladı. Silah ticaretini önlemek ve Somali'de terörist kamplarının kurulmasını engellemek amacıyla Deniz Kuvvetlerimiz Afrika sahillerinde devriye gezmekte.

Tüm ulusların çağrımıza uyacağını umut ediyorum. Böylelikle, hem kendi ülkelerini hem de bizi tehdit eden teröristleri yok edebiliriz. Bir çok ulus gayretle çalışıyor. Pakistan artık teröre karşı daha acımasız ve ben Başkan Müşerref'in güçlü liderliğine hayranlık duyuyorum.

Fakat, bazı devletler teröre karşı çok yumuşak bir tutum içindeler. Bu konuda yanlış yapmayacağız, onlar hareket geçmezse Amerika geçecek.

İkinci amacımız ise Amerika'yı ve müttefiklerini kitle imha silahlarıyla tehdit eden, teröristlere yardım ve yataklık eden ülkeleri durdurmaktır. Bunlardan bazıları 11 Eylül'den bu yana pek sessizler. Fakat biz onların gerçek yüzlerini biliyoruz. Vatandaşları açıklıkla boğuşurken Kuzey Kore kitle imha silahları ve füzeleriyle silahlanmaya devam etmekte.

İran bu silahları saldırganca takip edip terörü ihraç etmektedir. Totaliter bir azınlık İranlı insanların özgürlük umutlarını bastırmaya devam etmekte.

Irak, Amerika'ya karşı düşmanca tavırlarını devam ettiriyor ve terörü destekliyor. Irak rejimi 10 yılı aşkın bir zamandır şarbon, sinir gazı ve nükleer silah geliştirmeye devam ediyor. Zaten bu rejim kendi vatandaşlarının binlercesini zehirli gaz ile öldürmekten çekinmemiştir. Bu rejim, uluslararası müfettişlerle hemfikir görünüp sonra da onları sınır dışı etmiştir. Bu rejimin modern dünyadan gizleyecek bir şeyleri vardır.

Bu ülkeler ve onların terörist müttefikleri Dünya barışını tehdit eden bir şer ittifakı kurmuşlardır. Kitle imha silahları geliştiren bu rejimler gitgide büyüyen bir tehlike oluşturmaktalar. Bu silahları teröristlere veriyorlar ve onlara kinlerine uygun hareket etmiş oluyorlar. Müttefiklerimize saldırabilir veya Amerika'yı kana bulayabilirler. Tüm bu durumlara karşı kayıtsız kalmak bir felaket getirecektir.

Kitle imha silahlarının dağıtımını engellemek ve bu teröristlere maddi destek verenleri çökertmek için diğer ülkelerle çok yakın bir işbirliği içerisindeyiz. Amerika'yı ve müttefiklerimizi ani saldırıdan koruyacak savunma füzeleri geliştirip

her yere yerleştireceğiz. Ve tüm milletler şunu iyi bilmeliler ki; kendi ulusunun güvenliğini sağlamak için Amerika gereken her şeyi yapacaktır.

Biz kararlıyız, fakat zaman aleyhimizde işlemekte. Tehlikeler birikirken olayların gelişmesini beklemeyeceğiz. Tehlike yaklaşırken boş durmayacağız. Dünyanın en tahrip edici silahlarını kullanan bu tehlikeli rejimlere Amerika izin vermeyecektir.

Hemen pes etmemeliyiz. Eğer biz şimdi durursak terör kampları tahrip edilmemiş ve terörist devletler durdurulmamış olur. Bu durumda kendimizi güvende hissetmemiz yanlış ve geçici olacaktır. Tarih Amerika'yı ve müttefiklerini harekete çağırıyor; özgürlük savaşında yer almak bizim hem sorumluluğumuz hem ayrıcalığımızdır.

Birinci önceliğimiz her zaman ulusumuzun güvenliği olacaktır. Bu da benim kongreye gönderdiğim bütçeye yansiyacaktır. Bütçe Amerika için çok önemli üç hedefi desteklemektedir: Bu savaşı kazanacağız, anavatanımızı koruyacağız ve ekonomimizi dirilteceğiz.

11 Eylül, Amerika'nın ve Kongre'nin potansiyelini ortaya çıkarmıştır ve ben Amerikan halkının birlik ve beraberliğini takdir ediyorum. Şimdi Amerikalılar yurdumuzdaki sorunları tespit etmek için aynı birliktelik ruhuna sahip olmalılar. Partimin bir üyesi olmakla gurur duyuyorum. Fakat savaşı kazanmak, insanlarımızı korumak ve Amerika'da iş alanları yaratmak için hareket ettiğimiz süre içinde, ilk ve en önce Cumhuriyetçi veya Demokrat olarak değil Amerikalı olarak hareket etmeliyiz.

Bu savaş çok pahalıya mal olacak. Bir ay içinde bir milyar dolardan fazla harcadık- günde 30 milyon dolardan fazla- ve gelecekteki operasyonlara da hazırlıklı olmalıyız. Afganistan, pahalı ve etkin silahların, düşmanı yenmek ve masum hayatları korumak için gerekli olduğunu ispatladı ve bu silahlardan daha fazlasına ihtiyacımız var. Askerlerimizi dünyanın her yerine daha çabuk ve güvenli bir biçimde yerleştirebilmek için eskiden uçaklarımızı değiştirmemiz gerekli. Üniformalı

erkek ve kadınlarımız en iyi silahları, en iyi ekipmanı ve en iyi eğitimi hak ediyorlar ve aynı zamanda yeni bir maaş zammını.

Bütçe son 20 yılın en yüksek savunma harcamasını içermektedir. Çünkü özgürlüğün ve güvenliğin bedeli yüksek olsa da asla çok yüksek değildir. Vatanımızı korumak ne kadara mal olursa olsun karşılayacağız.

Bütçenin bir sonraki önceliği ise yurttaşlarımızı korumak için her şeyi yapmak ve ulusumuzu sürmekte olan başka bir olası saldırı tehdidine karşı güçlendirmektir. 11 Eylül olaylarının üzerinden geçen zaman, bu olaylardan çıkardığımız derslere göre hareket etmediğimiz sürece bizi daha güvende yapmayacaktır. Amerika artık büyük okyanuslar tarafından korunmuyor. Saldırıdan ancak yurtdışına gönderdiğimiz güçle ve yurdumuzda da daha dikkatli davranarak korunabiliriz.

Bütçe vatan güvenliğinin sürekli sağlanabilmesi için ödemeyi yaklaşık iki katına çıkarmaktadır. Söz konusu strateji dört anahtar alan içermektedir: Biyolojik terör, anında karşılık, havaalanı ve sınır güvenliği ve geliştirilmiş istihbarat. Şarbon ve diğer ölümcül hastalıklara karşı aşilar üreteceğiz. Kahraman polis ve itfaiyecilerimizin eğitimi için eyaletlere şehir kulüplerine ve daha fazla fon aktaracağız. İstihbarat edinimi ve paylaşımını geliştirecek, sınırlarımızda devriyeleri artıracak, uçuş güvenliğini güçlendirecek ve Amerika'ya gelen ziyaretçilerin giriş ve çıkışlarının takibinde teknolojiye faydalanacağız.

İç güvenlik Amerika'yı sadece daha güçlü değil aynı zamanda pek çok yönden daha iyi yapacak. Biyolojik terörle mücadele için yapılan araştırmalar halk sağlığını güçlendirecektir, daha güçlü polis ve itfaiye teşkilatı daha güvenli yaşam alanları yaratacaktır, katı sınır yönetimi uyuşturucu ile mücadeleye yardımcı olacaktır ve Amerika daha iyi bir iç güvenlik için çalıştığı sürece gözleri ve kulakları açık uyanık yurttaşlara ihtiyaç duyacaktır.

Noel'den birkaç gün önce bir uçuş görevlisi kibrit yakan bir yolcuyu tespit etti. Mürettebat ve yolcular El-Kaide üyesi olan ve patlayıcı taşıyan bu kişiyi hemen etkisiz hale getirmiştir. Yolcuların uyanık olması yaklaşık 200 kişinin hayatını

kurtarmıştır ve bu akşam uçuş görevlileri Hermis, Meutardier ve Christina Jones'a teşekkür ediyoruz.

Ulusal güvenliğimize ait bütçe tasarlandığında bütçedeki en büyük önceliğimiz Amerikan halkının ekonomik güvenliği olacaktır. Bu büyük milli amaçlarımıza ulaşmak, savaşımızı kazanmak, vatanımızı korumak ve ekonomimizi canlandırmak adına –Kongremiz harcamalarda kısıtlamaya gittiği ve daha duyarlı bir mali politika izlediği takdirde- bütçemiz kısa dönemli ve küçük bir açık verecektir. Açık önceliklerimiz var ve vatanımızda da dünya çapında olduğu gibi aynı amaç doğrultusunda çalışmalıyız. Savaşı kazanacağız ve ekonomik durgunluğu yeneceğiz.

İşlerini kaybetmiş Amerikalılar yardımımıza muhtaçlar ve ben işsizlik sigortası ve sağlık yardımlarının uzatılması için destek vereceğim. Fakat Amerikalı işçiler işsizlik sigortasından daha fazlasını, sabit bir geliri istiyorlar. Amerika çalıştığı zaman, Amerika refaha ulaştığı zaman ekonomik güvenlik planı tek bir kelime ile özetlenecek: İstihdam.

İyi meslekler iyi okullar ile başlar ve bu konuda iyi bir başlangıç yaptık. Cumhuriyetçiler ve Demokratlar olarak "Tarihi Eğitim Reformu" nu gerçekleştirip eğitilmemiş çocuk kalmayacak şekilde çalıştık. Her iki partinin üyeleri ile çalışmaktan onur duydum; Genel Sekreter John Boehner ve Kongre üyesi George Miller ile Senatör Judd Gregg. Çalışmamızla o kadar gurur duydum ki, arkadaşım Ted Kennedy'den bahsetmemek olmaz. Crawford Kafeteryası'ndaki dostlarımın söylediklerime inanamadıklarını biliyorum. Fakat bu bütçe üzerindeki çalışmamız birbirimize destek verdiğimizde ve sonuçlar üzerine yoğunlaştığımızda nelerin başarılabilceğinin göstergesidir.

Yapılacak daha çok şey var. Çocuklarımızı eğitime hazırlamalı okul öncesi çocuk gelişim programlarında başarıya ulaşmalıyız. Öğretmen okullarını ve öğretmen eğitimlerini geliştirmeli ve Amerika için yeni bir istihdam programı oluşturmalıyız: her sınıfta kalifiye bir öğretmen.

İyi işler güvenilir ve ekonomik enerjiye de bağlıdır. Bu kongre tutumluluğu teşvik etmeli, teknolojiyi ön plana çıkarmalı, altyapı kurmalı ve Amerikanın yurtdışı petrolüne daha az bağımlı olması için yerli enerji üretimini arttırmalıdır.

İyi işler geliştirilmiş ticaret hacmine bağlıdır. Yeni pazarlarda satış yapmak yeni işler yaratır; bu nedenle kongreden ticaret teşvik otoritesini onaylamasını istedim. Bu iki kilit konu üzerinde, ticaret ve enerji, Temsilciler Meclisi yeni projeler oluşturmaktadır ve Senatoyu da bu kanunu hemen geçirmeleri için sıkıştırıyorum.

İyi işler istikrarlı bir vergi politikasına bağlıdır. Geçen yıl, bu salondakilerin bazıları benim vergi indirim planımın yetersiz, bazıları da haddinden fazla olduğunu düşündü fakat sonuçlar alındığı zaman çoğu Amerikalı vergi düşürmenin doğru olduğunu anladı. Kongre halkı dinledi ve veraset vergisini kaldırarak, çocuk kredisini ikiye katlayarak ve vergi oranlarını düşürerek halka cevap verdi. Uzun vadeli hayaller adına ve Amerikalıların geleceklerini planlamalarına yardım edebilmek için, gelin bu vergi indirimini kalıcı yapalım.

Ekonomik daralmadan çıkmanın, yeni istihdam olanakları yaratmanın yolu fabrika, teçhizata yatırımı teşvik etmek ve halkın harcayacak daha çok parası olması amacı ile vergi düşürmeyi hızlandırarak ekonomiyi büyütmektir. Amerikan işçileri adına gelin bu ekonomik paketi gerçekleştirelim.

İyi işler refah seviyesini yükseltmek için yapılan reformun amacı olmalıdır. Bu önemli reformları yaparken her Amerikalıya iş sunabilme ve hükümete bağımlılığı azaltma hedefini her zaman hatırlamalıyız.

Amerikalılar bilir ki ekonomik güvenlik, sağlık güvencesi olmadan bir anda yok olabilir. Kongreden bu yıl bir hasta hakları kanunu yapılması için bana destek vermelerini istiyorum: Sigortasız işçilerin sağlık sigortası yaptırmaları için kredi vermek, gazilerin sağlık harcamaları için tarihi harcama artışını onaylamak, üst seviye insanlara güzel ve modern bir sağlık sistemi sunmak gibi.

İyi bir iş emeklilikte de güvence sağlamalıdır. Kongre'den 401K ve emeklilik fonu planları, yeni koruma yöntemleri için kanun yapmalarını istiyorum. Çok sıkı

çalışan ve bütün kazançlarını biriktirmiş çalışanların şirketlerinin iflası durumunda her şeylerini kaybetme riski olmamalıdır.

Emeklilik sigortası, sosyal sigorta vaatlerinin yerine getirilmesine de bağlıdır; biz bunları gerçekleştireceğiz. Sosyal sigortaları finansal açıdan güçlü yapmalıyız ve genç işçilere kişisel emeklilik imkanı sunmalıyız.

Üyeler, siz ve ben gelecek aylarda başka konular üzerinde birlikte çalışacağız. Üretken tarım politikası, daha temiz bir çevre, daha geniş yetkiyle ev sahibi olma imkanı, özellikle azınlıklar arasında gönüllülük ve yardım amaçlı grupların çalışmalarını teşvik etmeliyiz. Sizden terörizme karşı savaşımızda olduğu gibi birliktelik ruhu içinde bu önemli ulusal konularda da bana katılmanızı istiyorum.

Sınav gibi geçen son birkaç ayda, bu ülkenin gerçek karakterini görmenin ayrıcalığını yaşadım. Düşmanlarımız Amerika'nın zayıf ve materyalist olduğuna inandı. Yani biz korku ve bencillik içinde dağılacaktık. Hem şeytanlardı, hem de hata yaptılar.

Amerikan halkı muhteşem bir cesaret, merhamet, kuvvet ve kararlılık ile cevap verdi. Kahramanları karşıladığım zaman ailelerini kucakladım ve kurtarıcıların yorgun yüzlerine baktım. Amerikan halkının korkusuna engel oldum.

Bana katılacağınızı umarım. Kriz süresince milletimize verdiği rahatlık, sağduyu ve güç için bir Amerikalıya, First Lady'mize, Laura Bush'a teşekkür ederek bana katılabilirsiniz.

Hiçbirimiz 11 Eylül'de yapılan şeytanlığı hiçbir zaman bilemezdik. Fakat Amerika saldırıya uğradıktan sonra bütün ülke aynaya bakmış ve kendisini daha iyi görmüş gibiydi. Dünyaya; birbirimize, ülkemize ve tarihimize karşı sorumluluk sahibi vatandaşlar olduğumuzu hatırlattık. Artık tasarrufu ve daha iyi yapabileceğimiz şeyleri düşünmeye başlayalım.

Bir özdeyişimizde olduğu gibi "İyi hissettiriyorsa yap". Şimdi Amerika yeni bir ahlak anlayışına kucak açıyor ve yeni inanışımız "Haydi harekete geçelim"dir.



Askerlerin fedakarlığı, itfaiyecilerin sıkı kardeşliği ve sade vatandaşların cesareti ve cömertliği içinde yeni sorumluluk kültürünün neye benzediğini fark ettik. Kendinden çok hedeflerine hizmet eden bir millet olmak istiyoruz. Benzersiz bir fırsat yakaladık, elimizden kaçırmamalıyız.

Bu geceki çağrım her Amerikalının en az iki yılını yani hayatının dört bin saatini komşuları ve ülkesi için harcamasıdır. Şu anda hizmet etmekte olanlara teşekkür ediyorum. Eğer nasıl yardım edeceğinizi bilmiyorsanız ben iyi bir başlangıç biliyorum. Amerika'da ortaya çıkmış bu birliği korumak ve geliştirmek için sizi ABD Özgürlük Birliklerine (USA Freedom Corps) katılmanız için davet ediyorum. Özgürlük birlikleri 3 alana odaklanacaktır: Ülkedeki krizlere müdahale, derneklerimizin yeniden yapılanması ve Amerikan hoşgörüsünün bütün dünyaya yayılması.

ABD Özgürlük Birlikleri'nin bir amacı da ülke güvenliğini sağlamaktır. Amerika'nın büyük trajedilerde harekete geçebilecek emekli doktorlara ve hemşirelere, polis ve itfaiye birliklerine yardım edecek gönüllülere ve iyi eğitilmiş tehlikeyi fark etme konusunda yetenekli nakliyecilere ihtiyaç vardır.

Bununla birlikte toplumumuzun yeniden yapılanması için vatandaşlarının çalışmasına ihtiyacı vardır. Bizim anne ve babaları hapisanede olan çocukları koruyacak ve sevecek gönüllülere ihtiyacımız var. Ve bizim sorunlu okullarda daha tecrübeli ve yetenekli öğretmenlere de ihtiyacımız var. ABD Özgürlük Birlikleri olumlu çabalarını geliştirmek ve genişletmek için 200 binden fazla gönüllü toplayacaktır.

Amerika'nın, ülkemizin hoşgörüsünü tüm dünyaya yayacak vatandaşlara ihtiyacı vardır. Böylelikle biz barış birliklerimizin sözünü yineliyoruz. Gönüllülerin sayısını gelecek 5 yıl içerisinde 2 katına çıkararak İslam dünyasındaki gelişmeleri, değişimi ve fırsatları desteklemek için çalışmalarını sağlayacağız.

Bu talihsiz zaman eşsiz bir fırsat sunmaktadır; kültürümüzdeki değişiklikleri yakalamak zorunda olduğumuz bir an. Milyonların nezaketi, hizmetleri ve

çağdaşlıklarıyla artan momentum ile biliyorum ki biz kötülüğün üstesinden daha büyük bir iyilik ile geleceğiz.

Bizim savaş zamanında karşımıza çıkan bu fırsat, dünyanın sonsuz barışa götüren değerlere yönelmesini sağlayacaktır.

Bütün toplumlardaki anne ve babalar çocuklarının eğitilmiş olmalarını ve aynı zamanda şiddet ve fakirlikten de uzak olmalarını isterler. Dünyadaki hiç kimse zulme uğramayı, köleliğe yönlendirilmeyi veya gizli polisin gece yarısı kapısını çalmasını beklemek istemez.

Eğer şüphesi olanlar varsa Afganistan'a baksınlar ve insanların o yönetimin düşmesini şarkılarla nasıl kutladıklarını görsünler. Kuşkusu olanlar İslam'ın yüzyıllar boyu süren eğitim ve hoşgörü süreçleriyle dolu zengin tarihine baksınlar. Amerika, adaleti ve bağımsızlığı savunmadaki öncülüğüne devam edecektir. Çünkü bunlar her yerdeki insanlar için doğru, gerçek ve değişmezdir.

Hiçbir ülke bu değerleri sahiplenmez. Ancak hiçbir ülke bunlardan muaf da değildir. Bizim kendi kültürümüzü empoze etmek gibi bir niyetimiz yok. Fakat Amerika her zaman insanlığın saygınlığı, hukukun üstünlüğü, kadınların hakları, özel mülkiyet, konuşma özgürlüğü, eşit adalet ve dini tolerans konularındaki taleplerde müzakeresiz hazır olacaktır.

Amerika tüm dünyada bu değerleri savunan erkeklerin ve kadınların tarafını tutacaktır ki buna İslam dünyası da dahildir. Çünkü bizim tehditleri savuşturmak ve durumu korumaktan daha büyük bir amacımız var. Biz terör savaşının ötesinde barış dolu bir dünya arıyoruz.

Bu fırsatlar anında ortak bir tehlike eski düşmanlıkları silmektedir. Amerika daha önce görülmemiş bir şekilde barışa ve refaha ulaşmak için Rusya, Çin ve Hindistan ile çalışmaktadır. Her bölgedeki serbest pazarlar ve serbest ticaret hayat standartlarını yükseltmedeki etkilerini ispatlamaktadır. Dostlarımızla Avrupa'dan Asya'daki ve Latin Amerika'dan Afrika'daki yandaşlarımızla birlikte teröristlere özgürlük mücadelesini durduramayacaklarını göstereceğiz.



Buradaki son konuşmamda ben hayatın tekrar normale dönmesini bildiğimi ifade etmiştim. Birçok yönden bu gerçekleşti. Bazı yönlerden ise asla olmaması mücadele dolu zamanlarda ayakta kalmayı başaranlarımız bu olaylar yüzünden değiştiler. Asla sormadığımız soruların cevaplarını bilmekteyiz: kötülük gerçektir ve karşı konulmalıdır.

Tüm etnik ve dini farklılıkların ötesinde biz birlikte ağlayan ve tehlikeyi birlikte göğüsleyen bir ülkeyiz. Amerikan karakterinin derinliklerinde onur vardır ve bencillikten daha güçlüdür. Birçoklarımızın tekrar keşfettiği gibi trajedilerde Tanrı bizimledir.

O anda biz fark ettik ki bu bağımsızlık tarihinde karar vermek için bir dönüm noktası olacaktır. Biz insanlık tarihine özel bir rol için çağrıldık. Dünya nadir olarak bu kadar açık tercihlerle yüzleşmiştir.

Düşmanlarımız başka insanların çocuklarını intihar ve cinayet görevlerine yolluyorlar. Onlar ölümlerle besledikleri yönetimlerini bir sebep ve inanç olarak gösterdiler. Biz uzun zaman önce, kurulduğumuz günden beri farklı bir seçim yaptık.

Bugün yine onaylıyoruz: Özgürlüğü ve her bireyin yaşama onurunu seçtik.

Amacımıza ilerlerken daha da bastıracağız. Özgürlüğün bedelini biliyoruz. Özgürlüğün gücünü gösterdik. Bu büyük karmaşa içinde bile, Amerikalı dostlarımız, özgürlüğün zaferini görecekler.

Hepinize teşekkürler, Tanrı sizi korusun.

KÜRT LİDERLERİN BAŞKAN BUSH'A MEKTUBU**12 HAZİRAN 2004**

Sayın Başkan:

Biz bu mektubu size yeni Irak Hükümeti, Kürtlerin pozisyonu ve ülkemizin geleceğine dair düşüncelerimizi dile getirmek için sunuyoruz.

Amerika'nın Irak Kürtlerinden daha iyi dostu yoktur. Bir yıl önce Irak'ın özgürleştirilmesi için Peşmerge güçlerimiz ABD güçleri ile omuz omuza savaştılar ve diğer tüm Koalisyon ortaklarından daha fazla kayıp verdiler.

Vurgulamak gerekir ki Irak'ın Kürdistan Hükümeti kontrolündeki bölgelerinde koalisyon askerleri hiç öldürülmemiştir.

Kürt halkı Amerika değerlerini kucaklamayı, ABD Askerlerini hoş karşılamayı ve Irak'ı Özgürleştirme programınızı desteklemeyi sürdürüyor. Bölge Hükümetimiz yerel temsilcileriniz ile diğer Iraklıların anlaşmasına yardımcı olmak için bir çok özgürlüğünden el çekti. Bundan dolayı temsilcinizin Bir Kürdün ne Başbakan ne Devlet başkanı olamayacağını söylediğinde hayal kırıklığına uğradık. Bize bu pozisyonların bir Şii ve bir Sünni Arap için olması gerektiği söylendi.

Irak'ın iki asli unsurları Araplar ve Kürtlerdir. Makul olan Arapların iki yüksek mevkiden (hangisini isterlerse) birini almaları, ama bu durumda diğer meşkinin bir Kürde kalmasıdır.

İnancımız odur ki bu iki mevki için mezhepsel kota uygulaması bir çok sefer dile getirilen ve Geçici Irak Anayasasında da yer alan Demokratik Irak Hükümeti'nin etnik ve dinsel kriterler temelinde olmaması gerektiği yönündeki kriterlere aykırıdır.



Kürt halkı artık Irak'ın 2. sınıf vatandaşı olmayı kabul etmez. Saddam döneminde ve öncesinde bir çok sefer Başbakan yardımcılığı ve benzer pozisyonlar Kürtlere verildi ki bunlar birer vitrin süsü ve iktidardan uzaktı. Bizler yeni Irak'ın bizler için değişeceğine inanıyorduk.

Kurtuluştan bu yana gördüğümüz; Amerikalı temsilcilerin bilmediğimiz nedenlerden dolayı Kürtlere karşı taraf tuttuklarıdır. İşgal ile birlikte Koalisyon, gıda için petrol programına ki bu ağırlıklı olarak Kürtler için ayrılmıştı, Kürdistanlıların en az pay aldıkları ve bölgemizin Saddam zamanında en çok geri kaldığı gerçeğini gözardı ederek bunu Irak'ın diğer bölgelerine dağıttı. Koalisyonun şimdiki yönetimi aktif bir şekilde Kürtçe ve Arapçanın eşitliğine karşı çıktı ve bir çok sefer Bölge hükümetimizi "tanımamaya"(Irak tarihi boyunca seçimle gelen tek hükümet) ve 18 vilayet temeli üzerindeki Saddam sistemini tercih etmeye çalıştı. ABD yetkilileri açıklamalarında peşmergeleri "milis" olarak nitelendirerek bir anlamda küçük düşürdüler.

ABD hükümetinin ve Koalisyon'un resmi açıklamalarında çok az Kürdistan ve Kürtler dile getiriliyor.

Şayet hiç bir zaman yardımlarımızın karşılığı verilirse de biz Amerikanın gönüllü dostları olarak kalacağız. Kaderimiz Iraktaki bahtınızla yakından bağlantılıdır. Eğer özgürlük güçleri Irak'ın diğer yerlerinde başarı göstermezlerse biliyoruz ki bizi intikam için hedef gösterecekler. Bizim genel olarak Geçici hükümette yer almamız için özel bazı teminatlar talep ediyoruz. Özellikle taleplerimiz şunlardır:

1 - Geçici Anayasanın BM Güvenlik konseyi kararında Geçiş hükümetini hem seçimlerden önce ve hem de sonra bağlayıcı olarak yer almasını ve tanınmasını. Şayet Geçici Anayasanın iptali durumunda, Bölge hükümetimiz merkezi hükümette ve kurumlarında yer almamaya mecbur olacak ve merkezi hükümet temsilcilerinin Kürdistan'a girişini engelleyecek.

2 - Amerikanın direniş ve karışıklık çıkması durumunda Irak'ın diğer alanlarından çekilmeyi ve Kürtleri korumayı taahhüt etmeli. Koalisyon Araplaştırılmış Kürt

topraklarının iadesini sürdürmeyi üstlenmeli ve Kerkük statüsünü halkının isteğine göre çözmeli, sonradan yerleştirilmiş kişileri dinarda tutmalı Saddam zamanında etnik temizlik mağduru olanlar tekrar yerlerine gönderilmeli.

3 - Gecen yıl haksız bir şekilde Kürdistan'dan alınan -Gıda karşılığında petrol-gelirleri tümünden geri verilmeli ve Kongre tarafından yeniden inşa için ayrılan 19 Milyar dolarlık yardımı almalı.

4 - Amerika Kürdistan zenginlik kaynaklarına sahiplik hakkımızı ve özellikle eski rejim tarafından bloke edilen Kürdistan bölgesinde yeni petrol kuyuları açma çabamız desteklenmeli.

5 - Amerika Hewler'de (Erbil) bir elçilik açmalı ve Kürt Halkının yaşamsal ihtiyaçları için dünyaya açılmamız ve ilişkimizin eşit vatandaş olarak kabul edilmediğimiz Bağdat ile sınırlı kalmaması için diğer ittifak ülkeleri teşvik etmeli.

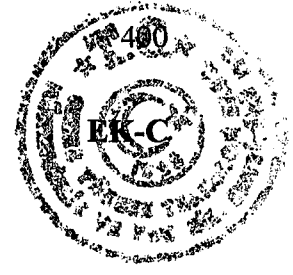
6 - ABD ve BM açık olarak Geçici hükümetin kurulmasında rol oynayan dinsel kriterlerin seçimle gelecek hükümet için örnek olmayacağı ve Kürtlerin Başbakan ve devlet başkanı pozisyonu hakkının olduğu konusunda açıklama yapmalı.

7 - Geçici Hükümette Kürtlerin her iki yüksek mevkiden mahrum kalmaları durumunda etnik kriterlerin uygulanması. Umut ediyoruz ki Geçici hükümet üyelerinin (dağılımında) bu haksızlık adil bir şekilde giderilir.

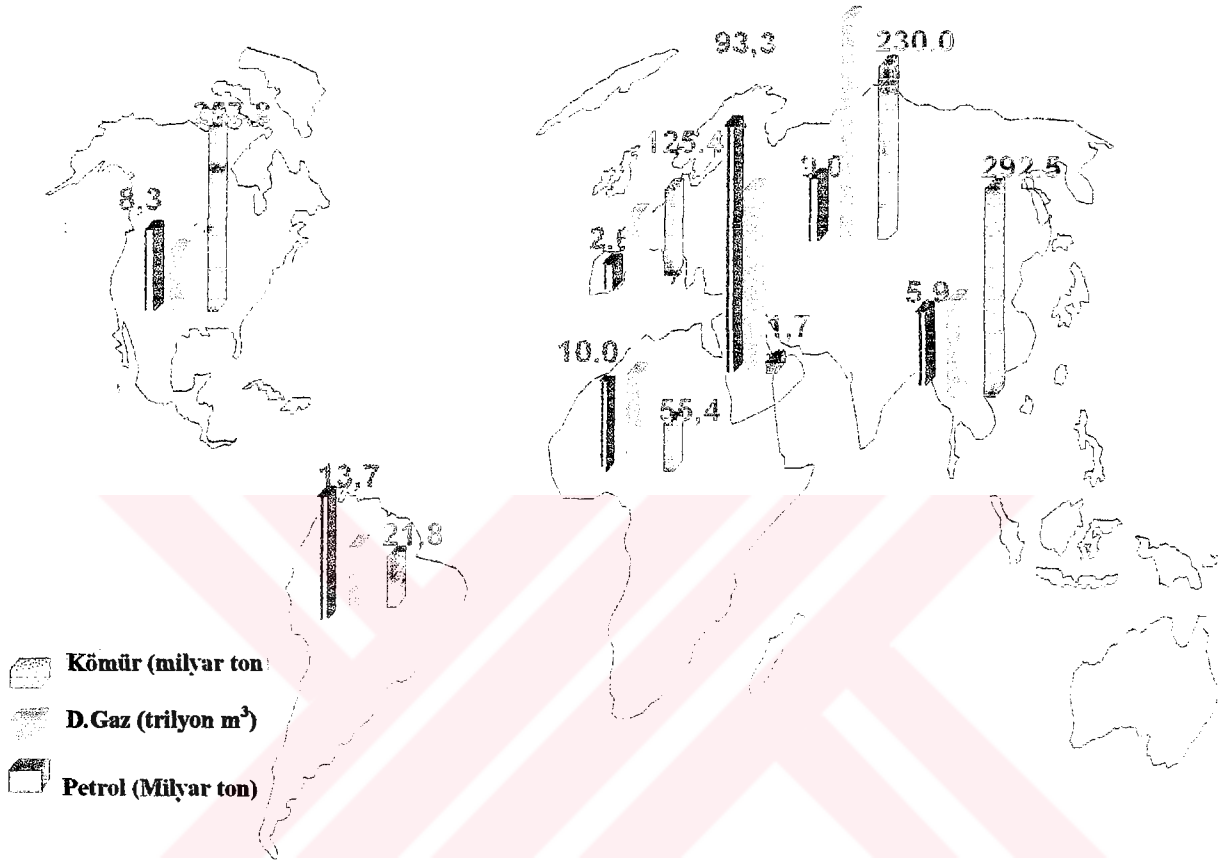
Sayın Başkan,

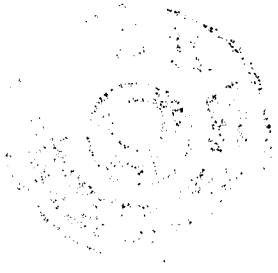
Biliyoruz ki Irak'ın özgürleştirilmesi savaşının yapılmaya değer olduğuna inananlar için bu günler zorlu günlerdir. Kürt halkı Sizin kendine güven duyan liderliğinize, Özgür Irak vizyonunuza ve kişisel cesaretinize hayranlığını sürdürüyor. Sizin Amerika dostluğundan dolayı Kürdistan'ın cezalandırılmasını kabul etmeyeceğinizi biliyoruz. Saygı ve Selamlar

Mesûd Barzani Kurdistan Demokrat Partisi, Celal Talabanî Kurdistan Yurtseverler Birliği



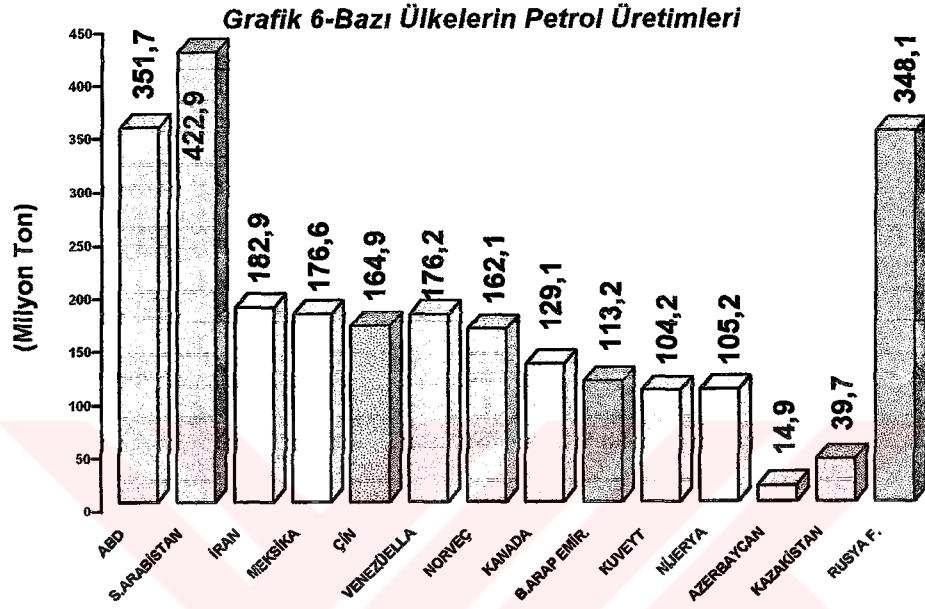
DÜNYA FOSİL YAKIT REZERVLERİ







PETROL ÜRETİMLERİ



YENİ AMERİKAN YUZYILI PROJESİ RAPORU EYLÜL 2000

İLKELER BİLDİRGESİ¹

Amerikan Savunma ve Dış Politikası kendi haline terk edilmiştir. Muhafazakarlar Clinton Yönetimi'nin tutarsız politikalarını eleştirdiler. Kendi saflarından yükselen tecrit yanlısı etkilere de karşı koydular. Öte yandan muhafazakarlar Amerika'nın dünyadaki rolü üzerine stratejik bir görüşü güvenle ileri sürmelidirler. Amerikan dış politikası için yol gösterici ilkeler ortaya koymadılar. Stratejik hedefler üzerindeki potansiyel fikir birliğini belirsizleştiren taktik ayrımlara izin verdiler. Ve yeni yüzyılda Amerika'nın güvenliğini koruyacak ve Amerika'nın çıkarlarını ileriye götürecek bir savunma bütçesi için mücadele etmediler.

Bu durumu değiştirmeyi hedeflemekteyiz. Amerika'nın küresel liderliğini desteklemek için güçlü kanıtlar göstererek bunları yeniden bir araya getirmeyi hedefliyoruz.

20. yüzyıl kapanırken, Birleşik Devletler dünyanın üstün gücü durumundadır. Soğuk Savaşın kazanılmasında Batıya önderlik etmiş olarak, Amerika bir fırsat ve meydan okuma ile karşı karşıyadır: Birleşik Devletler geçmiş on yılların kazanımları üzerine inşa edecek bir vizyona sahip midir? Birleşik Devletler yeni bir yüzyılı Amerikan ilkeleri ve çıkarlarına uygun biçimde şekillendirme kararlılığına sahip midir?

Ele geçirdiğimiz fırsatı çarçur ederek mücadeleyi kaybetme tehlikesi ile karşı karşıyayız. Daha önceki yönetimlerin biriktirdiği sermayeden yiyoruz; hem askeri yatırımlar ve hem de dış politika başarıları açısından durum bu. Dışicileri ve savunma harcamalarındaki kesintiler, devlet idaresinin araçlarına karşı bir ihmal ve tutarsız bir liderlik Amerika'nın dünya üzerindeki etkisini sürdürmeyi gittikçe daha zor hale

¹ 3 Haziran 1997



getiriyor. Kısa vadeli ticari kar vaadi de stratejik anlayışları hesaba katılmama tehlikesinin belirtisidir. Sonuç olarak, ulusun mevcut tehditleri karşılayabilmesi için ilerde ortaya çıkabilecek potansiyel olarak daha büyük meydan okumalarla baş edebilme yeteneğini tehlikeye atmaktayız.

Reagan Yönetimi'nin başarısının ardındaki asli öğeleri unutmuş görünüyoruz: Güçlü, hem bugün hem de gelecekteki meydan okumaları karşılamaya hazır bir ordu; Amerikan ilkelerini yurtdışında cesur ve kararlı bir biçimde destekleyen dış politika ve Birleşik Devletlerin küresel sorumluluklarını kabul eden ulusal bir önderlik.

Birleşik Devletler gücünü nasıl kullanacağı konusunda elbette ihtiyatlı davranmalıdır. Ancak küresel liderliğin sorumluluklarından ve bu liderliğin uygulanmasıyla ilişkili bedellerden emniyetli bir şekilde kaçınmamız olanaksızdır. Amerika; Avrupa, Ásya ve Ortadoğu'da barış ve güvenliğin sürdürülmesinde hayati bir role sahiptir. Eğer sorumluluklarımızı yerine getirmekten kaytarırsak, temel çıkarlarımıza yönelik meydan okumalara da davetiye çıkarmış oluruz. 20.yüzyılın tarihi, krizler ortaya çıkmadan önce şartları oluşturmanın ve tehditleri korkunç bir hal almadan karşılamanın önemli olduğunu bize öğretmiş olmalıdır. Bu yüzyılın tarihi Amerikan liderliğinin davasına sımsıkı sarılmayı öğretmiş olmalıdır.

Amacımız Amerikalılara bu dersleri hatırlatmak ve bunların sonuçlarını bugün için resmetmektir. İşte dört sonuç:

- Eğer bugünkü küresel sorumluluklarımızı devam ettireceksek savunma harcamalarını önemli ölçüde arttırmalı ve silahlı kuvvetlerimizi gelecek için modernize etmeliyiz;
- Demokratik ittifaklarımızla bağlarımızı güçlendirmeli ve çıkarlarımıza ve değerlerimize düşman olan rejimlere meydan okumalıyız;
- Politik ve ekonomik özgürlük davasını yurtdışında ilerletmeliyiz,

- Güvenliğimiz, refahımız ve ilkelerimizin yararına olan uluslar arası bir düzenin muhafaza edilmesi ve genişletilmesinde Amerika'nın benzersiz rolünün sorumluluğunu almalıyız.

Bu tür bir Reagancı askeri güç ve ahlaki berraklık politikası günümüzde moda olmayabilir. Ancak Birleşik Devletler bu geçen yüzyılın başarılarını sürdüreceksen ve güvenliğimizi ve büyüklüğümüzü bir sonraki yüzyılda da temin edecekse, bu gereklidir.

Elliott Abrams

Gary Bauer

William J.Bennett

Jeb Bush

Dick Cheney

Eliot A.Cohen

Midge Dicter

Paula Dobriansky

Steve Forbes

Aaron Friedberg

Francis Fukuyama

Frank Gaffney

Fred C.Ikle

Zalmay Khalilzad

I. Lewis Libby

Norman Podhoretz

Dan Quayle

Peter W.Rodman

Stephen P.Rosen

Henry S.Rowen

George Weigel

Paul Wolfowitz

Donald Rumsfeld

Vin Weber

Donald Kagan